

Free Forbes Gujarati Sabha Series No. 15

Historical Inscriptions of Gujarat

(From ancient times to the end of Vaghela dynasty)

PART I

Edited by :

Acharya Girjashankar Vallabhaji B. A; M. R. A. S.

Curator Archaeological Section,

Prince of Wales Museum, Bombay.

Published by

The Forbes Gujarati Sabha

No. 365 Girgaum, Back road Bombay N. 4

V. S. 1989]

Rs. 4-8-0

[A. D. 1988

Can be had at
Messrs N. M. Tripathi & Co.
Booksellers and Publishers
Princess Street Bombay No. 2

પ્રકાશક—શ. રા. અંબાલાલ જીલ્લાખીરામ ભાની, બી. એ.

સહાયક મંત્રી શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ.

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભામંદિર, ૩૬૫ ગીરગામ, મુંબઈ નં. ૪.

મુદ્રક—શ. રા. નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેશાઈ, બી. એ.

‘ગુજરાતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ’ એલ્ફીન્સ્ટન સર્કલ કોટ, મુંબઈ નં. ૧.

મળવાનું ઠેકાણું—

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ

પ્રિન્સિપાલિટી મુંબઈ ૨

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા-ગ્રન્થાવલિ ૧૫

ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો

પ્રાચીન યુગથી વાઘેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યંતના

ભાગ ૧ લા

સંગ્રહ કરનાર

આચાર્ય ગિરજાશંકર વલ્લભજી ખી. એ; એમ. આર. એ. એસ.

કમ્પ્યુટર આર્કાઇવોલોજીકલ સેક્શન, પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ, મુંબઈ

પ્રકાશક :

શ્રી કાર્પસ ગુજરાતી સભા, મુંબઈ

નંબર ૩૬૫ ગિરગામ બેકરોડ મુંબઈ નં. ૪

[વ. સં. ૧૮૮૯]

કિંમત રૂ. ૪-૮/૮૦

[ઇ. સ. ૧૯૩૩]

શ્રીફાર્જસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોનાં
સંગ્રહ માટે અરુધી કિમ્મતની ગોઠવણુ
સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી ફાર્જસ ગુજરાતી સભાએ મુંબઈ ઇલાકાનાં, સરકારી, દેશી રાજ્યોનાં તેમ જ મ્યુનિ-
સિપાલિટીઓ અને લોકલ બોર્ડોનાં કેળવણી ખાતાંઓમાં અભ્યાસ તથા વાચનપ્રસાર દ્વારા તથા
વિદ્યાર્થીઓને અપાતાં ઇનામો દ્વારા, તેમ જ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇ-
બ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યને પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા
ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીકીનાં નીચે જણાવેલાં પહેલાં, દશ સુધીના આંકવાળા
પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ સિવાય) અર્ધી કિમ્મતે ઉપલી સંસ્થાઓને વેચાતાં લઈ શક-
વાની અનુકૂળતા કરી આપવાને યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ (સચિત્ર) ઉપલી સંસ્થાઓને ૧૨૫ ટકામાં કમીશનથી વેચાતી મળશે.

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતાં અને સંસ્થાઓ પ્રેરાય તે માટે પોતાની
માલીકીનાં પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે. જેને તે જોઈતો હશે તેને મંગાવેથી
મફત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અરુધી કિમ્મતે વેચાતાં લેવા ઇચ્છતી સંસ્થાઓ નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

૨૧. રા. અંબાલાલ જુલાખીરામ જાની, ખી. એ.

સહાયક મંત્રી, શ્રી ફાર્જસ ગુજરાતી સભા.

૩૬૫ ગિરગામ, શ્રીફાર્જસ ગુજરાતી સભામંદિર

લેર્મીંગ્ટન રોડની બાજુમાં કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૪

FORE WORD

The Forbes Gujarati Sabha has great pleasure in placing before the public interested in historical researches, this collection of Inscriptions, Copperplates and other writings relating to Gujarat which have been carefully edited and annotated by a learned scholar Mr. G. V. Acharya B. A. the curator of the Archæological section of the Prince of Wales Museum, Bombay. Some of the materials forming part of this collection were the property of the late Mr. Ranjitram Vavabhai, who was a very enthusiastic student of the antiquarian literature and folklore of Gujarat and the Sabha purchased his materials which have formed the nucleus of the present compilation.

This publication is one - and a very important one - of the series of publications relating to historical researches connected with Gujarat and Gujarati literature, for which the Sabha has laid down a definite programme. The other parts of this series which have been already published are Prabandha Chintamani, Chaturvinshati Prabandha (both with annotations and Gujarati translations), A description and the geneologies of the ruling dynasties and the fortresses of Gujarat, treatises on Vaishnava, Shaiva and Shakta sects of religion prevailing in Gujarat, and various other minor publications. The other works which are next to be undertaken are translation of Ratnamal a Hindi historical poem on Gujarat and treatise on Baudha religion, its extent in Gujarat and effect on Gujarati Literature. A new poetical version of the Mahabharat in Gujarati by different ancient poets is also in the press, the first part-of which is near completion.

Over and above these publications, The Sabha has recently published a third edition of the Gujarati translation of the wellknown historical work Rasmala by Mr. Alexander Kinlock Forbes.

The Sabha hopes that the learned world of Gujarat and elsewhere will derive appreciable help and profit by these publications of the Sabha and it will be a great source of gratification to it if the object of the Sabha is thus fulfilled.

Bombay
1-5-33

H. V. Divatia

Hon : Secretary, The Forbes Gujarati Sabha.

સુભાની માલિકીના પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો—૧૭

(૧-૨) રાસમાળા, ભાગ ૧-૨, રચનાર (અંગ્રેજીમાં) સ્વ. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક કાર્પેસ, ભાષાન્તર કરનાર અને ટિપ્પણીઓ અને પરિશિષ્ટો યોજનાર દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દેવે. તૃતીય સચિત્ર આવૃત્તિ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૫-૮-૦

(૩) કાર્પેસજીવનચરિત (રાસમાળા ભાગ ૧ સાથે) રચનાર રા. રા. મનઃસુખરામ સૂર્ય-રામ ત્રિપાઠી, જે. પી.

(૪) માર્કસ ઓરેલિયસ એન્ટોનીનસના સુવિચારો-(ખાળખોધ લિપિમાં) ભાષાન્તરકાર ઇડનરેશ સ્વ. મહારાજશ્રી સર કેસરીસિંહજી; ઉપોદ્ધાત લખનાર અને સમાન સંસ્કૃત ભાષાનાં સુભાષિતોની નોંધ કરનાર રા. રા. નગીનદાસ પુરૂષોત્તમદાસ સંઘવી મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૫-૬) શ્રી કાર્પેસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સ્થિતિ નામાવલિ ભાગ ૧ લો તથા ૨ જે-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ ખુલાખીરામ જાની, બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦.

(૬-૧) શ્રી કાર્પેસ ગુજરાતી સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની વિગતવાર યાદી-તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ ખુલાખીરામ જાની, બી. એ.

(૭) ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨-તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. ઐતિહાસિક સાધનો, ૧-૨- તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાશંકર વલ્લભજી દ્વિવેદી. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

(૮) રસકલ્પલ-ખાળખોધે ગાવાનાં સ્ત્રીજીવનનાં પ્રચલિત ગીતોનો સંગ્રહ-સંપાદક રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ મહેતાજી. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦-૦.

(૯) કવિ માંડલ્ય બંધારાકૃત “પ્રબોધબત્રીશી” અથવા ઉખાણા-સંગ્રહ, બત્રીશ વીશીઓ અને કવિ શ્રીધરકૃત “રાવણ-મંદોદરી સંવાદ”-(જૂની ગુજરાતીના ગ્રંથો) સંશોધક: સ્વ. મણિ-લાલ બકોરભાઈ વ્યાસ; અને ટીકા તથા ઉપોદ્ધાતના લેખક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ, રાવળ. મૂલ્ય ૦-૧૨-૦.

(૧૦) ‘પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ’ ભાગ ૧ લો, કવિ નાકર આદિનાં અપ્રસિદ્ધ આખ્યાન આદિ પ્રાચીન કાવ્યોનો સંગ્રહ: (અર્વાચીન ગુજરાતી) સંગ્રહી સંશોધન કરનાર રા. રા. છગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૧.

(૧૧) “અહૂનવર-એ નામનો સર્જનજૂનો મંત્ર.” પારસી ધર્મતત્ત્વનું વૈદિક દૃષ્ટિએ અવ-લોકન, નિબંધ-લે. રા. રા. માનશંકર પીતાંબરદાસ મહેતા. મૂલ્ય ૦-૮-૦.

(૧૨) ચતુર્વિંશતિપ્રવચ્ચ: શ્રીરાજશેલરસુરિસન્દબ્ધ: પ્રબન્ધકોશેતિ અપરાદ્ય: પરિશિષ્ટેન સમલક્ષ્કૃત: સંગો-ધિતશ્ચ દમ. ઇ. હ્યુપ્પદધારિણા પ્રો. હીરાલાલેન (૨૪ રાજ, કવિઓ વગેરેના વૃત્તાન્તો) મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦.

(૧૩) પ્રવચ્ચચિન્તામણિ: શ્રીમેસ્તુંગાચાર્યકૃત: (નવીનસંસ્કરણમ્) સંગોધિત: પુનર્ચંદ્રિતશ્ચ શાસ્ત્રી દુર્ગાશક્તેરેન મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૪) શાકતસંપ્રદાય, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર. ‘કાદિ’ અને ‘હાદિ’ મતનાં બે શ્રીયકો સાથે. નિબંધલેખક દિ. બ. નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

(૧૫) ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો, પ્રાચીન યુગથી (મૌર્યવંશી અશોકથી, ગુર્જર વંશની સમાપ્તિપર્યન્તના, ભાગ ૧ લો:) અશોકથી ગુર્જર વંશ પર્યન્ત ગોઠવી, સંશોધી, ભાષાન્તર, ટિપ્પન આદિ સાથે તૈયાર કરનાર. રા. રા. ગિરજાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય, એમ. એ., ઠયુરેટર પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ. પાકું પૂઠું. મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦.

(૧૬) મહાભારત પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ. ભાગ ૧ લો (કવિ શ્રી હરદાસવિરચિત આદિ પર્વ અને કવિ શ્રી (વણુદાસવિરચિત સભા પર્વ)-સંપાદક અને સંશોધક રા. રા. કેશવ-રામ ઠાશીરામ શાસ્ત્રીજી, માંગરોળ, કાઠિયાવાડ. પાકું પૂઠું. મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦.

(૧૭) ગુજરાતના કેટલાંક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વાર્તાઓ, વા ગુજરાતી રાસમાળા: સંગ્રહ કરનાર અને લખનાર સ્વ. કવીશ્વર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

મળવાનું ઠેકાણું—મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨

પ્રસ્તાવના

“આદર્યાં અધુરાં રહે, ને હરિ કરે સો હોય:”—ત્રણે પહેલાં મારા સહાધ્યાયી સ્વ. રણજિતરામ વાવાભાઈ મહેતાને ગુજરાતના ઇતિહાસનાં સાધનો લેખાં કરવાનો વિચાર સ્પુર્યો હતો. તેમણે સમય તથા સ્થળની સાનુકૂળતા મળતી ગઈ તેમ તેમ તેવાં સાધનો સંબંધી ટુંક નોંધ, ઉતારા, તથા વિવેચન ટપકાવવા માંડ્યાં અને થોડા સમયમાં ચાર દળદાર પુસ્તકો ભરાયા આવ્યાં. તેઓના અકાળ અવસાનને લીધે તે પ્રવૃત્તિ અધુરી રહી અને શ્રીકૃષ્ણસ સભાએ તે પુસ્તકો ખરીદી લઈ તેના સદુપયોગ માટે સ્વાધીન કર્યાં.

ત્યારબાદ તે પુસ્તકોની મદદથી તેમ જ તે વિષયનાં પ્રસિદ્ધ થએલાં બીજાં પુસ્તકો ઉપરથી ગુજરાતના ઇતિહાસને ઉપયોગી થઈ પડે તેવા લેખો પ્રશસ્તિ, તામ્રપત્રો, વિગેરે સંગ્રહિત કરવાનું કામ સ્વ. સાક્ષર શ્રી ઉત્તમલાલ કેશવલાલ ત્રિવેદીને સોંપવામાં આવ્યું. એક બે વખત આ બાબતમાં તેઓશ્રીએ મને બોલાવ્યો હતો અને પુસ્તકો વિગેરેની ચાલી કરી આપી હતી. પ્રસ્તુત કાર્યમાં કાંઈ પણ ચોક્કસ પ્રગતિ થઈ તે પહેલાં તેઓશ્રી પણ સ્વર્ગસ્થ થયા અને પરિણામે ઇ. સ. ૧૯૨૪ ની આખરમાં આ કાર્ય મને સોંપવામાં આવ્યું. મેં તે કાર્ય સ્વીકાર્યું કે તરતમાં જ મને મંદાગિન વિગેરે દેખીતી નમ્ર પણ હવાફેર તેમ જ આવાપીવાની પહરેણુ (વિગેરેથી કપટથી નિર્મૂળ થાય તેવી વ્યાધિ લાગુ પડી હોઈ બે વર્ષ બીલકુલ પ્રગતિ થઈ શકી નહીં અને ત્યાર બાદ જ્યારે બધો સંગ્રહ પૂરો થઈ રહેવા આવ્યો ત્યારે એટલે ઇ. સ. ૧૯૩૦ આખર ફરી હું અકસ્માતમાં સપડાયો અને અસ્થિભંગને પરિણામે લાંબો વખત પથારીવશ રહેવું પડ્યું. ઉપર બતાવેલા બે કડી કિસ્સાથી પડેલો શિરસો મારા પરત્વે પણ સાચો પડશે કે શું એમ ઘડીલર માનસિક નિર્બળતાને લીધે શંકા પણ થઈ. પણ આટલાં આટલાં દિન છતાં આ કાર્ય મારે હાથે જ પૂર્ણ થવાનું નિર્માણ થયું હશે, તેથી તેમ જ સંપૂર્ણ પ્રભુકૃપાથી આખરે આ પ્રથમ વિભાગ ઇતિહાસપ્રેમી જનસમાજ પાસે રજુ કરી કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

કોર્પસ ઇન્સ્ટ્રુપ્શીઓનમ ઇન્ડિકારમ એપિગ્રાફિયા ઇન્ડિકા, એપિગ્રાફિયા મોસ્લેમિકા જેવાં માત્ર લેખોની જ પ્રસિદ્ધિ માટે આજુ ચોપાનીઆઓ અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં ગમે તે માસિકોમાં છૂટાછવાયા લેખો પ્રસિદ્ધ થએલ છે. તે બધાંના બધા અંકો તપાસી જેટલા બાળી શકાયા તેટલા લેખોનો આમાં સંગ્રહ કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં માહિતીના અભાવથી કોઈ લેખો રહી ગયા હોય, એ સંભવિત છે. પણ તેટલા માટે આ સંગ્રહ તરફ દોષની દૃષ્ટિએ નહિ જોતાં સહકારવૃત્તિથી તેવા લેખો તરફ ધ્યાન ખેંચવામાં આવશે તો ઉપકાર સહિત નોંધી લેવામાં આવશે. આ સંજોગો પ્રથમથી જ બાજુવામાં હતા તેથી આ ગ્રંથને રિબન બાઈન્ડીંગમાં રાખવાની મેં સૂચના કરી હતી. પણ ખર્ચ વધી જવાને કારણે તેનો સ્વીકાર થઈ શક્યો નહીં. પરંતુ પ્રત્યેક વંશના લેખોનાં પાનાંનો અનુક્રમનંબર જોડો રાખેલ છે તેમ જ ફરેક લેખ પણ નવા પાને શરૂ કરવામાં આવેલ છે; જેથી જે વ્યક્તિઓને પોતાનો સંગ્રહ હરહંમેશ સંપૂર્ણ રાખવાની ઇચ્છા હોય તેને નવા ઉપલબ્ધ લેખો યોગ્ય અનુક્રમમાં તથા સ્થળે ટાંકી દેવાય એવી સગવડતા છે. લેખોનો અનુક્રમનંબર માત્ર, ઉલ્લેખ કરવાની સાનુકૂળતા માટે, સળંગ રાખવામાં આવેલ છે. એટલે નવા લેખોના નંબર ઐ. બી. સી. એમ મૂળ નંબર સાથે ઉમેરીને વાંચનાથી સંગ્રહનો અનુક્રમ સાચવી શકાશે. આ મૂળ સંગ્રહ શેસમાં ગયા બાદ નવા મળેલા લેખોનું લિસ્ટ પ્રતિવર્ષના ફાળેન સભાના રીપોર્ટમાં, વ્યવસ્થાપક મંડળને યોગ્ય લાગશે તો, પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. કેટલાક લેખોનું અસ્તિત્વ બહુ ઓછા છતાં તેના માલિક પાસેથી તેને લગતી બધી હકીકત ન સગી શકવાથી અદૃશ્ય દુકી નોંધો તેઓએ

પૂરી પાડી તેવી આમાં દાખલ કરેલ છે. તે બધા વિગતવાર પ્રસિદ્ધ થાય ત્યારે તે ટુકડી નોંધો કાઢી તે જ નંબરમાં વિસ્તૃત હકીકત દાખલ થઈ શકશે. અમુક લેખો તેમ જ તામ્રપત્રો બનાવટી મનાય છે તેવા પણ આ સંગ્રહમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે; કારણ તેમાંથી અમુક ઐતિહાસિક તત્ત્વો ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં મળી આવવા સંભવ રહે છે.

બધા લેખો ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિ દ્વારા પ્રકટ થયેલા છે, તેથી સ્વાભાવિક રીતે અમુક કિલ્લ શબ્દો તેમ જ વાક્યોના અર્થ ભિન્નભિન્ન તેમ જ યથામતિ કરવામાં આવેલ છે. તે બધાનું ઢોહન કરી, બહુમતિવાળા પક્ષનો અર્થ માન્ય કરવાનું કામ બહુ મુશ્કેલીવાળું હોવા ઉપરાંત તેમ કરવામાં બીજા જે દોષો બહારી લેવાની સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે. એક તો બધાના ભિન્ન ભિન્ન મતનો સંપૂર્ણ સંગ્રહ થઈ શકતો નથી (જે માફ આ કાર્યપરત્વે મુખ્ય કર્તવ્ય છે), અને બીજું તેમ કરવાથી હું મારી પ્રવૃત્તિમાંથી ચ્યુત થતો હોઉં, એમ પણ લાગવા માંડ્યું. ઐતિહાસિક સાધનોનો સંગ્રહ કરવો તે એક પ્રવૃત્તિ અને તે બધાં સાધનોનું ઢોહન કરી, તેમાંથી ઐતિહાસિક તત્ત્વો તારવી, તેની સંકલના કરવી તે વદન નિરાળી જ પ્રવૃત્તિ ગણી શકાય. ઉપરાંત આ સંગ્રહ સદાકાળ અપૂર્ણ દશામાં જ રહેવાનો, તેથી જે પક્ષ અત્યારે માન્ય ગણાય તે હવે પછીનાં નવાં સાધનોની પ્રાપ્તિને અંગે કદાચ ત્યાજ્ય ગણાય, એવો પણ સંભવ છે. તેથી આ બધાં કારણોને અંગે જેના તેના અભિપ્રાય તેની તે જ સ્થિતિમાં આમાં સંગ્રહ કરવાનો નિશ્ચય સ્વીકારેલો છે.

એક જ વંશના ઉત્તરોત્તર જૂઠા જૂઠા લેખમાં કેટલોક વંશવર્ણનવિભાગ સામાન્ય મળી આવે છે તે ફરી ફરી આખો છાપવાને બદલે માત્ર એક વાર છાપી બીજામાં પાકેર બતાવવો એમ ધારણા હતી, પણ તેમ કરવામાં અક્ષરાન્તરવિભાગ ઘણો કિલબટ, નોટોથી ભરપૂર અને ત્રુટક થઈ જાય છે. તેથી મળી શક્યા મુજબ અક્ષરાન્તરવિભાગ બધી જગ્યાએ સંપૂર્ણ જ મૂકવામાં આવેલ છે.

પારિભાષિક શબ્દો લેખકોએ આપેલા અર્થ સહિત તેમ જ સ્થળ અને દેશનિર્દેશ કરનારાં નામો પણ લેખકોની ટીપ સહિત આપેલાં છે. આવા શબ્દોના અર્થ શોધવાના તેમ જ સ્થળ વિગેરેનો નિર્ણય કરવાના જૂઠા જૂઠા પ્રયાસ થયેલા છે. પણ હવે આખો એકંદર આ સંગ્રહ છપાયા બાદ બધા શબ્દો તેમ જ સ્થળો માટે એકહથ્થુ પ્રયાસ કરી, એક ગ્રંથના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર હરકોઈને જણાશે. કોઈ સાક્ષર તે કામ ઉપાડી લે તો તે સર્વથા ઇષ્ટ છે. તેમ નહીં થાય તો નિવૃત્ત થયા બાદ હાથ ધરવાનાં કાર્યોની ટીપમાં મેં તે ઉમેરી રાખેલ છે, પણ તે અભિલાષા પાર પાડવી તે પ્રભુના હાથમાં છે.

આ. બિ. વ.

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

મૌર્યવંશી

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧	કાઠિયાવાડમાં સૌરાષ્ટ્રની રા- જધાની જૂનાગઢમાંના મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો		કો. ઇ. ઇ. વો. ૧ પા. ૧	જૂનાગઢ	૧

ક્ષત્રપવંશી

૨-૫	રૂદ્રદામનના સમયના કચ્છ- માંના અન્ધાઉમાંથી મળેલા ચાર શિલાલેખો	શકે ૫૨૩. વ. ૨ ઈ.સ. ૧૩૦	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૯-૨૫	કચ્છ મ્યુઝિયમ	૩
૬	જૂનાગઢમાંના ખડક ઉપર- નો રૂદ્રદામનનો શિલા લેખ	શકે ૭૨૪. સ. ૧૫૦	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૩૬	જૂનાગઢ	૭
૭	ક્ષત્રપ રૂદ્રસિંહના સમયનો ગુદામાંનો શિલાલેખ	શકે ૧૦૩૪. સ. ૧૮૧	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૩	વોટસન મુઝીયમ રાજકોટ	૧૨
૮	મહાક્ષત્રપ રૂદ્રસેનના સમયનો ગઢ(જસદણ પાસે)નો શિલાલેખ	શકે ૧૨૭૭. સ. ૨૦૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૬	વોટસન મુઝીયમ રાજકોટ	૧૪
૯	ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢમાંનો શિલાલેખ		એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૯	જૂનાગઢ	૧૬
૧૦	સ્વામી રૂદ્રસિંહ બીજાનો શિલાલેખ	શકે ૨૨૮ વે. સુ. ૭ ઈ. સ. ૩૦૬	વો. સુ. રી. ૧૯૧૯-૨૦ પા. ૭	જૂનાગઢ	૧૭
૧૧	મુલત્રાસરમાંથી મળેલો સૌરાષ્ટ્રમાં દારકાંના રાજા રૂદ્રસેનનો શિલાલેખ	શ. ૨૩૨ વે. વ. ૫ ઇ. સ. ૫૫૧	લા. પ્રા. સ. ઇ. પા. ૨૩	દારકાં લાઇબ્રેરી	૧૮
૧૨	મેવાસાનો શિલાલેખ	શ. ૩૫૫ કા. સુ. ૫	વો. મ્યુ. રી. ૧૯૨૩-૨૪ પા. ૧૨	મેવાસા	૧૮

ત્રૈલોક્યવંશી

૧૩	દહસેનનાં પારડીનાં તામ્ર- પત્રો	કલચુરી સં. ૨૦૭ વે. સુ. ૧૩ ઈ. સ. ૪૫૬-૫૭	એ. ઇ. વો. ૧૦ પા. ૫૧	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝીયમ મુંબઈ	૩
૧૪	બ્યાઘસેનનાં સુરતનાં તામ્ર- પત્રો	કલચુરી સં. ૨૪૧ ઈ. સ. ૪૯૦-૯૧	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૨૧૯	પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મુઝીયમ મુંબઈ	૬

ગુપ્તવંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૧૫	સ્કંદગુપ્તનો જૂનાગઢમાંનો ખડકઉપરનો શિલા લેખ	ગુપ્ત સં. ૧૩૬-૩૮ ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮	કા.ઇ.ઇ. વો. ૩ પા. ૫૬	જૂનાગઢ	૩

વલ્લીવંશી

દ્રોણસિંહ (ગુ. સ. ૧૮૦-૨૦૦) ઈ. સ. ૪૯૯ થી ૫૧૯					
૧૬	ભમોદરા મોટામાંથી મળેલું તામ્રપત્ર	૧૮૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૧૭	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩

કુવસેન ૧ લો (ગુ. સં. ૨૦૦-૨૩૦) ઈ. સ. ૫૧૯ થી ૪૯

૧૭	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૦૬ ભાદ્રપદ સુ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૫
૧૮	દાનપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	૨૦૬ આશ્વિન સુ. ૩	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૬	"	૯
૧૯	તામ્રપત્રો	૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૪	"	૧૧
૨૦	તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૩
૨૧	મણેશ્વરગઢનાં તામ્રપત્રો	૨૦૭ વૈશાખ વ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮	વડોદરા મ્યુઝિયમ	૧૬
૨૨	ભાવનગરનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૩	એ. ઇ. વો. ૧૫ પા. ૨૫૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૨૧
૨૩	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ શ્રાવણ સુ. ૧૫	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૬	"	૨૪
૨૪	તામ્રપત્રો પતરું પહેલું	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૯	એ. ઇ. વો. ૧૭ પા. ૧૦૮	"	૨૮
	" પતરું બીજું	"	એ. ઇ. વો. ૧૯ પા. ૧૨૫	વો. મ્યુ. રા.	
૨૫	તામ્રપત્રો	૨૧૦ ભાદ્રપદ વ. ૧૩	જ. ઓ. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૬૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૩૦
૨૬	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૧૦ આશ્વિન વ. ૧	એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૧૨	"	૩૨
૨૭	તામ્રપત્રો	૨૧૬ માધ. વ. ૩	ઇ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૪	"	૩૬
૨૮	તામ્રપત્રો	૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩	જ. રા. એ. સો. ૧૮૯૫ પા. ૩૭૯	પ્રિ. મ્યુ.	૩૯
૨૯	વાવડી જોગીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૨૧ આશ્વિન વ. ૫	વી. ઓ. જ. વો. ૭ પા. ૨૬૭		૪૨
૩૦	તામ્રપત્રો	૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫	જ. ઓ. એ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૧૬	વ. મ્યુ.	૪૫
૩૧	પહેલું પતરું માત્ર	—	" પા. ૧૮	"	૪૮
૩૨	પહેલું પતરું માત્ર	—	" પા. ૨૦	"	૫૦

કુલસેન (ગુ. સં. ૨૩૫-૨૫૦) ઈ. સ. ૫૫૪-૫૬૯

૩૩	તામ્રપત્રો	૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૬		૫૨
૩૪	વળાતું તામ્રપત્ર	૨૪૬ માધ. વ.	એ. ઇ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮	પ્રિ. મ્યુ.	૫૫
૩૫	કુલસેનના સમયના માટીના ઘડાના કટકા ઉપરનો લેખ	૨૪૭	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૭૫		૫૮
૩૬	તામ્રપત્રો	૨૪૮ આશ્વિન વ. ૧૪	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬		૫૯

અ. નં.	લેખની વિષય	સાલ	કયાં પ્રસિદ્ધ	હાલ કયાં છે	પૃષ્ઠ
૩૭	બાંકીડીમાંથી મળેલો શિલાલેખ	—	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૦		૬૧

ધરસેન ૨ જો (યુ. સં. ૨૫૦-૨૮૦) ઇ. સ. ૫૬૯-૫૯૯

૩૮	ઝરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫	ઇ.એ.વો. ૧૫ પા. ૧૮૭		૬૨
૩૯	મહુવા પાસે કતપુરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ. પા. ૩૫	બા. મ્યુ. ભા.	૬૪
૪૦	ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્ર-પત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૧૫	વો. ૪ પા. ૩૩	વો. મ્યુ. રા.	૬૬
૪૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ. વ. ૧૫	એ.ઇ. વો. ૧૧ પા. ૮૦	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૭૪
૪૨	માળીયાનાં તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ વ. ૧૫	કા.ઇ.ઇ.વો. ૩ પા. ૧૬૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૭૯
૪૩*	તામ્રપત્રો	૨૫૨ વૈશાખ વ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮	,,	૮૫
૪૪	બંટીયાવાળા તામ્રપત્રો	૨૫૭ વૈશાખ વ. ૧૫	વો. મ્યુ. રી.		
			૧૬૨૫-૨૬ પા. ૧૩		૮૯
૪૫	તામ્રપત્રો	૨૬૬ ચૈત્ર. વ. ૨	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૬		૯૦
૪૬	તામ્રપત્રો	૨૭૦ માધ. સુ. ૧૦	જ. ઓ.એ.રો. એ. સો. ન્યુ. સી.વો. ૧ પા. ૬૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૯૪
૪૭	તામ્રપત્રો	૨૭૦ ફાલ્ગુન વ. ૧૦	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૦		૯૭
૪૮	તામ્રપત્રો	—	જ. ઓ. એ.રો. એ.સો. ન્યુ.સી. વો. ૧ પા. ૨૧	વ. મ્યુ.	૧૦૧
૪૯	પહેલું પત્રું માત્ર	—	,, પા. ૨૪		૧૦૪
૫૦	અનાવરી તામ્રપત્રો	શ. સં. ૪૦૦	ઇ.એ.વો. ૧૦ પા. ૨૭૭		૧૦૬
		વૈશાખ સુ. ૧૫			

શીલાદિત્ય ૧ લો (યુ. સં. ૨૮૦-૨૮૫) ઇ. સ. ૫૯૯-૬૧૪

૫૧	પાલીતાણાનાં તામ્રપત્રો				
	પહેલું પત્રું	૨૮૬ વૈશાખ. વ. ૬	એ.ઇ.વો. ૧૧ પા. ૧૧૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૧૧૧
	બીજું પત્રું		ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૬		
૫૨	તામ્રપત્રો	૨૮૬ જ્યેષ્ઠ વ. ૬	ઇ. એ. વો. ૧૪ પા. ૩૨૭	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૧૧૫
૫૩	નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૬ આષાઢ વ. ૮	એ.ઇ.વો. ૧૧ પા. ૧૭૪	બ. મ્યુ. જૂ.	૧૧૯
૫૪	પત્રું બીજું માત્ર	૨૮૬ શ્રાવણ. વ. ૭	જ. ઓ.એ.રો.એ.સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૬	વ. મ્યુ.	૧૨૩
૫૫	તામ્રપત્રો	૨૮૭ માર્ગ. વ. ૭	,, પા. ૨૮		૧૨૫
૫૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૮૭	નોટ. જો. હી. ઓ.જા.	વ. મ્યુ.	૧૨૫
૫૭x	તામ્રપત્રો	૨૯૦ ભાદ્ર. વ. ૮	ઇ. એ. વો. ૯ પા. ૨૩૭	વો. મ્યુ. રા.	૧૨૯

* આ રાજનું એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ વૈ. વ. ૧૫ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયે.

x આ રાજનું એક વધુ દાનપત્ર સં. ૨૯૦ ચૈ. સુ. ૪ નું ભાગ બીજામાં પૂરવણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયે.

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૫૮	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	નોટ ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૩૪
૫૯	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૨૯૦	"	"	૧૩૫
૬૦	તામ્રપત્રો	—	જ. બો. એ. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૩૧	"	૧૩૬

ધરસેન ૩ જો (૧) (યુ. સં. ૩૦૦-૩૦૮) ઇ. સ. ૬૧૬-૬૨૭

૬૧	ભાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૦૪ માધ. સુ. ૭	વો. મ્યુ. સી. ૧૬૨૫-૨૬	બા. મ્યુ. ભા.	૧૩૯
૬૨	ગોપનાથમાંથી મળેલું પતરું	—	ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮	"	૧૪૦

ધ્રુવસેન ૧ જો (યુ. સં. ૩૦૮ થી ૩૨૪) ઇ. સ. ૬૨૭-૪૨

૬૩	તામ્રપત્રો	૩૧૦ આશ્વિન વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨	બા. મ્યુ. ભા.	૧૪૪
૬૪	તામ્રપત્રો	૩૧૨ જ્યેષ્ઠ. સુ. ૪	જ. બો. એ. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧. પા. ૬૯	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૪૮
૬૫	ગોરસનાં તામ્રપત્રો	૩૧૩ શ્રાવણ સુ. ૧૪	" પા. ૫૦	બા. મ્યુ. ભા.	૧૫૦
૬૬	વળામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો	૩૧૯	નોટ. ગો. હી. ઓઝા	વ. મ્યુ.	૧૫૬
૬૭	તામ્રપત્રો	૩૨૦ આષાઢ. સુ.	જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૨૦ પા. ૬	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૫૭
૬૮	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૦ ભાદ્રપદ. વ. ૫	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૮૮		૧૬૨
૬૯	નોગાવાનાં તામ્રપત્રો	૩૨૧ ચૈત્ર. વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૮ પા. ૧૯૪		૧૬૬

ધરસેન ૪ થો (યુ. સં. ૩૨૩-૩૩૧) ઇ. સ. ૬૪૨-૫૦

૭૦	બીજી પતરું માત્ર	૩૨૬ માધ. વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૭૫
૭૧	તામ્રપત્રો	૩૨૬ આષાઢ. સુ. ૧૦	જ. બો. એ. રો. એ. સો. વા. ૧૦ પા. ૬૬	"	૧૭૭
			તથા		
			ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪		
૭૨	અલીજીનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩		૧૮૪

માર્ગશીર્ષ. સુ. ૩

૭૩	બેડાનાં તામ્રપત્રો	૩૩૦ દ્વિ. માર્ગ. સુ. ૨	ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫	.	૧૮૯
----	--------------------	------------------------	----------------------	---	-----

ધ્રુવસેન ૩ જો (યુ. સં. ૩૩૧-૩૩૫) ઇ. સ. ૬૫૦-૫૪

૭૪	કપડવંજનાં તામ્રપત્રો	૩૩૪ માધ. સુ. ૬	એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫	પ્રિ. ઓ. વે. મ્યુ. મું.	૧૯૫
૭૫	બીજી પતરું માત્ર	—	જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૧ પા. ૩૫	વ. મ્યુ.	૨૦૩

અરસહ ૨ જો (યુ. સં. ૩૩૫-૪૦) ઇ. સ. ૬૫૪-૫૯

૭૬	તામ્રપત્રો	૩૩૭ આષાઢ. વ. ૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬		૨૦૫
----	------------	----------------	--------------------	--	-----

શીલાદિત્ય ૩ જો (યુ. સં. ૩૪૦-૩૭૦) ઇ. સ. ૬૫૯-૬૮૯

૭૭	તામ્રપત્રો	૩૪૨ શ્રાવણ વ. ૬	ઇ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭		૨૧૦
૭૮	તામ્રપત્રનું બીજી પતરું માત્ર	૩૪૩	જ. બો. એ. રો. એ. સો. ન્યુ. દ્વિ. આષાઢ વ. સી. વો. ૧ પા. ૩૭		૨૧૫

સંગ્રહીત લેખોની અનુક્રમણિકા

૫

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૭૬	તામ્રપત્રો	૩૪૬ માર્ગ. વ. ૩	,, ૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૧૮
૮૦	તામ્રપત્રો	૩૪૬ પૌષ. સુ. ૭	,, ૭૩	,,	૨૨૦
૮૧	ભાવનગરવાળાં તામ્રપત્રો	૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૨૨
૮૨	હુંસડીમાંથી મળેલાં તામ્ર- પત્રો	૩૫૦ ક્રાદ્યુન વ. ૩	એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪		૨૨૩
૮૩	તામ્રપત્રો	૩૫૨ ભાદ્ર. સુ. ૧	ઈ.એ.વો. ૧૧ પા. ૩૦૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૩૦
૮૪	તામ્રપત્રો	૩૫૬ જ્યે. ૧ ૭	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૭	,, અને વો. મ્યુ. રી.	૨૩૬
૮૫	ખેડનાં તામ્રપત્રો	૩૬૫ વૈ. સુ. ૧	જ. એ. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮		૨૪૨
૮૬	તામ્રપત્રનું પહેલું પતરું માત્ર	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૦	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૪૫
૮૭	તામ્રપત્રનું બીજું પતરું માત્ર	—	,, ,, પા. ૪૦	વ. મ્યુ.	૨૪૬
શીલાલિપ્ય ૪ થો (યુ. સં. ૩૭૦-૬૦) ઇ. સ. ૬૮૬-૭૦૯					
૮૮	દેવળીનાં તામ્રપત્રો	૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વ. ૫	ભા. પ્રા. સં. ઇ.પા. ૫૪	આ. મ્યુ. ભા.	૨૪૯
૮૯	તામ્રપત્રો	૩૭૬ માર્ગ. સુ. ૧૫	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૨ પા. ૬૯		૨૫૯
૯૦	તામ્રપત્રો	૩૮૧ માર્ગ. સુ. ૬	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૦
૯૧	તામ્રપત્રો	૩૮૨ માર્ગ. સુ. ૬	એ.ઇ.વો. ૫ એપેન્ડીક્સ નં. ૪૬૩ પા. ૬૯		૨૬૧
૯૨	તામ્રપત્રો	૩૮૭ ક્રિ. પૌષ વ. ૪	આ. સ. રી. વે. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫	આ. મ્યુ. ભા.	૨૬૨
શીલાલિપ્ય ૫ મો. (યુ. સં. ૩૯૦-૪૨૦) ઇ. સ. ૭૦૯-૭૯					
૯૩	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ માલ વ. ૧૨	જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૫	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૬૩
૯૪	ગોંડળનાં તામ્રપત્રો	૪૦૩ વશાખ સુ. ૧૩	,,	,,	૨૭૫
શીલાલિપ્ય ૬ ઠો (યુ. સં. ૪૨૦-૪૫) ઇ. સ. ૭૩૯-૬૪					
૯૫	તામ્રપત્રો	૪૪૧ કાર્તિક સુ. ૫	ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬		૨૮૦
શીલાલિપ્ય ૭ મો (યુ. સં. ૪૪૫-૪૫૦) ઇ. સ. ૭૬૪-૬૯					
૯૬	અલીપુનાં તામ્રપત્રો	૪૪૭ જ્યેષ્ઠ સુ. ૫	કા.ઇ.ઇ.વો. ૩ પા. ૧૭૧	પ્રિ.ઓ.વે.મ્યુ.મું.	૨૮૮
દાતા તથા સાલ ન જણાએલાં (વલલી) તામ્રપત્રો					
૯૭	તામ્રપત્રનું પતરું પહેલું	—	જ.ઓ.એ.રો.એ.સો.ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૪૩		૩૦૨
૯૮	,,	—	,, પા. ૪૪		૩૦૪
૯૯	,,	—	,, પા. ૪૬		૩૦૬
૧૦૦	તામ્રપત્રના પહેલા પતરાનો ટુકડો	—	,, પા. ૪૮		૩૦૮
૧૦૧	,,	—	,, પા. ૪૯		૩૦૯

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશી

અ. નં.	લેખની વિગત	સાલ	ક્યાં પ્રસિદ્ધ	હાલ ક્યાં છે	પૃષ્ઠ
૧૦૨	વિજયરાજના ખેડાના તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૩૯૪ વૈ. સુ. ૧૫	ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૧		૩
૧૦૩	કયાશ્રય શીલાદિત્યના નવ-સારીનાં તામ્રપત્રો	ચે. સં. ૪૨૧ માવ સુ. ૧૩	એ.ઇ. વો. ૮ પા. ૨૨૬		૮

સંક્ષિપ્ત શબ્દસૂચી

આ. સ. વે. સ. રી.	આર્કીઓલોજીકલ સર્વે વેસ્ટર્ન સરકલ રીપોર્ટ
એ. ઈ.	એપિગ્રાફિકા ઇન્ડિકા
એ. ભા. એ. ઈ.	એનાલ્સ ભાંડારકર ઓરીએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ
ઈ. એ.	ઈન્ડિયન એન્ટીકવેરી
કે. ઈ. ઈ.	કેપર્સ ઇન્સ્ક્રિપ્શિઓનમ ઇન્ડિકારમ
ગુ. સં.	ગુપ્ત—વલ્લી સંવત
જ. એ. એ. સો.	જરનલ બેંગાલ એશિયાટિક સોસાયટી
જ. એ. બે. રા. એ. સો.	જરનલ બેંગલે બ્રેન્ચ રાયલ એસિયાટિક સોસાયટી
” ” ન્યુ. સી	” ” ” ન્યુ. સીરીઝ
જ. રા. એ. સો.	જરનલ રાયલ એશિયાટિક સોસાયટી
નોટ. ગા. હી. એ. આ.	નોટ ગૌરીશંકર હીરાચંદ્ર ઓઝાકૃત
પ્રા. સં. ઈ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ
પ્રિ. એ. વે. મ્યુ. મું.	પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ મુંબઈ
ખ. મ્યુ. જૂ.	ખડાદુરખાનજી મ્યુઝિયમ જૂનાગઢ
ખા. મ્યુ. ભા.	ખાર્ટન મ્યુઝિયમ ભાવનગર
બ્રિ. મ્યુ.	બ્રિટિશ મ્યુઝિયમ લંડન
ભા. પ્રા. સં. ઈ.	ભાવનગર પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત ઇન્સ્ક્રિપ્શન્સ
રો. લી. એ. રી. એ. પ્રે.	રીવાઈઝડ લીસ્ટ એન્ટીકવેરીઅન રીમેઇન્સ બેંગલે પ્રેસીડન્સી
વ. મ્યુ.	વળા મ્યુઝિયમ
વી. એ. કે. રી. આ. સે.	વીએના ઓરીએન્ટલ કૉંગ્રેસ રીપોર્ટ આર્યન સેક્શન
વી. એ. જ.	વીએના ઓરીએન્ટલ જરનલ
વે. મ્યુ. રા. રી.	વેટસન મ્યુઝિયમ રાજકોટ રીપોર્ટ
શ. સં.	શક સંવત

૨ સભાના પારિતોષકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૫

- (૧) મેટર્લીકના નિર્બંધો—(ભાષાન્તર) રા. રા. ધનસુખલાલ કુ. મહેતા.
- (૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
- (૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ—રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
- (૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (ભાષાન્તર)—રા. રા. પ્રેમશંકર નાર-
જી દવે.
- (૫) લોર્ડ મોરલીફ્ટ કોમ્પ્રોમિસ (ભાષાન્તર), સત્યાગ્રહની મર્યાદા—રા. રા. મહાદેવ
હરિભાઈ દેશાઈ, બી. એ. એલએલ. બી.

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રન્થો ૬

- (૧) નર્મકોષ—સ્વ. કવિ નર્મદાશંકર લાલશંકર દવે.
- (૨) “ભક્તકવિ શ્રી દયારામનું જીવનચરિત્ર”—લે. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ,
પ્રકાશક રા. રા. નારાયણદાસ પરમાનંદદાસ ડભોઈવાળા.
- (૩-૪) કાઠિયાવાડનું કંઠસ્થ સાહિત્ય, ભાગ ૧ લો તથા ૨ જો (પ્રાચીન વાર્તાસંગ્રહો)—
રા. રા. હરગોવિન્દ પ્રેમશંકર ત્રિવેદી.
- (૫) અભિમન્યુઆખ્યાન—જન તાપીકૃત (૨. સં. ૧૭૮૫) રા. રા. મંજુલાલ રણછો-
ડલાલ મજમુદાર, બી. એ. એલએલ બી.
- (૬) સંયુક્તાખ્યાન (કાવ્ય) રા. રા. ગજેન્દ્રશંકર લાલશંકર પંડ્યા, એમ. એ.

૪ મુદ્રણાલયમાં ૭

- (૧) રૂસ્તમ બહાદુરનો પવાડો (શામળ) રા. રા. અંબાલાલ જી. જાની, બી. એ.
- (૨) કેશવકૃત ભાગવત દશમસ્કંધ—રા. રા. અંબાલાલ જી. જાની, બી. એ.
- (૩) રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દ્વિવેદીયાનાં “કાંઈલોલોજીકલ લેક્ચર્સ” ભાગ ૧ લા-
નું ભાષાન્તર (સટિપન)—રા. રા. રામપ્રસાદ પ્રેમશંકર બક્ષી, બી. એ.
- (૪) “ચતુર્વિંશતિપ્રબંધ”—ગુજરાતી અનુવાદ; લેખક પ્રો. હિરાલાલ રસિકદાસ કાપ-
ડીયા, એમ. એ.
- (૫) પ્રબંધચિંતામણિ—મેરૂતુંગાચાર્યકૃત ગુજરાતી અનુવાદ, તૈયાર કરનાર રા. રા. દુર્ગા-
શંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.
- (૬) મહાભારત ગુજરાતી, ભાગ ૨ જો આરણ્યક પર્વ, સંશોધક રા. રા. કેશવરામ કાશી-
રામ શાસ્ત્રી, માંગરોળ.
- (૭) નરપતિકૃત “પંચદંડ” (સં. ૧૫૪૫) સંશોધક રા. રા. શંકરપ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.

૫ તૈયાર થતાં ૫

- (૧) રાસમાળાની પૂરણિકા—દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સંગ્રહીત, ગોઠવી લખ-
નાર રા. રા. ગિરજાશંકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ. એ.
- (૨) “કૃતિમણીરી વેલી”—(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર રા. રા. નટવરલાલ ઇન્દ્રારામ
દેસાઈ બી. એ.
- (૩) મધુસૂદન વ્યાસકૃત હંસાવતીની વાર્તા. સં. ૧૬૫૪ (પ્રાચીન) સંશોધક રા. રા. શંકર-
પ્રસાદ છગનલાલ રાવળ.
- (૪-૫) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવધર્મ, તેના સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતમાં પ્રચાર અને ગુજરાતી
સાહિત્ય ઉપર તેની અસર, દ્વિતીય આવૃત્તિ, કર્તી રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી.

મળવાનું કેકાણું—મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી

બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ; પ્રિન્સેસરોડ, મુંબઈ ૨

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

भौर्यवंशी
रान्न अशोकनां धर्मशासनो

શ્રી:

ગુજરાતના ઇતિહાસિક લેખ

મૌર્યવંશી રાજા અશોકનાં ધર્મશાસનો

કાઠિયાવાડ દ્વીપકલ્પમાંના જૂનાગઢ રાજ્યના રાજધાનીના શેઠેર જૂનાગઢની પૂર્વે આશરે એક માઈલ છેટે અશોકનાં પ્રસિદ્ધ ચૌહ શાસનો મળી આવ્યાં છે તે મોટા અને પવિત્ર ગિરનાર પર્વતની આસપાસની ખીણમાં જવાના સાંકડા માર્ગ ઉપર આવેલાં છે. જમીનની સપાટીથી બાર ફીટ ઉંચાઈવાળા અને નીચેના ભાગમાં ૭૫ ફીટના પરિઘવાળા વિશાળ ગોળ કંદેલા અને લગભગ શંકુ આકૃતિવાળા ઘેનાઈટના ખડકની સેા ચોરસ ફીટથી પણ વધારે ખડ-ખચડી સપાટી ઉપર આ લેખ પથરાયેલો છે. અશોકનાં શાસનો ઉપરાંત આ ખડક ઉપર બીજા બે લેખો કેાતરેલા છે; જેમાંના એક મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સુબા વૈશ્ય પુબ્યગુપ્તે બંધા-વેલા સુદર્શન તળાવમાં સમારકામ સંબંધી મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામનના સમયનો છે. બીજો લેખ ગુપ્તરાજા સ્કન્દગુપ્તના સમયનો છે અને સુરાષ્ટ્રના સુબા અને પર્યુદત્તના દીકરા ચક્રપાલિતે ઇ. સ. ૪૫૬-૭ માં કરાવેલા વિશેષ સમારકામ સંબંધી છે.

અશોકનો લેખ ખડકની ઇશાન બાજુ ઉપર છે. ચૌહ શાસનો પરબોપડબ બે હારે ગોઠ-વેલાં છે. અને સીધી લીટીથી એક બીજાથી જૂઠાં પડાયેલાં છે. ડાબી બાજુની હારમાં એકથી પાંચ અને જમણી બાજુએ છથી ૧૨ શાસનો છે. તેરમું અને ચૌદમું શાસન અનુક્રમે પાંચમા અને બારમા શાસન નીચે છે.

મેજર જેમ્સ ટોડ ઇ. સ. ૧૮૨૨ ના ડીસેમ્બરમાં ગિરનાર ઉપર ગએલ ત્યારે આ લેખ આબાહ સ્થિતિમાં હતા. ત્યાર બાદ જૂનાગઢથી ગિરનાર જવાનો બન્ધ બાંધતી વખતે આ લેખના પાંચમા અને તેરમા શાસનોના અમુક ભાગ સુરંગથી ઉરાડી દીધા હતા. અત્યારે આ લેખ ઉપર ડો. જેમ્સ બરનેસની ભલામણથી છાપડું ઉભું કરવામાં આવ્યું છે.

તેરમા શાસનના શુભ થએલ ભાગના બે કટકા હાલમાં મળ્યા છે અને તે જૂનાગઢ મ્યુઝિયમમાં સુરક્ષિત છે.

પ્રથમ શાસન

- ૧ (અ) ઇયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન
- ૨ પ્રિયદસિના રાજા લેખાપિતા (વ) ઇધ ન કિં—
- ૩ ચિ જીવં આરમિસા પ્રજૂહિતવ્યં
- ૪ (ક) ન ચ સમાજો કતવ્યો (ડ) વહુકં હિ દોસં
- ૫ સમાજન્હિ પસતિ દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા
- ૬ (ઇ) અસ્તિ પિ તુ એકચા સમાજા સાધુમતા દેવાનં
- ૭ પ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો (ફ) પુરા મહાનસભિ
- ૮ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો અનુદિવસં વ--
- ૯ હ્રુનિ પ્રાણસતસહસ્રાનિ આરમિસુ સૂપાથાય
- ૧૦ (ગ) સે અજ યદા અયં ધંમલિપી લિખિતા તી એવ પ્રા—
- ૧૧ ણા આરમરે સૂપાથાય દ્વો મોરા એકો મગો સો પિ
- ૧૨ મગો ન ધ્રુવો (હ) ઇતે પિ ત્રી પ્રાણા પછા ન આરમિસરે

શાસન ૧ હું

- અ. આ નીતિલેખન દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાએ લખાવેલ છે.
- બ. આંહી કેઈ પણ જીવતા પ્રાણીને મારવું નહીં, તેમ જ હોમવું નહીં.
- ક. અને કેઈ પણ ઉત્સવસંમેલન ભરવું નહીં.
- ડ. કારણ કે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજા ઉત્સવસંમેલનોમાં બહુ દોષ જુએ છે.
- ધ. પણ વળી કેટલાંક એવાં ઉત્સવસંમેલનો છે કે જે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાથી સારાં મનાયાં છે.
- ફ. પૂર્વે દેવોના પ્રિય પ્રિયદર્શિ રાજાના રસોડામાં સૂપ બનાવવા માટે ઘણાં લાખ પ્રાણીઓ રોજ મારવામાં આવતાં હતાં.
- ગ. પણ હવે જ્યારે આ નીતિલેખન લખાયું છે ત્યારે સૂપને માટે માત્ર ત્રણ પ્રાણી મારવામાં આવે છે; બે મોર અને એક હરણ; વળી આ હરણ પણ હમ્મશ નહીં.
- હ. આ ત્રણ પ્રાણીઓ પણ ભવિષ્યમાં મારવામાં આવશે નહીં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) સર્વત વિજિતક્ષિ દેવાનંપ્રિયસ પિયદસિનો રાજો
- ૨ એવમપિ પ્રચંતેસુ યથા ચોઢા પાઢા સતિયપુતો કેતલપુતો આ તંવ-
- ૩ પંળી અંતિયકો યોનરાજા યે વા પિ તસ અંતિયકસ સામીપં
- ૪ રાજાનો સર્વત્ર દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો દ્વે ચિકીઢ કતા
- ૫ મનુસચિકીઢા ચ પસુચિકીઢા ચ (વ) ઓસુઢાનિ ચ યાનિ મનુસોપગાનિ ચ
- ૬ પસોપગાનિ ચ યત યત નાસ્તિ સર્વત્રા હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૭ (ક) મૂલાનિ ચ ફલાનિ ચ યત યત્ર નાસ્તિ સર્વત્ર હારાપિતાનિ ચ રોપાપિતાનિ ચ
- ૮ (ઢ) પંથેસૂ કૂપા ચ સ્વાનાપિતા વ્રઢા ચ રોપાપિતા પરિભોગાય પસુમનુસાનં

શાસન ધીઢુ

- અ. દેવોના પ્રિય રાજના (જિતેલા) પ્રદેશોમાં બધે તેમ જ સરહદ ઉપરના રાજાઓ જેવા કે ચોડ, પાણ્ડ્ય, સંતિયપુત, કેતલપુત તેમજ તામ્રપર્ણી અને યોનરાજા અંતિયક અને વળી આ અંતિયકની પડોશમાં જે રાજાઓ છે તેમાં બધે દેવોના પ્રિય રાજથી બે પ્રકારની ચિકિત્સા સ્થાપવામાં આવી : માણુસની ચિકિત્સા અને પશુની ચિકિત્સા.
- બ. અને જ્યાં જ્યાં મનુષ્યોપયોગી અને પશુપયોગી ઔષધો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ક. જ્યાં જ્યાં મૂળો અને ફળો નહોતાં ત્યાં ત્યાં તે મંગાવવામાં આવ્યાં અને રોપાવવામાં આવ્યાં.
- ઢ. પશુ અને મનુષ્યના ઉપયોગ માટે રસ્તાઓ ઉપર કુવાઓ યોદાવવામાં આવ્યા અને ઓઢો રોપાવવામાં આવ્યાં.

ત્રીજું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પિયદસિ રાજા એવં આહ (વ) દ્વાદસવાસામિસિતેન મયા ઇદં આજપિતં
- ૨ (ક) સર્વત વિજિતે મમ યુતા ચ રાજૂકે ચ પ્રાદેસિકે ચ પંચસુ પંચસુ વાસેસુ અનુસં-
- ૩ યાનં નિયાતુ ઇતાયેવ અથાય ઇમાય ધંમાનુસસ્ટિય યથા અજા-
- ૪ ય પિ કંમાય (ઢ) સાધુ માતરિ ચ પિતરિ ચ સુસુસા મિત્રસંસ્તુતજાતીનં બ્રાહ્મણ-
- ૫ સમણાનં સાધુ દાનં પ્રાણાનં સાધુ અનારંભો અપવ્યયતા અપમાહતા સાધુ
- ૬ (ઇ) પરિસા પિ યુતે આજપયિસતિ ગણનાયં હેતુતો ચ વ્યંજનતો ચ

શાસન ત્રીઢુ

- અ. દેવોના પ્રિય રાજ આ પ્રમાણે યોદે છે :
- બ. રાજ્યાભિષેક થયાને બાર વર્ષ થયાં ત્યારે મહારાથી નીચેના હુકમ ઠાઢવામાં આવ્યો:
- ક. દરેક પાંચ પાંચ વર્ષે મહારા પ્રદેશોમાં બધે યુક્ત રાજૂક અને પ્રાદેશિક સંપૂર્ણ સુસાક્ષરીઓ નીઢળશે અને તે આ હેતુ માટે (એટલે કે) નીચેના નીતિશિક્ષણ માટે તેમ જ બીજા કામઢજ માટે :
- ઢ. માતા અને પિતા તરફ સુશ્રૂષા સારી છે. મિત્ર, ઓળખીતા, સંબંધી, બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ તરફ ઉદાર વૃત્તિ સારી છે. પ્રાણીઓની અહિંસા સારી છે, ઓછો ખર્ચ અને ઓછું સંઘરવું સારું છે.
- ઈ. (આ નિયમો) હેતુપુરુસર અને અક્ષરશઃ નોંધવા માટે પરિવહ પળ "યુક્ત" ને ફરમાવશે.

ચોથું શાસન

- ૧ (અ) અતિકાતં અંતરં બ્રહ્મણિ વાસસતાનિ વદિતો એવ પ્રાણારંભો વિહિંસા ચ મૂતાનં જાતીસુ
- ૨ અસંપ્રતિપતી બ્રાહ્મણસમણાનં અસંપ્રતીપતી (વ) ત અજ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૩ ધંમચરણેન મેરીઘોસો અહો ધંમઘોસો વિમાનદર્સણા ચ હસ્તિદસણા ચ
- ૪ અગિર્ણધાનિ ચ અગ્નિાનિ ચ દિવ્યાનિ રૂપાનિ દસયિસા જનં (ક) યારિસે બહૂહિ વાસસતેહિ
- ૫ ન મૂતપુત્રે તારિસે અજ વદિતે દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો ધંમાનુસસ્થિયા અનારં-
- ૬ મો પ્રાણાનં અવિહીસા મૂતાનં જાતીનં સંપટિપતી બ્રહ્મણસમણાનં સંપટિપતી માતરિ પિતરિ
- ૭ સુસુસા થૈરસુ સા (ઢ) એસ અજે ચ બહુવિધે ધંમચરણે વદિતે (એ) વદયિસતિ ચેવ દેવાનંપ્રિયો
- ૮ પ્રિયદસિ રાજા ધંમચરણં હદં (ફ) પુત્રા ચ પોત્રાચ પ્રપોત્રા ચ દેવાનંપ્રિયસ પ્રિયદસિનો રાજો
- ૯ પ્રવધયિસંતિ હદં ધંમચરણં આવ સવટકપા ધંમલ્હિ સીલલ્હિ તિસ્સંતો ધંમં અનુસાસિસંતિ
- ૧૦ (ગ) એસ હિ સેસ્ટે કંમે ય ધંમાનુસાસનં (હ) ધંમચરણેપિ ન ભવતિ અસીલસ (ઙ) ત હમલ્હિ અથલ્હિ
- ૧૧ વધી ચ અહીની ચ સાધુ (જ) ઇતાય અથાય હદં લેખાપિતં હમસ અથસ વાધિ યુજંતુ હીનિ ચ
- ૧૨ નો લોચેતવ્યા (ક) દ્વાદસવાસામિસિતેન દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા હદં લેખાપિતં

શાસન ચોથું

- અ. પૂર્વ સમયમાં ઘણાં સૈંદાં સુધી પ્રાણીઓના વધ અને જીવોની હિંસા નિરંતર વધતી જતી હતી. (તેમ જ) જ્ઞાતિજન તરફ અવિવેક અને પ્રાણહિંસા અને શ્રમજી તરફ અવિવેક (પણ વધે જતો હતો).
- બ. પણ હવે દેવોના પ્રિય રાજાની નીતિચર્ચાને લીધે ઠાલના અવાજ હવે નીતિનો અવાજ (થયો છે.) લોકોને વિમાન, હાથીઓ, અગ્નિસમૂહ અને બીજાં દિવ્ય રૂપો બતાવીને.
- ક. ઘણાં સૈંદાં સુધી પૂર્વ અસ્તિત્વમાં નહોતાં એવાં હવે દેવોના પ્રિય રાજાના નીતિશિક્ષણને લીધે પ્રાણીઓના વધનો અટકાવ, જીવોની આહિંસા, જ્ઞાતિજન તરફ વિવેક, માતાપિતાની સેવા, પ્રાણહિંસા અને શ્રમજી તરફ વિવેક, અને વૃદ્ધની સેવા (એ બધાં) વધ્યાં છે.
- ઢ. આ અને બીજી ઘણી રીતે નીતિચર્ચા વધી છે. અને આ નીતિચર્ચા દેવોના પ્રિય રાજા હમેશાં વધારશે.
- ઙ. દેવોના પ્રિય રાજાના પુત્રો પૌત્રો અને પ્રપૌત્રો આ નીતિચર્ચાને પ્રલયપર્યંત વધારશે. નીતિ અને શીલ પાળીને નીતિનું શિક્ષણ આપશે.
- જ. આ નીતિનું શિક્ષણ તે શ્રેષ્ઠ કામ છે.
- ઝ. શીલ વિનાના પુરૂષ માટે નીતિચર્ચા હોતી નથી, તેટલા માટે આ અર્થની વૃદ્ધિ અને અનુચિત સારી છે.
- ઞ. નીચેના હેતુ માટે આ લખવામાં આવેલ છે. એટલે કે આ આચરણની વૃદ્ધિ ચોખવી અને તેની હાનિ પસંદ કરવી નહીં.
- ક. દેવોના પ્રિય રાજાએ, અલિષ્ઠને બાર વર્ષ થયે લખાવેલ છે.

પાંચમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપ્રિયો પિયદસિ રાજા એવં આહ (બ) કલાણં દુકરં (ક) યો આદિકરો કલાણસ સો દુકરં કરોતિ
- ૨ (ડ) ત મયા બહુ કલાણં કરતં (ણ) ત મમ પુતા ચ પોતા ચ પરં ચ તેન ચ મે અપચં આવ સંવટકપા અનુવતિસરે તથા
- ૩ સો સુકતં કાસતિ (ફ) યો તુ એત દેસં પિ હોપેસતિ સો દુકતં કાસતિ (ગ) સુકરં હિ પાપં (હ) અતિકાતં અંતરં
- ૪ ન ભૂતપ્રુવં ધંમમહામાતા નામ (ઙ) ત મયા ત્રૈદસવાસામિસિતેન ધંમમહામાતા કતા (જ) તે સવપાસંઢેસુ વ્યાપતા ધામધિસ્તાનાય
- ૫ ધંમયુતસ ચ યોણકંબોજગંધારાનાં રિસ્ટિકપેતેણિકાનાં યે વા પિ અંજે આપરાતા (ક) મતમયેસુ વ
- ૬ સુસ્વાય ધંમયુતાનાં અપરિગોધાય વ્યાપતા તે (લ) વંધનવધસ પટિવિધાનાય
- ૭ પ્રજા કતામીકારેસુ વા થૈરેસુ વા વ્યાપતા તે (મ) પાટલિપુતે ચ બાહિરેસુ ચ
- ૮ યે વાપિ મે અંજે જાતિકા સર્વત વ્યાપતા તે (ન) યો અયં ધંમનિસિતો તિ વ
- ૯ તે ધંમમહામાતા (ઓ) એતાય અથાય અયં ધંમલિપી લિખિતા

શાસન ૫ મું

- અ. દેવાના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે.
- બ. કલ્યાણ કરવું હુંકર છે.
- ક. જે કલ્યાણ કરવાની શરૂવાત કરે છે તે હુંકર (કર્મ) કરે છે.
- ડ. હવે મહે ણહુ કલ્યાણ કર્યું છે.
- એ. તેથી મહારા પુત્રો, પૌત્રો અને તેના પછી પ્રલયપર્યંત થનારા વંશજો જે તે પ્રમાણે વર્તશે ને સુકૃત કરશે.
- ફ. પણ જે આનો લેશ પણ અનાદર કરશે તે હુંકૃત કરશે.
- ગ. કારણ કે પાપ સુકર છે.
- ઙ. પૂર્વસમયમાં નીતિના મહામાત્રો નામે નહોતા.
- ચ. પણ અભિષેકને તેર વર્ષ થયેથી મહે નીતિના મહામાત્રો કયાં (નીમ્યા).
- જ. બધા યન્ત્રોમાં નીતિ સ્થાપવામાં તેઓ મર્યા રહે છે. યોન, કમ્બોજ, ગન્ધાર, રિસ્ટિક અને પેતેણિક અને બીજા જે પશ્ચિમ સરહદ ઉપરના છે તેઓમાં જે નીતિમાન છે તેઓના... ..
- ઝ. તેઓ નોકર અને શેઠ માટે નીતિમાનના સુખ માટે અને તેને (સંસાર) તૃણામાંથી મુક્ત કરવા માટે મર્યા રહે છે.
- ઞ. બંધીવાનને મદદ કરવામાં સંતતિ અગર નજર લાગેલાઓને અને વૃદ્ધને (મદદ કરવામાં) મર્યા રહે છે.
- ટ. તેઓ પાટલીપુત્રમાં અને બહારના ભાગમાં બધે મર્યા રહે છે અને બીજા મહારા જાતિજનો હાય છે તેમાં.
- ડ. આ નીતિરક્ષકો દરેક નીતિ માટે ઉત્સુક છે કે નહીં
- એ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે.

છટ્ઠું શાસન

- ૧ (અ) દેવા સિ રાજા એવં આહ (બ) અતિક્રાંતં અંતરં
- ૨ ન ભૂતપ્રુવ સવ લ અથકમે વ પટિવેદના વા ત મયા એવં કતં
- ૩ (ડ) સવે કાલે ભુંજમાનસ મે ઓરોધનશ્ચિ ગમાગારશ્ચિ વચશ્ચિ ય
- ૪ વિનીતશ્ચિ ચ યયાનેસુ ચ સવત્ર પટિવેદકા સ્થિતા અથે મે જનસ
- ૫ પટિવેદેથ ઇતિ (ણ) સર્વત્ર ચ જનસ અથે કરોમિ (ફ) ય ચ કિંચિ મુસ્વતો
- ૬ આજપયામિ સ્વયં દાપકં વા સાવાપકં વા ય વા પુન મહામાત્રેસુ
- ૭ આચાર્યિકે અરોપિતં ભવતિ તાય અથાય વિવાદો નિશ્ચિતી વં સંતો પરિસાયં
- ૮ આનંતરં પટિવેદેતવ્યં મે સર્વત્ર સર્વે કાલે (ગ) એવં મયા આજપિતં (હ) નાસ્તિહિ મે તોસો
- ૯ ઉસ્તાનશ્ચિ અથસંતીરણાય વ (ઙ) કતવ્યમંતે હિ મે સર્વલોકહિતં
- ૧૦ (જ) તસ ચ પુન એસ મૂલે ઉસ્તાનં ચ અથસંતીરણા ચ (ક) નાસ્તિ હિ કંમતરં
- ૧૧ સર્વલોકહિતપ્તા (લ) ય ચ કિંચિ પરાક્રમામિ અહં કિંતિ ભૂતાનં આનંણં ગણેયં
- ૧૨ ઇથ ચ નાનિ સુસ્વાપયામિ પરત્રા ચ સ્વગં આરાધયતુ ત (મ) એતાય અથાય
- ૧૩ અયં ધંમલિપી લેખાપિતા કિતિ ચિરં તિસ્થેય ઇતિ તથા ચ મે પુત્રા પોતા ચ પ્રપોત્રા ચ
- ૧૪ અનુવતરં સર્વલોકહિતાય (ન) દુકરં તુ ઇદં અજત્ર અગેન પરાક્રમેન

શાસન ૬ ટું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આ પ્રમાણે કહે છે :
- ખ. ભૂતકાળમાં કામનો નિકાલ તેમ જ અહેવાલ રજુ કરવાનો (રિવાજ) પૂર્વે અસ્તિ-ત્વમાં નહોતો.
- ક. પણ (તેથી) મહે આ પ્રમાણે ગોઠવણ કરી છે.
- ડ. હું જમતો હોઉં અગર જનાનામાં હોઉં અગર અંદરના એારકામાં હોઉં અગર ગોશાળા-માં પાલખીમાં કે વાડીમાં હોઉં ત્યાં બધે પ્રજાનું કામકાજ ગમે ત્યારે મહને નિવેદન કરવા માટે બગર આપનારાઓ રાખવામાં આવ્યા છે.
- એ. બધે ઠેકાણે પ્રજાનું કામકાજ કરે છે.
- ફ. હું જે મોઢેથી દાન અગર ઢંઢેરાનો હુકમ કરું તે સંબંધી તેમજ જે તાકીદની આવવ મહામાત્રોને સોંપવામાં આવી હોય તે સંબંધી પરિષદમાં વિવાદ થાય અગર સુધારે સૂચવવામાં આવે તો ગમે તે વખતે ગમે ત્યાં તે મહને નિવેદન કરવું જોઈએ.
- ગ. એમ મહે હુકમ કર્યો છે.
- ઙ. કારણ કે કાર્યનો નિકાલ કરવામાં અને (તે સંબંધી) શ્રમ લેવામાં મહને કદિ સન્તોષ થતો નથી.
- ચ. બધા લોકોનું હિત એ મહાઈ કર્તવ્ય માનું છે.
- જ. પણ તેનું મૂળ શ્રમ લેવો અને કાર્યનો નિકાલ છે.
- ઝ. બધા લોકોનું હિત જાળવવા માટે બીજું કોઈ વધારે ઉપયોગી કાર્ય નથી.
- લ. હું જે પ્રયાસ કરું છઉં તે એટલા માટે કે હું પ્રાણીઓના કરજમાંથી મુક્ત થાઉં. આ સંસારમાં તેમને હું સુખ આપું અને પરલોકમાં તેઓ સ્વર્ગ મેળવે.
- મ. આ હેતુ માટે આ નીતિશાસન લખાવવામાં આવ્યું છે કે તે લાંબા વખત ટકે અને મહારા પુત્રો, પૌત્રો અને પ્રપૌત્રો બધા લોકના હિત માટે આ પ્રમાણે વર્તે.
- ન. હવે પરાક્રમ સિવાય આ હુકમ છે.

માનસું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદાસ રાજા સર્વતં દૃઢતિ સંઘે પાસંડા વસેયુ (બ) સંઘે તે સયમં જ
- ૨ ભાવમુધિ ચ દૃઢતિ (ક) જનો તુ ઉચાવચલંદો ઉચાવચરાગો (ડ) તે સર્વે વ
- કાસંતિ એકદેસં વ કસંતિ
- ૩ (ઈ) વિપુલે તુ પિ દાને યસ નાસ્તિ સયમં ભાવમુધિતા વ કતંજતા વ દદ્ધમતિતા ચ નિચા વાતં

શાસન ૭ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા ઇચ્છે છે કે બધા પન્થો બધે વસવા જાય.
- બ. તે બધા સંયમ અને માનસિદ્ધ શુદ્ધિની અપેક્ષા રાખે છે.
- ક. પણ મનુષ્યો ઉચી નીચી તૃણાઓ અને આવેશો ધરાવે છે.
- ડ. કાં તો તેઓ બધી (તૃણા) પરિપૂર્ણ કરે છે અગર અમુક અંશે સફળતા મેળવે છે.
- ઈ. વિપુલ દાન કરનારામાં જ સંયમ, માનસિદ્ધ શુદ્ધિ, દૃઢતા, અને દૃઢ ભક્તિ ન હોય તો (તે) બહુ જ નીચો છે.

આઠમું શાસન

- ૧ (અ) અતિકાતં અંતરં રાજાનો વિહારયાતાં જયાસુ (બ) એત મગજ્યા અજ્ઞાનિ ચ એતારિસાને
- ૨ અમીરમકાનિ અહંસુ (ક) સો દેવાનંપ્રિયો પ્રિયદસિ રાજા દમવર્સામિસિતો સંતો અયાય સંબોધિ
- ૩ (ડ) તેનેસા ધંમયાતા (ઈ) એતયં હંતિ વાક્ષણસમણાનં દસણં ચ દાને ચ થૈરાનં દસણે ચ
- ૪ હિરણપટિવિધાનો ચ જાનપદસ ચ જનસ દસ્યનં ધંમાનુસસ્ટીચ ધમપરિપુજા ચ
- ૫ તદોપયા (ફ) એસા મુય રતિ મવતિ દેવાનંપિયસ પ્રિયદસિનો રાજો ભાગે અંજે

શાસન ૮ મું

- અ. ભૂતકાળમાં રાજાઓ વિહારયાત્રા કરવા નિકળતા.
- બ. તેમાં મુગયા અને બીજી તેવી મજાઓ (લેગવાલી) હતી.
- ક. પણ જ્યારે દેવોના પ્રિય રાજાને અભિષેક થયાને દસ વર્ષ થયાં ત્યારે તે સંબોધિ (બુદ્ધ ગયા) એ ગયો.
- ડ. તેથી આ ધર્મયાત્રા (શરૂ કરાઈ).
- ઈ. આમાં નીચે પ્રમાણે થાય છે. વ્રાહ્મણ અને શ્રમણનાં દર્શન, (તેઓને) દાન, વૃદ્ધોના દર્શન અને સોનાથી પોષણ, ગામડાંઓનાં માણસોના દર્શન, (તેઓને) ધર્મનું શિક્ષણ અને પ્રાસંગિક ધર્મસંબંધી પ્રશ્નો પૂછવાનું.
- ફ. દેવોના પ્રિય રાજાના (રાજ્યના) આ બીજા ભાગથી ઘણી પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

નવમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા એવ આહ (વ) અસ્તિ જનોઃ ઉચાવચં મંગલં કરોતિ આવાધેસુ વા
- ૨ આવાહવીવાહેસુ વા પુત્રલાભેસુ વા પ્રવાસંહિ વા એતહી ચ અજહિ ચ જનો ઉચાવચં મંગલં કરોતે
- ૩ (ક) એત તુ મહિઢાયો બહુકં ચ વહુવિધં ચ છુદં ચ નિરથં ચ મંગલં કરોતે (ઢ) ત કતવ્યમેવ તુ મંગલં (એ) અપફલં તુ સ્વો
- ૪ એતરિસં મંગલં (ફ) અયં તુ મહાફલે મંગલે ય ધંમમંગલે [ગ] તેતેત દાસમતકહિ સમ્યપ્રતિપતી ગુરુનં અપચિતિ સાધુ
- ૫ પાણેસુ સયમો સાધુ બહ્મણસમણાનં સાધુ દાનં એત ચ અજ ચ એતારિસં ધંમમંગલં નામ (હ) ત વતવ્યં પિતા વ
- ૬ પુતેન વા માત્રા વા સ્વામિકેન વા હંદં સાધુ હંદં કતવ્ય મંગલં આવ તસ અથસ નિસ્તાનાય [ઙ] અસ્તિ ચ પિ ભુતં
- ૭ સાધુ દનં હિતિ [ઝ] ન તુ એતારિસં અસ્તા દાનં વ અનગહો વ યારિસં ધંમદાનં વ ધમનુગહો વ (ક) ત તુ સ્વો મિત્રેન વ મુહદયેન વા
- ૮ અતિકેન વ સહાયન વ ઓવાદિતવ્યં તહિ તહિ પકરણે હંદં કચં હંદં સાધ હિતિ હિમિના સક
- ૯ સ્વર્ગં આરોધેતુ હિતિ (લ) કિ ચ હિમિના કતવ્યતરં યથા સ્વમારધી

શાસન નવમું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે.
- બ. મંદવાડમાં, પુત્ર તેમ જ પુત્રીનાં લગ્નમાં, પુત્રજન્મવખતે તેમ જ યાત્રાએ જતી વખતે માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે. આ અને બીજા (પ્રસંગોએ) માણસો જૂઠી જૂઠી વિધિઓ કરે છે.
- ક. પણ આ પ્રસંગે સ્ત્રીઓ બહુ અને બહુજાતની કુદ્ર અને નિરર્થક વિધિઓ કરે છે.
- ડ. હવે વિધિઓ કરવી જોઈએ.
- એ. પણ આ જાતની વિધિ અલ્પ કુળવાળી છે.
- ફ. પણ નીચેની વિધિ એટલે કે ધર્મ સંબંધી વિધિ બહુ કુળવાળી છે.
- ગ. તેમાં નીચેની વિધિને (સમાવેશ થાયછે) શુદ્ધામ અને નોકરીને યોગ્ય સભ્યતા, વૃદ્ધો તરફ પૂજ્યભાવ પ્રાણીઓ તરફ સંયમ અને બ્રાહ્મણ અને શ્રમણ તરફ દાનવૃત્તિ. આ અને એવી બીજી વિધિ ધર્મવિધિ કહેવાય છે.
- હ. તેટલા માટે પિતા, પુત્ર, ભાઈ અગર સ્વામીએ કહેવું જોઈએ કે આ સાફ છે, હેતુ પાર પડે ત્યાંસુધી આ વિધિ કરવી જોઈએ.
- ઘ. અને એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે દાન દેવું તે સાફ છે.
- જ. ધર્મનું દાન અને ધર્મના અનુગ્રહ જેવું બીજું એકે દાન અથવા અનુગ્રહ નથી.
- ઝ. તેટલા માટે મિત્ર, સુહૃદય જાતિજન અને સોબતીએ તે તે પ્રકરણમાં (બીજાને) ટોકવાં જોઈએ કે આ કરવું જોઈએ, આ સાફ છે, આ કરવાથી સ્વર્ગ મેળવવું શક્ય છે.
- લ. અને સ્વર્ગ મેળવવા કરતાં બીજું વધારે શું ઇષ્ટ છે.

દશમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કીતિ વ ન મહાથાવહા મઝતે અઝત તદાત્પનો દિવાય ચ મે જનો
- ૨ ધંમસુસુંસા સુસુસતા ધંમવુતં ચ અનુવિધિયતાં (વ) એતકાય દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા યસો વ કિતિ વ ઇછતિ
- ૩ (ક) યં તુ કિચિ પરિકમતે દેવાનં પ્રિયદસિ રાજા સ સવં પારત્રિકાય કિંતિ સકલે અપપરિસેવે અસ (ઙ) એસ તુ પરિસેવે ય અપુંજં
- ૪ (ઈ) દુકરં તુ સ્વો એતં છુદકેન વ જનેન ઉસટેન વ અઝત્ર અગેન પરાક્રમેન સવં પરિચિજિત્વા (ફ) એત તુ સ્વો ઉસટેન દુકરં

શાસન ૧૦ મું

- અ. હમણાં અને ભવિષ્યમાં મહારી પ્રજા ધર્મ સેવે અને ધર્મવતીનું પાલન કરે તે (સેવા અને પાલન) સિવાય યશ અને કીર્તિનો કાંઈ મહોટો ફાયદો નથી.
- બ. આ મટે દેવોના પ્રિય રાજા યશ અને કીર્તિની ધન્યાં રાખે છે.
- ક. પણ જે પ્રયત્ન દેવોના પ્રિય રાજા કરે છે તે બધો પરલોક માટે છે કે જેથી બધાં માણસ ઓછા ભય ખેડે.
- ડ. પણ ભય આ છે, એટલે કે અપુણ્યત્વ.
- ઈ. પણ છુદ્દ તેમ જ ઉંચા માણસથી ઘણી જ ખાત અને ખીજું બધું તણ દીધા વિના આ (સાધવું) દુષ્કર છે.
- ફ. પણ ઉચ્ચ માણસને માટે આ ખાસ દુષ્કર છે.

અગીઆરમું શાસન

- ૧ (અ) દેવાનંપિયો પ્રિયદસિ રાજા એવં આહ (વ) નાસ્તિ એતારિસં દાનં યારિસં ધંમદાનં ધંમસંસ્તવો વા ધંમસંવિભાગો વા ધંમસંવધો વ
- ૨ (ક) તત્ત્વં ભવતિ દાસમતકલ્હિ સમ્યપ્રતિપતી માતરિ પિતરા સાધુ સુસુસા મિતસસ્તુતજાતિકાનં વાહ્મણસમણાનં સાધુ દાનં
- ૩ પ્રાણાનં અનારંભો સાધુ (ઙ) એત વતવ્યં પિતા વ પુત્રેન વ માતા વ મિતસસ્તુત-જાતિકેન વ આવ પટીવેસિયેહિ દ્વિદ સાધુ દ્વિદ કતવ્યં
- ૪ (ઈ) સો તથા કહ્ણલોકચસ આરધો હોતિ પરત ચ અનંતં પુહ્ણં ભવતિ તેન ધંમદાનેન

શાસન ૧૧ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા આમ કહે છે :
- બ. ધર્મના દાન જેવું ખીજું દાન નથી, ધર્મ (દ્વારા) ઓળખાણ જેવી ખીજી ઓળખાણ નથી, ધર્મની લક્ષણી જેવી ખીજી લક્ષણી નથી, અને ધર્મ (દ્વારા) સંબંધ જેવો ખીજો સંબંધ નથી.
- ક. તેમાં આનો સમાવેશ થાય છે—દાસ અને નોકરો તરફ સદ્ભાવ, માતા અને પિતાની સેવા, મિત્ર ઓળખીતા અને સંબંધી ગ્રાહણ અને શ્રમણ તરફ ઉદારતા અને પ્રાણીની અહિંસા.
- ડ. આ બાબતમાં પિતા, પુત્ર, ભાઈ, મિત્ર, ઓળખીતા સંબંધી અને પાડોસીએ પણ કહેવું જોઈએ કે આ સાચું છે, આ કરવું જોઈએ.
- ઈ. તે પ્રમાણે જ (કોઈ) કરે તો આ લોકમાં સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે ધર્મદાનથી પરલોકમાં પણ અનન્ત પુણ્ય થાય છે.

बारमुं शासन

- १ (अ) देवानंपिये पियदसि राजा सवपासंडानि च पवजितानि च घरस्तानि च पूजयति दानेन च विवाधाय च पूजाय पूजयति ने
- २ (ब) न तु तथा दानं व पूजा व देवानंपियो मंजते यथा किति सारवढी अस सवपासंडानं (क) सारवढी तु बहुविधा
- ३ (ड) तस तु इदं मूलं य वचिगुती किति आत्पपासंडपूजा व परपासंडगरहा व नो भवे अप्रकरणस्मि लहुका व अस
- ४ तस्मि तस्मि प्रकरणे (ए) पूजेतया तु एव परपासंडा तेन तन प्रकरणेन (फ) एवं करुं आत्पपासंडं च वढयति परपासंडस च उपकरोति
- ५ (ग) तदंजथा करोतो आत्पपासंड च छणति परपासंडस च पि जपकरोति (ह) योहि कोचि आत्पपासंडं पूजयति परपासंडं व गरहति
- ६ सवं आत्पपासंडभतिया किति आत्पपासंडं दीपयेम इति सो च पुन तथ करातो आत्पपासंडं बाढतरं उपहनाति (इ) त समवायो एव साधु
- ७ किति अजमंजस धंमं सुणारु च सुसुंसेर च (ज) एवं हि देवानंपियस इछा किति सवपासंडा बहुसुता च असु कलाणगमा च असु
- ८ (क) ये च तत्र तत प्रसंना तेहि वतव्यं (ल) देवानंपियो नो तथा दानं व पूजां व मंजते यथा किति सारवढी अस सर्वपासंडानं (म) बहका च एताय
- ९ अथा व्यापता धंममहामाता च इर्थीझखमहामाता च वचभूमीका च अजे च निकाया (न) अयं च एतस फल य आत्पपासंडवढी च होति धंमस च दीपना

શાસન ૬૨ મું

- અ. દેવોના પ્રિય રાજા બધા પન્થોને માન આપે છે. સાધુને તેમ જ ગૃહસ્થોને માન આપે છે, દાનથી અને વિવિધ જાતની પૂજાથી માન આપે છે.
- બ. બધા પન્થોનાં સારભૂત તત્ત્વોની વૃદ્ધિના જેવાં બીજાં એકે દાન અગર પૂજા માનવા નથી.
- ક. તત્ત્વોની વૃદ્ધિ બહુ જાતની (હોય છે).
- ક. પણ તેનું મૂળ ઓલવામાં સંભાળ એ છે. (એટલે કે) પ્રસંગ વગર પોતાના પન્થની પ્રશંસા અગર બીજાના પન્થની નિંદા ઉદ્ભવે નહિ અને પ્રસંગે પણ ને પ્રમાણસર થાય.
- ઈ. દરેક પ્રકરણમાં બીજાના પન્થોને માન આપવું જોઈએ.
- ફ. એમ કહે છે તો પન્થની વૃદ્ધિ કદે છે અને બીજાના પન્થના ઉપર ઉપકાર કદે છે.
- ગ. પણ જો અન્યથા વર્તે તો પોતાના પન્થને ધક્કો પહોંચાડે છે અને બીજાના પન્થની ઉપર પણ અપકાર કરે છે.
- હ. કારણ કે જે પોતાના પન્થને પૂજે છે અને બીજાના પન્થને નિંદે છે અને તે બધું પોતાના પન્થ તરફની ભક્તિને લીધે એટલે કે પોતાના પન્થ કીર્તિ પામે તેવા હેતુથી તો તેમ કરવાથી પોતાના પન્થને ઘણું દરજ્જે નુકશાન પહોંચાડે છે.
- ઈ. તેટલા માટે સલાહસંપ જ કહ્યાણુકારક છે. એટલે કે એક બીજાનો ધર્મ સાંભળે અને ધર્મની આજ્ઞા પાળે.
- જ. કારણ કે દેવોના પ્રિય રાજાની એવી ઇચ્છા છે કે બધા પન્થો બહુજ્ઞાનવાળા અને કહ્યાણુકારક મતવાળા હોવા જોઈએ.
- ક. અને જેઓ પોતપોતાના પન્થમાં પ્રસન્ન રહે છે તેઓને કહેવું જોઈએ કે—
- લ. બધા પન્થોના મુખ્ય તત્ત્વોની વૃદ્ધિ જેટલાં દાન અગર પૂજાને દેવોના પ્રિય રાજા ગણતા નથી. અને આ માટે બહુ અમલદારો રોકવામાં આવ્યા છે જેવા કે નીતિના મહામાત્રો, સ્ત્રીઓને કાબુમાં રાખનારા મહામાત્રો, ગોશાળાની દેખરેખ રાખનારાઓ અને બીજા દર-જાના અમલદારો.
- ન. અને તેનું ફલ આ છે—પોતાના પન્થની વૃદ્ધિ થાય છે અને ધર્મની કીર્તિ (વધે છે.)

तेरमुं शासन

- १ (अ) ... जो कलिंगा वज (ब) वेद सतसहस्रमात्रं तत्रा हतं बहुतावतकं मत (क) तता पछा अधुना लधेसु कलिंगेसु तीवो धंमवायो
- २ सयो देवानंप्रियस वज वधो व मरणं व अपवाहो व जनस त बाढं वेदनमत च गुरुमत च देवानंपि स
- ३ बाह्यणा व समणा व अजे सा मात्रि पितरि सुसुंसा गुरुसुसुंसा मितसंस्ततसहायजातिकेसु दासभ
- ४ अभिरतानं व विनिस्वमण (ह) येसं वा प हायजातिका व्यसनं प्राप्नुणति तत सो पि तेस उपघातो हाति (इ) पटीभागो चेसा सब
- ५ स्ति इमे निकाया अजत्र योनेसु स्ति यत्र नास्ति मानुसानं एकतरस्ति पासंडस्ति न नाम प्रसादो (क) यावतको जनो तदा
- ६ ... सभागो व गरुमतो देवानं न य सक छमितवे (म) या च पि अटवियो देवानंप्रियस पिजिते पाति
- ७ ... चते तेसं देवानंप्रियस सबभूतानां अछति च सयमं च समचैरं च मादय च
- ८ लधो ... नप्रियस इध सवेसु च योनराज परं च तेन चत्पारो राजानो तुरमायो च अंतोकिन च मगा च
- ९ इध राजविसयस्ति योनकं वो ध्रपारिंदेसु सवत देवानंप्रियस धंमानुसस्ति अनुवतरे (स) यतपि दूति
- १० नं धमानुसस्ति च धमं अनुविधियेरं विजयो सवथा पुन विजयो पीतिरसो सा (उ) लधा सा पीती होति धंमवीजयस्ति
- ११ प्रियो (क्स) एताय अथाय अयं धंमल वं विजयं मा विजेतव्यं मंजा सरसके एव विजये छाति च
- १२ किको च पारलोकिको इलोकिका च पारलोकिका च

શાસન ૧૩ મું

- અ. કલિંગો
- બ. એકસો હજાર (લાખ)ની કતલ થઈ હતી અને તેનાથી કેટલાક ગણા મરી ગયા.
- ક. ત્યાર પછી હવે કલિંગ દેશ જિતાયો તેથી ધર્મનો તીવ્ર અભ્યાસ
- દ. દેવોના પ્રિયનો (પશ્ચાત્તાપ)
- એ. લોકોનો વધ, મરણ, અને હૃદયારકરતું તે દેવોના પ્રિય રાજાને બહુ વેદનાવાળું અને ભારે થઈ પડે છે.
- ગ. બ્રાહ્મણો અગર શ્રમણો અગર ખીજા માતા અને પિતાની સુશ્રૂષા ગુરૂની સુશ્રૂષા, મિત્ર ઓળખીતા સોબતી અને સંબન્ધી તરફ દાસ તરફ ... અથવા તેનાં પ્રિયજનોનું હૃદયાર કરતું
- હ. સોબતી અને સંબન્ધી ત્યારે દુઃખ પ્રાપ્ત કરે છે અને તે તેઓને હાનિ કરે છે
- ઘ. તે બધા વચ્ચે વેચાય છે.
- જ. આ વર્ગો યોન લોકોમાં સિવાય જ્યાં મનુષ્યોનો એક પન્થ તરફ પક્ષપાત નથી.
- ઙ. તે વખતે જેટલા તેટલા બધા લોકો દેવોના પ્રિય રાજાથી ભાગ દિલગીર થવા જેવો મનાય છે.
- લ. જે માફ થઈ શકે છે.
- મ. અને જંગલો પણ જે દેવોના પ્રિય રાજાના રાજ્યમાં છે.
- ન. તેઓને (કહેવામાં) આવે છે દે. પ્રિ.
- ઓ. બધાં પ્રાણી તરફ ઉપદ્રવને: અભાવ, સંયમ, સમભાવ, અને મૃદુતા
- કયુ. દેવોના પ્રિયથી મેળવાયેલ છે અહીંઆં અને બધામાં યોન રાજા અને તેની પેઢી બાળુ ત્યાર રાજા તુરમાય અંતેકિન, મગા,
- ર. અહીંઆં રાજાના પ્રદેશમાં યોન અને કંપો આંધ્ર અને પાર્શ્વિકામાં બધે દેવોના પ્રિય ના ધર્મોપદેશ પ્રમાણે વર્તે છે.
- સ. વળી જ્યાં દૂતો ધર્મોપદેશ ધર્મપ્રમાણે વર્તે છે.
- ટ. વિજય અને સર્વથા યુનવિજય પ્રીતિ ઉત્પાદન કરે છે.
- ઉ. ધર્મવિજયથી આ પ્રીતિ મૂં મેળવી છે.
- વ. દેવોના પ્રિય
- કસ. આ હેતુ માટે આ ધર્મલિ (ફરી) વિજય મેળવવો જોઈએ એમ વિચારતું નહીં. જે વિજય તેઓને ખુશી કરે. શાંતિ
- ઈ. પરલોકમાં
- અઅ. આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ચૌદમું શાસન

- ૧ (અ) અયં ધંમલિપી દેવાનંપ્રિયેન પ્રિયદસિના રાજા લેખાપિતા અસ્તિ एव
- ૨ સંખિતેન અસ્તિ મક્ષમેન અસ્તિ વિસ્તતન (બ) ન ચ સર્વં સર્વત ઘટિતં
- ૩ (ક) મહાલકે હિ વિજિતં બહુ ચ લિખિતં લિખાપયિસં ચેવ (ડ)
અસ્તિ ચ એત કં
- ૪ પુન પુન વુતં તસ તસ અથસ માધૂરતાય કિંતિ જનો તથા પટિપજેથ
- ૫ (ઇ) તત્ર એકદા અસમાતં લિખિતં અસ દેસં વ સઘાય કારણં વ
- ૬ અલોચેત્પા લિપિકરાપરધેન વ

શાસન ૧૪ મું

- અ. આ ધર્મલિપિઓ દેવોના પ્રિય રાજ્યો સંક્ષિપ્ત, મધ્યમ, અગર વિસ્તૃત સ્વરૂપમાં લખાવી
- બ. છે. અને તે આખી બધે અતુક્ષ્ણ નહોતી.
- ક. મહારાજ રાજ્ય વિસ્તારવાળું છે. બહુ લખાયું છે, અને હજુ બહુ લખાવાશે.
- ડ. અને તે તે અર્થની મધુરતાને લઈને આમાંથી કેટલુંક ફરી ફરી કહેવાયું છે. તેથી લોકો તે પ્રમાણે વર્તે.
- ઈ. દેશને લઈને અગર મહારા હેતુ ન પસંદ પડવાથી અગર લેખકના દોષથી આમાંનું કેટલુંક કેટલીક જગાએ અધુરું લખાયું છે.

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

क्षत्रप वंशना लेखो

ક્ષત્રપ વંશના લેખો

રુદ્રદામનના સમયના અન્ધાઉમાંથી મળેલા શિલાલેખ

નં. ૨ થી ૫

સને ૧૯૦૬ ના જાન્યુઆરીમાં ડૉ. દેવદત્ત રામકૃષ્ણ ભાંડારકરે ભૂજમાં રાજમહેલ પાસે ધ્વજનેર પાતાના કોડારમાંથી છ પત્થર ઉપરના લેખો શોધી કાઢ્યા. આ લેખો પહેલા આવડા અગર પચ્છમમાં અન્ધાઉમાંથી મળી આવ્યા હતા. એ લેખો ત્યાં યાદગીરિ તરીકે એક ટેકરા ઉપર ઉભા હતા. પરંતુ ૨૪૦ દિવાન દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામ પોતાના પ્રાચીન વસ્તુઓના શોખને લીધે તેને ભૂજ લાવ્યા હતા. ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમમાં એકંદર પત્થરના છ લેખો છે. તેમાંના પાંચમાં સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોની ધીજ વંશની એટલે અષ્ટન કુટુંબની હકીકત છે. અને બાકીનો એક પાંચમી અને છઠ્ઠી સદીના લેખનો રહેલ થોડો ભાગ છે. ચાર લેખો રુદ્રદામનના રાજ્યના સમયના છે અને સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રપોના શિક્ષક તથા લેખોમાં લખેલ સંવતના પર માં વર્ષમાં કોતરેલા છે, જ્યારે પાંચમો લેખ મહાક્ષત્રપ રુદ્રસિંહ પહેલાના રાજ્યના સમયનો છે અને તે જ સંવતના ૧૧૪ માં વર્ષમાં કોતરેલો છે.

ડૉ. ભાંડારકરે સને ૧૯૧૪-૧૫ ના વાર્ષિક રીપોર્ટના ભાગ ૨ (બ) ના ૧૫ માં પેરેગ્રાફની છેલ્લી બે લીટીઓમાં ઉલ્લેખ કરેલો પાંચમો લેખ હજી તેના મૂળ સ્થાને જ હોય તેમ લાગે છે.

આ સ્થળે પ્રકટ કરેલા રુદ્રદામનના પર મા વર્ષના લેખો કચ્છના દિવાન દિ. બ. રણછોડભાઈ ઉદયરામે અન્ધાઉથી ભૂજ આણેલા તે જ છે. આ લેખો ભૂજના ફરગ્યુસન મ્યુઝિયમની મુખ્ય ત્રીડી નીચે લાકડાના માંચડા ઉપર ગોઠવેલા છે.

અન્ધાઉ અગર અન્ધોઉ કચ્છ સ્ટેટમાં આવડા અગર પચ્છમ પાસે એક ન્હાનું ગામડું છે અને લેટીટ્યુડ ૨૩°૪૬' ૧૦" લોંગીટ્યુડ ૬૬°૫૩' ૫૫" ઉપર આવેલું છે.

લેખો પત્થરના લાંબા અને સાંકડા કકડાઓ ઉપર કોતરેલા છે. અને તેમાંના ઘણા લાંબા ને લાંબા જ કોતરેલા છે. તે કકડા પ.થરો ધીમે ધીમે ખવાઈ ગયેલા છે.

ચારે લેખો જયદામનના પુત્ર રુદ્રદામનના રાજ્યના સંબંધના છે. તેના નામ પહેલાં તેના દાદા, રસામોતીકના પુત્ર ચાસ્તનનું નામ તરતજ આવેલું છે. પણ રુદ્રદામન અને ચાસ્તનનું સગ-પણ બતાવનારો એક પણ શબ્દ ચારેમાંથી કોઈ પણ લેખમાં વાપરેલો નથી. બધા લેખો એક જ દિવસે એટલે પર માં વર્ષના ફાલ્ગુન વદિ ૨ ને દિવસે કોતરેલા છે. આમાંના ત્રણ લેખોમાં સાલનું વર્ષ શબ્દ તથા એક બન્નેમાં બતાવેલ છે, જ્યારે ચોથામાં એકલા અંકથી જ બતાવેલું છે. તિથિ ચારેમાં શબ્દ અને અંક બન્નેથી બતાવેલી છે. ઇ. સન ૭ થી શરૂ થતા શક સંવતનું આ વર્ષ ગણવું જોઈએ, તેથી સાલ ઇ. સન ૧૩૦ ની બરાબર થશે.

ચારે લેખોનો હેતુ મરણ પામેલાઓના સંબંધીઓ તરફથી તેઓની પાછળ કીર્તિસ્થલો ઉભા કરવાનો છે. લેખોમાં જ આ સ્થંભોને લખી કહેવામાં આવ્યા છે. (પ્રાકૃત લઘી-લાઠી). લેખ 'અ' માં આવેલ સ્થંભ ઉભો કર્યાનું વર્ણન છે. તે સીંહિલના પુત્ર મદને પોતાની બેન અને

* એ. ઈ. લો. ૧૬ નં. ૫ પાનું ૧૯-૨૫

ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ની યાદગીરિમાં પર મા વર્ષના ફાલગુન વદ ૨ ને દિવસે રસામૌલિકના પુત્ર આપ્તનના પૌત્ર જયદામનના પુત્ર સુદ્ર-દામનના સમયમાં ઉભો કરેલો છે. લેખ 'બ' તે જ વર્ષ માસ અને દિવસે ઔપશતિક (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ અને સીહિલના પુત્ર મદને ઉભો કરેલો છે. લેખ 'ક' પણ સીહિલના પુત્ર મદને શૈનિક (શ્રેણિક) ગોત્રના સિહમિત (સિહમિત)-ની પુત્રી અને પોતાની સ્ત્રી યશદતા (યશોદતા)ની યાદગીરિમાં તે જ દિવસે ઉભો કરેલો છે.

આ પ્રમાણે સીહિલના પુત્ર મદને લેખ 'અ' 'બ' અને 'ક' માં પોતાના ભાઈ ઋષભદેવ, જેન જ્યેષ્ઠવીરા અને સ્ત્રી યશોદતાની યાદગીરિ રાખેલી છે. એથા લેખમાં ઔપશતિ (ઔપશ-તિક) ગોત્રના એક ત્રેષ્ઠદત નામના શ્રામણે પોતાના પુત્ર ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ 'અ' 'બ' તથા 'ક' લેખોમાં લખેલી તિથિએ રાખેલી છે. આ લેખ મદને પોતાના ભાઈ અને ત્રેષ્ઠદતના પુત્ર ઔપશતિ ગોત્રના ઋષભદેવની યાદગીરિમાં ઉભો કરેલો છે એવું પ્રોફેસર ડી. આર. ભાંડારકર કહે છે તે તદન ખોટું છે. ઔપશતિ ગોત્રના ત્રેષ્ઠદતના પુત્ર ઋષભદેવની યાદ-ગીરિનો આ સ્થંભ છે.

• ‘અ’

પાથરની એક જ શિલા ઉપર લખેલી ત્રણ પંક્તિઓનો આ લેખ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૪’-૬” x ૧’-૧”નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧” છે. લેખનો હેતુ સીહિલના પુત્ર મદને પોતાની બેન અને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલની પુત્રી જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા)ના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખી તે બતાવવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજ્ [ઓ] ચાપ્ [ટ્] અનસ યસામોતિકપુત્રસ રાજ્જો
રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ
- ૨ વ [ર્] પ્ [ણ] દ્ [વિ] પ [મ્] ચ્ [આશે ૧૦]
૨ ફગુણ વહુલસ દ્ [વ] રિતિય વ ૨ મદનેન સીહિલપુત્રેન
[મ] ગિનિયે જ્યેષ્ઠવીરાયે
- ૩ [સી] હિ [લ ધિ] ત ઓપશતિસાગોત્રાયે લઘિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાપ્ટનના (પૌત્ર) જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના વર્ષ બાવન (૫૦ ને ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી ૨ ને દિને સીહિલ (સિહિલ) ના પુત્ર મદનથી નિજ લગિની ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ) ની પુત્રી, જ્યેષ્ઠવીરા (જ્યેષ્ઠવીરા) ની યાદગીરી અર્થે (આ) લઘિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

• ‘બ’

આ લેખમાં આઠ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સપાટીનું માપ ૧’-૮” x ૧’-૧૦” નું છે. અને અક્ષરોની સરાસરી લંબાઈ ૧ ૧/૨” છે. તેમાં સીહિલના પુત્ર મદને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલના પુત્ર અને પોતાના ભાઈ ઋષભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજ્જો ચ્ [આ] ઘનસ યસામોતિક
- ૨ પુ [ત્ર] સ રાજ્જો ર્ [ડ] દ્રદામસ
- ૩ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપ [મ્]
- ૪ [ચા) શે ૧૦, ૨ ફગુણવહુલસ
- ૫ દ્વિતિયં વ ૨ ઋષભદેવસ
- ૬ સીહિલપુત્રસ ઓપશતિસગોત્રસ
- ૭ આત્ [આ] મદનેન [સીહિ] લ પુત્રેન
- ૮ લઘિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

યસામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાપ્ટન (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના રાજ્યના વર્ષ બાવન પર (૫૦, ૨) ફાગુણ (ફાલ્ગુન) વદી બીજ વ. ૨ ને દિને ઓપશતિ (ઔપશતિક) ગોત્રના સીહિલ (સિહિલ) ના પુત્ર, ઋષભદેવની યાદગીરિમાં તેના ભાઈ સીહિલ (સિહિલ) ના પુત્ર મદનથી (આ) લઘિ (સ્થમ્ભ) ઉભી કરાઈ.

‘ ૪ ’

આ લેખમાં ત્રણ પંક્તિઓ છે. કોતરેલી સંખ્યાટીનું માપ ૪’-૭” x ૭’-૨”નું છે. અને અક્ષ-રેખાની સરાસરી ઉંચાઈ ૧” ની છે. એના હેતુ શૈનિક ગોત્રના સિદ્ધિમિતની પુત્રી યશદત્તાના મૃત્યુની યાદગીરિમાં તેના પતિ, અને સીદ્ધિલના પુત્ર મદને ઉભા કરેલ મરણસ્થંભનો નોંધ લેવાનો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાણસ ચ્ચ[૧]મોતિકપુત્રસ રાજો રુદ્રદામસ જયદામપુત્રસ વર્ષે દ્વિપંચાશે ૫૦,૨
- ૨ ફગુણબહુલસ દ્વિતિયં વા ૨ યશદત્તાયે સીદ્ધિમિતધિતા શૈનિકસગોત્રાણ શ્રામણેરિયે
- ૩ મદનેન સીદ્ધિલપુત્રેન કુટુમ્બિનિયે [લષ્ટિ] ઉથાપિતા

ભાષાન્તર

સ્થામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાણસ (ના પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના રાજ્યના બાવન વર્ષે, ફગુણ (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને સીદ્ધિલ (સિદ્ધિલ) ના પુત્ર મદનથી તેની પત્ની, શૈનિક (શ્રેણિક) ગોત્રની, સીદ્ધિમિત (સિદ્ધિમિત) ની પુત્રી, શ્રામણેરી યશદત્તા (યશોદત્તા) ની યાદગીરિ અર્થે (આ) લષ્ટિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

‘ ૫ ’

આ લેખમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને તે પણ અધુરી સાચવણનો ભાગ થયેલી માલુમ પડે છે. પહેલી બે પંક્તિઓના અર્થા ભાગ લગભગ ભૂંસાઈ ગયા છે, કોઈ કોઈ શબ્દ ફક્ત કોઈક ઠેકાણે ભેઈ શકાય છે. લેખને તળીએ પથરનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે અને તેની સાથે ‘ શ્રા ’ ના ‘ ર ’ નો નીચેનો ભાગ તથા ‘ શ્રામણેરિન ’ ના ‘ રે ’ ના ‘ ર ’ નો નીચેનો અર્ધો ભાગ પણ ગયેલો છે. આ લેખનો હેતુ વર્ષ પર (બાવન) માં થયેલ એક બૌદ્ધ સાધુ ત્રેષ્ઠદત્તે પોતાના પુત્ર ક્રમભદેવના મૃત્યુની યાદગીરિ રાખવા માટે આ સ્થંભ ઉભો કરેલો છે તેની નોંધ લેવાનો છે. તેનું માપ ૩’-૫” x ૧’-૨”નું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો ચાણસ ચ્ચામોતિકપુ[ત્રસ] ર [આ] જ [જો] રુ [દ્રદામસ] જયદામ-
- ૨ પુત્ર[સ] વર્ષે ૫૦,૨ ફગુ[ન]બહુલસ દ્વિતિયં વ ૨
- ૩ ક્રમભદેવસ ત્રેષ્ઠદત્તપુત્રસ ઓપશતિગોત્રસ
- ૪ પિત્ર [આ] ત્રેષ્ઠદત્તેન શ્રામણ [ઇ] રેન લષ્ટિ ઉથાપિત

ભાષાન્તર

સ્થામોતિકના પુત્ર, રાજા ચાણસના (પૌત્ર), જયદામનના પુત્ર રાજા રુદ્રદામનના પર વર્ષે ફગુણ (ફાલ્ગુન) વદિ બીજ વ. ૨ ને દિને ત્રેષ્ઠદત્ત (ત્રીષ્ઠદત્ત) ના પુત્ર ક્રમભદેવની (યાદગીરિ અર્થે) તેના પિતા ઓપશતિ (ઓપશતિક) ગોત્રના, શ્રામણેર ત્રેષ્ઠદત્તથી (આ) લષ્ટિ (સ્થંભ) ઉભી કરાઈ હતી.

‘ વાંચો ‘ સમોત્રાયે ’ ને એ. ઈ. વો ૧૬ પા. ૨૫

જૂનાગઢમાં ખડક ઉપરનો રુદ્રદામનનો શિલાલેખ

વર્ષ ૭૨ મુ'

કાઠિયાવાડમાં જૂનાગઢ શહેરથી પૂર્વમાં આશરે એક માઈલ છેટે ગિરનારના રસ્તા ઉપર જે ખડક ઉપર અશોકનાં શાસનો અને ગુપ્તવંશી રાજા સ્કન્દગુપ્તનો શિલાલેખ છે તે ખડકની પશ્ચિમ બાજુએ મથાળાના ભાગમાં આ લેખ કેાતરેલો છે. ૧૧ ફુટ ૧ ઇંચ પહોળાઈ અને ૫ ફુટ ૫ ઇંચ ઉંચાઈવાળી જગામાં સાદી કેાતરેલી નહાની મ્હોટી વીસ પંક્તિનો આ લેખ છે. છેલી ચાર પંક્તિ માત્ર સુરક્ષિત છે, જ્યારે બાકીની બધી પંક્તિઓનો અમુક અમુક ભાગ ઘસાઈ ગયો છે. એકંદર લેખની લંબાઈ ૧૬૦૦ ઇંચ ગણતાં ૨૭૫ ઇંચ જેટલો ભાગ એટલે કે આખા લેખનો ૭ ભાગ નષ્ટ થયેલ છે. બાકીના ભાગમાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે અને નિઃસંશય વાંચી શકાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૫ ઇંચ છે. ડૉ. ફ્લીટના મત અનુસાર લેખની લિપિ તે જ ખડક ઉપરના સ્કન્દગુપ્તના લેખની દક્ષિણ બાજુની લિપિના પૂર્વ સ્વરૂપ જેવી છે.

ભાષા સંસ્કૃત છે અને લેખ આખો ગદ્યમય છે. લેખની ઇબારત સાદી અને સરળ છે.

જે સુદર્શન તળાવ પાસે લેખ કેાતરાયેલો છે તેને મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામાયે હસ્ત કરાવ્યું તે નોંધવાનો આશય લેખમાં છે.

પંક્તિ ૧-૩ માં તળાવની અત્યારની ઉત્તમ સ્થિતિનું વર્ણન છે. પં. ૩-૭ માં રુદ્રદામનના સમયમાં તે તૂટયાની હકીકત છે. બધું પાણી નીકળી જવાથી સુદર્શન હર્દર્શન થયાનું વર્ણન પં. ૭-૮ માં છે. મૈથ્ય ચન્દ્રગુપ્તના સમયમાં બંધાયું અને મૈથ્ય અશોકના સમયમાં પૂર્ણ દશાએ પહોંચ્યાનું પં. ૮-૯ માં વર્ણન છે. રુદ્રદામાના પ્રાંતિક સુબા સુવિશાખે ફરી સમરાવ્યું, એમ પં. ૯-૨૦ સુધીમાં માલુમ પડે છે.

આ લેખમાં ઉપરની હકીકત ઉપરાંત સંશોધન કરવા લાયક કેટલીક હકીકત છે. લેખમાં મુખ્ય પુરૂષ પાશ્ચાત્ય મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન છે. તેના પિતા ક્ષત્રપ જયદામનનું નામ પં. ૪ થી માં છે, પણ તે વંચાતું નથી. તેના પિતામહ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ ચળ્લનનું નામ પં. ૪ માં છે. પં. ૧૫ માં આપેલા બીરુદ ઉપરથી સમજાય છે કે રુદ્રદામાયે મહાક્ષત્રપનો ઇલ્કાબ પોતે મેળવ્યો હતો. પં. ૧૧ અને ૧૨ માં આપેલાં બીજાં બીરુદો ઉપરથી માહિતી મળે છે કે રુદ્રદામા પોતાના બાહુબળથી પૂર્વ અને પશ્ચિમ આકરાવન્તિ, અનુપદેશ, આનર્ત, સુરાદ્ર, સ્વબ્ર, મરૂ, કચ્છ, સિન્ધુ સૌવીર, કુકુર, અપરાન્ત, નિવાહ અને બીજા દેશોનો પ્રભુ બન્યો હતો. તેમ જ તેણે યૌધેયનું નિકન્દન કાઢ્યું અને દક્ષિણપથના શાતકર્ણિને બે વાર હરાવ્યા છતાં નળકના સંબન્ધને લીધે હણ્યો નહોતો. જે તોફાનથી સુદર્શન તુટ્યું તેની તિથિ ૭૨ મા વર્ષના માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણપક્ષની પ્રતિપદા આપેલી છે ૭૨ મું વર્ષ રુદ્રદામાનું લખ્યું છે, પણ તેનો અર્થ રુદ્રદામાના સમયમાં પ્રચલિત સંવતનું ૭૨ મું વર્ષ એમ હોવો જોઈએ. તે સંવત શકસંવત છે, એમ સર્વમાન્ય છે અને તે ગણતરી મુજબ તે તિથિ ઇ. સ. ૧૫૦ ની ૧૬ મી નવેમ્બરે હોવી જોઈએ. આ લેખ તેથી ૧૫૧ કે ૧૫૨ માં કેાતરાયેલો હોવો જોઈએ.

પંક્તિ ૧૮-૧૯ માં સ્પષ્ટ જણાય છે કે બન્ધનું કાર્ય જે સુવિશાખે પાર મૂક્યું તે કુલૈપનો દીકરો અને પલ્લવ હતો અને તેને આનર્ત અને સુરાદ્રનો સૂબો રુદ્રદામાયે નિમેલો હતા. ચન્દ્રગુપ્ત અને અશોકના સમયમાં તે સંબન્ધી બાંધકામ કરનારા તરીકે વૈશ્ય પુણ્યગુપ્ત અને યવન રાજા તુશાફ્કનાં નામ આપેલાં છે.

પ્રસ્તુત સુદર્શન તળાવ ઉપરાંત બીજાં સ્થળનાં નામો નીચે મુજબ મળી આવે છે: ગિરિનગર (પં. ૧) ઊર્જયત (પં. ૫) અને સુવર્ણસિકતા અને પલાશિની નદીનાં નામ પં. ૫ અને ૬ માં આપેલ છે. આમાનું ગિરિનગર તે જૂનાગઢનું પ્રાચીન નામ છે અને ઊર્જયત તે અત્યારે ગિરનાર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. બે નદીમાંથી સુવર્ણસિકતાને સોનરેખા ડો. ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજીએ માનેલ છે. પલાશિની તે અત્યારનો પલાશિઓ વોડગો હોવો જોઈએ, એમ હું માનું છું.

अक्षरान्तर

- (१) सिद्धं [॥] इदं तडाकं सुदर्शनं गिर [इ] नगरादप् [इ] [इ]
[ऊ] रम [न ?] त् [अ]
[त्] इकोपलविस्तारायामोच्छ्रयनिःसन्धिवद्गदसर्वपाळीकत्वात्पर्वतपा
- (२) दम्प्रतिस्पर्द्धिसुश्लिप् [द्] अ [व] [न्ध ?] म्
... ..
[व] जातेनाकृत्रिमेण सेतुबन्धेनोपपन्नं सुम्प्रतिविहितप्पनाळीपरी [व्] आह
- (३) मीढविधानं च त्रिस्कन् [ध ?]
... ..
... नादिभिरनुग्रहैर्महत्युपचये वर्तते [।] तदिदं राज्ञो महाक्षत्रपस्य सुगृही
- (४) तनाम्नः स्वामिचष्टनस्य पौत्र
... .. पुत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य गुरुभिरभ्यस्तनाम्नो रुद्रदानो
वर्षे द्विसप्ततितम् [ए] ७०-२
- (५) मार्गशीर्षे बहुलप्रत् [इ]
... .. सृष्टवृष्टिना पर्जन्येन
एकार्षवभूतायामिव पृथिव्यां कृतायां गिरेरूर्जयतः सुवर्णसिकता-
- (६) पलाशिनीप्रभृतीनां नदीनां अतिमात्रोद्भूतैर्वैः सेतुम् [अ ?]
... .. [य] माणानुरूपप्रतीकारमपिगिरिशिखरतरु-
तटाट्टालकोपतरुद्वारशरणोच्छ्रयविध्वंसिना युगनिघनसह-
- (७) शपरमघोरवोगेन वायुना प्रमथितसलिलविक्षिप्तजर्जरीकृताव [दी ?]
... .. [क] ष [इ] साश्मवृक्षगुल्मलताप्रतानं आ नदी [त] ला
[द्] इत्युद्घाटितमासीत् [।] चत्वारि हस्तशतानि वीशदुत्तराण्यायतेन
एतावन्त्येव विस्तीर्णेन
- (८) पञ्चसप्तति हस्तानवगाढेन भेदेन निस्तृतसर्वतोयं मरुधन्वकल्पमतिभृशं
दुर्द [द्] अ [स्] य्
[आ] र्थे मौर्यस्य राज्ञः चंद्रग [उ] [प्त] [स्] [य] [र]
आष्ट्रियेण [व्] ऐश्येन पुष्यगुप्तेन कारितं अशोकस्य मौर्यस्य ते यवन-
राजेन तुष् [आ] स्फेनाधिष्ठाय

- (९) प्रनाळीभिरल [म्] कृत [म्] तत्कारितया च राजानुरूपकृतविधानया तस्मि भेदे दृष्टया प्रनाड्या विस् [तृ] तसेत् [उ]
 णा आ गर्भात्प्रभृत्यविहतसमुद् [इ] [त ?] र [आ] जलक्ष्मी ध् [आर]
 णागुणतस्सर्व्वर्णैरभिगम्य रक्षणार्थं पतित्वे वृतेन आ प्राणोच्छ्वासात्पुरुष-
 वधानिवृत्तिकृत-
- (१०) सत्यप्रतिज्ञेन अन्य [त्] र संग्रामेश्वभिमुखागतसदृशशत्रुप्रहरणवितरणत्वा-
 विगुणरि [पु]
 त कारुण्येन स्वयमभिगतजनपदप्रणिपति [त् ?] आ [य्] [उ ?] पशरण
 देन दस्युव्याळमृगरोगादिभिरनुपसृष्टपूर्व्वनगरनिगम-
- (११) जनपदानां स्ववीर्य्यार्जितानामनुरक्तसर्व्वप्रकृतीनां पूर्वापराकरावन्त्यनूपनीवृदान-
 र्तसुराष्ट्रश्च [भ्] र [म] रु [कच्] छ [स्] इ [न्] धुस् [औ] व्
 [ई] र कुकुरापरांतनिषादादीनां समग्राणां तत्प्रभावाद् [य्] अ
 र [त्थ] कामविषयाणा [म्] विषयाणां पतिना सर्व्वक्षत्राविष्कृत-
- (१२) वीरशब्दजातोत्सेकाविधेयानां यौधेयानां प्रसह्योत्सादकेन दक्षिणापथपतेस्सात-
 कर्णेर्द्विरपिनीर्व्यर्जिमवजीत्यावजीत्यसंबंधाव् [ई] दूरया अनुत्सादनात्प्राप्तयशसा
 मा [द्]
 [त्] विजयेन अष्टराजप्रतिष्ठापकेन यथार्थहस्तो
- (१३) च्छ्रयार्जितोर्जितधर्मानुरागेन शब्दार्थगान्धर्व्वन्यायाद्यानां विद्यानां महतीनां
 पारणधारणविज्ञानप्रयोगावाप्तविपुलकीर्तिना तुरगगजरथचर्य्यासिचर्मनिशुधाद्या

 [ति] परबललाघवसौष्ठवक्रियेण अहरहर्दानमानान-
- (१४) वमानशीलेन स्थूललक्षेण यथावत्प्राप्तैर्बलिशुल्कभागैः कनकरजतवज्रवैदूर्यरत्नो-
 पचयविष्यन्दमानकोशेन स्फुटलघुमधुरचित्रकान्तशब्दसमयोदारालंकृतगद्यपद्य

 न प्रमाणमानोन्मानस्वरगतिवर्णसारसत्त्वादिभिः
- (१५) परमलक्षणव्यंजनैरुपेतकान्तमूर्तिना स्वयमधिगतमहाक्षत्रपनाम्ना नरेंद्रकन्या
 स्वयंवरानेकमाल्यप्राप्तदाम्न् [आ] महाक्षत्रपेण रुद्रदाम्ना वर्षसहस्राय गो-
 ब्राह् [म्] अ
 [त्थ] म् धर्मकीर्तिवृद्धयर्थं च अपीडयित
 [व्] आ करविष्टि-

- (૧૬) પ્રણયક્રિયામિઃ પૌરજાનપદં જનં સ્વસ્માત્કોશા મહતા ધનૌષેન અનતિમહતા ચ કાલેન ત્રિગ્ [ડ] ણદ્વદતરવિસ્તારાયામં સેતું વિધા [ય] [સ ?] ર [વ] વ ત [ટ ?] ઇ [સ] ઉદર્શનતરં કારિતમિ [ત] ઇ [૧] [અ ?] (સ) મિન્નત્થે
- (૧૭) મહાક્ષત્રપ (સ) ય મતિસચિવકર્મસચિવૈરમાત્યગુણસમુદ્યુક્તૈરપ્યતિમહત્વાદ્દે-
સ્થાનુત્સાહવિમુક્ષમતિમિ (:) પ્રત્ય (આ) સ્વાતારંભં
- (૧૮) પુનઃ સેતુબન્ધનૈર્ (આ) શ્યાદ્દહાહાભૂતાસુ પ્રજાસુ ઇહાધિષ્ઠાને પૌરજાનપદજનાનુ-
પ્રહાર્થં પાર્થિવેન કૃત્સ્નાનામાનર્તમુરાષ્ટ્રાનાં પાલનાર્થંનિયુક્તેન
- (૧૯) પહ્લવેન કુલૈપપુત્રેણામાત્યેન સુવિશાસેન યથાવદર્થધર્મવ્યવહારદર્શનૈરનુરાગમભિવ-
ર્થયતા શક્તેન દાન્તેનાચપલેનાવિસ્મિતેનાય્યેર્ણાહાય્યેણ
- (૨૦) સ્વધિતિષ્ઠતા ધર્મકીર્તિયશાંસિ મર્તુરભિવર્થયાતાનુષ્ઠિતમિતિ । ॥)

ભાષાન્તર

(૧) સિદ્ધ થાઓ. આ સુદર્શન તળાવ ગિરિનગરથી પર્વતની ઢુંકની સાથે હરિક્ષામાં ઉતરી શકે એવી રીતે જોડેલા બાંધકામવાળું; કારણ કે તેના બધા કાંઠાઓ મજબુત છે. પહોળાઈ લંબાઈ અને ઉંચાઈ પથ્થરની હોઈને ખાડાવગરની બાંધેલી છે. [માટી] કુદરતી બંધ પ્રાપ્ત થયેલા થી બનેલ] સુબવસ્થિત પ્રણાલીઓ પરિવાહો અને કચરામાંથી બચવાના ઉપાયો ત્રણ વિભાગો ... થી ... અને બીજી સગવડો ... ઉત્તમ સ્થિતિમાં છે.

૩ તે આ (તળાવ) મંજળનામવાળા મહાક્ષત્રપ સ્વામી ચળતનના પૌત્ર ... ના પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ સુદ્રહામન કે જેનું નામ પૂજ્ય પુરુષો જપે છે તેના ૭૨ મા વર્ષમાં માર્ગશીર્ષના કૃષ્ણ પક્ષની પહેલી (તિથિ)એ ... જ્યારે વૃષ્ટિ વરસાવતાં વાદળાંને લીધે પૃથ્વી જાણે કે એક સમુદ્ર બની ગઈ હતી ત્યારે ઊર્જયત્ પર્વતનાં સુવર્ણસિકતા, પદ્માશિની અને બીજાં નાળાં-ઓના અતિ ચઢેલા પૂરથી તે બંધ ... જો કે યોગ્ય સાવચેતી (રાખી હતી) તે પછી, પર્વતનાં શિખરો, ઝાડો, કાંઠાઓ, અગ્રાસીઓ, મેડીઓ, દરવાજાઓ અને ઉંચા વિસામાઓ ફાડી નાંખતાં, યુગના અંત લાયક પરમ ઘોર વેગવાળા, તોફાનથી વલોવાતા પાણીએ વિગેરી નાંખ્યાં; ભાંગીને લૂકો કઢાં; ફાડી નાંખ્યાં ... આસપાસ વિખરાયેલા પથ્થર, ઝાડ, ઝાડી અને વેલોથી નદીના તળીયાપર્યંત ખુલ્લું થઈ ગયું.

(૭) ચારસોનીસ હાથ લાંબા, તેટલા જ પહોળા અને પંચોતેર હાથ ઉંડા ગાબડામાંથી બધું પાણી વહી ગયું જેથી રેતાળ રણના જેવું દુર્દર્શન [થયું].

૮ ... માટે ... મૌર્ય રાજા ચન્દ્રગુપ્તના પ્રાંતિક સૂબા વૈશ્યગુપ્તથી રચાયેલ, મૌર્ય અશોકને માટે રાજ્ય કરતાં યવન રાજા તુષારકથી પ્રણાલિકા વડે શણગારાયેલ, અને રાજાને લાયક હબથી બંધાયેલ અને ગાબડામાં દેખાતી પ્રણાલી વડે તે વિસ્તારવાળા બંધ

૯ ગર્ભથી માંડીને અવિચ્છિન્ન અને સમૃદ્ધ રાજલક્ષ્મી ધારણ કરવા રૂપી શુભથી સર્વે વર્ણો જઈને જેને રક્ષણ માટે પાલક તરીકે પસંદ કરેલ હતો.

જેણે લઠાઈસિવાય પુરૂષનો વધ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી અને છેલા આસોચ્છવાસ સુધી પાળી હતી. જેણે સામે આવેલા સમો વડીયા શત્રુને પ્રહાર કરવાનું ન ચૂકીને... કડણ[અતાવી].

પોતાથી આવેલ માણસોને તેમ જ પગે પડતાઓને આયુષ્કૃપી શરણુ જેણે આપ્યું છે,

જે પ્રદેશોનાં શહેરો, બજારો અને ગામડાંઓમાં ચોર, સર્પ, પશુ (જંગલી) અને રોગ વિગેરેનો ત્રાસ નથી, જે પ્રદેશોમાં બધી પ્રજા તેને ગાહે છે અને જેમાં ધર્મ, અર્થ અને કામ તેના પરાક્રમથી (સાધી શકાય છે) તેવા પોતાના જ બાહુબળથી મેળવેલા પૂર્વ અને પશ્ચિમ આકરાવન્તિ, અનૂપદેશ, આનર્ત, સુરાટ્ટ, ચૈત્ર, મરૂ કચ્છ, સિન્ધુ સૌવિર, કુકુર, અપરાન્ત, નિષાદ અને બીજા પ્રદેશોનો જે સ્વામી છે,

સર્વ ક્ષત્રિયોમાં વીરત્વ બતાવવાથી ઉત્પન્ન થયેલ મગરૂરીને લીધે તાબે થવા આનાકાની કરતા યૌધેયને જેણે જળરહસ્તીથી હણ્યા,

હક્ષિણા પથના સ્વામી શાતકર્ણિને ધર્મયુદ્ધમાં સંપૂર્ણ રીતે બે વાર હરાવ્યા છતાં નજીકના સંબંધને લઈને ન હણીને જેણે યશ મેળવ્યો છે,

જેણે વિજય [મેળવ્યો] ... પદભ્રષ્ટ થયેલા રાજાઓને જે ફરી સ્થાપે છે,

યથાર્થ રીતે હાથ ઉઘો કરીને જેણે ધર્મનો અનુરાગ સંપાદન કર્યો છે; વ્યાકરણ, સંગીત, ન્યાય અને બીજાં મોટાં શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને યાદ રાખીને, જ્ઞાન મેળવીને અને પ્રયોગ કરીને જેણે વિપુલ કીર્તિ મેળવી છે,

જે ... ઘોડા, હાથી અને રથચર્યા, તરવાર અને ઢાલનો ઉપયોગ, કુસ્તી અને બીજાં ... ત્વરાવાળાં કર્મો અને લશ્કરોની સામે થવાની ઉસ્તાદી ...

જેને, રોજ રોજ દાન અને માન આપવાની અને અપમાનને દાખવાની (હલકું પાડવાની) ટેવ છે,

જેનું લક્ષ્ય સ્થૂલ છે (જે ઉદાર છે) ખંડણી, ઠર અને લાગો ન્યાયપુરઃસર પ્રાપ્ત કરવાથી જેનો ભંડાર સોનું રૂપું, હીરા વૈદ્ય, (અને બીજાં) રત્નથી ઉભરાઈ જાય છે,

જે ... સ્ફુટ લઘુ, મધુર, ચિત્ર અને કાન્ત અને શબ્દસંયોગથી અલંકૃત અને ઉત્તમ એવા ગદ્ય અને પદ્ય... પ્રમાણ, માન ઉંચાઈ, સ્વર, ગતિ, વર્ણ બળ અને સત્ત્વ વિગેરે ઉત્તમ લક્ષણુ અને નિશાનીઓવાળું જેનું સુંદર શરીર છે, મહાક્ષત્રપ નામ જેણે પોતે પ્રાપ્ત કર્યું છે,

રાજાઓની કન્યાના સ્વયંવરો વળેને અને કાન્ત માળાઓ પહેરાવાઈ છે તે મહાક્ષત્રપ રુદ્રદામણે ... હજાર વર્ષ સુધી ગાયો અને પ્રાણીઓ ... ને માટે અને ધર્મ અને કીર્તિની વૃદ્ધિની માટે, કર વેઠ અને નજરાણાં વિગેરેથી શેહરના તેમ જ ગામડાંના લોકોને પીડ્યા વગર પોતાના ભંડારમાંથી મોટી રકમથી (ખરચીને) અને ગાંઠો વખત લીધા વગર લંબાઈ અને પહોળાઈમાં ત્રણગણો મજબુત એવો બંધ બંધાવ્યો ... બધા તટ [ઉપર] ... આ તળાવને વધારે સુદર્શન (સારા દેખાવવાળું) કર્યું.

(૧૬) જ્યારે આ બાબતમાં મહાક્ષત્રપના મંત્રિઓ અને કારભારીઓ કે જેઓ અમાત્યના ગુણની બક્ષીસવાળાં હોવા છતાં ગાબડાના મોટા વિસ્તારને લઈને અનુસાહી મતિના હોવાથી આ કામના આરંભ સામે થયા અને જ્યારે ફરી બંધ બાંધવાની નાસીપાસીને લીધે પ્રજામાં હાહાકાર થઈ રહ્યો હતો ત્યારે શહેર અને ગામડાંની વસ્તીના લાલ માટે આખા આનર્ત અને સુરાટ્ટના ઉપર રાજ્ય ચલાવવા માટે આ રાજ્યમાં રાજાથી નિમાયેલા કુલેપના પુત્ર અમાત્ય પદ્મવ સુવિશાળ, કે જેણે અર્થ અને ધર્મસંબંધી યોગ્ય વ્યવહારને લીધે (પ્રજાની) પ્રીતિ વધારી હતી, જે શક્તિમાન, ધૈર્યવાન, દ્રઢ મનવાળો, અભિમાન વિનાનો, પ્રામાણિક, લાંચ ન લે તેવો હતો અને જેણે સારા કારભારથી પોતાના સ્વામીના ધર્મ, કીર્તિ અને યશ વધાર્યા હતાં એવા સુવિશાળે તે પાર પાડ્યું.

૧ ક્ષત્રપ રુદ્રસિંહના સમયનો ગુંદામાંનો લેખ

વર્ષ ૧૦૩

કાઠિયાવાડના પંડિત વલ્લભાચાર્ય હરિદત્તે (વલ્લભજી હરિદત્ત આચાર્ય) આ લેખની હાથે કરેલ નકલ તથા તેનું અક્ષરાન્તર પ્રસિદ્ધ કરવા સારૂ મેજર વૉટસને બુલ્હર પાસે મૂકેલાં. તેના ઉપરથી લેખ ઇન્ડીયન એન્ટિકવેરી વૉલ્યુમ ૧૦ પાને ૧૫૭ મે જ્યૉર્જ બુલ્હરે ૧૮૮૧ માં ભાષાન્તર સાથે પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

મેજર વૉટસને ૧૮૮૦ માં ઉત્તર કાઠિયાવાડમાં હાલાર પ્રાંતમાં આવેલ ગુંદાના એક પુરાણા અને પડી રહેલા કૂવામાંથી આ લેખ શોધી કાઢ્યો હતો. રાજકોટના વૉટસન મ્યુઝીયમ એન્ડ એન્ટિકવિટીઝમાં લઈ જતાં પહેલાં તે જામનગરમાં દ્વારકાનાથના મંદિરમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

લેખમાં સારી રીતે કેતરેલી પાંચ પંક્તિઓ છે. લખાણમાં લગભગ ૨ ફૂટ ૨ ઇંચ પોહોળી તથા ૬ ઇંચ ઉંચી જગ્યા રોકાયેલી છે. એકંદરે લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. જો કે કોઈ કોઈ સ્થળે એકાદ શબ્દ ભૂંસાયેલ છે. ન, મ, પ, તથા બ જેવા અક્ષરોનું સરાસરી કદ ૫ છે.

લેખ રુદ્રસિંહ(રુદ્રસિંહ)ના સમયનો છે અને નીચે પ્રમાણે તેની વંશાવલિ આપે છે:—

રાજા અને મહાક્ષત્રપ ચાણન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા જયદામન, તેનો પુત્ર મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર ક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસિંહ, (રુદ્રસિંહ)—આ પ્રમાણે આ કુળની વંશાવળી છે. પણ તે રાજવંશાવળી નથી. અને તેટલા જ માટે ચાણન અને રુદ્રસિંહ વચ્ચેના કેટલાક રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું. છતાં એક જ વંશના ન હોવાને લીધે તેઓનાં નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. લેખ ઉપરની તિથિ શબ્દ અને આંકડાઓમાં વર્ષ ૧૦૩ ના રોહિણી નક્ષત્રમાં વૈશાખ શુદ્ધ ૫ ની આપવામાં આવી છે. આ લેખમાં લખેલ વર્ષ શક સંવત્નું છે, એ નિશંક વાત છે. એટલે તે ઈ. સ. ૧૮૧ માં લખાએલો ગણાય. રુદ્રસિંહ પ્રથમ ક્ષત્રપ તરીકે ૧૦૨-૩ માં રાજ્ય કરતો હતો, પછી ૧૦૩ થી ૧૧૦ સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે ત્યાર બાદ ફરીથી ૧૧૦ થી ૧૧૨ સુધી ક્ષત્રપ તરીકે અને છેવટે ૧૧૩ થી ૧૧૮ (અગર ૧૧૬) સુધી મહાક્ષત્રપ તરીકે રાજ્ય કરતો હતો, એમ તેના સમયના સિદ્ધાઓ તથા ગાથાઓ ઉપરથી માનવાને કારણ મળે છે. આ ઉપરથી તે ક્ષત્રપ તરીકે પ્રથમ રાજ્ય કરતો હતો તે સમયનો આ લેખ છે, એમ માનવું બેઠ્યું. તેજ રાજ્યનો વહેલામાં વહેલો સમય કર્નીગહામના સંઘના સિદ્ધાઓ ઉપરથી ૧૦૨નું વર્ષ છે એમ માલુમ પડે છે.

સેનાપતિ આપક, આલિરના પુત્ર સેનાપતિ રુદ્રભૂતિએ રસોપદ્ર નામના ગામડામાં કરાવેલ કૂવાનું ખોદ કામ તથા ખાંધકામનું વર્ણન આપવાનો હેતુ આ લેખનો છે. આ વર્ણનમાં સ્થળ ફક્ત રસોપદ્ર જ આપવામાં આવ્યું છે. અને તે પણ હજી સુધી ઓળખવામાં આવ્યું નથી.

* એ. ઈ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૩ બેનરજી અને સુક્યંકર

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધ [મ્] [॥] રાજો મહક્ષત્ર [પમ્] ય સ્વમિચાસ્ટનપ્રપૌત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય સ્વમિજયદામપૌત્રસ્ય
- ૨ [સ્ય] રાજ્ [ઓ] મહક્ષત્રપસ્ય સ્વ [આ] મિરુદ્રદામપુત્રસ્ય
રાજો ક્ષત્રપસ્ય સ્વામિરુદ્ર
- ૩ સીહસ્ય [વ] વે [ત્રિ]યુત્તરશતે ૧૦૦ ૩ વૈશાખશુદ્ધે પંચમ્ [૬]
ધ [ત્] ત્યતિથૌ રો [હિ] ણિનક્ષ-
- ૪ ત્રમુદ્ધર્ત્ [ણ] આભીરેણ સેનાપતિવાપકસ્ય પુત્રેણ સેનાપતિરુદ્રમ્ [ઝ]
તિના ગ્રામે રસો-
- ૫ [પ] દ્રિયે વા [પી] [સ્વ] નિ [તો] [વંદ્ય] આપિતશ્ચ
સર્વસત્વાનાં હિતસુખાર્થમિતિ [॥]

ભાષાન્તર

સ્વસ્તિ ! નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ ત્યાષ્ટનના પ્રપૌત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામનના પૌત્ર,
નૃપ મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રદામનના પુત્ર, નૃપ ક્ષત્રપ રુદ્રસીહ (રુદ્રસિંહ)ના રાજ્યમાં એકસો
અને ત્રણ-૧૦૦,૩ વર્ષે વૈશાખ શુદ્ધિ. ૫. રોહિણિ નક્ષત્રના મંગળ સમયે, સેનાપતિ વાપક
આબીરના પુત્ર, સેનાપતિ રુદ્રભૂતિએ રસોપદ ગામમાં સર્વ જીવલોકના હિત અને સુખાર્થે વાવ
ખોદાવી અને બંધાવી.

* વાંચો સ્વામિ

મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેનના સમયનો ગઢ(જસદણ પાસે)ના લેખ

વર્ષ ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬)

ડો. લાઉ દાજીએ જ. ઓ. એ. રો. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૪ ઉપર ૧૮૬૮ માં કદાચ હાથની કરેલી નકલ ઉપરથી લીધેલા સાથે પ્રથમ આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

કાઠિયાવાડમાં જસદણની ઉત્તરે એ માઈલ ઉપર આવેલ ગઢમાં આ લેખ મળી આવેલો કહેવાય છે. એક તળાવના કાંઠા ઉપર ઉભા રહેલા જડા અને વાંકાચૂંકા પથ્થરના કકડા ઉપર તે કોતરેલો છે. પાછળથી તે રાજકોટના પૅન્ટસન મ્યુઝીયમ એન્ડ ઓન્ટિક્વિટીઝમાં લઈ જવામાં આવ્યો હતો અને ત્યાં અત્યારે પણ સુરક્ષિત છે.

લેખમાં જુદી જુદી લંબાઈની વિચિત્ર છ પંક્તિઓ છે. અને તે ૩ ફૂટ ૭ ઇં. પહોળો અને ૧ ફૂટ ૧૦ ઇં. ઉંચો વાંકી લંબચોરસ આકૃતિનો છે. કોતરકામ છીછરું પણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. ન, મ, પ, ખ, જેવા અક્ષરોની સરાસરી ઉંચાઈ ૧" છે.

મહાક્ષત્રપ રાજા રુદ્રસેનના સમયનો આ લેખ છે. અને તેમાં માનસ ગોત્રના પ્રતાશકના પુત્ર ખર(૨)પત્થના લાઈઓએ ઉભા કરેલ સત્રની હકીકત છે.

પહેલાંના પ્રસિદ્ધકર્તાઓ એ પં. ૬ માં પ્રતાશકને બદલે પ્રનાથક અને ખર[૨] પત્થને બદલે ખરપોત્ર વાંચેલું છે. લેખમાં નીચે પ્રમાણે વંશાવળી આપી છે:—

રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ આપ્ત, તેનો પુત્ર રાજા ક્ષત્રપ જયદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રદામન, તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ ભદ્રમુખ રુદ્રસીહ (રુદ્રસિહ), તેનો પુત્ર રાજા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન. એક જ લેખમાં આપેલી સુરાષ્ટ્ર અને માળવાના ક્ષત્રપોની આ લાંબામાં લાંબી વંશાવળી છે. 'ભદ્રમુખ' નો ઈલ્કાબ કેટલાક મહાક્ષત્રપોનાં નામ પહેલાં લગાડેલો છે. પણ ફક્ત ક્ષત્રપો અથવા હેલ્લા મહાક્ષત્રપ રુદ્રસેન જેના સમયમાં લેખ કોતરાયો હતો, તેના નામ પહેલાં તે ઈલ્કાબ લગાડેલો નથી. છેવટના નામ પહેલાં તે ન લગાડવાનું કારણ જણાતું નથી. પણ એટલું તો માલુમ પડે કે તે ઈલ્કાબ મહાક્ષત્રપોનાં નામ સાથે જ વાપરવામાં આવતો હતો. આ ફક્ત સળંગ પેઢીની વંશાવળી છે. એટલે રુદ્રસેન પહેલાં રાજ્ય કરતો દામસ્કહ પહેલો, અને જીવદામન એ સીધી પેઢીના ન હોવાને લીધે તેઓના નામ આપવામાં આવ્યાં નથી. સંવત ૧૨૭ (અથવા ૧૨૬) ના ભદ્રપદ વદ ૫ નો આ લેખ છે. આ વર્ષ શક સંવતનું છે એટલે લેખનો સમય ૧૨૭ (અગર ૧૨૬) + ૭૮ = ઇ. સ. ૨૦૫ (અગર ૨૦૪) ગણી શકાય. લેખમાં કોઈ સ્થળનાં નામો નથી.

अक्षरान्तर

- १ [व] षे १००, २० [७] [भा] द्रपदबहुलस ५ [।] र [आ]
ज्ञो महाक्षत् [र] अपस
- २ भद्रमुखस स्वम् [अ] चाष्टनपुत्रपौ [त] त्रस्य राज्ञो क्ष
(त्र) पस
- ३ स्वामि जयद् [अ] मपुत्रपौत्रस्य राज्ञो महाक्षत्रपस्य भद्रमुखस्य
- ४ [स्व] मरुद् [र] अदामपौ [त्र] स्थ राज्ञो म [ह] क्ष [त्र]
पस्य भद्रमुखस्य स्वा [म्] इ
- ५ रुद्रसीह [पुत्र] स्य राज्ञो महक्षत्रपस्य स्वामिरुद्रसेनस्य [।] इदम् शत्रं
- ६ मानस सगोत् [र] अस्य प्र [ता] शकपुत्रस्य खर [र] पत्न्यस्य
भात्रभिः उत्थवित [म्] स्व [गी]

७

लाघान्तर

वर्ष १००, २०, [७] लाद्रपद वहि. प. ने दिने लद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि व्याष्टनना
पुत्रना प्रपौत्र, नृप क्षत्रप स्वामि जयहामना पुत्रना पौत्र, लद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रहामना पौत्र, लद्रमुष् नृप महाक्षत्रप स्वामि रुद्रसीहना (पुत्र), नृप महाक्षत्रप स्वामि
रुद्रसेनना (राज्याभा) व्या शत्र मानस गोत्रना प्रताशकना पुत्र पर (२) पत्न्यना लार्ध-
ओशी गंधावेकुं हतुं स्वर्ग

ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્રના સમયનો જૂનાગઢનો લેખ

*ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં જુહુરે પ્રથમ ભાષાન્તર તથા ફ્રેટોગ્રાફ સાથે આ સ. વે. ઇ. વો. ૨ પા. ૧૪૦ અને પ્લેટ ૧૧ ઉપર આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. ખંડોક જરા નહાનો અને અભ્યાસ સારૂ લગભગ નકામો છે.

હાલમાં આવા ખ્યારાના મઠના નામથી ઓળખાતા મઠ પાસે જૂનાગઢથી પૂર્વમાં આવેલી મહાન ગુફાઓના જૂથ સામેના એકાદ ભોંયરામાંથી ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ લેખ મળી આવ્યો છે. કેઈ તાબા અઠસ્રમાંતને લીધે તેના બે ભાગ થઈ ગયા છે. ભાવનગરના સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત લેખોના સંગ્રહમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિમાં જે સ્થાને ફાટ જણાય છે તે જ સ્થળેથી કદાચ કઠડા થયા હશે, એમ લાગે છે.

કળી ચુનાના ગુણવાળા નરમ અને ૨ ફૂટ લાંબા તથા પહોળા અને ૮ ઈંચ જડા પથ્થરની શિલાની સાફ કરેલી એક બાજુ ઉપર લેખ કોતરવામાં આવ્યો છે. તેમાં ચાર પંક્તિઓ છે. અને લગભગ ૧ ફૂટ ૬ ઈંચ પોહોળી અને ૬ ઈં. ઊંચી જગ્યામાં લખાણ છે. ન, મ, પ, તથા જ, જેવા અક્ષરોનું સરાસરી માપ ૩ છે.

લેખનો ઘણો ખરો ભાગ બહુ જ ખરાબ થઈ ગયો છે. વચ્ચેની બે પંક્તિઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, પણ પહેલી પંક્તિનો મોટો ભાગ અને ચોથી પંક્તિનો થોડો ભાગ વાંચી શકાતો નથી. વળી લેખ પણ ખંડિત છે, કારણ પથ્થરનો કેટલોક ભાગ ભાંગી ગયો છે. જુહુર માને છે કે બીજીથી ચોથી પંક્તિમાં ફક્ત છેલ્લા બેક શબ્દો સિવાય લેખ મૂળ સ્થિતિમાં જ છે. પરંતુ તે ચોક્કસ ન કહેવાય. રક્ષિત ભાગની બન્ને બાજુએ કેટલો ભાગ ગયો છે તે અમારા માનવા પ્રમાણે ચોક્કસ રીતે કહી શકાય તેમ નથી. અમે એટલું તો કહી શકીએ કે બીજી અને ત્રીજી પંક્તિઓના ભાંગી ગયેલા ભાગમાં જયદામનના પુત્ર તથા પૌત્રનાં નામ, તથા કદાચ શબ્દ અને આંકડા વડે બતાવેલ સંવત્ હોવો જોઈએ.

રાજા ક્ષત્રપ જયદામનના પૌત્ર અને આબ્દનના પ્રપૌત્ર એક ક્ષત્રપ અથવા મહાક્ષત્રપ રાજાના સમયનો આ લેખ હોવો જોઈએ. ભાંગી ગયેલા કઠડા સાથે રાજ્ય કરતા રાજાનું નામ પણ ગયેલું છે. લેખમાં બતાવેલ ક્ષત્રપ દામયસદ પહેલો અથવા રુદ્રસિંહ પહેલો હોવો જોઈએ.

લેખનો આશય સમજી શકાતો નથી, કારણ તે આશય બતાવનારો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ લેખમાં આવતાં “કેવલિજ્ઞાનસં(પ્રાપ્ત) (કેવલીનોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ એવો)” વાક્ય ઉપરથી જૈન લોકો સાથે સંબંધ ધરાવતો આ લેખ હોય એવું અનુમાન કરી શકાય છે. કારણ જૈન સાહિત્યમાં ‘કેવલિન’ શબ્દનો બહુ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

તિથિ ચૈત્ર શુદ્ધ ૫ લખેલી છે. પરંતુ સંવત તે ભાગ ગયેલ હોવાથી ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

ગિરનાર પર્વત નીચે આવેલ જૂનાગઢનું અસલ નામ ગિરિનગર હતું, અને તેનો ઉલ્લેખ લેખમાં છે.

* ઐ. ઇ. વો. ૧૬ પા. ૨૩૬ બેનરથ અને સુકથંકર

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્તથા સુરગણ્ [અ] [ક્ષત્રા] જાં
પ્રથ [મ]
- ૨ ચાષ્ટનસ્ય પ્ર [પૌ] ત્રસ્ય રાજઃ ક્ષ [ત્રપ]
સ્ય સ્વામિ જયદામ પ્ [ઔ] ત્રસ્ય રાજો મ [હા]
- ૩ ... [ચૈ] ત્રશુક્લસ્ય દિવસે પંચમે ૫ ઇ [હ]
ગિરિનગરે દેવાસુરનાગય [ક્ષ] રા [ક્ષ] સે ...
- ૪ ... થપ્ [ડ] રમિવ ... કેવલિ [જ્ઞા] નસં ...
નાં ... જરામરણ [અ] ...

ભાષાન્તર

... તથા ... સુરગણ્ ... ક્ષત્રોમાં પ્રથમ ... આષ્ટનના પપૌત્ર, નૃપ
ક્ષત્રપ સ્વામિ જયદામના પૌત્ર, નૃપ મહાક્ષત્રપ ... નૃપ મ [હાક્ષત્રપ] ...
(ના રાજ્યમાં) વર્ષ ... ચૈત્ર, શુદ્ધ પાંચમ (૫) ને દિને અહીં ગિરિનગરમાં, દેવો,
અસુરો, નાગો, યક્ષો, અને રાક્ષસો ... પુર (?) ... કેવલિનોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલ
જરા અને મરણુ ...

નં ૧૦

સ્વામિ રુદ્રસિંહ બીજાના શિલાલેખ

શક સંવત્ ૨૨૮ વૈ. શુ. ૭=૩૦૬ ઈ. સ.

* ભવદામનના પુત્ર રુદ્રસિંહ બીજાના સંવત્ ૨૨૮ નો શિલાલેખ જૂનાગઢના મ્યુઝીયમમાં પડેલો છે. તે તદ્દન પૂર્ણ અને ચોખ્ખો છે. તિથિ અંક તથા અક્ષરમાં આપેલી છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજઃ ક્ષત્રપસ્ય જીવદામપુત્રસ્ય
- ૨ રુ [દ્ર] સિંહસ્ય વર્ષશતદ્વયે અષ્ટા-
- ૩ વિંશોત્તરે ૨૨૮ વૈશાખશુદ્ધસપ્તમ્યાં

ભાષાન્તર

રાજા ક્ષત્રપ ભવદામના દીકરા રુદ્રસિંહના ૨૨૮ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુ. સાતમે.

• વો. મ્યુ. રીપોર્ટ ૧૯૧૯-૨૦ પા. ૭ ડી. બી. દીક્ષકર

નં ૧૧

સૌરાષ્ટ્રમાં દ્વારકાના રાજા રુદ્રસેનના સમયનો શિલાલેખ

રુદ્રસેનનો સંવત્ ૨૩૨

સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા ગાયકવાડના પ્રદેશ ઓખામંડલનાં મુલવાસર નામનાં ગામડાંમાં એક તળાવના કાંઠા ઉપરથી આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો છે. ત્યાંથી દ્વારકામાં તેને પુસ્તકાલય પાસે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં ચાર લીટીઓ છે અને તેનું માપ ૫'-૩"×૧'-૧૦" છે.

શાહ વંશના કેટલાક રાજાઓનાં નામો ઉપરાંત વાજકના પુત્રે બંધાવેલાં કેટલાંક જણાશે. વિષે પણ તેમાં ઉલ્લેખ કરેલો છે.

શાહના સમયની લિપિમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લેખ લખેલો છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ રાજો મહાક્ષત્રસ [સ્ય] સા [સ્વા] મિરુદ્રસેનસ્ય
- ૨ વર્ષે ૨૩૨ વૈશાખબહુલપંચમ્યાં
- ૩ ઇમં વાનિજકસ્ય પુત્રેણ
- ૪ પ્રતિ જિવિતં દત્તં થ [સ્વ] મિત્રે [ત્રાય] હિ જિ [નિ] જસ [સ્ય]

ભાષાન્તર

રાજા મહાક્ષત્રપ સ્વામિ રુદ્રસેનના ૨૩૨ વર્ષે વૈશાખ વદિ ૫ ને દિને વાનિજકના પુત્રે પોતાના મિત્રની છંદગી પોતાના પ્રાણુનો ભોગ આપીને રક્ષી.

નં ૧૨

મેવાસાનો ક્ષત્રપ શિલાલેખ

સં. ૩ + + ઠા સુ. ૫

સ્વ. દીવાન બહાદુર રણછોડભાઈ ઉદયરામ પાસેથી આલેખનાં રબિંગો મળ્યાં છે. આ અક્ષરાન્તર તે ઉપરથી કરેલું છે. પણ મૂળ લેખ જ્યાં બાદ વધુ અજવાળુ પડે એવો સંભવ છે.

લેખ મરણસ્થંભ ઉપર કેતરેલો હોયો જોઈયે અને રબિંગ ઉપરથી તેનું માપ નીચે મુજબ અટકળી શકાય છે. ઉંચાઈ ૨'-૧" પહોળાઈ ઉપરના ભાગમાં ૧'-૨" અને નીચેના ભાગમાં ૧'-૫" છેલ્લી બે પંક્તિના અક્ષર બહુ જ ઘસાઈ ગયા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સિદ્ધં રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય સ્વામિ ચઘ્ણ
- ૨ પુત્રપુપુત્રસ્ય રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય મઙ્ગિદામ
- ૩ પુત્રપૌત્રસ્ય: રાજો મહાક્ષત્રપસ્ય વર્ષશત
- ૪ ત્રુત્તરકે વર્ષ પુત્રસ્ય આમિરસ્ય
- ૫ હરિહાવેકસ (૧) ગોત્રસ્ય વલુરાકસ્ય: શુત્તજ્ઞ હુહિતુસ્ય
- ૬ કર્તાકસ્ય શુ ૬ રાજ્યેશ્વરસ્ય મર્તુયષ્ટિ પુષ્ટાપિ
- ૭ મવતં ચ
- ૮

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

त्रैकुटक वंशना लेखो

ત્રૈકૂટક વંશના લેખો

નં. ૧૩

ત્રૈકૂટકવંશના દહુસેનનાં પારડીનાં પતરાં

સંવત ૨૦૭ વૈશાખ સુ. ૧૩

* મુંબઈ ઈલાકામાં ગુજરાતના સુરત પરગણામાં પારડી ગામમાં તળાવનું ખોદકામ ચાલતું હતું ત્યારે આ પતરાંઓ ઈ. સ. ૧૮૮૪ માં મળી આવ્યાં હતાં. રાયલ એશીઆટિક સોસાયટીની મુંબઈ શાખાના જરનલ વોલ્થુમ ૧૬ ના પાને ૩૪૬ મે. ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ ઈ. સ. ૧૮૮૫ માં આ પતરાં પ્રસિદ્ધ કરેલાં છે. પણ લીથોગ્રાફ આપેલ નથી.

પતરાં બે છે અને તેનું દરેકનું માપ ૯ ૧/૨" x ૩" છે. તે વદન સપાટ છે. અને તેની કારે વધારે જાડી અગર કંઠાવાળી પણ નથી. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે લગભગ આખો લેખ અખંડ અને સુરક્ષિત છે.

સાધારણ કડી કે મુદ્રા નથી. પરંતુ બન્ને કડીઓના કાણામાંથી પતરાંઓ લાંબાં અને ૧" જાડા તારથી બાંધેલાં છે. આ તાર કરતાં કાણાં બહુ મોટાં નથી, અને પતરાંઓ મળી આવ્યાં કે તરત જ સાચવી લેવામાં આવ્યાં હોય એવું લાગે છે. આ ઉપરથી એવું માલુમ પડે છે કે પતરાંઓ અસલથી જ તારથી બાંધવામાં આવ્યાં હશે.

બે પતરાંઓનું વજન ૩૧ તોલા છે. અને તારનું વજન ૧૧ તોલા છે. કુલ વજન ૩૨ તોલા = ૧૨૬ ઓસ છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ દહુસેને ગ્રાહ્યણને આપેલ જમીનનું વર્ણન લેખમાં છે. આ રાજાની આજ્ઞા આગ્રહ નામના સ્થળેથી બહાર પાડવામાં આવી હતી. દાન આપેલ ગામનું નામ ઠનીયસ્તકાકા હતું અને તે અન્તર્મહાદેવી પરગણામાં આવ્યું હતું. બક્ષીસ મેળવનાર ગ્રાહ્યણ કાપુરમાં રહેતો હતો. રાજાએ કરેલ બક્ષીસના સમાચાર આપનાર દૂતનું નામ યુદ્ધગુપ્ત હતું. અને તે બક્ષીસ ૨૦૭ મા વર્ષના વૈશાખ શુદ્ધ ૧૩ ને દિવસે કરવામાં આવી હતી.

પારડીનાં પતરાંઓ પ્રસિદ્ધ કર્યા પહેલાં પંડિત ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કન્હેરીના એક તામ્રપત્રમાંથી ત્રૈકૂટકોનું વર્ણન શોધી કાઢ્યું હતું. પરંતુ તે મૂળ પત્ર જેવાઈ ગયું લાગે છે. કન્હેરીનાં પતરાં ઉપર ૨૪૫ મું વર્ષ લખેલું છે. તે જ પ્રદેશના કેટલાક સમઠાલીન ઐતિહાસિક લેખોમાંથી મળી આવેલ સૂચનોના આધારે પંડિત એવું અનુમાન કરે છે કે આ પતરાંઓનો સંવત ઈ. સ. ૨૪૫ લગભગથી શરૂ થતો હોવો જોઈએ. જનરલ કર્નીગહામે આ સંવત ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતો કલચુરી અથવા ચેદીને માનેલો છે. અને આ મતનું સમર્થન પંડિતે પોતે તથા ડૉ. ફ્રીટ્ટે કરેલ છે.

પારડીનાં પતરાંઓની લિપિ તથા જ્યાંથી મળી આવ્યાં તે જગ્યા અને તેમાં ત્રૈકૂટકોનું વર્ણન કરેલું છે એ બે બાબતો ઉપરથી બે પતરાંઓ, ડૉ. કીલ્હોર્ને છેવટ પુરવાર કહ્યું છે તે પ્રમાણે ઈ. સ. ૨૪૬ થી શરૂ થતા કલચુરી અથવા ચેદી સંવતનાં જ હોવાં જોઈએ એવું માનવાને સબળ કારણ મળે છે. અઠવાડીયાનો દિવસ અથવા નક્ષત્ર આપેલું નહિ હોવાથી સમય

નક્કી કરવાને બીજી કંઈ હકીકત નથી. પરંતુ ડૉ. કીલ્હોર્ન જણાવે છે કે જો આજી વર્ષ ગણવામાં આવે તો તે ઈ. સ. ૪૫૬ ના એપ્રિલની ૪ થી તારીખની ખરોખર થાય. અને પૂરું થયેલું વર્ષ ઈ. સ. ૪૫૭ ના એપ્રિલની ૨૩ મી તારીખ ખરોખર થાય :

ત્રૈકૂટકના કુટુંબનું વણન આપતું (કલચુરી) સંવત ૨૪૫ નું કન્હેરીનું પતરું આ વંશના જે રાજાના સમયનું છે તેના નામની માહિતી આપી શકતું નથી. ત્રૈકૂટકનો રાજા દહ્મસેન (કલચુરી) સંવત ૨૦૭=ઈ. સ. ૪૫૬ અથવા ઈ. સ. ૪૫૭ માં રાજ્ય કરતો હતો. એવું પારડીનાં પતરાંઓ ઉપરથી માલુમ પડે છે. દહ્મસેનના પિતા ઈંદ્રદત્ત તથા પુત્ર વ્યાઘસેન નામના તે જ વંશના બીજા જે માણસો વિષે પણ સિદ્ધાંતો ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું છે. સ્વર્ગસ્થ મી. જોકસન પાસે સુરતમાંથી મળેલું એક (કલચુરીની) ૨૩૧ ની સાલનું તામ્રપત્ર હતું. તેમાં ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘસેને આપેલા દાનનું વર્ણન હતું.

દહ્મસેન અને વ્યાઘસેન પોતાને સિક્કાઓ ઉપર પરમ વૈષ્ણવ તરીકે ઓળખાવે છે, એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. જ્યારે પારડીનાં પતરાંઓમાં દહ્મસેનને તેવા જ અર્થવાળું ભગવદ્વાક્યકર્મકર એટલે ભગવત્નાં ચરણોને સેવક એવું બિરૂદ આપવામાં આવેલ છે.

આ લેખમાં બતાવેલ સ્થળો વિષે ડૉ. ફ્લીટ એમ માને છે કે ‘ અન્તરમન્ડલીવિષય ’ એ શુજરાતમાં આવેલ ઉત્તરે મિષ્ટોળા અને દક્ષિણે પૂર્ણા નદીઓની વચ્ચેનો પ્રદેશ હોવો જોઈએ. વડોદરા રાજ્યના બ્યારા પરગણાની નૈરૂત્ય કોણની દક્ષિણ તરફ ત્રણ મૈલ ઉપર આવેલ મિષ્ટોળા નદીના કાંઠા ઉપર જરા મોટું ગામડું આવેલું છે તેજ કાપુર તરીકે ઓળખાવે છે. આ સ્થળને ઈન્ડીયન એટલાસ ક્વાર્ટર શીટ નં. ૨૩ એસ. ઈ. (૧૮૮૮) માં અક્ષાંશ ૨૧°૪ રેખાંશ ૭૩°૨૫ ઉપર કપુર તરીકે બતાવવામાં આવ્યું છે. ‘ કનીયસ્તકાકા સારિકા ’ એટલે ન્હાના તકાકા સારિકાને મિષ્ટોળા અને પૂર્ણા વચ્ચે લગભગ અર્ધે રસ્તે તથા કપુરથી પશ્ચિમે ૧૫ મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ તર્સરિ અથવા તર્સરિ તરીકે ઓળખાવે છે. દહ્મસેને દાન આપ્યું ત્યારે જ્યાં રહ્યો હતો તે આમ્રકા કદાચ કપુરથી નૈરૂત્ય કોણમાં જે મૈલ ઉપર નકશામાં બતાવેલ અગબછ અથવા આગબાછ હોય એમ તે માને છે. પરંતુ લેખમાં બતાવેલાં બીજાં સ્થળોની નજીક આમ્રકા હોવું જોઈએ એ જરૂરનું માનતા નથી. નાશિકના ઉશવદાતના એક લેખમાં બતાવેલા કાપુરાહાર નામના વિભાગનું નામ કાપુર ઉપરથી પડ્યું છે. અને તે જ લેખમાં બતાવેલ ચિખલપદ્ર પણ કપુરથી ઈશાન ખૂણે અઢી મૈલ ઉપર મિષ્ટોળાના દક્ષિણ કાંઠા ઉપર નકશામાં બતાવેલ ચિખલદ છે.

www.jainelibrary.org

નંબર ૧૪

ત્રૈકૂટક વંશના વ્યાઘ્રસેનનાં સુરતનાં પતરાંઓ*

સંવત ૨૪૧

મી. એ. એમ. ટી. જેઠસને જણાવ્યા પ્રમાણે આ તામ્રપત્રો સુરતથી મળેલાં છે. પત્રાં બે છે અને તે દરેકનું માપ લગભગ ૬૩ ઈંચ પોહિણું અને ૩૩ ઈંચ ઉંચાઈનું છે. લખાણ કૃત અંદરની બાજુઓપર જ છે. બીજાં પતરાંઓ ઠરતાં આ વધુ પાતળાં અને ઉપરથી કોર વગરનાં છે, પણ તેમાંનું લખાણ એકંદરે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પારડીનાં પતરાંઓની માફક આમાં પણ પહેલા પતરાની લખેલી બાજુ નીચે અને તેવી જ રીતે બીજાની ઉપર એ પ્રમાણે તાર માટેનાં કાણાંઓ છે. આ કાણાંઓમાંથી એક લાંબો ત્રાંબાનો તાર જમણી બાજુએથી પસાર કરી વાળી દેવામાં આવ્યો છે. કાળી બાજુએ પણ કદાચ આવો તાર હશે, પણ મળી શક્યો નથી. પતરાંઓ તથા તારનું એકંદર વજન ૫૦ તોલા છે.

ત્રૈકૂટક વંશના મહારાજ વ્યાઘ્રસેને 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' માં રહી એક બ્રાહ્મણને આપેલી જમીનની બક્ષીસનું વર્ણન લેખમાં છે. આ શહેર ત્રૈકૂટક રાજ્યોની રાજધાનીનું શહેર જણાય છે. તે શહેરને (કલચુરી) સંવત ૪૦૬નાં અગુઆનાં પતરાંઓમાં દાન લેનારના નિવાસ સ્થાન તરીકે 'વિજયી અનિરૂદ્ધપુર' એ પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું છે.

વ્યાઘ્રસેન અપરાન્ત પ્રદેશમાં રાજ્ય કરવાનાં દાવો ધરાવે છે. કાલિદાસના રઘુવંશમાંના બે પ્રલોકમાં આવતો ત્રિકૂટપર્વત, જેના ઉપરથી ત્રૈકૂટકોના વંશનું નામ પડ્યું હોવું જોઈએ, તે અપરાન્તના રાજના પ્રદેશમાં આવેલો હોવાનું જણાવ્યું છે, તેને ઉપરની હકીકતથી સાબીતી મળે છે.

રઘુવંશ ઉપર મલ્લિનાથે લખેલ વૈજયન્તી પ્રમાણે અપરાન્તનું મુખ્ય સ્થળ શર્પારકર, હાલનું સોપારા જણાય છે. અને તે જ ત્રૈકૂટકોનું રાજધાનીનું શહેર અનિરૂદ્ધપુર હું ગેણું છું. વ્યાઘ્રસેને આપેલું ગામડું ઇક્ષ્વરકી પરગણાનું પુરોહિતપદ્મિકા હતું. પરન્તુ આ ઓળખી શકાતું નથી. ગામડાના નામ ઉપરથી કદાચ અનુમાન કરી શકાય કે તે મેળવનાર નાગરામા રાજ-કુટુંબનો પુરોહિત હતો.

સંવત ૨૪૧ના કાર્તિક શુદ્ધ ૧૫ ને દિને તે આપ્યું હતું. દહુસેનનાં પારડીનાં પતરાંઓ ઉપર (કલચુરી) સંવત ૨૦૭ આપેલો છે. અને સિક્કાઓ ઉપરથી જણાય છે કે વ્યાઘ્રસેન દહુસેનનો પુત્ર હતો. એટલે નવા લેખનું વર્ષ પણ ઈ. સ. ૨૪૬ મી શરૂ થતા કલચુરી સંવતનું હોવું જોઈએ. અને તેમાં આપેલા મહિનાને લીધે લેખનું વર્ષ ઈ. સ. ૪૬૦, અગર ૪૬૧ નું હોવાનું નક્કી થાય છે.

અનિરૂદ્ધપુરમાં રહેતા અપરાન્તના ત્રૈકૂટક રાજ્યો (વિષે સિક્કાઓ તથા લેખો ઉપરથી જોટલું બજાવામાં આવ્યું છે તે નીચેની વંશાવળીમાં આવી જાય છે :—

મહારાજ ઇન્દ્રદત્ત
|
મહારાજ દહુસેન
(ઈ. સ. ૪૫૬ અથવા ૪૫૭)
|
મહારાજ વ્યાઘ્રસેન
(ઈ. સ. ૪૬૦ અથવા ૪૬૧)

* એ. ઈ. એ. ૧૧ પા. ૨૧૯ પ્રો. ઈ. ૬૯૪

અક્ષરાન્તર

પહેલું પતરું અંદરની બાજુ

- ૧ સ્વસ્તિ વિજયાનિરુદ્ધપુરાત્ત્રૈકૂટકાન [૧] માતાપિતૃપાદાનુદ્ધ્યાતો ભગવત્પાદકર્મ્મ કરૂરગતક્રમાગત-
- ૨ સ્ત્રીતાપરાન્તાતિદેશપતિરપરિમિતનૃપતિનતચરણકમલસ્સ્વભુજપરિપાલનપ્રતા-
- ૩ પાષિગતપ્રચ્છરદ્રવિણવિશ્રાણનાવાસસર્વદિગ્વ્યાપિશુક્લયશાશ્વશારદરજનિકરુચિરવપુ-
- ૪ રનચકાલીનપુરુષવિશેષાસદ્દશોદારચરિતસ્સુચરિતનિદર્શનાર્થમિવ નિર્મિત ૨ પ્રતિ-
- ૫ હતસામન્તારાતિરન્યનરપતિપ્રતિવિશિષ્ટસ્સ્વવદ્દેશાલક્ષારમૂત ૨ પ્રભૂતપ્રવીરસાધના-
- ૬ ધિષ્ઠિતદુર્ગનગરસાગરસ્સાગરગર્ભારંગિરિગુરુસ્થિરપ્રકૃતિ ૨ પ્રકૃતિજનમનોહર ૨ પ્રાજ્ઞ-
- ૭ સંશ્રિતગુરુસ્વજનભાધુસાધારણધનોભિજનસદ્દશ્યન્ત્રણોપગૃહીતસ્પૃહણીયશ્રીશ્રીમહા-
- ૮ રાજવ્યાઘ્રસેનઃ સંર્વાનવેક્ષરચ્યાહારાન્નર્ગતપુરોહિતપલ્લિકાપ્રતિવાસિનો
- ૯ સ્સમાજ્ઞાપયતિ [૧]* વિદિતમસ્તુ વો યથાસ્માભિર્મ્માતાપિત્રોરાત્મનશ્ચ સ્વપુણ્યાભિવૃદ્ધ્યે

પતરું બીજું : અંદરની બાજુ

- ૧૦ ભારદ્વાજસગોત્રબ્રાહ્મણનામશર્મ્મણે* ઇયં પલ્લિકા ચોરરાજાપત્યકારિવર્જ્જ* અચાટમટ
- ૧૧ પ્રાવેશ્યા સર્વદિત્યવિષ્ટિપરિહીણોગ્રાહારસ્થિત્યાન્વયમોઝ્યાં આચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
- ૧૨ ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીનોતિસૃષ્ટાં [૧]* તદસ્મદ્વદ્વિચરાજમિરન્યૈશ્ચ વિભવાનભાવાનુ-
વદ્ધાનાયુર્વિ-
- ૧૩ યોગાનુગતઙ્ગુણાંશ્ચ દીર્ઘકાલાનુગુણાન્વિગણ્ય દાનશ્ચ ગુણવતામવદાતમપદાન-
- ૧૪ મિતિ પ્રમાણીકૃત્ય શશિકરશુચિરુચિરચ્ચિરાય યશશ્ચિચીપુમિરિયં પલ્લિકાદાયો-
નુમન્તવ્યપા-
- ૧૫ લયિતવ્યશ્ચ [૧]* યસ્માદુક્તમ્ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન [૧]* પૂર્વદત્તાન્દ્રિજા-
તિમ્યોયત્નાદ્રશ્યુધિ-
- ૧૬ ધિર [૧]* મહીમ્મહિમતાં શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છેયોનુપાલનં [૧૧ ૧]* પશ્ચિર્વર્ષસહસ્રાણિ
સ્વર્ગે મોદતિ
- ૧૭ ભૂમિદ [: ૧]* આચ્છેતા ચાનુમન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેદિતિ [૧૧ ૨]*
પ્રતિપૃચ્છ્ય લિખિતં મયા મહાસાન્ધિવિગ્ર-
- ૧૮ દ્વિકર્કેણ હાલાહલદૂતકં સં. ૨૦૦ ૪૦ ૧ કાર્તિક શુ. ૧૦. ૧ [૧]*

૧ વાંચોઃ વંશા ૨ વાંચોઃ સર્વાનેવે ૩ વાંચોઃ વાસિન ૪ વાંચોઃ શર્મ્મણ ૫ વાંચોઃ વર્જ્જમ્ ૬ વાંચોઃ પરિહી-
ણાપ્રહારં અને મોઝ્યાચન્દ્રા ૭ વાંચોઃ કાલીનાતિ ૮ વાંચોઃ દ્વિચરા ૯ વાંચોઃ મિરયં

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) સ્વસ્તિ ! વિજયી અનિરુદ્ધપુરમાંથી ત્રૈકૂટકોના વંશનો, માતાપિતાનાં ચરણનું ધ્યાન ધરનાર, ભગવતના (વિષ્ણુના) ચરણનો સેવક, અપરાન્ત અને (પોતે) મેળવેલા અથવા વારસામાં પ્રાપ્ત કરેલા અન્ય સમૃદ્ધ દેશોનો પતિ, જેનાં ચરણકમળને અસંખ્ય નૃપો નમન કરે છે, જેણે નિજ રાજ્યનું શાસન કરીને અને વિજય મેળવીને સ્વભુજથી પ્રાપ્ત કરેલા મહાન સંચયનું દાન આપીને સર્વે દિશામાં પ્રસરતો ઉજ્જવળ યશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, જેનું અંગ શરદ-ધન્દુ સમાન પ્રકાશે છે, જેનો આચાર પ્રાચીન ઉત્તમ જનોના આચાર જેવો ઉમદા છે, જે સદાચારના ઉદાહરણ રૂપે સર્જાયેલો હોય તેવો છે, જેણે નજીકના શત્રુઓને હંકાર્યા છે, જે અન્ય નૃપો કરતાં અધિક સમ્પન્ન છે, જે નિજ કુળનું ભૂષણ બન્યો છે, જેણે અનેક મહાન વીરોની સેનાથી, દુર્ગ, નગરો અને સાગર મેળવ્યા છે, જેની પ્રકૃતિ સાગર સમાન ગંભીર છે, અને હિમાલય સમાન સ્થિર છે, જે પ્રકૃતિ વડે જનોનાં હૃદય અનુરંજે છે, જેની લક્ષ્મીનો વિદ્વાન, આશ્રિત, વડીલ, બન્ધુજન, અને સંતોથી વ્યય થાય છે, (અને) જેણે નિજ વંશને છાજવા પ્રકાર વડે નિરૂદ્ધ આચરી, અભિલાષિત વેશ પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે મહારાજ શ્રી વ્યાઘ્રસેન હર્ષિરકી આહારમાં આવેલા પુરોહિતપદ્ધિકાના સર્વ નિવાસિઓને શાસન કરે છે :--

(પં. ૯) તમને જાહેર થાયો કે અમારાં માતાપિતા અને અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અમે ભારદ્વાજ ગોત્રના પ્રાક્ષણ નાગશર્મનને, આ પદ્ધિકા, છુટારાઓ કે મહાન દ્રોહના ગુન્હાવાળા જનોના (પકડવાના પ્રસંગ) સિવાય ચાટ (અને) ભટના પ્રવેશથી મુક્ત, સર્વ કર અને વેઠથી મુક્ત, દાન લેનાર પુરૂષના વંશજોના ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વકાળ સુધી અગ્રહારના નિયમાનુસાર ઉપસોગ અર્થે આપી છે.

(પં. ૧૨) પ્રભુતા (ઐશ્વર્ય) અનિત્ય છે, જીવન વિયોગથી અનુસરાયેલું છે, અને ફક્ત ગુણો જ દીર્ઘ કાળ ટકે છે, એ વિચારીને તેમ જ સજ્જનોને દાન એ ઉમદા કાર્ય છે, એ સત્ય કબુલ કરીને, ઇન્દુકિરણ સમાન ઉજ્જવળ યશના દીર્ઘ કાળ સુધી સંચયની અભિલાષવાળા, અમારા વંશના કે અન્ય નૃપોએ આ પદ્ધિકાના દાનને અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું જોઈએ.

(પં. ૧૫) કારણ કે ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે :--

(અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે.)

(પં. ૧૭) આ (દાનની અગત્યની હકીકત) તપાસી, (આ દાન) જેમાં હાલાહલ દ્વંતક હતો તે મારાથી, મહાસાંધિવિઘ્નિક કઈથી સં. ૨૪૧ કાર્તિક શુ. ૧૫ને દિને લખાયું હતું.

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

गुप्त वंशना लेखो

ગુપ્તવંશના લેખો

નં. ૧૫

સ્કન્દગુપ્તનો જૂનાગઢનો શિલાલેખ*

ગુપ્ત સંવત ૧૩૬, ૩૭ અને ૧૩૮

આ લેખની શોધ પ્રથમ મી. જેમ્સ પ્રિન્સેપે ઈ. સ. ૧૮૩૮ માં જ. બે. એ. સો. વો. ૭ પા. ૩૪૭ ઉપર પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૪૪ માં જ. બો. પ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧ પા. ૧૪૮ ઉપર તેની શિલાછાપ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. તે જનરલ સર જ્યોર્જ લીચેન્ડ જેકબ, મી. એન. એલ. વેસ્ટરગાર્ડ તથા એક બ્રાહ્મણ મહદનીશ એએએ તૈયાર કરી બે વર્ષ પહેલાં સોસાયટીપાસે મૂકેલી નકલ ઉપરથી બનાવવામાં આવી હતી. ડો. ભાઉ દાજીએ ઈ. સ. ૧૮૬૨ માં તે જ જર્નલનાં વો. ૭ પા. ૧૨૧ ઉપર પોતાનો પાઠ તથા ભાષાન્તર પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. તે સાથે ઈ. સ. ૧૮૬૧ માં ડો. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીએ કપડાંપર ઉપજાવેલ છાપ ઉપરથી બનાવેલી શિલાછાપ પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી. ઈ. સ. ૧૮૭૬ માં ડો. ભાઉ દાજીનો પાઠ તથા પ્રોફેસર ઇગર્લીંગે તપાસેલ ભાષાન્તર ફરીથી આ. સ. વે. ઈ. વો. ૨ પા. ૧૩૪ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં અને તેની સાથે ડો. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજીની નકલ ઉપરથી બનાવેલી જરા નાની શિલાછાપ આપવામાં આવી હતી.

મુખર્ષી ઇલાકામાં કાઠિયાવાડનાં દેશી સંસ્થાન જૂનાગઢ સંસ્થાનનું મુખ્ય શહેર જૂનાગઢ છે. આ શહેર અથવા તેના અસલ નામધારી શહેરનું વર્ણન આ લેખમાં છે. પણ તેનું અસલ નામ આપેલું નથી. પરંતુ સુદ્રહામનના લેખની પહેલી પંક્તિમાં તેનું નામ ગિરિનગર એટલે ડુંગરનું અથવા ડુંગરપરનું શહેર આપેલું છે. પાછળથી લેખમાં કહેલ ઊર્જિત પર્વતને જ તે ગિરનાર નામ આપવામાં આવ્યું અને આ ઉપરથી એમ માનવાને કારણ મળે છે કે અસલનું શહેર હાલની જગ્યાને બદલે પર્વતની તદ્દન પાસે અગર કદાચ તેની ખીણમાં જ હોયું જોઈએ. આ લેખ એક મહાન પત્થરની શિલાના વાયવ્ય કોણ ઉપર છે અને તેમાં અશોકનાં ચૌદ શાસનો તથા મહાક્ષત્રપ સુદ્રહામનનો મોટો લેખ પણ ખાસ રક્ષણ માટે હમણાં ઉભી કરેલ છાપરી નીચે છે. આ સ્થળ ગિરનાર પર્વતને ફરતી ખીણ પાસે જવાના નાળાના મુખ આગળ શહેરથી પૂર્વમાં લગભગ એક માઈલ ઉપર આવેલું છે.

લખાણ ૧૦ ફૂટ પોહોળી અને ૭ ફૂટ ૩ ઇંચ જગ્યામાં અને સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લેખમાં ભાંગી ગયેલ પત્થરને લીધે ૨૨ મી પંક્તિમાં જ ફક્ત કેટલોક ભાગ રહી ગયો છે. આડાંબવળાં અને છીછરાં કોતરકામ, ખડખડો ખડક, કુદરતી નિશાનીઓનું અક્ષરો સાથે મળી જવું, અને ખડકના ખડખડાપણને લીધે કોતરનારે છોડી દીધેલી કેટલીક જગ્યા, વિગેરે કારણોને લીધે તે સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવો લેખ નથી. અક્ષરોનું કદ ૬૬ ઇંચ અને ૧૬ ઇંચ વચ્ચે છે.

* કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૬ ફ્લીટ

લેખનો પહેલો ભાગ પ્રાચીન ગુપ્ત રાજા સ્કન્દગુપ્તનું વર્ણન આપે છે. ભગવાન વિષ્ણુની સ્તુતિ તથા રાજ્યકર્તાઓના વખાણના પાંચ શ્લોક પછી સ્કન્દગુપ્તે પોતાના સુરાષ્ટ્રના દેશો અથવા કાઠિઆવાડના પ્રદેશોપર રાજ્ય કરવાને એક પર્યુદત્તને નીમ્યો તેનું વર્ણન છે. પર્યુદત્તે લેખ છે તે શહેરમાં રાજ્ય કરવાને પોતાના પુત્ર ચક્રપાલિતને નીમ્યો. તે પછી લેખનો મુખ્ય આશય લખ્યો છે તે આ પ્રમાણે છે :— ગુપ્તોના સમયના વર્ષ ૧૩૬ (ઈ. સ. ૪૫૫-૫૬)માં ગ્રૌપ્તપદ (ઓગસ્ટ-સપ્ટેમ્બર) માસના છઠ્ઠા દિવસે રાતમાં સુદર્શન નામનું તળાવ (જે ગિરનારની તળાટીની આસપાસ ખીલમાં નાળાને આડે પ્રાચીન સમયમાં ખાંધેલ ખંધવડે, લેખ છે તે જગ્યાએ ખનાવવામાં આવ્યું હતું તે) અતિવૃષ્ટિને કારણે તૂટી ગયું. અહિં તથા આગળના બે લખાણના ભાગોમાં આંકડાને બદલે શબ્દો વડેજ પૂર્ણ રીતે તારીખ આપેલી છે. તૂટી ગયેલો ભાગ ફરી ખાંધકામથી બે માસ કામ ચાલ્યા પછી સંવત ૧૩૭ (ઈ. સ. ૪૫૬-૫૭)માં ચક્રપાલિતના હુકમથી સમરાવાયો હતો.

બીજા ભાગમાં, ૨૪ મી પંક્તિથી અંત સુધી સ્કન્દગુપ્ત અને પર્યુદત્તના નામો ફરીથી આપેલાં લાગે છે. અને તે પછી શરૂવાતની સ્તુતિ ઉપરથી જણાઈ આવતા વૈષ્ણવ વલણ અનુસાર નીચેની હકીકત આપેલી છે :— ગુપ્તોનાં સંવત ૧૩૮ માં (ઈ. સ. ૪૫૭-૫૮) ચક્રપાલિતે ભગવાન વિષ્ણુમંદિર બંધાવ્યું; જેનું નામ ‘ચક્રલૂત’ એટલે ચક્ર ધરનાર હતું. તે પછી બે શ્લોક બાદ લેખ પૂર્ણ થાય છે. તે શ્લોકોનો અર્થ સમજવા પૂરતો ભાગ રહ્યો નથી.

અક્ષરાન્તર

પ્રથમ વિભાગ

- ૧ સિદ્ધમ્ [॥] શ્રિયર્માગમતમોઘ્યાં નૈકકાલાપર્ણાતાં ત્રિદશપતિસુઘ્યાર્થં યાં વંલ-
રાનહાર । કમલનિલયનાયાઃ શાશ્વતં ધામ લક્ષ્મ્યાઃ
- ૨ સ જયતિ વિજિતાતિર્વિષ્ણુરત્યન્તજિષ્ણુઃ તદનુ જયતિ શશ્વત્ શ્રીપરિક્ષિતચક્ષાઃ
સ્વભુજજનિતવીર્યો રાજરાજાધિરાજઃ । નરપતિ-
- ૩ ભુજગાનાં માનદર્પોત્કણાનાં પ્રતિકૃતિગરુડાજા [મ્] નિર્વિંશી [મ્] ચાવકર્તા ॥
નૃપતિગુણનિકેતઃ સ્કન્દગુપ્તઃ પ્રથુર્યાઃ ચતુરુદયિજ (?) લ (?) આન્તાં સ્ફીત-
પર્યન્તદેશામ્ ।
- ૪ અવનિમવનતારિર્યઃ ચકારાત્મસંસ્થાં પિતરિ મુરસસ્થિત્વં પ્રાપ્તવત્યાત્મશક્ત્યા ॥
આપિ ચ જિતમ્ [~] વ તેન પ્રથયંતિ યશાંસિ યસ્ય રિપવોપિ આમૂલમગ્નદર્પા
નિવ મ્લચ્છદેશેષુ
- ૫ કર્મેર્ણં બુદ્ધ્યા નિપુણં પ્રધાર્ય ધ્યાત્વા ચ કૃત્ત્વનાન્ગુણદોષહેતૂન્ । વ્યપેત્ય સર્વા-
ન્મનુજેન્દ્રપુત્રાલ્લક્ષ્મીઃ સ્વયં યં વરયાંચકાર ॥ તસ્મિન્નૃપે શાસતિ નૈવ કશ્ચિદ્ધર્માદપેતો
મનુજઃ પ્રજાસુ ।
- ૬ આર્તો દરિદ્રો વ્યસની કદર્યો દણ્ડ [યો] ન વા યો મૃશપીડિતઃ સ્યાત્ ॥
એવં સ જિત્વા પૃથિવીં સમગ્રાં મગ્નાદર્પા [ન્] દ્વિશતશ્ચ કૃત્વા । સર્વેષુ દેશેષુ
વિધાય ગોષ્ટ [પ્ત] ન્ સંચિન્તયા । મા । સ વહુપ્રકારમ્ ॥ સ્યાત્કોનુરૂપો
- ૭ મતિમાન્વિનિ [ની] તો મેધાસ્મૃતિમ્યામનપેતમાવઃ । સત્યાર્જવૌદાર્યનયોપપન્નો
માધુર્યદાક્ષિણ્યયશોન્વિતશ્ચ ॥ ભક્તોનુરક્તો નૃ વ [િ] શ [~] પયુક્તઃ
સર્વોપધામિશ્ચ વિશુદ્ધબુદ્ધિઃ । આનૃણ્યમાવોપગતાન્તરાત્માઃ સર્વસ્ય લોકસ્ય
હિતે પ્રવૃત્તઃ ॥
- ૮ ન્યાયાર્જનર્થસ્ય ચ ક. સમર્થઃ સ્યાદજિતસ્યાપ્યથ રક્ષણં ચ । ગોપાયિતસ્યાપિ [ચ]
વૃદ્ધિહેતૌ વૃદ્ધસ્ય પાત્રપ્રતિપાદનાય ॥ સર્વેષુ ભૃત્યેષ્વપિ મંદેતેષુ યો મે પ્રશિષ્યા-
ન્નિશિલ્યાન્ સુરાષ્ટ્રાન્ । આં જ્ઞાતમેકઃ સ્વલુ પર્ણદત્તો ભારસ્ય તસ્યોદ્વહને સમર્થઃ ॥
- ૯ એવં વિનિશ્ચિત્ય નૃપાધિપેન નૈકાનહોરાત્રગુણાન્સ્વમત્યા । યઃ સંનિયુક્તોર્થનયા
કથંચિત્ સમ્યક્ સુરાષ્ટ્રાવનિપાલનાય ॥ નિયુજ્યે દેવા વરુણં પ્રતીચ્યાં સ્વસ્થા યથા
નોન્મનસો વમૂલુ [:] [।] પૂર્વેતરસ્યાં દિગ્નિ પર્ણદત્તં નિયુજ્ય રાજા
ધૃતિમાંસ્તથાભૂત્ । [॥]

૧ આર્મા અને પછીના બે શ્લોકમાં ગાંધિની છન્દ છે ૨ છન્દ આર્મા ૩ વાંચો નિર્વચના ૪ છન્દ-
વજ્રા અને ઉપેન્દ્રવજ્રાનો ઉપજ્ઞાતિ. ૫ આ શ્લોક અને પછીના છ શ્લોકમાં છન્દ છન્દવજ્રા ૬ વાંચો આત્મા
૭ છન્દવજ્રાનો ઉપજ્ઞાતિ પછીના બે શ્લોકો પણ તેમજ.

- ૧૦ તસ્યાસ્મજો હ્યાત્મજભાવયુક્તો દ્વિધેવ ચાત્માત્મવશેન નીતઃ । સર્વાત્મનાત્મેવ ચ રક્ષણીયો નિત્યાત્મવાનાત્મજકાન્તરૂપઃ । [॥] રૂપાનુરૂપૈર્લલિતૈર્વિચિત્રૈઃ નિત્યપ્રમોદાન્વિતસર્વભાવઃ । પ્રબુદ્ધપન્નાકરપદ્મવક્ત્રો નૃણાં શરણ્યઃ શરણાગતાનામ્ । [॥]
- ૧૧ અભવદ્ભુવિ ચક્રપાલિતોસાવિતિ નામ્ના પ્રથિતઃ પ્રિયો જનસ્ય । સ્વગુણૈરનુપસ્કિતૈરુદાત્ત [ઐ] : પિતરં યશ્ચ વિશેષયાંચકાર । [॥] ક્ષમૌ પ્રમુત્ત્વં વિનયો નયશ્ચ શૌર્યં વિના શૌર્યમહ [ા]ર્ચનં ચ । વા (?) કય (?) મ્ દમો દાનમદીનતા ચ દાક્ષિણ્યમાનૃપ્યમશ્ [ઋ] ન્યતા ચ । [॥] સૌંદર્યમાર્યેતરનિગ્રહશ્ચ અવિસ્મયો ધૈર્યમુદીર્ણતા ચ ।
- ૧૨ इत्येवमेतेतिशयेन यस्मिन्नविप्रवासेन गुणा वशन्ति ॥ नविद्यतेसौ सकलेपि लोके यत्रोपमा तस्य गुणैः क्रियेत । स एव कात्स्न्येन गुणान्वितानां बभूव नृ [नृ] णामुपमानभूतः इत्येवमेतानधिकानतोन्यान्गुणान्पर [ई] क्ष्य स्वयमेव पित्रा यः संनियुक्तो नगरस्य रक्षां विशिष्य पूर्वान्प्रचकार सम्पक् । [॥]
- ૧૩ आश्रित्यं वि [वी] र्यं सु (?) भु (?) ज (?) द्वयस्य स्वस्यैव नान्यस्य नरस्य दर्प । नोद्वेजयामास च कंचिदेवमस्मिन् पुरे चैव शशास दुष्टाः [नृ] (॥) विस्त्रभमल्पे न शशाम योस्मिन् काले न लोकेषु स नागरेषु । यो लालयामास च पौरवर्गान् [.... ...] पुत्रान् सुपरीक्ष्यदोषान् । [॥] संरंजयां च प्रकृतिर्वभूव पूर्वस्मिताभाषणमानदानैः ।
- ૧૪ નિર્યન્ત્રણાન્યોન્યગૃહપ્રવેશૈ [:] સંવર્દિતપ્રીતિગૃહોપચારૈઃ । [॥] ब्रह्मण्यभावेन परेण युक्तः शङ्कः शुचिर्दानपरो यथावत् । प्राप्यान्स काले विषयान् सिषेवे धर्मार्थयोश्चा [प्य] विरोधेन । [॥] यो [....] पर्णदत्तात्स न्यायवानत्र किमस्ति चित्रं । मुक्ताकलापाम्बुजपद्मशीताचन्द्रात् किमुष्णं भविता कदाचित् । [॥]
- ૧૫ અર્થો ક્રમેણામ્બુદકાલ આગત્ [ए] न् [इ] दाघकालं प्रविदार्य तोयदैः । ववर्ष तोयं बहु संततं चिरं सुदर्शनं येन विभेद चात्वरान् । [॥] संवत्सराणामધિકે શતે તુ ત્રિંશદ્વિરન્યૈરપિ ષડ્ભિરેવ । રાત્રૌ દિને પ્રૌષ્ઠપદસ્ય ષષ્ઠે ગુપ્તપ્રકાલે ગણનાં વિધાયૈ । [॥]
- ૧૬ इमाश्च या रैवतकाद्विनिर्गता [:] पलाशिनीयं सिकताविलासिनी । समुद्रकान्ताः चिरबन्धनोषिताः पुनः पतिं शास्त्रयथोचितं ययुः । [॥] अवैक्ष्यवर्षागमजं महोद्भ्रमं महोदधेरुर्जयता प्रियेप्सुना । अनेकतीरान्तजपुष्पशोभितो
- ૧૭ નદીમયો હસ્ત ઇવ પ્રસારિતઃ । [॥] विशाद्य [मानाः खलु सर्वतो ज] नाः कथं कथं कार्यमिति प्रवादिनः । मिथो हि पूर्वापररात्रमुत्थिता विचिन्तयां चापि

૧ વૈતાલીય-ઔપચંદસિક ૨ ઉપેન્દ્રવજ્રા અને ઇન્દ્રવજ્રાનો ઉપગતિ; ૫ઠીના ત્રણ શ્લોકોમાં ૫ણુ તે ૭ ૩ ઇન્દ્રવજ્રા; ૫ઠીના ચાર શ્લોકોમાં ૫ણુ તે ૭ પ્રમાણે ૪ વંશસ્થ ૫ ઇન્દ્રવજ્રા ૬ આ વાચન માટે જુઓ કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૫૭ પુટનોટ ૪. ૭ ઇન્દ્ર વંશસ્થ અને ૫ઠીના ત્રણ શ્લોકોમાં.

- बभूवुस्तुकाः । [॥] अपीहलोके सकले सुदर्शनं पुमां [न] हि दुर्दर्शनतां
गतं क्षणात् ।
- १८ भवेन्नु शाम्भो निधितुल्यदर्शनं सुदर्शनं [....] । (॥)
[....]' वणे स भूत्वा पितुः परां भक्तिमपि प्रदर्श्य । धर्मं पुरो-
धाय शुभानुबन्धं राज्ञो हितार्थं नगरस्य चैव । (॥) संवत्सराणामधिके शते तु
- १९ त्रिंशद्विरन्यैरपि सप्तमिश्च । प्र [...] शास्त्र चेत्ता वि (?)
श्वो (?) प्यनु ज्ञातमहाप्रभावः । (॥) आज्यप्रणामैः विबुधानथेष्ट्वा धनैर्द्विजा-
तीनपि तर्पयित्वा । पौरांस्तथाभ्यर्च्य यथार्हमानैः भृत्यांश्च पूज्यान्मुह्यदश्च दानैः ।
- २० त्रैप्पस्य मासस्य तु पूर्वप [क्षे] [...] धमेहिसम्यक् । मासद्वये-
नादरवान्स भूत्वा धनस्य कृत्वा व्ययमप्रमेयम् । (॥) आयामतो हस्त शतं
समग्रं विस्तारतः पश्चिर्थापि चाष्टौ ।
- २१ उत्सेधतोऽन्यत् पुरुषाणि स (?) स (?) [...] स्तशतद्व-
यस्य । (॥) वबन्धयत्नान्महता नृदेवान् [अभ्यर्च्य (?)] सम्यग्घटितो-
पलेन । अजातिदुष्टम् प्रथितं तटाकं सुदर्शनं शाश्वतकल्पकालम् । (॥)
- २२ अपि च सुदृढसेतुप्रान्त (?) विन्यस्तशोभरथचरणसमाह्वकौचहंसासधूतम् ।
विमल सलिल [...] भुवि त [...] द [... अ]
र्कः शशी च । (॥)
- २३ नगरमपि च भूयादृद्धिमत्पौरजुष्टम् द्विजबहुशतगीतब्रह्मनिर्नष्टपापं । शतमपि च
समानामीति दुर्मिक्ष [...] (॥)
[इति सुद] र्शनतटाकसंस्कारग्रन्थरचना [स] मासा ॥

बीजो विभाग

- २४ दत्तांरिदर्पप्रणुदः पृथुश्रियः स्ववंशकेतोः सकलावनीपतेः । राजाधिराज्याद्भुतपुण्य-
[कर्मणः] [...] (॥) [...]
... '] (१) द्वीपस्य गोप्ता महतां च नेता दण्ड
द्वि (?) [...] नां
- २५ द्विशतं दमाय । (॥) तस्यात्मजेनात्मगुणान्वितेन गोविन्द-
पादार्पितजीवितेन । [... +] (॥)
[... '] गंधं विष्णोश्च पादकमले समवाप्य तत्र । अर्थव्ययेन

१ छन्दवशा अने छिपेन्द्रवशानो छिपयति; पक्षीना पांय श्लोकभां पक्षु अ ७ छंद. २ छंद भाषिनी
पक्षीना श्लोकभां पक्षु. ३ छंद वंशस्थ-पक्षुभां अने त्रीज पादभां प्रथमाक्षरे लघु होवाथी छंदोभांग थाय छे.
४ छन्दवशा अने पक्षीना श्लोकभां. ५ छंद वसंततिलका अने पक्षीना श्लोकभां पक्षु.

- ૨૬ મહતા મહતા ચ કાલેનાત્મપ્રભાવનત પૌરજનેન તેન । (૥) ચક્રં વિમર્તિ
રિપુ [...] (૧) [...]
...] તસ્ય સ્વતંત્રવિધિકારણમાનુષસ્ય । (૨)
- ૨૭ કારિતેમવક્રમતિના ચક્રમૃતઃ ચક્રપાલિતેન ગૃહે । વર્ષશતેષ્ટાત્રિંશે ગુપ્તાનાં કાલ
... (૨) [...]
- ૨૮ કુર્વત્પ્રમુલમિવ માતિ પુરમ્ય મુદ્ધિ ॥ અન્યચ્ચ મૂર્ધ્નિનિ સુ [...]
...]
- ૨૯ રુદ્રવિહંગમાર્ગ વિઘ્નજતે [...] (૨)

ભાષાન્તર

સિદ્ધ થયું છે ! જેનો નિવાસ કમળ છે તે લક્ષ્મી (દેવી) નું શાશ્વત ધામ વિષ્ણુ (ભગવાન), આપદનો વિજેતા, પૂર્ણ વિજયી, જેણે દેવોના પતિ (ઇન્દ્ર) ના સુખાર્થે બલિ (અસુર) પાસેથી લક્ષ્મી અને શ્રી જે ઉપલોગ યોગ્ય લેખાઈ છે અને જે તેની પાસેથી ઘણો હીર્ધક્ષણ દૂર રાખવામાં આવી હતી તે હરી લીધી !

(પં. ૨) તે પછી, જેના વક્ષઃસ્થળને લક્ષ્મીથી આલિંગન થયું છે, જેણે નિજબાહુબળથી શૌર્ય ખીલવ્યું છે, અને જેણે માન અને દર્પથી ફણા ઉચી કરતા ભુજંગ સમાન રિપુનૃપોના પ્રતિકાર રૂપે ગર્હ સમાન (નિજ સ્થાનીય) નાયકોનું ગળ લઈ તેના ઉપલોગ કર્યો, જેણે જ્યારે તેના પિતાએ નિજ ગળાથી દેવોના મિત્રનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું (મૃત્યુ પામ્યો) ત્યારે નિજ શત્રુઓને નમાવ્યા અને આર સાગરનાં જળથી આવૃત થયેલું અને તેના અન્ત ઉપર ઉન્નત દેશોથી પૂર્ણ (અખિલ) જગત વશ કર્યું, જેનો યશ પાણુ મ્લેચ્છોના દેશોમાં તેના શત્રુઓ પણ તેમનો દર્પ જડમૂળ ભગ્ન થવાથી “ ખરેખર તેનાથી વિજયપ્રાપ્ત થયો છે ” તે શબ્દોથી જાહેર કરે છે અને જેને લક્ષ્મીએ કુમથી અને પુદ્ધિ વડે ચતુરાઈથી ધ્યાનમાં લઈ અને ગુણો અને દોષોના હેતુ વિષે વિચાર કરી અને અન્ય રાજપુત્રોનો તેણીના લક્ષ્ય સમાન ન આવવાથી તિરસ્કાર કરી સ્વયંવર તરીકે પસંદ કર્યો હતો તે મહા યશસ્વી, રાજગુણોનું સ્થાન રાજ રાજધિરાજ સ્કન્દશુત નિત્ય વિજયી છે.

(પં. ૫) જ્યારે તે નૃપ સમ્યક કરે છે ત્યારે ખરેખર તેની પ્રજામાં કોઈ જન ધર્મમાંથી પતિત થતો નથી, અને કોઈ દુઃખી, દરિદ્ર, વ્યસની, લોભી, કે શિક્ષાપાત્ર હોઈ ત્રાસ દેવાયો નથી.

(પં. ૬) આમ અખિલ પૃથ્વીનો પરાજય કરી, (અને) નિજ શત્રુઓનો દર્પ હણી, અને સર્વ દેશોમાં રક્ષકો મૂકી તેણે બહુ પ્રકારથી અનુમાન કર્યો. “ મારા સર્વ ભૂત્યોમાં અનુકૂળ, બુદ્ધિસમ્પન્ન, વિનયી, જ્ઞાન અને રમરણશક્તિવાળી પ્રકૃતિ, સત્ય, સરળતા, ઉદારતા, અને શીલાચાર, અને માધુર્ય, દાક્ષિણ્ય, અને યશસમ્પન્ન ભક્ત, અનુરક્ત, પુરૂષાર્થ યુક્ત અને પ્રમાણિકતાની સર્વ પરીક્ષાઓથી વિશુદ્ધ જણાએલા મનવાળો : અને ઋણ અને ઉપકારમાંથી મુક્ત થવાની વૃત્તિથી પૂર્ણ અન્તરાત્માવાળો, લોકહિતાર્થે પ્રવૃત્ત--ન્યાયવડે લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરવા શક્તિમાન, અને પ્રાપ્ત કરી તે રક્ષવા શક્તિમાન, અને વળી રક્ષણ કે તેની વૃદ્ધિ કરવા

૧ આર્યો ૨ વસંતતિલકા પંક્તિના શ્લોકમાં પણ.

સમર્થ અને તે વૃદ્ધિ પામે ત્યારે યોગ્ય જનોને પ્રદાન(આપવા)માં શક્તિમાન કયો સુજન સુરાષ્ટ્ર દેશનું રાજ્ય કરશે? ભારી પાસે છે: પર્યુદત્ત નામે એક જન આ ભાર ધારણ કરવા શક્તિમાન છે.

(પં. ૬) (અને તે આ પર્યુદત્ત) સુરાષ્ટ્રોની ભૂમિ યોગ્ય રીતે રક્ષવા મનમાં ઘણા રાત-દિવસથી અહોરાત્રિ આમ ચિન્તવન કર્યું હતું તે નૃપાધિપથી દબાણથી અને કટ્ટથી નીમાયો હતો : (અને) વરૂણને પશ્ચિમમાં મૂકી જેમ દેવો સુખી થયા અને મન સ્વસ્થ થયું તેમ પશ્ચિમના દેશમાં પર્યુદત્તને નીમ્યો ત્યારે આ નૃપ હૃદયમાં સુખી થયો.

(પં. ૧૦) તેનો પુત્ર જે પિતૃભાવસમ્પન્ન અને તેના ણીજા દેહ સમાન હતો, જે નિઘ્રથી કેળવાયેલો હતો, જે સર્વોત્તમથી પોતાનાજ દેહ જેમ રક્ષવા યોગ્ય હતો, જે સદા આત્મશ્રદ્ધાવાળો હતો, જે નેસર્ગિક કાન્તિમાન રૂપસમ્પન્ન હતો, જે તેના રૂપ પ્રમાણે લલિત કૃત્યોથી નિત્ય આનન્દ સમ્પન્ન સર્વ લાભવાળો હતો, જે પૂર્ણ વિકસેલાં કમળની રમ્યા સમાન વદન ઠમળ વાળો હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો, જે પૃથ્વીપર અકલિત નામથી વિખ્યાત થયો હતો, જે પ્રજાનો પ્રિય હતો, તે નિજ ઉમદા અને સંસ્કૃતિવાળા ગુણો વડે પિતાને યશ આપે છે.

(પં. ૧૧) જેનામાં ધૈર્ય, પ્રભુત્વ, વિનય, નય, અને પરક્રમની અતિ ઉંચી તુલના સહિત શૌર્ય, છટા (?) સ્વનિઘ્રહ, ઉદારતા, વિશાળ મન, દાક્ષિણ, ઋણ અને ઉપકારમાંથી મુક્તિ અને મગજની શૂન્યતામાંથી મુક્તિ, સૌન્દર્ય, ખરાબ ચીજો તરફ તિરસ્કાર, વિસ્મયતાથી મુક્ત, સ્થિરતા અને ઉદારતા, આ સર્વ ગુણો નિત્ય સતત નિવાસ કરે છે. અખિલ જગમાં પણ તેના ગુણોની તુલના થાય તેવા ગુણુવાળો કોઈ અન્ય જન નથી; અરેઅર તે પૂર્ણપણે ગુણી જનોની ઉપમારૂપ બન્યો છે.

(પં. ૧૨) અને જતે જ તેનામાં ઉપર જણાવેલા ગુણોનું તેમ જ તે કરતાં ઉચ્ચ ગુણોના અસ્તિત્વની પરીક્ષા કરી તેના પિતાએ તેને નીમ્યો હતો અને તેણે આ નગરનું રક્ષણ એવી રીતે કર્યું કે તે નિજ પૂર્વજો કરતાં અધિક બન્યો. અન્યના મદ ઉપર નહિ પણ ઉત્તમ ભુજના પ્રતાપ ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તેણે કોઇને આ નગરમાં કંઈ ચિન્તા કરી નહિ અને દુષ્ટ જનોને હણક કર્યો. આ કલિયુગમાં પણ નગરવાસી સહિત જનોમાં વિશ્વાસ ટકાવી રાખવામાં નિષ્ફળ થયો નહિ અને સમ્ભાળ પૂર્વક દોષની તપાસ કરી બાળકો સહિત સર્વ નગરવાસીઓને નવાઈ પમાડી. અને તેણે સ્મિતલયો વાર્તાલાપથી, માન, દાન, અન્યો-અન્યના મૂલમાં છૂટતી પ્રવેશ કરી અને પ્રેમની કુળ રીતિઓનું સંભાળથી પાલન કરી પ્રજાને સુખી કરી, પરમ ધર્મ સંપન્ન, સ્નેહાળ, શુદ્ધ, અને યોગ્ય રીતે દાનપરાયણ તેવા તેણે ધર્મ અને અર્થના કંઈ પણ વિરોધ વિના યોગ્ય સમયે પ્રાપ્ત થાય તેવા વિષય (આનન્દ) ભોગવ્યા. પર્યુદત્તમાંથી જન્મેલો તે આત્મા ઉચિત આચારવાળો છે તેમાં શી નવાઈ છે? મૌક્તિકમાળા કે કુમુદસમાન શીતલ ઇન્દુમાંથી ઉજ્જ્વળતા કદી પ્રગટે ખરી ?

(પં. ૧૫) પછી ક્રમે ગરમીની ઋતુ (ઉનાળા) ને વાદળોથી ભેદી નાંખનાર વર્ષો ઋતુ આવી જ્યારે દીર્ઘ કાળ સુધી સતત અતિ જળવૃષ્ટિ થઈ, જેથી સુદર્શન સરવર ગુમ ગણના અનુસાર સં. ૧૩૬ પ્રૌષ્ઠપદ (માસ)ની ૬ દિને રાત્રે એકાએક ફાટયું. અને આ અન્ય નદીઓ જે રૈવતક પર્વતમાંથી નીકળે છે, અને આ પલાશિની પણ જે તેના રેતાળ વિસ્તારથી રમ્ય છે તે સર્વ સમુદ્રની કાન્તાઓ દીર્ઘ કાળ બન્ધનમાં રહી હતી તે શાસ્ત્રાનુસાર પુનઃ તેમના પતિ (સાગર) પાસે ગઈ. અને અતિ વૃદ્ધિથી થયેલું મહાન આશ્ચર્ય નિરખી મહાન સાગરની પ્રિયાઓને વાળી લેવા ઉર્જયત ગિરિએ તેના તીરે ઉગતાં અનેક પુષ્પથી અલંકારિત પલાશિની નદી રૂપે કર લંબાવ્યો.

(પં. ૧૭) [પછી સર્વ દિશામાં] શું કરવું તે વિવેચન કરતાં લોક નિરાશ થયા અને આખી રાત્રિ વ્યર્થ જાગી મહા ચિન્તામાં તેઓએ વિચાર કર્યો—“ અહીં એક ક્ષણમાં જળ ન સમાવાથી સુદર્શન સરવરે તે મનુષ્ય હોય તેમ સર્વ લોક તરફ દુર્દશનતા ધારી છે. જળથી પૂર્ણ સાગરના દેખાવવાળું હોઈ તે સુદર્શન પુનઃ થઈ શકે ?

(પં. ૧૮) તે બની અને નિજ પિતા તરફ પરમ ભક્તિ દર્શાવતો, અને નૃપના અને નગરના પણ હિતાર્થે ધર્મ જેનાં આવાં શુભ કૃણ છે તે પૂર્ણ લક્ષમાં રાખી, સંવત ૧૩૭ માં જાણીતા મહા પ્રભાવ વાળાં શાસ્ત્રને ધ્યાન આપી પછી દેવોને ધૃતની આહુતિ આપી અને પ્રણામ કરીને અને દ્વિભ્રમે ધનથી તુષ્ટ કરી અને ઉચિત માનથી પૌરજનોને અને લાયક ભૂતોને માન આપી અને નિજ મિત્રોને ઉપહાર આપી—ગ્રીષ્મ માસના પૂર્વ પક્ષમાં પ્રથમ દિને જે માસ સુધી ઉપરના માનભર્યા આચાર કર્યા, ધનનો અમાપ વ્યય કર્યો; અને એકંદર ૧૦૦ હસ્ત વિસ્તારમાં, અને ૬૮ પહોળાઈમાં અને સાત પુરૂષની ઉંચાઈ જેટલી ૨૦૦ હસ્ત ફિલાલ કરી. (આમ) નૃપોને માન આપી, અતિ શ્રમથી મહાન કડીઆકામથી જાતિથી દુષ્ટ નહિ એવી ખ્યાતિવાળું—, મજબૂત બાંધેલી દિવાલના તીર પર સૌન્દર્ય બતાવતા થી અને તેના જળમાં બેસતા કૌંચ અને હંસથી શુષ્ક નિર્મળ જળવાળું, પૃથ્વી પર સૂર્ય અને ચન્દ્ર શાશ્વત કાળ સુધી ટકે તેમ સુદર્શન સરવર સારી રીતે બાંધ્યું.

(પં. ૨૩) અને નગર ઉન્નત થાયો, પૌરજનોથી ભરપુર; સહસ્ર દ્વિભ્રમેની સ્તુતિ વડે પાપથી શુદ્ધ અને અતિવૃષ્ટિ અને દુકાળથી શતવર્ષ સુધી મુક્ત થાયો. (આમ) સુદર્શન(સરવર)ના સંસ્કાર વર્ણનની રચના પૂર્ણ (સમાપ્ત) થાય છે.

બીજો ભાગ

(પં. ૨૪) તેનું (સ્કન્દગુપ્ત) જેણે ઉન્નત શત્રુઓનો મદ હણ્યો, જે મહાન યશસ્વત્ત છે, જે નિજ વંશનો ધ્વજ છે, જે સકળ અવનિનો પતિ છે, જેનાં પુણ્ય-કર્મ તેના રાજાધિરાજતા પદ કરતાં પણ અધિક અદ્ભુત છે

(પં. ૨૪) (પર્ણવ્રત) દ્વીપનો રક્ષક અને મહાન જનોનો નેતા, (નિજ) શત્રુઓને શરણ કરવાની સેનાઓનો—

પં. ૨૫) તેના પુત્રથી, જે તેના પોતાના શુણ્યસમ્પન્ન છે અને જેણે ગોવિન્દ (દેવ) ના ચરણને જીવિત અર્પ્યું છે તેનાથી જે સ્વપ્રભાવથી પૌરજનોને નમન કરાવે છે, ત્યાં પ્રાપ્ત કરી અને વિષ્ણુ (ભગવાન) ના ચરણકમળ, ધન અને સમયના અતિ વ્યયથી, ચક્રધારનાર તે વિષ્ણુ (વિષ્ણુ ભગવાનનું) ત્યાં મંદિર બંધાયું હતું, શત્રુઓ, અને જે સ્વેચ્છાથી (અવતાર લઈને) મનુષ્ય થયો. (આમ) સરળ મનના ચક્રપાલિતથી ચક્રભૂત (દેવ) નું મંદિર ગુપ્ત સમયના સંવત ૧૩૮ માં બંધાયું હતું.

(પં. ૨૭) ઊર્જયત ગિરિમાંથી ઉન્નત થતું હોય તેમ નગરના શિર ઉપર તેની પ્રભુતા દર્શાવતું તે પ્રકાશે છે.

(પં. ૨૮) અને અન્ય શિર ઉપર પક્ષીઓનો માર્ગ રોકતું, પ્રકાશે છે

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

वलभी वंशना लेखो

વલભીવંશના લેખો

ભમોદરા મહોટામાંથી મળેલું દ્રોણસિંહનું

તામ્રપત્ર

૧૦ સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ સુદ ૧૫

નીચેના લેખ મૂળ મી. એ. એમ. ટી. જેકસને જ. ઓફ. ઓ. પ્રા. રૉ. એ. સો. વૉ. ૨૦, પાને ૫૪ મે નકલ વિના પ્રકટ કર્યો હતો.

મી. જેકસન જણાવે છે કે આ લેખવાળું પત્રકું જેમ જ એક બીજાં દાનપત્ર “૧૮૮૫ માં ભાવનગર પાસે ભમોદરા મહોટા ગામના એક જેતરમાં ટાંચલાં કરવાં કર્યાં” અને ભાવનગર સ્ટ્રેટના એન્જનીયર મી. એલ. પ્રોફટર સિમ્સે સેવવા દ્વારા ખાતરમાં તે સહેજ પાકુંચુંકું છે. તેની વધારેમાં વધારે ઉંચાઈ ૬ ફૂટ ઈંચ અને વધારેમાં વધારે પહોળાઈ ૧ ફૂટ; ૨ ઈંચ છે. તે તદ્દન સારી સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે જ સ્થાન અને સમયનાં બીજાં દાનપત્રોની લિપિને મળતી છે, પણ વધારે ખુલાવાળી છે. તેની ભાષા સંસ્કૃત છે. લીટી ૨ અને ૧૦ માંના ચાલુ ૩ શ્લોક સિવાય બાકીના ભાગ ગદ્યમાં છે. વ્યાકરણ ઘણું અશુદ્ધ છે, પણ તે દોષ મુત્સદો કરનારનો હોવો જોઈએ.

દાનપત્રનો આશય વલભીના મહારાજ દ્રોણસિંહે હસ્તવપ્રાહરણીમાં ત્રિસંગમક નામનું ગામ પાહુડરાજ (?) દેવીના પંથ અર્થે આપ્યું તે નોંધવાનો છે. તે દેવીના કર્માન્તિક અથવા દેવીની મિત્રકતના વ્યવસ્થાપક ભિક્ષુવર્ગની લેખાં સહી છે. અને ઇષ્ટહતાના પુત્ર કુમારિલપટિકે (?) તેની સાફ નકલ કરી હતી. દ્રોણસિંહ વલભીના મેત્રક વંશ સ્થાપનાર ભટ્ટાર્કનો બીજો પુત્ર હતો. આ વિષયમાં મેસર્સ જેકસનની લેખ જ સિવાય (અર્થાત્ વિસ્તૃત) એક ઈન્ડીયા બીજી આવૃત્તિ પાનું ૩૧૪)ની ચર્ચા વાંચવી બરા યશે.

તિથિ પંક્તિ ૧૧ માં સંવત ૧૮૩ શ્રાવણ સુદ ૧૫ આપી છે જે ઇ. સ. ૧૦૨ ની ૬ ઠી જુલાઈ શનિવાર સાથે મળે છે.

વલભી, હસ્તવપ્રાહરણી, તે ત્રિસંગમક એટલાં જ સ્થળનાં નામ અર્થમાં છે. વલભી તે કાઠિ-આવાડમાં હાલનું વળા છે. હસ્તવપ્ર, ભાવનગર સ્ટ્રેટમાં ઘાઘાની દક્ષિણે ૬ માઈલ ઉપર હાલનું હાથબ છે; આને માટે હું ડૉ. કેનોની ટીકાએ એ. ઇ. વૉ. ૧૨ પાનું ૧૦૬ વાંચવાનું સૂચવું છઉં. ત્રિસંગમકને હાથબ પાસે તર્સમિયા તરીકે મી. જેકસને ઓળખાવ્યું છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વસ્તિ વલ્મીતઃ પરમમદ્ધારક પાદાનુધ્યાતો મહારાજદ્રોણસિંહમ્કુશલી સ્વવિષય [કાન્ *] સર્વાનેવાસ્મત્સન્તકાયુક્તકવિનિયુક્તકમહ-
- ૨ ત્તરદ્રાક્ષિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણં (ણિક) ચાટમટાદી [- *] શ્ચ સમાજાપયત્યસ્તુ વો વિદિતં યથા મહાવિજયાયુ [ર *] ધર્મકલયશો વિષય ત્રિ(વૃ)દ્ધ-
- ૩ યે નો વર્ષ સહસ્રાય સર્વકલ્યાણામિપ્રાય સંપત્તયે ચ હસ્તવપ્રાહરણ્યાં શ્રી ભગ-
વત્યાઃ પાણ્ડુરાજ્યા (જા)યાઃ માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનનિ-
- ૪ મિત્તમાત્મનશ્ચ પુણ્યાભિન્ન (વૃ)દ્ધયે આચન્દ્રાર્કાર્ણવ ક્ષિતિસ્થિતિ સરિત્પર્વતસ-
મકાલીનં બલિચરુવૈશ્વદેવાધાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્ષણાર્થ [-]-
- ૫ ત્રિસંગમકગ્રામો ગન્ધધૂપદીપતૈલ્ય (લ) માલ્યોપયોજ્યં દેવકુલ્યસ્ય ચ
પતિત વિશીર્ણં પ્રતિસંસ્કરણાર્થં સત્રોપયોજ્યે (જ્ય) સ્સહિરણ્યા-
- ૬ દેયસ્સહાન્યૈ શ્વાદાનૈર્ચાટમટપ્રાવેશ્યં બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ઉદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ટઃ
યતો સ્યોપચિતન્યાયતે મુર્જેતઃ કૃશ (ષ) તઃ પ્રદિશત-
- ૭ : કર્ષાપયતો વા ન કેનચિસ્ (ત્*) સ્વલ્પાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યા યશ્ચા
[ચ] છિદ્યમાનમનુમોદોયુરસૌ મહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈશ્ચ
- ૮ સંયુક્તોસ્મદ્વંશાગમિરાજમિરન્યૈશ્ચ સામાન્યં ભૂમિદાયમવેત્ય [આ] સ્મદ્દાયો-
નુમન્તવ્યો પિ ચાત્ર વ્યાસકૃતાઃ શ્લોકા ભવન્તિ-
- ૯ ષષ્ઠિ વર્ષ સહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧ *] આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ
તાન્યેવ નરકે વશે (સે) ત્ [૧ *] સ્વદત્તાં પરદત્તા [- *] વા યો હરેત
વસુન્ધરાં [૧ *]
- ૧૦ ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ [:] પ્રાપ્નોતિ કિલ્બિષં [૧૨] બહુભિર્વસુધા
મુક્તા રાજામિશગરાદિભિ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિ (સ્) તસ્ય તસ્ય
તદ્ [આ] ફલં [૧૩ *]
- ૧૧ મિરુવકૈં દેવી કર્મ્માન્તિકઃ સં ૧૦૦ ૮૦ ૩ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૦ ૫ સ્વયમાજ્ઞા
લિખિતં ષષ્ઠિદત્તપુત્રેણ કુમ્ [આ] રિલપતિકેર્ન-

૧ રાખિગ ઉપરથી ૨ ર સ્ત્રી ગયો હતો જે પંક્તિની નીચે ઉમેર્યો છે. ૩ વાંચો સ્યોચિત ન્યાયેન ૪ વાંચો મુંજતઃ ૫ વાંચો-અનુમોદતાસૌ ૬ વાંચો-રાજમિસગરાદિભિઃ ૭ રુ અને વ ની વચ્ચે છેડેલો ગ જેવું લાગે છે અને મી. જેકસને મિલ્લવક વાંચી તેને બરૂચ (મુશુકલ ?) સાથે સંબંધ માનેલ. ૮ મી. જેકસન ક્ષત્રિનકે વાંચે છે અને તે વખતે ખરૂં હોય પણ અ માં નો આડો લીટો નથી. છેલ્લો અક્ષર ન કે ન હોય શકે.

ધ્રુવસેન ૧ નાં પાલિતાણુનાં તામ્રપત્રો

વલ્લભી સંવત ૨૦૬. ભાદ્ર. સુ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે અને દરેકની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. રાવ બહાદુર વિ. વૈકલ્યના કહેવા પ્રમાણે “કોતરનારનાં ઓળાંરેનું કામ બન્ને પતરાંઓની બીજી બાજુ ઉપર દેખાઈ આવે છે.” પતરાંઓ ૪૪” લાંબાં અને ૬૩”-૭” ઉંચાં છે. દરેક અક્ષરનું માપ ૩” છે. પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં જણાય છે. પહેલા પતરામાં ૧૪ તથા બીજામાં ૧૬ સારી રીતે કોતરેલી પંક્તિઓ છે.

શંકરવાટકના રહીશ શાણિહય ઝોત્રના કુસારશર્મન્ તથા જરભગિન્ ને હસ્તવપ્રાહ-રણી દેશનાં મદ્કણા, તાપચીય અને તિનિશક નામનાં ગામડાંઓમાં કેટલાક જમીનના કંકડાઓનાં, મહાસામન્ત મહારાજા ધ્રુવસેને વલ્લભીમાંથી આપેલાં દાનનું વર્ણન આ પતરાંઓમાં છે. વલ્લભીના કેટલાક બીજા લેખો ઉપરથી હસ્તવપ્રાહરણી પ્રખ્યાત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાથી ૬ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું હાથબ છે. નીચલા વર્ણના લોકો આનો ઉચ્ચાર હાથપ^૧ કરે છે અને તે કદાચ ખરું હોય. તેની વ્યુત્પત્તિ હસ્તકપ્ર ઉપરથી થઈ શકે છે પણ હસ્તકવપ્ર અથવા હસ્તવપ્ર પરથી તો થતી જ નથી. આ રૂપો અસલના હૃથપનાં સંસ્કૃત રૂપો જેવાં જણાય છે. પણ સાચાં લાગતાં નથી. પેરિપ્લસનું અસ્તકપ્ર મૂળ હસ્તકપ્ર હોવું જોઈએ. તે પ્રદેશનાં ત્રણ ગામડાંઓનાં નામો બીજે સ્થળે જણાયાં નથી.

વલ્લભી, એટલે ઉતરે ૨૧°૫૨’ પૂર્વે ૭૧°૫૭’ ઉપર આવેલ હાલના વળામાંથી દાન આપવામાં આવ્યું હતું. દાન લેનારનું રહેવાનું સ્થળ શંકરવાટક હું મેળવી શકતો નથી. સંવત ૨૦૭ ના ધ્રુવસેને આપેલાં બે દાન^૨ નો પ્રતીહાર મમ્મક તેજ દૂતક છે. ધ્રુવસેનનાં બાકી રહેલાં શાસનો લખનાર કિલ્લક તે જ આ દાનપત્રનો લેખક છે. આ દાન ઈ. સ. ૫૨૫-૨૬ ને મળતા (વલ્લભી) સંવત ૨૦૬ ના ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૫ ને દિને અપાયું હતું. આ ધ્રુવસેનનું જાણી શકાયેલું વહેલામાં વહેલું દાન છે.

* એ. ઈ. લો. ૧૧ પા. ૧૦૫ પ્રો. સ્ટેનકોનો ૧ જુઓ ઈ. એ. લો. ૭ પા. ૬૪ ૨ ઈ. એ. લો. ૫ પા. ૨૦૬ અને એ. ઈ. લો. ૭ પા. ૩૨૩

અક્ષરોન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ ૐ સ્વસ્તિ [॥ ૦] વલભીતિઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણા [] મૈત્રકાણામતુલ-
વલસપત્ન-
- ૨ મળ્ડલભોગસંસ્કૃતસંપ્રદારસતલકલ્પપ્રતાપઃ પ્રતાપોન્નતદાનમાનાર્જતો (વો) પા-
- ૩ જિતાનુરાગોનુરક્તમૈલમૃતમિત્રશ્રેણી ળલાદિસરાજશ્રીઃ પર [મ] માહેશ્વરઃ
- ૪ સેનાપતિ શ્રીમદ્રક. તસ્ય પુત્રસ્ત્વાદરજોશ્ણાવગતપવિત્રીકૃતશિરાદિશરોવ-
- ૫ નતશત્રુચૂડામણિપ્રમાથઃ વિ કાકુરિતિ (૧૨૦૫) પદ્મિદીપ્તિઃ દીનાનાથજનોર્પજા-
- ૬ ન્ (વ) યમાન્વિભવઃ પરમાહેશ્વરસ્વેનાપતિધરત્નઃ તસ્યાનુજસ્ત્વાદામિપ્ર-
- ૭ ણામપ્રશા : શ () સ્તવિમલમૌલી (લિ) મળિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાન-
ધર્મ્મા ધર્મ્મરાજ
- ૮ ઇવ વિહિતવિનયન્ય (વ્ય) વસ્થાપદ્મા (દ્ધ) તિસ્વિલભુવનમળ્ડલભોગ-
સ્વામિના પરમ-
- ૯ સ્વામિના સ્વયમુપહિરાજ્યાભિષેકમહાધિયાગનાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમમા-
- ૧૦ દેશ્વરો મહારાજ દ્રાગસિ [-] હઃ સિ [- *] હ ઇવ તસ્યાનુજસ્વમુ-
જયલેન પરમજ-
- ૧૧ યદાની પાનામંકવિજયી શરણપિણા [-] શરણમિ (મ) ત્વોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતઃ
[ન ૨] સ્વાના [-] કલ્ય
- ૧૨ તદશિવ સુધ્રુત (હ્રુત) પ્રણાયેનાં વ્યાપિ ક્ષપિતફલોપભોગદઃ પરમભાગવતઃ-
- ૧૩ પ્રમમટ્ટયા (ઢા) રક પાદાનુચ્યાના મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનઃ કુશલી-
- ૧૪ સર્વમેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રા [-] ણિકમહત્તરા (ર) ચાટમટ
ધ્રુવાધિકરણિક-

પતરૂં ધીજું

- ૧૫ ઢાળ્ડપાશિકાદીનન્યા [-] શ્ર [ય] આસંચક્યમાનાકાનધ્ય [ધિ] સ્યસ્તુ
(વો) વિદિત યથઃ
- ૧૬ હસ્તવપ્રાહરણ્યાં મદ્કણાગ્રામે કુદુમ્બિશ્વરપ્રત્યયપાદાવર્તશતં ચત્વારિઙ્ગદંધિકં
- ૧૭ સોડેશપાદાવર્તપરિસરા વ (વા) પી ચ તથા તાપસીયગ્રામે ઢિળ્ડકપ્રત્યય
પાદાવા (વ) ર્તશતં
- ૧૮ ચેત્વારિઙ્ગદંધિકં તથા તિનિષકગ્રામે પૂર્વાત્તરસીન્નિ પાદાવર્તશતં સહ વાપ્યા
શઙ્કરવાટકવા-
- ૧૯ સ્તવ્ય બ્રાહ્મણકુમારશર્મ્મ [જ] રમજ્યમ્યા [-] શાળિલ્યસગોત્રાભ્યાં છન્દો-
ગસન્નચારિભ્યં (મ્યા) મયા મા-

૧ ત્યક્તરૂં છ. ૨ વાંચો રાજ્યગ્રીઃ ૩ વાંચો પદ ૪ વાંચો માનકાનનુદર્શયત્ય ૫ વાંચો ચત્વારિંશદ્
૬ વાંચો જોડશ ૭ ક્ષાય તથાતિનિષક

- २० तापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफलावाप्तिनिमित्तमा-
चन्द्रार्क (अ)-
- २१ आर्णवक्षितिसरित्पर्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोत्यं बलिचरुवैश्वदे-
वाद्यानां क्रि-
- २२ याणां सैमुत्सर्प्यणार्थमुदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः यतो नयोरुचितया ब्रह्मदाय-
- २३ स्थित्या भुंजतोः कृषतोः प्रदिशतोर्वा न कैश्चि [त*] स्वल्पाप्यापाधां कार्य्यास्म-
द्वङ्ग जैरागामिभद्र-
- २४ नृपतिभिश्चानित्यान्यैश्चर्य्यान्यस्थिर [- *] मानुष्य [- *] साम (मा)न्यं
च भूमिदानफलमवगच्छद्भिः
- २५ अंपमस्मद्दायोनुमत्तव्यः [॥] यस्चाच्छिन्धादाच्छिद्यमानं वानुमोदात्सं
पञ्चभिर्महदार्तकैः
- २६ सोपपातकैस्स [-] युक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतौ श्लोकां भवन्ति [॥ *]
षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे
- २७ मोदति भूमिदः [। *] आच्छेत्ता चानुमना [न्ता] च तान्येव नरके वसेः
[॥ *] बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभि [: *]
- २८ सगरादिभिः [। *] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं (॥)
स्वहस्तो मम महा-
- २९ सामन्तमहाराजध्रुवसेनस्य (:) [॥ *] दूतकः प्रतिहारमम्मकः [॥ *]
लिखितं किककेन [॥ *]
- ३० सं २०० ६ भाद्रपद शु ५

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ઝ. સ્વસ્તિ ! વલભીમાંથી, મૈત્રક વંશમાં શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, અતુલ બળવાન શત્રુના પ્રદેશમાં સેકડો યુદ્ધ કરીને વિજય મેળવનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલાના અનુરાગને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વંશપરંપરાના અને ભાડુતી સેવકો અને મિત્રોના બળથી રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ શ્રીમાન ભટકક જન્મ્યો હતો.

(પંક્તિ ૪) હેનો પુત્ર, જહેનું શિર પ્રણામ કરવાથી હેના પદરજથી રક્ત થઈ પવિત્ર થયેલું, જેની પદનખ પંક્તિ હેને નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોના તેજથી આભૂષિત થતી; જેની લક્ષ્મીથી દીન અને અનાથનું પાલન થતું તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૬) હેનો ન્હાનો ભાઈ, જેનો વિમલ મુગટમણિ હેના (ભાઈના) ચરણને નમતાં પ્રશસ્ત થયેલો; જે મનુ આદિએ કરેલા નિયમો, વિધિવિધાનોનું આચરણ કરતો, જેણે ધર્મરાજ માફક સદાચારનો માર્ગ નક્કી કરેલો; જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ-સ્વામીના હસ્તે થયેલો અને જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી વિશુદ્ધ થયેલી તે, મહેશ્વરનો મહાન ભક્ત, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૧૦) હેનો અનુજ સિંહ માફક સ્વબાહુબળથી જ શત્રુની ગજસેનાના વ્યૂહોને પરાજય કરનારો શરણાગતો આશ્રયદાતા, શાસ્ત્રાર્થ તરવણી, કલપવડ માફક મિત્રો અને પ્રણયિ જનોને વાંચિત ફલનો ઉપલોગ દેનાર, ભગવતનો પરમ ભક્ત; પરમ ભટ્ટારકનો પાદાનુધ્યાત, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેન કુશળક્ષેમ હોઈ, સર્વ આયુક્તક, વિનિયુક્તક, દ્રાંગિક, મહત્તર, સૈનિક, ધ્રુવાધિકરણિક, દાણ્ડપાશિક આદિ સર્વેને હેમને હેમના સંબંધ અનુસાર જણાવે છે કે-

(પંક્તિ ૧૫) હેમને જાહેર થાયો કે, મહકણા ગામમાં હસ્તવપ્ર આહરણિમાં કુટુંબિ ઈશ્વરની માલિકીનાં ૧૪૦ પાદાવર્ત અને એક વાપી ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી સાથે; તેમ જ તાપસીય ગામમાં હિણકના કબજાવાળાં ૧૪૦ પાદાવર્ત; તે ઉપરાંત તિનિશક ગામની ઈશાન સીમાપર વાપીસહિત ૧૦૦ પાદાવર્ત શંકર વાટકના બે નિવાસી શાણ્ડિલય ગોત્રના છંદોગ બ્રહ્મચારીઓ બ્રાહ્મણ કુમારશર્મન અને જરભજિયને, મહારા અને મહારા માતપિતાની પુણ્યવૃદ્ધિ માટે તથા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંચિત ફલપ્રાપ્તિ માટે ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સૂધી, હેમના પુત્ર, પૌત્ર-પરંપરાના ઉપલોગ માટે, ખલિ, ચર, વૈશ્વદેવ વિગેરેની વિધિઓ કરવા મહેં પાણીનો અર્ધ્ય કરી બ્રહ્મદાય તરીકે આપ્યાં છે. આથી કરીને આ બે જણને, બ્રહ્મદાય નિયમાનુસાર ઉપલોગ કરી ખેતી કરતા હોય ત્યારે અથવા તે બીજાને સોંપે ત્યારે કોઈએ પણ લેશમાત્ર પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા દાનને, અમારા વંશને અને ભાવિ ધર્મરાજાઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે, જીવન અનિશ્ચિત છે અને દાનનું પુણ્ય સામાન્ય છે તે મનમાં રાખી, અનુમતિ આપવી જોઈએ. અને જે તે જમ્મ કરશે અથવા જમિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચમહાપાપ અને બીજાં ન્હાનાં પાપનો દોષી થશે.

(પંક્તિ ૨૬) આને માટે વ્યાસના રચેલા બે શ્લોક પણ છે. ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વૈભવ ભોગવે છે અને જે તેની જમિ કરે છે અને જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે છે તે તેટલાં જ વર્ષો નરકમાં વાસ કરે છે.

સગરના સમયથી માંડી, આ પૃથ્વી ઘણા નૃપોએ ભોગવી છે; જે સમયે જે પૃથ્વીપતિ હશે હેને તે સમયે ફલ પ્રાપ્ત થશે.

(પંક્તિ ૨૮) મહારા, મહાસામંત મહારાજ ધ્રુવસેનના, સ્વહસ્ત છે. હૂતક પ્રતીહાર મમ્મકઃ લખનાર કિશ્કક. સંવત ૨૦૬, ભાદ્રપદ, શુદ્ધિ પ.

ધ્રુવસેન ૧ નો દાનનું બીજું પત્ર

૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ ૩

ધ્રુવસેનના સં. ૨૦૬ ના દાનનો અંતનો ભાગ સમાવતું એક નવું વલ્લી પત્ર મહારી પાસે આવ્યું છે, જેના સંબંધમાં ભાવનગરનાં પતરાં વિષેની ટીકાના અનુસંધાનમાં થોડા શબ્દો ઉમેરવા ઇચ્છું છઉં. આ નવું પત્ર મહારા હાથમાં વડોદરાના મહારાજા ગાએઠવાડની સન્નિધિમાં, ધર્માધ્યક્ષ મી. જે. સી. ચેત્તરજીથી રપટીકરણ માટે મૂકાયું હતું. તેમના કથા પ્રમાણે તે ઠાઠીઆવાડમાંથી અધિકારી મારફત રપટીકરણ માટે તેમને મોકલ્યું હતું. તેના પૂર્વ ઇતિહાસ માટે તેમની પાસેથી હું તેટલું જ જાણી શક્યો. પત્ર ૧૧૧ ઈય લાંબું અને ૧૩ ઈય પહોળું છે. તેની કિનારીઓ પૂર્ણ સચવાએલા લખાણના રક્ષણ માટે ઉચી કદેડી છે. નેત્ર લિપિ પત્ર જણાવે છે તે સમયની છે. ટુંકામાં દાન વલ્લી નૃપોનાં અત્યાર સુધી જાણવામાં આવેલાં દાનપત્રોને દરેક રીતે મળતું છે. આ લેખ મહારાજા ધ્રુવસેન ૧. નો છે; અને [દાનના ઓવાઈ ગએલા ભાગમાં આવતું હોવાથી શુભ થતા નામના] ગામનું દાન, અમૂક યજ્ઞોના અનુષ્ઠાન માટે, મજગણ જોતના, છન્દોગ-સપ્તધ્યારી, સિહપુર નિવાસી, બ્રાહ્મણ રોત્થમિત્રને દેવાયું છે. દાનની તિથિ સં. ૨૦૬ આશ્વિન શુદ્ધ. ૩ છે. વલ્લી સંવત પ્રમાણે આ સંવત વર્ષ ઈ. સ. (૨૦૬+૩૧૬) પરપ આપે છે. હમેશ પ્રમાણે હૂતક મમ્મક હતો અને હાલનાર કિચ્છક હતો.

આ દાનમાં ધ્યાન આપવા જેવું ફક્ત દાન દેવાયેલા પુરૂષના નિવાસસ્થાન તરીકે તમા જણાવેલું સિહપુર નામનું ગામ છે. તેને ઠાઠીઆવાડ દ્વીપકલ્પના પૂર્વમાં વલા—પ્રાચીન વલ્લી—ની પાસે ભાવનગર-વઢવાણ રેલવેના જંકશન સીડોર સાથે ઓળખાવવું તે આકર્ષક છે.

अक्षरान्तरे

- १ ण्वक्षितिसरित्यर्व्वतस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोज्यं बलि-
- २ चरु वैश्वदेवाधानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थं सिंहपुर वास्तव्यब्राह्मण रोत्थ-
मित्राय
- ३ ब्रजगणसगोत्राय (च) छन्दोगसब्रह्मचारिणे ब्रह्मदायं निसृष्टं [१ ×] यतो-
स्योचितया ब्रह्म-
- ४ देयस्थित्या भुञ्जतः कृषतः प्रदिशतः कर्षापयतश्च न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा-
विचारणा वा
- ५ कार्यास्मद्वंशजैरागुंमिन्नृपतिभिश्चानित्यन्यैश्चैर्याप्यस्थिरं मानुष्यं चावेक्ष्य सामान्यं च
- ६ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यो यश्चाच्छिन्धादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्
- ७ स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयुक्तस्स्यादपि चात्र व्यासगीतान्श्लोकौ
- ८ भवतः [१] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१ *] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके
- ९ वसेत् [॥ १] स्वदत्तां परदत्ता [-] वा यो हरेत् वसुधरां [१] गवां
शतसहस्रस्य हन्तु [:] प्राप्नोति
- १० किल्बिषम् [॥ २] इति स्वहस्तो मम महाराज ध्रुवसेनस्य [॥] दूतकः
प्रतीहारमम्मकः [॥ *]
- ११ लिखितं किक्क्रेन [॥] सं २०० ६ आश्वयुज शु ३ [॥]

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭

લેખની નકલ મહને મેજર જે. ડબલ્યુ. વાંટસન—એક્ટીંગ પોલીટીકલ એજન્ટ, રેવાકાંઠા—તરફથી મળી હતી.

આ દાન ૧૩ ઈંચ લાંબાં અને ૮ ઈંચ પહોળાં એ પતરાં ઉપર લખેલું છે. હમેશની માફક જે ઠડીઓથી તે એકઠાં બાંધેલાં હોય છે તે ઠડીઓ તથા મુદ્રા ખોવાયાં છે. તે સિવાય તેમની સ્થિતિ પૂર્ણ રક્ષિત છે. તે ભાવનગર સ્ટેટમાંથી જડ્યાં હતાં. અક્ષરો ઈ. અ. વા. ૪. પાના ૧૦૬ માં ધ્રુવસેન, ૧. ના દાનના અક્ષરોને બહુ મળતા છે.

દાન વલ્લીમાંથી દેવાયું છે. વંશાવળી સંબંધમાં અથવા વંશાવળી આપતા ભાગ સંબંધમાં ગયા વર્ષે પહેલાં પ્રકટ કરેલા દાનમાં આવતાં પાંચ બિરુદો અહીં ધ્રુવસેનને આપેલાં નથી, પણ તે પરમભટ્ટારક પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત છે, એમ આપેલું છે. દાન લેનાર પુરુષ દ્રાણાયન ગોત્રનો, આર્યવણ વેદનો બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ સચિતિશર્મન હતો. (પતરું બીજું લીટી. ૩-૪).

દાન લેનાર પુરુષ ભાવનગર સ્ટેટમાં નીલકંઠના મંદિરને લીધે ઉચ્ચ ગણાતું હોવાનું હાથબ છે તે હસ્તકવચમાં રહેતો. એક કૃપ અને શદ્ધ,—એટલે અમુક સ્થાનની જંગલી ઉત્પન્ન, મૂળ કૃષ્ણ, વૃણ ઇત્યાદિ—એમ એ વસ્તુઓ દેવાએલી જણાય છે.

આ બન્ને હસ્તકવમાહરણ્યં કુક્કટગ્રામં આવેલાં આગળ જણાવે છે; જેના હું હસ્તકવચ આહુરણીમાં આવેલા કુક્કટ ગામમાં એ અર્થ કરવા પસંદ કરું છું. કુક્કટ, ઘોઘા તાલુકામાં હાથબ થી થોડા માર્ગપર આવેલું હોવાનું કૃકડ છે.

છેવટે, દાનની તિથિ જે તદ્દન સ્પષ્ટ છે તે સંવત ૨૦૭ કાર્તિક સુ. ૭ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वास्ति बलभीतः प्रसमप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबल—
- २ सपन्नमण्डलभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदा
- ३ नमानार्जवोपाज्जितानुरागानुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावाप्रराज्यश्रीः प—
- ४ सममोमाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटर्कः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणनतप—
- ५ वित्रीकृतशिराः शिरोवनतशत्रुचुडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीपि—
- ६ तिः दीनानाथजनोपजीव्यमानदिभवंः परममाहेश्वरस्सेनापतिधर—
- ७ सेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रशस्तविमलमालिर्मणिर्मन्वादिप्रणीतावधिवि—
- ८ धानधर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थापद्वतिरखिलभुवनमण्डलभोग
- ९ स्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपुतरा—
- १० जश्रीः परममाहेश्वरो महाराज द्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्वभुजबलध—
- ११ टानीकानामनेकविजयीशरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतात्त्वानां कल्पतरुरि—
- १२ व सुहृत्प्रतयिनीं यर्लामिलषितफलोपभोगदे परमभागवतः परमभट्टा—
- १३ रकपादानुध्यातो महाराज ध्रुवसेन कुशली पतङ्गा सर्वावेव स्वानायुक्तक—

पतरुं बीजुं

- १ विनियुक्तकद्रमिकैमहत्तरचाटमटध्रुवस्थानाधिकरनदेण्डपाशिकादीनन्याश्च य—
- २ आसंबध्यमानकाननुदर्शयत्यस्तु वस्सैविदितं यथा मया हस्तकवप्राहरणं कुक्कुटमा—
- ३ मे योतिलप्रत्ययसीतापादावर्त्तशदं कुपश्च हस्तकवप्रवास्तव्यब्रह्मर्णे सचितिशर्मणे
- ४ द्रोणयनेसगोत्रायाथर्वणसब्रह्मचारिणे मातापित्रोः पुण्याप्यायात्मनैश्चैहिकामुष्पि—
- ५ कयथाभिलषितफलावासिनिमित्तमाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्र—
- ६ पौत्रान्वयभोज्यं ब्रह्मदेयमनुज्ञातं यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः प्र—
- ७ दिशतः कर्षापयतः कृषतो वा न कैश्चित्स्वल्पाप्यावाधा काव्यास्मदशर्जैरगामिनृप—
- ८ तिमिश्रानित्यान्यथार्थ्यस्थिरं मानुष्यं चवेक्ष्य सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भि
- ९ ह्यैस्मदनुमतिरनुमन्नाव्यां यश्चाच्छिन्त्यादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत्स पचभिर्महर्षै—
- १० तैस्मोपपातकैस्संयुक्तस्यादिपि^३ चात्र व्यासगीतः श्लोको^४ भवति षष्ठिं वर्यसैहवा—
- ११ णि स्वर्गो मांदति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति
- १२ स्वहस्तो मम महाराजध्रुवसेनस्य दूतकः प्रतीहारमम्मकः लिखितं किक्केन

सं २०७ कार्तिक सु ७

१ पहेलु मा २६ ३२ २ वांथो मटार्कः ३ वांथो विभव ४ वांथो मौलि ५ वांथो राज्यश्री ६ वांथो तत्त्वानां
७ वांथो त्पणयि ८ वांथो यथा ९ वांथो दः १० वांथो द्रमिक ११ वांथो धिकरण १२ वांथो नन्याश्च १३ वांथो
वस्सैविदितं १४ वांथो ब्राह्मण १५ वांथो द्रोणयन १६ वांथो चारिणे १७ वांथो पुण्याप्यायनाया १८ वांथो वंश
१९ वांथो रियम २० वांथो मन्तव्या २१ वांथो पंचभि २२ वांथो महापा २३ वांथो दित्यपि २४ वांथो श्लोको
२५ वांथो वर्ष

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો'

(શુપ્ત) સંવત ૨૦૭ વૈ. વ. ૫

આ બે પતરાંઓ છે. તે દરેક અંદાજે ૧૧૩" પહોળાં, અને ૬૬" ઉંચાં છે. દરેકની એક બાજુ એ જ લેખ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા રહેજ વાળેલા છે. ૧ થી ૪ લીટીના કેટલાક ભાગ શિવાય લખાણ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ ઠીક ઠીક જડાં છે. તોપણ અક્ષરો ઊંડા કેતરેલા હોવાથી પાછળની બાજુએ જણાઈ આવે છે. કેતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. દરેક પતરા ઉપર બે કાણાં પાડેલાં છે. તેમાંથી પસાર કરેલા તાર વડે બન્ને પતરાં એક બાજુએ બેઠેલાં છે. આવાં પતરાંઓ સાથે સાધારણ રીતે હોવી બેઠાંએ તેવી મુદ્રા આમાં નથી. બન્નેનું કુલ વજન ૧૦૨ તોલા છે. દરેક ઉપર ૨૨ લીટીઓ લખેલી છે. બીજા પતરાની પંક્તિ ૨૧ માં તિથિ આપેલી છે. એ. ઈ. વો. ૧૨ પા. ૧૦૪ થી આ જ રાજતનાં બીજાં દાન-પત્ર ડૉ. સ્ટેન કોનો એ પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે, તેમાં અને આમાં લિપિ, ભાષા વિગેરેનો કોઈ ખાસ તફાવત નથી.

મૈત્રક વંશના મહારાજા ધ્રુવસેન[૧]નો લેખ છે. અને તેમાં લખેલું દાન વલ્લ્હી શહેરમાં કરેલું છે. હસ્તવપ્રાહરણીમાં જ્યેષ્ઠાનક (અક્ષસરક પ્રાવેશ્ય કહેવાતા) ગામડાંના રહીશ, છન્દોગ મતના શિષ્ય, શુનક ગોત્રના માધવ નામના બ્રાહ્મણને આપેલી પોતાના ગામની જમીનની દક્ષિણ ધ્રુવસેને ચાલુ રાખી તેની નોંધ કરવાનો લેખનો હેતુ છે. હસ્તવપ્ર હાલનું હાથબ (ભાવનગર સ્ટેટમાં ઘોઘાથી દક્ષિણે ૬ મૈલ) અને હાલમાં વળા તરીકે ઓળખાતું (૨૧°૫૨' ઉત્તરે તથા ૭૧°૫૭' પૂર્વે તરફ આવેલું) વલ્લ્હી આ બે સિવાય બીજા સ્થળો બાળી શકાયો નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૦૭ (સાધારણ રીત મુજબ આંકડામાં આપેલ છે.) ના વૈશાખ વદ ૫ આપેલી છે. આ સંવત શુપ્ત-વલ્લ્હી સંવત હોવાથી ઈ. સ. (૨૦૬+૩૨૦) = ૫૨૭ ખરોબર થાય છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું 'અ' ૧

- ૧૦ પરમમટારકપાદાનુદ્યા(ધ્યા)તો મહારાજશ્રુવસેનઃ કુશલી સર્વનેવ સ્નાનાયુક્તનિયુક્તકચાટ
 ૧૧ મટદ્રાક્ષિકમહત્તરશ્રુવસ્થાનાધિકરણિકદાણ્ડપાશિકાદીનન્યાશ્ચૈયથાસંવદ્વ્યમાનર્કનનુ—
 ૧૨ દર્શયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા હસ્તવપ્રહરણ્યામક્ષસરકપ્રાવેશ્ય—

પત્રું 'અ' ૨

- ૧૩ જ્યેષ્ઠાનકગ્રામે ઉત્તરસીમ્નિ પાદાવર્તશતં પૃષ્ઠધિકં તસ્મિન્નર્વે ગ્રામર્વે વ્યશુનક—
 ૧૪ સગોત્રાણાં છન્દોગસબ્રહ્મચારીણાં બ્રહ્મણમાધવપૂર્વમુજ્યમુજ્યમાનર્કં (:) માતાપિત્રોઃ
 ૧૫ પુण्याપ્યાયનાયાત્મનોં શ્રૈદ્ધિકામુષ્ણિકયથામિલપિતફલાવાસિનિમિત્તો માચન્દ્રાર્કાર્ણ
 વક્ષિતિસરિત્—
 ૧૬ પર્વતસ્થિતિસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોજ્યં સશૈવરં સદિ [૨*] ણ્યાદેયં સમ્પત
 વાતપ્રત્યાયવિશુદ્ધી
 ૧૭ ઉદકાતિસર્ગેણ બ્રહ્મદેયં નિસૃષ્ઠં^૧ [૧] યતઃ एषां બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા મુજૈતાકૃષતાં
 પ્રદિશતાશ્ચૈ
 ૧૮ સ્વલ્પાપ્યાવધૌં વિચારણા વા ન કાર્ય્યાસ્મદ્વંશજૈરં^૨ ગામિભદ્રનૃપતિમિશ્ચૈ નિત્યાન્યૈશ્ચર્યા
 ણ્યસ્થિરં માનુષ્યં
 ૧૯ સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસાદાયોનુમન્તવ્ય [:] (૩) યશ્ચચ્છિન્ન્યા
 દચ્છિદ્યમાનં^૩ વાનુમોદે-
 ૨૦ ત્સ પંચમિઃ મહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈસ્સંયુક્તસ્ત્યં દપિ ચાત્રવ્યાસગીતાઃ શ્લોકા ભવન્તિ
 વહુભિર્વસુધા
 ૨૧ મુક્તા રાજમિસ્સગરાદિભિ [: ૧ *] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલં
 [૧૧ *] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો હરેત
 ૨૨ વસુન્ધરાં [૧ *] ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુ [: *] પ્રાપ્નોતિ કિલ્બિષાં^૪ [૧૧]
 પૂર્વદત્તાં દ્વિજાતિભ્યો યત્નાદ્રક્ષ યુધિષ્ઠર(:) [૧ *]
 ૨૩ મૈહિ મહિમતાં શ્રેષ્ઠ દાનાચ્છ્રેયોનુપાલનમ્ [૧૧] દૂતકઃ પ્રતીહારમમ્મકઃ [૧૧ *]
 સં ૨૦૭ વૈશાખ વ પૂ [૧૧ *]
 ૨૪ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રુ[વ]સેનસ્ય [૧૧] લિખિતં કિક્કેનતિ^૫ [૧૧ *]

૨ આદિ સુધી અક્ષરાન્તરો શ્રુવસેન પહેલા (સંવત ૨૦૬) ... પાલીતાણા તામ્રપત્રના અક્ષરાન્તરોને
 પાણી ખમ્મ મળતા આવે છે (જુઓ એ. ઇ. વો. ૧૧ પા. ૧૦૬) ૩ વાંચો ન્યાંશ્ચ ૪ વાંચો કાણુ
 ૬ વાંચો ત્રેવ ૭ વાંચો ગ્રામવાસ્તવ્ય ૮ વાંચો ચારિણા બ્રાહ્મણ ૯ વાંચો પૂર્વમુક્તમુજ્યમાન ૧૦ વાંચો ન ૧૧ વાંચો ન
 ૧૨ વાંચો જ્યં ૧૩ વાંચો જ્ઞં ૧૪ વાંચો જ્ઞ ૧૫ વાંચો મુજતાં ૧૬ વાંચો તાંશ્ચ ૧૭ વાંચો બાધા ૧૮ વાંચો રા
 ૧૯ વાંચો શ્ચ ૨૦ વાંચો ન્યં ૨૧ વાંચો યથાચ્છિન્ન્યાદાચ્છિ ૨૨ વાંચો સ્સ્યા ૨૩ વાંચો ષ ૨૪ વાંચો હી
 ૨૫ વાંચો વૈશાખ ૨૬ વાંચો નેતિ.

ભાષાન્તર

[પંક્તિ ૧-૧૧ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરબુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે પ્રો. કોનોથી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા પત્ર. નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના તરબુમા સાથે સરખાવો: એ. ઈ. વો. ૧૧, પાનું. ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૨-૧૬) તમને જાહેર થાયો કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં તેમ જ પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાહરણીમાં અક્ષસરક-પ્રાવેશ્યના જ્યેષ્ઠાનક ગામની ઉત્તર સીમા ઉપર ૧૬૦ પાદાવર્ત, જેનો ઉપભોગ, પૂર્વ અને હાલ પણ તે ગામનો વાસી શુનક ગોત્રનો, છન્દોગસ બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ માધવ કરે છે, તે (પાદાવર્ત) ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર અને પરંપરાના ઉપભોગ માટે, શૈબર (?) સહિત, હિરણ્ય અને આદેય સહિત, ભૂત, વાત સહિત અને (?) પ્રત્યાય સહિત બ્રહ્મદેય તરીકે પાણીના અર્ધથી મહે મંજૂર રાખેલ છે.

(પંક્તિ ૧૭-૧૯) આથી બ્રહ્મદેયના નિયમાનુસાર જ્યારે તે ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને કંઈ પ્રશ્ન અથવા પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

અને અમારા વંશના અને લાવિ ભદ્ર નૃપોએ ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે અને ભૂમિદાનનું ફળ સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા જ્ઞાનને અનુભવિ આપવી જોઈએ અને જે તે જાત કરશે અથવા જમ્મિમાં અનુભવિ આપશે તે પંચમહાપાપનો અલ્પ પાપો સહિત દોષી થશે

(પંક્તિ ૨૦-૨૨) આને માટે વ્યાસના બે શ્લોક છે

[અહીં ચાલુ શ્લોકમાંના બે શ્લોક આવે છે]

(પંક્તિ ૨૩) દૂતક પ્રતીહાર મમ્મક છે. સંવત્ ૨૦૭. વૈશાખ વદિ. ૫.

(પંક્તિ ૨૪) આ મારા મહારાજ બ્રુવસેન. ૧. ના સ્વહસ્ત છે. ઠિક્કકથી લખાયું.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં ગણેશગઢનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત] સંવત ૨૦૭ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ તામ્રપત્રો વડોદરા રાજ્યના દામનગર તાલુકાના ગણેશગઢના એક ખેતરમાંથી મળી આવ્યાં હતાં. ૧૮૯૪ ના માર્ચમાં તે વખતના વડોદરાના આસિસ્ટન્ટ એજન્ટ ટુ ધી ગવર્નર જનરલ મેજર ડબ્લ્યુ. બી. ફેરીસે ડૉ. ફ્રીટને તે તામ્રપત્રો મોકલ્યાં હતાં. અને તેમણે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે મારી તરફ મોકલ્યાં. હાલ તે પતરાંઓ વડોદરા પાછાં મોકલી આપ્યાં છે.

પતરાંઓની સંખ્યા બે છે અને તેનું માપ આશરે ૧૧"×૭" થાય છે. લેખના રક્ષણ માટે તેના અન્દરના કાંડાઓ વાળી દીધા છે. કોતરકામ એટલું બધું જાડું છે કે ઘણા અક્ષરો પતરાંઓના પાછળના ભાગમાં ચોખ્ખા દેખાય છે. પહેલા પતરાને છેડે અને બીજા પતરાની કિપરના ભાગમાંનાં બપ્પે કાણુંઓમાંથી લગભગ ૩ ઇંચ જાડા ત્રાંખાના તારના બે ઠક્કા પસાર કરેલા છે. જમણી તરફનો તાર કડી કરી વાળેલો છે, પણ સાંધેલ નથી. બીજા તાર પણ તે જ પ્રમાણે વાળેલો છે, અને મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યાં સુધી કાપ્યો નહોતો. તારના બે છેડા એક રફ ઇંચ×૧" ઇંચની સુરક્ષિત લંબગોળ મુદ્રાની નીચે ગ્રન્થીમાં બાંધી દીધેલા છે. મુદ્રાનો પૃષ્ઠભાગ ગોળ ઉપડતો છે. ઉપરનો ભાગ ૧" ઇંચ×૧" ઇંચના માપનો સપાટ લમ્બ ગોલાકૃતિવાળો બે આડી પંક્તિઓથી બે ખાનામાં વહેંચી નાંખેલો છે. આમાંથી ઉપરના ખાનામાં બહાર થોડાક ઉપસી આવેલા ભાગમાં જમણી તરફ મુખવાળા એઠેલા નંદીની આકૃતિ છે. નીચેના ખાનામાં ઉપસાવેલા અક્ષરોમાં હંમેશ મુજબનો “શ્રી ભટકકઃ” લેખ છે. બે પતરાંઓનું વજન ૩ પૌંડ ૭ ઓંસ છે. અને બે ઠડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૭ ઓંસ છે, કુલ વજન ૩ પૌંડ ૧૫ ઓંસનું થાય છે.

હસ્તકવપ્રાહરણીના પેટા વિભાગ અક્ષરસરક પ્રાપ્તના હરિયાનક નામના ગામડાની આઠ ખંડ જમીન તથા બે ટાકીઓ એક બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાં તે શાસન ધ્રુવસેન ૧ લાએ પોતાના મુખ્ય શહેર વલ્લીમાંથી કાઢ્યું તેનું વર્ણન લેખમાં છે.

હરિયાનક તથા જે પેટા વિભાગમાં તે આવેલું છે તે બંનેની યોગ્ય આપવી શક્ય નથી. હસ્તકવપ્રાહરણી, હસ્તકવપ્રાહરણી અથવા હસ્તકવપ્રાહરનો પ્રદેશ વલ્લીનાં અન્ય ત્રણ પતરાંઓમાં પણ બતાવેલો છે. ભાવનગર સ્ટેટના ધોધાની દક્ષિણે ૬ મૈલપર આવેલું હાલનું હાથબ, તથા ટોલેમી અને પેરિપ્લસનું ‘અસ્તકપ્ર’ એ જ હસ્તકવ અગર હસ્તકવપ્ર છે, એવું માનવામાં આવે છે.

દ્વારપાળ મમ્મક દૂતક હતો. અને લેખક કિષ્કક હતો. ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય ત્રણ શાસનોનો લેખક પણ તે જ હતો. અને તેમાંના એક શાસનનો દૂતક મમ્મક હતો. નીચે આપેલ લેખ (ગુપ્ત) સંવત ૨૦૭, એટલે, ઇ. સ. ૫૨૬-૨૭, ના વૈશાખ-વદ ૧૫ ને દિવસે લખાયો છે. પ્રોફેસર બુલ્હરે પ્રસિદ્ધ કરેલ ધ્રુવસેન ૧ લાનો એક બીજો લેખ પણ તે જ સંવતનો છે. આ સમય અત્યાર સુધી લેખો ઉપરથી જાણવામાં આવેલો, વલ્લી વંશનો વહેલામાં વહેલો છે.

* એ, ઇ. વો. ૩ પા. ૩૧૮. ઇ. હુન્થ.

આ લેખના વંશાવળીના લાગ ઉપરથી જણાશે કે જે ભાગમાં મૈત્રકેતુનું વર્ણન આવે છે તેનું નહું ભાષાંતર વધારેલું છે. પહેલી પંક્તિમાં કંઈ પણ ભૂલ સિવાય ચોખ્ખી રીતે મૂળ પાઠ મૈત્રકાણામ્-અનુલ્લસે-સપત્ન એમ વાંચી શકાય છે. વલ્લીના બાકીના પહેલાંના લેખોની પ્રસિદ્ધ થયેલી પ્રતિકૃતિઓમાં પણ આ જ પાઠ છે. આ લેખોના પ્રસિદ્ધકર્તાઓએ ‘સપત્ન’ વાંચેલું છે કારણ, કે વલ્લીના પછીના લેખોમાં આવતું સપત્ન તેમના ધ્યાનમાં હતું. પ્રથમના બધા લેખોમાં ‘સપત્ન’ જ આવે છે, અને તેથી તેના વિરુદ્ધ સખળ કારણના અભાવે આપણે માનવું જોઈએ કે વલ્લીની વંશાવળીનાં મૂળ લખાણમાં આજ પાઠ હતો, અને પછીના લેખોનો ‘સપત્ન’ પાઠ લખનારની ભૂલનું જ પરિણામ હતું. આ જાણત ઉપર ચર્ચા કરવાનું કારણ એ છે કે જો ‘સપત્ન’ પાઠ કબૂલ કરીએ તો ‘મૈત્રકાણામ્’ શબ્દનો, પછીના સમાસ સાથે અર્થ એસાડી શકાતો નથી, અને તેને ‘અભવત્’ ક્રિયાપદ જે આપ્યું નથી, પણ ચાકયની પૂર્તિ માટે આપણે આપવું પડે, તે સાથે જોડવો પડે. મૈત્રકાણામ્ (એટલે, મૈત્રકેતુ) મયાકોડમ્બત્ત એ પ્રમાણે આ ભાગનો અર્થ ઠરીએ, અથવા મૈત્રકાણામ્ પછી વંકે ઉમેરીએ તોપણ એટલું તો જણાઈ આવે છે કે વલ્લી રાગઓનો પૂર્વજ ભટ્ટારક પોતે મૈત્રક વંશનો હતો.

અક્ષરાન્તરે

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ [૥ *] વલ્મીકી: પ્રસન્નપ્રણત [૧ *] મિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલ્ય-
સપત્નમણ્ડલાભોગસંસક્ત-
- ૨ સંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપ: પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાજ્ઞિતાનુરક્તમૌલભૂતમિત્રશ્રેણી'-
- ૩ વલાવાસરાજ્યશ્રિ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિભટકસ્તસ્ય' સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનત-
- ૪ પવિત્રીકૃતશિરા: શિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપંક્તિદીપ્તિ: ૧ દીના-
નાથજનો-
- ૫ પર્જીવ્યમાનવિભવ: પરમમાહેશ્વરસ્સેનાપતિધરમેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાભિપ્રશસ્તવિમલમૌલિ-
- ૬ મણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મ્મા ધર્મ્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપદ્ધતિરશ્વિ-
લભુવનમણ્ડલા-
- ૭ ભોગસ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહાવિશ્રાણનાવપૂતરાજશ્રી:પરમ
- ૮ માહેશ્વરો મ (૧) દારાજદ્રોણસિંહ: સિંહ' ઇવ તસ્યાનુજસ્સ્વભુજબલેન પરગજઘ-
ટાનીકાનામેક-
- ૯ વિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાંકરૂપતરુરિવ સુદૃઢપ્રણયિનાં
યથાભિલષિત-
- ૧૦ ફલોપભોગદ પરમભાગવત: પરમમટારકપાદાનુદ્વચાતો મહાસામન્તમહારાજધ્રુવ-
સેન [: *]
- ૧૧ કુશલી સર્વોન્નેત્રાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાંગિકમહત્તરધ્રુવસ્થાનાધિકરણિકદાણ્ડપાશિક-
ચાટમટાદી-
- ૧૨ સમાજાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા હસ્તવપ્રાહરણ્યૈં અક્ષરકપ્રાપીયહરિયાનકપ્રામે
- ૧૩ ઐપરોત્તરસીમ્નિ ક્ષેત્રસ્વણ્ડચતુષ્ટયં પૂર્વોત્તરસીમ્નિ ક્ષેત્રસ્વણ્ડચતુષ્ટયં' ૨ એવં ક્ષેત્રસ્વ-
ણ્ડાન્યથૌ-
- ૧૪ યત્ર પાદાવર્તશતત્રયં પા ૨૦૦ અસ્મિન્નેવ' ગ્રામે ઐપરોત્તરસીમ્નિ જમલવાપી' ૩ ચત્રવ
[૧ *] રિંશત્-
- ૧૫ પાદાવર્તપરિસરા દ્વિતીયા વાપી' ૪ વિશત્પાદાવર્તપરિસરૌ ૫ એવમેકત્ર સર્વ [સુ']

૧ મુળતાપ્રપત્ર ઉપરથી- ૨ ચિહ્નરૂપે છે ૩ વાંચો મિત્રાણાં. ૪ પાર્જિતાનુરાગોનુરક્ત. ૫ વાંચો શ્રી:
૬ વાંચો મટાર્કસ્તસ્ય. ૭ વાંચો પંક્તિદીપ્તિદીપ્તિનાં ૮ વાંચો સિંહ. ૯ વાંચો ન્સમાં ૧૦ વાંચો હરણવામશ ૧૧ વાંચો
ડપરોત્તર ૧૨ વાંચો ઇયમિવ ૧૩ વાંચો અસ્મિન્નેવ ૧૪ વાંચો ડપરોત્તર ૧૫ વાંચો ચમલવાપી ૧૬ વાંચો વાપી વિશ-
તિપાદા ૧૭ વાંચો સરેવ ૧૮ વાંચો સર્વમ્

पतरूं बीजुं

- १६ पादावर्चशतत्रयं [४] ष्टयधिकं अत्रैव वास्तव्यब्राह्मणभामिलाय दर्भस-
- १७ गोत्राय वाजिसनयसब्रह्म [चारि *] णे मातापित्रोः पुण्याप्यायना [या *]
त्मनश्चै [हि *] कामुष्मिक (१) यथामिलपित-
- १८ फलावाप्तनिमित्तमाचन्द्राकार्णवक्षितिस्थिति सरित्पर्वतसमकालिनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं
- १९ दानकरविष्टोलककरविशुद्धं भूमिच्छिद्रन्य [१] : येन उदकतिसर्गेण ब्रह्मदायो]
तिसृष्टः [१ ×] यतैः
- २० ब्रह्मदेयस्थित्या भुंजतः कृपतः कर्षयतः प्रदिशतश्च न केनैयित्स्वल्पाप्यावाधा विचारणा वा
- २१ कार्यस्मद्वंशजैरागामि [भ] द्रनृपति [भि ×] श्व सामान्यभूमिदानफलमगवच्छ-
भिरयंमस्मिदायोर्नु-
- २२ मन्तव्यः [१ ×] यश्चाच्छिद्रन्य [१ ×] दाच्छिद्रमानं वानुमोदेत्स पंचभिर्महापा-
तकैः सोपपातकैस्संयुक्तस्स्यात् [१ +]
- २३ अपि चात्र व्यासगीताः श्लोका भवन्ति ॥ षष्ठिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भु-
मिदः [१ ×] आच्छेत्तौ चानु-
- २४ मन्त [१ ×] च ताण्येवे नरके वसेत् [॥ ×] स्वदत्त [१ ×] परदत्तां वा
यो हरेत वसुन्धरां [१ ×] गवां शतसह [स ×] स्य हन्तुः प्र [१ *] भोति
- २५ किल्बिषम् [॥ ×] यानीह दारिद्रनयात्तरन्दैः घनानि धर्मायतनीकृतानि
[१ *] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि
- २६ को नाम साधुः पुनराददाति [॥ *] पुर्व्वेदत्तां द्विजातिभ्यो यत्नाद्रपे बुधिष्ठिरं
[१ *] महीं महिवर्तो श्रेष्ठ
- २७ दानात्रैयोनुपालनमिति [१] स्वहस्तो मम महासामन्तबहाराजध्रुवसेनस्य [॥ *]
- २८ दूतकः प्रतीहारमम्मकः [॥ *] लिखितं किक्केनति [॥ *]
- २९ सं २०० ७
- ३० वैशाख व १० ९ [॥ *]

१ वांथो कमत्रैव २ वांथो वाजसनेय ३ वांथो फलावाप्तनिमित्तमाचन्द्राकार्णव ४ वांथो कालीन
५ वांथो न्यायेनोदका ६ वांथो यतो ७ वांथो केनचि ८ वांथो रयमस्मदायोनुमन्तव्यः ९ वांथो पञ्चभि
१० वांथो पातकैः ११ वांथो षष्ठिं १२ वांथो स्वर्गे १३ वांथो आच्छेता १४ वांथो तान्येव १५ वांथो
दारिद्र्यभयात्तरन्दैर्नानि १६ वांथो पूर्व १७ वांथो द्रक्ष १८ वांथो बुधिष्ठिर १९ वांथो महिमतां २० वांथो केनेति
१८

(ભાષાન્તર)

(પંક્તિ ૧) ॐ સ્વસ્તિ ! વલભીમાંથી.

(પોતાના) શત્રુઓને બળથી નમાવનાર મૈત્રકૌના કુળમાં, અતુલ બળસંપન્ન મહાન શત્રુમંડળ સાથે કરેલાં અસંખ્ય યુદ્ધોમાં પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના પ્રતાપથી નમન કરનારનો, નિષ્પક્ષપાતથી દાન અને માનાર્પણથી અનુરાગ મેળવનાર, અને અનુરક્ત મૌલ-સૈનિકો અને મિત્રોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યથી પ્રાપ્ત કરનાર, પરમ માહેશ્વર, સેનાપતિ શ્રીભદ્રારક જન્મ્યો હતો.

(પંક્તિ ૩) તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પાદ નખનું તેજ શત્રુઓનાં નમન કરતાં શિર પરના ચૂરા-મણિની પ્રભા સાથે લળતું, (અને) જેની લક્ષ્મીના દીન અને અનાથ જનોથી ઉપભોગ થતો તે પરમ-માહેશ્વર સેનાપતિ ધરસેન હતો.

(પંક્તિ ૫) તેનો અનુજ, જેના વિમળ મુગટમણિ(પોતાના જેષ્ઠબન્ધુ)ના ચરણને પ્રણામ કર્યાથી (અધિક) પવિત્ર થયો હતો, જે મનુ આદિથી નિર્માણ થયેલાં વિધિવિધાન-માં પરાયણ હતો, જે સદાચારના નિયમનો માર્ગ ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) માફક બતાવતો, જેનો રાજ્યાભિષેક, અગિલ ભુવનના મહાન મંડળના સ્વામિ, પરમસ્વામિથી જાતે જ થયો હતો, અને જેણે (પોતે) દાનથી રાજ્યથી પવિત્ર કરી તે પરમ માહેશ્વર, મહારાજ દ્રોણસિંહ હતો.

(પંક્તિ ૮) તેનો અનુજ, જેણે પોતાના બાહુબળથી શત્રુની ગજ (સમાન) સેનાનો સિંહની માફક પરાજય કર્યો હતો, જે શરણાગતનો આશ્રય હતો; જે શાશ્વત્વ તત્ત્વ બાજુતો, (અને) જે કલ્પતરૂની માફક મિત્રો અને પ્રણયિજનોને અભિલાષ અનુસાર વૈભવ ફળનો ઉપભોગ આપતો, તે પરમભદ્રારકનો પાદાનુધ્યાત ભગવતનો પરમભક્ત, મહાસામન્ત, અને મહારાજ ધ્રુવસેન, કુશળ હોલતમાં સર્વ આયુક્તક, નિયુક્તક, દ્રાંગિક, મહત્તર, ધ્રુવ, સ્થાનાધિકરણિક, દાણપાશિક, ચાટ, ભટ આદિને (નીચેનું) શાસન કરે છે :--

(પંક્તિ ૧૨) તમને બહેર થાઓ કે મહારાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે અને આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઈચ્છિત ફળ પ્રાપ્તિ અર્થે હસ્તવપ્રાહરણીમાં અક્ષસરકપાપના હરિયાનક ગામમાં વાયવ્ય સીમાપર ચાર ખંડનું ક્ષેત્ર અને ઈશાન સીમાપર, ચાર ખંડ : આ પ્રમાણે ૮ ખંડ ભૂમિ જેમાં ત્રણસો પાદાવર્ત પા. ૩૦૦ (સમાયેલાં છે)- અને તે જ ગામની વાયવ્ય સીમા પર ચમલવાપી, વિસ્તારમાં ૪૦ પાદાવર્ત, અને એક બીજી વાપી વિસ્તારમાં ૨૦ પાદાવર્ત- આમ એ જ ગામમાં એકંદર ત્રણસો સાડ પાદાવર્ત, તે ગામમાં વસતા, હર્લગોત્રના વાજસનેય સપ્તદ્યારી, ધર્મિભલ પ્રાહ્મણને, ચન્દ્ર, સુરજ, સાગર પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપભોગ માટે, દાનના (રૂપમાં) કર અને વેઠના (રૂપમાં) કર સુક્ત, ભૂમિચિદ્રના ન્યાય અનુસાર, પાણીના અર્ધથી પ્રજ્ઞદાય તરીકે મેં આપ્યું છે.

(પં. ૧૬) “ આથી પ્રજ્ઞદેય નિયમો અનુસાર તે ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૨૧) “ અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ ભૂમિદાનનું ફળ સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી.

પં. ૨૨) “ અને જે આ દાન જપ્ત કરે અથવા તે જપ્ત કરવામાં અનુમતિ આપે તે પંચમહાપાતક અને અન્ય અલપ પાપોનો દોષી થશે.

(પં. ૨૩) આને માટે બ્યાસના રથેલા (નિચેના) શ્લોક છે--

[ચાલુ શ્લોકમાંના ચાર શ્લોક.]

(પં. ૨૭) આ મહારા મહાસામન્ત અને મહારાજ ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. દ્વિતક પ્રતી હાર મગ્મક છે. આ (દાનપત્ર) કિંકકથી લખાયું હતું. સંવત ૨૦૭. વૈશાખ વદિ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ નાં ભાવનગરનાં પતરાંઓ

[વલભી] સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ સુદ ૧૩

ભાવનગર દરબારે ૧૯૧૪ માં મુંબઈના પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને ભેટ આપેલાં મૂળ તામ્રપત્રો જે હાલ ત્યાં રાખેલાં છે, તેના ઉપરથી આ લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. મ્યુઝીયમને મળ્યા પહેલાંનો પતરાંનો ઇતિહાસ મળી શકતો નથી.

એક જ બાબત પર લખેલાં અને દરેક ૧૧" પોહોળું અને ૬૩" ઉંચું એવાં બે પતરાંઓ છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ જરા વાળેલા છે, અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પતરાંઓ સારી રીતે બાંધેલાં છે તે પછી કેટલેક ઠેકાણે અક્ષરો ઊંડા હોવાથી પૃષ્ઠ ભાગમાં દેખાય છે. દરેકના ઉપર બે કાણાંઓ પાડેલાં છે. દરેક સામસામા કાણાંમાંથી પસાર કરેલી એક ત્રાંબાની ગોળ ઠીથી પતરાંઓ એક છેડે બેઠેલાં છે. બીજા છેડાના સામસામા કાણાંઓમાંથી એક ત્રાંબાનો વાળેલો સળીઓ પસાર કરેલો છે. આના છેડાઓ વલભીની લંબગોલાકૃતિની સામાન્ય મુદ્રા વડે બાંધી દીધેલા છે. આ મુદ્રા ૧૭" લાંબી અને ૧૩" પોહોળી છે. અને તેના ઉપર વંશના સ્થાપકનું નામ છે. મુદ્રાની સપાટી કટાચેલ હોવાથી લેખ ચોક્કસ પણે વાંચી શકાતો નથી. લેખ ઉપર મૈત્રકેનું ચિહ્ન નહીં, જમણી તરફ મોંદું કરી ઉપડતી રીતે કોતરેલો છે. પતરાંઓ અને મુદ્રાનું કુલ વજન ૧૨૬ તોલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૩ અને બીજા ઉપર ૧૫ પંક્તિઓ છે અને આમાંની છેલ્લી બે પંક્તિઓ લેખની તિથિ ટુંકામાં દર્શાવે છે.

પતરાંઓના ઉપરના વર્ણનથી તેમ જ આ લેખ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી વાંચનારને જણાશે કે આજ સુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ તે જ વંશના અસંખ્ય પતરાંઓમાં અને વલભીનાં આ પતરાંઓમાં મુખ્ય બાબતોમાં ફેર નથી. આ સાથેના પ્રતિલેખ ઉપરથી પણ જણાશે કે તે આ માસિકના પહેલાના અંકમાં ડા. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણુનાં તે જ વર્ણનાં પતરાંઓને લગભગ મળતો જ છે અને જૂઠાપણું ફક્ત દાન પૂરતું જ છે.

વલભી રાજાઓના વંશજ મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેન(૧)નો આ લેખ છે. તેમાં લખેલું શાસન વલભી, એટલે સાધારણ રીતે મનાતું હાલનું ઠાઠિઆવાડના વળા શહેરમાંથી કાઢ્યું હતું. હરતવપ્ર-આહરણીમાં જિદકપદક નામના ગામની કેટલીક જમીન યજ્ઞાદિ કાર્ય માટે વલાપદના રહીશ એક બ્રાહ્મણને ધ્રુવસેને દાનમાં આપી હતી તેનું વર્ણન કરવાનો હેતુ આ લેખનો છે. હરતવપ્ર એટલે હાલનું હાથળ, સિવાય ગામના બીજાં નામો ઓળખી શકાતાં નથી. લેખની તિથિ સંવત ૨૧૦(વલભી સંવત સાથે સરખાવતાં ઈ. સ. ૫૨૬)ના શ્રાવણ સુદ ૧૩ છે. સમય આંકડાઓમાં આપ્યો છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧૧ મેહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેન ~ કુશલી સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિ—
 ૧૨ યુક્તાચાટમટદ્રાક્ષિકમહત્તરધ્રુવાદિ^૧ કરણિકદાણ્ડપાશિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબદ્ધચ—
 ૧૩ માનકાન્બોધયવ્યસ્તુ^૨ વો વિદિતં યથા હસ્તવપ્રાહારણ્યાં હેદકપદ્રક—

બીજું પત્રું

- ૧૪ ગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ ચદ્વકસ્કમ્ભ[પય]કપ્રત્યયપાદાવર્ત્તા ~ પંચાશામાલાકારોત્તરસિમ્નિ^૩
 ૧૫ ષોડશપાદાવર્ત્તપરિસરોદુમ્બરકૂપશ્ચ સમૂતવાતસહિરણ્યાદેયં વલાપદ્રવાસ્તવ્ય—
 ૧૬ બ્રાહ્મણ ગણનાય મોર્નસગોત્રાય છન્દોગસબ્રહ્મચારિણે મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય
 ૧૭ આત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલિપિતફલાવાસિનિમિત્તમાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસ્થિતિ સરિત્પ
 વર્તતસ્થિતિસ—
 ૧૮ મકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વાંયમોગ્યં બલિચસ્વૈશ્વદેવાધાનાં ક્રિયાણાં સમુ ત્સર્પ-
 નાર્થર્થમુદકાતિસર્ગેજ
 ૧૯ બ્રહ્મદાયો નિસૃષ્ઠઃ [૧] યતોસ્યોચિતયા બ્રહ્મદાયાસ્થિતયા ભુજતેઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ
 પ્રદિશતો વા
 ૨૦ ન કૈશ્ચિત્સ્વલ્પાપ્યાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યાસ્મદ્વંશજૈરાગાંમિભદ્રનૃપતિમિશ્વાનિ-
 ત્યાન્યૈશ્ચર્યાણ્ય—
 ૨૧ સ્થિરં મનુષ્યેં સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્ય [: ૧]
 યશ્ચાચ્છિન્ધા—
 ૨૨ દાચ્છિધમાનં વાનુમોદેત્સ પંચભિર્મેહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈસ્સંગુક્તસ્સ્યા [૬] પિ
 ચૈત્રં વ્યાસગીતા [:] શ્લોકા
 ૨૩ ભવન્તિ [૧૧] બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજમિસ્સગરાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય ગદા
 ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં [૧૧]
 ૨૪ પશ્ચિં વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ [૧] આચ્છેત્તા નાનુમન્તાં ચ તાન્યેવ
 નરકે વસેત્ [૧૧]
 ૨૫ સ્વદત્તો પરદત્તાં વા યો હરેત વસુન્ધરાં [૧] ગવાં શતસહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ
 કિલ્વિષમ્ [૧૧]
 ૨૬ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય [૧૧] દૂતકઃ પ્રતીહારમમ્મકઃ [૧૧]
 લિખિતં કિક્કકેન [૧૧]
 ૨૭ સં ૨૦૦ ૧૦ શ્રાવણબહુલ
 ૨૮ ૧૦ ૩ [૧૧]

૧ આદિ સુધી અક્ષરાન્તર ધ્રુવસેન, ૧ લાના [સંવત ૨૧૦] પાત્રિતાણા તામપત્રની સાથે સરખું
 જ છે. [૧૭૫૦ પો. ૧૧ પાત્ર ૧૦૮] ૨ વાંચો યુક્ત ૩ વાંચો પિ ૪ વાંચો ત્યસ્તુ ૫ વાંચો સીમ્નિ
 ૬ વાંચો માનવસ ૭ વાંચો ન્વ ૮ વાંચો નાન્યૈશ્ચ ૯ વાંચો મેજતઃ ૧૦ વાંચો માનુષ્ય ૧૧ વાંચો મં ૧૨ વાંચો
 વાચ ૧૩ વાંચો નાં

ભાષાન્તર

[પં. ૧-૧૨ ચાલુ પ્રસ્તાવના સમાવે છે. તરજુમા માટે, ઉદાહરણ તરીકે ડા. સ્ટેન કેનો-થી પ્રકટ થયેલા પાલિતાણા તાઅપત્ર નં. ૧ ની શરૂઆતની પંક્તિઓના તરજુમા સાથે સરખાવો. એ.ઈ.વો. ૧૧ પાનું ૧૦૮]

(પંક્તિ ૧૩-૧૮) તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની અભિવૃદ્ધિ અર્થે અને મારા આ લોક તેમ જ પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, હસ્તવપ્રાહરણીમાં છેલ્લે-પદ્મક આમમાં પૂર્વ સીમા પર ૫૦ (પચાસ) પાદાવર્ત જે ચદ્રવક-સ્ક્રમ્ભકની માલિકીનાં છે અને, માલાકારની ઉત્તર સીમા પર ૧૬ પાદાવર્ત વિસ્તારનો ઉદુમ્બર સહિત કૂપ, ભૂત, વાત, હિરણ્ય અને આદ્ય સહિત, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ આદિ વિવિધ અનુષ્ઠાન માટે વસાપદના નિવાસી માણવગોત્રના, છન્દોગ-સપ્તરશ્મિવારી બ્રાહ્મણ લુણ્ણને, ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળસુધી, પુત્ર, પૌત્ર, પરંપરાના ઉપલોગ માટે પાણીના અર્ધથી બ્રહ્મદાય તરીકે મારાથી અપાયાં છે.

(પંક્તિ ૧૯-૨૦) આથી બ્રહ્મદાયના નિયમાનુસાર. તે જેતી ઠરે, જેતી ઠરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે તેને કોઈએ લેશ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પંક્તિ ૨૧-૨૫-ચાલુ ઉપદેશ અને શાપ સમાવે છે.)

(પંક્તિ ૨૬) આ મારા મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત છે. હતક પ્રતીહાર મરમક છે. કિંમ્મકથી લખાયું.

(પંક્તિ ૨૭-૨૮) સંવત ૨૧૦ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૩ ને દિને

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાના પતરાંઓ

[વલ્લ્હી] સંવત ૨૧૦ શ્રા. સુ. ૧૫=૫૨૮ ઈ. સ.

આ પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકયએ આ પ્રમાણે આપ્યું છે:- “કડી અથવા મુદ્રા વગરનાં એ પતરાંઓ છે અને તે દરેકમાં કડીનાં કાણું છે. પહેલા પતરાના કાળી બાજુના તળીઆના ખૂણાનું કડીનું કાણું સંપૂર્ણ નથી, તેની નીચેનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. દરેક પતરાની એક બાજુ ઉપર લખેલું છે. થોડી જગ્યાએ કારીગરનાં હુથીયારની નિશાનીઓ બન્ને પતરાંની પાછળના ભાગમાં પણ જણાય છે. પતરાંઓની લંબાઈ ૧૦” થી ૧૦”ની અને ઉંચાઈ ૬” થી ૬” સુધીની છે. દરેક અક્ષરની ઉંચાઈ લગભગ ૧” છે. દરેક પતરા ઉપર સુંદર રીતે કોતરેલી ૧૪ પંક્તિઓ છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

હસ્તવપ્ર-આહરણીમાં આવેલી, ભદ્રસર નામના ગામડાની અને આમ્નિલિકા તળાવની નૈઋત્ય-કોણની સરહદ ઉપર વિશાખ નામનો ગ્રાહણ ખેડતો હતો તે કરડ ખેતરની જમીન, તથા અક્ષરસરકમાંથી જઈ શકાતાં વસુકીય ગામડાંની સરહદ પર ઉત્તર દિશામાં ૫૦ પાદાવત્તોનું દાન સિંહપુરના રહીશ વાલુક્ષનેય(શાખા)ના શિષ્ય, બાવાલ ગોત્રના ગ્રાહણ નિષ્ણુશર્મનને કરેલું તે મંબુર કરતું આ શાસન મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેને વલ્લ્હીમાંથી કાઢ્યું હતું. ભદ્રસર અને વસુકીય નામનાં ગામડાંઓ હું ઓળખાવી શકતો નથી. વસુકીયને અક્ષરસરક-પ્રાવેશ્ય કહેલું છે. આ ગણેશજઠનાં સંવત ૨૦૭ નાં પતરાંઓમાંનાં ‘અક્ષરસરક-પ્રાપીય’ જેનો અર્થ પ્રાદે-સર હુદ્દશ “ અક્ષરકપ્રાપનું ” એવો કરે છે, તેને મળતું આવે છે. સંવત ૨૪૮ના શુદ્ધસેને આપેલાં તામ્રપત્ર પર નાં દાનની ૫ મી લીટીમાં લખેલ “ વટસ્થલીકા પ્રાપીય ” સાથે સર-ખાવીને આવેા અર્થ કર્યો છે. મહાસુદેવના ખરીઆરનાં પતરાંઓમાં આવતા ‘પ્રાવેશ્ય’ શબ્દનો અને પ્રાપીયનો એક જ અર્થ થાય છે એમ ચોક્કસ જણાય છે. પરંતુ ‘ અચાત-ભટ-પ્રાવેશ્ય ’ એ સાધારણ વાક્યમાં જે અર્થ થાય છે તે સિવાય બીજો અર્થ હોવા સંભવ નથી. તે પછી ‘ પ્રાપીય ’ ‘ પ્રાપ્ય ’ નું પ્રાકૃત રૂપ હોવું જોઈએ. તે પ્રમાણે ‘ અક્ષસરક પ્રાવેશ્ય ’ નો અર્થ હું “ અક્ષસરકમાં થઈને જેમાં પ્રવેશ થાય છે ” એટલે અક્ષસરકની સરહદ ઉપર એવો કરીશ.

અક્ષરસરકની સ્થળ-સીમા હું નક્કી કરી શકતો નથી. આ શબ્દનો છેલ્લો ભાગ કદાચ સરક એટલે સરોવર, તળાવ હોય. બાકીનાં સ્થળોમાં વલ્લ્હી અને હસ્તવપ્રાહરણી વિષે ઉપર કહેલું છે. આમ્નિલિકાનો અર્થ “ઘણા આંખાઓનાળું” એવો થતો હશે. એમ્મે એ. રો. એ.સો. જર્નલ, વોલ્યુમ. ૧૦ પા. ૭૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ઘરસેન ૪ થાનાં સંવત ૩૨૬ નાં પતરાંઓમાં પણ દાન લેનારના નિવાસસ્થાન સિંહપુરનું વર્ણન છે. તે હાલનું ૨૧°૪૩’ ઉત્તરે અને ૭૨°૦૦’ પૂર્વમાં આવેલું સિંહોર છે.

પ્રથમના દાન પ્રમાણે, પ્રતીહાર મમ્મક દૂતક છે, અને લેખક કિક્કક છે. ઈ. સ. ૫૨૬ ને મળતા (વલ્લ્હી) સંવત ૨૧૦ ના શ્રાવણ શુદ્ધ ૧૫ ને દિવસે દાન આપેલું છે.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૧ નં. ૬ પા. ૧૦૬-૧૦ પ્રો. સ્ટેન કોનો ૨ ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ ૩ એ. ઈ. વો. ૬ પા. ૨૦૨ અક્ષરસરક પા. ૪. ૪ એ. ઈ. વો. ૧૨ પા. ૨૬ અને ૩૦

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ॐ^१ स्वस्ति [॥ *] बलभीतः प्रसमप्रणतामित्राणां मैत्रकानांमनुलबलसपत्नमण्डलाभोग
- २ संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रत (ता) पो पनतदानभ (मा) नार्जवोपार्जि
तानुर (रा) गोनुरक्त-
- ३ भू (औ) लभृतमित्रश्रेणीबलाव (वा) स राजश्रीः^२ परममाहेश्वरस्सेनापति
श्री भटकः
- ४ तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिराशिशरोवनतशत्रुचुडामणी (णि)
- ५ प्रमाविचलुरितपादनखपंक्तिदीधितिः दि (दी)गा नाथजनोपजीव्यम (मा)
नविभनः
- ६ परममाहेश्वरस्सेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविमल-
- ७ मौलिमणी(णिर्)र्मन्वादिप्रणीतविधिविध (धा) नधर्मराज इव विहित
विनयव्य (अ) वस्था प-
- ८ ध्वतिरखिलभुवनमण्डलाभोगस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेक-
- ९ महा विग्रा (श्रा) णनपूतरार्जेश्रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह स्सि (- *)ह इव
- १० तस्यानुजस्वभुजवलेन परगजघटानीकाना(=)मेकविजयी शरणैपिणा [-
*] शरण-
- ११ मवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कलतरुरिव मुहृत्प्रणयिनां यथामिलपितफलप-
- १२ भोगदः परमभू (आ) गवतः परमभस्त्रा (हा) रकपादानुद्ध्यातो महासामन्त
महाराज ध्रुव
- १३ सेनः कुशली स (अ) र्वा नेव खानायुक्तकविनियुक्तक च (चा) टभटद्रा-
ङ्गिकमहत्तर-
- १४ ध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथा संबन्ध्यामानक (का) ननुदर्श-

बीजु पतरू

- १५ यत्यस्तु वो विदी (दि) तं यथा सिंहपुरवास्तव्य ब्राह्मण विष्णुशर्मणे
- १६ ज्यावालसगोत्राय वाजिसनेयसब्रह्मचारिणे हस्तवप्राहरण्या [: *] भल्लर-
- १७ ग्रामापरदक्षिणसीमि ब्राह्मणविशाखप्रभुक्तककरदक्षेत्रं द्वादशपादा-
- १८ वर्त्त परिसरात्रिलिका वापि (पी) तथाक्षसरकप्रवेश्यवमुकीयग्रामोत्तर-
- १९ सीम् [ी] पादावर्त्ताः पंचाशद्भुक्तभुज्यमानकाः एतन्मया मात (ता) पित्रोः पुण्या-
- २० प्यायनायात्मनश्चैहिकामुष्मिकयथाभिलषितफल (ला) वाप्तिनिमित्त [: *] पूर्वाचार-
- २१ स्थित्यानुमोदे (दि) तं यतोस्य भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्रदिशतो वानकैश्चि [तः]
- २२ परिपन्थना कार्यास्मद्वंशजैराग् [१] मि भद्रनृपतिभिश्च साम (मा) न्यं भु (भू) मिदान फलमव-
- २३ गच्छद्विरयनमस्मदनुमती^१ मन्तव्या (॥ *) भवन्ति चात्र व्यासगीताः श्लोका भवन्ति (:)
- २४ बहुभिर्व्वसुधा मुक्ता राजमिस्सगरादिभिः [१ *] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
- २५ फलं (॥ ×) षष्ठि वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः (१ *) आच्छेत्स (ता) चानुमन्त (ता) च त (ता) न्ये (व *) नरके वसे (॥ *)
- २६ स्वदत्ता (: *) परदत्तां वा यो हेस्त वसुन्धरां (१) गवा [:] शतसहस्रस्य हन्तुः प्र (प्रा) मोति किंरिवं (॥)
- २७ स्वहस्तो मम मह (हा) सामन्त मह (हा) राजध्रुवमेनस्य (॥) दूतकः प्रतीहारमम्मकः (॥) लिखितं किक्केन (॥) सं २०० १०
- २८ श्रावण शु १० ५

ભાષાન્તર

(૧-૧૪ પંક્તિઓ સંવત ૨૦૬ ના દાનપત્રની શરૂઆતને લગભગ મળતી જ છે.)

(પં. ૧૫) તમને જાહેર થાયો કે, સિંહપુરના વતની, જ્યાંબાલ ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના બ્રાહ્મણ વિશ્ણુશર્મનને નીચેની મિલકત નામે:—શદલર ગામમાં, હસ્તવપ્ર આહરણિમાં નૈઋત્ય સીમા પર બ્રાહ્મણ વિશાળતા ભોગવટાનું ૪૨૬ કોટ (ખેતર) અને ૧૨ પાદાવર્ત વિસ્તારવાળી આમ્નિલિકા વાપી; તેમજ અક્ષસરક સુધીની હદવાળા વસુકીય ગામની ઉત્તર સીમામાં ૫૦ પાદાવર્ત; જેનો તે પહેલાં ઉપલોગ કરતો તેમજ હાલ પણ ઉપલોગ કરે છે તેને માટે મેં, મારાં માતાપિતાના પુણ્યવૃદ્ધિ અર્થે તથા આ ક્ષેત્રમાં તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ માટે, પૂર્વના ઉપલોગ (ભોગવટા) ના નિયમે અનુસાર અનુમોદન આપ્યું છે. આથી કરીને જ્યારે તે તહેનો ઉપલોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા ખીજને સોંપતો હોય ત્યારે કોઈ પણ માણસે તેને પ્રતિબંધ કરવો નહિ. આ અમારા અનુમોદનને અમારા વંશજો અને ભાવિધર્મી નૃપોએ, ભૂમિદાનનું પુણ્ય સામાન્ય ગણી, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૩) આને માટે વ્યાસના રચેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીનો ઉપલોગ કયાં છે, વગેરે ભૂમિદાન દેનાર વગેરે પોતે કરેલું અથવા અન્ય જને કરેલું ભૂમિદાન જે હરે છે તે શતસહસ્ર (લક્ષ) ગાયો મારવાનો અપરાધી બને છે.

(પં. ૨૭) મહારા-મહાસામન્ત મહારાજ ધ્રુવસેનના-હસ્તાક્ષર. દ્વિતક પ્રતીહાર મમ્મક. લખનાર કિલ્લક. સંવત ૨૧૦, શ્રાવણ, સુદિ ૧૫.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૨૧૦ લાદ્રપદ વદિ ૯

આ શાસનનું પહેલું પતરું પાક્ષીતાણામાં શયુજય દરવાજા પાસેના તળાવમાંથી ગાળ કાઢતી વખતે મળી આવ્યું હતું. સ્વસ્થાન ભાવનગરના દરબારે તે પતરું મુંબઈમાંના પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમને ઈ. સ. ૧૯૧૮ માં ભેટ આપેલું છે.

બીજું પતરું કઠીયાવાડના ગાહિલવાડ પ્રાંતમાંના પાક્ષીતાણાથી નૈઋત્ય ખૂણે ૧૦ માઈલ ઉપર આવેલા ઐયાવેજ નામના નાના ગામડામાંથી મી. ટયુડર ઓવન આઈ. સી. એસ. એડમીનિસ્ટ્રેટર પાક્ષીતાણા સ્ટેટ ને ઈ. સ. ૧૮૬૪ માં મળ્યું હતું અને તે અત્યારે રાજકોટમાંના વોટસન મ્યુઝીયમ ઓફ એન્ટીકવીટીઝમાં સુરક્ષિત છે.

બન્ને પતરાંની એક જ બાજુએ લેખ કેતરેલો છે. પતરાનું માપ ૧૦૩ ઇંચ પહોળાઈ અને ૬૩ ઇંચ ઊંચાઈ છે. પતરાંની કેર રૂબેજ ઉપડતી છે અને તે બંને સુરક્ષિત છે. અક્ષરો ઉંડા કેતરેલા છે અને પતરાંની બીજી બાજુએ દેખાય છે. કેતરકામ સારી રીતે કરવામાં આવ્યું છે. પહેલા પતરાનું વજન ૫૬ તોલા છે. પતરાંના નીચલા અને ઉપરના છેડા ઉપર બંને કાણાં સાથે બાંધવા માટે તેમ જ સીલ માટે છે. બન્ને પતરાંમાં ૧૫ લીંટી કેતરેલી છે.

સં. ૨૧૦ માં ધ્રુવસેન ૧ લાએ આપેલા દાનની હકીકત આમાં છે. (૧) નગરકના રહેવાશી, આત્રેય ગોત્રના, અને વાજસતેય શાખાના શાન્તિશર્મન્ નામના બ્રાહ્મણને સુરાષ્ટ્રમાંના ભદ્રેણિકા ગામના અગ્નિજ્વળાના પાદરમાંની દસ પાદાવર્ત જમીન આપેલી હતી (૨) તેમજ તેજ બ્રાહ્મણના ભાઈ દેવશર્મન્ ને તે જ પાદરમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત જમીન, અને બાર પાદાવર્ત ક્ષેત્રફળવાળું વાપી ભોદલર આપેલું હતું. વાપી ભોદલરનો અર્થ ખાત્રીપૂર્વક આપી શકાતો નથી પણ માટીથી ભરી દીધેલ વગર વપરાશની વાવ હોય એમ સંભવ છે. ભદ્રેણિકા અત્યારે મળી શકતું નથી જ્યારે નગરક ઘણું કરીને નાગર બ્રાહ્મણોનું મૂળ વતન વડનગર હોય એવો સંભવ છે.

હૂતક રુદ્રધર હતો. આની પહેલાનાં દાનપત્રોમાં હૂતક મમ્મક આપેલો છે. જ્યારે આ અને આની પછીનામાં રુદ્રધર આપેલ છે. લેખક તે બંને શાસનોમાં તેમજ આમાં કિલ્લક છે.

* પહેલું પતરું એ. ઈ. નં. ૧૭ પા. ૧૦૮ હો. વી. એસ સુકથંકર
બીજું પતરું એ. ઈ. નં. ૧૮ પા. ૧૨૫ મી. ડી. બી. ફીસલકર

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧૨ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેન x કુશલી સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તક-
 ૧૩ વિનિયુક્તકમહત્તરદ્રાગિકધ્રુવસ્થાનાધિકરણિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબદ્ધચમાનકાન-
 ૧૪ નુંદર્શયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા સુરાણ્યાં મદ્રેણિકાગ્રામસ્ય પૂર્વદક્ષિણસિન્નિ
 ૧૫ પાદાવર્ત્તશતં નગરકવાસ્તવ્યશોન્તિશર્મણે આત્રેયગોત્રાયવાજિ-

પતરૂં બીજું

- ૧૬ સનેયસબ્રહ્મચારિણે તથા અસ્યૈવ આત્રે દેવશર્મણે અસ્યામેવ સીમ્નિ
 ૧૭ પાદાવર્ત્તશતં વાપીમોહરં ચ દ્વાદશપાદાવર્ત્તપરિસરં મયા માતાપિત્રો * પુણ્યાપ્યાય
 ૧૮ ના[યા] ત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલિપિતફલાવાસિનિમિત્તમાચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
 ક્ષિતિસ્થિતિસરિ-
 ૧૯ સ્પર્શ્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગયં બલિચરુવૈશ્ય (શ્વ) દેવાદ્યાનાં ક્રિયાણા
 (ન) સમુત્સ-
 ૨૦ ધ્વજાર્થસુદકાતિસર્ગેણ નિસૃષ્ઠં યતોનયો * પૂર્વવ્રહ્મદેયસ્થિત્યા મુંજતોઃ કૃષતો [:]
 ૨૧ કર્ષપયતો x પ્રદિશતોર્ઘ્વા ન કૈશ્ચિત્સ્વરૂપાપ્યાવાધા વિચારણા વા કાર્ય્યાસ્મદ્રંશજૈશ્વા-
 ૨૨ ગામિનૃપતિભિરપિ અનિત્યાન્યૈશ્ચર્યાણિ અસ્થિરં માનુષ્યં સ [વ] સામાન્યં
 ભૂમિદાનર્કા
 ૨૩ લં [લ] મવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ યશ્ચાચ્છિદ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદે (ત)
 ૨૪ સ પંચમિઃ મહાપ(૧)તકૈઃ સોપપાતકૈઃ સંયુક્તસ્સ્યાદિતિ અપિ ચાત્રવ્યાસગીત-
 ૨૫ શ્લોકા ભવન્તિ-ષષ્ઠિ [ણિ] પંસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ આચ્છેતા ચાનુમન્તા ચ
 ૨૬ તાન્યેવ નરકે વસેત્ [॥ ૧] સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો હંતે વસુન્ધરાં સ
 ગવાં શતમહસ્ર-
 ૨૭ સ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ કિલ્પિ[સ્વિ]પમ્ (॥ ૨) બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજ-
 મિઃ સગરાદિમિઃ યસ્ય યમ્ય
 ૨૮ યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ (મ્ ॥ ૩ રૂતિ)= સં ૨૦૦ ૧૦
 મ (૧) દ્રપદ વદિ ૯ (. ૧)
 ૨૯ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય-દૂતકો રુદ્રધરઃ (૧) લિ-
 સ્વિતં કિક (ક)-
 ૩૦ કેન (૧)

૧ આંહી સુધીનું અક્ષરાન્તર એ. ઈ. વે. ૧૧ પા. ૧૦ પામે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાનાં સં. ૨૦૬ ના તામ્રપત્રમાંના અક્ષરાન્તરને મળતું આવે છે. માત્ર પંક્તિ ૬૪ી માં ત્યામીપ્રણામ ને બદલે ત્યાદામિપ્રણામ અને દીના ને બદલે મસ્વાદિના વાંચ્યાનું છે. ૨ વાંચે સીમ્નિ ૩ આંહીથી બીજું પત્ર સંધાય છે. એ. ઈ. વે. ૧૮ પા. ૧૨૬. ૪ કાનો વધારે છે. ૫ વાંચે વર્ષ ૬ સ નકામે લખ્યો છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પતરાંઓ*

[ગુપ્ત] સંવત્ ૨૧૦ ભાદ્રપદ વદિ ૧૩

આ બે પતરાંઓ છે. દરેકનું માપ ૧૦ $\frac{૧}{૨}$ "x૬ $\frac{૧}{૨}$ " છે-અને તે દરેક એક જ બાજુએ લખેલાં છે. મુદ્રાના ઉપલા અર્ધ ભાગમાં હંમેશ મુજબ અપર બેઠેલા નન્દી દેખાય છે. અને નીચલા અર્ધ ભાગમાં 'શ્રી-ભટ્ટ' એવા શબ્દો લખેલા છે. દરેક પતરાં ઉપર ૧૪ પંક્તિઓ લખેલ છે. ૨૭ મી પંક્તિમાં આવેલ તારીખ ઉપરથી ૨૦૦.૧૦ અને ૩ એવા આંકડાઓનાં ચિહ્નોના દાખલા મળે છે.

આ બધાં પતરાંઓ, પહેલેથી છેલ્લે સુધી, એપિગ્રાફિયા ઇડીકા વે. ૧૧ પા. ૧૦૪ ઉપર પ્રો. સ્ટેન કોનોએ પ્રસિદ્ધ કરેલાં વલ્લભીનાં પાંચ પતરાંઓમાંના પહેલા ગુપ્ત(સં. ૨૦૬)ને મળતાં આવે છે. પરંતુ આંહિ, ધ્રુવસેનનાં પાલિતાણાનાં ગુપ્ત સંવત્ ૨૧૦ ના પતરાંઓ પરથી જાણવામાં આવેલાં રુદ્રધર દ્વતક છે.

મૈત્રક વંશના ધ્રુવસેન[૧] એ વલ્લભી શહેર(કાઠિઆવાડમાં વળા)માંથી દાન આપેલું છે. દાન લેનાર હસ્તવપ્ર(ભાવનગર તાજે ઘોઘાથી ૬ મૈત્ર ઉપર આવેલ હાથળ)નો રહીશ, ભાર્ગવ ગોત્રનો ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ ગુહભટ્ટિ વર્ણવેલો છે.

ભદ્રેણિકા નામના ગામડાથી અગ્નિકોણમાં અને નટ્ટકપુર નામના ગામડાની સરહદ મળે છે ત્યાં ૨૦૦ પાદાવર્ત પૃથ્વીનું દાન આપેલું છે.

ઈ. સ. ૫૩૦ ને મળતાં [ગુપ્ત-વલ્લભી સંવત્] વર્ષ ૨૧૦ ના ભાદ્રપદના ૧૩ મા દિવસે લેખ લખેલો છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेळुं

१४ मानकननुंदर्शयत्यस्तु वो विदितं यथा हस्तवप्राहरण्यां

पतरुं वीजुं

१५ भदेणिकाग्रामपूर्वदक्षिणसीम्नि नट्टकपुत्रग्रामसीमसन्धौ पादा-

१६ वर्त्तशतद्वयं सभूतवर्त्तं सहिरण्यादेयं हस्तवपवास्तव्यब्राह्मणभट्टिगुहभट्टिभ्यः

१७ भार्गवसगोत्राभ्यः बह्वृजसब्रह्मचारिभ्यः मया मातापित्रोः पुण्याप्यायन-
यात्म-

२० उदकातिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः

२७ शुष्ककोटरवासिनःकृष्णाहयोहि जायन्ते ब्रह्मदेयं हरन्ति ये सं २००

१० भाद्रपद व १३

२८ स्वहस्तो मम महसामन्तमहाराजध्रुवसेनम्य दृतकः रुद्रधरः लिखितं
किञ्चकेन

१ मूળ पतरां ७५२११. पहेली १३ पंक्ति भाटे लुओ. ज्ये. भ. वे. ११ पा. १०४ २ वांथो
काननु ३ वांथो हरण्यां ४ वांथो वात ५ वांथो नायात्म ६ वांथो मदा
३१

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં પાલિતાણાનાં પતરાંઓ

[વલ્લી-] સંવત ૨૧૦ આશ્વિન વદ ૫

આ બે પતરાંઓનું વર્ણન રાય બહાદુર વિ. વેંકયે આ પ્રમાણે આપ્યું છે:—દરેકમાં ઠડીઓ નાં બે કાણાં છે. દરેકમાં એક બાજુ ઉપર લખેલું છે. કેટલેક સ્થળે કોતરનારનાં ઓળાંની નિશાનીઓ પાછળના ભાગમાં પણ દેખાય છે. પતરાંઓ લગભગ ૧૦ ૧/૨" લાંબાં છે, અને ઉંચાઈ ૬ ૭/૮" અને ૭ ૧/૨" વચ્ચે છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૨ પંક્તિઓનું સારી રીતે કોતરેલું લખાણ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩" ઈંચ છે.

અઢોલક નામના ગામડાની ઉત્તર તરફ આવેલા એકત્રીશ પાદાવર્તોનું ખેતર, તથા ખેતી માટે એક કૂવો (વાપી) ત્યાંના રહીશ, વાણસનેય શાળાના શિષ્ય, ઔપસ્વરિત ગોત્રના સ્કન્દ નામના બ્રાહ્મણને દાનમાં આપ્યાં હતાં તેને અનુમોદન આપતું આ શાસન મહાસામેત મહારાજા ધ્રુવસેને વલ્લીમાંથી કાઢ્યું હતું. આ ગામડું મેળવી શકાતું નથી. બીજે સ્થળે બાણુ-વામાં નહિ આવેલો રુદ્રધર નામનો દૂતક છે. અને પ્રથમના દાનની જેમ લેખક કિષ્કક છે. ઇ. સ. ૫૨૬ ને મળતા (વલ્લી) સંવત ૨૧૦ ના આશ્વયુજ વદ (?) ૫ નું આ દાન છે. પખવાડીયું અતાવતો શબ્દ ખોટો લખાયો છે. અને 'બ' નહીં પણ 'શુ' તરીકે કદાચ લખવો જોઈએ, આની પહેલાંનો શબ્દ ફરીથી ખોટી રીતે આપ્યો છે. ખેટલે આ ભૂલ થઈ છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ॐ स्वस्ति (॥ ×) वलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणा (ँ *) मैत्रकाना (णा)
मनुलबलसपत्नम-
- २ ण्डलाभोगसंसक्तस (ँ *) प्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानम(मा)नार्ज-
- ३ वोपार्जितानुरागोनुरक्तमौलभृत मित्रश्रेणी बलावासरजश्रीः^२ परममा-
- ४ हेश्वरस्सेनापति श्रीभटक्कस्तस्य सुतस्तच्चरणरजोरुणावनतपवित्रीकृत-
- ५ शिराः शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदीधितिदीनाना-
- ६ थजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरस्सेनापतिधरसेनस्तस्यानुज-
- ७ स्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तविभलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधान-
- ८ धर्मा धर्मराज इव विहितविनयव्यवस्थ(१)पद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोग-
- ९ स्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाविश्राणनावपृतरा-
- १० ज (श्) रीः परममाहेश्वरो महाराजद्रोणसिंह (सिंह) स्ति (ँ *) ह इव
तस्यानुजस्त्वभुजबले-
- ११ न परगजघटानीका(ना *)मेकविजयी शरणे(णे)पिणां शरणमवबोद्धा
शास्त्रार्त (थू) त (त् *) त्वा-
- १२ नां कल्पतरुरिव सुह (ँ) त्पणथिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परम-
- १३ भगवतः परमभट्टारकपादानुद्ध्यातो महासामन्त महाराजध्रुवसेनः
- १४ कुशली सर्वानेव स्वानायुक्तकविनियुक्तकचाटभटमहत्तरद्राक्षिकभुवा-
- १५ धिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च ययासंबध्यमानकाननुदर्श-

बीजुं पतरुं

- १६ यत्यस्तु वो विदितं यथाकालक्रममउत्तरत् (१) म्नि द्वादशपादा (२)
वर्त्तपरिसरा व (वा) पि (पी)
- १७ क्षेत्रपादाव (२) चाश्च तृ (त्रि) शत् तत्रैव वास्तव्यत्र (त्रा)अणस्कन्दाय
ओपस्वस्तिसगोत्राय वाजिसनेय-

१ यिद्धरूपे ७ २ ३६१५ राख्यश्री.—

- ૧૮ સત્રજ્ઞચારિણે યદેતત્ (પૂ) વર્વ્વમુક્તમુજ્યમાનકં તન્મપા (યા)પિ માતાપિત્રોઃ
પુણ્યાપ્યાયન (ના) ય
- ૧૯ આત્મનશ્ચૈહિકાદે (મુ) ષ્મિકયથામિલષિતફલાવાસિનિમિત્તં પૂર્વાચાર-
સ્થિત્યાનુજ્ઞાતમ્
- ૨૦ પ (ય) તોસ્ય પૂર્વ્વમુક્તિમર્યાદિયા મુંજતા (તઃ) કૃપત (:)' કર્ષયતઃ
પ્રદિશતો વા ન કેનચિ (ચિ) ત્સ્વલ્પાપ્યા-
- ૨૧ ચ (િ) ધા વિચારણા વા (ન) કાર્ય્યાસ્મદ્ગર્જરાત (ગા) મિમદનૃપતિ-
મિશ્ર્ચં વિત્યાન્યૈશ્ચર્યાન્યેસ્થિરમોનુર્ય
- ૨૨ તા (સા) મ (મા) ન્યં ચ ભૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ધિરિય મસ્મદનુમતિરનુમ
ન્તલ્યા (લ્યા) પિ ચાત્ર વ્યાસગીતઃ'
- ૨૩ શ્લોકાભવન્તિ (॥ *) બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજભિ (: *) સગરાદિભિઃ'
(૧ *) યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા
- ૨૪ ફલં (॥ *) ષષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદ્ (અ) : (૧ *)
આચ્છં (ત્ *) તા (ચ્) ચાનુમન્ત (ન્તા) ચા (ચ) નાન્યે (તાન્યે)
વ નરકે વે (વ) સેત્ (॥ *)
- ૨૫ વિહયા (વિન્ધ્યા) ટવીષ્વતોયાસુ શુસ્ક (શુષ્ક) કોટરવાસિહન (:)
(વાસિનઃ) (૧ *) કૃષ્ણાહા (હ) યો હિ જાયન્તે મુ (મૂ) મિદ
(દા) યં હરાન્તિ યે ॥
- ૨૬ સ્વહસ્તો મમ મહાસામન્તમહારાજધ્રુવસેનસ્ય (॥ +) દૂતકો રુદ્રધરઃ (॥ *)
લિખિતં કિકક (કિક્કેન)
- ૨૭ સં ૨૦૦ ૧૦ આ [જ્ઞ] (આશ્વ) યુજ જ (વ ?)'

‘ ભાષાન્તર ’

[૧-૧૫ પંક્તિઓ સંવત્ ૨૦૬ ના દાનલેખની આરંભને લગભગ મળતી જ છે]

(પંક્તિ ૧૬ તમને જાહેર થાયો કે:-અકોલક ગામમાં ઉત્તર સીમાપર બાર પાદાવર્તના વિસ્તારસહિત વાપી; અને ૩૦ પાદાવર્તનું ખેતર ઉક્ત ગામના વતની ઔપસ્વસ્તિ ગોત્રના, વાજસનેયનો શિષ્ય બ્રાહ્મણ રકન્દ, જે પહેલાં તે બન્નેનો ઉપભોગ કરતો અને હાલ પણ ઉપભોગ કરે છે તેને, મારાં માતૃપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે અને મને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં મનવાંછિત ફલપ્રાપ્તિ થાય તે માટે, પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર ઉપભોગ કરવા મેં અનુમોદન આપ્યું છે. આથી કરીને પૂર્વના ઉપભોગના નિયમો અનુસાર તે તેનો ઉપભોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, ખેતી કરાવતો હોય અથવા બીજાને સોંપતો હોય ત્યારે કોઈએ લેશમાત્ર પણ બંધી અથવા તકરાર કરવી નહિ. આ અમારા જૂના દાનના અનુમોદનને, અમારા વંશભ્રેષ્ટે અને ભાવિ ધર્મી રાજાઓએ રાજસત્તા નાશવંત છે અને જીવન ચંચલ છે, અને ભૂમિદાન સામાન્ય છે તેમ ગણીને, અનુમતિ આપવી જોઈએ.

(પં. ૨૨) આને માટે વ્યાસના કરેલા શ્લોકો પણ છે. પૃથ્વીનો ઉપભોગ કયા છે વિગેરે...ભૂમિદાન દેનાર વિગેરે...ભૂમિદાન હરનારા વિંધ્યાનાં જળવિનાનાં વનનાં વૃક્ષોનાં શુષ્ક પોલાણમાં રહેતા કાળા સર્પ તરીકે પુનર્જન્મ લે છે.

(પંક્તિ ૨૬) મારા મહાસામન્ત મહારાજ ક્રુવસેનના, હસ્તાક્ષર. ફતક સદ્ગૃહ : લખનાર કિલ્લક. સંવત ૨૧૦ આથી [યુજ] કૃષ્ણ(?)પક્ષ પ.

વલ્લભી રાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનું એક દાનપત્ર^૧

સંવત ૨૧૬ માઘ કૃષ્ણપક્ષ ૩

વળામાં કોળીઓને મળી આવેલું ધ્રુવસેન ૧ પહેલાનું એક દાનપત્ર થોડાં અઠવાડીયાં પહેલાં મારા હાથમાં મૂકવામાં આવ્યું હતું. આની પ્રતિષ્ઠિત તથા લાપાન્તર નીચે આપેલાં છે. ધ્રુવસેન રાજાએ કાઢેલું એક બીજું શાસન પણ આ સાથે હતું. વલ્લભી રાજાઓના બધા લેખો મુજબ આ પણ તારાની કડીઓથી જોડી લીધેલાં એ પતરાંઓની અંદરની ગામ્બુએ લખેલાં છે. આ પતરાંઓ મને મળ્યાં ત્યારે ફક્ત એક જ કડી રહી હતી. બીજી કડી, જેના ઉપર મુદ્રા હશે, તે તૂટી ગઈ હતી. પતરાંઓનું માપ ૧૧"×૮" છે. અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પણ પહેલા પતરાની ડાબી ગામ્બુનો ઉપરનો ભૂલો કદાચ થોડી કાઠનારની કુહાડીના અકસ્માત ધાને લીધે લાગી ગયેલો છે. એક આર ઈચ લાંબા અને એક ઈચ પહોળા કઠડાના ચાર ભાગ થઈ ગયા છે. પણ સુભાગ્યે આ કઠડા સંભાળી રાખેલા છે. પહેલાની જેમ બીજા પતરાનો નીચેના ભાગ પણ જરા લાગી ગયો છે. બીજી ઇંચનો કરતાં આ વધારે ગંભીર છે; કારણ કે આથી મારાથી કેટલાક અક્ષરો ઓળખી શકાતા નથી.

મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે તેઓની ઉપર કોઈ કોઈ કઠાણે કાઢવાનાં પોડાં બાંધી ગયાં હતાં, અને મોટા ભાગમાં તે ચળકાટ મારતો કાટનો ધર લાગી ગયો હતો. કાંઠાનો ભાગ છૂટો પડી ગયો હતો. ચૂનાના પાણીમાં ઘણો વખત રાખવાથી ક્યારે અને કાટ એટલાં બધા સાફ થઈ ગયાં કે લગભગ બધા અક્ષરો ઓળખા ઓળખી શકાય તેવા થઈ ગયા. વલ્લભીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શાસનો ઉપરથી કેટલાક અસ્પષ્ટ રહેલા અક્ષરો પણ જાણી શકાય છે. પરંતુ તારીખનો છેલ્લો આંકડો મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. વળાનાં બીજાં પતરાંઓ કરતાં આ પતરાં ઉપરના અક્ષરો વધારે પ્રાચીન દેખાય છે. આખા લખમાં '૩' ગિરનારના જૂના લેખો પ્રમાણે લખાયેલો છે.

પ્રાચીન હોવાને લીધે જ આ દાનપત્રની કિંમત છે. પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓમાંથી ભટ્ટારકના પ્રપૌત્ર ધરસેન રાજાની પહેલાંનું એક પણ નથી. પરંતુ આહિ નેના ત્રીજા પુત્રનો લેખ છે. આ પતરાંઓની સાલ શક સંવતની હોવાથી વલ્લભી સંવત(૩૧૮-૧૯ ઇ. સ.)ની શરૂવાત દ્રોણસિંહના રાજ્યાભિષેક સાથે સમકાલીન છે (એટલે કે ત્યારથી થાય છે) તે માન્યતા હું ધારું છું કે આ પતરાંની સાલથી નિર્મલ થાય છે. કારણ કે આ લેખ ઉપરનાં પહેલાં બે ચિહ્ના ૨૧૦, ચોક્કસ છે, એટલે જો શક સંવત(વિવાદ ખાતર છેલ્લો આંકડો ૯ છે, એવું માનીએ તો પણ)માં લખાયેલ હોય તો ઇ. સ. ૨૯૭ થી પહેલાંનો હોય નહિ. વલ્લભીનાં આથી પણ વધારે પતરાંઓ થોડા સમયમાં મળી આવશે એમ હું માનું છું. તેથી આ પતરાંઓ અરેબર કયા સમયમાં લખાયાં તે ચર્ચાર્પદ પ્રશ્ન વિષે હાલ કંઈ પણ કહી શકું નહિ. પ્રોફેસર લાંડારકરે એ પતરાંઓમાંથી કેટલાક ભાગો પ્રસિદ્ધ કર્યા છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે વલ્લભી રાજાઓ બ્રાહ્મણોના દેવોને માનતા હતા, છતાં બૌદ્ધો તરફ સહાનુભૂતિ રાખતા હતા. એટલે ધ્રુવસેન ૧ લા એ આપેલું દાન પુરોગીય દૃષ્ટિએ વિચિત્ર જણાય તોપણ આપણને આશ્ચર્યજનક નહિ લાગે કે ધ્રુવસેનની ખેડેનની પુત્રી બૌદ્ધધર્મની અનુયાયી હતી અને તેણે બૌદ્ધ મઠ બાંધ્યો હતો. જ્યારે તેનો મામો વૈષ્ણવ હતો. હિન્દુસ્તાનના ઇતિહાસમાં પ્રાચીન તેમ જ અર્વાચીન સમયના રાજાઓની ઉદારવૃત્તિના ઘણા દાખલાઓ મળી આવે છે. વળી આ પતરાંઓ ઉપરથી એક બીજી જાણવા જેવી હકીકત એ મળી આવે છે કે ધ્રુવસેનના સમય સુધી વલ્લભી રાજાઓ તદ્દન સ્વતંત્ર ન હોતા, પણ કોઈ બીજા રાજાનું સાર્વભૌમત્વ સ્વીકારતા હતા. કોઈ પણ સ્વતંત્ર રાજા સામંત, પ્રતીહાર અને હજીડનાયક એવા ઇલ્કાઓ ધારણ કરે નહિ. દ્રોણસિંહના રાજ્યાભિષેકથી તેના કુટુંબ અને સાર્વભૌમ સત્તા સાથેનો સંબંધ તૂટ્યો ન હોતો પણ ફક્ત તેનું નામાભિધાન ફેરવાયું હતું, એમ લાગે છે.

૧ ઇ. એ. ગ્રા. ૪ પા. ૧૦૪-૧૦૭ નં. ૭. ખુસર

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति जयस्कन्धावारात् खुडुवेदीयग्रामवासकात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
- २ बलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमाना-
- ३ जैवोपाज्जितानुरागानुरक्तमौलभृतामित्रश्रेणीवलावासराज्यश्रीः श्रीसेनापतिभटार्कः-
- ४ तस्य सुतः तच्चरणरजोरुणनतपवित्रीकृतशिराः शिरावन्तशत्रुकृडाम (णि)
- ५ प्रभाविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथजगोपजीव्यपागविभवः-
- ६ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनः तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्त
- ७ तरविमलप्रौलिमणिः मन्वादिप्रणीताविधिविधानधर्मा धर्मगज इव विहि-
- ८ तविनयव्यवस्थापद्धतिरेखिलभुवनभण्डलाभोगेकवामिना परमस्वा-
- ९ मिना स्वयमुपहितराज्याभिषेकमहाधिप्राणनावपुत्रराजश्रीः परम-
- १० माहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानुजस्वभुजबलपरा-
- ११ क्रमेण परमजयशतीकानामेकविनायि शरणैषिणां शरणमवधोद्धा-
- १२ शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथामिलपितकामफलो-
- १३ पभोगदः परमभागवतः परमभट्टारकपादानुद्धयातो महासामन्त
- १४ महाप्रतीहारमहादण्डनायकमहाकार्तिकृतिकमहाराजश्रीध्रुवसेनः कुशली-
- १५ सर्वानेव स्वानायुक्तकमहत्तरद्रागिचाटभटादीन्समाज्ञा-
- १६ पगत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्या-

पतरुं बीजुं

- १ प्यायनायात्मनश्चेहिकमुष्मिकयथाभिलपितफलावाप्ति-
- २ निमित्तमाचन्द्राकार्णवक्षितिस्थितिसमकाशीनः विहारस्थ पतित-
- ३ विशीर्णप्रतिसंस्कारणार्थं धूपदीपतैलपुष्पोपयोगि च सर्वास्मद्रा
- ४ स्ताप्रक्षेपीयः सदित्यदानकरणः सवातभूतप्रत्यायः भूगिच्छिद्रन्यायेन
- ५ वलभ्यां स्वभागिनेयीपरमोपासिकादुड्डाकारितविहारप्रतिष्ठापितानां
- ६ भगवतां सम्यक्संयुद्धानां बुद्धानामाग्यभिभुसंयस्य च पिण्डपातग्लानभेषज-
- ७ जीवरिकाद्युपयोगायानुपुज्यपरान्ते पिप्पलरुद्धरीग्रामो दत्त [:] यतः-
- ८ तत्राधिकृतानां यत्तत्रोत्पद्यते तदुद्ग्रहयतां न केनचित्प्रतिषेधो-
- ९ विचारणा वा कार्यास्मद्गंशजैरण्यनित्यं मानुष्यमस्थिराण्यैश्वर्याण्यपे-
- १० ध्यायमस्मदायोनुमन्तव्यः यश्चाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंच
- ११ मिःमहापातकैश्च सोपपातकैश्च संयुक्तः स्यादत्र च व्यासोक्तः श्लोको भवति ॥ स्वदत्तां
- १२ परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धरां गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति किल्बिषं-
- १३ (स्व) हस्तो मममहासामन्तमहाप्रतीहारमहादण्डनायकमहाकार्तिकृतिक-
- १४ म (हा) रा (ज) श्रीध्रुवसेनस्य... भोगिकवैकुण्ठः लिखितं किंकेन ॥ सं. २१६
- माधवदि ३

१ मौलिकतने अहले मौलिकत लूअथी दर्शायुं छे.

સ્વસ્તિ ! ખુદ્દેહીય ગામમાંના વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી, પોતાના શત્રુઓને બળથી નમાવનાર, મિત્રોના અતુલ પ્રતાપથી સામ્રાજ્ય પ્રાપ્ત કરનાર, સામાજિક ક્ષેત્રો અનેક યુદ્ધમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, દાન, માન, (ભટ્ટારકના) યશનાં ફળ, અને પોતાની સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગને લઈને અનુરક્ત મિત્ર નૃપમંડળના પ્રતાપથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર શ્રીમાન સેનાપતિ ભટ્ટારક પૂર્વે થઈ ગયો.

તેનો પુત્ર, જેનું નમન કરતું શિર તેના પિતાના ચરણની રજથી રક્ત બનીને પવિત્ર થયું હતું, જેના પદના નળની પ્રભા નમન કરતા શત્રુઓનાં ચૂડામણિના તેજથી ઈર્ષ્યા જતી, જેની લક્ષ્મી દીન અને અનાથનું પાલન કરતી હતી, તે પરમ માહેશ્વર શ્રી સેનાપતિ ધરસેન હતો.

તેનો અનુજ, જેનો વિમળ ચૂડામણિ બન્ધુના ચરણને નમન કરવાથી અધિક તેજ-સંપન્ન થયો હતો. જે મનુ આદિ (મુનિઓ)નાં બહિર ક્ષેત્રો વિધિ વિધાનમાં યુધિષ્ઠિર સમાન હતો, જેણે ધર્મ પાલનના નિયમ પળાવ્યા, જેની રાજ્યશ્રી મહાદાનથી પવિત્ર થઈ હતી, અને જેનો રાજ્યાભિષેક અખિલ પૃથ્વીના પરમસ્વામિથી બંધે જ થયો હતો તે સિદ્ધ-સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રી દ્રોણસિંહ હતો.

તેનો અનુજ, પોતાના ભુજબળ વડે શત્રુઓના ગળેની ઘટાનો એકાકી વિજેતા, શરણાગતને આશ્રયસ્થાન, શાસ્ત્રાર્થ અને તત્ત્વમાં નિપુણ, પ્રણયિ મિત્રોને અભિલાષ અનુસાર મંચિત ફળ આપનાર કલ્પતરુ સમાન, પરમ ભટ્ટારકનો પાદાનુક્રમ, પરમભાગવત, મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સમસ્ત રાજપુરુષ, આયુક્તાક, મહત્તર, ચાટ, ભટ આદિને અનુ-શાસન કરે છે:—

તમને બહિર થાઓ કે મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, આ લોકમાં અને પરલોકમાં મંચિત ફળની પ્રાપ્તિ માટે, અનુપુંજ્યના અન્તર આવેલું ચિંપલરૂં-ખરી ગામ, રાજપુરુષોના હસ્ત પ્રશ્નેષણ મુક્ત, સહિત, તેમાંની સર્વ આવક સહિત, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, વક્ષીમાં મહારી ભગિનીની પુત્રી, યુદ્ધ ઉપાસિકા દુદ્ધાએ કરેલા વિહારમાં પ્રતિષ્ઠાપિત, પૂજ્યપાત્ર અને પૂર્ણ બુદ્ધિસંપન્ન યૌદ્ધો અને ત્યાં વસતા મુનિઓના સંઘને, વિહારના પડી ગયેલા અને ભાંગી ગયેલ ભાગોનું સમારકામ કરવા માટે અને ધૂપ, દીપ, તેલ અને (પૂજ્ય માટે) પુષ્પ, અને આજરી જનોનાં અન્ન, એસડ, વસ્ત્ર આદિ મેળવવા માટે, ચંદ્ર, સુરજ, સાગર, પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળસુધી ઉપલોગ માટે, મેં દાન આપ્યું છે આથી તે ગામના માલિકને, જ્યારે તે ત્યાં ઉત્પન્ન થતું લેશું કરે ત્યારે, કંઈ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના નૃપોએ, માનુષ્ય અનિત્ય છે, અને ઐશ્વર્ય યંત્રણ છે, એમ માની, આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી. જે તે હરી લેશે, અથવા તે હરણ કરવામાં અનુમતિ આપશે, તે પંચ મહાપાપનો, અને અન્ય અદ્ય પાપનો દોષી થશે. અને આને માટે વ્યાસનો કહેલો એક શ્લોક છે:—જે પોતે અથવા અન્યથી આપેલી ભૂમિ હરી લે છે, તે લક્ષ ધેનુના વધનું પાપ લે છે. મહાસામન્ત, મહાપ્રતીહાર, મહાદણનાયક, મહાકાર્તાકૃતિક, મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનના સ્વહસ્ત કિક્કકથી લખાયું.

સંવત. ૨૧૬. માધ વદિ. ૩.

ધ્રુવસેન ૧ લાનાં તાત્રપત્રો*

[શુભ] સંવત ૨૧૭ આશ્વિન વદ ૧૩

જે બે પતરાં ઉપરથી આ અક્ષરાન્તર કરવામાં આવ્યું છે તે હો. બરબેસે હો. બુલરને પ્રસિદ્ધ કરવા માટે આખ્યાં હતાં અને તેણે મને આખ્યાં હતાં. અત્યારે તે ખ્રિસ્તી મુસ્લીમમાં છે. તેમાં વલ્લી રાજા ધ્રુવસેન ૧ લાનું શુ. સ. ૨૧૭ આશ્વિન વ. ૧૩(ઈ. સ. ૫૩૬-૩૭)નું દાન લખેલું છે.

પતરાંઓ બહુ સુરક્ષિત નથી. પહેલા પતરાની ઉપરની ફોર અને નીચેના ભાગમાં ડાળાં બાબુના પૂણાનો ભાગ તૂટેલાં છે અને બીજા પતરાની જમણી બાબુ પણ તેવી જ સ્થિતિમાં છે તેથી શરૂવાતના ભાગમાં જે સ્થળેથી દાન અપાએલું છે તે સ્થળનું નામ નષ્ટ થયું છે. ઉપરાંત અક્ષરોના કેટલાક ભાગ ડાળાની અસરથી ઘસારા ગયા છે અને કેટલાક કેટલાં બીલકુલ વંચાતા નથી. તેાપણ બીજાં દાનપત્રોની સરખામણીથી ઘણા બરા અક્ષરો મેળવ્યા છે. જો કે દાનમાં અપાએલા ગામનું નામ મળી શકતું નથી.

લેખ આખો ગદ્યમાં છે. જ્યારે છેવટનો અમુક ભાગ શ્લોકમાં છે. કેટલીક લેખકની ભૂલો સિવાય બ્યાકરણ વિગેરે માટે ખાસ નોંધ કરવાલાયક કંઈ નથી.

શરૂવાતમાં શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટાર્કથી માંડીને ધ્રુવસેન ૧ લા સુધીની વંશાવળી, પછી દાનની વિગત અને છેવટમાં હૂતક વિગેરેનાં નામ આપેલ છે.

દાનવિભાગ—રાજગૃહેન દુહાએ ગંધાવેલા વિહારમાં અને બુદ્ધદાસના ગંધાવેલા વિહારમાં રહેલા ભિક્ષુ સંઘને દાન આપેલું છે.

દાનમાં આપેલું ગામ વટપ્રજ્યક ? છે અને તે જે પરગણામાં આવેલું છે તેનું નામ વંચાતું નથી. જે વિહાર પૈકીનો પહેલો બીજાં ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે પણ બીજાં વિહાર તદ્દન નવો છે. જ્યોત્સેન સંજે વર્ણવેલા ૧૦૦ સંઘારામો પૈકીનો આ એક હોય એમ સંભવિત છે. ધ્રુવસેન પોતે શિવધર્મી હોવા છતાં બુદ્ધધર્મ માટે આપેલું આ દાન ખાસ ધ્યાન ખેંચનારું છે; કારણ તેથી તેની ધર્મ અદિષ્ટતાનું ભાન આવે છે. તેમ જ શ્રૈવ રાજાની બહેન દુહા બૌદ્ધધર્મી હતી તે પણ ઉપયોગી હકીકત છે. ધ્રુવસેન પ્રથમ પોતાને પરમમાહેશ્વર લખે છે અને પાછળથી પરમો-પાસક લખેલ છે. તેથી કદાચ પાછળથી બુદ્ધધર્મમાં આવ્યો હોય એવો સંભવ છે. ઉપરાંત ૬ ઠી અને સાતમી શતાબ્દીમાં બુદ્ધધર્મનું બળ આનાથી પુરવાર થાય છે અને આ મધ્યકાલના રાજાઓ પણ અશોક અને અકબરની માફક ધર્મોધ ન હોતા, એમ પણ સાબીત થાય છે.

* જ. રા. એ. એ. ઈ. સ. ૧૮૬૫ પા. ૩૭૬ હો. મી. બ્લોચ
૨૩

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑ [॥] સ્વસ્તિ [॥] વિજયસ્કન્ધ[વારાત્....વાસકા]ત્પ્ર [સમ] પ્ર[ળ]
ત[ા મિ] ત્ર[ા ણાં] મ[એ] ત્રકાનામતુલબલસ[મ] પત્ર મ[૭]હ[લા]-
- ૨ ભોગસંસક્ત સંપ્રહારશત[લબ્ધ પ્રતાપ]: પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરા-
માનુરક્તમૌલભૂત-
- ૩ મિત્રેશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ મટક: તસ્યસુતસ્તત્ત્વ-
રણરજોરુણાવનત
- ૪ [પવ]િ [ત્રી] કૃતશિરાશિશરોવનતશત્રુત્રુડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનશ્વ
પંક્તિદીધિતિ: દીનાનાથજનોપ
- ૫ [જીવ્ય] માનવિભવ: પરમમાહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિ ધરસેન: તસ્યાનુજસ્તત્પાદામિ-
પ્રણામપ્રશસ્ત'-
- ૬ [વિ]મલમૌલિમણિમ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ દ્વ વિહિતવિન-
યવ્યવસ્થાપદ્ધ-
તિસ્તિલભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકમહા-
- ૮ (વિ) શ્રાણનાવપૂતરાજેશ્રી: પરમમાહેશ્વરશ્રીમહારાજદ્રોણસિંહસિસૈવ
તસ્યાનુજસ્સ્વમુ-
- ૯ જબલપરાક્રમેણ પરગજપ્રત્યનીકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા
- ૧૦ (શાસ્ત્રા) ત્થ તત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુદૃષ્ટપ્રણયિનાં યથામિલપિતકામફલોપભોગદ:
- ૧૧ [પરમમ]દ્વારકપાદાનુધ્યાતો મહાપ્રતિહાર મહાદણ્ડનાયક મહાકાર્તા
કૃતિક મહાસામન્ત
- ૧૨ મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન: [કુચલ]િ સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તક દ્રાક્ષિક-
મહત્તર તાટ મ-
- ૧૩ ટાદિનન્યાંશ્ચ યથા સં વ વ્યમાનકાન્ સમા જ્ઞાપય] ત્યસ્તુવસ્સંવિદિતં
યથા મયા
- ૧૪ મન્સ્થલ^૧ મંનિકૃષ્ટ વટપ્રજ્યક ગ્રામ: સોપરિકકાં ર]સ્સ [દ]િ [ત્ય]
દાન વાત મ [ઉત પ્રત્યા]
- ૧૫ [ય]: સદ્ધાન્યૈશ્ચ કીર્તિમા....હ....રિમા....પે: માં હા મિચ [ળ] હ
[દ્રન્ય]ા યેન

૧ અક્ષર છે કે એ, તે શંકા જેવું છે. ૨ વાંચો મટક: ૩ ત શંકાવાળો છે. ૪ સાધારણ પાઠ પ્રશસ્તર છે. ૫. એ. વો. પ. પા. ૨૦૫ માં પણ તર નથી. ૬ વાંચો રાજ્ય ૭ વાંચો તત્વાનાં ૮ પહેલો અક્ષર ર અથવા ક જેવો લાગે છે. ત્રીજો પંડુરોય પણ માત્ર ૭ દેખાય છે સ્થનો ૪ પણ અ ચોક્કસ છે. ૮ વ અને જ્ય અ ચોક્કસ છે. ૯ આ ત્રુટ અક્ષરોનો અર્થ કદાચી શકતો નથી. જેવી જે અ ચોક્કસ છે.

પત્રે વીજું

- ૧૩ [માતાપિ]ત્રોઃ [પુળ]યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચ [એ] હિકામુષ્મિકયથામિલિત
ફલાવાસિનિમ્ [હત્તમા]
[ચન્દ્રારૂ]ક્ષાણ્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસગકાલીનઃ વલર્મીતલસ્વભાગિનેયા દુઙ્ગાકારિત
[વિહાર ?]
- ૧૮ ... [આ]ચાર્ય મદન્તચુદ્ધદાસકારિતવિહારકુચ્યાંપ્રતિષ્ઠાપિતમગવતાં
સ્સમ્ય[ક્સંબુ]
- ૧૯ [દ્વાનાં]બુદ્ધ]નામ્મન્ધૂપપુષ્પદીપતેલોપયોગિ વિહારસ્ય ચ સ્વણસ્ફુટિતપતિ [ત]
- ૨૦ [ત્રિ]ર્શાણ્ણ પ્રતિસંસ્કારણાર્થ ચતુર્દશાભ્યાગતંભયવિહારપ્રતિવાસિમિશ્નુસંઘસ્ય
- ૨૧ [..]પિ]ણ્ડપાતશયનાસનમ્લાનપ્રત્યાયમૈષઙ્ગ્યપરિષ્કારાપયોગાર્થ ચ પ્ર-
- ૨૨ [તિપ્] આદિતઃ [॥] યતો મિશ્નુસંઘાધિકૃતાનાં મુદ્ગતાં કૃપતાં પ્રવિશતાં ન
કેશ્ચિત્સ્વલ્પાપ્યા
- ૨૩ [વાધાક] આર્યાસ્મદ્વંશજેરાગામિનૃપતિમિશ્વાનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યશ્ચિરં માનુષ્યં
સામાન્યં ચ
- ૨૪ [મ્]મિદાનફલમવગચ્છદ્વિરમમ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયેતલ્યશ્ચ [॥]યશ્ચાચ્છિ
- ૨૫ [ન્યાત્] આચ્છિદ્યમાનં વાનુમોદત સ પંચમિર્મહાપાતકૈઃ સોપપાતકૈસ્સંગુ-
ક્તસ્યાત્ [॥] [ત્ય]પિ
- ૨૬ [વ્યા]સ ગીતૌ શ્લોકૌ ભવતઃ [॥] પાર્ષ્ટિ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ
ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા
- ૨૭ [ચાનુમન્તા] ચ તાળ્યેર્વ નરકે વસેન્ [॥] વહુભિર્વગુપ્તા મુક્તા રાજમિસ્સગરા-
દિભિઃ યસ્ય
- ૨૮ [યસ્ય યદા ભૂમિ]ઃ તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ સ્વહસ્તો મમ મહાપ્રતિહાર મહાદણ્ડ
- ૨૯ [નાયક મહાકાર્ત] આકૃતિક મહાસામન્ત મહારાજશ્રી ધ્રુવસેનસ્ય ॥ દૂતકો
રાજસ્થાનીય મદ્દિઃ
- ૩૦ [લિખિ]તં કિક્કેકેનેતિ [॥] સં ૨૦૦-૧૦-૭ આશ્વયુજ વ ૧૩

૧ ઑ અને એપડો સ્સ શકાવાળા છે. ૫જુ છ. એ. વો. ૨ પા. ૧૦૪ પ્લેટ ૨ પં. ૫ આપેલ પાઠ ઉપરથી અધુ મેળવી શકાય છે. ૨ આ પાઠ એ ચોક્કસ છે. ૩ અથવા કદાચ [હા]પિ ૪ વાંચો તાન્યેવ ૫ જો કે સ અને વ નો જુજ ભાગ દેખાય છે અને ૧૦ અને ૭ ના ચિહ્નમાં થેડું તૂટે છે, જતાં પાઠ તદ્દન ચોક્કસ છે.

ધ્રુવસેન ૧ જ્ઞાનાં વાવડી જોગીયામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો

ગુ. સં. ૨૨૧ આશ્વિન વ. ૧

જૂનાગઢ તામે લેસાણથી થોડે છેટે અને ગાયકવાડના માણેકવાડાથી વાયવ્યમાં ૧૧ માઈલ છેટે આવેલા વાવડી જોગીયા ગામડામાં રહેતા બે બ્રાહ્મણ ભાઈઓ પાસે આ તામ્રપત્રો હતાં. આમાંના એક તામ્રપત્રમાં કાંઈક પૈસાની વાત હશે એમ માની થોડી પંક્તિની નકલ ઉતારી મને પૂછવા આવી. આ વલ્લભીના તામ્રપત્રમાંથી છે એમ તેને સમજાવ્યું ત્યારે મૂળ પત્રમાં દેખાડવા કમુલ કર્યું. થોડા માસ બાદ તે પોતાના ભાઈ સાથે રાજકોટ તે પત્રમાં લઈને આવ્યો. આ પત્રમાં પાછાં ઉપલબ્ધ નથી.

પત્રમાં માપ ૧૦ાઈ. x ૭ાઈ. હતું અને દરેકમાં બળ્લે કાળાં હતાં જેમાં નાંખેલી કડીથી તે બાંધેલાં હતાં. બન્ને પત્રો સુરક્ષિત હતાં માત્ર સાત આઠ અક્ષરો ગયેલા હતા તે અટકળ થી બેસારી શકાય તેમ હતા. અક્ષરો સારી રીતે અને ચોખ્ખા કોતરેલા હતા. પહેલા કંટાં બીજાના ઉપરો અક્ષરો જરા નાના હતા અને તેનું કારણ એ હતું કે પહેલામાં જ્યારે ૧૫ પંક્તિ હતી ત્યારે બીજા માં ૧૭ા પંક્તિ સમાવવી પડી હતી. ભાષા સંસ્કૃત હતી. અનુસ્વાર વિગેરેના તેમ જ શબ્દની દ્રેષ્ટાદશી મળી ને લગભગ આળીસેક ભૂલો હતી.

તામ્રપત્ર અંદરની હકીકતમાંથી વલ્લભી વંશના ઇતિહાસ ને લગતી કાંઈ નવી બીના મળતી નથી. તેની અંદર લખેલાં ગામડાંઓ હાલ વાવડી જોગીયા આસપાસ મળતાં નથી. શમિભૂમ્પર (પત્ર ૧ પં. ૧૫), ભદ્રેણિકા (પત્ર ૨ પં. ૧૮), દ્રોણિક (પત્ર ૨ પં. ૧૭), સરસ્વતિવટ (પત્ર ૨ પં. ૨૦) વગેરે ગામડાં વાવડી જોગીયાની આસપાસ મળતાં નથી. અત્યારે તેની પૂર્વમાં ગણથ, દક્ષિણે રૂકાસિયા અને બસાણ પશ્ચિમે રાણપુર અને ખંભાસિયા અને ઉત્તરે બરવાલા અને હડમનિયા નામનાં ગામડાં મળે છે. આ ઉપરથી અટકળ થાય છે કે કાં તો ગામડાંનાં નામ બધાં ફરી ગયાં છે. અગર તો હાનનું સ્થળ કાઠિયાવાડની બહાર હોવું જોઈએ. રાણપુર તાલુકામાં સમી નામનું ગામડું છે અને તેનાથી ઉત્તરે પાંચ માઈલને છેટે સરસ્વતિ નદી વહે છે, જેના ઉપરથી સરસ્વતિવટ પહેલું હોય પણ તે સિવાય બીજાં ગામડાં આસપાસ મળતાં નથી. એમ કમુલ કરવું જોઈએ.

હાન લેનાર સ્કંદગ્રાંથ અને ગુહગ્રાંથ બે ભારદ્વાજ ગોત્રના છે અને જાંઘોગસ સપ્તધ્યારી છે તે નાગર બ્રાહ્મણ છે. આનંદપુર એટલે કે ઉત્તર ગુજરાતમાંના વડનગરના રહેવારી હોવાથી તેમ જ તેઓના નામ ઉપરથી તે અનુમાન બાંધી શકાય છે. તેઓનાં મૂળ નામ સ્કંદ અને ગુહ હોવાં જોઈએ જ્યારે ગ્રાંથ તે તેઓનાં શર્મ છે. તેવાં તેર શર્મો છે, અને અત્યારે પણ નાગર બ્રાહ્મણોનાં નામ સાથે ધાર્મિક ક્રિયા વખતે તેમાંનું એક જોડવામાં આવે છે. શ્રીમાલી અને જૈદિવ્ય બ્રાહ્મણોમાં પણ ગ્રાંથ શર્મ જોવામાં આવે છે. પણ ભારદ્વાજ અને આત્રેય ગોત્ર સાથે નાગરબ્રાહ્મણ જ્ઞાતિમાં તે શર્મ મળે છે તેથી આ હાન લેનારા નાગર બ્રાહ્મણ હતા, એ સાબીત થાય છે.

ફતલનું નામ ભટ્ટિ આપવામાં આવ્યું છે. તેના ઇલકાળ નો અર્થ ચોક્કસ થઈ શકતો નથી. તે શબ્દો સ્તૂપ અને કરા વાંચીએ તો ભટ્ટિ રસોડાનો ઉપરી હોય એવો અર્થ થાય છે પણ "સૂ" ને "સ્તુ" ને બદલે હોય (ભૂલથી) તો સ્તૂપકારાપતિ નો અર્થ સ્તૂપ અને જેલનો અધિકારી એવો થઈ શકે.

વિશેષ વિવેચન

આચાર્ય વલ્લભજી એ પ્રકટ કરેલાં આ નવાં તામ્રપત્રો ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ ઉપયોગી છે. તેની સાલ ગુ. સં. ૨૨૧=૫૩૬-૪૦ ઇ. સ. જે સ્પષ્ટ રીતે લખેલ છે તે ધ્રુવસેનની પ્રાપ્ત સાલથી પાંચ વર્ષ મોડી છે. તૃથી ધ્રુવસેન ૧ લો સં. ૨૦૭ થી ૨૨૧ સુધી રાજ્ય કરતો હોવો જોઈએ, એમ અનુમાન થાય છે.

મી. વલ્લભજીનું શર્મ બાબતનું વિવેચન ઉપયોગી છે અને જો બધાં હાનપત્રોમાંનાં નામો તથા તેનાં શર્મો વિગેરેનો સંગ્રહ કરવામાં આવે તો બ્રાહ્મણની પેટા જ્ઞાતિ માંહેના કેટલાક પ્રશ્નો નો નિકાલ થઈ શકે. મી. આચાર્યે ગામડાંની ઓળખ આપી છે તે તપાસ કરવા જેવી છે.

૧ વાંચના આદર્શન્ટલ જરૂર ના. ૭ પા. ૨૬૭ આચાર્ય વલ્લભજી હરિદાસ.

૨ શ્રીમાલી તે શ્રીમાલ હાલના બિનનમાલ (મારવાડમાંના) ના રહીશ બ્રાહ્મણની ઉપજાતિ હતા.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्ड-
- २ लाभोगसंसक्तं संप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानर्जबोपार्जिता-
- ३ नुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणीबलावासराज्यश्राः परममाहेश्वरः श्रीसेना-
- ४ पति मंडार्कस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणेवैवतपवित्रीकृतशिराशिरोवनतशत्रुचृडा-
- ५ मणिविच्छुरितपादनखपङ्क्तिदीधितिः दीनानाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः
- ६ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादाभिप्रणामप्रशस्तरवि-
- ७ मलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधिविधानधर्मा धर्मराज इव विदितविनयव्यवस्था-
- ८ पद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमपहितराज्यभि-
- ९ पैकमहाविश्राणनावपूतराजश्रीः परममाहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहसिंह
- १० इव तस्यानुजःस्वभुजबलपराक्रमेण परमजघटानीकानामेकविजयी शरणे-
- ११ विणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषित
- १२ कामफलोपभोगदः परमभाशवतैः परमभट्टारकपादानुभ्यातो महाराज
- १३ श्री ध्रुवसेन । × कु]शली सर्वानेव स्वानायुक्तकर्वािनेयुक्तकद्राक्षिकं-
महत्तरचाटभट-
- १४ ध्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशिकादीनन्यांश्च यथासंबन्धमानरात्समनुदर्शयति
- १५ अस्तु वस्संविदितं यथा शमिहम्बरग्रामे पूर्वदाक्षिणसीम्नि

पतरुं बीजुं

- १६ भद्रणिकासीमापरतः ब्राह्मणस्कन्दसत्कक्षेत्रादुत्तरतः ब्राह्मणस्वामिदत्तसत्क
[क्षेत्रादक्षिणतैः]
- १७ खुदिलकाश्चमित्रपादीयककेसरिकादिप्रत्ययक्षेत्रपादावर्त्तशतानि सप्त तथा
च द्रोणिकामीमा
- १८ परतः देवब्राह्मण क्षेत्रादुत्तरतः द्रोणब्राह्मणसत्कक्षेत्रात्पूर्वतः यामस्य च पूर्वसीम्नि आदि
- १९ त्यकप्रत्ययक्षेत्रपादावर्त्तशतं तथानयोरेव सीम्नोः मुदादित्याश्चमित्रखुदिलकदा-
मरकादिप्रत्यय-

१ वांथो संसक्तसंप्रहार-२ वांथो भट्टार्क ३ वांथो रजोरुणाव. ४ वांथो सुपहितराज्या. ५ वांथो राज्यश्रीः
६ विसर्ग २६ इरो. ७ वांथो भागवतः ८ वांथो द्राक्षिक ९ वांथो मानकान्य १० ईंशर्माता श५६ गथा छे.
२४

- ૨૦ વાપ્યઃ પચ પ્રત્યેક^૧ પાદશપાદાવર્તપરિસરાઃ તથા સરસ્વતિવટપ્રામે દક્ષિણસીમ્નિ
વીતમધ્યે વાર્પી
- ૨૧ પાદશપાદાવર્તપરિસરા એકત્ર પાદાવર્ત સતાન્યષ્ઠૌ વાપ્યશ્ચ ૫૮ આનન્દપુર-
વાસ્તવ્યબ્રાહ્મણ--
- ૨૨ સ્કન્દત્રાત ગુહત્રાતામ્યાં ભરદ્વાજસગૌત્રામ્યાં છન્દોગસબ્રહ્મચારિમ્યાં મયા ગાતા-
પિત્રોઃ પુણ્યપ્યયનાત્મ--
- ૨૩ શ્વેદિકામુષ્મકંયથામિલપિતફલાચૌતિનિમિત્તમાચત્રાર્કાર્ણવથિતૈર્ગિસરિ-
ત્પર્વતસ્થિતિસમકા--
- ૨૪ લીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યં વલિચરુવૈશ્વદેવાદ્યાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પણાર્થં
ઉદકાતિસર્ગેણ-
- ૨૫ બ્રહ્મદેયમતિમૃદ્ધં યતોનયોઃ યતિતયા બ્રહ્મદાયસ્થિત્યા મુંજતો કૃષતો કર્ષતોઃ^૨ પ્રદિશ
- ૨૬ તોર્ધ્વા ન કૈશ્વિત્સ્વરૂપાપ્યાવાધા વિચારણા વા કાર્યાસ્મદ્વજૈરાશામનુપંતિમિશ્વાનિ-
ત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્ય-
- ૨૭ સ્થિરં માનુષ્યં^૩ સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ
યશ્ચાચ્છિન્નવ્યાનં
- ૨૮ આચ્છિલ્યમાનં વાનુમોદેત્સ પંચભિર્મહાપાતકૈસ્સોપપાતકૈસ્સયુક્તૈઃ સ્યાદપિ ચાત્ર વ્યાસ
- ૨૯ ગીતા શ્લોકા ભવન્તિ ॥ ૫૬૬ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે^૪ મોદતિ ભૂમિદઃ ॥ આચ્છેતા
વાનુમન્તા ચ તાને^૫ -
- ૩૦ નરકે વસેન્ સ્વદત્તાં પરદાતૈં વા યો હરેત્વસુન્ધરાં શર્વાં ગતસંહસ્રસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ
- ૩૧ કિલ્બિર્ષં બહુભિર્વસુધા મુક્તૌ રાજભિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ તસ્ય તસ્યં....
- ૩૨ ફલં ॥ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રી ધ્રુવસેનસ્ય દૂતકસ્પૃષ્કારાપતિર્મૈટ્ટિઃ લિખિતં
ક્રિક્રકેનેતિ
- ૩૩ સં ૨૦૦ + ૨૦ + ૧ આશ્વયજૈ વ ૧

૧ વાંચો પ્રત્યેકે પોડ. ૨ વાંચો પોડશ ૩ વાંચો બ્રહ્મચારિમ્યાં ૪ વાંચો પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મ ૫ વાંચો
નશ્વેદિકામુષ્મિક ૬ વાંચો ફલાવામિ. ૭ વાંચો ચન્દ્રાર્કાર્ણવલિતિ ૮ વાંચો કૃષતોઃ કર્ષયતોઃ ૯ વાંચો જૈરાગામિ
૧૦ વાંચો માનુષ્ય ૧૧ વાંચો છિન્ચાત ૧૨ વાંચો સ્વયુક્તઃ ૧૩ વાંચો સ્વર્ગે ૧૪ વાંચો તાન્યેવ ૧૫ વાંચો
પરદત્તાં ૧૬ વાંચો ગવાં ૧૭ વાંચો શત ૧૮ વાંચો કિલ્બિર્ષ ૧૯ વાંચો મુક્તા ૨૦ તસ્ય તસ્ય તદા ૨૧ વાંચો
૧૮ ૦૦ વાંચો સ્પૃષ્કારપતિ ૨૩ વાંચો આશ્વયુજ--

ધ્રુવસેન ૧ દાનાં તામ્રપત્રો

[શુભ] સંવત ૨૨૬ કાર્તિક સુ. ૧૫

આ બે પતરાંઓના ભાંગીને ઘણા ટુકડા થઈ ગયા છે. પહેલા પતરાના ચાર, અને બીજાના છ ટુકડા સાચવેલા છે. તેમની મદદથી દાનપત્રનો મોટો ભાગ વાંચી શકાય છે અને ઈંઈ બહુ નુકસાનભરેલી ખોટ જણાતી નથી. દરેક પતરૂં ૧૧" x ૧૩" ના માપનું છે. લેખને ઈંઈ એટલી બધી થઈ છે કે તેની છાપ લઈ શકાય તેમ નથી. બીજા પતરાના, આશીર્વાદ અને શાપ આપનારા શ્લોક અને તિથિવાળા ભાગો પૂરતા રૂપ છે.

વલ્લભીમાંથી જાહેર થયેલું આ દાનપત્ર ધ્રુવસેન ૧ થી આનન્તપુરમાં વસતા એક બ્રાહ્મણને અપાયેલા દાનની નોંધ લે છે. દાન લેનાર પુરુષ અને દાનની મિલકતનું વર્ણન બોવાયેલ છે. પણ તે મિલકત સોપોડેન્દ્રક ગંડલીમાં કેટલાંક પાઠાવત્ત ભૂમિની છે.

દાનપત્રમાં જાણવાલાયક ત્રણ વિશેષ હકીકત છે. ધ્રુવસેન માટે, તે નૃપનાં બીજાં દાનમાં, અને તેનું નામ જણાવતાં અન્ય દાનમાં, ન મળતું એવું એક વધારે ઉપનામ આ દાનમાં આપણે જોઈએ છીએ. તે ઉપનામ પહેલા પતરાની પંક્તિઓ ૧૦ અને ૧૧ માં જણાવેલું છે.

બીજી બાબત એ છે કે આ દાનની તિથિ શબ્દોમાં અને સંખ્યા બંનેમાં આપી છે તેથી તિથિની સંખ્યા સંબંધે ઈંઈ પણ શક રાખવાની જરૂર નથી.

તિથિ અને લખનારનું નામ એક શ્લોકમાં આપ્યાં છે. લખનારનું નામ તદ્દન નહું છે. દ્વિતકનું નામ આપ્યું નથી.

દાનની તિથિ સંવત ૨૨૬ નવી છે. અને વલ્લભી સમયના જ્ઞાનને માટે ઘણી મહાન અગત્યની છે. કારણ કે અત્યાર સુધી જાણેલી નૃપ ધ્રુવસેનની તિથિ સંવત ૨૨૧ હતી (વી. એ. જ. લો. પા. ૨૯૭) અને તેથી આપણું દાનપત્ર, તેના રાજ્યનો સમય આમ ઓછામાં ઓછાં પાંચ વર્ષ વધારે છે. વલ્લભી નૃપ ધ્રુવસેનની બીજી તિથિ ૨૪૦ (ઈ. એ. વો. ૭, પા. ૬૬) મળેલી છે. વચ્ચે થયેલા નૃપ ધરપદ્મે કોઈ પણ દાન કર્યું કે નહિ તે જાણીતું નથી.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ [ઓં સ્વસ્તિ વલ]ભીતઃ પ્રસભપ્રણતા[મિત્રાણાં મૈ]ત્રકાણામતુલ્યલસપત્નમણ્ડલા-
ભોગસં[સક્તસંપ્રહાર-]
- ૨ [શતલઘ્ધપ્રતા]પઃ પ્રતાપોપનત[દાનમાના]ર્જવોપાર્જિતાનુરાગનુરક્તમૌલમૃતમિ
ત્રશ્રેણીબલાવાપ્ત-]
- ૩ [રાજશ્રીઃ પરમ]માહેશ્વરશ્રીસેનાપતિમટા[ક્ષેસ્ત]સ્ય સુતસ્તત્પાદરજારુણાવનતપ-
વિત્રીકૃતશિરાશિશ[રોવનત-]
- ૪ શત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનમ્વપક્ષિદીધિતિઃ દીનાનાથજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ
પ[રમમા-]
- ૫ હેશ્વરઃ સેનાપતિધ્રુવસેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાભિપ્રણામપ્રશસ્તતરવિમલમૌલિમણિર્મ-
ન્વાદિપ્રણીત-
- ૬ વિધિવિધાનધર્મ્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપદ્ધતિરસિલભુવનમણ્ડલા-
ભોગૈકસ્વામિના
- ૭ પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકં મહાવિશ્રાણનાવપૂતરાજ્યશ્રીઃપરમમા-
- ૮ હેશ્વરઃ શ્રીમહારાજદ્રોણસિંહઃ સિંહ ઇવ તસ્યાનુજઃ સ્વભુજવલપરાક્રમેણ પરમ-
જઘટાનીકાના-
- ૯ મે[ક]વિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાં કલ્પતશરિવ સુદૃષ્ટપ્રણ-
યિનાં યથાભિલષિ-
- ૧૦ [તકા] મફલોપભોગદઃ સૈ-ધિકસમાશત....
- ૧૧ શિરપ્રણામપ્રશસ્તતરીકૃતવિમલપાદકમલયુગલઃ પરમમદારકપાદાનુધ્યા-
- ૧૨ [તમહાસામન્તમહારાજ]ધ્રુવસેનઃ કુશલી સર્વાનેવ સ્વાનન્યાંશ્ચાયુક્તકવિનિયુક્ત-
કાનન્યાંશ્ચ યથા-
- ૧૩ [સંવધ્યગાનકાનેનુદર્શ]યતિ યથા મયાનર્તપુરવાસ્તવ્ય ... પ-ગ્રામ
- ૧૪ પાપ સ હર પલ્લીક

પત્રું બીજું

- ૧૫
- શતમેકં માતાપિત્રોઃ [પુણ્યપ્રયાયના-]

૧ મૂળ પત્રમાંથી ૨ વાંચો પત્રો ૩ આ પિત્રે શ્રીમં પત્રમાં બોલામાં આવતું નથી.

- ૧૬ ત્થમાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃદ્ધયે
ક્રિયોત્સર્પ્પણાર્થમાચન્દ્રાર્કે અર્ણવક્ષિતિ-
- ૧૭ સમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયમો[ગ્યં સો]દ્ર[ક્ષં સો]પરિકરં સમૂતવાતપ્રત્યાયં
સર્વહિરણ્યા-
- ૧૮ કીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં ભૂમિ
સોપોકેન્દ્રકમણ્ડલ્યાં બ્રહ્મદેયઃ નિસૃષ્ટઃ
- ૧૯ બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુંજતઃ [કૃષતઃ કર્ષ]યતઃ પ્રદિશતો વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યા-
સેધં પરિપન્થના વા
- ૨૦ શજૈરાગામિનૃપતિભિશ્ચાનિત્યાન્યૈશ્ચ[ર્યા]ણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યં ચ
ભૂમિદાનફલમિતિ
- ૨૧ સદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ ય[શ્ચૈનં] છિદ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુમો-
દેત સ પશ્ચમહા-
- ૨૨ [પા]તકૈસ્સંયુક્તસ્યાદપિ ચાત્ર વ્યાસે[ન ગીતાઃ શ્લોકા ભવન્તિ[૧*] પાંદ્રે
વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ
- ૨૩ [ભૂમિદઃ આચ્છેદા ચાનુમન્તા ચ તા]ન્યેવ નરકે [વસેન્ સ્વદ]તાં પરદતાં વા
યો હરેત વસુન્ધરાં સ વિષ્ટા
- ૨૪ યત્નાદ્રક્ષ યુધિષ્ઠિર મહાં મહિમતાં શ્રેષ્ઠ
- ૨૫ સ્વહસ્તઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્ય[૧*]ત્રિપું(?)ક
- ૨૬ શુક્લપક્ષસ્ય પુણ્યાયાં પૌર્ણિમા[તિર્થો]
- ૨૭ મદ્રેણ લિખિતં તામ્રશાસનં [૧*]
- ૨૮ સં ૨૦૦ ૨૦ ૬ કાર્તિક શુ ૧૦ ૬

૧ વાંચો ચન્દ્રાક્ષાર્ણવ ૨ વાંચો વેધઃ ઇદમે દેકાણે આને બદલે નીચેના શબ્દો હોય છે સ્વત્પાપ્યાવાધા
વિચારણા વા ૩ તારીખ બતાવતું આ વાક્ય અહીં જ લેવામાં આવે છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્ર^૧

એક વલ્લી દાનપત્રના પહેલા પત્રનો આ ટુકડો છે. સુભાષે ધ્રુવસેન ૧ લાનું આ દાનપત્ર છે એટલું દર્શાવતો ભાગ તેમાં મોબુદ છે. પત્રોનું માપ આપી શકાતું નથી, વલ્લી પત્રોં એમાં હોય છે તેનાથી જૂદી જ જાતની ન્હાની અને પાતળી ત્રાંખાંની ઠડીવાળું એક ન્હાનું કાણું તેની જમણી બાજુએ છે.

અક્ષરો ચોક્કસ અને સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે, પત્રોં ઉપર મોબુદ રહેલો લખેલો ભાગ સરલતાથી વાંચી શકાય છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧
- ૨
- ૩ [રાજ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વર: સેનાપતિશ્રીમદ્ધક્ષસ્તસ્ય સુતસ્ત]ત્યાદર[જોરુણાવન-
તપ]વિત્રી-
- ૪ [કૃતશિરા: શિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપ]ઈત્તિદીધિતિર્દીનાના-
શ્રજનોપજી-
- ૫ [વ્યમાનવિભવ: પરમમાહેશ્વરસ્સેનાપતિધ્રુવસેન: તસ્યાનુજસ્તત્પાદા]મિપ્રણામપ્ર-
ગ્રસ્તવિમ-
- ૬ [લમૌલિમણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મ્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિત]વિનય-
વ્યવસ્થાપદ્ધતિરશ્ચિ-
- ૭ [લભુવનમળ્ડલામોગસ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિત]રાજ્યભિષેકો મહાવિશ્રાળ-
- ૮ [નાવપૂતરાજ્યશ્રી: પરમમાહેશ્વરો મહારાજશ્રીદ્રોણર્મિહસ્તિહ ઇવ તસ્યાનુજ:-
મ્વ]મુજવલે-
- ૯ [ન પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા શાસ્ત્રા]સ્થત-
ત્વાનાં કરુપતરુરિવ-
- ૧૦ [સુહૃત્પ્રણયિનાં યથામિલપિતફલોપભોગદ: પરમભાગવત: પર]મમટ્ટાર-
કપાદાનુધ્યાતો
- ૧૧ [મહારાજધ્રુવસેન: કુશલી સર્વ્વનેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તક]મહત્ત-
રન્નાટમટ્તાણ્ડપાશિ-
- ૧૨ [કષ્ટ્રુવાધિકરણિકાદીનન્યાંશ્ચ યથાસંબધ્ધમાનકાનનુદર્શય]ત્યસ્તુ ધ્વસ્સંવિદિતં
યથા મયા
- ૧૩ '

૧ કેસની અંદર શબ્દો અટકળે ગણીને મૂક્યા છે ૨ મ્હારી ગણતરી સાચી હોય તો મહાસામન્ત માટે આમાં જરૂર નથી ૩ છેલ્લી પંક્તિના અક્ષરો ધસાર્ધ ગયા છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાનું પહેલું પત્રું

આ પત્રાની બધી બાબુઓએ થોડું નુકશાન થયેલું છે. તેનું માપ ૧૧"×૬૩" છે.

અક્ષરો જોકે તદ્દન સીધી પંક્તિમાં નથી તોપણ ચોક્કસ અને છૂટા છૂટા કોતરેલા છે. સરતચૂકને લીધે કોતરનારે કોઈ કોઈ વખતે શબ્દની વચ્ચેના એક અથવા વધારે અક્ષરો કાતર્યા નથી.

દાન લેનારનું નામ તેમાં નથી. પણ છેલ્લી બે પંક્તિઓપરથી જણાય છે કે તે ધ્રુવસેન ૧ લાનું દાનપત્ર છે. પત્રાના શબ્દોપરથી દેખાય છે કે તે રાજાનાં પ્રથમ દાનો પૈકીનું આ એક છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ તનમણ્ડલાભોગસંસક્તસં-
- ૨ [પ્રદારશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપો]પતતદાનમાનાર્જિવોષાર્જિતાનુરાગોનુરક્તમૌ-
- ૩ [લઘુતથેષીચલાવાપ્તરા]જ્યશ્રીઃ પરમગાદેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિમહાર્જસ્ત-
- ૪ [સ્થ મુતસ્તત્પાદેરજોરુણાંબક]નતપવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુનુદાગણિ
[પ્રમાવિચ્છુ-]
- ૫ [રિ | તપાદ [ન] સ્વપક્ષિદીપિતિર્દીનાનાશ્રંજોપજીવ્યમાનવિમલઃ પરમા-
- ૬ [દેશ્વરઃ સેનાપતિધર્મમેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાગિર્ધશ્વનવિમલમૌલિ [ગણિ-]
- ૭ [ર્મન્વાદિ] પ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજં ઇવ વિદિતવિનયવ્યવસ્થાપ-
[દ્વતિરશિલ-]
- ૮ મુવનમણ્ડલાભોગૈ[ક*]સ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિતરાજ્યામિપેકમહાવિ-
- ૯ શ્રા[ણ]નાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમગાદેશ્વરો મહારાજદ્રોણમિહુત [*] સિદ્ધદે-
[વ તમ્યાનુ-]
- ૧૦ જસ્સ્વમુજબલેન^૧ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈ[વિણાં શરણમવ-]
- ૧૧ [બોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્ત્વા]નાં કલ્પતરુરિવ મુદ્દત્પ્રણયિનાં યથાગિ [લપિત-
કામકલોપમો-]
- ૧૨ [મદઃ પરમમાગવતઃ પ]રમમદારકપાદાનુદ્ધયાતો મ[હારાજશ્રીધ્રુવસેનઃ]
- ૧૩ ^૨[કુશલી સર્વ્વનેવ સ્વાનાયુક્તક[દ્રાક્ષિકમહત્તરચાટમટ]

૧ પીળા પતરાની માફક દીનાનાથ પછી કૃષ્ણ શબ્દ નથી. ૨ તેમજ પાદામિ પછી પ્રણામ શબ્દ નથી. શબ્દો સં. ૨૦૭ નાં તાત્પર્યને મળતા છે, તેથી શક્યતાના વર્ષનું આ દાન હશે. ૩ વાંચો રાજ્ય ૪ આંહીનો ભાગ પણ સં. ૨૦૭ નાં તાત્પર્યને મળતો છે. ૫ વાંચો સિદ્ધ. ૬ પીળા ઇટલાકમાં સ્વમુજ-બલપરાક્રમેણ શબ્દો છે. ૭ કૌસમના શબ્દો અટકળે મૂક્યા છે.

શુદ્ધસેનનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત ૨૪૦ શ્રાવણ સુ. ?

આ તામ્રપત્રો ઇંદીયન એન્ટીક્વેરીના તંત્રી તરફથી મળેલાં હતાં. તેનું માપ ૧૧.૬ ઈંચ ૫.૭ ઈંચ છે. સીલ અને કટી ગુમ થયેલાં છે. કાટથી પતરાં ખવાઈ ગયેલાં છે અને બીજું વધુ પડતું ખેંચાયેલું છે. શુદ્ધસેનનાં બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાંના અક્ષરથી આ પતરાંમાંના અક્ષરો ખડું જુદા છે તેઓ વધુ મોટા અને સુવ્યક્ત છે અને ધ્રુવસેન ૧ લાના પતરાંમાંના અક્ષરોની ઢબને વધુ મળતા આવે છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ લખેલું નથી અને સ્વસ્તિ શબ્દ લખેલો નથી, એ બે બાબતમાં બીજાં બધાં વલ્લી તામ્રપત્રોથી આ પતરાં જુદાં પડે છે.

વંશાવળી પણ બીજાં પતરાંનાથી જુદી છે અને શુદ્ધસેનનું વર્ણન તદ્દન નવું છે. તે નીચે સુજળ છે :

... .. તેની પછી ધ્રુવસેન રાજ ઠરે છે. તેના પછે પ્રણામ કરીને બધાં પાપ જોણે ધોઈ નાંખ્યા છે, પોતાના દુશ્મનોનાં લશ્કરોને હરાવવાથી જે કૃષ્ણ જોવો છે, શુદ્ધ અને કિંમતી રત્નોથી ભરપૂર હોઈને જે સમુદ્ર જોવો છે, બધાં મનુષ્યની દૃષ્ટિએ મનોહર હોવાથી જે ચંદ્રના જેવો છે એવો પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ શુદ્ધસેન

વળી એ પણ ગુંચવાડાભરેલું છે કે શુદ્ધસેના પોતાના પિતા ધરપદ્મનું નામ વંશાવળીમાં નથી અને ધ્રુવસેન ૧ લા પછી તરત જ પોતાનું વર્ણન આવે છે. વધુ આશ્ચર્ય તો એ છે કે તેના પછી શુદ્ધસેનના દીકરાનાં શાસનપત્રોમાં ધરપદ્મનું વર્ણન છે અને તેને મહારાજાનો ઇલકાળ આપેલ છે તેથી તે ગાદી ઉપર આવેલો હોવો જોઈએ. આના સમાધાન તરીકે ઠંઠાચ સંભવ છે કે ધરપદ્મે ખડું જ થોડો સમય રાજ્ય કર્યું હોય, જેથી વંશાવળીમાં તેનું વર્ણન ખડું જરૂરનું લાગ્યું નહીં હોય. આ દાનની સાલ ૨૪૦ ઉપયોગી છે, કારણ ધ્રુવસેન ૧ લા અને શુદ્ધસેન વચ્ચેનો સમય ૬ વરસ ટુંકો થાય છે.

ધ્રુવસેન ૧ લાની બેનની દીકરી હુદાએ વલ્લીમાં સ્થાપેલ વિહારમાં રહેતા બૌદ્ધ શ્રમણોને દાન આપવામાં આવેલ છે. આ વિહાર બીજા ઘણા લેખોમાં વર્ણવેલ છે. દાનમાં આપેલા ગામનું નામ નષ્ટ થયું છે. બૌદ્ધ ધર્મનાં બીજા દાન માફક આ દાન આપવાનો ઉદ્દેશ પણ નીચે સુજળ છે. વિહારનો જીર્ણોદ્ધાર, શ્રમણોને અન્ન વસ્ત્ર ઇત્યાદિ, શુદ્ધની પૂજા માટેની સામગ્રી વિગેરે. ઉપરાંત સદ્ધર્મનાં પુસ્તકોની (ખરીદી), એ એક નવો ઉદ્દેશ આમાં છે. વિહારમાં પુસ્તકાલયનું અસ્તિત્વ આનાથી પુરવાર થાય છે.

૧ ઇ. એ. એ. જ. પા. ૬૬ ડો. ઇ. ખુલર.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓં પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાળામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તસંપ્રહારશત-
- ૨ લબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોર્જિતાનુરાગાનુરક્તમૌલભૃતમિત્રશ્રેણી-
- ૩ બલ[૧]વાસરાજ્યશ્રીઃ પરમમોહશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિમટાર્કસ્તમ્ય સુતસ્તત્પાદર-
જોરુણાવત-
- ૪ પવિત્રીકૃતશિરાશિશરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપંક્તિદિધિતિર્દી-
- નાનાથકૃપ-
- ૫ ણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિશ્રસેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પ[૧],
- ૬ દાભિપ્રણામપ્રશસ્તત્તરવિમલમૌલિમણિર્મ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મ્મરાજ-
- ૭ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપદ્ધતિરશ્વિલભુવનમંડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના
- ૮ સ્વયમુપહિતરજ્યાભિષકઃ પરમમોહશ્વરઃ શ્રીમહારાજદ્રોણસિંહસ્સિહ ઇવ તસ્યા-
- ૯ નુજસ્વભુજવલપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણેષિણામ-
- ૧૦ શરણમવબોદ્ધા શામ્વાત્થતત્વાનાં કલ્પતરુરિવમૃદ્ધપ્રણયિનાં યથામિલપિતકા-
- ૧૧ મફલોપભોગદઃ પરમમટ્ટારકપાદાનુધ્યાતઃ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજધ્રુવસેન-
- ૧૨ સ્તત્પાદાભિપ્રણામપ્રભાવપ્રક્ષાલિતાશેષકૃષ્ણઃ કૃષ્ણ ઇવ નિરસ્તારાતિસનાસંગરઃ
- ૧૩ સાગર ઇવ વિશ્રુદ્ધાદ્રણમહાર્હરત્નપૂર્ણઃ પૂર્ણચન્દ્ર ઇવ સર્વજનતાદર્શનાભિરામ
- ૧૪ પરમમોહશ્વરઃ શ્રીમહારાજગુહસેન*કુશલી સર્વાનેવ
- ૧૫
રાજસ્થાનીયામાત્યાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાજ્ઞિકચાટમટ-

પતરૂં બીજું

- ૧ ૧ દી | નન્યાશ્ચ] યથા[સં]વધ્યમા[ન
- ૨ [વલભી]પુરે પૂજ્ય દુહ્વાકારિતવિ [હાર]સ્ય ... ક

પં. ૧ ધણા અક્ષરો અરપટ છે. પં. ૨ વાંચો વોર્જિતા. પં. ૩ વાંચો ણાવન્ત. પં. ૪ વાંચો દીધિતિઃ
પં. ૫ વાંચો મોહશ્વરઃ પં. ૬ વાંચો પ્રશસ્તરઃ; મૌલિઃ; મ્મન્વાદિ. પં. ૭ મણ્ડલ ઉપરનું અનુસ્વાર ઉઠાડી નાંખો.
પં. ૮ વાંચો રાજ્યાભિષેકઃ; સ્સિહ. પં. ૯ વાંચો નુજઃ; શરણેષિણાં. પં. ૧૨ વાંચો સેના. પં. ૧૩ વિશ્રુદ્ધાદ્રણ
ચોક્કસ રીતે અશુદ્ધ છે. પં. ૨ દુ અરપટ છે છતાં ળીળ સમાન લેખોને અંશે સંશય વગરનો છે.
પં. ૪ ચરોવત્તેપ વતુર્ણ અરપટ છે.

- ૩ પ્રત્યાય સ્તર્વહિરણ્યાદયઃ સદશાપરાધઃ [સહ ર... થ ...
- ૪ ચરોવર્તેષુ ચતુર્ષુ [મા]તાપિત્રો ય પુણ્યાપ્યાયનનિમિત્તમાત્મનશ્ચૈહિકા-
મુખિકફલાવા [સયે]... ..
- ૫ તસ્ય ગન્ધપુષ્પશૂપ્તીપતૈલાદિક્રિયોત્સર્વણાર્થ સદ્ધર્મસ્ય પુસ્તકોપક...
- ૬ ...નાદેશસમત્વામતાઘાદશનિકાય(૧ મ્યન્તરા)ઘ્યમિશ્વ (સંઘ) સ્ય ચીવિ-
રપિણ્ડવા (ત)
- ૭ ...મ જાયવિહારસ્ય ચ શ્વણ્ડસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિપંસ્કારણાત્થમાચન્દ્રાર્કર્ણિવક્ષિ-
(તિસ્થિતિ)-
- ૮ (સરિ)ત્પર્વતસમકાલીનઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન સોદકેન કમળંડુના વિમૃષ્ટઃ
યતોમ્યોચિત... ..
- ૯ ... પરિપન્થના વા કાર્ય્યાગામિનૃપતિમિશ્વાનિત્યાન્યૈશ્ચર્ય્યાગ્યસ્થિરં માનુષ્યં
સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ (લમ)
- ૧૦ (વગચ્છ)દ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુગન્તવ્યઃ પાલલિતવ્ય શ્ચ યશ્ચાચ્છિન્ધાદાચ્છિધ-
માનં વાનુમોદેત સ (પચ્ચમિ)
- ૧૧ (મોદા) પાતૈર્કસોપપાતૈર્કસંયુક્તસ્ત્યાદપિ નાત્ર શ્લોકા ભવન્તિ યાર્ગાહ દારિ-
દ્રમયાન્નરેન્દ્રૈર્ધનાનિ
- ૧૨ (ધર્માય) તનીકૃતાભિ નિર્માલ્યવાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુન-
રાદદીત વિન્ધ્યા (ટવીપ્વ)-
- ૧૩ (લોયામ્) શ્રુત્ક્રોટરવાસિનઃ કૃષ્ણાદયો હિ જાયન્તે પૂર્વેદાયં હરન્તિ યે ॥
સ્વદ(તાં પરદત્તાં)
- ૧૪ (યોદ્ધે) ત વમુન્ધરાં મવાં શતસદ્મસ્ય ઠન્તુઃ પ્રાયોતિ કિલ્લિવમિતિ ॥
દૂતકો [ત્ર
- ૧૫ પુત્રવિણ્ણુસિંહેતિ ॥
- ૧૬ (સ્વહસ્તો)મમ શ્રીમહારાજગુહસેનમ્ય ॥ સં ૨૪૦ શ્રાવણ શુ

પં. ૫ તસ્ય સંશયવાળું છે. માત્ર 'ર' ૨૫૪ છે. પં. ૬ નાનાદેશ શ્લોકા૨૫૬ છે; વાંચેા સમમ્યાગત.

પં. ૭ ભવજાય અ૨૫૪. પં. ૧૫ વિણ્ણુ અ૨૫૪ છે.

શુભસેનનું વળાનું તામ્રપત્ર^૧

વલ્લભી સંવત ૨૪૬ માધ વદિ

આ તામ્રપત્ર પ્રથમ પ્રાદેસર શુભહરે ઈન્ડિયન એન્ટિકવેરી વો. ૪ (૧૮૭૫) પા-૧૭૪ મે પ્રસિદ્ધ કર્યું હતું. અને પ્રાદેસર કિલ્હોર્નના લિસ્ટ ઓફ નોર્થર્ન ઈન્સ્ક્રિપ્શન્સ (ઉપરનું વો. ૫)માં નંબર ૪૨૫ તરીકે નોંધાયેલું છે. તે કાઠિઆવાડમાં વળામાં અગર તેની નજદિકમાં જડ્યું હતું અને તે શહેરના કારભારીએ ભોમ્મે ઈન્ફન્ટ્રીની ૨૬ મી રેજિમેન્ટના લેફ્ટનન્ટ એફ. બી. પીલને આપ્યું હતું. તેની પાસેથી બીજાઓના હાથમાં ગયું, અને ૧૮૯૦ માં બ્રિટિશ રયુબીયમના ટ્રસ્ટીઓને વેચવામાં આવ્યું હતું. હાલ ત્યાં ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ એ. પ્રી. બુ અને મેન્યુ. માં રાખેલું છે, અને “ઓરિએન્ટલ ચાર્ટર્ડ નંબર ૪૩” તરીકે નોંધાયેલું છે. તેને બને તેટલું સાફ કરી, તથા શુભહરના પાઠ સાથે સરખાવીને, હવે હું સુધારેલો પ્રતિલેખ તથા પ્રતિદૃતિ આપું છું.

લેખ ત્રાંખાના ચોખંડા પતરા ઉપર છે. આ પતર અખંડ હતું ત્યારે ૧૨.૫” પોહોળું અને ૮.૫” ઉંચું હતું. જ્યારે શુભહરને મળ્યું ત્યારે તેને ખૂણાઓમાં કોટલુંક નુકસાન થયેલું હતું. આ પ્રતિદૃતિ અને શુભહરના પાઠની સરખામણી કરવાથી દેખાય છે કે ૧૮૭૫ અને ૧૮૯૦ ના સમયમાં થોડા ટકડાઓ ઠાંઠા ઉપરથી પણ નાશ પામ્યા હતા. પતરાનો બાકીનો ભાગ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. લિપિ તે સમયની શુદ્ધ ગુપ્ત લખેલી છે, અને જિંહામૂલીય તથા ઉપદ્રમાનીય બન્ને દેખાડે છે. હંમેશ મુજબના બે બોધક શ્લોકો સિવાય લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે.

વલ્લભીના શુભસેનના લેખનો ઉત્તરાર્ધ અને અંતનો ભાગ આ પતરામાં છે. તેજ સમયના બીજા લેખો ઉપરથી જણાય છે તેમ આ લેખમાં દુહાએ સ્થાપેલ બૌદ્ધ મઠના પોપણ માટે દાનમાં આપેલા પાત્રના ગામની હકીકત છે. સંવત ૨૪૬ એટલે ગુપ્ત સંવત અથવા વલ્લભી સંવત ૨૪૬ ના માધ કૃષ્ણપક્ષમાં મંત્રિ રકંદલદે આ લેખ લખ્યો હતો.

વલ્લભી—એટલે હાલનું વળા સિવાય તેમાં જતાવેલાં બીજા કેઈ સ્થળો ઓળખી શકાયાં નથી.

૧ એ. ઈ. વો. ૧૩ પા. ૩૩૮. લાયબેલ ડી. બારનેટ.

૨ શુભહર આ તિથિ ૨૬૬ વાંચે છે, પરંતુ એકંદરે સુધારે કિલ્હોર્નના લિસ્ટમાં કરવામાં આવ્યો હતો.

अक्षरान्तर

- १ (समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशित) स त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारानिचू (डा-
रत्नप्रभा संसक्तपादनखरश्मि)-
- २ (संहतिःस) कल स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन (प्रजा रञ्जनादन्वत्थराज-
शब्दोरूप)-
- ३ (कान्तिस्थैर्यगाम्भीर्य) बुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्कादिराजोदधिनिदशगुरुधने-
ज्ञान(तिशयानः शरणा-)
- ४ (गता) भयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधिकार्थप्रदा-
नान (न्दितविद्व)-
- ५ त्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममादेश्वरः-
- ६ (श्री महा)राजमुद्दसेनः कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्राजिकमहत्तरचाटम-
दध्रुवाधिकरणिकदाण्ड-
- ७ भोगि(क्) चोरोद्धरणिकराजस्थानीयकुमारामात्यादीनन्यांश्चयथासंबद्धयमानकान्
समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं-
- ८ वलभीतलसन्निविष्टदुडुपादकारितदुडुमहाविहारे नानादिगम्यागताष्टादशनिका-
याम्यन्तरशाक्याग्याभिभुसं-
- ९ घाय ग्रासाच्छादनशय्यासनग्लानप्रत्ययभैषज्याद्युपयोगार्थमानुमंजीप्रावेश्यपिप्पल्य-
रंस्वरीप्रावेश्यशर्मापद्रवाटक(म्)-
- १० तथा मण्डलीद्वेगे सङ्गमानकं देटकहारे नदीयं । तथा चोस्मरी । एवमेतद्
ग्रामचतुष्टयं सौदृङ्गं सोपरिकरं सवातभूत-
- ११ दान्यद्विरण्यादेयं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्व्वराजकीयाहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिद्रन्या-
येन मया मातापित्रोरालम्बनश्चै(हि)-
- १२ कामुष्मिकयथाभिलषितफलावाप्तये उदकसर्गेणातिसृष्टं यतो स्योचितया शाक्या-
ग्याभिभुसंघस्थित(य*)भुञ्जतः कृपतः क(ष्य)-
- १३ तो वा न कैश्चित्प्रतिषेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिश्चास्माद्वंशजैरनित्यान्यैश्चग्या-
ण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदा(न)-
- १४ फलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च यश्चैनमाच्छिद्यादाच्छि-
द्यमानं वानुमोदेत स पंचा(प)-
- १५ (कर्मफल)संयुक्तस्यान् त्रय्यांच वर्तमानः पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैस्संयु-
क्तस्यादपिच ॥ यानीह दारिद्रमया(न)-
- १६ रेन्द्रैर्द्वनानि धर्मायतनीकृतानि । निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ बहुभिर्व्वसुधा(भुक्ता राजभि)-
- १७ [स्स]गरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य तदा फलमिति ॥ स्वमुत्पाज्ञा ॥
स्वहस्तो मम महाराजश्री(गुहसेन)-
- १८ [स्य]लिखितं संधिविग्रहाधिरणाधिकृतस्कन्दभटेन ॥ सं. २४६ माघ व

१ वांथो त्रिणवद ने अक्षे तृणवद २ वांथो एवमेत

ભાષાન્તર^૧

તેનો પુત્ર, જેણે શત્રુઓના સમઢ ગજોનાં કુમ્ભ લેદીને આત્મભળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પાદનખનાં કિરણો પોતાના પ્રતાપથી નમેલા શત્રુઓના મુગટમણિની કાન્તિ સાથે ભળી બળ્ય છે, જેણે સકળ સ્મૃતિમાં નિર્મેલા માર્ગનું કાળજીથી પાલન કરીને જનોનાં હૃદય અનુરંજિત કરી, રાજ (હૃદય હરનાર) શબ્દનો અર્થ સભ્ય કર્યો છે, જે રૂપમાં કામદેવ, કાન્તિમાં ઇન્દુ, સ્થિરતામાં ગિરીશ, ગાંભીર્યમાં સાગર, બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ કરતાં અધિક છે, શરણાગતને અભયદાન આપવામાં પરાયણ હોવાથી જે પોતાના હિત માટે તૃણ સરખી પણ દરકાર રાખતો નથી, જે વિદ્વાનો અને પ્રણયી મિત્રોનાં હૃદય, પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી, રંગે છે, જે અખિલ જીવનનો સાક્ષાત આનંદ હતો, તે પરમમાહેશ્વર, મહારાજ શ્રી ગુહસેન કુશળ હાલતમાં, રાજ્ય સાથે કોઈ પણ સંબંધ ધરાવતા સર્વ આયુક્તાઢ, વિનિયુક્તાઢ, દ્રાંગિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, ધ્રુવાધિકરણિક, દણ્ડભોગિક, ચોરોદ્ધરણિક, રાજસ્થાનીય, કુમાર, અમાત્ય આદિને શાસન કરે છે:—

તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતા અને મારા માટે આ લોકમાં અને પરલોકમાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, ભગવતી દુહાએ કરેલા અને વચ્ચે આવેલા દુહાના વિહારમાં ૧૮ શાખાના સર્વ દિશામાંથી આવતા શાક્ય લિશ્તુસંઘને, આજ્ઞરી આદિ જનોનાં અજ્ઞ, વચ્ચ, આસન ઉપાય અને ચોસડ માટે નીચેનાં ચાર ગામો:—

આનુમંજી અને પિરપલડ્ડ'જરી વચ્ચે આવેલું સમીપદ્(દ્ર)વાટક મણ્ડલીદ્રંગમાં સંગ માનક, તથા દેવકહુદારમાં નદીય અને ચોરસરી, સહિત, સહિત, લીલી અને સુકી ઉત્પત્તિની આવક સહિત, અન્ન અને સુવર્ણ, અને વેડના હક્ક સહિત, ભૂમિ ચિછદ્રના ન્યાયથી, પાણીના અર્ધથી (દાનને અનુમતિ આપી) મં આપ્યાં છે.

આથી ભગવાન શાક્ય-લિશ્તુસંઘની સાથે સંબંધ ધરાવનારો કોઈ પણ આ ગામોની જ્યારે ખેતી કરે અથવા ખેતી કરાવે ત્યારે કોઈએ પણ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અને અમારા વંશન ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ, ઐશ્વર્ય અસ્થિર છે, માનુષ્ય અનિત્ય છે અને ભૂમિદાનનું ફળ (સર્વ રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ માની આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું. જે તે હરી લેશે અથવા તે હરી લેવામાં અનુમતિ આપશે તે પાંચ ટુકમોનો દંડ મેળવશે અને ત્રણ (જાતનાં) જીવિતમાં પંચમહાપાપ અને અન્ય અલપ પાપોનો દોષી થશે.

અને કહ્યું છે કે નૃપોના દારિદ્ર્યના ભયને લઇને ધર્મ અર્થે આપેલું જે નિર્માલ્ય અને વાન્ત અન્ન સમાન છે તે કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

સગર આદિ ખહુ નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે. જે સમયે જે ભૂપતિ, તેને તેનું ફળ છે.

મારા સ્વમુખે દેવાએલી આજ્ઞા : મારા, મહારાજ ગુહસેનના સ્વહસ્ત. સંધિવિશ્વહાધિ-કરણાધિકૃત સ્કન્દભટ્ટથી લખાયું. સં. ૨૪૬

વલ્લભી રાજ ગુહસેનના સમયના માટીના ઘટના અવશેષ ઉપરનો લેખ

(સંવત ૨૪૭)

વળાના દરબારમાં તરતમાં જ મળી આવેલ એક મોટા માટીના ઘટનો લાગ મને ખતા-
વવામાં આવ્યો હતો. તેના ઉપર નીચે પ્રમાણે વલ્લભી લિપિમાં લખેલો લેખ હતો. તે લિપિની
પ્રતિકૃતિ નીચે આપી છે :—

અક્ષરાન્તર

... ..[૨૦૦] ૪૦ ૭ શ્રી ગુહસેનઃ વટા

પહેલો શબ્દ સુવિખ્યાત વલ્લભી રાજ ગુહસેનનું નામ છે, જેનાં કેટલાંક દાનપત્રો સંવત
૨૪૬, ૨૪૭ અને ૨૪૮ નાં છે. બીજા શબ્દથી ઘટની જ સૂચના આકૃ રીતે જણાય છે. ઘટ પહે-
લાંની સંધિ ભૂલાઈ ગઈ છે. તિથિનું ત્રીજું ચિહ્ન, ૭ માટેનું, સુરક્ષિત છે. તે પહેલાંનું ચિહ્ન
થોડું નાશ પામ્યું છે. આ ચિહ્ન કદાચ ૨૦૦, અથવા ૧૦, ૨૦, ૩૦ અથવા ૪૦ હોયું જોઈએ
કારણ કે ગુહસેનનું રાજ્ય ધ્રુવસેન ૧ (૨૦૭)ના સમય અને ધરસેન ૨ બા (૨૫૨)ના વહેલામાં
વહેલા સમય વચ્ચે હતું. પંડિત ભગવાનલાલ ઈંદરજીના પત્રક પરથી જાણી શકાય છે કે તે
ચિહ્ન ૪૦ નું છે. વદન નાશ પામેલું પહેલું ચિહ્ન જરેજર ૨૦૦ છે.

ઈ. એ. એ. ૧૪ પા. ૭૫ ઈ. હુલ્શ વાએના,

ગુહસેનનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૪૮ આશ્વિન વદ ૧૪

ગુહસેનનું દાન ૧૪” અને ૬” નાં બે પતરાંઓ પર કેાતર્યું છે. કડી અને મુદ્રા જે બન્ને પતરાંઓને જોડાયેલાં રાખતાં હતાં તે સાચવેલાં છે અને મુદ્રા ‘શ્રીલટારક’ લખાણ સહિત બેઠેલા વૃષભનું હંમેશનું નિશાન બતાવે છે. મુદ્રા તેના સ્થાનમાંથી બળથી તોડી લીધેલી છે તેથી કડીના કાણા આગળના પતરાના લાગોને ઈજા થઈ છે. બન્ને પતરાંઓ ઘટ્ટ ઠાટથી ઢંકાયેલ છે. પતરા ૧ લા ઉપર ઘણા જ થોડા શબ્દો વંચાય છે. પણ તેઓ એટલું જણાવવા પૂરત છે કે આ દાનપત્ર વલ્લભીમાંથી લખાયું હતું અને પહેલું પતરું દ્રુવસેન ૧. અને ધરસેન ૨ નાં દાનપત્રોમાંથી પરિચિત છે તે પ્રમાણે, ભટારકથી ધરપદ્મ સુધી વંશાવળી સિવાય કંઈ બીજું દર્શાવતું નથી.

પતરું બીજું દાન દેનાર ગુહસેનના વર્ણનના છેલ્લા ભાગથી શરૂ થાય છે. ત્યાં સર્વથી મહત્વનો હેવાલ આવે છે. કારણ કે પંક્તિ ૨ માં શ્રીમાન્ નૃપ ગુહસેન પરમોપાસક, બુદ્ધનો ‘પરમ-ભક્ત’ છે, જેમાંથી જણાય છે કે આ નૃપ ખરેખર બુદ્ધપંથમાં બદલાઈ ગયો હતો. પહેલાં પ્રકટ થયેલા દાનપત્રમાં (ઈ. એ. વો. ૪ પાનું ૧૭૪) તે હજુ પણ શિવમત પોતાનો કહેતો અને પોતાને પરમ માહેશ્વર કહેડાવતો.

દાનનું પાત્ર, (પંક્તિ ૬-૭), રાજસ્થાનીય શૂરને (પંક્તિ ૭) અર્પણ થયેલા ભટારક વિહારના સમીપમાં શ્રી મિમ્માએ બાંધેલા અભયન્ટરિકા વિહારમાં વસતા, અને (હીનયાનના) ૧૮ મતના અભયાગત ભિક્ષુકોનો સંઘ છે. ભટારક એ વંચાણ બે તદ્દન નક્કી હોય તો વલ્લભી વંશનો સ્થાપનાર બુદ્ધમતને સહાય આપતો તે સાબિત થાય, તેથી તે કંઈક મહત્વનું થઈ પડશે આ “ ભટારક વિહાર ” “ રાજસ્થાનીય શૂરાય પ્રસાદીકૃત ” એ જણાવે છે તેમ પાછળથી તેના મૂળ આશયથી બદલાઈ ગયો હોવો જોઈએ.

મિમ્મા, ખરેખર, દ્રુવસેન ૧ અને ગુહસેનનાં પૂર્વ પ્રકટ થયેલાં દાનપત્રોમાં જેનું નામ આવે છે તે શ્રી હુદ્દા સમાન બૌદ્ધ બ્રહ્મચારિણી હતી.

દાનની વસ્તુ વટસ્થલીકાપ્રાચીયવહુમૂલાપ્રામે કુટુમ્બિચામણેરગોપકલેષ્ટવક્રદાસકાશ્વયઃ (પંક્તિ ૫) છે, જેનો અર્થ હું પ્રયોગ તરીકે વટસ્થલીકાપ્રાય (?) ના બહુમૂલા ગામમાં ચોણવઠ ગોપક, કણબી સ્થામણેર અને દાસક અન્નથી આપવાની ઉપજ (આય) એમ કહું છું.

તિથિ અને સંવત કદાચ ૨૬૮, આશ્વયુજ વદિ ૧૪ છે. પણ બીજું ચિત્ર જનરલ કનિંગહામે ૪૦, અને પંક્તિ ભગવાનલાલ ઇન્દ્રજી અને પ્રોફેસર ભાણ્ડારકરે ૫૦ વાંચેલ છે. ઈ. એ. વો. ૪ પાનાં ૧૭૪ માં તેને ૬૦ વાંચવાનું પસંદ કરવા માટેનું કારણ આપ્યું છે. હું માનું છું કે આ સવાલ માટે વધુ વિચાર જરૂરી નથી, પણ તેનો નિર્ણય કરવા વધારે દાનપત્રો જોઈએ છે. છેલ્લું ચિત્ર પ્રો. ભાંડારકરે ૬ માટે ગણ્યું છે. પણ ૬ માટે જૂઠું ચિત્ર છે. પંક્તિ ભગવાનલાલે મહારી સાથે ગયે વર્ષે કદેલી આ વિષયની ચર્ચાથી મહારૂં ‘વંચાણ સૂચવાયું હતું. ગુહસેન નૃપે તેનાં શાસન આપેલા રાજપુરૂષોમાં બીજાં દાનપત્રોમાં નહીં દર્શાવેલા બે રાજપુરૂષો છે—અનુત્પન્નાદાન સમુદ્દાહક અને શૌલિકક. પાછળના શુદ્ધ અથવા કર ઉધરાવનાર જાત આતાના અધિકારીઓ કદાચ છે. બીજા રાજપુરૂષ જેને આપણું દાન બે વખત ગણાવે છે તે ‘રાજસ્થાનીય’ માટે દોમેન્દ્રના લોકપ્રકાશમાં કેટલીક હડીકવ મળી છે. ત્યાં કહ્યું છે કે— પ્રક. ૪ (શરૂઆત)

પ્રજાપાલનાર્થમુદ્ગહતિ રક્ષયતિ સ રાજસ્થાનીયઃ ॥

જે પ્રજાપાલનનો હેતુ પૂર્ણ કરે છે અને તેમને રક્ષે છે તે રાજસ્થાનીય કહેવાય છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું વીજું

- ૧ પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવન-
મણ્ડલાભોગ
- ૨ પ્રમોદઃ પરમોપાસકઃ મહારાજશ્રીગુહસેનઃકુશલીસર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તક ...
... મહત્તર* ॥ ચાટ-
- ૩ મટધ્રુવાધિકરણિકદાણ્ડપાશિકચોરોદ્ધરણિકાનુત્પન્નાદાનસમુદ્ગ્રાહકશૌલ્કિકરા-
જસ્થાનીયકુમારાનમાત્યાદિકાન્યાંશ્ચ યથા
- ૪ સંવધ્યમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાથના-
ર્થમાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિ-
- ૫ લઘિતફલાવાસયે વટસ્થલીકાપ્રાચીયવહુમુલાગ્રામે કુટુંબિશ્યામણેરગોપકછેડવક-
દાસકાન્નાયસ્સોદ્રઙ્ગ સોપરિ-
- ૬ કરાસ્સમ્ભુતવાપ્રત્યાયઃ સર્વધાન્યહિરણ્યદેયા સૌત્પદ્મમાનવિષ્ટિકઃ રાજસ્થાનીય-
શરાય પ્રસાદીકૃત-
- ૭ મટાર્કવિહારપ્રત્યાસત્રમિમ્માપાદકારિતામ્યન્તરિકાવિહારે નાનાદિગમ્યાગતાષ્ટાદ-
શનિકાયામ્યન્તરાર્યમિશ્રુસજ્ઞાય-
- ૮ આસાચ્છાદનશયનાસનગ્લાનભૈષજ્યાદિક્રિયોત્સર્પર્ણાથમાચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિક્ષિતિ-
સ્થિતિસમકાલીનંભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન પ્રતિ-
- ૯ પાદિતં યતોસ્ય ન કૈશ્ચિત્પરિપન્થના કાર્ય્યાગામિભદ્રનૃપતિમિશ્રાસ્મદ્વંશજૈરનિત્યા-
ન્યૈશ્ચર્યાણ્યસ્થિરંમાનુષ્યં સામાન્યં ચ
- ૧૦ ભુમિદાયફલમવમચ્છદ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ યશ્ચૈનમાચ્છિ-
ન્દ્યાદાચ્છિદ્યમાનંવાનુમોદેત સ પચ્ચમિ-
- ૧૧ મ્મહાપાતૈકૈસ્સોપપાતૈકૈસ્સંયુક્તસ્સયાદપિ ચ । બહુમિર્વસુધા ભુક્તા રાજમિસ્સ-
ગરાદિભિઃ યસ્યયસ્ય યદા
- ૧૨ ભૂમિઃ તસ્યતસ્ય તદા ફલમ્ ॥ યાનીહ દારિદ્ર્યમયાત્રેન્દ્રૈર્દ્વનાનિધર્મ્યાતનીકૃતાની
નિર્માલ્યવાન્ત-
- ૧૩ પ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥ લક્ષ્મીનિકેતં યદપાશ્રયેણ
પ્રાપ્તોસિ
- ૧૪ પક્ષંન્યેવ ચ પુણ્યાન્યમિવાદ્ધા યથા ન કર્શનીયો હુપકારપિક્ષ ઇતિ
- ૧૫ સ્વમુખાજ્ઞા ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકરણાધિકૃતસ્કન્દમટેનેતિ સં આશ્વયુજબદિ

૨ પં. ૨ મહત્તર અ.૨૫૪ છે. પં. ૫ વટસ્થ સંશયવાળું છે. પં. ૬ વાંચો કરસ્સ; દેયઃ પં. ૭ મટાર્ક સંશય
વાળું છે. પં. ૧૪ દેશા પાંચ શબ્દો સિવાય બધું અ.૨૫૪ અને શંકાસ્પદ છે.

જામનગર સ્ટેટ તાળે બાણકોડી ગામમાંથી મળેલો રાજા ગુહસેનના સમયનો શિલાલેખ*

કાઠિઆવાડમાં પોરબંદરથી ઈશાન કોણમાં લગભગ ૨૦ માઈલ પર આવેલા રાવળ મહાલનાં બાણકોડી નામે ગામડામાં આ લેખવાળો પથર મળી આવ્યો હતો. તે જાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યો છે. લેખ ૩ પંક્તિઓનો છે, અને ૧૮"×૭" માપનો છે. જોકે તેની બધી બાબતો તથા ખૂણાઓ કપાઈ ગયા છે.

તેમાં રાજા ગુહસેનનું નામ આપેલું છે. પણ ઘણા બરા અક્ષરો ન હોવાથી તેની વિધિ મળી શકતી નથી. એટલે શી બાબતનો આ લેખ છે તે કહી શકાતું નથી.

ભાષા સંસ્કૃત અને લિપિ વલ્લી છે. જામનગર સ્ટેટના રાવલ તાલુકામાં ઠલ્યાણ પર મહાલનાં બાણકોડી ગામના પટેલને કૂવો ખોદાવતાં આ શિલાલેખ મળ્યો હતો. પરંતુ પથર ભાગી ગયેલો હોવાથી ગુહસેનના નામ સિવાયનું બીજું કંઈ જાણી શકાતું નથી.

અક્ષરાન્તર

વવિષ સ્વ

દાહેનલમહરગુહ

સેનરનહોન

ધરસેન ૨ જાનાં ઝરનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨) ચૈત્ર વ. ૫

કાઠિયાવાડના અમરેલી પરગણામાંના ઝર ગામમાંથી મળેલાં ધરસેન ૨ જાનાં ગુ. સં. ૨૫૨ (ઇ. સ. ૫૭૧-૭૨)નાં તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ, અક્ષરાન્તર અને ભાષાન્તર કર્નલ. જે. ડબ્લ્યુ. વોલ્સન પોલીટીકલ એજન્ટ કાઠિયાવાડ મારફત ભાવનગરના મી. વજેશંકર ગૌરીશંકર ઓઝા તરફથી મને મળ્યાં હતાં. તે પતરાં મી. વજેશંકરને મળ્યાં હતાં અને તે તેમની પાસે છે. આખાં તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાં કંઈ જરૂર નથી પણ તેનું ટુંક વર્ણન આ નીચે આપું છઉં.

આ દાનપત્રનાં બે પતરાં છે અને તેનું માપ ૧૧.૧"×૮" છે. તેઓ સુરક્ષિત છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિ અને બીજામાં ૧૮ પંક્તિઓ છે. લીપિ તે વળતના વલણી પતરાંની જ છે અને ભાષા સંસ્કૃત છે.

આ ઇંડીયન એન્ટીકવેરીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ આ જ રાજાનાં સં. ૨૫૨ નાં ત્રણ તામ્રપત્રો (વો. ૭ પા. ૬૮, વો. ૮ પા. ૩૦૧, વો. ૧૩ પા. ૧૬૦) ની માફક જ વંશાવલી વિભાગ છે, તેપણુ નીચેના થોડા ભાગો સાથે પાઠ ચોક્કસ કરવાને જરૂરના હોઈ નીચે આપું છઉં.

પંક્તિ ૩ સેનાપતિ ભટાર્ક.

„ ૪ તેનો દીકરો સેનાપતિ ધરસેન હતો.

„ ૭ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ દ્રાણસિદ્ધ હતો.

„ ૬ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધ્રુવસેન હતો.

„ ૧૦ તેનો નાનો ભાઈ મહારાજ ધરપદ્મ હતો.

„ ૧૫ તેનો દીકરો મહારાજ ગુહસેન હતો.

„ ૧૬ તેનો દીકરો સામન્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન હતો.

આ ધરસેન કુશળ હોઈને વલણીમાંથી પોતાના આયુક્તક વિગેરે અમલદારોને હુકમ કરે છે કે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિ એમ પંચમહાયજ્ઞોના પોષણ માટે બ્રહ્મદેવ તરીકે દાન આપેલ છે. તે દાન બ્રહ્મપુરના રહેવાશી ભાર્ગવ ગોત્રના અને મૈત્રાયણુક માનવક શાખાના બ્રાહ્મણુ ઇચ્છહરને આપવામાં આવ્યું છે. દાનમાં નીચે મુજબ આપેલ છે.

(૧) બિલ્વખાત સ્થલીમાં દીપનક પેઠમાં વટઆમ (પં. ૨૨)

(૨) બિલ્વખાતની ઉત્તર સીમમાં સોપાદાવર્ત જમીન. તે ભટાર્કસેવની ઉત્તરે, રાફડાની પૂર્વે અને અમ્બિકવહુની પશ્ચિમે હતી.

(૩) તે જ વિભાગમાં આસપાસની ૨૫ પાદાવર્ત જમીનસહિત વાવ.

(૪) ઝરી સ્થલીમાં વેલાપદ્મકની પૂર્વ સીમામાં રાજમાર્ગથી દક્ષિણે, ઝઝઝકના ક્ષેત્રની પૂર્વમાં, દધિકૂપકની સીમાએના સંગમથી પશ્ચિમે અને બ્રામરકડ્ય ગ્રામના રહેવાસી ખણ્ડકના ક્ષેત્રથી ઉત્તરે ૧૬૦ પાદાવર્ત જમીન.

(૫) તે જ ગામની દક્ષિણ સીમમાં ૨૫ પાદાવર્ત જમીન.

પંક્તિ ૨૮ થી ૩૨ માં દાનનો અવરોધ વિગેરે ન કરવા માટેની આજ્ઞાઓ તથા શાપ-સૂચક બે શ્લોકો છે.

પંક્તિ ૩૩—દૂતક ગિર્ધિર હતો અને લેખક સંધિવિગ્રહાધિકૃત સ્કન્દ ભટ હતો. પછી સાલ નીચે મુજબ આપેલ છે; ૨૫૨ ચૈત્ર વ. ૫. મહારાજ ધરસેનના હસ્તાક્ષર છે.

अक्षगन्तरमांथी अमुक भागं

पतरुं पहेलुं

१ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसभ

१६ सदृशोपजीव्यमान

पतरुं बीजुं

१७ धनुर्धरः प्रथमनरपतिसर्माभिसृष्टानामनुपालयिनाः

१८

१९ परगमादेश्वरभाभन्तमहाराजश्रीधरसेनः कुशली सर्वानेव

२० वस्संविदितं यथा मया माता-

२१ पित्रोः पुण्याप्यायननिमित्तमात्मनश्चैहिकामुष्मिक यथाभिलपितफलावाप्तये ब्रह्मपुर-
निवासि भार्गवसगोत्रमैत्रायणरमनकवस

२२ ब्रह्मचारिब्राह्मण च्छच्छराय विल्वस्वाभस्थल्यदीपनक पेथवटग्र[ग्रा]मः विल्व-
स्वाभस्थलेरु(ल्याउ)तरसीमि भट्टार्कमदोदुत्तरतः बलमीकात्

२३ पूर्वतः अग्निलिकवहादपरतः त्रिभिराघाटनैर्विशुद्धं पादावर्तशतं तथा त्रैवाष्टमे
दिग्भागे वापी पञ्चविंश(श)त्पादावर्तप्रतिगरा

२४ तथा झरिस्थल्यां वेलापद्रकग्रामपूर्वसीमि महापथादक्षिणतः झञ्झकक्षेत्रात्पूर्वतः
दधिकूपकसीमसन्ध्यपरतः आमरकुल्य

२५ ग्रामनिवासि खण्डकक्षेत्रादुत्तरत एवं चतुर्विं(शि)राघाटनैर्विशुद्धं पादावर्तशतं
षष्ठ्यधिकं तथास्मिन्नेव दक्षिणसीमि पादावर्तः

२६ पञ्चविंश(श)तिः सर्वमेतत्सोद्वहं सोपरिकरं

२७ ... भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेयाशिहोत्रातथा(तिथि) पंचमहायज्ञिकना
(याज्ञिक)क्रियाणां समुत्सर्पणार्थआचन्द्रार्क(कर्क)

३१ षष्टि वर्ष

३२ स्वदत्तां परदत्तां वा

३३ स्वहस्तोमम महाराजश्रीधरसेनस्य द्रुतकश्चिर्विरः लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृत
स्कंदभट्टेन २९२ चैत्र. व. ५

ભાવનગર તાળે મહુવા પાસે કતપુર ગામેથી મળેલાં ધરસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૫ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨)

ભાવનગર તાળે કાઠિઆવાડના દક્ષિણ કિનારાપરનું મહુવા બંદર એક ન્હાનું શહેર છે. અને જ્યાંથી આ પતરાંઓ મળ્યાં છે તે કતપુર ગામ તેની પૂર્વમાં બે મૈલપર આવેલું છે. આ બન્ને પતરાંઓ, વલ્લ્લી રાજાઓની મુદ્રા તથા બન્ને પતરાંઓ જોડાએલાં રાખવા માટે પસાર કરેલી કડીઓ સહિત, ભાવનગરના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કાટને લીધે બીજા પતરાંના થોડા અક્ષરો ઝાંખા થઈ ગયા છે તેવાથી તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તે ઉકેલવામાં કાટને લીધે કંઈ પણ હુરકત થતી નથી. તેનું માપ ૧૦"×૭" છે અને તેમાં અનુક્રમે ૧૬ અને ૧૭ પંક્તિઓ ફક્ત એક બાજુએ લખેલી છે.

વિશાખ અને અર્યા નામના કેઈ બ્રહ્મચારીઓને અમુક યજ્ઞ કરવાના બદલામાં ડામરિ-પાટકની પૂર્વ તરફની સરહદ ઉપર એક ખેતરનું દાન બાબતનો આ લેખ છે. તે વલ્લ્લી સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨)નો છે.

તે સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. અને લિપિ વલ્લ્લી છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलें

- १ स्वस्ति विजयस्कंधावारात् भद्रपत्तनकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणाम-
तुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंस-
- २ कप्रहारशतलब्धप्रतापः प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागानुरक्तमौलभृता
(त्या)मित्रमित्रश्रेणीबलावात्तराज्यश्री(:) ॥
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कः(किंस्त)तस्यसुतःत(तस्त)त्पादरजोरुणावनतकृ-
तशिरा(:)शिरोवनतशत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपाद
- ४ नखपंक्तिदीधितिर्दीनानाथकृपणजनो(प)जीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः श्रीसे-
नापतिधरसेनः त(नस्त)स्यानुजः त(जस्त)त्पादाभिप्रणाम
- ५ प्रशस्ततरविमलमौलिर्मणिर्मन्वादिप्रणि(णी)तविधिविधानधर्मा धर्मराज ईव
विहितविनयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगै
- ६ कस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिसे(पे)को महाविश्राणनावपूत-
राज(ज्य)श्रीः परमाहेश्वरो(परममाहेश्वरो)महाराजश्रीद्रोणसिंहः सिंह
- ७ इव तस्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैशि(षि)
णां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां कल्पत
- ८ हरिवसुहृत्प्रणयिनां यथामिलपितकामफलोपभोगदः परमभागवतः महाराजश्रीध्रुव-
सेनः त(स्त)स्यानुजः त(स्त)च(च)रणारविन्दप्रणतिप्रवि
- ९ धौताशेषकल्मषः सुविशुद्धस्वचरितोदकक्षालितसकलकल(कलि)कलंकः प्रसभ-
निर्जितारातिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्त-
- १० श्रीमहाराजद्ध(ध)रपट्टः त(स्त)स्यात्मजः त(स्त)त्पादसपर्य्यावाप्तपुण्योदयः
शैशवात्प्रभृतिखङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटा
- ११ स्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः त(स्त)त्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तसस्त्व
(व्य) पादनखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीत
- १२ मार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्थराजशब्दो रूपकान्तिस्यैर्यगाम्भीर्य
बुद्धिसंपद्भिः
- १३ स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतयातु-
णवदपास्ताशेषस्वकार्य
- १४ फलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृदयः पादचारीवसकलभुवनमण्डलाभो-
गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीमहाराज
- १५ गुहसेनः त(स्त)स्य सुतः तत्पादनखमयूखसंताननिश्रु(स्त)तजान्हवीजलौघ-
विक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानभोगसंप
- १६ द्रूपलोभादिवाश्रितः सरसमाभिगामिकैर्गुणै(:)सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिता-
खिलधनुर्धरः ॥

पतरू बीजुं

- १ प्रथमनरपतिसमभिगृष्टानामनुपालयिता धर्म्यदायानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणा
- २ सुपुत्रवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगद-
क्षविक्रमः ॥
- ३ विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थि(व)श्री(:) परममाहेश्वरः श्रीमहाराजधरसेन २
कुशली सर्वानेवायुक्तकि(क)विवियुक्तक
- ४ द्राक्किमहत्तरचाटभ(ट)ध्रुवाधिकरणिकदण्डपाशिकराजस्थ(स्था)नीयकुमारा-
मात्यादीनन्यांश्चयथासंबध्यमानकान्
- ५ समाज्ञापयत्यस्तु व(:) संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनायात्मनाश्चै-
हिकासुष्मिकयथामिलपितफलावाप्तये
- ६ वहपलिकस्थल्यां डामरिपाटकग्रामे पूर्व्वेर्साग्निक्षेत्रपादावर्त्तषष्टि(:) साज्ञा
सपरिकरा सवातभूत
- ७ धाण्या(न्य)हिरण्यादेया सेत्पयमानविष्टिकासमस्तराजकीयानामहस्तमक्षेपणीया
भूमिच्छिद्रन्यायेन छन्दोग
- ८ सव्रजचारिकश्यपसगोत्रव्राज्जणविशाखबप्पाभ्यांवलिनरुधैश्चदेवामिहोत्रातिथिपञ्चम-
हायाज्ञिकानांक्रियाणां
- ९ समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कवसरित्क्षितिस्थिति(ति)समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभो-
ग्याउदकसर्गेण ब्रह्मदेवे
- १० निस्तृष्टायतोस्पोचितया ब्रह्मदेयस्थिताया भुजतः कृपतः कर्षयतो वा(वा)न कैश्चि-
त्प्रतिषेधे वर्तितव्य
- ११ मागमिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्वंशजैरनित्यान्धैश्चर्याप्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यं च
भूमिदानफलमवगच्छद्भिः(श्व)
- १२ अयमस्मदा(हा)योनुमन्तव्य(:) परिपालयितव्यश्चयश्चैनमाच्छिद्यादाच्छिद्यमा-
नवानुमोदेत सपञ्चभिर्महापातकैः सोषपात
- १३ कै(:) संयुक्तः स्यादित्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिर्बर्षसहस्राणि स्वर्गे
तिष्ठतिभूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च
- १४ तान्येव नरके वसेत् । विंध्याटवीष्वतोयासु शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहोहि जाय-
न्ते भूमिदायहरानराः पूर्व्वदत्तां द्विजा-
- १५ तिभ्यो यत्नाद्रक्षयुषिष्ठिर महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छेयोनुपालनं बहुमिर्व्वसुधा
भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य
- १६ यदा भूमिः तस्य तस्य तस्य फलं । आनीहदारिद्र्यगयाशरंर्द्धनानि धर्मायतनीकृ-
तानि निर्माल्यवान्तप्रतिमानि
- १७ तानि को नाम साधुः पुनराददीत इति ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतस्कन्दम-
टेन ॥ सं. २५२ वैशाख बहु
- १८ स्वहस्तोगण महाराजश्री धरसेनस्य ॥ ए. निर्व्विरः ।

‘ભાષાન્તર’

ભદ્રપત્તનકમાં છાવણી નાંખી રહેલી વિજયી સેનામાંથી, મહારાજ ધરસેન, જેણે પોતાના પિતાના પાદનખમાંથી નિકળતાં કિરણોરૂપી ગંગાપ્રવાહ વડે પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં છે, જે પોતાના સૌંદર્યથી જાણે ખેંચાઈ આવ્યા ન હોય તેવા સઘળા સદ્ગુણો વડે સંપન્ન છે, જેની લક્ષ્મીનો પ્રભાવ પોતાના અસંખ્ય મિત્રોનો આરામ થઈ રહ્યો છે, જેણે પોતાના કુદરતી બળ તથા આતુર્ય વડે ધનુર્વિદ્યામાં કુશળ એવા સઘળાને આશ્ચર્ય પમાડ્યા છે, જે પ્રથમના રાજાઓનાં સારાં ધાર્મિક દાનો આહુ રાખે છે, ને પોતાની પ્રજાને પીડા કરતી દરેક ઉપાધિ દૂર કરે છે, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતી બન્નેનો વાસ છે, જે શત્રુઓની લક્ષ્મીનો હોશિયારીથી ઉપભોગ કરે છે, જેને રાજ્યપદ સીધી રીતે પ્રાપ્ત થયું છે, અને જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત છે, અને જે મહારાજ શ્રીગુહસેનનો પુત્ર હતો, જેણે (ગુહસેન) પોતાના પિતાના પાદસેવનથી આધ્યાત્મિક ફલની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જેણે પોતાની બાહ્યાવસ્થાથી જ દ્રક્ષા એક તલવારની જ મદદથી શત્રુઓના મહાંધ ગજેન્દ્રાનાં મસ્તકો ભેદી અપૂર્વ શૌર્યની નિશાનીઓ બતાવી હતી, જેના ડાબા પાદનખનાં કિરણો પોતાની સત્તાને નમવા ફરજ પાડેલા શત્રુઓના મુગટનાં જવાહિરોના તેજ સાથે મળેલાં હતાં, જે સ્મૃતિઓના બધા આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, પોતાની પ્રજાનાં હૃદયોને રંજન કરવા રાજા નામ ધારણ કરવાને સંપૂર્ણ રીતે લાયક હતો, જે સૌંદર્યમાં કામદેવથી, શોભામાં અન્દ્રથી, સ્થૈર્યમાં હિમાલયથી, ગભીરતામાં સમુદ્રથી, જ્ઞાનમાં બૃહસ્પતિથી અને લક્ષ્મીમાં કૃષ્ણેશ્વરી પણ અધિક હતો, જે શરણાગતને રક્ષણ આપતો, અને એટલા માટે જે પોતાનું સર્વસ્વ એક તૃણવત્ સમજી આપી દેતો, જે વિદ્વાનોને તેઓની મહેનત બદલ માગવા કરતાં પણ વધારે આપી તેમનાં હૃદયોને ખુશ કરતો, જે જાણે સમસ્ત જગત્નો સાક્ષાત્ આનંદ જ હોય તેવો હતો, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી મહારાજ ધરપદનો પુત્ર હતો, જેણે (ધરપદ) તેને પ્રણામ કરી પોતાના સર્વ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં, જેણે પોતાના સુચરિતથી કાલ સાથે આવેલી બધી દુષ્ટતા ધોઈ નાંખી હતી, જેની કીર્તિ શત્રુઓનો પરાજય કરવાથી સર્વત્ર પ્રસરી હતી, જે સૂર્યનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેણે (ધ્રુવસેન) પોતાના બાહુબળ વડે શત્રુઓના અસંખ્ય હાથીઓનાં ટોળાંઓ પર વિજય મેળવ્યો હતો, જે શરણાગતનું રક્ષણ કરતો હતો, જે ધર્મમાં નિપુણ હતો, જે મિત્રો અને સંબંધીઓની ઇચ્છાઓ પાર પાડવાને લીધે કદપતક સમાન હતો, જે ભગવાનનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે સિંહસમાન મહારાજ શ્રી દ્રાણસિંહનો ન્હાનો ભાઈ હતો જેના (દ્રાણસિંહના) મુગટનું મણિ પોતાના બંધુને નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જે મનુ વગેરેના આદેશોનું પાલન એજ ધર્મ માનતો હતો, જે સાક્ષાત્ ધર્મ જ હતો, જેણે નમ્રતા અને ફરજના નિયમો કયાં હતા, જેનો રાજ્યાભિષેક પરમસ્વામિએ પોતે કર્યો હતો, જેની રાજ્યલક્ષ્મી ધાર્મિક દાનોને લીધે પવિત્ર થઈ હતી, જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ધરસેનનો ન્હાનો ભાઈ હતો. જેનું (ધરસેનનું) મસ્તક પોતાના પિતાને નમવાથી તેની ચરણરજથી લાલ થયું હતું, જેના પગના નખોનું તેજ શત્રુઓનાં નમેલાં મસ્તકોના મુગટોનાં રત્નોના તેજમાં ભળવાથી વૃદ્ધિગત થતું હતું, જેના તેજને લીધે ગરીબ, નિરાધાર અને દુઃખી લોકો પોતાનું જીવન ટકાવી શકતા હતા, જે શંકરનો મહાન્ ભક્ત હતો, અને જે શ્રી સેનાપતિ ભટ્ટારકનો પુત્ર હતો, જેણે (ભટ્ટારક) પોતાના અસંખ્ય મિત્રોના મોટાં લશ્કરો વડે શત્રુઓને નમાવી કીર્તિ મેળવી હતી, જે પોતાના જળ વડે મેળવેલાં કોમળતા, માન અને દયાળુપણનાં સુખો ભોગવતો હતો, જેણે વંશપરંપરાના સેવકોનાં બળ વડે રાજ્યથી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે શંકરનો પરમ ભક્ત હતો, તે ધરસેન કુશળ હોઈને પોતાની સર્વ પ્રજા, સેવકો, દ્રાજકો (૧) મહત્તર. આટલટ, ધ્રુવાધિકરણિકો, દણ્ડપાશિકો, મંત્રિઓ, રાજકુમારો, અને આ રાજ્યમાં રહેતા લોકો

તેમ જ જેને જેને સંબંધ હોય તેઓની બાજુ માટે પ્રસિદ્ધ કરે છે કે વિશાખ અને બાપા નામના કશ્યપગોત્રના બ્રાહ્મણ બ્રહ્મચારીઓને યોગ્ય સંકલ્પ સાથે, પોતાના માતાપિતાના પુણ્ય માટે અને પોતાના આ લોક તથા પરલોકનાં ઇચ્છિત ફલોની પ્રાપ્તિ અર્થે, ચતુષ્પલિકસ્થલીમાં આવેલા ડામરિપાટક ગામની પૂર્વની સરહદપર ખેતી માટે (૬૦) સાઠ પાદાવર્તનું દાન કર્યું છે. તેઓ ખત્રે સામવેદનો અભ્યાસ કરી, સાથે બલિદાન, ચરુહોમ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિ નામના પાંચ યજ્ઞ કરે એટલા માટે આ ક્ષેત્ર સાથેની તથા આસપાસની વસ્તુઓ, તેમાં કુદરતે ઉત્પન્ન કરેલો અથવા વાયુથી આણવામાં આવેલો પાક, સોનું લેવાનો અગ્નિહાર, તથા ફરજિયાત મળુરીનું ઉત્પન્ન વિગેરે સહિત આપવામાં આવે છે. આનો ઉપલોગ તેના વંશજો યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ કરશે. આનો ઉપલોગ કરવામાં અથવા દાન તરીકે આપેલ ક્ષેત્ર ખેડવામાં કોઈએ પણ તેઓને હરકત કરવી નહિ. ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે અને માનુષ્ય અસ્થિર છે, તથા આ દાનનું ફલ પણ પોતાને પણ મળવાનું છે, - એવું બાણી તેના પછીના રાજાઓએ પણ આ દાનને માન આપવું તથા રક્ષણ કરવું. જે કોઈ આ દાન પાછું લેશે અગર તેમ કરવામાં અનુમોદન આપશે તે નહાના અનેક પાપો સાથે મ્હોટાં પાંચ પાપો કરવાના ગુન્હેગાર થશે. ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે:—“જમીનનું દાન કરનાર માણસ સ્વર્ગમાં સાઠ હજાર વર્ષ રહે છે, અને તે પાછું લેનાર અગર લઈ લેવા દેનાર તેટલો જ વળત નરકમાં રહે છે. પાછું લેનારાઓ કાળા સર્પો થઈ વિધવાચલના પાણી વગરના પ્રદેશની સૂકી શુક્રાઓમાં રહે છે. હે શુધિ-હિર ! રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ ! બ્રાહ્મણોને પૂર્વે આપેલાં દાનોનું રક્ષણ કર. દાન આપવા કરતાં પણ આપેલાં દાનનું રક્ષણ કરવામાં રાજાઓનું વધારે શ્રેય છે. સગર આદિ ઘણા રાજાઓએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે, પણ જે સમયે જે રાજા હોય છે તે જ તેનો ઉપલોગ કરે છે. રાજાઓએ જે ધન ધર્મમાં આપેલું છે, તે નિર્માલ્ય અને વમન કરેલી વસ્તુ સમાન છે, કયો સાધુ પુરૂષ નિર્ધના-વસ્થાની બીકે તે પાછું લેશે ?” સંધિવિગ્રહાધિકારી સ્કન્ધભટ્ટે આ લખ્યું છે. (વલ્લી) સંવત રપર ના વૈશાખ કૃષ્ણપક્ષ પ ની તિથિ. આ સ્વહસ્ત મહારાજ શ્રી ધરસેન પોતાના છે. હતક ચિખિર છે.

ધરસેન ર જનાં ભાડવામાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો*

ગુપ્ત સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ બે પત્રાંચો ૨૭ વર્ષ પહેલાં કાઠિઆવાડના હાલાર પ્રાંતમાં રાજકોટથી અગ્નિકોણમાં ૧૫ માઈલ ઉપર ભાડવા નામના મોટા ગામડાંમાંથી મળ્યાં હતાં. તે રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં રાખવામાં આવ્યાં છે.

આ બે પત્રાંચો વલ્લીની સામાન્ય મુદ્રા વડે બેઠેલાં છે; અને તે મુદ્રા પહેલાં પત્રાંના નીચેના ભાગનાં એક કાણામાંથી બીજા પત્રાના ઉપરના એક કાણામાં પસાર કરેલી છે. બન્ને પત્રાંની જમણી બાજુનાં બે કાણાંઓમાંથી પસાર કરેલી કડી બોવાઈ ગઈ છે.

પત્રાંઓ એક બાજુ લખેલાં અને ઉત્તમ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેનું દરેકનું માપ ૧૦૩/૪" x ૮ ૧/૪" છે. લખાણના રક્ષણ માટે ચારે હાંસીયાના કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. દરેક પત્રા-પર ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી છે. બધા અક્ષરો તદ્દન સીધી લીટીમાં સુંદર અને ચોખ્ખા કોતરેલા હોઈ દરેક સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. દરેક અક્ષર આશરે ૧" પોહોળો અને ૩/૪" ઉંચો છે. પત્રાંઓ પૂરાં ૧" જડાં હોવાથી અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છતાં પાછળ દેખાતા નથી.

આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી પરમમાહેશ્વર સામંત મહારાજ શ્રી ધરસેન(૨)એ બહેર કરેલું છે. અને તે જ રાજાનાં બીજા પાંચ દાનપત્રોનાં વર્ષ તથા તિથિએ, એટલે વૈશાખ બ(હુલ) ૧૫ સંવત્ ૨૫૨, આપેલું છે. પ્રશંસાવાળી પ્રતાવના તથા દરેક રાજાનું વર્ણન પણ ધરસેન ર જનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં સર્વ દાનપત્રો પ્રમાણે જ છે. પરંતુ તેના પૂર્વે ગુહસેને છોડી દીધેલો 'સામંત' નો ઇલકાબ ધ્રુવસેન ૧ લાની માફક તે પણ ધારણ કરે છે. તેના દાદાનું નામ ધરપદ લખ્યું છે, જ્યારે એક વધારાના અપવાદ સિવાય, તેનાં બીજાં દાનપત્રોમાં ધરપદ અથવા ધરપદ લખેલું છે.

દાન લેનાર આનર્તપુરના રહીશ, અથર્વવેદના વિદ્યાર્થી, કૌશ્રવસ ગોત્રના રૂદ્રવોશનો રૂદ્ર-ગોપ નામનો બ્રાહ્મણ છે. આ બ્રાહ્મણનું ગોત્ર વિચિત્ર છે. આ ગોત્રવાળો બ્રાહ્મણ મારા જણવામાં નથી.

દાનમાં આપેલી વસ્તુ, આંબરેણુ સ્થલી(પ્રદેશ)(પ્રાપીય)માં આવેલું ગામ ઈપિકાનક ઉબ્જ, ઉપરિકર, વિગેરે સાધારણ હુક્કો સહિત છે.

દાન આપવાનો ઉદ્દેશ બ્રાહ્મણોને અપાતી દરેક દક્ષિણના હેતુ મુજબ, પાંચ યજ્ઞો કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં સંબોધન કરાએલા અધિકારીઓમાં અવલોકિક અને દશાપરાધિક નામના બે છે, જે અત્યાર સુધીમાં મળી આવેલાં તે વંશના કોઈપણ દાનપત્રમાં જોવામાં આવ્યાં નથી. પહેલા શબ્દનો અર્થ સમજાતો નથી. તેનો અર્થ કદાચ, જમીન મહેસુલ માટે ગામડાંના લોકોની જમીન ઉપર દેખરેખ રાખનાર અમલદાર એવો હોય. દશાપરાધિકનો અર્થ ઘાયું ઠરીને ગામની

* એ ભા. ઈ. વો. ૪ પા. ૩૩-૩૭ ડી. બી, દિરકલકર

હુદમાં દશ અપરાધ કરનારાઓ ઉપર નાંખેલો દંડ વસુલ કરનાર એવો છે. કોઈ કોઈ વાર આ હુદ્દા દાન લેનારને આપવામાં આવતો હતો. (જુવો. સ્વશાપરાય-ને દાનને લગતા હુદ્દો-માં બતાવ્યું છે.)

દ્રવક અથવા આ દાનનો અમલકરનાર અધિકારી ચિખિંબર છે. અને લેખક. સંધિ અને વિગ્રહનો મંત્રિ સ્કંદભટ્ટ છે. આ અધિકારી એ ઘણા લાંબા સમય સુધી, ગુહસેનના રાજ્યના ઉત્તર ભાગથી ધરસેન રાજાના અંત સુધી, એ અધિકારનો ઉપલોગ કર્યો લાગે છે.

લેખમાં બતાવેલાં સ્થળોમાં. વલ્લ્મી એ ભાવનગરથી વાયવ્ય કોણમાં ૧૮ મૈલ ઉપર આવેલું હાલનું વળા કહી શકાય. આનંતપુર એ, સુવિખ્યાત નાગર બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનું વતન ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલા હાલના વડનગરનું જૂનું નામ આનંદપુર એ જ મનાય છે.

નવાનગર સ્ટેટના એક ખાસગિરાસદારના મુખ્ય શહેર આંબરણ અને આંબરેણું એ બન્ને વચ્ચે બહુ જ મજતાપાત્રું છે. પરંતુ ઇપિકાનક ગામ ઓળખી શકાતું નથી. પણ આંબરેણું સ્થળ દાકિઆવાડ કરતાં ગુજરાતમાં હોવાનો વધારે સંભવ છે.

તિથિનું વર્ણન બ(હુદ્) ૧૫ તરીકે કરેલું છે તે ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ જાણવાલાયક છે. મેં ઉપર કહ્યું છે તેમ, તે જ તારીખનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં, તથા બીજાં, માસ અને વર્ષ બુદ્ધાં હોય એવાં દાનપત્રોમાં પણ એ આવે છે. તેનો અર્થ કૃષ્ણપક્ષનો ૧૫ મો દિવસ, એટલે અમાવાસ્યા એ જ છે. હાલના સમયમાં આપણે તે દિવસ વદ (અથવા બાહુલ) ૩૦ એ રીતે બતાવીએ છીએ, જ્યારે પ્રાચીન સમયમાં પખવાડીઆનો છેલ્લો દિવસ શુભ ૧૫ અને બ. ૧૫ એ પ્રમાણે બતાવતા હતા. એલું જણાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलं पतरुं

- १ ओं' स्वस्ति वलभितः प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणांमैतुलबलसर्पस्नमण्डलाभोग-
संसक्तसंप्रहारशतलब्धप्रतापप्र
- २ तापोपनतदानमानाज्जैवोपाज्जितानुरागोनुरक्तमौलभृतमित्रश्रेणिबैलावाप्तराज्यश्री
परममाहेश्वरः श्रिसेनापति
- ३ भटार्कः तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रिक्रितशिरां शिरोवनतशत्रुचूडामणि-
प्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिः"
- ४ "दिधितिर्दिनानाथक्रिपेणजनोपजीव्यमानविभवः परममाहेश्वरः" श्रिसेनापति-
धरसेनस्तस्यानुजैतत्पादाभिप्रे
- ५ मप्रशास्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितै विधिविधानधर्मा धर्मराज इव विहि-
तविनयव्यवस्थापेद्धितिराखिल
- ६ भुवनमण्डलभोगैकैस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपहितराज्याभिषिको" महाविश्रेण-
नावपूतराजेश्रिः परममहे
- ७ श्वरः श्रीमहाराजद्रोणसीङ्गः सिंह इव तस्यानुजै स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघ-
टानीकानामेकविजयि" शरणैषि
- ८ णां शरणमवबोद्धा शार्खैर्त्यतत्वानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रेणयिनां यथाभिलषितफ-
लोपभोगदः परमभागवतः श्रीम-
- ९ हाराजधुवसेनः तस्यनुजैस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषै सुविशुद्ध स्वच-
रितोदककपालिताशेषकलि
- १० कलङ्क प्रसभनिर्जितारातिपक्वप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहाराजधर-
पैड तस्यसुतस्तत्पादसपर्यावाप्त
- ११ पुण्योदयै शैषैवात्प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितैसत्त्व-
निकषः तत्प्रभावप्रणता

१ यिद्ध २ ३ वांथो वलभीतः ३ वांथो मैत्रकाणामतुल ४-आ वर्षतां अन्य दानपत्राभां नथी ज्येवे
सपत्न शण्ड आहिआं वपशथो छे ५ शण्ड आ दानपत्र करतां आथीन दानपत्राभां जेवाभां आवे छे. ५०थो ज्ये.
६ वा. ३ ५१. ३१८ ५. वांथो प्रताप ६ वांथो मानार्जवो ७ वांथो श्रेणी ८ वांथो राज्यश्रीः ९ वांथो श्री १० वांथो
शिरा ११-१२ अर्ध १३ वांथो नखपङ्क्तिदीधितिर्दीनानाथ १४ वांथो कृष्ण १५ वांथो श्री १६ वांथो नुजस्तत्पादा
१७ वांथो प्रणाम १८ वांथो प्रणति १९ वांथो पद्धतिरखिल २० वांथो भुवनमण्डलभोगैक २१ वांथो राज्याभिषेको
२२ वांथो महाविश्रेण २३ वांथो राज्यश्रीः २४ वांथो माहेश्वर २५ वांथो द्रोणसिंह २६ वांथो तस्यानुज २७ वांथो
विजयि २८ वांथो शास्त्रार्थतत्वानां २९ वांथो सुहृत् ३० वांथो तस्यानुज ३१ वांथो कल्मषः ३२ वांथो
सुविशुद्ध ३३ वांथो कलङ्क ३४ वांथो धरपडः ३५ वांथो पुण्योदयः ३६ वांथो शैशवात् ३७ वांथो सत्त्व

- ૧૨ રાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસ્કૃતસર્વપાદનસ્વરંભિસંહતિ^૧ સર્વલક્ષ્મિપ્રણિતમાર્ગસમ્ય-
ગ્પરિપાલનાપ્રજાહિદયરંજના
- ૧૩ દન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગાંભીર્યવૈધિસંપદ્ધિઃ સ્મારશશાઙ્કાદિરાજો-
દધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શ-
- ૧૪ રણાગતાભયપ્રદાનપરતયા ત્રિણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલે પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રજા-
(દા) નાનન્દિતવિદ્વદ્વિદ્યુદ્ધપ્રણયિહૃદ
- ૧૫ યઃ પાદચારિવે^૨ સર્વભૂવૈનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજશ્રીગુ-
હસેનૈ^૩ તસ્ય સુતે^૪ તત્પાદનસ્વમયૂ
- ૧૬ સ્વસન્તાનૈવિસિતજૈંહવીજલૌઘવિક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યભોગ-
સર્પત્ રૂપલોભા

બીજું પત્રું

- ૧૭ દિવાશ્રિતઃ સંરમાભિગામિકૌર્ગુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાચિલ્ધનુદ્ધરઃ
પ્રથમનરપતિસમતિલ્લિ^૫
- ૧૮ ઘાનામનુપાલયિતા દ્વૈર્મદાયાનામપાકર્તા પ્રજોપધાતકરિણામુપહ્લવાનાં^૬ દરિશયિતાં^૭
શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સં
- ૧૯ હતારાતિપક્ષલક્ષિપરિભોગદક્ષવિક્રમક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્શ્વેશ્રી પરમમાહેશ્વરોઃ
સમન્તર્મદારાજશ્રીધર
- ૨૦ સેનઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયૂક્તકેદ્રાઙ્ગિકમહત્તરચાટમટધ્રુવાધિકરણિકદા-
ળડપૈષિકશૌલિકકાવલોકિ
- ૨૧ પ્રતિસારકચોરો^૮ ધૈરણિકદશાપરાધિકરાજસ્થાનિયકુમારામાત્યાદીનૈન્યાંશ્ચ^૯ યથા
સમ્બધ્યમાનૈકાં સમાજાપયત્યસ્તુ વૈ^{૧૦}
- ૨૨ સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રો^{૧૧} પુણ્યાપ્યયૈનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલપિત-
ફલાવાસયે આનર્તપુરવાસ્તવ્યકૌશ
- ૨૩ વસસગોત્રાય અર્ધર્વણસર્વચારિણે બ્રાહ્મણરુદ્રગ્રોષપુત્રરુદ્રગોપાય અમ્બરેણુસ્થલી-
પ્રાપીય ઇષિકાનક્રામઃ સોદ્ર^{૧૨}

૧ વાંચો સમ્ય ૨ અને ૩ વાંચો રશ્મિસંહતિઃ ૪ વાંચો સ્મૃતિપ્રણીત ૫ હૃદય ૬ વાંચો રૂપ ૭ વાંચો
બુદ્ધિ ૮ વાંચો સ્મર ૯ વાંચો તૃણ ૧૦ વાંચો ફલ ૧૧ વાંચો વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિ ૧૨ વાંચો પાદચારીવ
૧૩ વાંચો સુવન ૧૪ વાંચો ગુહસેન ૧૫ વાંચો સુત ૧૬ વાંચો સન્તાન ૧૭ વાંચો વિસૃત ૧૮ વાંચો સંપત્
૧૯ વાંચો રૂપ ૨૦ વાંચો સરસમાભિગામિકૌર્ગુણૈઃ ૨૧ વાંચો સુધાના ૨૨ વાંચો ધર્મ ૨૩ વાંચો કારિણામુપહ્લવાનાં
૨૪ વાંચો દર્શયિતા ૨૫ વાંચો લક્ષ્મી ૨૬ વાંચો શ્રીઃ ૨૭ વાંચો માહેશ્વરઃ ૨૮ વાંચો સામન્ત ૨૯ વાંચો
વિનિયુક્તક ૩૦ વાંચો વાશિક ૩૧ વાંચો ચૌરોદ્ધરણિક ૩૨ વાંચો રાજસ્થાનીય ૩૩ વાંચો દીનન્યાંશ્ચ
૩૪ વાંચો માનકાન્ત ૩૫ વાંચો વઃ ૩૬ વાંચો માતાપિત્રોઃ ૩૭ વાંચો પુણ્યાપ્યાયનાય ૩૮ વાંચો વ્રહ્મચારિણે

- २४ ङ्गं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं स्योत्पद्यमानविष्टीकैः सद-
शापराधं समस्तराजकीयानामहस्त
- २५ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रातिथिपञ्चमहायाज्ञिकानां
क्रयानां समुत्सर्पणार्थमाचर्द्रका
- २६ ण्वसरिक्षितिस्थितिसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं^{१०} उदकातिसर्गेण ब्रह्मदेयं
निस्त्रिष्टि^{११} यतोऽयोचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भू
- २७ जैतः कृषतः कर्षापयतः प्रदिषतः प्रदिशापयतो वा न कैश्चि^{१२} प्रतिषेधे वर्तितव्य-
मागाभिभद्रन्निपतिभिश्चास्मद्वंशजैर
- २८ न्यद्वंशजैर्वानित्यन्यैश्चर्यन्यस्थिरं^{१३} मानुष्यं सामान्यञ्चै भूमिदानफलमवगच्छद्वि-
रयमसदायोनुमन्तव्यं परिपालयितव्यं
- २९ अथ [१] यश्चैनमाच्छिद्यदाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पञ्चभिर्माहापातकैः
सोपपातकैः संयुक्तं स्यादित्युक्तञ्चै भगवता वेदव्यासेन व्यसे
- ३० नै^{१४} ॥ षष्ठी वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदति भूमिदः [१] आच्छेत्ताचामन्तां
च तान्येव नरके वसे^{१५} ॥ पूर्वदत्तां द्विजातिभ्यो यज्ञाद्रक्ष युधिष्ठिरा^{१६} [१] महीं
- ३१ महिमतांश्रेष्ठ दानाच्छयेयोनुपालनं ॥ बहुभिर्वसुधाभूक्ता राजैभिः सगरा-
दिभि^{१७} [१] यस्य यस्य यादां भूमितस्य तस्य तदा फलमिति = [१]
- ३२ स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य । लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिक्रितै-
स्कन्दभटेन । दै^{१८} चिन्त्रिरः [१] सै^{१९} २०० ५० २ वैशाख वै १९

१ वांथो सोदङ्ग २ वांथो सोपरिकर ३ वांथो सभूतवातप्रत्यायः ४ वांथो सधान्यहिरण्यदेयः ५ वांथो
स्योत्पद्यमानविष्टीकः ६ वांथो सदशापराधः ७ वांथो क्रियाणां ८ वांथो चन्द्रा ९ वांथो सरिक्षितिसमकालीनः
१० वांथो पुत्रपौत्रान्वयभोग्यः ११ वांथो ब्रह्मदेयः १२ वांथो निस्त्रिष्टः १३ वांथो भुजतः कृषतः कर्षयतः
प्रदिशतः प्रदिशयता १४ वांथो कैश्चित् १५ वांथो नृपतिभिश्चास्मद्वंशजैः १६ वांथो अनित्यान्यैश्चर्यन्यस्थिरं १७ वांथो
सामान्यश्च १८ वांथो मस्मदायोनुमन्तव्यः १९ वांथो चिच्छिदादा २० वांथो महापातकैः २१ वांथो संयुक्त
२२ वांथो कश्च २३ वांथो व्यासेन २४ वांथो षष्ठि २५ वांथो वानुमन्ता २६ वांथो वसेत २७ वांथो यत्नाद्रक्ष
२८ वांथो युधिष्ठिर २९ वांथो दानच्छेयो ३० वांथो भुक्ता ३१ वांथो राजभिः ३२ वांथो सगरादिभिः
३३ वांथो यदा ३४ वांथो कृत ३५ वांथो दूतक ३६ संवत् ३७ वांथो बहुलपक्ष

ધરસેન ર જનાં પાલિતાણાનાં તામ્રપત્રો

[ચુપ્ત-] સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાસ) ઈ. સ. ૫૭૧

કાઠિયાવાડમાં પાલિતાણામાંના લોચરામાંથી આશરે ૪૦ વર્ષ ઉપર મળી આવેલાં અને હાલ પાલિતાણા સ્ટેટની માલિકીનાં તામ્રપત્રોની સાત જોડીઓમાંનાં આ પતરાંઓ છે. સિંહાદિત્યનાં પતરાંઓ માફક આ પણુ પ્રથમ ઈન્ડિયન એન્ટિકવેરી વો. ૩૬ પા. ૧૩૦ નં ૫ માં મી. એ. એમ. ટી. જેક્સને, (આ ઈ. સી. એસ) વર્ણવ્યાં હતાં. ડો. વોગેલના કારકુને બનાવેલી તેની એ શાહીની છાપો ઉપરથી તે ઉપરનો લેખ હું પ્રસિદ્ધ કરું છું. પાલિતાણાના એડમિનિસ્ટ્રેટર મી. ડબ્લ્યુ. સી. યુડર એવાને અસલ પતરાંઓ કૃપા કરીને રાય. બાહાદુર વેંકયને આપ્યાં હતાં, અને તેમણે આ શાહીની છાપો મારા ઉપયોગ માટે મને આપી હતી.

આ એ તામ્રપત્રો છે, અને તે મી. વેંકયના કહેવા પ્રમાણે, ૧૧૨ ઈ.સ. પહોળાં અને ૭ ઈ.સ. લાંબાં છે. દરેક પતરાની અંદરની બાજુએ લેખની ૧૮ પંક્તિઓ છે. પહેલા પતરાને નીચે અને બીજાની ઉપર એ ઠીકોનાં કાણું છે. પરંતુ મળેલી મુદ્રા આ પતરાંઓની છે કે તે સાથે મળેલાં 'મૈત્રકોલાં બીજા' પાંચ પતરાંઓની છે, તે કહેવું મુશ્કેલ છે.

તે ઉપરનો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. અને લિપિ સામાન્ય વલણી છે.

લેખમાં વલણીના રાજા ધરસેન ર જના જમીનના દાનનું વર્ણન છે. અને તેની તિથિ વર્ષ વગેરે તે જ રાજાનાં બીજાં ચાર દાનો પ્રમાણેની છે. યશોગાન કરતી પ્રસ્તાવના લગભગ ધરસેન ર જનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનો પ્રમાણે જ છે. ખાસ ત્રણવા જેવી હકીકત ક્રૂપા એ જ છે કે તેના દાદાનું નામ ધરપદ લખેલું છે, જ્યારે તેનાં બીજાં દાનોમાં ધરપદ અથવા ધરપદ આપેલું છે. દાનનો ભાગ આ પ્રમાણે છે:—

(પં. ૧) વલણી માંથી—

(પં. ૨૧) મહેશ્વર(શિવ)નો પરમ ભક્ત, યશસ્વી મહારાજ ધરસેન (૨) કુશળ હોઈ, સર્વ અધિકારીઓ, જેવાકે, આયુક્તકો, વિનિયુક્તકો, દ્રાંજીકો, મહત્તરો, કાચા અને પાઠા સંનિકો, ધ્રુવાધિકરણિકો, હણડપાશિકો, ચોરોદ્ધરણિકો, રાજસ્થાનીય, કુમારામાત્યો વિગેરે તથા મંજેધ ધરાવતા સર્વેને શાસન કરે છે કે:—

તમોને જણાવું છું કે મારા માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે તથા આલોકે તેમ જ પરલોકમાં ફલ પ્રાપ્તિ અર્થે મેં નીચે પ્રમાણે દાન કરેલું છે:—

૧૮૦ પાદાવર્તો—[ગંજી] વાનક પ્રદેશના નાટયોટક ગામની ઇશાને, અને એકલિક ગામમાં દારકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે અને આદિત્યના ક્ષેત્રની ઉત્તરે: ૧૨૦ પાદાવર્તો અને ૩૨ પાદાવર્તોનું નિંબતળાવ જે (નાટયોટકની) વાયવ્યના રસ્તાની પૂર્વે છે. નિંબકૃપ પ્રદેશના દે(વ)રક્ષિતપાટકની નૈરૂત્ય તરફ અણ્ડમેદક તળાવની ઉપરના ભાગમાં, અને યસવહક નદીના બન્ને કાંઠા પર ગોક્ષની માલીકિના

૧૩૦ પાદાવર્તો; કદમ્બપદ્ર પ્રદેશનાં ચિત્રકસ્થલ્ય ગામની ઉત્તરે ધાર્મિકની માલકીના ૧૦૦ પાદાવર્તો; અને કદમ્બપદ્રની જમીનની પૂર્વ તરફની સીમા પર કોધકની માલિકીનું અવતર તળાવ.

આ જમીન તે સાથેના ઉદ્ધ, પરિકર-વાત-મૂત-ધાન્ય-હિરણ્યદેવ, તથા દુરજ્યાત મગ્ગુરીના હક્ક સાથે, કોઈ પણ રાજના અધિકારીની દબલગિરિ રહિત મુમિચ્છિત્ર ન્યાયે, તે કોશિષ્ટ ગોત્રના વાજસનેય-માધ્યંદિન શાખાના બે રોષ તથા સ્થેન નામના પ્રાક્ષણોને, વલિ, વરુ, વૈશ્વદેવ, અન્નિહોત્ર, અને અથિતિ નામના પાંચ મહાયજ્ઞો કરવામાટે, ચંદ્ર, સૂર્ય, સમુદ્ર અને નદીના અસ્તિત્વ પર્યંત તેના પુત્ર, પૌત્ર અને પછીના વંશજોના ઉપલોગ માટે વ્રત્તદેવ તરીકે આપેલી છે.

ત્યાર પછી હંમેશ મુજબ બોધ અને વ્યાખ્યાના બે શ્લોકો છે. છેલ્લી પંક્તિ આ પ્રમાણે છે:--

મારી, મહારાજ શ્રીધરસેનની સહી (આ છે) (આ લેખ) મંત્રિવિગ્રહાચિક્રિત સ્કંદભટ્ટે લખ્યો છે. દ્વૃ(તક) ચિર્મિર (હતો). સંવત્ ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫. તારીખ શુભ-વત્સલી સંવત ની ગણવી. અને બતાવેલો મહિનો ઈ. સ. ૫૭૧ નો આવે છે. ધરસેન ર જાનાં બીજાં પાંચ દાનોમાં દ્વૃતક ચિર્મિર બતાવેલો છે. લેખક સ્કંદભટ્ટ, ધરસેન ર જા તથા તેના પિતા અને પહેલા આવનાર શુહસેન બંનેનો સેવક હતો. લેખમાં બતાવેલાં સ્થળો ઓળખી શકાયાં નથી.

અનુલેખ,

વલભીના દાન વિષેના પહેલાંના બે લેખોમાં મેં ભૂલો કરી છે તે સુધારવાને આ તકનો હું લાભ લઉં છું.

૧. વો. ૩ પા. ૩૨૩.પં. ૧૧ માં વાંચ્યો: “ હરિયાનક, જે હસ્તવપ્રાહુરણીના (એક પેટા ભાગ) અક્ષસરકમાં આવેલું છે.” (પ્રાપ્યને બદલે) પ્રાપીય સારૂ લુચો ઉપર, પા. ૮૧ નોટ ૧.
૨. મી. ટી. કે. લઠુ એ મારી સાથે નોગાવાનાં પતરાં (વો. ૮ નં ૨૦) વાંચતાં યોગ્ય ઠહું હતું કે ઉચ્ચમાન નો અર્થ “ ઠહું ” નથી, પરંતુ “ કહેવાનું, હવે પછી જણાવવામાં આવતું ” એવો છે. માટે ઉચ્ચમાનમુક્તો અને ઉચ્ચમાનવિષય (વો. ૮ પા. ૧૮૯) એ શબ્દો નવગ્રામકમુક્તો અને ચંદ્રપુત્રક-વિષય ને બદલે છે. તે જ પ્રમાણે, પા. ૧૯૩ માં પાઠની પંક્તિઓ ૩૮ અને ૪૦ માં ઉચ્ચમાન--ચાતુર્વિધ-સામાન્ય એ નવગ્રામક-ચાતુર્વિધ-સામાન્ય ને બદલે છે. અને પા. ૧૯૮ ઉપર પંક્તિ ૪૩ માં તે જ શબ્દ ચંદ્રપુત્રક-ચાતુર્વિધ-સામાન્ય ને બદલે છે. તેથી વો. ૮ના સાંકળીઆમાં નવગ્રામક-મુક્તિ અને ચંદ્રપુત્રક--વિષય એ બે પ્રદેશો આપવા પડશે.

પતરું પહેલું

- ૧ [ઓં] સ્વસ્તે [॥] વલમીત[:]પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકૌણાંમતુલવલસ-
પત્નમણ્ડલ[।]ભોગસં(સ)સક્તસંપ્રહ[।]રશતલબ્ધપ્રતા-
- ૨ પ[:] [પ્ર]તાપોપનતદાનમ[।]નાર્જવોપાર્જિતા[નુ]રાગોનુરક્તમૌલભૂતમિ-
ત્રશ્રીળીવલાવાસ(॥)રાજ્યશ્રી[:]^૩ પરમમાહેશ્વર:
- ૩ શ્રીસેનાપેતિમટાર્કસ્તસ્ય^૪ સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનતપવિત્રિક્રિતશિરા[:]^૫ શિરાવન-
તશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિહું
- ૪ રિતપદ્મનલપન્તિદીધિતિદીનાનાથક્રિપણજનોપજીવ્યમાનવિભવ[:]^૬ પર[મ્]-
માહેશ્વર: શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યાનુ-
- ૫ જસ્ત[ત]પાદાભિપ્રણામપ્રસ્તતસ્તતરવિમલમૌલિમણિર્મ(।)ન્વાદિપ્રણીતવિધિવિ-
ધાનધર્મા^૭ ધર્મરાજ ચિર્વે વિ[હિ]તવિન-
- ૬ યવ્યવસ્થાપદ્ધતરચિલભુવનમણ્ડલાભગૈકસ્વામિર્ના^૮ પરમસ્વામિનાસ્વયમુપહિતરાજ્યા-
ભિષકમર્હો વિશ્રાણનાવ-
- ૭ પૂતરાજશ્રી[:] પરમમાહેશ્વર^૯ મહારાજશ્રીદ્રોણસિદ્ધ[:] સિદ્ધ^{૧૦} ઇવ તસ્યા-
નુજ[:] સ્વભુજવલપરાક્રમેણ પરગજઘ-
- ૮ ટાનીકાનામકવિજયી^{૧૧} શરણેષિણાં^{૧૨} શરણમવચ્ચોદ્ધા શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાં^{૧૩} કલ્પતરરિવં^{૧૪}
સુદ્ધ[ત્]પ્રણયિર્ના^{૧૫} યથાભિ-
- ૯ લપિતકામફલોપભોગદ્[:] પરમભાગવત[:] શ્રીમહારાજધ્રુવસેનસ્તસ્યાનુજ-
સ્તચરણાર[વિ]ન્દપ્રણતિપ્રવિધર્તા-
- ૧૦ શેષકલ્મષ: સુવિશુદ્ધસ્વચરિતોદકકાલિત(।)સકલકલિકલંક: પ્રસમનિર્જિતા-
રાતિપક્ષપ્રથિતમહિમાં^{૧૬} પર-
- ૧૧ માદિત્યમક્ત[:] શ્રીમહારાજધરપદસ્તસ્ય[।]ત્મજસ્તત્પાદ(।) સપરિચ્યાવા-
તપુણ્યોદય[:]^{૧૭} શૈશવા[ત્] પ્રમૃતં સ્વદ્વિતિયૈ^{૧૮}-
- ૧૨ બાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસ્વત્વનિકૈષ: તત્પ્રભાવ(।)પ્રણતારાતિ-
ચૂડ(।)રત્નપ્રભાસંસ-
- ૧૩ કસવ્યપાદનચરસ્મિસંહતિ[:] સકલસ્મિતિપ્રણિતમાર્ગસમ્યત્પરિપાલનપ્રજાહૃદ-
યર[જ્ઞ]નાદન્વર્થરાજશબ્દો^{૧૯} [રૂ]

૧ વાંચો: સ્વસ્તિ ૨ વાંચો: મૈત્રકૌણામ ૩ વાંચો: શ્રેણી ૪ વાંચો: સેનાપતિ ૫ વાંચો: પવિત્રીકૃત
૬ વાંચો: શિરો અને વિહું ૭ વાંચો: પાદનલપન્તિદીધિતિદીનાનાથક્રિપણ ૮ વાંચો: પ્રશસ્તર ૯ વાંચો:
ઇવ ૧૦ વાંચો: પદ્ધતિ અને લાભોગૈક ૧૧ વાંચો: ભિષેક ૧૨ વાંચો: શરો ૧૩ વાંચો: સિંહ: સિંહ ૧૪ વાંચો:
નામેકવિજયી ૧૫ વાંચો: શરણે ૧૬ વાંચો: તત્વાનાં ૧૭ વાંચો: તરુરિવ ૧૮ વાંચો: નાં ૧૯ વાંચો: વિધૌતા,
૨૦ વાંચો: મા ૨૧ વાંચો: સપચ્યાં ૨૨ વાંચો: પ્રમૃતિ ૨૩ વાંચો: દ્વિતીય ૨૪ વાંચો: સત્ત્વ ૨૫ વાંચો: સ્મૃતિપ્રણીત
અને સમ્યક્પરિ

- १४ पकान्तिस्थिर्यगाम्भिर्यबुद्धिसम्पद्भिः [:]^१ स्मरशशा [१]ङ्का [१]द्विराजोदधि-
त्रिदशगुरुधनेशान[१]तिशयान[:]^२ शरणगताभय-
१५ प्रदानपरतया नृणवदपास्त[१]शेषस्वकार्यफल[:]^३प्र[१]र्थन[१]धिका-
र्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृ[त] प्रणयिहृद-
१६ य[:] पादचारिवै सकलभूवनमण्डलाभोगप्रमोद[:]^४ परममाहेश्वर[:]^५
श्रीमह[१] राजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पा-
१७ दन[ख]मयूखसन्त[१]ननिव्रितजाह्नविजलोषविक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयि-
शतसहस्रोपजी-
१८ व्य(:) भोगसम्प[द] [रू]पलोभा[दि]वाश्रीत[:]^६ सरसम[१]मिगा
मिकैर्गुणै सहजशक्तिशीक्षाविशेषविमापिताखिलधनु[र्द्धर] [:]^७

पतरुं वीजुं

- १९ प्रथम[न]रपतिस[मतिस्त]ष्ट[१] नामनुपालयितौ धर्मदायाना[म]पकर्त्ता-
प्रजोपध[१]तकारिणां(न)मु[प]^८
२० प्लवानं[१] दरिशयितौ श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षमलक्षिमपरिक्षो-
मदक्षविक्रम[:]^९ क्रमो[प]-
२१ संप्र[१]तविमलपार्थिवश्री[:] परममाहेश्वर[:] श्रीमहाराजधरसेन(॥)
कुशली सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्रांगिक-
२२ महत्तरचाटभटभ्रुवाधिकरणिकदाण्डपाशकचोरोद्धरणिकराजस्थानीयकुमारामात्यादी-
(नां) नन्यांश्चै य[था]-
२३ सबद्धमानका[न्]^{१०} समाज्ञापयत्यस्तु व[:] संविदितं^{११} यथा मया म[१]-
तापित्रुपुण्याप्यायना[या]त्मनश्चैहिक[१]मुष्मिकर्फ-
२४ ल[१]वाप्तये ॥ [वंचू]वानकस्थलिप्र[१]पीये^{१२} नात्योटकग्रामे पूर्वोत्तर-
सिम्नि^{१३} तथा एकलिकग्रामे च[द]रकसत्कक्षेत्राद-
२५ परत[:] [च]रिपादावर्त्तशतं अशीत्यधिकं तथा आदित्यक्षेत्राचोत्तरत-
[:]^{१४} ॥ तथा(द)परोत्तरसीम्नि^{१५} पर्थौ पूर्वोत्त[:] पादावर्त्तशतं

१ वांथो स्थैर्यगाम्भीर्य २ वांथो शशाङ्कादि ३ तृणवद् नो द डोत्तरनारे व भांथी सुधार्यो ४ वांथो चारीव
५ वांथो भुवन ६ वांथो हेश्वर ७ वांथो संताननिर्वृतजाह्नवीजलौघ ८ वांथो वाधित ९ वांथो कैर्गुणः १० वांथो
शिक्षा अने विस्मापिता ११ वांथो नामनुपालयिता १२ वांथो कारिणामुप १३ वांथो दर्शयिता १४ वांथो
लक्ष्मीपरिभोग १५ वांथो पाशिक १६ वांथो संबध्यमान १७ वांथो तं १८ वांथो पितृ १९ वांथो स्थलीप्राप्ये
२० वांथो पूर्वोत्तरसीम्नि १ वांथो शतमशीत्यधिकं २२ वांथो क्षेत्राचोत्तरतः २३ क्षेत्र २४ वांथो पथः २५ शतं

- ૨૬ વિશધિકં દ્વાત્રિશપાદાવર્તપરિસરં નિમ્બવાપી[૧] તથા નિમ્બકુપસ્થાપિ[૧]-
પીયે^૧ દે[વ] રક્ષિતપાટકે અવરદક્ષણસીર્મ્ને
- ૨૭ વત્સવહકસ્યોમયતટેષું खण्डभेदकतटाकाग्रोदरे च पादावर्त्तशतं त्रिशधिकं गोक्ष
प्रत्ययं[૧] કદમ્બપ-
- ૨૮ દ્રસ્થલિપ્રાપિયે^૨ ચિત્રકસ્થલ્યગ્રામે ઉત્તરસીમ્નિ પાદાવર્તશતં ધાર્મિકપ્રત્યયં[૧]
તથાકદમ્બપદ્રસ્વતલે પૂર્વસીમ્નિ કોધકપ્રત્યયા [અવતર]-
- ૨૯ વાપી[૧] ઇત[ત] સોદ્રજ્ઞં સોપરિકરં સવ [૧] તમૂતધાન્યહિ[ર] પ્યાદેયં
સોત્પદ્યમ[૧] નવેષ્ટિકં સમસ્તરાજકિય[૧] ન (૧) મહસ્તપ્રક્ષેપેણિયં ભૂમિ-
ચ્છિદ્રન્યાયે(ન)''
- ૩૦ (ન) વાજસનેયમાધ્યન્દિનકૌશિકસગોત્રવ્ર(૧) દ્વણરોષદ્યેનાભ્યાં બલિચરુવૈશ્ર-
દેવામિહોત્રાતિથિપદ્મમહાયાજ્ઞિકાનં[૧]
- ૩૧ ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્પણાર્થમાચન્દ્રકાર્ણિ(વ) ''સિરિક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિનં પુત્રપૌ-
ત્રાન્વયભોમ્યં ડ(દ)કાતિસ(મે)ળ વ્ર
- ૩૨ ક્ષદેયં નિર્મિષ્ટં(૧) યતોસ્યોચિતયા વ્રક્ષદેયસ્થિતયા ભૂજત(:) કૃષત(:)
કર્ષિપયત(:)''^૩ પ્રદિશ(૧૫) તો વા વ કૈશ્ચિ(ત) પ્રતિષેષે વર્તિત(વ્ય)
- ૩૩ માગામિમદ્રત્રિપતિભિશ્ચાસ્વદ્વશજૈરનિત્યાનૈશ્વર્યાન્યસ્થિરં''^૪ મ(૧) નુષ્યં સામા-
ન્યશ્ચ ભુમિદાનફલામવગ્નદ્વિરયમસ્મદાયોનુમન્તવ્ય[:]''^૫
- ૩૪ પરિપાલયતવ્યશ્ચે(૧)યશ્ચૈનમાછિન્ધ(૧)દાછિધમ(૧)નં(૧) વાનુમોદેત સ
પદ્મમિમહાપાતકૈ(:)''^૬ સોપપાતકૈ(:) સયુક્ત(:)''^૭ સ્યાદિત્યુક્તં ચ ભગ-
વતા વૈદવ્યો-
- ૩૫ સેન વ્ય(૧)સે[ન ॥] ષષ્ટિવરિષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભુમિદ(:)''^૮
ઔછેત ચાનુમન્ત(૧) ચ તાન્યેવ નેરકે''^૯ વસે(ત) । [૧] બહુભિર્વમુધા
મુક્તા રાજમિ[:] સગરાદિમિ(:) યસ્ય યસ્ય યદા મુ
- ૩૬ મિ(ત)ર્યૈ તસ્ય તદા (ફ)લમિતિ ॥ (૨) સ્વહસ્તો મમ મહારાજ (શ્રી)
ધરસેનસ્ય ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિક્રિતસ્કન્દમટેન'' ॥ દૃઢચિર્ચિર[:] ॥
મ ૨૦૦ ૫૦ ૨ વૈશ[૧] સ્વ વ ૧૦ ૫ (॥)

૧ વાંચો ત્રિશત્યધિકં ૨ વાંચો દ્વાત્રિશત્પાદા ૩ વાંચો કુપસ્થલીપ્રાપ્યે ૪ વાંચો અપરદક્ષિણ ૫ વાંચો
નદ્યાઃ ૬ વાંચો ત્રિશદધિકં ૭ વાંચો સ્થલીપ્રાપ્યે ૮ વાંચો કર ૯ વાંચો રાજકીયા અને પ્રક્ષેપણીયં
૧૦ વાંચો ભૂમિચ્છિદ્ર ૧૧ વાંચો સરિત્ક્રિતિ અને કાલોને ૧૨ વાંચો નિમુષ્ટે ૧૩ વાંચો ભૂજતઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ
૧૪ વાંચો ત્રિપતિભિશ્ચાસ્વદ્વશજૈરનિત્યાનૈશ્વર્યાન્યસ્થિરં ૧૫ વાંચો ભૂમિ, ગચ્છ, અને સ્મદાયો ૧૬ વાંચો પાલયિત
૧૭ વાંચો માચ્છિન્ધ્યાદાચ્છિધ ૧૮ વાંચો મિર્મહા ૧૯ વાંચો સંયુક્તઃ ૨૦ વાંચો કં ૨૧ વાંચો વેદ ૨૨ વાંચો વર્ષ
૨૩ વાંચો ભૂમિ ૨૪ વાંચો આચ્છેતા ૨૫ વાંચો નરકે ૨૬ વાંચો ભૂમિસ્તસ્ય ૨૭ વિકૃતં ૨૮ ૩ તે દ્વતકનું ટુંકું ૨૫ છે

ધરસેન ૨ જાનાં માળિયાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સંવત ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨) વૈશાખ વદ ૧૫

આ લેખ તરફ પ્રથમ ૧૮૮૪ માં ઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૧૬૦ માં મેં ધ્યાન ખેંચ્યું હતું મુંબઈ ઇલાકામાં કાઠિઆવાડના સ્વસ્થાન જુનાગઢના માળિયા મહાલના મુખ્ય શહેર માળિયામાંથી મળી આવેલાં કેટલાક તામ્રપત્રો ઉપરથી આ લેખ લખેલો છે. મૂળ પત્રોએ જુનાગઢના દરબારના હવાલામાં છે.

દરેક લગભગ ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ "x૭ $\frac{૩}{૪}$ " ના માપનાં એવાં બે પત્રોએ છે. અને તેની એક બાજુ પર લેખ લખેલો છે. લેખના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ વાળી દીધેલા છે. અને આખો લેખ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પત્રોએ ઠીક ઠીક જડાં છે, પણ અક્ષરો ઉંડા હોઈ પાછળના ભાગમાં થોડા દેખી શકાય છે. કોતરકામ સારું કરેલું છે, પરંતુ અક્ષરોની અંદર કોતરનારનાં એબરોનાં નિશાન હંમેશા મુજબ દેખાય છે. પહેલા પત્રોની નીચે અને બીજાની ઉપરના ભાગમાં ઠાણામાંથી પસાર કરેલી કડીઓથી પત્રોએ જોડેલાં છે. મારા જોવામાં આવ્યાં ત્યારે બન્ને કડીઓ કાપેલ હતી. એક કડી સાદી ત્રાંખાની છે તે ૩ $\frac{૧}{૪}$ " જડી અને ૧ $\frac{૧}{૪}$ " વ્યાસવાળી ગાળ છે. બીજી તેટલી જ જડી પણ વલ્લી મુદ્રાઓની કડીઓ પ્રમાણે લંબગોળ છે. આના છેડા ઉપરથી ૧ $\frac{૩}{૪}$ "x૨ $\frac{૧}{૪}$ " વાળી લંબગોળ મુદ્રાથી બાંધેલા છે. આ મુદ્રામાં જરા ઉંડી સપાટીમાં ઉપડતી રીતે કોતરેલો જમણી બાજુ મહોવાળો નંદી છે જે વલ્લી મુદ્રાઓમાં સામાન્ય રીતે કોતરવામાં આવે છે. તેની નીચે બે આડી લીટીઓ કરી તેની નીચે શ્રીભટ્ટક: (શ્રીભટ્ટકઃ) એટલે પ્રતાપી ભટ્ટક એમ લખેલું છે. બે પત્રોએનું વજન ૩ પૌંડ ૧ ઓંસ છે. બે કડીઓ તથા મુદ્રાનું વજન ૧૨ $\frac{૩}{૪}$ ઓંસ છે. અને કુલ વજન ૩ પૌંડ ૧ $\frac{૩}{૪}$ ઓંસ છે. અક્ષરોનું માપ ૧" અને ૧ $\frac{૩}{૪}$ " વચ્ચે છે.

વલ્લી વંશના મહારાજા ધરસેન ૨ જાનાં આ લેખ છે: તેમાં લખેલ શાસન વલ્લી એટલે કાઠિઆવાડમાં ગોહિલવાડ પ્રાંતના વળાસ્ટેટના હાલના મુખ્ય શહેર વળામાંથી કાઢેલું છે. સમય આંકડાઓથી આપેલો છે. તે સંવત્ ૨૫૨ (ઈ. સ. ૫૭૧-૭૨)ના વૈશાખ (એપ્રિલ-મે) વદિ ૧૫ છે. આ લેખ કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ ફક્ત મહારાજા ધરસેન ૨ જાએ એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞ આજી રાખવા માટે અંતરત્રા ડોંભિયામ, તથા વજ્રયામ નામનાં ગામ-ડાંઓમાં દાનમાં આપેલા જમીનની નોંધ કરવાનો છે.

૧ કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૬૪-૧૬૫ ફ્લીટ ૨ જુનાગઢથી નેરલ જુલામાં આશરે ૨૩ માર્ચ ઉપર ઉત્તર-માંના માળિયા મીઆણાથી જૂ. હા. પાડવાને આને માળિયા હાટીના પણ કહે છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્ર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વલ્લભીતઃ પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રેયકાણામતુલ્યલસ[મ્] પત્રમણ્ડ-
લાભોગસંસક્તસંપ્રહારશતલઘ્વપ્રતાપઃ
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાનુરક્તમૌલભૂતમિત્રશ્રેણીવલાવાસરાજ્યશ્રીઃ-
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિ-
- ૩ ભટાર્કઃ [૧] તસ્ય સુતસ્તત્પાદરજોરુણાવનત પવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુ-
ચુડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનસ્વપક્ષિ દીધિતિર્દી-
- ૪ નાનાથ કૃપણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તત્પાદપ્રણામપ્રશસ્તરવિમલ-
- ૫ મણિર્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યસ્થાપદ્ધતિરાશિ-
લભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના-
- ૬ સ્વયમુપહિતરાજ્યાભિષેકઃ મહાવિશ્રાણાનાવપૂતરાજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરો મહારાજદ્રો-
ણસિંહઃ સિંહ ઇવ [૨] તસ્યાનુજસ્વભુજ-
- ૭ ચલાપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈવિણાં શરણમવબોઢધૌ શાસ્ત્રા-
ર્થતત્ત્વાનાં કલ્પતરુરિવ મુહુત્સ-
- ૮ ણયિનાં યથામિલપિત કામકલોપભોગદઃ પરમભાગવતઃ શ્રીમહારાજ ધ્રુવસેનસ્તસ્યા-
નુજસ્તચ્ચરણારવિદપ્રણિતપ્ર-
- ૯ વિદ્યોતશેષકલ્મષઃ મુવિશુદ્ધમ્ય [સ્વ] ચરિતોદકપ્રક્ષાલિતસકલકલિકલઙ્કઃ
પ્રસન્નનિર્જિતારાતિપક્ષપ્રથિતમહિમા
- ૧૦ પરમાદિત્યમક્તઃ શ્રીમહારાજધરપદ્મસ્તસ્યાત્મજસ્તત્પાદસપર્યાવાસપુણ્યોદય[ઃ]
શૈશવાત્પ્રભૃતિચ્છદ્ધિતીયવાહુરે-
- ૧૧ ચ સમદપરગજઘટાસ્ફોટપ્રકાશિતસત્ ન [વનિકપઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
ચુડા સ્તપ્રભાસંસક્તસચ્ચ [વ્ય] પા-
- ૧૨ દનસ્વરશ્મિસંહતિ[ઃ] સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્તના-
દમ્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્ય-
- ૧૩ ગામ્મીર્ય બુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાર્દ્રિ [દ્રિ] રાજોદધિત્રિદશગુરુધને[શા]-
નતિશયાના[નો] મયપ્રદાનપરંતયા તૃણવ-

૧ મૂળ પત્ર ૧૩૫૨૫ ૨ છ. અ. વા. ૧૫ પા ૧૮૭ મે આપેલા આ ૧ મહારાજનું ઝરતું દાનપત્ર આંહી વધારે સારું પાઠ આપે છે—પ્રશસ્તરવિમલમૌલિમણિ ૩ વાંચો અવબોધ ૪ આત્મશુદ્ધિ જવાયો હતો અને પાછળથી તેની જગ્યા કરતાં જરા ઉચો ઉમેરવામાં આવેલ છે. ૫ ઝરના દાનપત્રમાં આંહી અતિશયાનઃ શરણાગતઅમયપ્રદાન એમ પાઠ છે.

- ૧૪ દપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમાદઃ પરમમાદે-
શ્વરઃ શ્રીમહારા-
૧૫ જગુહસેનઃ [॥] તસ્યસુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂલ્લસંતાનનિર્વૃત્તજાહ્વીજલો[લો]વ-
વિક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશત-
૧૬ સહસ્રોપર્જીવ્યભોગસંપત્તરૂપલોભાદિવાશ્વ[શ્રિ]તસ્સરસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજ-
શક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્મા-
૧૭ પિતાચિલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસ્ટુષ્ટાનામનુપાલયિત્વા ધર્મ્ય[મ્મ]દાયા-
નમપાકર્ત્તા
૧૮ પ્રજોપઘાટકારિણામુપ્લવાનામ્ દર્શયિત્વા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિ-

પતરૂં વીજું

- ૧૯ વક્ષલક્ષ્મીપરિક્ષોમર્દક્ષત્રિકમઃ ક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાદેશ્વરઃ મહારાજ-
૨૦ શ્રિ(શ્રી) ધરસેનઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રાક્ષિક મહત્તરચાટમટધ્રુવા-
ધિકરણિકદણ્ડપાશિક-
૨૧ રાજસ્થાનીયકુમારામાત્યાદીનન્યાશ્ચ યથાસંવધ્યમાનકાન્ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વઃ
સંવિદિતં યથા મયા માતા-
૨૨ પિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલાષિતફલાવાપ્તયે અન્તર-
ત્રાયાં શિવકપદ્રકે વીરસેન-
૨૩ દન્તિકપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં એતસ્માદપરતઃ પાદાવર્ત્તઃ પચ્ચદશ તથા અપરસીમ્નિ
સ્કમ્મભસેનપ્રત્યયપાદાવર્ત્તશતં વિંશાધિકં^૧
૨૪ પૂર્વસીમ્નિ પાદાવર્ત્તદશ ડોમ્મિગ્રામે પૂર્વસીમ્નિ વદ્ધેકિપ્રત્યયપાદાવર્ત્ત નવતિ[ઃ]
વજ્રગ્રામેપરસીમ્નિ ગ્રામશિખરપાદાવર્ત્તશતં
૨૫ વી(?)કિ(?)^૨ દિન્નમહત્તરપ્રત્યયા અષ્ટાવિંશતિ પાદાવર્ત્તપરિસરા વાપી ।
હુમ્મ્મસપદ્રકે કુટુમ્બિ(મ્મિ) વોટકપ્રત્યયા[ચ]પાદાવર્ત્તશતં
૨૬ વાપી ચ । એતત્સોદ્રજ્ઞં સોપરિકરં સવાતભૂતધાન્યહિરણ્યાદેયં સોત્પચમાનવિષ્ટી-
[ણિ]કં સમસ્તરાજકીયાનામ

૧ ઝરના દાનપત્રમાં આંહી પરિભોગ પાઠ છે. ૨ આ વિસર્ગ ઉપરના સ્થાને લીધે જરા નીચે લખવામાં આવેલ છે. ૩ આ દશ અક્ષરો પ્રથમ કાંઈ કોતર્યું હતું તેના ઉપર ફરીથી કોતર્યા છે. ૪ આ બંને અક્ષરોના સ્વર ચોખ્ખા છે, પણ બંનેનો શંકાવાળો છે. ત્રાંખામાં કાંઈક દોષ હોવાથી બંનેન કોતરેલા નથી.

- ૨૭ હસ્તપ્રક્ષેપનીયં ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેન ઉન્નતનિવાસી [સિ] વાજસનેયી [યિ]
કળ્પવત્સસગોત્રબ્રાહ્મણરુદ્રભૂતયે બલિચરુવૈશ્વ-
- ૨૮ દેવાગ્નિહોત્રાતિથિ પદ્મમહાયાશિકાનાં ક્રિયાણાં સમુત્સર્પ્પણર્થમાચન્દ્રાક્ષીર્ણવ-
સરિત્ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલીનં પુત્રપૌ-
- ૨૯ ત્રાન્વયભોગ્યં ઉદકસર્ગોણ નિસૃષ્ટં [।] યતોસ્યોચિતયા વ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુંજતઃ
કૃષતઃ કર્ષયતઃ પ્રદિશતો વા
- ૩૦ ન કૈશ્વિત્પતિપેધે વર્તિતવ્યમ્ [।] (આ) ગામિભદ્રનૃપતિમિશ્વાસદ્વંશજૈરનિ-
ત્યાન્યૈશ્વર્યાધ્યસ્થિરમ્ માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિ-
- ૩૧ દાનફલમવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ [।] યશ્ચૈનમાચ્છિ-
દ્યાદાચ્છિદ્યમાનં વાનુ-
- ૩૨ મોદેત સ પદ્મમિર્મહાપાતકૈઃ (:)' ॥ સોપપાતકૈઃ [:]' ॥ સ(સં)યુક્તસ્સ્યાદિ-
ત્યુક્તં ચ મગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ (૧)
- ૩૩ પૃષ્ઠિં^૩ વર્પસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ^૪ । તાન્યે-
વ નરકે વસેન્ ॥ પૂર્વદત્તં
- ૩૪ દ્વિજાતિભ્યો યત્તાદ્રશ્ય યુધિષ્ઠિર ॥ (૧) મહી [મ્] મહિમતાં શ્રેષ્ઠ^૫ ॥
દાનાચ્છ્રેયોનુવાલનમ્ ॥ વહુભિર્વસુધા મુક્તા
- ૩૫ રાજમિસ્સગરાદિભિઃ ॥ (૧) યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ તસ્ય તસ્ય
તદા ફલમિતિઃ ।^૬ (૧) લિખિતં^૭ સ્ [આ] ન્ધિવિગ્રહિક સ્કન્દમટેન ॥
- ૩૬ સ્વહસ્તો મમ મહારાજશ્રીધરસેનસ્ય ॥ ર્દ્વિચ્છિન્નિવર [:] સં ૨૦૦, ૧૦,
૨, વૈશાખ વ ૧૦, ૫ [૧]

૧,૨, આ બન્ને જગ્યાએ વિસર્ગને બદલે વિરામચિહ્ન કોતરેલ છે. ૩ છંદ અનુષ્ટુપ શ્લોક આ બન્ને પછીના
બન્ને શ્લોકમાં. ૪,૫, બન્ને જગ્યાએ વિરામચિહ્નની જગર છે. ૬ વાંચોઃ ઇતિ ૭ ઉમેરો શાસનમ્ ૮ એટલેકે દ્વિતકઃ

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વલ્લ્હી (નગર) માંથી^૧—બળથી શત્રુઓને નમાવનાર, મૈત્રકોનાં અતુલ બળવાન મહાન્ સૈન્યો સાથે અનેક યુદ્ધોમાં યશ પ્રાપ્ત કરનાર, અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અનુરાગથી અનુરકત મૌલભૂત અને મિત્રની શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રીસેનાપતિ^૨ ભટાર્ક હોતો.

(લી.૩) તેનો પુત્ર, જેનું શિર તેના ચરણની રક્ત રજમાં નમન કરવાથી પવિત્ર થયું હતું, જેના પદનખની પંક્તિનાં કિરણો તેને શિર નમાવતા શત્રુઓના ચૂડામણિનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતાં, (અને) જેની લક્ષ્મી દીન, અનાથ અને કૃપણ જનોનું પાલન કરતી તે પરમ માહેશ્વર (મહેશ્વરનો પૂજક) શ્રી સેનાપતિ ધરસેન (૧) હોતો.

(લી.૪) તેનો અનુજ, જેનો ચૂડામણિ તેના ચરણને નમન કરવાથી પ્રથમ કરતાં અધિક પ્રકાશવાળો થયો હતો, જે મનુ આદિ મુનિઓએ કરેલા વિધિ અને વિધાનનું પાલન કરતો, જે ધર્મરાજ (યુધિષ્ઠિર) જેમ સદાચારના માર્ગમાં પરાયણ હતો, જેનો અભિષેક અખિલ ભૂમંડળના પરમ સ્વામિથી જાતે જ થયો હતો, (અને) જેની રાજ્યશ્રીનો યશ તેના મહાન્ દાનથી પવિત્ર થયો હતો તે સિદ્ધ સમાન પરમ માહેશ્વર મહારાજ દ્રોણસિદ્ધ હોતો.

(લી. ૬) તેનો અનુજ, જે નિજ ભુજના પરાક્રમથી શત્રુઓના માતંગોની સેનાનો એક વિજયી હતો, જે શરણાગતને આશ્રય હતો, જે શાસ્ત્રાર્થ તત્ત્વનો બોધ આપતો, અને જે કલ્પતરૂ^૩ સમાન મિત્રો અને પ્રણયિજનોને ઇચ્છિત ફળ આપતો તે પરમ ભાગવત મહારાજ શ્રી ધ્રુવસેન (૧) હોતો.

(લી.૮) તેનો અનુજ, જેના સર્વ પાપ તેના ચરણકમળને પ્રણામ કરી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેનાં અતિશુદ્ધ કૃત્યોના જળથી કલિયુગનાં સર્વ કલંક ધોવાઈ ગયાં હતા, અને જેણે બળથી શત્રુપક્ષનો મહિમા હરી લીધો હતો તે પરાપ્રદિય લઠન શ્રી મહારાજ ધરપત્ત હોતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, જેણે તેના ચરણની સેવાથી પુણ્યની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હતી; જેને બાળપણથી તરવાર ખીજા કર સમાન હતી,^૪ જેનું બળ નિજ શત્રુઓના સમઢ માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકશિત થયું હતું, જેના પદનખની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સકળ સ્મૃતિથી નિર્માણ થયેલા માર્ગનું યોગ્ય પરિપાલન કરી નિજ પ્રજાનાં હૃદય અનુરંજી રાજ્યશબ્દ સત્ય અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંધીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઈન્દુ, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરૂ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અનુક્રમે અધિક હતો, જે શરણાગતને અભયદાન દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ કાર્યોનાં ફળ વૃણવત લેખતો, અને જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત્^૫ આનન્દ હોતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીમહારાજ શુભસેન હોતો.

(લી. ૧૫) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનખની રશ્મિના પ્રસારથી અનેલી જાનહવી નદીના જળના પ્રવાહથી ધોવાઈ ગયાં છે:—જેની સંપદ (લક્ષ્મી) લક્ષ અનુરાગીઓનું પાલન કરે છે, જેનું, સર્વ આકર્ષક ગુણોએ જાણે તેના રૂપના અભિલાષથી (અને) મોહથી, અવલંબન ઠંથું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી (અભ્યાસથી) પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિસ્મય પમાડે છે, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાન રક્ષે છે, જે નિજ પ્રજાને પીડા

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૧૬માં મહારાજ ધરસેન કુશળ હોઈને આજ્ઞા કરે છે તેની સાથે છે. ૨ સેનાનો પતિ તે લશ્કરી હોદ્દો છે. ૩ બધી અભિલાષા પૂરનાર ઇન્દ્રના સ્વર્ગમાંનું ઝાડ ૪ અથવા કદાચ બાળપણથી બન્ને હાથે તલવાર ફેરવી શકતો એમ પણ અર્થ હોય. ૫ પગે ચાલનાર

કરનારાં દુઃખને હરે છે; જે શ્રી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનો પુરાવો છે, જેનો પ્રભાવ શત્રુગણની લક્ષ્મીને સંતાપવામાં દર્શ છે; (અને) જે પરંપરાથી પ્રાપ્ત ઠરેલી વિમળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે, તે પરમ માહેશ્વર મહારાજ શ્રીધરસેન (૨) કુશળ હાલતમાં સર્વ આયુક્તક, વિનિ-
સુક્ત, દ્રાક્ષિક, સહસ્તર, ચાટ, ભટ, કુવાધિક્ષણિક, દણ્ડપાશિક, રાજસ્થાનીય, કુમારામાલ્ય, આદિને તેમના સંબંધ અનુસાર શાસન કરે છે:—

(લી. ૨૧) તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતૃપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોકમાં નેમજ પરલોકમાં મારાં ઇચ્છિત ફળની પ્રાપ્તિ અર્થે, ઉન્નતના વાસી, વાજસનેયિ-કરુવ સપ્તદ્વા-
ચારી અને વત્સ ગોત્રના પ્રાહ્મણ ઇદ્રભૂતિને બલિ, ચરુ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, અને અતિથિના પંચમહાયજ્ઞના અનુષ્ઠાન અર્થે ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, નદીઓ, અને પૃથ્વીના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપલોગ માટે અન્તરત્રા ગામમાં, શિવકપદ્રક કહેવાતા પાદરમાં વીરસેન દ્વિતિકની માલિકીની ૧૦૦ પાદાવર્ત ભૂમિ, (અને) આની પશ્ચિમે ૧૫ પાદાવર્ત; વળી પશ્ચિમ સીમામાં સ્કન્ધસેનની માલિકીનાં ૧૨૦ પાદાવર્ત (અને) પૂર્વ સીમામાં ૧૦ પાદાવર્ત;—ઠોમ્ભિ-
ગ્રામમાં પૂર્વસીમામાં વર્ધકિની માલિકીનાં ૬૦ પાદાવર્ત;—વજ્રગ્રામમાં પશ્ચિમ સીમામાં સર્વથી કિચા ભાગમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને મહત્તર વીકિદિન્નની માલિકીનો ૨૮ પાદાવર્ત વિસ્તારનો રાષ્ટ્રી; (અને) ભુગ્ભુજપદ્રકનામના પાદરમાં ભોટક ખેડૂતની માલિકીનાં ૧૦૦ પાદાવર્ત અને ચેક રાષ્ટ્રી;—આ સર્વ ઉદ્રંગ અને ઉપરિકર સહિત, વાત, ભૂત, અન્ન, સુવર્ણ, આદેય સહિત, ઉદ્ધ-
ભવતી વેકતા હકસહિત, (અને) રાજપુરુષના હસ્તપ્રદેશણ સુક્ત, ભૂમિચિદ્રના ન્યાયથી મારાથી, પાણીના અર્ધથી અપાયું છે.

(લી. ૨૬) આથી આ માણસ જ્યારે બ્રહ્મદેય અનુસાર ઉપલોગ કરતો હોય, ખેતી કરતો હોય, અથવા ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે તેમાં કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(લી. ૩૦) અને આ અમારા દાનને અમારા વંશના ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે. અને ભૂમિદાનનું ફળ (દાન કરનાર અને તે રક્ષનારને) સામાન્ય છે એ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું જોઈએ. અને જે આ દાન જપ્ત કરશે અથવા તેની જપ્તિમાં અનુમતિ આપશે તે પંચ મહાપાપ અને અન્ય અદ્ય પાપોનો દોષી થશે.

(લી. ૩૨) અને ભગવાન વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે—ભૂમિ દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ રહે છે, (પણ) દાનજપ્ત કરનાર અને (જપ્તિમાં) અનુમતિ આપનાર તેટલાજ વર્ષ નર્કમાં રહે છે ! નૃપોમાં ઉત્તમ હે યુધિષ્ઠિર ! દ્વિજોને આપેલી ભૂમિનું સંભાળથી રક્ષણ કર; (ખરેખર) દાનનું રક્ષણ દાન કરવા કરતાં અધિક છે ! સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે; જે સમયે જે ભૂપતિ હશે તે તેનું રક્ષણ કરે તો તેને તે સમયનું (આ હમણું કરેલાં) દાનનું) ફળ છે !

(લી. ૩૫) સાંધાવચ્છિક સ્કન્દભટથી આ દાનપત્ર લખાયું છે. (આ) મારા મહારાજ શ્રી ધરસેનના સ્વહસ્ત છે. હતક ચિર્ઘેર છે. સંવત્ ૨૫૨, વૈશાખ વદિ. ૧૫.

ધરસેન ર જાનાં તાત્રપત્રો

સંવત ૨૫૨ વૈશાખ વદ ૧૫ (અમાવાસ્યા)

આ લેખ દરેક ૧૨.૫ ઈંચx૮.૫ ઈંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલો છે. હુમ્મેશ મુજબ ગ્રંથો અને લેખવાળી સુદ્રા સદિત જમણી બાબુની ઠી તેની યોગ્ય જગ્યાએ છે. લિપિ, નીચે આપેલાં ધરસેનના દાનપત્રમાં છે, તેના જેવી છે.

પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે તથા કાંટ લાગેલો નથી. પરંતુ શોધી કાઢનારે તે સાફ કયા હોય એવું લાગે છે.

કોતરકામ ઘણું જ ખરાબ અને મઝીન છે. જ અને ક માં ભેદ રાખ્યો નથી. જ ને બદલે ઘણી વાર ઝ લખેલો છે. ઝ ની પહેલા વ ની નિશાની કરી નથી. અને વિસર્ગ, અનુનાસિક, તથા આ ઘણી વાર છોડી દીધેલો છે અથવા ખોટું કેકાણું મૂકેલો છે, તે સિવાય જોડણીમાં અસંખ્ય ભૂલો છે અને કેટલોક ભાગ ખાલી રહેલો છે.

અશુદ્ધિમાં આ પતરાંઓ ઈ. એ. વો. ૨ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શિલાદિત્ય પ માનાં પતરાંઓને મળતાં આવે છે. સંસ્કૃત ભાષા પણ શુદ્ધ નથી. કેટલાક શબ્દોની જાતિનું ચોક્કસ-પણું તથા જ ને બદલે વધારે પ્રમાણમાં થતો જ નો ઉપયોગ બતાવે છે કે લેખક સંસ્કૃત કરતાં પ્રાકૃત ભાષા સાથે વધારે પરિચય ધરાવતો હતો.

વંશાવળીમાં કાંઈ નવીન જાણવા જેવું નથી. પરંતુ તારીખ-સંવત ૨૫૨ ની વૈશાખ વદ ૧૫ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ જાણવા જેવી છે. કારણ કે, ધરસેનના પિતા ગુહસેનનો જાણવાનાં આવેલો છેદલો લેખ સંવત ૨૪૮ નો છે. અને આથી પિતાના મૃત્યુ તથા પુત્રના રાજ્યા-રોહણ વચ્ચેનો સમય ચાર વર્ષનો થાય છે.

દાનની વસ્તુઓમાં, સૂર્યદાસ નામના ગામમાં એક ક્ષેત્ર તથા વાવ, તથા જોતિપદ્મ અને લેશુદક ગામોમાંના વધારાનાં બે ક્ષેત્રો છે.

ધરસેન ૪ થા નાં ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬ માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રો પ્રમાણે, આ ક્ષેત્રોનું માપ કૂટ 'પાદ' થી આપ્યું છે; "સ્વદ્વલ્લદ્વાવચ્ચિત" નવીન તથા મારાથી ન સમજી શકાય તેવો શબ્દ છે.

દાન લેનારાઓ શાણ્ડિલ્ય ગોત્રના દ્વશ તથા પઠિ નામના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ, હાલમાં ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ, સામવેદની છંદોગ્ય કૌશુભી શાખાના શિષ્યો હતા. કાશ્મીરના ગ્રંથોમાં બ્રાહ્મણોના નામ તરીકે 'પઠિ' શબ્દ વાપરેલો છે. 'દ્વશ' સંસ્કૃત નથી, કદાચ તે દેશી ઉચ્ચ નામ હોય.

આ લિસ્ટમાં વર્ત્તમાલ અને પ્રતિસરક એ બે અધિકારીઓનાં નામ આપ્યાં છે. આ અધિકારીઓ પ્રથમના લેખોમાં બતાવ્યા નથી. 'વર્ત્તમાલ' નો અર્થ 'માર્ગરક્ષક' એવો થાય છે, અને કદાચ તે રસ્તા ઉપર ચોરીઓ થતી અટકાવવા રાખેલો ચોકીદાર હોય. આધુનિક સમયમાં પણ કાઠિઆવાડ અને રાજપૂતાનાના રસ્તાઓનું, બે ત્રણ કેસને અંતરે ગુપડાંઓમાં રહેતા આવા ચોકીદારોથી રક્ષણ કરવામાં આવે છે. 'પ્રતિસરક' નો અર્થ સામાન્ય ચોકીદાર થાય છે અને ગામડાંઓમાં રાખવામાં આવતા રાત્રિના ચોકીદારને માટે વપરાયો લાગે છે.

ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૬૮ જી. પ્યુલ્હર.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઑં સ્વસ્તિ વલમીતઃ પ્રસભપ્રણાતામિત્રાણામૈત્રકાણામતુ[લ]વલસંપન્નમણ્ડલામો-
ગસંસક્તસપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્ર-
- ૨ તાપો(પ)નતદાનમાનાર્જ્યોપાર્જિતનુરગનુરક્તમૌલભૂત-મિત્રશ્રેણીવલાવસરજશ્રીઃ
પરમમહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિભટર્ક
- ૩ સ્તસ્ય સુતસ્તત્પદરજોરુણાવનતપવિત્રીકૃતશિરા શિરોવનતપશત્રુચૂડમણિપ્રભાવિચ્છુ-
રિતપાદનસ્વપક્તિદીધિતિર્દીનાનાથકુ-
- ૪ પળજનોપજીવ્યમાનવિભવ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનસ્તસ્યનુજ ત્યપદ-
પણામપ્રશસ્તરવિમલમૌલિમણિ-
- ૫ મ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મરાજ ઇવ વિહિતવિનયવ્યવસ્થાપધતિરશિલ-
ભુવનમણ્ડલામોગૈ[ક]સ્વમિના પર-
- ૬ મસ્વમિના સ્વયમુપહિત રજ્યભિશેકો મહાવિશ્રગનાવપૂતરાજશ્રીઃ પરમમાહેશ્વર
મહારાજાશ્રીદ્રોણસિંહઃ સિંહ ઇવ
- ૭ તસ્યનુજઃ સ્વમુજવલપરાક્રમેણ પરગજઘટનીકનામેકવિજયી શરણેશિણા શરણ-
મવબોધ્યા શસ્ત્રાર્થતત્વા-
- ૮ ના કલ્પતરુરિવ સુહિતપ્રણયિના યથામિલશિતફલોપમોગદઃ પરમમાગવતઃ મહા-
રજધ્રુવસેનસ્તસ્યાનુજઃ
- ૯ સ્તચ્ચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મશઃ સુવિશુધસ્વચરિતોદકક્ષાલિતાસકલ-
કલિકલંકઃ પ્રસમનિજિતા-
- ૧૦ રતિપક્ષપ્રથિતમહિમા પરમદિત્યમક્તઃ શ્રીમહારજધરપટ્ટસ્તસ્યાત્મજસ્તત્પાદ-
સપર્ય્યાવાસપુણોદયઃ શૈશવત્પમૃતિ સ્વજ્ઞદ્વિ-
- ૧૧ તીયબહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકશસ્તત્પ્રભાવપ્રણતારતિચૂડ-
રત્નપ્રભસંસક્તસરવ્યપાદનસ્વરશ્મિ-

પં. ૧ પતરાંઓમાં દીર્ઘ તથા હ્રસ્વ “વચ્ચેતો તદ્વાવત બળાવવામાં આવ્યો નથી. વાંચો પ્રણતા-
મિત્રાણાં; સંપ્રહાર.” પં. ૨ વાંચો પાર્જિતાનુરાગતુ, વાસરાજ્યશ્રીઃ; માહેશ્વરઃ; મટાર્ક. પં. ૩ વાંચો ત્પાદ; શિરાઃ; શત્રુ
પહેલાંના પ ઉડાડી નાંખો. વાંચો ચુડા; પક્કિ પં. ૪ વાંચો જીવ્યમાનવિભવઃ; સ્તસ્યાનુજઃ; તત્પાદપ્ર. પં. ૫ વાંચો
મ્મન્વાદિ; પદ્ધતિ; સ્વામિના પં. ૬ વાંચો સ્વામિના; રાજ્યાભિષેક; રાજ્યશ્રીઃ; માહેશ્વરઃ મહારાજ પં. ૭ વાંચો
તસ્યા; બ, ઘટાનીકા; શરણેશિણાં બોદ્ધાશા પં. ૮ વાંચો નાં; હૃતપ્રણયિનાં; લખિત; મહારાજ; પંકિતના છેડાનો વિસર્ગ
ઉડાડી નાંખો પં. ૯ વાંચો સ્તચ્ચરણા; તાશેષ; સુવિશુદ્ધ; ક્ષાલિત લ્મષઃ. પં. ૧૦ વાંચો રાતિ; પરમાદિ;
મહારાજ, પુણ્યો; શૈશવાત્પ્ર. પં. ૧૧ વાંચો બાહુ; સ્ફોટન; સત્ત્વનિકષ; તારાતિચૂડા; પ્રમા સઘ્ય.

- १२ संहति सकलस्मृतिपिणीतमार्गसंम्यक्परिपालनप्रजहिदयरजनादद्वर्त्थराजशब्दो रु-
[प]कांतिस्थैर्यगाम्भीर्यबुधिसंपद्भिः
- १३ सरशशाङ्कदिरजोदधितृदशगुरुधनेशनतिशयान शरणागताभयप्रदानपरतया तृण-
वदपास्ताशेषस्वकार्यफल प्र-
- १४ त्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वसुहिप्रणयिहिदय पदचरीव सकलभुवनमण्डला-
भोगप्रमोदः परममा-
- १५ हेस्वर श्रीमहाराजगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पदनखमयुखसंतननिपृतजन्तुजलौघ-
विक्षालिताशेशक-
- १६ लम्बश प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यभोगसंपत्त रूपलोभदिवश्रितः सरसमाभिगमिकै-
र्गुणै सहजशक्ति-
- १७ शिक्षाविशेशविस्मपिताखिलधनुर्धरः प्रथमनरपतिसमसिद्धनाम-
नुपालयिता धर्म-
- १८ दायानामपकर्ता

पतरुं बीजुं

- १ प्रजोपधतकरिणामुपप्लवान दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य सं(ह)
तारतिपक्षल-^{१०}
- २ क्ष्मीपरिक्षोभदक्षविक्रम क्रमोपसप्रसविमलपार्थिवश्रीः परममाहेस्वरोः महा-
राजश्रीधरसेन
- ३ × कुशलि सर्वानेवायुक्तकद्राज्ञिकः महतरचटभटभुवाधिकरणिकदण्डपाशिक-
भोगाधरणिकशौ-^{११}
- ४ लिकवर्त्मपलप्रतिसरकराजस्थानीयकुमारमात्यदीनन्याछ यथासबध्यमानका समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्सं
- ५ विदितं यथा मया मतापित्रोः पूण्याप्यायनायात्मनश्चेहिकामुष्मिक यथाभिलशित-
फलावाप्तयेः=सुर्गदासग्रामे दक्षि-
- ६ णपूर्वसीम्नि पदावर्त्तशतद्वयः वापी च जोतिपद्रकग्रमे उत्तरपूर्वसीम्नि क्षेत्रपादा-
वर्त्तशतद्वयः विंशोत्-
- ७ रः लेभ्रदकग्रामे खट्वस्वट्टावस्थितपादावर्त्ता ८ पञ्चात्रिंशः एतसोदृङ्गं सोपरिकरं
सवातभूतधानहिरण्या-

पं. १२ १।३। संहतिः; प्रणीतः; सम्यक्; प्रजाहृदयरजनादन्व; रूप; बुधिसंपद्भिः. पं. १३ १।३। श्वादिना; त्रिदश,
धनेशा; शयानः; फलः प्रा. पं. १४ १।३। विद्वत्सुहृत्प्र; हृदयः पादचारीव. पं. १५ १।३। तपाद; मयूखस. तानवि-
सृतजा;—ताशेष. पं. १६ १।३। लम्बः; मानभोगसंपद् रूपलोभादिवा, सरसमा; भिगामि; गौः. पं. १७ १।३। विशे-
षविस्मा; सृष्टा. पं. १ १।३। पधातका; प्लवानां दर्श; राति. पं. २ १।३। दक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्त माहेस्वरो पथीनुं
विसर्ग उडाडी नाप्ते. पं. ३ १।३। द्राज्ञिकमहतरचाट; दण्डपाशिक. पं. ४ १।३। वर्त्मपाल; रामात्यादीनन्याश्च;
कान्तसमा. पं. ५ १।३। माता, पुण्या; भिलषित; आर्यदास होयानो संभव छ.

- ८ देयः सोत्पद्यमानविष्टिकः समस्तराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं भूमिच्छिन्दना-
येन=शाण्डिल्य-
- ९ सगोत्रच्छदोगकौथुमसन्नञ्चारिब्राह्मणदुशाय तथा ब्राह्मणपट्टये ॥ बलि-
चरुवैश्वदेवाग्निहोत्रा-
- १० तिथिपंचमहायज्ञिकाना क्रियाना समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्काण्यवसारित्क्षितिसम-
कालीन पूत्रपौत्रान्व-
- ११ यभोग्य उदकसर्गेण ब्रह्मदेय निसिष्ट यतो- सोचितायाब्रह्मदेयस्थित्या भुजतः
कृशत कर्शयतः
- १२ प्रदिशतो व न कैश्चित्प्रतिषेधे वर्तितव्यमगामिभद्रनृपतिभिश्चास्मद्वृजैरनित्यान्यैश्च-
र्याणस्थिर मानुष्य सामान्यच
- १३ भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यच्छ यश्चैनमाच्छिद्या-
दाच्छि-
- १४ [य] मान वानुमोदेत स पंचभिर्महापातेकैः सोपपातकैः संयुक्त स्यादित्युक्त-
च भगवता वेदव्यासेन व्यास्येन
- १५ षष्ठिवर्षसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [।] आच्छेता चानुमता च तानेव नरके
वसेत [॥] पूर्वदत्ता द्विजतिभ्यो
- १६ यत्नद्रक्ष युधिष्ठिर महीमहीमता श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनम् । यानीहि दारिद्रभयाज-
रेन्द्रैर्द्वानानि ष-
- १७ र्भ्यायतनीकृतानि निर्माल्यवातप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत लिखि-
तस्सद्विविग्रहा-
- १८ धिक्तस्कन्दभट्टेन= स्वहस्तो मम महाराजश्रीधरसेनस्य ॥ दू= चिन्बिर
सं २५२ वैशाख व १५

पं. ८ वांशे। विसर्गने अक्षरे अनुस्वारः; छिद्र न्यायेन. पं. ९ वांशे। छन्दोग. पं. १० वांशे। पञ्च; यज्ञादीनां
क्रियाणां; कालीन पं. ११ वांशे। भोग्यमु; देयः; यतोऽस्यो; भुजतः; कृषतः; कर्शयतः. पं. १२ वांशे। वा; मामागमि;
द्वंश; र्याण्यस्थिर; मानुष्यं सामान्यं. पं. १३ वांशे। मवगच्छद्भि; दायो व्यश्च; माच्छिन्त्या; व्यासेन पं. १४ वांशे।
मानयुक्तः. पं. १५ वांशे। षष्ठि; तिष्ठति; छेता; मन्ता; तान्येव; वसेत; दत्तां. पं. १६ वांशे। यत्नाद्र; युधि; मही-
मतां यानीह; पं. १७ वांशे। वान्त; साधु; निधिविग्रहा. पं. १८ वांशे। चिन्बिरः; वैशाख.

ધરસેન ર જાનાં બંડીયાવાળાં તામ્રપત્રો

શુ. સં. ૨૫૭ વૈ. વ. ૧૫

બંડીયાના માસ્તરે આ તામ્રપત્રોની પ્રતિકૃતિ ૧૯૦૪ માં વોટસન મ્યુઝીયમમાં મોકલી હતી. અસલ તામ્રપત્રો મળી શક્યાં નથી. પતરાંઓનું માપ આશરે ૧૨"×૮" છે અને તેમાં ૧૭ અને ૧૫ પંક્તિઓ છે. આ જ રાજાનાં એ. ઈ. વો. ૧૧ પા. ૮૦ એ પ્રસિદ્ધ થયેલાં તામ્રપત્રો ને આ બહુ અંશે મળતાં આવે છે.

શરૂવાતમાં વલ્લીનું નામ આપેલ છે, જ્યાંથી દાન આપેલ છે. પછી ભટ્ટાકંથી માંડીને દાન આપનાર ધરસેન બીજા સુધીના રાજાઓની વંશાવલિ આપેલ છે.

જે બ્રાહ્મણને દાન આપવામાં આવેલ છે તેનું નામ દેવદત્ત છે. તેનું ગોત્ર શાંડિલ્ય છે અને તે મૈત્રાયણિ શાખાનો છે.

દાનમાં આપેલું ગામ ભટ્ટકપત્ર છે અને સુરાષ્ટ્રમાં કૌન્ડીન્યપુરની ઉત્તરમાં આવેલું છે.

સુલેહ અને લડાઈ ખાતાના અધિકારિ સ્કન્દભટ્ટે દાન લખેલું છે અને દ્વવઠ ચિખિર નામે છે.

દાન આપાયાની તિથિ સં. ૨૫૭ ના વૈશાખ વદિ ૧૫ અમાવાસ્યા છે અને તે દિવસે સૂર્યગ્રહણ હતું.

ધરસેન ર જાનાં પ્રાપ્ત તામ્રપત્રોમાંના સં. ૨૫૨ અને સં. ૨૬૬ ની વચ્ચેનું આ સં. ૨૫૭ નું તામ્રપત્ર તે મોટા ગાળો અમુક અંશે ટુંકા કરે છે.

તે દિવસ સૂર્યગ્રહણ હતું, જે હકીકત પણ ખાસ આ સંવતની શરૂવાત ચોક્કસ કરવામાં ઉપયોગી થાય, એવો સંભવ છે.

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૨૫૯ ચૈત્ર વદિ ૨

હાલમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં વલ્લભીનાં ત્રણ દાનપત્રોમાંનું પ્રથમ દાનપત્ર વલ્લભીનાં ખંડેરોમાંથી જાની ઈંટા ખોદતાં ફોળીઓને મળ્યું હતું. મને તે ૧૮૭૫ ના જાનેવારીમાં મળ્યું હતું.

ધરસેન ૨ જાનું દાનપત્ર ૯½ ઇંચ×૧૬½ ઇંચનાં એ પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. મુદ્રા સાથેની ફડીઓ અર્ધાં બળથી તોડેલી અને અર્ધાં કાપેલી છે; તેથી કાળી બાબુની કડીની આસપાસમાં પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાં અને બીજાના ઉપરના ભાગમાં, અર્ધ ગોળ પતરાંના કકડાઓ નાશ પામ્યા છે. આ અકસ્માતને લીધે બીજા પતરાની પહેલી પંક્તિઓના કેટલાક અક્ષરો બહુ ઝાંખા અને અસ્પષ્ટ છે, જે એક મહદંશેક કાચથી જોઈ શકાય છે. બીજા પતરાનો જમણી બાજુએ નીચેનો એક કકડો પણ નાશ પામ્યો છે. મને મળ્યાં ત્યારે બન્ને પતરાં પર રેતી તથા કાટ લાગેલાં હતાં, અને ચૂનાના પાણીમાં ઘણા સમય રાખવાથી તે સાફ થયાં. તેમ છતાં પહેલું પત્ર સહેલાઈથી વાંચી શકાય તેવું નથી, અને ફોટોગ્રાફ લેવા માટે પણ નકામું છે. બીજાનો ફોટોગ્રાફ સારો આવે છે.

પતરાં પરના અક્ષરો ગુહસેનની જેમ ગોળાકારના અને પાતળા છે. દાનપત્રની તારીખ એક 'વિજયી છાવણી' માંથી નાંખેલી છે. ગામનું નામ ખરાબ થઈ ગયું હોવાથી તે સ્થળ નક્કી થઈ શકતું નથી. નામની શરૂવાત ભદ્રોપાદૃથી થાય છે.

વંશાવળીમાં નિયમ પ્રમાણે ભટારકથી ગુહસેનના પુત્ર ધરસેન૧ સુધીના રાજકુળોની યાદી આપ્યું છે.

વલ્લભીમાં આવેલો, આચાર્ય ભદ્રંત સ્થિરમતિએ બંધાવેલો શ્રીખરપાદનો મઠ દાનમાં આપેલો છે. હું ધારું છું કે, આ વિહાર હિવેનચ્છાંગે 'અર્હત' "ઓચેલો" નો કહેલો છે તે જ છે. તેમાં શંકા નથી. તેણે આ મઠ વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે:—

—“શહેર(વલ્લભી)થી થોડે દૂર પ્રાચીન સમયમાં અર્હત ઓચેલો એ બંધાવેલો એક મઠ છે: ગુણમતિ અને સ્થિરમતિ નામના બોદ્ધિસત્ત્વોએ આજ સ્થળે પોતાનો નિવાસ રાખ્યો હતો. અને તેમણે પ્રખ્યાત થયેલા કેટલાક ઐશ્વર્ય પણ આંહિ જ લખ્યા હતા.

આપણા લેખનો તથા હિવેનચ્છાંગે લખેલો સ્થિરમતિ વસુખંધુનો સુવિખ્યાત શિષ્ય હતો. અને તેણે પોતાના ગુરૂના લેખોની ટીકા લખી હતી એ નિર્વિવાદ છે.

દાનમાં એ ગામો આપેલાં છે—એક હસ્તવપ્ર-આંહરણીમાં મહેશ્વરદાસેનક અને બીજું ધારોકેઠ સ્થલીમાં દેવભદ્રપલ્લિકા. ધ્રુવસેન ૧ લાના સંવત્ ૨૦૭ ના પતરામાં 'હસ્તવપ્ર' 'હસ્તક-વપ્ર' તરીકે આપેલું છે. અને તે હાલના હાથળ તરીકે ઓળખાવેલું છે. કર્નલ યુલે ત્યાર બાદ, હાથળને ગ્રીક અસ્ટરકંપ્રોત માનેલું છે. મહેશ્વરદાસેનક કદાચ હાથળની નૈરૂલમાં આવેલું મહાદેવ-પુર હોય. ધરસેનના દાનમાં હસ્તવપ્રાહરણ્યામ્ એવો પાઠ ઓખો આપેલો છે, અને તેથી મારો સુધારો હરણ્યમ અને 'આંહરણી' એ કોઈ પ્રદેશનો ભાગ બતાવે છે, એ મતને પુષ્ટિ મળે છે,

કે. એ. એ. ૧ પા-૯ ૭. ૧૯૬૨.

દાન આપવાનો હેતુ, ફરેક બૌદ્ધ મઠને આપવામાં આવતાં દાન પ્રમાણે, પુદ્ગલગવાનની પૂજાના અર્ચ માટે, પૂજ્ય સિક્કુઓના કપડાં, ખોરાક તથા ઔષધ વિગેરેનો અર્ચ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો અર્ચ કરવા માટે છે.

દાનની વારીખ વિષે, હું હવે તે રદ્દ ક્ષેત્ર વદ ૨ વાંચું છું. ખીજી નિશાનીના અર્થ માટે પંડિત ભગવાનલાલ ઇંદ્રજીના મતને હું મળતો આવું છું. મારા અભિપ્રાય પ્રમાણે, તેઓ પોતાની પાસેના કેટલાક ક્ષત્રપના સિક્કાઓની મદદથી, ૪૦ અને ૭૦ માટેની નિશાનીઓની મુશ્કેલી ઉકેલવામાં ફેળીભૂત થયા છે.

જમીનનાં દાનોમાં 'દિવિર' અથવા 'દિવિરપતિ' નો ઇલકાળ હંમેશાં વપરાય છે, અને શાસનો ઘડનારા અધિકારીઓ માટે તે ખાસ વપરાય છે. એટલે દિવિરપતિ રકંદભટનો અર્થ મુખ્ય કારકુન અથવા સેક્રેટરી રકંદભટ થાય છે. આ શબ્દની સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ શોધી શક્યો નથી. ખીલા આકારના લેખોમાં આવે છે તે પર્શીઅન 'દિવિ' "લખાણ" સાથે તે શબ્દનો સંબંધ કદાચ હોય.

અક્ષરાન્તર
પતરૂં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારા(ત્) મદ્રોપાત્ત-વાસ[કાત્] પ્રસ[પ્રણતામિત્રાણાં મૈત્ર-
કાણા*]મતુલબલસપન્નમણ્ડ[લા]ભોગસંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધ[પ્રતાપ પ્રતા]-
- ૨ [પોપનત]દાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાનુ[રક્તમૌલ]મૃત [મિત્ર] શ્રેણીબલા-
વાસ પરમમોહશ્વરઃ શ્રીસેનાપતી મટાર્કેસ્તસ્ય સુત [સ્તત્પા] દરજો [રુ] ણ-
- ૩ નતપવિત્રીકૃતશિરાઃ શિરોવનતશત્રુચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતપાદનલપાક્લિ-દીધિતિઃ
દીનાનાથકૃપણજનોપજીવ્યમાનવિભવઃ પરમમા-
- ૪ હેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિધરસેનઃ તસ્યાનુજ[સ્તત્પાદ]પ્રણામપ્રશસ્તરવિમલમણિ-
ર્મ્મન્વાદિપ્રણીતવિધિવિધાનધર્મ્મા ધર્મરાજ ઇવવિનયવિહિત
- ૫ વ્યવસ્થાપદ્ધતિરશિલભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વામિના સ્વયમુપહિત-
રાજ્યામિષેકમહાવિશ્રાણનાવપૂતરાજ્યશ્રીઃ પરમમાહે-
- ૬ શ્વરઃ મહારાજશ્રીદ્રોણસિદ્ધ સિદ્ધ ઇવ તસ્યાનુજસ્વભુજબલપરાક્રમેણ પરગજ-
ઘટાનિકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા
- ૭ શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાં કલ્પતરુરિવ સુહૃત્પ્રણયિનાં યથામિલિષિતકામફલભોગદઃ પરમ-
માગવતઃ મહારાજશ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યાનુજઃ
- ૮ [તત્ત્વ]રણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાવશેષકલ્મષઃસુવિશ્રુદ્ધસ્વચરિતોદકપ્રક્ષાલિતા-
શેષકલિકલક્રૂપસમનિર્જિતારાતિઃ
- ૯ ———(પ) રમાદિત્યમત્કઃ શ્રીમહારાજધરપદ્મઃ તસ્ય સુતસ્તત્પાદસપર્ય્યા-
વાસપુણ્યોદયશૈશવાત્પ્રભૃતિલઙ્ગદ્વિતીવાહુરેવ સમ-
- ૧૦ (દપર) ગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષસ્તત્પ્રતાપપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસં-
સક્તસવ્યપાદનલપાક્લિ દીધિતિઃ સકલસ્મૃતિ-
- ૧૧ પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યબુ-
દ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુ-
- ૧૨ ધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભય (પ્રદાન) પરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્ય્યફલઃ
પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનંદિતવિદ્વત્સુહ (પ્રણ)-
- ૧૩ ચિહ્નદયઃપાદચારીવ (સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ) પરમાહેશ્વરો મહારાજશ્રી-
સેનઃ તસ્ય સુતસ્તત્પાદનલ (મયૂલસંતાન)-
- ૧૪ (વિસૃત) જાનહવીજલૌઘપ્ર (ક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણ) યિશતસહસ્રોપજી-
વ્યમાનભોગસંપદ્મપલો (મા) દિવાશ્રિતસ્સરસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ
- ૧૫ સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલધનુર્દરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપા-
લયિતા (ધ) સ્મૃદાયાનામપકર્તા પ્રજો-
- ૧૬ પઘાતકારિણામુષ (છવા) નાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિ
પક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રા-

*૧૧-૧૪ અક્ષરો સંશયવાળા છે. પં. ૧ વાંચો સંપન્ન. પં. ૪ વાંચો મૌલિમણિ. પં. ૬ વાંચો શ્રેણસિંહ
સિંહ. પં. ૭ વાંચો તત્ત્વાનાં. પં. ૧૦ વાંચો સત્ત્વનિકષ. પં. ૧૧ ધૈર્ય પછી ગામ્ભીર્ય ઉમેરો.

પતરું બીજું

- ૧ સવિમલપાસ્થિવશ્રીઃ પરમમા(હેશ્વરો) મહાસામન્તમહારાજશ્રીધરસેન×કુશલી
સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકદ્રાક્ષિકમહત્તરત્રાટ (મટ) - - - - *
- ૨ ધ્રુવાધિકારણિકવિષયપતિરા(જ)સ્થાનીયોપારિકુમારામાત્યહસ્યશ્વરોહાદીનન્યાશ્ચ
યથાસંબધ્યમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસંસંવિ-
- ૩ દિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલિષિત
ફલાવાસયે વલમ્યાં આચાર્ય્યમદન્તસ્થિરમતિકારિતશ્રીવપ્પપાદીય-
- ૪ વિહારે ભગવતાં બુદ્ધાનાં પુષ્પધૂપગન્ધદીપતૈલાદિક્રિયોત્સર્પ્પણાર્થ નાનાદિગમ્યા-
ગતાર્ય્યમિશ્નુસઙ્ગસ્ય ચ ચીવરપિણ્ડપાતગ્લાનમૈષજાદ્યર્થ વિહારસ્ય ચ સ્વ-
- ૫ ણ્ડસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિસંસ્કારણાર્થ હસ્તવપ્રાહરણ્યાં મહેશ્વરદાસેનકગ્રામધારાસ્વેટ
સ્થલ્યાં ચ દેવમદ્રિપલ્લિકાગ્રામૌ સોદઙ્ગૌ સોપરિકરૌ સવા-
- ૬ તમૂતપ્રત્યાયસધાન્યભાગમોગહરણ્યાદેયૌ સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકરૌ સદશાપરાષૌ સમ-
સ્તરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયૌ ભૂમિચ્છિદ્રન્યા(યેન)
- ૭ આચન્દ્રાર્કાર્ણવસરિત્ક્ષિતિસ્થિતિપર્વતસમકાલીનૌ ઉદકાતિસર્ગેણ દેવદાયૌ નિસૃષ્ઠૌ
યત ઉચિતયા દેવવિહારસ્થિત્યા મુંજતઃ કૃષ(તઃ)
- ૮ કર્ષયતઃ પ્રતિદિશતો વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યાઘાતે વર્તિતવ્યૌ આગામિભદ્રનૃપતિમિરસ્મદ્ધં
શજૈરન્યૈર્વાનિત્યાન્યૈશ્ચર્ય્યાણ્યસ્થિરાં માનુષ્યં સામાન્યં ચ (ભૂમિ)
- ૯ (દાનફલ) મવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્દાયોનુમંતવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચ યશ્ચૈનમાચ્છિ-
ન્યાદાચ્છિદ્યમનાં વાનુમોદેત સ પશ્ચમિર્મહાપા(તકૈઃ)
- ૧૦ (સ્સોપ) પાતકૈસ્સંયુક્તઃ સ્યાત્ હત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥
ષષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદઃ । આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ (તાન્યેવ નર-)
- ૧૧ કે વસેત ॥ બહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજમિસ્સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિઃ
તસ્ય તસ્ય તદા ફલમ્ ॥ અનોદકેષ્વરણ્યેષુ (શુષ્કકોટર-)
- ૧૨ વાસિનઃ કૃષ્ણસર્પ્પા હિ જાયન્તે ધર્મદાયાપહારકાઃ ॥ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વા યો
હરેત વસુન્ધરાં । ગવાં શતસ(હસસ્ય હન્તુઃ પ્રાપ્નોતિ)
- ૧૩ કિલ્લિષમ્ ॥ યાનીહ દારિદ્રમયાન્નરેન્દ્રૈર્દેન્યાનિ ધર્મયાતનીકૃતાનિ । નિર્માસ્ય-
વાન્તપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ (સાધુઃ પુનરાદદીત)
- ૧૪ લક્ષ્મીનિકેતં યદપાશ્રયેણ પ્રાપ્તો... કોમિમતં નૃપાર્થ । તાન્યેવ પુણ્યાનિ વિવ-
ર્દ્યેથા ન હાપનીયો હ્રુપકારિપક્ષઃ ॥
- ૧૫ સ્વહસ્તો મમ મહાધિરાજશ્રીધરસેનસ્ય દૂતકઃ સામન્તશીલાદિત્યઃ ॥
- ૧૬ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકરણાધિકૃતદિવીરપતિસ્કન્દમટેન ।
સં ૨૬૯ ચૈત્ર વ ૨ ॥

પં. ૧ અક્ષરો ૯-૧૨ અને ૧૬-૧૭ તદ્દન ઝાંખા છે. પં. ૨ અક્ષરો ૧૧-૧૪ અને ૧૫-૧૮ તદ્દન
ઝાંખા છે. પં. ૩ અક્ષરો ૯-૧૬ ગિલ્લુસ ઝાંખા છે. પં. ૪ અક્ષરો ૧૧-૧૮ ધણાજ ઝાંખા છે અને
૬૮૫૧૩ સંશયવાળા છે. પં. ૫ વાંચો દાસેનપ્રાપ્તો પલ્લિકાપ્રાપ્તો. પં. ૬ વાંચો હિરણ્યા. પં. ૭ વાંચો કાલીનાલુ
પં. ૮ વાંચો વર્તિતવ્યં. સ્થિરં. પં. ૯ વાંચો ચ્છિદ્યમાનં, પં. ૧૧ વાંચો અનુદકેષ્વ. પં. ૧૬ વાંચો દિવિર.

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

[ગુપ્ત-] સંવત ૨૭૦ માઘ શુદ્ધ ૧૦ (ઈ. સ. ૫૬૦)

આ સોસાયટી તરફથી પ્રિન્સ ઑફ વેલ્સ મ્યુઝીયમ ઑફ વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયાને આપવામાં આવેલાં તામ્રપત્રોમાં નંબર ૭૩ની નિશાનીવાળાં ૪ પતરાંઓના કકડા છે. આ નંબર દેખીતી રીતે સોસાયટીના લીસ્ટનો છે. આ પતરાંઓમાં સૌથી મોટું આ દાનપત્રનું બીજું પતરું છે, જેના નીચેના બે ખૂણાઓ કટાઈને નાશ પામ્યા છે. તેનાથી નાના કકડામાં પહેલાં પતરાંનો મધ્ય ભાગ છે. અને તેમાં કૃત્ત હંમેશનો વંશાવળીનો ભાગ જ સુરક્ષિત છે. બન્ને છેડાની બાબુઓ નાશ પામી છે. બાકીના બે કકડામાંનો એક, ૬^૩/_૪"x૨^૩/_૪" માપનો, કોઈ અન્ય દાનપત્રના બીજા પતરાનો ઉપરનો ભાગ છે, અને આ દાનપત્ર સાથે કંઈ પણ સંબંધ ધરાવતો નથી. છેલ્લો કકડો, આશરે ૧૦^૩/_૪"x૪^૩/_૪" માપનો, એક વલ્લીના દાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંનો ભાંગી ગયેલો ભાગ જણાય છે; પણ આ દાનપત્ર સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી. આ છેલ્લા બે કકડાઓનું મૂળ મળી આવે ત્યાં સુધી રાખી મૂકવા પડશે.

પહેલા પતરાવાળો કકડો ૫^૩/_૪"x૫^૩/_૪" અને બીજો ૧૨^૩/_૪"x૮^૩/_૪" માપનો છે. બન્ને એક જ બાબુપર લખેલા છે. પહેલા પતરા ઉપર ૧૫ અને બીજા ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ સાચવેલી છે. તારીખ પહેલાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિમાં આપેલી છે. અને તેમાંથી ૨૦૦,૭૦,૧૦નાં ચિહ્નો મળી શકે છે.

પહેલા પતરામાં આપેલો વંશાવળીનો ભાગ ઇ. એ. ૭ પા. ૭૦માં પ્રસિદ્ધ કરેલા ગુપ્ત સંવત ૨૭૦ના દાનપત્રમાં છે તેને બરોબર મળતો છે. બીજા પતરાની બીજી પંક્તિમાં દાન કરનાર ધરસેન(૨)નું નામ આપ્યું છે. તેણે સુરાષ્ટ્રપ્રાંતમાં સુદત્તભટ્ટાનક પાસે આવેલા ઉટ્ટપાલક ગામનું દાન આપેલું છે. આ દાન નીચેનાં ત્રણ કાર્યો માટે આપ્યું છે:-(૧) મુદ્દની મૂર્તિની પૂજા, (૨) પૂજ્ય ભિક્ષુઓનું સ્વાગત (કપડાં, ખોરાક ઔષધ વિગેરે વડે), (૩) મઠનું સમારકામ. તારીખ ઇ. સ. ૫૬૦ને મળતી ગુ.સં. ૨૭૦ના માઘ શુદ્ધ ૧૦ આપેલી છે. દાનનો દૂતક સામંત શિલાદિત્ય અને લેખક દિવિરપતિ કચ્છભટ્ટ છે.

अक्षरान्तरं

पतरू पहेल्लं

१	प्रसभ
२	पोपनतदानमानार्जवो
३	सुतः तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिराः
४	नाथकृपणजनोपजीव्यमानविभवः प
५	प्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणितविधिवि
६	मण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना स्वयमुपाहित-
	राज्या
७	स्यानुजः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीका-
	नामैकविज
८	रूपतरुव सुहृत्प्रणयिनां यथामिलषितफलभोगदः
	परम
९	विन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्पः सुविशुद्धस्वचरि
१०	रतिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः महाराजधरप-
११	प्रभृति खड्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटाफो-
	टनप्रकाशि
१२	नखरश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि
१३	धैर्य्यगांभीर्य्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजो-
	दधितुदशगुरु
१४	तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलः प्रार्थनाधिकार्थ-
	प्रदानानंदि
१५	मण्डलाभोगप्रमोदः परममाहे

પત્ર વીજું

- ૧૬ સ્ય સંહતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલ(પાર્થિવ-)
શ્રીઃ પરમમાહે-
- ૧૭ શ્વરઃ મહાસામન્તમહારાજશ્રીધરસેનઃ કુશલી સર્વ્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકદ્રાંગિકમ-
- ૧૮ હર ત્ષાટમટધ્રુવાધિકરણિકવિષયપતિરાજસ્થાનીયોપરિકુમારામાત્યાદીનન્યાંશ્ચ
યથાસમ્બધ્ધ-
- ૧૯ માનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય
આત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિ
- ૨૦ લખિતફલાવાસયે દુહ્ધાંવિહારસ્યામ્યન્તરેવ — — — — — લકારિતવિહારે
મગવત્સમ્યગસંબુદ્ધસ્ય
- ૨૧ બુદ્ધસ્ય પુષ્પધૂપદીપતૈલાદિ — — — — — ચતુર્દિગમ્યાગતાર્યમિશ્વસંઘસ્ય ચીવ-
રિકશયનાસન-
- ૨૨ મ્હાનમૈષ્ઞ્યાર્થં વિહારસ્ય ચ સ્વપ્નસ્ફુટિતવિશીર્ણપ્રતિસંસ્કરણાર્થં ચ સુરાષ્ટ્રેસુ
સુદત્તમદ્વાનકસમી-
- ૨૩ પે ઉદ્દપાલકગ્રામઃ સોદ્રઙ્ગઃ
... ..
- ૨૬ ધર્મદાયો નિસુદ્ધઃ
- ૩૧ દૂતકસ્સામન્તશીલાદિત્યઃ લિખિતં સન્ધિવિ-
ગ્રહાધિકા — —
- ૩૨ — — દિવિરપતિસ્કન્દમટેન સં ૨૦૦ ૭૦ માઘ સુ ૧૦ સ્વહસ્તો.
મમ મહારાજશ્રીધરસે — —

ધરસેન ૨ જાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૨૭૦ ક્રાલ્કગુન વદિ ૧૦

ધરસેન ૨નું દાનપત્ર ૧૨.૮ ઇંચx૬.૫ ઇંચના માપનાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. તે બન્ને પતરાંઓને બોડતી બે કડીઓ ખોવાયાનું જ ફક્ત નુકશાન થયું છે. પરંતુ તેના ઉપર કાટનો બાઠો થયેલો હોય અને કેટલેક સ્થળે તે તે દૂર કરવાના પ્રયત્નો નિષ્ફળ થયા અને તેથી કેટલાક અક્ષરો શંકાભરેલા રહ્યા છે.

અક્ષરો ધ્રુવસેન ૧લાનાં પતરાંઓ તથા ગુહસેનનાં સંવત્ ૨૪૦નાં શાસનોને મળતાં છે, અને ચોખા અને સારી રીતે કોતરેલા છે. લખાણની ભૂલો થોડી છે.

વંશાવળી હંમેશ મુજબ છે. પરંતુ ધરસેન ૨ જાને આ દાનમાં પણ મહાસામંત 'મ્હોટો' ખંડીઓ રાજા 'એ' ઇલ્લાખ આપેલો છે, તે ખાસ નોંધ લેવા જેવું છે. ધરસેન ૨ જાનું એક દાનપત્ર સંવત ૨૫૨ તથા એક સંવત્ ૨૬૯નું હોવાથી, નવા સંવત્ ૨૭૦ના દાન આપનારના રાજ્યના વખત વિષે આપણા જ્ઞાનમાં કંઈ વધારે ઉમેરો કરતાં નથી.

દાન લેનાર ખેટકમાં વસતા, આનતપુરના રહિશ મિત્રનો પુત્ર વિષ્ણુમિત્ર શાર્દ-રાક્ષિ ગોત્રનો ઋગ્વેદિ બ્રાહ્મણ હતો.

ખેટક જીલ્લા (આહાર)ના તાલુકા (પથક) બજારિજીમાં અશિલાપક્ષિકા ગામ દાનમાં આપ્યું હતું. આહાર શબ્દ, ધ્રુવસેન ૧ લા તથા ધરસેન ૨ જા (સંવત્ ૨૬૯ના) અને ધરસેન ૪ થા (ઈ. એ. વો. ૧. પા. ૪૫)ના શાસનોમાં આવતા આહરણી શબ્દને મળતો આવે છે. અને તે દેખતી રીતે "વિષય" 'જીલ્લા'નો પર્યાય લાગે છે. તેનો પેટા વિભાગ 'પથક' શબ્દ ધ્રુવસેન ૨ જા (ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૩)ના દાનપત્રમાં, તથા ચૌલુક્યોના લેખોમાં મળી આવે છે.

દાન આપવાનો હેતુ દરેક બ્રાહ્મણને આપેલાં દાનો મુજબ, યજ્ઞો કરાવવાનો છે.

નામથી બતાવેલા અધિકારીઓમાં, દૂતક, સામંત શિલાદિત્ય, અને સાંઘિવિગ્રહિક અને વિવિરપતિ, એટલે 'દિવાન' અને મુખ્ય સેક્રેટરી, સ્ક્રીબલ છે. રાજાએ દાનપત્રની પ્રસ્તાવનામાં સંબોધેલા અધિકારીઓમાં એક કાયેબરિક નામનો નવીન હોદ્દાદાર આવે છે. આ શબ્દનો અર્થ હું બાણતો ન હોવાથી ફક્ત અહિં તે લખું છું.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓં ॥ સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાત મર્તુદાટ્ટનકવાસકાત્પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં-
મૈત્રકાણામતુલબલસપત્રમણ્ડલાભોગસંસ-
- ૨ ક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોદાર્જિતાનુરાગોનુરક્તમૌલભૃ-
તમિત્રશ્રેણીબલાવાસ-
- ૩ રાજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસેનાપતિભટાર્કસ્તસ્ય સુતઃ સ્તત્પાદરજોરુણાવનત-
પવિત્રીકૃતશિરઃ શરોવન(ત)શત્રુ-
- ૪ ચૂડામણિપ્રભાવિચ્છુરિતદાદનસ્વપક્ષિદીધિતિઃ દીનાનાથકૃપણજનોપજીવ્યમાનવિ-
ભવઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસે-
- ૫ નાપતિધરસેનઃ તસ્યનુજઃ તત્પાદ(પ્રણામ)પ્રશસ્તરવિમલમૌલિમણિર્મનવા-
દિપ્રણિતવિધિવિધાનધર્મા ધર્મ-
- ૬ રાજ ઇવ વિનયવિહિતવ્યવસ્થાપદ્ધતિરસ્વિલભુવનમણ્ડલાભોગૈકસ્વામિના પરમસ્વા-
મિના સ્વયમુપહિતરા-
- ૭ જ્યામિપેક મહાવિશ્રાણનાવપૂતરજ્યશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ મહારાજ શ્રીદ્રોણસિંહઃ
સિંહ ઇવ તસ્યાનુજઃ
- ૮ સ્વમુજબલપરાક્રમેણ પરગજઘટાનીકાનામેકવિજયી શરણૈષિણાં શરણમવબોદ્ધા
શાસ્ત્રાર્થતત્વાનાં
- ૯ કલ્પતરુરિવ સુહૃત્પ્રણયિનાં યથાભિલષિતકામફલભોગદઃ પરમભાગવતઃ મહારા-
જશ્રીધ્રુવસેનઃ તસ્યા-
- ૧૦ નુજઃ તચ્ચરણારવિંદપ્રણતિપ્રવિધૌતાવશેષકલમ્બઃ સુવિશુદ્ધસ્વચરિતોદકપ્રક્ષાલિતા-
શેષકલિકલક્રઃ પ્ર-
- ૧૧ સમવિર્જિતારતિપક્ષપ્રથિતમહિમા પરમાદિત્યમક્તઃ મહારાજશ્રીધરપટ્ટઃ તસ્ય સુતઃ
તત્પાદસપર્યાવાસ-
- ૧૨ પુણ્યોદયઃ શૈશવાત્પ્રમૃતિ સ્વન્તદ્વિતીયવાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસ-
ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવ-

પં. ૧ વાંચો સંપન્ન પં. ૨ વાંચો પાર્જિત અને વાસ પં. ૩ વાંચો સુતસ્ત, શિરાઃ; શિરો, પં. ૪ વાંચો પાદ.
પં. ૫ વાંચો તસ્યા; પ્રણિત, પં. ૬ વાંચો વિહિતવિનયઃ; પં. ૭ વાંચો રાજ્યશ્રી; પં. ૧૧ વાંચો નિર્જિતારતિ.
પં. ૧૨ વાંચો સ્વ

- ૧૩ પ્રણતારાતિચૂડારભ્રમભાસંસક્તસહ્વદાદનસ્તરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસ-
મ્યક્ષપરિપાલનપ્રજાહૃદય-
- ૧૪ રંજાનાદન્વર્થરાજશબ્દોભિરૂપકાન્તસ્થૈર્યધૈર્યગાંભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાન્કા-
દિરાજોદધિતૃદશગુરુધનેશાનતિ-
- ૧૫ શયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશોષસ્વકાર્મ્યફલિઃ પ્રાર્થનાધિ-
કાર્ત્યપ્રદાનાનંદિતવિદ્વસુ-
- ૧૬ હૃ-દયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમાદેશ્વરઃ મહારાજ-
શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્યાદન-
- ૧૭ સ્વમયૂરવસંતાનવિસ્તૃતજાહ્વીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશોષકસ્મયઃ પ્રણયિશતસહસદ્વસ્થોપજી-
વ્યમાનભોગસદ્ગુણભા-
- ૧૮ વિવોશ્રિતઃ સરસમાભિગમિકૈર્ગુણૈઃ સહજશિક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલધનુ-
ર્દરઃ પ્રથમનરપતિસૃષ્ટાનાં-
- ૧૯ અનુપાલયિતા ધર્મદાયનામપાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપહ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રી-
સરસ્વત્યોરેકાધિવસ-
- ૨૦ સ્ય સંહતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંદાસવિમલપાર્શ્વશ્રીઃ ।
પરમમાદેશ્વરઃ

પતરૂં બીજું

- ૧ મહાસામન્તમહારાજશ્રીધરસેન×કુશલી સર્વાનેવ સ્વાનાયુક્તકવિનિયુક્તકદ્રા-
ક્તિકવાહત્તરમટ
- ૨ ચારમટધ્રુવાધિકરાણિકશૌલિકકચોરોદ્ધરણિકવણ્ડપાશિકાથેબરિકવિષયપતિરાજ-
સ્થાનીયો
- ૩ પરિકકુમારામાત્યહસ્ત્યશ્વરોહાદીનાન્યાંશ્ચ યથાસંવદ્ધ્યમાનકાન્તસમનુદર્શયત્યસ્તુ-
વસ્સંવિદિતં યથા
- ૪ મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયાત્મનશ્ચૈહિકામુષ્મિકયથામિલિપિતફલાવાસયે
આનર્તપુરવિનિ-
- ૫ ઝગતસ્વેટકનિવાસિશર્કરાક્ષિસગોત્રવહ્વૃચસન્નચારિત્રાક્ષણમિત્રપુત્રત્રાક્ષણવિષ્ણુ-
મિત્રાય સ્વે
- ૬ ટકાહારવિષયે વણ્ડરિજિદ્રિપથકાન્તર્ગત અશિલાપલ્લિકાગ્રામઃ સોદૃઢઃ સોપરિકરઃ

પં. ૧૩ વાંચો સવ્યપાદ ૧૬ પં. ૧૪ વાંચો રંજાના; રૂપ પહેલાંના ભિ ઉડાડી નાંચો વાંચો કાન્તિ-
'ત્રિદશ' પં. ૧૫ વાંચો ફલઃ; 'વિદ્વત્સુ' પં. ૧૬ વાંચો હૃત્પ્રણયિહૃદયઃ; હ પછીની નીશાનીના ઉપરે ભાગ
વાંચો શકાતે નથી; નચેના ભાગ ૨ અથવા ૪ છે. પં. ૧૭ વાંચો સહસ્રો. પં. ૧૮ વાંચો દિવાશ્રિતઃ;
માભિગમિકૈઃ-શક્તિ; સમતિસૃષ્ટાનાં. પં. ૧૯ વાંચો રેકાધિવાસ પં. ૨૦ વાંચો સંપ્રાપ્ત. પં. ૧ વાંચો મહત્તર;
ભટ શબ્દ ઉડાડી નાંચો પં. ૨ વાંચો ચાટ;—દણ્ડ; પં. ૩ વાંચો નન્યાંશ્ચ. પં. ૬-વાંચો 'ટકાહારવિઃ'—વણ્ડરિજિદ્રિ
સંશયવાળું છે કદાચ વણ્ડરિજિદ્રિ હોઈ શકે

- ७ सवातभूतप्रत्याय सभान्यभागभोगहिरण्यदेयः सोत्पद्यमानविष्टिकः सदशापराधः समस्त-
- ८ राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेन बलिचरुवैश्वदेवामिहोत्रा-
तिथिपंचमहा-
- ९ यज्ञिकानां क्रियाणां समुत्सर्पणार्थमाचन्द्रार्कान्णवसरित्क्षितिस्थितिपर्वतसमका-
लीनः पुत्रपौत्रान्वय-
- १० भोग्यः उदकातिसर्गेण ब्रह्मदयो निसृष्टः यतो (स्योचि) तथा ब्रह्मदेयस्थित्या
भुंजतः । कृषतः कर्ष-
- ११ यतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्ब्रह्माघाते वर्तितव्यमागामिमद्रनृपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यै-
र्व्वानित्यान्यैश्चर्य्याण्य-
- १२ स्थिरं मानुष्यं सामान्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परि-
पालयितव्य-
- १३ यश्चैनमाच्छिन्नादाच्छिद्यमानं वानुमोदेत स पंचभिर्महापातकैस्सोपपातकैश्च
संयुक्तस्स्यादित्युक्तं च भगव-
- १४ ता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ षष्टि वर्षसहस्राणि श्वर्गे मोदति भूमिदः आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरकै-
- १५ वसेत् बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिः तस्य तस्य
तदा फलं ॥ विंध्याटवी-
- १६ प्यतोयासु=शुष्ककोटरवासिनः कृष्णाहयो हि जायन्ते ब्रह्मदेयापहारकाः ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा
- १७ यो हरेत वसन्धरा गवां शतसहस्रस्य हन्तुः प्राप्नोति किंस्वपं ॥ पूर्व्वदत्तां द्विजा-
तिभ्यो यत्नः दक्ष युधिष्ठिर
- १८ महीं महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं ॥ यानीह दारिद्र्यभयानरेन्द्रैः धनानि
वर्मायतनीकृतानि
- १९ निर्मायवान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीतेति=स्वहस्तो मम महा-
राज श्रीधरसेनस्य ॥
- २० दू=सामन्तशीलादित्यः ॥ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकरणाधिकृतदिविरपतिस्कन्द-
भटेन ॥ सं २७० फागुन व १०--

पं. ७ वांथो प्रत्यायः; ग्यादेयः, पं. ६ वांथो सरित्पर्वतक्षिति पं. १३ सोपपातकैः पञ्चानो च
छाडी नांथो पं. १४ वांथो स्वर्गे पं. १७ वांथो वसुंधरा पं. १८ वांथो महीमतां श्रेष्ठ; नरे पं. २० वांथो फाल्गुन.

ધરસેન ર જાનાં બે તામ્રપત્રો

આ બે પતરાંઓની સપાટીમાં કેટલાંક ન્હાનાં કાણાં પડેલાં છે. તે બહુ જ પાતળાં હોવાથી તરત ભાંગી જાય એવાં છે. દરેક પતરાનો જમણી બાજુનો ભાગ ભાંગી ગયો છે.

દરેક પતરું લગભગ ૧૨"×૮" માપનું છે. તેના દરેકના ઉપર ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

પહેલા પતરાના જે ભાગ ઉપર દાન આપવાનું સ્થળ આપ્યું છે તે ભાગ વાંચી શકાય તેવો નથી.

બેકે ભાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાન આપનાર રાજાનું નામપણ ગયું છે, તોપણ ૨૧ અને ૨૨મી પંક્તિઓ ઉપરથી ચોખ્ખું જણાય છે કે ધરસેન ર જાએ આ દાન આપ્યું હતું. તે દાન લેનાર વલ્લીનો કોઈ બૌદ્ધ મઠ હતો.

તે મઠને આપેલી મિલકતની વિગત આપણને મળી શકી નથી, પરંતુ તે હરિયાણા નામના ગામડાંમાં આવી હશે એવું જણાય છે.

બૌદ્ધ ફાનોના હેતુ મુજબ, આ દાનનો ઉદ્દેશ પણ બુદ્ધોની પૂજા, મઠમાં રહેનારને માટે રહેવા ખાવાની સગવડ, તથા મઠનાં સમારકામ વિગેરે માટે ખર્ચ કરવાનો હતો.

આ દાનપત્રમાં સંબોધાએલા કેટલાક અધિકારીઓ નીચે પ્રમાણે છે:-આયુક્તક, વિનિયુક્તક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, તથા ધ્રુવાધિકરણિક:

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર અધિકારી, દૂતક શીલાદિત્ય હતો. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પણ તેને લગાડવામાં આવેલાં વિશેષણો ઉપરથી જણાય છે કે તે, ધ્રુવસેન ર જાનાં ઘણાં ખરાં દાનપત્રોનો લેખક, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ પોતે જ હતો.

કમનશીએ તારીખવાળો પતરાનો ભાગ ખોવાઈ ગયો છે. પરંતુ એટલું કહી શકાય છે કે આ દાનપત્ર તે રાજાના રાજ્યના અંતકાળનું છે. કારણ કે લેખક એક જ છે, છતાં દૂતક સંવત ૨૫૨નાં બધાં દાનપત્રોમાં ચિંબિર છે. જ્યારે આ દાનપત્રમાં છે તે પ્રમાણે, ૨૬૬ અને ૨૭૦નાં દાનપત્રોમાં દૂતક શીલાદિત્ય છે. બીજું ધરસેન ર જાનાં આરંભકાળનાં દાનપત્રોમાં પોતે સામંતનો ઈલકાળ ઠવચિત જ ધારણ કરે છે.

પરંતુ છેવટનાં દાનપત્રોમાં તે મહાસામંતનો ઈલકાળ હંમેશાં ધારણ કરે છે. આ દાનપત્રમાં કોઈ પણ ઈલકાળ ધારણ કરેલો જણાતો નથી. એટલે, આ દાનપત્ર સં. ૨૫૨ પછીનું પરંતુ સં. ૨૬૬ પહેલાંનું હોવા સંભવ છે.

अक्षरान्तर

- १ शतलब्धप्र-
- २ लभृतमित्रश्रेणी
- ३ श्रीः [परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कः]
वित्रीकृ
- ४ [श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्या-]
- ५ [नुजस्तत्पाद] प्रणामप्रशस्तरविमलमौलिमणिर्मन्वादिप्रणीतविधि [विधान-
धर्मा धर्मराज इव]
- ६ विहित [विनयव्यवस्था] पद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिना परमस्वामिना
स्वयमुप [हितराज्याभिषेको महा-]
- ७ विश्राणनावपूतराज्यश्रीः परममाहेश्वरो महाराजश्री [द्रोणसिंहः] सि [इह इव
तस्या] नु
- ८ नपरगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थतत्त्वानां क ...
- ९ नां यथामिलवितकामफलोपभोगदः परमभागवतः श्रीमहाराजध्रुवसेनस्तस्यानु
[जस्तच्चरणारविन्द-]
- १० प्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः सुविशुद्धस्व [च*] रितोदकक्षालिताशेषकलिकल [कः
प्रसभनिर्जितारतिपक्षप्रथित-]
- ११ महिमा परमा [दित्यभक्तः श्री] महाराजधर [पडस्तस्य सु] तः तत्पादसप
र्यावास
- १२ भृति खज्राद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभा ...
- १३ रत्नप्रभासंसक्तसव्यपादनखरश्मिसंहति^१ सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालन-
प्रजा [हृदयरञ्जना-]
- १४ दन्वर्थ [राजशब्दः रू] पकान्तिस्थैर्य्यर्घ्यगाम्भीर्य्यनुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्का-
द्विराजोदधिन्निदशगुरुधनेशान-
- १५ तिशयान [: शरणा] गताभयप्रदानपरतया तृणबदपास्ताशेषस्वकार्य्यफलप्रार्थना-
धिकार्थ्यप्रदानानन्दित-
- १६ [विद्वत्सुहृ] त्पणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रभोदः परममाहे-
श्व [रः महाराज-]
- १७ [श्रीगुहसेनः] तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविसृतबाह्वी जलौष-
विक्षालिताशेषकल्मषः

पतरू बीजुं

- १८ [प्रणयिशतसह]स्रोप[जीव्यमानभोग]संपद्रूपलोभादिवाश्रि[तः सरसमाभि]
गामि[कैर्गुणैः]
- १९ [सहज]शक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्मृष्टाना-
[मनुपालयिता धर्म-]
- २० [दायाना]मपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवा ...
- २१ [लक्ष्मी]परिभोगदक्षविक्रमक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री परममोहेश्वरो महाराज-
[श्रीधरसेनः कुशली]
- २२ [सर्वानेवा]युक्तकविनियुक्तकमहत्तरचाटभटभुवाधिकरणिक
- २३ यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं
यथा मया
- २४ [नश्चैहिका]मुष्मिकयथाभिलषितफलावासये श्रीवलभी
- २५ बुद्धस्य बुद्धस्य पुष्पधूपदीपतैलपूजानिमित्तं चतुर्दिगभ्यां
गतभिक्षुसंघस्य
- २६ त्थं विहारस्य च खण्डस्फटितविशीर्णप्रतिसंस्करणार्थं
- २७ हरियाणकग्रामे पूर्वदक्षिणदि
- २८ ... सभूतवातप्रत्यायः सधान्यगतभागः सहिर स्य
- २९ प्रक्षेपणीयः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रकर्णवसरिक्क्षिति
- ३० परिपन्थना कार्यागामिभद्रनृपतिभिरसद्वृक्षजैर्वा
- ३१ दानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्य
- ३२ धर्मायतनीकृतानि निर्मात्यमात्य
- ३३
- ३४ दूतकः [श्री]शीलादित्यः लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृत[दिविरपतिस्कन्दभटेन]स्व ...

ધરસેન ર જાના એક દાનપત્રનું પહેલું પત્ર

આ પત્રના નીચેના બે ખુણાઓ ભાંગેલા છે. પણ તે સિવાય એ સારી સ્થિતિમાં છે. તેનું માપ ૯"×૧૨" છે. તેમાં ૧૬ પંક્તિઓ લખેલ છે, અને આખો લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે. દાનપત્ર વલભીમાંથી જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.

ધરસેન ર જાના પ્રાસ્તાવિક વર્ણનના ભાગથી આ લેખ પૂરો થાય છે. પરંતુ દાનપત્ર તે જ રાજાનું છે એમાં સંશય નથી. કારણ કે તેનો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ, વંશના સ્થાપક ભટ્ટારકથી શરૂ કરી ધરસેન ર જા પછી આવતા શીલાદિત્ય ર જાના સમયનાં દાનપત્રોમાં જણાયું છે. તેમ, કંઈ પણ ઓછું કયાં શિવાય, સંપૂર્ણ વંશાવળી આપે છે. ધરસેન ર જાનાં દાનપત્રો પછીનાં બધાં દાનપત્રોમાં ગુહસેનનું નામ ભટ્ટારક પછી વંશાવળીમાં તરતજ આવે છે, જ્યારે વચ્ચેના ચાર રાજાઓ, ધરસેન ૧, દ્રોણસિંહ, ધ્રુવસેન ર અને ધરપદ (અથવા ધરપટ્ટ)નાં નામો તદ્દન છોડી દેવામાં આવ્યાં છે. માટે આ દાનપત્રમાં ધરસેન ર જાના વર્ણનનો ભાગ (તેનાં નામ શિવાય) પહેલા પત્રમાં આવતો હોવાથી, તેણે જ તે જાહેર કરેલું હોવું જોઈએ. અને જો દૈવયોગે બીજું પત્ર મળી આવે તો આ બાબત ચોક્કસ તેમ જ છે, એવું માલુમ પડશે. વળી, આ દાનપત્ર ધરસેન ર જાના રાજ્યના પ્રથમ સમયનું છે, એમ પણ બતાવી શકાય છે. કારણ કે, આ રાજાના આરંભકાળનાં દાનપત્રો એટલે, સં. ૨૪૮ અને ૨૫૨નાં વલભીમાંથી જાહેર કરાયેલાં છે, અને પછીનાં દાનપત્રો, એટલે સં. ૨૬૬ અને ૨૭૦ નાં ભદ્રપદન નામની લશ્કરી છાવણીમાંથી જાહેર થયાં છે. આ દાનપત્ર વલભીમાંથી જાહેર થયું હતું તેથી તે તેના રાજ્યના આરંભકાળનું હોવાનો ઘણો સંભવ છે.

- १ ओं स्वस्ति बलभीतः प्रसन्नप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल्यबलसपत्नमण्डलाभोगसंसक्तसंप्रहारशतलब्ध-
- २ प्रतापः प्रतापोपनतदानानार्जवोपज्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रीः
- ३ परममाहेश्वरः श्रीसेनापतिभटार्कस्तस्य सुतस्तत्पादरजोरुणावनतपवित्रीकृतशिराः शिरोवनत-
- ४ शत्रुचूडामणिप्रभाविच्छुरितपादनखपंक्तिदि'धितिर्दिनानाथकृपणजनोपजीव्यमान-विभवः परममाहेश्वरः
- ५ श्रीसेनापतिधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादामिप्रणामप्रशस्ततरविमलमौलिमणिर्मन्वादि-प्रणीतविधिविधानधर्माधर्म-
- ६ राज इव विहितविषयव्यवस्थापद्धतिरखिलभुवनमण्डलाभोगैकस्वामिनापरमस्वामिना स्वयमुपहित-
- ७ राज्याभिषेकः महाविश्राणनावपूतराजश्रीः परममाहेश्वरः श्रीमहाराजद्रोणसिंहः सिंह इव तस्यानु-
- ८ जः स्वभुजबलपराक्रमेण परगजघटानीकानामेकविजयी शरणैषिणां शरणमवबोद्धा शास्त्रार्थ-
- ९ [त] चवानां कल्पतरुरिव सुहृत्प्रणयिनां यथाभिलषितफलोपभोगदः परमभागवतः श्रीमहाराज-
- १० [ध्रुवसेनस्तस्या] नुजस्तच्चरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकरुमषः सविशुद्धस्वचरितोदकक्षालिताशेष-
- ११ [कलिकलङ्क]ः प्रसन्ननिर्जितारातिपक्षप्रथितमहिमा परमादित्यभक्तः श्रीमहाराजधरपडस्तस्य
- १२ [सुतस्तत्पादसपर्यावाप्तपु] ण्योदयः शैशवात्प्रभृतिखज्जद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशित-
- १३ [सत्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारा] तिचूडारत्नप्रभासंसक्तसव्यपादनखरश्मिसंहतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
- १४ [पालनप्रजाहृदयरंजनादन्वर्थरा] जशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिनिदश[गुरुध-]
- १५ [नेशानतिशयानः शरणागताम्] यप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफळः प्रार्थनाधिका[र्थप्रदानान-]
- १६ [न्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः] पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरो [महाराजश्री-]
- १७ [गुह्यसेनस्तस्य सुतस्तत्पाद] नखमयूखसंताननिर्वृतजाह्नवीजलौघविक्षालिताशेष[करुमषः प्रण]
- १८ [यिशतसहस्रोपजीव्यमान] भोगसंपत् रूपलोभादिवाश्रितस्सरसमाभिगाभिकैर्गुणैस्सहज-
- १९ [शक्तिशिक्षाविशेषवि] स्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसम[तिसृष्टानामनु]
- १ वांथे। दीधितिर्दीना

ધરસેન ર જાનાં બનાવટી તામ્રપત્રો

શક સંવત્ ૪૦૦. શુ. સં. (૨૬૫).

વલ્લીના ધરસેન ર જા એ શક સંવત્ ૪૦૦માં આપેલું હોવાના આશયવાળું નીચે આપેલું દાનપત્ર ઔ. ધ્રે. રા. એ. સો.ના ચ્યુઝીયમની માલિકીનું છે. તેની પ્રથમ નોંધ સદ્ગત મી. ભાઉ દાજી (જ. ઔ. ધ્રે. રા. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૪૪)એ લીધી હતી, અને પછી મહે (ધ. એ. વો. ૫ પા. ૧૧૦; વો. ૭ પા. ૧૬૩) લીધી હતી. ૧૮૭૮માં બોમ્બે ગવર્નમેન્ટે તે ડૉ. બર્જેસને “ફોટોગ્રાફિકાઇઝ” કરવા માટે આપ્યું હતું.

મૂળ એ કડીઓ વડે સાથે બાંધેલાં ૧૦૩ ઈંચ x ૭૬ ઈંચનાં એ પતરાંઓ ઉપર આ દાનપત્ર કોતરેલું છે. ફક્ત ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા ચોટાડી છે તે જ સાચવેલી છે. મુદ્રા ઉપર ઉભા રહેલા નંદીની છાપ છે, જેનું મુખ જમણી તરફ છે, અને તેપર “શ્રીધરસેન” એવો લેખ છે.

દાનપત્ર વલ્લીથી કાઢેલું છે અને તેની તારીખ, શક-સંવત્ ૪૦૦ (ઈ. સ. ૪૭૮)ના વૈશાખની પૂર્ણિમા છે. દાન આપનાર, ભટ્ટાર્ક (એટલે ભટ્ટાર્ક)નો પૌત્ર અને ગુહસેનનો પુત્ર ધરસેન દેવ કહે છે. દાન મેળવનાર, સામવેદની છંદોગ શાખાના, તથા કૌશિક ગોત્રના, અને દશપુરના રહીશ એક ચતુર્વેદી, ભટ્ટ ઇસર (એટલે ઇશ્વર)નો પુત્ર ભટ્ટ ગોમિદ (એટલે ગોમિદ) છે. દાનની વસ્તુ, કંતારમામશોદ્ધાત (એટલે કંતારઆમના સોળસો વિષય અથવા જીલ્લામાં આવેલું) નંદીઅર અથવા નંદીસર ગામ છે. ગામની સીમા નીચે મુજબ આપેલ છે : પૂર્વે, ગિરિવિહિ ગામ, દક્ષિણે મદાવિ નદી પશ્ચિમે મહાસાગર, અને ઉત્તરે દેવથલિ ગામ.

વલ્લી રાજાએ આપેલા કહેવાતા એક દાનમાં ગુર્જર લિપિ તથા શક સંવત્નો થયેલો ઉપયોગ, તેના બીજા અને મુખ્યભાગનું ઉમેટાનાં ગુર્જર શાસન સાથે નિકટનું મળતાપણું, તથા વલ્લી રાજાઓની વંશાવલીમાં દેખીતી ભૂલ, વિગેરે બાબતોને આધારે મી. ભાઉ દાજીએ તથા મેં આ પતરાને બનાવટી હોવાનું જાહેર કરેલ છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति श्रीवलभितः सकलपृथ्वीपालमौलिमालापरिचुंबितचरणारविन्दो निजभुजस्तम्भोद्धतवि-
- २ श्रविविश्वांभरभारःपरममाहेस्वरो गिजभुजबलनिहतसकलरिपुकुलललनालोचनः कमलविनि-
- ३ स्तुतवारिधारापरिशांतकोपानलः कलिकालकलङ्कितलोकपापनिर्णयशानचतुरतरा- शुभाचरितः श्री-
- ४ भट्टार्कस्तस्य सुनुराखण्डल इव खण्डितविक्रम पृथुरिव पृथुतरयशोवितानविमली- कृतसकल-
- ५ दिगान्तश्चतुः सागरमेखलाय भुवः पालयिता संस्कृतप्रकृतापभ्रंशाभाषात्रयप्रति- बद्धप्रबन्धरच-
- ६ नानिपुणातरांतकरणो विपश्चित्समाजमानसरजहंस समरशिरोविदारितरातिकरीषट- कुंभस्थलप्र-
- ७ क्षालितरुधिरधारनिकुरुंबकालसंध्योजितविश्वांताराः करीराजइव सदादानार्द्रिकृ- तकरो हिमाचल-
- ८ इवांतसरालोतितुगश्वा रत्नाकर इव बहुसत्वाश्रयोतिगंमिरश्च शिशिरैतरकिरणा इव निजपादच्छाया-
- ९ क्रांतमहामहीधरचक्रवालः श्रीगुहमेनस्तस्य सुनुरनुपमगुणगणाधरभूतो भुतनथ-
- १० इव रिपुपूरां भेत चतुरांभोधिबेलमेखलाय भुतधात्र्या भर्त्ता निजभुजबलहठाकृष्णस- मस्तसापत्नसंपत्कः
- ११ पङ्कजनाभ इव सदा लक्ष्मिनिवासो विबुद्धधुनीप्रवाह इव भुवनत्रयपवित्रकरणोद्य- तो दिन-
- १२ कर इव करनिकरनिहतबहुतारारिपुतिमिरविसारो विशादतरयशोराशिप्रसरप्रसाधि-
- १३ तासकलदिगंतभुतलः कमलासन इव विबुद्धवृन्दसंसेवित पयोदसमयजलधरनिवाह इव सकलाशा-

२३ पं. १ वांथो भूतः- पं. २ वांथो विश्वंभर; श्वरो; लोचन पं. ३ वांथो परिश्रान्तः-कलङ्काङ्कितः; तरशुभचारितः-पं. ४ वांथो भट्टार्क; राखण्ड; वाखण्डितविक्रमः पं. ५ वांथो दिगन्तः; मेखलाया; प्राकृता. पं. ६ वांथो निपुणतरान्तः; राजहंसः; तारातिकरीषटा पं. ७ वांथो धारा; करि; नार्द्रिकृतः पं. ८ वांथो इवातिसरलो; तुङ्गश्च, गंभीर; किरणः पं. ९ वांथो सुनुरः. गणधर; भूतनाथ. पं. १० वांथो रिपुपूरां भेत्ता; चतुरभो; मेखलाया भूत कृष्ट पं. ११ वांथो लक्ष्मी; विबुधः पं. १२ वांथो बहुतर; विस्तारो विशद. पं. १३ वांथो तसकल; भुतलः; विबुधः-सेवितः;

- १४ परीपूरणाकुशलो लोकसंतापहारी च वज्रधर इव पटुतराधिषणो बहुदेकच महारा-
जाधिराजप-
१५ रमेश्वरपरमभट्टारकः श्रीधरसेनद्वय कुशली सर्वानेव राष्ट्रपतिविषयपतिग्रामकू-
टायुक्तका-
१६ नियुक्तकाधिकमहात्तारादित्समाज्ञापयति अस्तु वो विदितं यथा मय मा-
१७ तापित्रोरात्मनश्चैवामुष्मिकपुण्यायशोभिवृद्धाये दशपुरविनिर्गत-

पतरू बीजुं

- १ तच्चातुर्विधसामान्यकौसिकस्थगोत्रच्छंदोगासब्रह्मचारिभाट्टा इसरस्तस्यसुत-
२ भाट्टगोमिद बलिचरुवैस्वदेवाग्निहोत्रपञ्चमहायज्ञार्थं कंठारग्रामशंडशतं वि-
३ षयंतःपातिनंदीअरकग्रामो तस्य च घटानानि पुर्वतः गिरिविलिग्रामः दक्षिणतः म-
४ दाविनदि पश्चिमतः समुद्रो उत्तरतः देयथलिग्रामः एवमयं स्वचतुराघटनवि-
शुद्धो ग्रामः सोदंग सप-
५ रिकर सधान्यहिरन्यादेय सोत्पद्यमानवेष्टिक समस्तराजिकयनमप्रवेस्यमाचद्रार्का-
र्णवक्षितिसरी-
६ त्यर्वतसमानकालिना पुत्रपौत्रान्वयक्रमोपभोग्य पुर्वप्रतदवब्रह्मदायवर्जमभ्यंतर-
शिष्य शकनृप-
७ कालातीतसंवच्छरशतचतुष्टये वैशाख्यं पौर्णमासी उदकातिस्वर्गोणप्रतिपादितं
यतोस्योचि
८ तथा ब्रह्मदायस्थित्या कृषतः कर्षयतो भुंजतो भोजयतः प्रतिदिशतो वा न व्या-
सेधः प्रवर्ति-
९ तव्यश्च तथागामिभिरापि नृपतिभिरास्मद्वंस्वैन्यौर्वा सामान्य भुमिदानफलमवे-
त्य विन्दूलो-
१० लान्यनित्यैर्न्यैश्चर्याणि तृणप्रलम्भाजलविन्दुचण्चलञ्चजित्सकलव्यस्वदायोनिर्वि-
सेषोयप-
११ स्मद्वायोनुमन्तव्य पलयितव्यश्च तथा चोक्तं बहुभिर्व्वमुधा भुक्तराजभिः साग-
रादिभिः जस्य जस्य य-

पं. १४ वांथो परीपूरण; बहुदेकच. पं. १५ वांथो देव; युक्तक; पं. १६ वांथो महत्तरादीन्स; मया
पं. १७ वांथो पुण्यायशोभिवृद्धये पं. १ वांथो तच्चातुर्विध; कौसिकसगोच्छंदोग;—मट. पं. २ वांथो भट्टगोवि-
न्दाय; वैश्वदेवा; पञ्च. पं. ३ वांथो षयान्त; चाघाटनानि; पूर्वतः पं. ४ वांथो दावी नदी; समुद्र उत्तर; राघाटन;
सोदंग;—पं. ५ वांथो कर; ण्यादय; विष्टिक; राजकीयानामप्रवेस्यआ; सरि— पं. ६ वांथो समानकालीन; पौत्रा-
न्वय; भोग्यः पूर्वप्रत; माभ्यंतरसिद्धया. पं. ७ वांथो वैशाख्यां पौर्णमास्यां; सगोण प्रतिपादित. पं. ८ वांथो तव्यः
तथा; रापि; रस्मद्वंस्वैर; सामान्यभूमि; विन्दु. पं. १० वांथो नित्यान्यै; तृणप्रलम्भ; चञ्चलञ्च; सकलव्य; स्वदायनि-
र्विशेषो. पं. ११ वांथो स्मदा; मन्तव्यः पा; भुक्ता; राजभिः स; यस्य यस्य.

- १२ दा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलंजश्चजनतिमिश्रवृत्तमतिराच्छीद्यदाच्छिद्यमनमनुमो-
देता व स पंचभिर्महा-
- १३ पातकैरुपपातकैश्च संयुक्त स्यादिति उक्तं च भागवता वेदव्यासेन व्यासेन षष्टिं
वर्षसहस्राणि स्व-
- १४ गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्तं चानुमंतं च तानेव नरके वसेत् जनिह दत्तानि पुरतना-
नि दानानि धर्मा-
- १५ धर्म्यधस्कराणि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनरादादित स्व-
दत्तां परदत्तां वा यत्ना-
- १६ द्रष्टा नराधिपः मही महिमतां श्रेष्ठ दानाच्छ्रेयोनुपालनं लिखितं संधीविग्रहा-
धिकृतेन माधवसू-
- १७ तेन देवेण स्वहस्तोयं मम श्रीधरसेनदेवस्य ॥ ॥

पं. १२. वांथो भूमि; यश्चाज्ञान; राच्छिन्त्याश्चच्छिद्यमानम; देत वा. पं. १३ वांथो संयुक्तः सहस्राणि.
पं. १४ वांथो भूमिदः आच्छेत्ता चानुमंता; तान्येव; यानीह दत्तानि पुरा; पं. १५ वांथो धर्म्यधस्कर; राददीत पं. १६
वांथो द्रष्ट. प, महीमतां; लिखितं संधि; माधवसू. पं. १७ वांथो मम श्रीधरसेनदेवस्य.-

‘ભાષાન્તર’

ૐ. સ્વસ્તિ, વિખ્યાત વલ્લીમાંથી ! જેનાં ચરણ-કમળ માળાની પેઠે આવૃત કરતા નૃપોના મુગટથી ચુંબિત થતાં, -જે સ્તંભ સરખા બળવાન કરથી અખિલ ભૂમિનો ભાર ધારતો-જેના કોપામિ બલસંપન્ન ભુજથી સંહારેલા પોતાના શત્રુઓની વનિતાઓનાં નેત્રોમાંથી વહેતી અશ્રુધારાથી શાન્ત થયો હતો, -જેનો સહાયાર કલિકાલથી કલંકિત જગનાં પાપ હણવા અતિ શક્તિમાન હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ભટ્ટાર્ક (ભટાર્ક) થયો. તેનો પુત્ર અખંડિત વિક્રમને લઈને આખણડલ (ઈન્દ્ર) સમાન અને પૃથુતર યશનાં વિતાન વડે સકળ દિગન્તો વિમળ થયેલ હોવાથી પૃથુ સમાન મેખલાની પેઠે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી પૃથ્વીને રક્ષનાર, અને સંસ્કૃત, પ્રાકૃત અને અપભ્રંશ એ ત્રણ ભાષામાં પ્રબન્ધ રચનામાં અધિક મિપુણ-પંડિત સમાજના માનસમાં રાજ-હુંસ સરખો, યુદ્ધના અગ્રે શત્રુઓના માતંગોના સૈન્યનાં કુમ્ભમાંથી વહેતા સંધ્યાકાળ સમારકત રૂધિરની અનેક ધારાઓથી પૃથ્વીના સર્વ પ્રદેશોનો વિજય કરનાર, સર્વ અંતરભાગનો વિજય કરનાર, દાનોમાં અનુમતિ માટે પાણીના અર્ધથી ભીંજાયેલા કરવાળો હોવાથી કુમ્ભમાંથી ઝરતા મહથી નિત્ય ભીંજાયેલી સૂંઠવાળા કરિરાજ સમાન, અતિ સરળ અને અતિ તુંગ હોઈ હિમાલય સરખો, -બહુ સત્વાશ્રય (બહુ હિંમતવાન) અને અતિ ગંભીર હોવાથી બહુ સત્વાશ્રય (બહુ પ્રાણીઓના આશ્રય) અને અતિ ગંભીર સાગર સમાન, પાદછાયા ઘણા મહાન મહીધરો (રાજાઓ) ઉપર પડતી હોવાથી અતિ મહાન મહીધરો (પર્વતો) ઉપર પડતી પાદછાયા (કરજોની પ્રભા) વાળા સૂર્ય સમાન શ્રી ગુહસેન હતો.

તેનો પુત્ર, અતુલ ગુણસમૂહ સંપન્ન, શત્રુઓનાં ત્રિપુર(ત્રણ શહેર)નો નાશ કરનાર હોવાથી ત્રિપુર હણનાર શિવસમાન, મેખલાની પેઠે સાગરથી આવૃત પૃથ્વીનો પતિ, પોતાના સર્વ સ્પર્ધીઓની શ્રી સ્વ બાહુબળથી પોતાની પાસે ખેંચીલેનાર, -વિષ્ણુ જેમ સદા લક્ષ્મીથી સેવા-એલા, -ગંગાના પ્રવાહ જેમ નિત્ય ત્રિભુવનની શુદ્ધિમાં પ્રવૃત્ત, પોતાના માતંગોની સંઘોના સમૂહ-થી અસંખ્ય શત્રુઓનાં તિમિર હણવાથી, અને સકલ ભુવનને અતિ પ્રસરેલા અને અતિ ઉજ્જવલ યશવડે શોભાવતો હોવાથી, કરજોના સમૂહથી પ્રસરેલા તિમિર શત્રુને હણનાર અને અતિ પ્રસરેલા ઉજ્જવલ તેજ વડે અખિલ ભુવનને શોભાવનાર સૂર્ય સમાન, વિષ્ણુ મંડળથી સેવાતો હોવાથી દેવમંડળથી સેવન થતા બ્રહ્માસમાન, -જેનોની સર્વ અભિલાષ પૂર્ણ કરવામાં નિપુણ હોવાથી અને સંતાપ હરનાર હોવાથી સકળ નભને ભરી દેવા શક્તિમાન અને સંતાપી જોના તાપ હરનાર, વર્ષો ઋતુના મેઘસમાન, મહા મતિ અને ધિષણ સંપન્ન હોઈ ધિષણ (બુદ્ધિપતિ) ગુરૂવાળા અને બહુ નયનવાલા ઈન્દ્ર સમાન મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, પરમભટ્ટારક શ્રી ધરસેન દેવ હતો.

તે કુશળ હાલતમાં સર્વ રાષ્ટ્રપતિ, વિષયપતિ, આમકૂટ, આયુક્તક, નિયુક્તક, મહત્તર આદિને આ શાસન કરે છે:-

તમને જાહેર થાયો કે પરલોકમાં મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્યની અને મારા યશની વૃદ્ધિ અર્થે, ઈસર (ઈશ્વર) ભટ્ટના પુત્ર, દશપુરથી આવેલા, તે નગરના ચતુર્વેદી મધ્યેના, અને કૌશિક ગોત્રના, છન્દોગસબ્રહ્મચારી, ગોમિન્દ (ગોવિન્દ)ને, બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, પંચમહાયજ્ઞ આદિ વિધિ અનુષ્ઠાન માટે કન્તારઆમશેરોડશત વિષયમાં આવેલું નન્દીઅરક ગામ જેની સીમા:-પૂર્વે ગિરિવિલિગામ, દક્ષિણે મહાવીનદી, પશ્ચિમે સાગર; ઉત્તરે દેવથલિ ગામ: આ ગામ રાજ પુરૂષોની દખલગિરિ મુકત, પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે ઉપરની સીમા પ્રમાણે સહિત, અન્ન અને સુવર્ણની આવક સહિત, વેઠ સહિત દેવો અને દિવ્યોને પૂર્વે કરેલાં દાનો વર્જ કરી, ચંદ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી, મેં ભક્તિથી પાણીના અર્ધથી શક સં. ૪૦૦ વૈશાખ પૂર્ણિમાને દિને દાનમાં આપ્યું છે. આથી જ્યારે તે બ્રહ્મદેવના નિયમ અનુસાર આ ગામની જમીનની ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, ઉપલોગ કરે કે અન્યથી ઉપલોગ કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કેઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ

માધવના પુત્ર, સંધિવિબ્રહ્માધિકારી રેવથી લખાયું. આ મારા શ્રી ધરસેન દેવના સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૧ લા(ધર્માદિત્ય)નાં પાલિતાણુનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૨૮૬ વૈશાખ વદ ૬

રાય બહાદુર વિ. વેંકય્યએ મારા ઉપર કૃપા કરીને આ પતરાનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપ્યું છે:—“લેખનું એક જ પતરું સાચવેલું છે. તેને નીચેના ભાગમાં બે કડીઓનાં કાણાં છે; પરંતુ કડી અથવા તેના પરની મુદ્રા મળી શકતાં નથી. પતરાનો એક ન્હાનો કકડો ઉપરના ડાબા ખુણાપરથી ભાંગી જવાથી ઐ ચિહ્નનો થોડો ભાગ બગડી ગયો છે. એ જ પ્રમાણે ૧૦ મી પંક્તિની શરૂવાતનો થોડો ભાગ પણ ગયો છે, પરંતુ એક પણ અક્ષરને નુકશાન થયું નથી. પતરાની એક જ બાજુએ ફોતર કામ કરેલું છે. અને ફોતરનારનાં ચોળારોનાં ચિહ્નો પાછળની બાજુએ સંપૂર્ણ રીતે દેખાય છે. પતરાની લંબાઈ ૧૧૩”થી ૧૧૩”ની છે અને ઉંચાઈ લગભગ ૮૩” છે.

પતરા ઉપર સુંદર રીતે લખેલી ૧૮ પંક્તિઓ છે. દરેક અક્ષરની સરાસરી ઉંચાઈ ૩” છે. લિપિ શીલાદિત્ય ૧ લાનાં દાનપત્રોમાંની લિપિને મળતી છે.

પતરામાં ફક્ત દાનપત્રના નિયમ પ્રમાણેનો થોડો ભાગ છે અને શીલાદિત્ય ૧ લા ધર્માદાયના વર્ણનથી ભાંગી ગયો છે. પરંતુ આ દાનપત્ર તેનું જ છે, એવો મી. જેક્સનનો મત ખરો છે એ વાત તદ્દન નક્કી છે.

ડા. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલા સંવત્ ૨૮૬ વૈશાખ-વદ ૬ ના, શીલાદિત્ય ૧ (ધર્માદિત્ય)-ના વળાના બીજા પતરાના અવશેષપરના આ પહેલા શબ્દો છે.^૧ પ્રસિદ્ધકર્તાના આધાર પ્રમાણે આ પતરું ૧૨” લાંબું અને ૮૩” ઉંચું છે. એટલે આપણા પતરા સાથે માપ પણ મળતું આવે છે. અને બે પતરાં જોડકાં જ છે, એ વિષે કંઈ પણ શંકા નથી. એટલે હવે આખું દાનપત્ર આપણી પાસે મોજુદ છે. ડા. લાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે બીજું પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. પહેલા પતરા સાથે ફરીથી પ્રસિદ્ધ કરી શકાય તે માટે તે પતરું મેળવવા માટે મેં રાવ. બહાદુર વિ. વેંકય્યને વિનંતી કરી હતી, પરંતુ એમનો પ્રયાસ ફળીલૂત થયો નથી. એટલે હું શરૂવાત જ પ્રસિદ્ધ કરું છું.

૧ એ. ઈ. લો. ૧૧ પા. ૧૧૫-૧૧૬ પહેલું પતરું પ્રો. સ્ટેનકોનો ઈ. એ. લો. ૧ પા. ૪૬ બીજું પતરું પ્રો. લાંડારકર ૨ જુલો ઈ. એ. લો. ૧ પા. ૪૫

અક્ષરાન્તર

- ૧ ॐ સ્વસ્તિ [॥*] વલમીતઃ પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલ્યસંપન્ન-
મણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહા-
- ૨ રશતલઙ્ઘપ્રતાપાત્પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલા-
- ૩ વાસરાજ્યશ્રિયઃપરમમાહેશ્વર શ્રી મટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરા[-]જવંશાન્માતા-
પિતૃચરણારવિન્દ પ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મ-
- ૪ પઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયબાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસ[ત*]ત્વનિ-
કષસ્તત્પ[ર*] ભા-
- ૫ વપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રમાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંઘ[હ]તિસ્સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગ-
સમ્યક્પરિપાલન-
- ૬ પ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્યરાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશા-
ન્કાદિરાજો-
- ૭ દધિ તૃ[ત્રિ] દશગુરુધનેશાનતિશયાનશરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા ત્રિ[તૃ]ણ
[વ]દપાસ્તાશેષસ્વકાર્થ-
- ૮ ફલ[:*]પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સક-
લભુવનમણ્ડલાભો-
- ૯ ગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહ્યેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂક્તસ[ન્તા]ન વિસૃત-
જાહ્વીજલૌ-
- ૧૦ ઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણમિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્મૂલોભાદિવાશ્રિતસ્સર-
ભસમામિ-
- ૧૧ ગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાચિલ્લબલધર્નુન્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમ-
તિસૃષ્ટાના-
- ૧૨ મનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્તા પ્રજોષઘાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસર-
સ્વત્યોરેકા-
- ૧૩ ધિવાસસ્ય સંઘ[હ]તારાતિપક્ષજલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિ-
મલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહે-
- ૧૪ શ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતસ્સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદય-
સ્થગિતસમપ્રદિહ્મ-
- ૧૫ ણ્ડલસ્સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાગ્રધુતિભાસુરતરાંસપીઠોદૂહગુરુમનોરથમહાભારઃ

- १६ सर्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपाद-
नीयपरि-
- १७ तोष[:*]समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याण-
स्वभावः खिलीभू-
- १८ तत्कृतयुगनृपतिपे(प)थ विशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्मानुपरोधो[जू*]ज्वल-
ज्वलतरीकृतार्थ-

अक्षरान्तरः

(संवत् २८६ वैशाख वदि ६)

पतलं बीजं

- १ सुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्माद्वित्यदितीयनामापरममाहेश्वरः श्रीशिला-
- २ ... युक्तकविनिशुक्तक ... महात्तरा ... दीनन्या ...
- ३ ... समाज्ञापयत्यस्तुवस्संविदितं यथा मया मातापितृ(पुण्या)प्ययनाय-
- ४ ... करितविहारनिवासिचतुर्दिगभ्यागतार्याभिक्षुसंघस्यचीवरपिण्डपातशयनासन-
- ५ परिष्कारार्थबुद्धानाश्च भगवतां गन्धधुपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्युपयोगार्थविहारस्य च
खण्डस्फुटितप्रतिसं-
- ६ स्काराय पालतीरोल्ले [?]रक्षरपुत्र[?]ग्रामे नद्युत्तरतटे ...
- ७ क्षेत्रं तथोद्रपद्रकग्रामे ... क्षेत्रं सोदङ्गं सौपरिकरं
- १५ दूतक[:] पुत्रभट्टादित्ययशाः लिखितं संधिविग्रहं ...
- १६ ... सं २८६ वैशाख व ६ ॥ ...

स्वहस्तो म .

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૧) ॐ. સ્વસ્તિ ! વલભીમાં મૈત્રક વંશમાં શત્રુને બળથી નમાવનાર, અતુલ બલથી પ્રાપ્ત કરેલા ભૂમિમંડળમાં સેંકડો યુદ્ધો કરી પ્રતાપ મેળવનાર, એના પ્રતાપને વશ થઈને નમન કરનારનો દાન, માન, અને સરળતાથી અનુરાગ જિતનાર, વંશપરંપરાના તેમ જ પગારદાર સેવકગણના બલથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, મહેશ્વરના પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ભટ્ટાર્કથી શરૂ થઈ અછિન્ન રાજવંશમાં, મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત શ્રીમાન્ ગુહસેન ઉત્પન્ન થયો;—જેનાં પાપ માતાપિતાનાં અરણ્યકમળને નમન કરવાથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેને બાલપણથી તરવાર બીજા બાહુ જેવી જ હતી, જેની શક્તિ શત્રુઓના મદભરેલા હાથીના કપોલ ભેદીને પ્રકાશિત થઈ હતી, જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના પ્રતાપથી તેને નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોની પ્રભા સાથે એકમેક થતાં, જેણે ગંધી સ્મૃતિના માર્ગ અનુસાર પ્રજાનું મનરંજન કર્યું હતું અને એ રીતે પોતાનું રાજપદ અન્વર્થ કરી બતાવ્યું હતું; જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ચંદ્ર, મેરુ, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી ચલી-આતો હતો, જે રક્ષણ માગનારને અલયદાન આપવાના દૃઢ નિશ્ચયવાળો હતો એને તેથી પોતાનાં સર્વ કાર્યોનાં ફલ તૃણવત્ તણ દેતો, જે પ્રજા, મિત્રો, અને અનુરાગીઓનાં હૃદયોને પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, અને જે અખિલ ભૂમંડળનો મૂર્તિમાન્ હર્ષ હતો.

(પંક્તિ ૬) તેનો પુત્ર, પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો, જેનાં પાપ તેના પિતાના પદનખની પંક્તિના રશ્મિ સમૂહમાંથી વહેતી ગંગા નદીના પાણીથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીના ઉપભોગ તેના સેંકડો હજારો અનુરાગી કરતા, આકર્ષક ગુણો જેના રૂપથી ખેંચાઈને તેને અવલંબતા; જે સર્વ સેનાના ધનુર્ધરોને પોતાની શક્તિ અને ઉત્તમ તાલીમ (વિદ્યા) થી અભયમ કરતો, જે પહેલાંના નૃપોનાં દીધેલાં ધર્મદાનનું રક્ષણ કરતો, છે પ્રજાનાં ત્રાસદાયક દુઃખો હરતો, જેનામાં શ્રી અને સરસ્વતીનો સાથ જ વાસ થતો હતો, જેનું પરાક્રમ શત્રુગણની સંપદનો ઉપભોગ કરવામાં ચતુર હતું, અને જેણે પ્રભાવથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરેલી હતી.

(પંક્તિ ૧૪) તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સકલ જગતને આનન્દદાયી સદ્ગુણોના ઉદયથી દિશામંડળને ભરતો, સેંકડો યુદ્ધોમાં વિજયવતી તલવારથી પ્રકાશિત થતા સ્કંધ ઉપર મનોરથોના મહાભારને નિભાવનાર વિદ્યાના સર્વ વિભાગથી વિમલ થયેલી મતિવાળો હોવા છતાં ન્હાના સરખા પણ સુભાષિતથી સદા જે સંતુષ્ટ થતો, સમસ્ત જગતથી નહિ માપી શકાય એવા ઉંડા હૃદયવાળો, છતાં સદાચારથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવતા ઉમદા સ્વભાવવાળો, મુંઝારીને ઉભા રહેલા કૃતયુગના રાજાઓનો પંથ વિશુદ્ધ કરી મહાકીર્તિ સંપાદન કરનાર, સંપદ, સુખ અને ધારાઓનું અપ્રતિબંધ શાસનથી ઉન્નતવળ કીર્તિવાળી થયેલી શ્રીના ઉપભોગથી ધર્માદિત્ય ઉપનામ મેળવનાર થઈ મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, શ્રીમાન્ શિલાદિત્ય હતો.

ભાષાન્તર

પત્ર ૨ નું

શ્રી શીલા ... પરમમાહેશ્વર, જેનું બીજું નામ ઉપભોગથી પ્રાપ્ત થયેલું ધર્માદિત્ય હતું, તે અધિકારીઓ, યુક્તક વિનિયુક્તક ... મહત્તર આદિને શાસન કરે છે કે ... તમોને બહેર થાઓ કે, મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, પલતિરોલમ્હ (?) માં રક્ષ-ર-પુત્ર(?) ગામમાં નદીની ઉત્તરે ... નામનું ક્ષેત્ર, અને ઉદ્રપદ્રક ગામમાં ... ક્ષેત્ર, ... થી બંધા વાએલા વિહારમાં વસતા, ચાર દિશાઓમાંથી આવતા ભિક્ષુ સંઘને, વસ્ત્ર, અન્ન, શયન, અસન, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, શ્રી બુદ્ધના દીપ માટે તેલ અને વિહારના સમાર કામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગો સરખા મૂકવા) આપ્યું છે. આ ક્ષેત્રો પાણીના અર્ધથી તે સંબંધની વસ્તુઓ સાહુત આપ્યાં છે. (વગેરે વિગેરે. (આકીનું હમેશમુજબ છે)

પુત્ર ભટ્ટાર્ક-યશઃ અહીં દૂતક છે ... લખાયું ... ૨૮૬ ના વૈશાખ વદ ૬ ને દિને, મારા સ્વહસ્ત.

શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો'

સંવત ૨૮૬-જ્યેષ્ઠ વદિ ૬

કાઠિયાવાડમાં ગોહીલવાડ પ્રાંતના સંસ્થાન વળાના મુખ્ય શહેર વળા-પ્રાચીન વલ્લી-માંથી મળેલાં કેાઈ તામ્રપત્રો ઉપરનો આ લેખ છે. આ પતરાંઓ હાલ બા. બ્ર. એ. સો. ની લાયબ્રેરીમાં રાખ્યાં છે.

પતરાંઓની સંખ્યા બે છે, અને દરેકનું માપ આશરે ૧૧૬" ૮" છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠાઓ બાંધા વાળેલા છે. લેખને કાટને લીધે ઘણું નુકશાન થયું છે, પરંતુ તે જ વંશના તે જ નમુના ઉપરથી લખેલાં બીજાં દાનોની મદદથી, તે લગભગ આખો વાંચી શકાય છે. પહેલા પતરાને નીચે તથા બીજાને મધ્યોર્થે થોડું ત્રાંબું કપાઈ ગયું હોવાથી થોડી હકીકત તદ્દન નાશ પામી છે. પતરાંઓમાં બે કડીઓ માટે કાણું છે. પરંતુ તે કડીઓ તથા મુદ્રા મળી આવતાં નથી. બન્ને પતરાંઓનું વજન ૨ પૌંડ ૧૦૩ ઔંસ છે. છેવટ સુધી લાખા સંસ્કૃત વાપરેલી છે.

આ લેખ પ્રથમ એનરેબલ, વિ. એન, મંડલિકે જ. બા. બ્ર. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૫૬ માં પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો.

લેખ શિલાદિત્ય ૧ લાના સમયનો છે. અને તારીખ આંકડાઓથી, સંવત ૨૮૬ ના જ્યેષ્ઠ વદ ૬ આપેલી છે.

આ દાનપત્ર ઉપરથી મળતી ઐતિહાસિક માહિતી, આ જર્નલમાં વોલ્યુમ ૯ પા. ૨૩૭ માં પ્રસિદ્ધ કરેલ તે જ રાજાના એક દાનપત્રને બરાબર મળતી આવે છે. હરમેશ મુજબ વંશાવળી ભટ્ટાકૃષ્ણ શરૂ થાય છે. વચ્ચેનાં કેટલાંક નામો બાદ કરતાં તેના પછીનો સીધો વંશજ ગુહસેન હતો. તેનો પુત્ર ધરસેન ૨ બે, અને તેનો પુત્ર શીલાદિત્ય ૧ હતો, તેણે ધર્માદિત્ય ૧ લો એ નામ પાળુ ધારણ કર્યું હતું, અને તેણે વલ્લીમાંથી શાસન બહેર કર્યું હતું.

વલ્લીનાં બીજાં દાનપત્રોમાં બતાવેલી રાજવંશી સ્ત્રી હુદાએ સ્થાપેલા વલ્લીના એક બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. અને દાનનો હેતુ પણ હરમેશ મુજબનો, એટલે, ધાર્મિક પૂજા, મઠમાં રહેનારાઓનું પોષણ, તથા મઠના સમારકામ વિગેરેનો ખર્ચ કરવાનો છે.

દાનની વસ્તુઓ નીચે મુજબ છે:—પણ્ડરકૂપિકા (?) નામનું ગામ, કુટુંબિન સૂર્યકની માલિકીનું એક ક્ષેત્ર, અને એક ... (?)ની માલિકીનું ઉચ્ચાપદ્રકમાંનું ક્ષેત્ર, અદ્ધિકની માલિકીનું એક નહેર વતી પાણી પાચેલું ક્ષેત્ર, અને એક કુંભારની માલિકીનું કક્ષિજ નામનું ક્ષેત્ર, એક ઈંદ્રાણિપદ્રકમાંની માલિકીનું ક્ષેત્ર આ બધાં પુષ્પક સ્થલીમાં આવેલાં છે. આ ઉપરાંત વલ્લીની સીમા ઉપર આવેલી ચાર પુષ્પવાટિકાઓ તથા કૂવાઓ છે.

દાનમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દ્વતક ભટ્ટાદિત્યચંદ્ર, જે પ્રથમ વો. ૧ પા. ૪૬ પ. ૧૫ માં પણ બતાવેલ છે, તે અને સંધિવિજ્ઞાધિકૃત તથા દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિ છે. આ પાછળના અધિકારીનું નામ ઘણાં દાનપત્રોમાં આવે છે, અને જૂદી જૂદી રીતે તેની નકલ કરવામાં આવી છે.

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તે વલભિર્તૈઃ પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણામૈ[ત્રકાણામ]તુલ્યલસંપન્નમણ્ડલાભા-
ગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતાપો-
- ૨ પનતદાનમાના[જ્ઞ]વોપા[જ્ઞ]તાનુરાગાદનુરક્તમૌલમૃતશ્રે[ણી]વલાવાસરા-
જ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીભટાર્કાદ-
- ૩ વ્યવચ્છિન્નરજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિઘૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્ર-
મૃતિસજ્જદ્વિતીયવાહુરેવ
- ૪ સમદપરગજધયાસ્ફોટનપ્રકાશિતસ[ત્વ]નિકષસ્તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભા-
સંસક્તપાદનસ્વરશ્મિ-
- ૫ સંઘતિસ્સરલૈ સ્મૃતિપ્રણીતમર્ગા 'સમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્યરાજશબ્દઃરૂપ-
કાન્તિસ્થૈર્ય[ધૈ]ર્ય-
- ૬ ગામ્ભીર્યવુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશાશાઙ્કદ્રિ^૧ રાજોદધિતૃદર્શગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શર-
ણાગતાભયપ્રદાન-
- ૭ પરતયા તૃણવદપાસ્તાશે[ષ]સ્વકા[ર્ય]ફલ[:]પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિ-
તવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદ-
- ૮ ચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પા-
દનસ્વમયૂર્લ[સ]ન્તાન-
- ૯ વિસ્તૃતજાહ્વીજલૌપપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્મૂળો-
ભાદિવા[શ્રિ]ત[: *]
- ૧૦ સરમસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલ્પલધનુદ્ધરઃ પ્રથ-
મનરપતિસમતિસુ-
- ૧૧ ણાનામનુપાલયિતાધર્મદાયાનામપાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા
શ્રીસરસ્વત્યોરકા-
- ૧૨ ધિવાસસ્ય સંઘર્તા[રાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિ-
વશ્રીઃ પરમમાહેશ્વ-
- ૧૩ રઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુદ્વયાતસ્સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થ-
ગિતસમગ્રદિગ્મણ્ડ-

૧ વાંચો સ્વસ્તિ ૨ વાંચો વલભીત ૩ વાંચો રાજ ૪ વાંચો દ્વિતીયા ૫ વાંચો સંહતિસ્સકલ ૬ વાંચો
માર્ગ ૭ વાંચો શાશાઙ્કદ્રિ ૮ વાંચો ત્રિદશ ૯ વાંચો મયૂલ ૧૦ વાંચો સંહતા

- १४ लस्समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सं पीठोदूढगुरुमनोरथमम-
हामारस्सर्व-
१५ विद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपिसर्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपाद[नी]
यपरितोषस्स-
१६ मग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिली-
भूतकृतयुगन्त-
१७ पतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धम्मनिप[रो] धोज्ज्वलं तरीकृतात्थमुखसंपदुपसे-
वानिरू[ढध :] [म्मा] दि[त्य]
१८ द्वितीयनामा परममहेश्वरः श्रीशीलादित्य×कुशली सर्वानेवायु[क्त] कविनि-
[यु]
१९ ह[क्त] रचाटभटकुमारामात्यदीनन्यांश्च यथाभिसंबद्धचमानका[न्स] मा-
ज्ञाप
२० दि[तं] यथा मया[म] तपित्रो *]: पुण्याप्या[यना] य वलभी[प्रतिष्ठि-
तराशीदुङ्गाकारितवि] ...

पतरू बीजुं

- २१ पिण्डपातशयनासन[ग्ला] नप्रत्ययभैषज्यपरिष्कारार्थ[बु]
[द्धाना]
२२ ष्पमाल्यदीपतैलाद्युपयोगार्थं विहारस्य च खण्डस्फुटितप्रति[सं]
२३ ... पण्ड(?) रकूपिका । पुण्यानकस्थल्यन्तर्गतउच्चापद्रकं कुटुम्बिसू-
र्यकप्रत्ययक्षेत्रं [तथा]
२४ ... [प्रत्य] यक्षे[त्रं] तथा कक्किज्जग्रामेअद्विकप्रत्ययवौपि । तथा
कुम्भारप्रत्यवापि तथेन्द्राणिपद्रके
२५ ... रप्रत्ययक्षेत्रं तथा वलभीस्वतलसीमिपुर्णवाटिकाकूपकचतुष्टयमेवमयं
क्षेत्रत्रयवापि-
२६ द्वयपुष्पवटिकोकूपकचतुष्टयसमेतो ग्रामस्सोद्वज्जस्सोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायस्स-
धान्यहिरण्या-

१ वांथो रांस २ वांथो धोज्ज्वल ३ वांथो श्रीशीला, ४ वांथो त्यादीन, ५ वांथो त्थं ६ वांथो
वापद्रके ७ वांथो वापी ८ वांथो पुष्प, ९ वांथो पुष्पवाटिका.

- २७ देयस्सदशापराधस्सोत्पद्यमनेविष्टिस्सर्वराजकीयानाम[ह]स्तप्रक्षेपणीयः पूर्व
प्रत्तदेवबह्मदेय-
- २८ वर्जितः भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनोव्यवच्छित्ति-
भोग्यः धर्मदय त-
- २९ या प्रतिपादितः यत उ[चित]या[च]देवाग्राहारस्थिया भुज्यमनकः न
कैश्चित्परिपन्थनीयः आगा-
- ३० मिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंश[जै]रन्यव्वार्जनिस्मान्यैश्चर्याणप्रस्थिरं मानुष्यं सा-
मान्यं च भूमिदानफलम-
- ३१ वगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेति ॥ बहुमिर्वसुधा भुक्ता
राजभिस्सगरादि-
- ३२ भिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरन्द्रे-
र्द्धननिधर्म्मायतनी-
- ३३ कृतानि निर्बुक्तमाप्रति[मा]नि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥ षष्टि
वर्षसह[स्रा]णि स्वर्गे मो-
- ३४ देत भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टा-
दित्ययशाः लिखितं
- ३५ सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभाट्टिना ॥ सं २०० ८० ६ ज्येष्ठ व ६ ॥
- ३६ स्वहस्तो मम ॥

१ वांशो त्यक्तमान २ वांशो दाय ३ वांशो भुज्यमानकः ४ वांशो रन्यव्वार्ज, ५ वांशो रेन्द्रेर्द्धनानि
६ वांशो लिखितं

શીલાહિત્ય ૧ લાનાં નવલખીમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૨૮૬ આષાઢ વ. ૮

મી. ડી. આર. ભાંડારકરે આપેલી શાહીની છાપે ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે. જૂનાગઢથી ૮-૧૦ માઈલ છેટે આવેલા શાહપૂર પાસેના નવલખી ગામડામાંથી ઇ. સ. ૧૯૦૪-૫ માં આ તામ્રપત્ર મળેલ છે. તે અત્યારે જૂનાગઢમાંના બહાદુરખાનજી મ્યુઝયમમાં સુરક્ષિત છે. પતરાં બે છે અને દરેક એકેક બાજુએ કોતરેલું છે. ચારે બાજુના છેડા બીડી કોરના જેવા છે. પહેલા પતરાંમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર બે કાણાં છે તે ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે બીડી કીડીથી પતરાંમાં જોડેલા હશે. કાણાં ૧ ઈંચ પહોળાં છે અને લેખ કોતર્યા પહેલાં પાડવામાં આવેલાં લાગે છે. સીલ મળી નથી. પતરાંની લંબાઈ પહોળાઈ ૧.૦, ૮ ઈં. અને ૯ ઈંચ છે. પહેલામાં ૨૧ અને બીજામાં ૧૫ પંક્તિ છે. અક્ષરનું સરેરાસ કદ ૬.૬ ઈંચ છે.

યુગસવત ૨૬૦ ના રાજકોટ મ્યુઝયમમાંના ડો. બુલરે ઈ. એ. વો. ૯ પા. ૨૩૭ મે પ્રસિદ્ધ કરેલા પતરાની સાથે સરખાવતાં આ દાનપત્રમાં બહુ જ ઓછી ભૂલો છે. અક્ષર ઢક્કણના પશ્ચિમ વિભાગના જેવા છે.

ભટાર્જનના વંશના શ્રીગુહસેનના પૌત્ર અને ધરસેનના પુત્ર શીલાહિત્ય ૧ લા ઉર્ફે ધર્માહિત્ય-નો આ લેખ છે. તેની તિથિ સં. ૨૮૬ (ઈ. સ. ૬૦૫) ના આષાઢ વદિ ૮ છે. આ દાનપત્રનો દરેક રાજાના વર્ણનવાળો શરૂવાતનો ભાગ ઉપર વર્ણવેલા સં. ૨૬૦ ના દાનપત્રની સાથે મળતો આવે છે. તેની સરખામણી ઉપરથી જણાય છે કે મૂળપુરૂષ ભટાર્જન અને આમાંના રાજાના ઢાઢા ગુહસેન વચ્ચેના રાજાઓનું વર્ણન શીલાહિત્યે પ્રથમ છોડી દીધું અને ત્યાર પછીનાં બધાં તામ્રપત્રોમાંથી તે વર્ણન ખાતલ કરવામાં આવ્યું છે.

વટનગરની હદમાં આવેલા ભોણકાનક ગામનું દાન આખ્યાની હકીકત આ દાનપત્રમાં છે. આ વટનગર તે વડોદરા રાજ્યમાંનું વડનગર હશે કે ડો. બુલરે કહ્યું છે તેમ વડોદરા હશે તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી. કોઈ પણ પ્રકારે ગામ ઓળખી શકાતું નથી. સંગપુરી જે કદાચ જૂનાગઢ પાસેનું શાહપૂર હોય. ત્યાંથી નીકળેલા ૪૩ બ્રાહ્મણને દાન આપેલું છે. કદાચ આ દાનથી જ ત્યાં આવીને વસવા માટે લલચાવ્યા હોય એવો સંભવ છે.

બ્રાહ્મણોનાં નામ વિચિત્ર છે. કેટલાંક નામ ઓડળ જેવાં અગર ગોત્રના નામ જેવાં છે, જ્યારે બાકીનાં સ્પષ્ટ વ્યક્તિનાં નામ છે. બોધપરમાની તૈલંગી બ્રાહ્મણના જેવું લાગે છે, કેટલાંક નામો સંસ્કૃતનાં પ્રાકૃત રૂપમાં જ છે; જેવાં કે સ્કન્દનું બહુ, સિહનું સીહ, નર્તકનું નટક, ગોપશર્માનું ગોવ-શર્મા અને ભર્ણુમાંથી ભટ્ટ થયેલું લાગે છે. આ છેલ્લું નામ ભટ્ટિકાવ્યના કર્તાનું હોઈ પારચિત છે. બીજાં કેટલાંક નામોનાં મૂળ સ્વરૂપ કદાચી શકાતાં નથી. વત્સ અત્યારે પણ ગોત્રનું નામ છે, કેટલાંક નામો જેવાં કે દ્રાણ, ભટ્ટ, આદિત્ય ભદ્ર એક કરતાં વધારેનાં નામો ગણાવ્યાં છે તેથી તે જ નામ બીજી વાર આવે છે ત્યારે તેથી પહેલાં દ્રિ, ત્રિ, ઈત્યાદિ લખેલાં છે. આનો અર્થ બીજો ત્રીજો એમ થવો જોઈએ.

દાનપત્રમાં નીચેના અધિકારીઓનાં નામ છે : આયુક્તક, વિનિયુક્તક, દ્રાક્ષિક, મહત્તર, ચાટ, ભટ, કુમારામાત્ય વિગેરે. દાનનાં ગામ સાથે નીચેનાં વિશેષણો લગાડેલાં છે : સોદ્રક્ર : સોપરિકર : સવાતભૂતપ્રત્યાય : સંધાન્યહિરણ્યાદેય : સદશાપરાધ : સોતપદમાનવિષ્ટ : અહસ્તપ્રક્ષેપણીય : અને ભૂમિચિદ્રન્યાયેત.^૨

૫. ૩૪ માં આપેલા હૂતક શબ્દનો અર્થ હૂત એવો કરવામાં આવે છે પણ કેટલીક વખતે રાજ-પુત્રો હૂતક તરીકે આવે છે, તેથી એવું અનુમાન થાય છે કે તે સ્મૃત અનુસાર દાનના સાક્ષી તરીકે રહેનાર મોટા અધિકારી હોવો જોઈએ. મનુસ્મૃતિ અ. ૭ શ્લો-૬૩-૫ માં હૂતને રાજાના વશાસના પાત્ર મુખ્ય પ્રધાન તરીકે વર્ણવેલું છે. તની સલાહ લડાઈ તંમ જ સંધિ ઇત્યાદિ પ્રસંગે લેવામાં આવતી. ડો. ભાંડારકરે કયો છે તેમ તેનો અર્થ “ પ્રધાન ” અગર “ આધિકારી ” કરવો જોઈએ. દિવીરપાત તે મુખ્ય કારકુન અગર મુખ્ય મંત્રી હોવો જોઈએ.

૧ એ.ઇ.વો. ૧૧ પા. ૧૭૪ પ્રો. એચ.એમ. ભડકર ૨ આ બધાના અર્થ વિવેચન માટે અંતમા આપેલ શબ્દકોશ જુઓ. ૪૨

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વલભીર્તઃ પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસં-
સક્તપ્રહારશતલઘ્ન પ્રતાપા[ત્પ]
- ૨ તાપોપનતદ્ગનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૃત[શ્રે]ણીબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રી -
- ૩ મટાકાદવ્યચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ
શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવા -
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષસ્ત્વભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રમા-
સંસક્તપાદનચરશ્મિ -
- ૫ સંઘતિતૈસકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરાજશબ્દઃ રૂપ-
કાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યર્ચ્યા
- ૬ મ્ભીર્ય્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશક્લાદિરાજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનશ્શરણાગતા-
ભયપ્રદાનપરતયા
- ૭ ત્રિણવેદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલે પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રેરણિહૃદયઃ
પાદચારીર્થે સકલભુવન -
- ૮ મણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂક્તસન્તાન-
વિસ્તજાહન[વી]જલૌષપ્ર -
- ૯ ક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્ભૂપલોભાદિવાશ્રિતસ્સરભસમા-
ભિગામિકૈર્ગુણૈઃ”
- ૧૦ સહજશક્તિશિશ્વાવિશેષવિસ્માપિતાશિલચલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુ-
પાલયિતા ધર્મદા -

૧ ચિહ્ન રૂપે છે. ૨ આના સ્થળ માટે જુઓ “ગુપ્તના શિક્ષાલેખો” પા. ૧૬૫ અને નોટ. ૩ મૈત્રકે માટે જુઓ ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૬૧ અને નોટ. ૪ આમાં અને આ પછીના શાસનોમાં સંપન્ન પાઠ છે. પ્રથમનાં શાસનોમાં સપન્ન પાઠ છે. તેના ઉપર ડૉ. હુદ્દશની નોટ જુઓ એ. ઈ. વો. ૩ પા. ૩૧૯ ૫ આમાં અને આ પછીનામાં પ્રહારને બદલે પ્રથમનામાં સંપ્રહાર મળે છે. ૬ વાંચો સત્ત્વ ૭ વાંચો સંઘતિ ૮ આ, સં. ૨૬૦ના અને ધરસેન ૨ બાના (ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૧) તાત્પર્ય સિવાય બીજામાં ક્યાંક ધૈર્ય શબ્દ આવતો નથી. તેના અભાવમાં આગળ ઉપરના સમાસમાંના અદિરાજ શબ્દનો અર્થ હિમાલય થાય છે. ૫૪ જગારે ધૈર્ય શબ્દ હોય ત્યારે સ્થૈર્ય અને ધૈર્ય બન્ને ગુણ માટે અદિરાજને ત્રોડી નાંખવો પડે. અદિપર્વત અને રાજ એ ધર્મરાજનું ટુંકું રૂપ ગણી ધૈર્યના નમુનારૂપ યુધિષ્ઠિરને ઉદ્દેશીને કહી શકાય. ૯ વાંચો શશાક ૧૦ વાંચો ત્રિદશગુરુ ૧૧ વાંચો તૃણવદ. ૧૨ વાંચો ફલઃ ૧૩ સુહૃત્પ્રણયિ ૧૪ પાદચાર ક્વ નો અર્થ બાણે કે સૂતિમાન હોય એવો થાય છે. ૧૫ આભિગામિકૈઃ ગુણૈઃ નો અર્થ આકર્ષિતા ગુણો થાય છે. જુઓ ગુપ્તલેખો પા. ૧૬૯ નોટ ૨.

- ११ यानामपाकर्त्ता प्रजोपधातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरकोधिवा-
सस्य संघैतारातिपक्ष-
- १२ लक्ष्म[१परि]भोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः^१ परममाहेश्वरः
श्रीधरसेनस्तस्य सुस्तस्तपदानु-
- १३ द्वयातस्सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्गमण्डलस्समरशतवि-
जयशोभासनाथमण्डला-
- १४ मद्युतिभासुरतरन्सपिठोददं गुरुमनो[२]थमहाभारस्सर्वविद्यापरावरविभागाधिगम-
विमलमतिरपि सर्व
- १५ तस्सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषस्समग्रलोकागाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुच-
रितातिशयसुव्य-
- १६ क्तपरमकल्याणस्वभाव २ खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्त्तिर्द्ध-
र्मानुपरोधोज्वलर्त्तरीकृता-
- १७ त्थसुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य २
कुशली सर्वानेवायुक्त-
- १८ कविनियुक्तकद्राजिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्यादीनन्यांश्च • यथाभिसंबद्धयमान-
कान्समाज्ञापयत्यस्तु वः
- १९ संविदितं यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय संगपुरीविनिर्गतनानागोत्र-
चरणतपस्स्वै-
- २० द्वयायोपेतब्राह्मणद्रोण-इन्द्रवसु-वत्स-षष्टि-गुहिला-भट्टिसूर्य-दिन्नभट्टि-
- २१ लुद्रक-आदित्यवसु-द्विद्रोण-त्रिद्रोण-कुमारशर्म-भट्टि-आदित्यरवि-

पतरुं बीजुं

- २२ [गणर्क !]^{१०} उ [ज्ञ]र्क-गोपाढयक-खन्द-शर्म-भद्र-आदित्य-द्विआदित्य-
बप्पटक-मतृश-
- २३ र्मा-ईश्वर-बोप्पस्वामि-द्विबप्पटक-गोप-दाम-द्विभद्र-खोक्खक-केशव

१ वांथो संहताराति २ वांथो पार्थिवश्रीः ३ वांथो भासुरतरांसपीठो ४ वांथो ज्ज्वल ५ वांथो स्स्वाध्या-
योपेत ६ वांथो इन्द्रवसु (!) ७ आ नाम वांथो शंकातुं नथी ते गणक अगर् गणर्क (गणर्कने अहले) ८ पथु
ण पथीनो अक्षर ल. केवो लागे छे तेथी गणल (गणरत्न ने अहले) हेवो जेधजे. ९ नाम सायुं छे ३
नही तेनी आनी नथी. तेमांधी ३० वंथातुं नथी. ६ वांथो मातृशर्मा

- ૨૪ ગોવશર્મા-અમિશર્મા-દ્વિગોપ-નાવુલ ક કુમારભદ્ર-સીહ-નટ્ટક-ગિંજક-
ગોમક-સંગમ[-]
- ૨૫ દ્વિમદ્દિ-માનુ-પૂવં ચતુશ્ચત્વારિંશતેબ્રાહ્મણેભ્યઃ વડનગરસ્થહ્યન્તર્ગતમોળડાનક-
ગ્રામસ્સોદ્ભવ-
- ૨૬ સ્સોપરિકરસ્સવાતમૃતપ્રત્યાયસ્સધાન્યહિરણ્યાદેયસ્સદશાપરાધસ્સોત્પદ્યમ[૧]નૈવિ-
ષ્ટિસર્વર[૧]-
- ૨૭ જકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેયવર્જિતઃ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચ-
- ૨૮ નર્દાર્કર્ણવૈક્ષિતિસરિત્તર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્ય ઉદકાતિસર્ગેણ ધર્મદાયો
- ૨૯ નિસ્ટુષ્ઠઃ યતઃ એ[ષાં]મુંજતાં[ક્રુ]ષતાં કર્ષયતાં પ્રદિશતાં વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યા-
સેધે વર્તિતવ્યમાગામિભદ્ર-
- ૩૦ નૃપતિમિરપ્યસ્મ[હં]શજૈરન્યૈર્વા અનિત્યાન્યૈશ્ચાર્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યઞ્ચ
ભૂમિદાનકલમ-
- ૩૧ વગચ્છદ્ધિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેતિ ॥ વહુભિર્વસુધા ભુક્તા
રાજમિસ્સગ-
- ૩૨ રાદિમિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં ॥ યાનીહ દૌરિધ્ય-
મયાન્તરેન્દ્રૈર્દેનાનિ ધ-
- ૩૩ મ્માયતનીકૃતાનિ[૧] નિર્બુક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદ-
દીત ॥ [૫]ષ્ટિં વર્ષસ-
- ૩૪ હસાણિ સ્વર્ગે મોદેત મૃમિદઃ [૧]આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ તાન્યવે નરકે વસેત્ ॥
દૂતકશ્ચા-
- ૩૫ ત્ર મદ્વાદિત્યયશઃ[૧]લિખિતં સન્નિવિગ્રહાધિકૃત દિવીરપતિવત્રમદ્દિનાં ॥
- ૩૬ સં ૨૦૦ ૮૦ ૬ આષાઢ વ ૮ ॥૦૧
- ૩૭ સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ વધારે શુદ્ધ શ્વત્વારિંશતે ૨ વાંગે વિષ્ણુસ અથર વિષ્ણુસ ૩ વાંગે ણ્ણવ ૪ ૨૬૦ ના દાનપત્રમાં
આ શ્લોકની શરૂવાત “ ઉક્તં ન ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ” એ શ્લોકોથી થાય છે. ૫ ઉપેન્દ્રવજ્ર અને
મન્દ્રવજ્ર મળીને થતો ઉપજાતી છે. ૬ મોદેત ને અદલે ખીખાં શાસનમાં મોદતિ પણ હોય છે, પણ
સ્મૃતિમાં વસતિ છે. ૭ મૂળમાં ચોખ્ખું વત્રમદ્દિના છે, પણ તેનો અર્થ થતો નથી. ૨૬૦ ના શાસનમાં ચન્દ્ર
મદ્દિના લખેલું છે તે વધારે સાચી જોડણી લાગે છે. ૮ એ. વો. ૧ પા. ૧૭ માં ડો. લાડરકરે પ્રસિદ્ધ
કરેલ શાસનમાં પણ વત્રમદ્દિના હોવાનું જોઈએ, જે વજ્રમદ વાંગેલું છે. ૯ અહીં શરૂવાતમાં છે તેવું જ ચિહ્ન
છે, તેથી તેને ઓ વાંચવું જોઈએ.

શીલાદિત્ય ૧ લા[ઉર્ફે ધર્માદિત્ય]ના સંવત્ ૨૮૬ ના

એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર

સંવત્ ૨૮૬ શ્રાવણ વદિ ૭

આ પત્ર મને વળામાં મળ્યું ત્યારે તેનાપર જાડાં પોડાં બાજેલાં હતાં, અને બહુ થોડા અક્ષરો વાંચી શકાતા હતા. પરંતુ આર્ક્યોલોજીકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કર્યા પછી તેનો દરેક અક્ષર સહેલાઈથી વાંચી શકાયો. પત્રરાની સપાટી ઉપર અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ પડેલાં છે, અને બન્ને બાજુએને, ખાસ કરીને ડાબી બાજુના નીચેના ખુણાને ઘણું નુકશાન થયું છે. પત્રરાની ઉપલી કોર તથા ઉપલા ભાગનાં બે કડીઓ માટેનાં કાણાંઓ સુરક્ષિત છે.

પત્રાંઓ આશરે ૧૦૩" x ૭૩" માપનાં છે, અને લંબાણ ૧૫ પંક્તિઓનું છે. અક્ષરો પ્રમાણમાં મોટા કદના છે, અને ચોખ્ખા ઊંડા તથા સંભાળપૂર્વક કોતરેલા છે. તેથી લેખમાં વ્યાકરણની ભૂલો ઓછી છે.

વલ્લભીનાં દાનપત્રનાં બીજાં પત્રાંમાં દાન આપનાર રાજાનું નામ હોતું નથી. પરંતુ સંવત્ ૨૮૬ ઉપરથી અનુમાન કરી શકાય કે દાન આપનાર, શીલાદિત્ય ૧ ધર્માદિત્ય, છે. તેનાં તે જ વર્ષનાં ત્રણ દાનો પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યાં છે.

આ દાન લેનાર વણશકટમાં આવેલો બૌદ્ધ મઠ છે. આ મઠ, તે જ રાજાના (નં ૮ નીચેનામાં) જણાવ્યા પ્રમાણેના બીજાં દાનપત્ર પરથી જણાય છે તેમ, શીલાદિત્ય ૧ એ પોતે જ અંધાવ્યો હતો.

દુર્ભાગ્યે, દાનમાં આપેલી મિલકતનું વર્ણન ખોવાઈ ગયું છે, પરંતુ તે કલાપક(?) પથકમાં આવી હશે, એવું જણાય છે.

તે જ વર્ષમાં જાહેર કરેલાં બીજાં દાનપત્રો પ્રમાણે આનો દૂતક પણ ભટ્ટ આદિત્યયશસ્ છે. લેખકનું નામ દેખાતું નથી, પરંતુ તે જ વર્ષમાં કાઢેલાં તે જ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોનો લેખક સંધિવિગ્રહાધિકૃત-દિવિરપતિ વત્રભટ્ટિ આ દાનપત્રનો પણ લેખક હોવો જોઈએ.

अक्षरान्तर

- १ युक्तकद्रात्रिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्यादीनन्यांश्च यथाभिसम्बद्धयमानकान्स
- २ त्यस्तुवस्संविदितं यथा मर्या मतापित्रोः पुण्याप्यायनाय वंशकटप्रति
- ३ रितविहारनिवासिचतुर्दिग्भ्यागताय्यभिक्षुसंघस्य चीवरपिण्डपातश
- ४ [ग्लानप्र]त्यय[भै]षज्यपरिष्कारार्थं बुद्धानाञ्च भगवतां गन्धधूपपुष्पमास्थ-
दीपतैल[धृ]पयो
- ५ रस्य खण्डस्फु[टि]तप्रतिसंस्काराय कल्पिकारपादमूलप्रजीवनाय चै
कपथके ...
- ६ सोद्वज्रस्सोपरिकरस्सवातभूतप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यादेयस्सदशापराधस्सोत्पद्य-
[मान]वि
- ७ [ज]कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्जितः भूमिच्छिद्रन्याये-
[नाचन्द्रा] ...
- ८ [ति]सरिपर्वतसमकालीनः अव्यवच्छिन्नभो[ः*] धम्मदायतया निसृष्टः यत
उचितया देवब्र ...
- ९ स्थित्या भुज्यमानकः न कैश्चित्परिपन्थनीयः आगामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वं-
शजैरन्यैर्वा अ ...
- १० [श्र]वर्याण्यास्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायो-
नुमन्तव्यः ...
- ११ ... ति ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य ...
- १२ ... निह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्बुक्तमाल्यप्रतिमा...
- १३ ... ध्रुपुनराददीत ॥ पौष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे मोदेत भूमिदः आ ...
- १४ ... नरके वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टादित्ययशाः ॥ लिखितं सन्धि ...
- १५ सं २०० ८० ६ श्रावण व ७ ॥ ॥ स्व ...

શીલાદિત્ય ૧ લા(ઉર્ફે ધર્માદિત્ય)નાં બે તામ્રપત્રો

શુભ સંવત્ ૨૮૭ માર્ગશીર્ષ વદિ ૭

આ દાનપત્રનું બીજું પત્રક બહુ જ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. પહેલા પત્રની શોધ કરતાં. સંશ્લેષમાંથી મને ચાર કકડાઓ મળી આવ્યા. આ કકડાઓ જોડવાથી પહેલા પત્રનો મોટો ભાગ થયો છે.

બીજા પત્ર સાથે હસ્તેશની વલ્લી મુદ્રા જોડેલી છે. તેનું માપ ૧૧ $\frac{૩}{૪}$ "x૮ $\frac{૩}{૪}$ " છે, પહેલા પત્રમાં ૧૬ પંક્તિઓ લખેલી હોય એવું જણાય છે. બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ છે. અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંભાળ પૂર્વક કોતરેલા છે.

પહેલા પત્રનો જે ભાગ દાન જાહેર કર્યું તે સ્થળ બતાવતો હતો, તે નાશ પામ્યો છે. પરંતુ તે સ્થળ વલ્લી હશે એમ લાગે છે.

દાન આપનાર રાજાના નામનું પણ એમ જ થયું છે. પરંતુ બીજા પત્રના સંવત્ ૨૮૭ ઉપરથી દાન આપનાર શિલાદિત્ય ૧ ઉર્ફે ધર્માદિત્ય હોવો જોઈએ એમ જણાય છે. તેણે સંવત્ ૨૮૬ નાં (ત્રણ દાનપત્રો) તથા ૨૯૦ નાં (બે દાનપત્રો) દાનપત્રો પણ જાહેર કર્યાં છે. એથી આ સંવત્ ૨૮૭ ના દાનપત્ર ઉપરથી તેનું રાજ્ય કેટલો સમય ચાલ્યું તે વિષે વધુ જાણવામાં આવતું નથી.

આનર્તપુરમાંથી વલ્લીમાં આવી વસેલા, સામવેદની કૌશુભ-શાખાના શિષ્ય, અને ભાર-દ્વાજ ગોત્રના ભટ્ટગૃહના પુત્ર, ભટ્ટિ નામના બ્રાહ્મણને આ દાન આપ્યું છે.

તેને આપેલી મિલકત આ પ્રમાણે બતાવેલી છે:- (૧) પૂજ્ય રાણી જિજ્ઞાસા તાબાના કાલા-સામક ગામની ઇશાન દિશામાં સીહદત્તની માલીકીની ૧૨૦ પાદાવર્ત જમીન જે—પિપ્પલ(પુષ્પ-મિત્ર ગામનો એક રહીશ)ના ક્ષેત્ર તથા કર્ણકના ક્ષેત્રની પશ્ચિમે, મિશ્રણના ક્ષેત્રની ઉત્તરે, દ્રશાક તથા મણ્ડુકના ક્ષેત્રોની પૂર્વે, તથા ચોટ્ટયાનક ગામની સીમા ઉપર આવેલાં કણ્ડી વસના ક્ષેત્રની દક્ષિણે આવી છે. (૨) ઇશાન કોણમાં તે જ સીહદત્તનો ૧૬ પાદાવર્તના ક્ષેત્રકળનો, મોચનિકા નામનો કૂવો.

આ દાનને કૂતક ભટ્ટ આદિત્યશસ્ત્ર હતો, અને તે સંધિવિગ્રહના મંત્રી તથા મુખ્ય મંત્રી વત્રભટ્ટિએ લખ્યું હતું.

સ્થળોના ઓળખાણ વિષે, મહું ઉપર કહ્યું છે તેમ, વલ્લી એ હાલનું વળા છે, અને આનર્તપુર એ હાલનું વડનગર છે. બીજાં ગામો ઓળખી શકાતાં નથી.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ [ઓં સ્વસ્તિ વલ્લભીતઃ પ્ર]સમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલ્યલસંપન્નમણ્ડ[લા]
ભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપ.
- ૨ [પ્રતાપોપનતદ]નમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર-
- ૩ [શ્રીમટાકાદિચય]ચિહ્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષ-
કલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વજ્ઞ-
- ૪ [દ્વિતીયબાહુરેવ સમદ]પરગજઘટા[સ્ફો]ટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષસ્તત્પ્રભાવપ્ર-
ણતારાતિચૂડારસ્તપ્રમા-
- ૫ [સંસક્તપાદનચરશિમ]સદ્ધૃતિસ્સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદય-
રંજનાન્વર્ત્થરાજ-
- ૬ [શબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈ]ર્થધૈર્યગામ્ભીર્થબુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિ
[ત્રિદ]શગુરુધનેશન-
- ૭ (તિશયાનઃ શરણાગ)તાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવેદપાસ્તાશેષસ્વકાર્ય(ફ-)લ
(:*) પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાના-
- ૮ (નન્દિતવિદ્વત્સુદ્ધત્પ)ણયિહૃદયઃ સકલભુવનમણ્ડલા(ભોગપ્ર)મોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ
- ૯ (શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુ)તસ્તત્પાદનચમયૂચસન્તાન(વિ)સૃતજાહ્નવીજલૌષ(પ્ર-
ક્ષાલિ)તાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિ-
- ૧૦ (શતસહસ્રોપજીવ્યમા)નસમ્પદ્વૂપલોભાદિવા(શ્રિતઃ સ)રભસમાભિગા(મિકૈર્ગુ)
ઘૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશે-
- ૧૧ (ષવિસ્માપિતાસ્વિલબલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનર)પતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપા(લ)યિતા-
ધર્મદાયાનામપા-
- ૧૨ (કર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શ)યિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવા(સ-)
સ્ય સંઘતારાતિપક્ષ-
- ૧૩ (લક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપ)સંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહે-
(શ્વરઃ શ્રીધર)સેનસ્ત-
- ૧૪ (સ્ય સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃસકલજ)ગદાનન્દનાત્યદ્વુતગુણસમુદયસ્થગિ
- ૧૫ પ્રચુતિમાસુરતરાન્સપીઠોદ્દગુરુમનોરથમ
- ૧૬ પિસર્વતસ્પુમાષિતલ્લવેનાપિ સુખોપપા.... ..
- ૧૭ યોપિ સુચ
- ૧૮
- ૧૯ (શ્રીશીલાદિત્યઃ કુશલી)

पतरुं बीजुं

- २० सर्वानेवायुक्तकविनियुक्तकद्राङ्गिकमहत्तरचाटभटकुमारामात्या (दीन)न्यांश्च-
यथाभिसंबद्धयमान-
- २१ कान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोऽपुण्याप्यायनायानर्तपुर-
विनिर्गतबलभी-
- २२ वास्तव्यभरद्वा (ज)सगोत्त्रच्छान्दोगकौयुमसब्रह्मचारिब्राह्म (ण)भट्टगुहपुत्रभट्टि-
(१)हण्णे राज्ञी जज्ञि (?)
- २३ कापादीयकालासामकग्रामे पूर्वोत्तरसीम्नि (भु)व्यमित्रग्रामनिवासिपिप्पलस-
त्कक्षेत्रात्कर्कसत्कक्षेत्रा-
- २४ चापरतः मिश्रणसत्कक्षेत्रादुत्तरतः तथा दूषकसत्कक्षेत्रान्मण्णकसत्कक्षेत्राच्च
पूर्वतः चोद्धिया-
- २५ नकग्रामसीम्नि कुटुम्बिवत्सप्रत्ययक्षेत्रादक्षिणतः सीहदत्तप्रत्ययपादावर्चशतं
विंशोत्तरं अपरो-
- २६ चरसीम्नि सीहदत्तप्रत्यया एव षोडशपादावर्चपरिसरा मोचनिका संश-
द्वितवापी । एव-
- २७ भेतद्वापीक्षेत्रं सोदङ्गं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्यायं सधान्यहिरण्यदेयं सदशापराधं सोत्प-
- २८ यम [१*]नविष्टीकं सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्व्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्जितं
मु (भू)मि-
- २९ च्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरित्पर्व्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
मुदकातिसर्गे-
- ३० ण धम्मदायतया निमृष्टं यथास्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुजंतः कृषतः कर्ष-
यतः प्रदिशतो वा न कै-
- ३१ श्चिद्व्यासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्व्वानित्यान्यैश्चर्याप्यस्थ
(स्थि)रं मानुष्यं सा-
- ३२ मान्यञ्च भूमिद [१*]नफलवमगच्छद्भिरयमस्स दाया (यो)नुमन्तव्यः परिपाल-
यितव्यश्चेति ॥ बहुभिर्व्वसुधा
- ३३ भुक्त्वा राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानि
(नी)द्व दारिद्र्यमयाजरे
- ३४ न्द्रैर्जनानि धर्म्मार्थतनीकृतानि निर्बुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत् ॥ षष्ठिं वर्ष-
- ३५ सहस्राणि स्वर्गे मोदेत (मोदति) भमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च ताभ्येव नर-
के वसेत् ॥ दूतकश्चात्र भट्टादित्ययशाः [१*]
- ३६ लिखितं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रभट्टिना ॥ सं २०० ८० ७ मार्गशिर
व ७ ॥ स्वहस्तो मम ॥

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો'

શુ. સં. ૨૮૭ ઈ. સ. ૧૦૬

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વલ્લભીમાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું શુ. સં. ૨૮૭ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ—ભટાર્કના વંશમાં શુદ્ધસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ઘરસેન બીજો, તેનો દીકરો શીલાદિત્ય હતો, જેનું બીજું નામ ધર્માદિત્ય પણ હતું.

દાનવિભાગ—ધાસરઠ પ્રાંતમાં આવેલા નિગ્ગુડ ગામનું દાન કરેલ છે. દાન ચક્ષુસુર વિહારમાં રહેલી ભિક્ષુણીઓના સંઘને કપડાં, ખોરાક અને દવા માટે તેમજ ભગવાન બુદ્ધની પૂજા નિમિત્તે જોઈતાં ચંદન, ધૂપ, યુષ્ધો માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગોના જીર્ણોદ્ધાર માટે આપવામાં આવેલ છે.

નોંધપાત્ર. ગી. હી. એમ.

નીચે આપેલો લેખ જે પતરાંઓ પર લખેલો હતો તે પતરાંઓ કેટલાંક વર્ષ પહેલાં કાઠિયા-વાડમાં ઢાંકમાંથી મળ્યાં હતાં, અને હાલ તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે. કર્નલ એલ. બારટન અને મેજર સી. એચ. બુડકોર્સે કૃપા કરી, મને થોડા દિવસ માટે તે પતરાંઓ આપ્યાં હતાં, અને ત્યાર પછી તે પૂનાની ગવર્નમેન્ટ ફોટોગ્રાફિક એક્સિઝમાં મોકલ્યાં હતાં, જ્યાં આ સાથે આપેલી પ્રતિકૃતિ બતાવવામાં આવી હતી.

પતરાંઓનું રક્ષણ અહીં સંભાળાપૂર્વક કરેલું છે. અને હુમ્મેશનું ચિહ્ન તથા લેખવાળી મુદ્રા હજી તે ઉપર છે. અક્ષરો, જ. રા. એ. સો. યો. ૧૧ પા. ૩૬૦ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં પતરાંઓના જેવાજ છે. તે ઊંડા અને સારી રીતે કાપેલા છે. આમાં આવતી લખાણની ભૂલો તે જ વંશનાં ખીલ્લું પતરાંઓ કરતાં વધારે નથી. એક, લખ ને બહલે લખ ની ભૂલ સંસ્કૃત માળ રૂપને બહલે પ્રાકૃત લખવાથી થયેલી લાગે છે.

દાનપત્રના પહેલા અથવા વંશાવળીના ભાગના શબ્દો શીલાદિત્યનાં પહેલાંનાં, સંવત્ ૨૮૧-નાં શાસનોના શબ્દોને લગભગ મળતા આવે છે. તેથી તેમાં કંઈ નવીન હુકીત નથી. આમાં દર્શાવેલા વલ્લભીના રાજાઓમાં, - ૧ ભટાર્ક, ૨ ગુહસેન, ૩ ધરસેન ૪ જો, અને ૪ દાન આપનાર શીલાદિત્ય ૧ ઉર્ફે ધર્માદિત્ય છે. ફક્ત એટલું જ જાણવાજેવું છે કે, ભટાર્કના ચાર પુત્રોનાં નામ છોડી દેનાર પહેલો રાજા શીલાદિત્ય છે. ઘણું કરીને કારણ એ છે કે તેના મંત્રીઓએ વાપરેલાં પતરાંઓ એટલાં બધાં નાનાં હતાં કે રાજાઓની સંપૂર્ણ નોંધ, તેઓ દરેકની આવશ્યક પ્રશંસા-સહિત, તેમાં આવી શકે નહિ. બીજી રીતે, આ દાનપત્ર કેટલીક જાણવાજેવી બાબતો રજૂ કરે છે.

પહેલું,—તે વિજયસ્કંધાચારાદ્ વલમીમદ્વારહોમ્નવાસકાત્ એટલે, “વલમીના દ્વાર આગળ ખુલ્લી જગ્યામાં આવેલા હોમ ઉપર અથવા અંદર નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી,” લખેલું છે, આંહિયાં વિચિત્ર ‘હોમ્’ શબ્દ જે દેશી જેવો લાગે છે તે ઈર્ષક મુશ્કેલી ઉભી કરે છે. આ શબ્દ બીજા કોઈ દાનપત્રમાં મેં જોયો નથી, અને તેના ચોક્કસ અર્થ વિષે વળામાં તપાસ કરતા કંઈ નાણી શક્યો નથી. પરંતુ પૂર્વાપર સંબંધ ઉપરથી જણાય છે કે તે કોઈ લશ્કરી રહેઠાણ, અથવા તો રાજ્ય પોતાના તંબુઓ નાંખેલા કોઈ બગીચો હશે.

ખીજી, દાન લેનાર ત્રલવર્માનક—વટપદ્રસ્વતલનિવિષ્ટ—હરિનાથકારિત—મહાદેવપાદા:—“ હરિનાથે અર્પણ કરેલા અને જાલવર્માનક—વટપદ્રની સીમામાં વસતા પૂજ્ય મહાદેવ ” એ જાણવાલોગ છે—કારણ કે, જો કે એ અપવાદો સિવાય પોતાને પરમમાહેશ્વર “ માહેશ્વરના પરમ ભક્તો ” કહેવડાવતા વલ્લભી રાજાઓનાં ઉકેલેલાં અને ઉકેલી શકાય તેવાં વીસેક પતરાંઓ આપણી પાસે છે, તોપણ રાજાનું દાન લેનાર તરીકે કુળદેવને દર્શાવતું આ પહેલું જ દાનપત્ર છે. ખીજાં બધામાં બ્રાહ્મણો અથવા બુદ્ધ સંઘોને દાન આપ્યાનું જણાવેલું છે. આ દાન ઉપરથી સાબિત થાય છે કે વલ્લભી રાજાઓની શિવની ભક્તિ એકલા શબ્દો ઠરતાં બધારે પ્રકારની હતી. બ્રાહ્મણ લાગતા હરિનાથે જે સ્થળે લિંગ અર્પણ કર્યું હતું તે સ્થળ હું નક્કી કરી શક્યો નથી. વટપદ્ર હાલના

વરોદ્રા અથવા વડોદરાને મળતું આવે છે. પરંતુ કાઠિયાવાડના નકશામાં આ નામવાળાં ઘણાં સ્થળો છે પણ તેમાંનાં એક પણ પાસે આ દાનપત્રમાં લખેલાં ભદ્રાણક, પુષ્પિલનક, અમ્બિલનક અને દીજાનાક નામનાં ગામો આવેલાં નથી. પ્રાચીન સમયમાં પણ વટપદ્ર સાધારણ નામ હશે એમ જણાય છે. કારણ કે, આ દાનપત્રમાં વટપદ્રની આગળ લગાડેલો શબ્દ જલ્લમાનક, જેનો અર્થ મેં, “ બલવર્મનનું અથવા બલવર્મને સ્થાપેલું ” કયો છે, તે ફક્ત આ ગામ તથા તેવાં અને-કાર્થી ગામો વચ્ચેનો તફાવત બતાવે છે.

દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનું વર્ણન આપતો ભાગ નીચે પ્રમાણે છે:—

યમલવાપી, જે, પચીસ ચોરસ કૂટના ઘેરાવવાળી, વટપદ્રની સીમાની અંદર ઉત્તર તરફ આવેલી છે. અને વાણિઘોષ કુવાની પશ્ચિમે, બલભટના કુવાની દક્ષિણે તથા ચન્દ્રભટના કુવાની પૂર્વે છે. આ ઉપરાંત ૧૫૦ ચોરસ કૂટનું પશ્ચિમ તરફની સીમા ઉપરનું એક ક્ષેત્ર, જે ભદ્રાણક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, વીતખટ્ટાની પશ્ચિમે દીજાનાકના રસ્તાના ઉત્તરે, તથા ખરટકની સીમાની પૂર્વે છે; તથા [૧૫૦ ચોરસ કૂટનું એક ક્ષેત્ર] દક્ષિણ તરફની સીમા ઉપર, પૂજ્ય ભગવાન આદિત્યના કુવાની પૂર્વે, મોઆ(?) ઠાકિન્નિ(કાકિરિખ ?)ના ક્ષેત્રનો ઉત્તરે, અમ્બિલનક ગામના રસ્તાની દક્ષિણે, પુષ્પિલનક ગામની સીમાની પશ્ચિમે; આ રીતે કુવા સહિત આ રૂપ ચોરસ કૂટ (જમીન) (આપવામાં આવી છે)

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમ્બેશ મુજબનો, એટલે, મંદિરની પૂજા તથા સમાર કામના ખર્ચની સગવડ કરવાનો છે.

આ બધી હકીકતો કરતાં વધારે જણવા જેવી હકીકત હતી, જે કદાચ વટપદ્ર જ્યાં આવેલું છે તે પ્રદેશનો અમલ કરનાર અધિકારી હશે, તેનું નામ, અને દાનની તારીખ છે. હતક ખરચડ નામનો છે. અને પછીનાં પત્રાંચો ઉપરથી આપણે જાણીએ છીએ કે ખરચડ ૧ લો શિલાદિત્ય ૧ લાનો ન્હાનો ભાઈ અને તેના પછી ગાદીએ આવનાર હતો. અને તે શીલાદિત્યના સમયમાં રાજ્યવહીવટ ચલાવતો હતો.

હતક અને રાજાને એક જ કહેવામાં હું જરા પણ સંકેત રાખતો નથી, તથા આ જવાબ-હારીવાળી જગ્યાએ તેની નિમણુંક હોવાની અંગે રાજ્યની ખરી સત્તા છેવટે તેના હાથમાં આવી અને “ પોતાના બંધુના આદેશો પ્રમાણે વર્તન કરી, એક કેળવાયલો બળદ ધોંસરું ઉપાડે તેવી રીતે, જો કે ઉપેન્દ્ર(વિષ્ણુ)ના વડિલ બંધુ (ઇન્દ્ર) જેવા પોતાના વડિલ બંધુની બહુ ઇચ્છા જાતે (રાજ્યલક્ષ્મી) ઉપાડવાની હશે છતાં, પોતે રાજ્યલક્ષ્મીનો ભાર ઉપાડી લીધો હતો.

આ લેખની તારીખ સંવત્ ૨૮૦ છે. જ્યારે શીલાદિત્યનાં બીજા બધા જણવામાં આવેલ લેખો સંવત્ ૨૮૬ ના છે. આ નવી તારીખથી શીલાદિત્યનાં અને બીજા ધ્રુવસેનનાં સંવત્ ૩૧૦ નાં દાનપત્રો વચ્ચેનું અંતર ૨૦ વર્ષનું જ રહે છે. જે સમયાન્તરમાં બે રાજાઓ થયા, એક ખરચડ ૧ લો અને ધરસેન ૩ જો. તેથી આ દાન શીલાદિત્યના રાજ્યના અંતના સમયમાં આપ્યું હશે અને ત્યાર બાદ થોડા સમયમાં જ તેને પદબ્રષ્ટ કર્યો હશે, એ બહુ સંભવિત છે.

अक्षरान्तरं

पतरुं पहेलुं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्वलभीप्रद्वारहोम्बवसकात्प्रसभप्रणतां मित्राणामैत्रका
णामतुलबले
- २ संपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलद्धप्रतापात्प्रतापोपानतदानमानार्जवोपाज्जितानुरा
- ३ गादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावासराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटार्काद्व्यवच्छिन्न-
राजवंशान्माता
- ४ पिकृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषाकल्मषः शैशवत्प्रभृतिस्त्रिद्वितीयबाहुरेव सम-
दपरगज
- ५ घटस्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससाक्तपादनस्वर-
श्मिसंहतिस्सक
- ६ लस्त्रितिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरन्जनान्वर्त्तराजशब्दः रूपकान्तिस्थै-
र्यगाम्भीर्यं
- ७ बुद्धिसम्पद्धिः स्मरशशाङ्काद्विराजोदधिनिदशगुरुधनेशानतिशयानशरणागताभयप्र-
दानपरतया
- ८ तृणवदपास्ताशेषस्ककार्यफलप्रार्थनधिकार्थप्रदानानन्दितविविद्धस्तुह्युत्प्रणयिहृदयः
पादचरीव सकल-
- ९ भुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनस्वमयूख-
सन्तानविसृत
- १० जाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादि-
वाशृतस्सै
- ११ रभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविष्मापितखिलबलधनुर्द्धरः प्रथमन-
रपातिसम
- १२ तिसृष्टानामनुपालयितधर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्श-
यिता श्रीसरस्व
- १३ त्योरेकधिवसस्य संहतरातिपक्षलक्ष्मीपारिभोगदक्षविक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः पर
- १४ ममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्ध्यातस्सकालाजगदनन्दनात्यद्भुतगुण-
समुदयस्थगतिसम

पं. १ वांथो ओ; वास; प्रणतामित्रार्था. पं. २ वांथो संसक्त; लब्ध; पोपनत पं. ४ वांथो पितृ; प्रविधौताशेष;
शैशवात्प्र. पं. ५ वांथो संसक्त. पं. ६ वांथो स्मृति; रञ्जना; शब्दो. पं. ८ वांथो फल; प्रार्थनाधि; वारीव. पं. १०
वांथो कल्मषः; वाशित पं. ११ वांथो कैर्गुणै; ताखिल; बल शब्दो डिडी नांथो. नरपति. पं. १२ वांथो पालयिता
पं. १३ वांथो रेकाधिवासस्य; संहतराति; परिभोग. पं. १४ वांथो सकलजगदान.

- १५ अदिग्मण्डलस्समरशतविजयशोभासंनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदृढगुरुम-
नोरथमहा
- १६ भरस्यर्व्वविद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतस्सुभाषितलवेनापि सुखो-
पपादनीयप
- १७ रितोपः समग्रलोकागाधगाम्भीर्य्यहृदयोपिमुचरितातिशयमुक्तपरमकल्याणस्व
भावः खिलीभूत
- १८ कृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिर्द्धर्मनुपरोधज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवा
- १९ निरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली सर्व्वनिवयु-
क्तकविनियुक्तकद्रा

पतरुं बीजुं

- १ त्रिकशौलिककचौरोद्धरणिकचाटभटकुमरामात्यादीनन्यांश्च यथासम्बद्धयमानकान्स-
माज्ञाप-
- २ यत्स्यस्तु वरसंविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय बलवर्म्मानकचाट-
पद्रस्वतलनिविष्टहरिनाथ
- ३ कारितमहादेवपादानं पूजास्तनगन्धधूपपुष्पमाल्यदीपतैलाद्यव्यवच्छिन्नये चाद्य गी-
तनृत्याद्यु
- ४ पयोगाय देवकुलस्य च खण्डस्फुटितप्रतिसत्करयपादमूलप्रजीवननिमित्तय वटपद्र-
स्वतल एवोत्त
- ५ रसीन्नि वाणिजकघोषसत्कवाप्या अपरतः तथा बलभटसत्कलवाप्या दक्षिणतः तथा
चन्द्रभटसत्कवाप्या
- ६ पूर्व्वतः वटपद्रादेवोत्तरतः पंचविशं पादावर्त्तपरिसरा यमलवापी तथापरसीम्नि भद्राणक
- ७ ग्रामपथादक्षिणतः वीतखट्टायापरतः दिज्ञानाकग्रामप्रथदुत्तरतः बरटकमर्यादपूर्व्वतः
- ८ पादावर्त्तशतं सार्द्धं तथा दक्षिणसीम्नि आदित्यदेवपादीयवाप्या पूर्व्वतः काकिन्नि-
मूवकसत्कक्षेत्रादु
- ९ उत्तरतः ब्रमिलनकग्रामपथदक्षिणतः पुष्मिलानकग्रामसीम्नि अपरतः एवमेतत्सह
वप्या पादा

पं. १५ वांथो सनाथ; रांस; गुरुम. पं. १६ वांथो भारस्सर्व्व; परापर. पं. १७ वांथो तोषः. पं. १८
वांथो धर्मनुपरोधोज्ज्वलतरी. पं. १९ वांथो नेवायुक्तक. पं. १ वांथो कुमार; पं. २ वांथो माता. पं. ३ वांथो
पादानां; वाद्यगीत. पं. ४ वांथो संस्काराय, निमित्ताय. पं. ५ वांथो घोष सत्क चन्द्रभटसत्कवाप्याः. पं. ७ वांथो
पथादुत्तरतः दापूर्व्वतः. पं. ८ वाप्याः; उदाय काकिम्बिमूवक पं. ९ वांथो पथादक्षि; वाप्या.

- १० दावर्त्तशतद्वयं पंचनवन्याधिकं सोढुं सोपरिकरं सवातभूतप्रत्ययं सधान्यहिर-
ण्यादेयं सद
- ११ शापराधं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तब्रह्मदेयवर्जितं
- १२ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकाळीनं धर्मदेयतया प्रतिपा-
दित यतोपरिलि
- १३ खितस्थित्या भुज्यमानं न कैश्चिद्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैर-
न्यैर्वानित्यान्यै-
- १४ श्रय्यार्ण्यस्थिरं मानुष्यं सामन्यं च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुम-
न्तव्य ऽ परिपा-
- १५ लयितव्यश्चेत्युक्तं च भगवता वेदव्यासेन व्यासेन ॥ बहुभिर्व्वसुधाभुक्ता राजमि-
स्सगरादिभिः य-
- १६ स्य यस्य यदाभूमि तस्य तस्य तदा फलं०यानीह दारिद्र्यभयाग्नरेन्द्रैर्द्वेनानि
धर्मायतनीकृतानि
- १७ निभुक्तमल्पप्रतिमानि तानि को नाम साधु ऽ पुनराददीत=षष्टि वर्षसहस्राणि स्व-
र्गे मोदति भू
- १८ मिदः आच्छेत्ता चानुमता च तान्येव नरके वसेदिति ॥ दूतकश्चात्र श्रीखर-
ग्रहः=लिखितं सन्निवि-
- १९ ग्रहाधिकृतदिविरपतिचन्द्रमहिना ॥ सं [२९०] भद्रपद व ८ स्वहस्तोपम.

पं १० दावर्त्त भां दा डडाडी नांथो त्यधिकं; प्रत्यायं. पं. १२ वांथो पादित्त; यत उपरि पं. १६ वांथो
भूमिस्त. पं. १७ वांथो निभुक्तमान्य. पं. १८ वांथो भाद्रपद.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

ગુપ્ત. સં ૨૬૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું અને ગુ. સં. ૨૬૦ ના વર્ષનું છે.

વંશાવલિ- ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામે પ્રસિદ્ધ હતો.

દાનવિભાગ-ઔદરેશનિ ગોત્રના દશપુરથી આવેલા અને વલ્લભી(વળા)માં રહેતા બ્રાહ્મણો મિત્રશર્મન અને ગમેશ્વર જે રુદ્રશર્મનના દીકરા હતા, તેને મૌર્યી ગામના તાળામાંનું કનુર-પુત્ર નામનું ગામનું શીલાદિત્યે દાન આપ્યું,

દશપુર તે માળવામાંનું હાલનું મંદાસોર ગામ છે.

વળામાંથી મળેલાં શીલાદિત્ય ૧ લાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુભ સં. ૨૯૦ ઈ. સ. ૬૦૬

ઈ. સ. ૧૯૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે શીલાદિત્ય ૧ લાના સમયનું છે અને શુ. સં. ૨૯૦ ના વર્ષનું છે. વલભી દરવાજા બહાર ભદ્રેશ્વર મુકામેથી હાન અપાએલું છે.

વંશાવલિ-ભટાર્કના વંશમાં ગુહસેન જન્મ્યો હતો. તેનો દીકરો ધરસેન બીજો હતો અને તેનો દીકરો શીલાદિત્ય ધર્માદિત્ય નામથી પ્રસિદ્ધ હતો.

હાનવિભાગ—યક્ષસુર વિહારમાં રહેતી ભિક્ષુણીઓના સંઘને માટે કપડાં, ખોરાક તેમજ હવા મેળવવા માટે તેમજ ભગવાન પુદ્ગલ પૂજા માટે જોઈતાં ચંદન, ધૂપ પુષ્પો વિગેરે માટે અને વિહારના ત્રુટક ભાગના છર્ણોદ્ધાર વારતે ઘસરકના પ્રાંતમાં વટદ્રહ પાસેના અમહસપુત્રના ગામનું હાન શીલાદિત્યે કર્યું છે.

શીલાદિત્ય (ઉર્ફે ધર્માદિત્ય) ૧ દાનાં તામ્રપત્રો^૧

આ બે પતરાંઓને બધી બાબતોએ થોડું નુકશાન થયું છે. દરેક પતરાનું ઠીક મારેનું જમણી બાબતનું કાણું ચોખ્ખું દેખાય છે. સહુથી વધારે નુકશાન દાનનું વર્ષ બતાવનારા ભાગને થયું છે. ઉપલી બાબતમાં થોડા અક્ષરો ઝાંખા થઈ ગયા છે. પરંતુ જેટલા અક્ષરો સ્પષ્ટ છે તેટલા બહુ સંભાળપૂર્વક અને સુંદર રીતે કોતર્યા છે. શીલાદિત્ય ૧ દાનાં દાનપત્રો સાધારણ રીતે લખાણની ભૂલ વગરનાં છે. તેથી આ દાનમાં પણ લખાણની અને કોતરકામની ભૂલો કવચિત જ છે.

પતરાંઓ લગભગ ૧૧"×૮½" માપનાં છે. પહેલા પતરામાં ૧૬ પંક્તિઓ અને બીજામાં ૧૭ પંક્તિઓ લખેલી છે.

જે સ્થળેથી દાન આપ્યું હતું તે સ્થળનાં નામવાળો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તેવી જ રીતે રાજાનું ખુદ નામ જે ભાગમાં હતું તે ભાગ ભાંગી ગયો છે. પણ તેના બીજાં નામનો થોડો ભાગ ૧૬ મી પંક્તિમાં જણાય છે.

આ એક બૌદ્ધ દાન છે. અને તે વજ્રશકટના સ્વતંત્રમાં દાન આપનાર રાજાએ પોતે બંધાવેલા વિહારને આપ્યું છે. આ રાજાના સં. ૨૮૬ના એક બીજા દાનપત્રમાં આ જ વિહાર બતાવ્યો છે. પરંતુ તેમાં તે બંધાવનાર રાજાનું નામ આપ્યું નથી.

વિહારને દાનમાં બે ગામો આપ્યાં છે. તેમાંનું એક, વ્યાઘ્રદિન્નાનક નામનું, સરક પ્રદેશમાં આપ્યું હતું. બીજા ગામનું નામ, તથા જે પ્રદેશમાં તે આવેલું હતું તેનું નામ વાંચી શકાતું નથી.

ફતક ખરબડ છે. લેખકનું નામ નાશ પામ્યું છે. પરંતુ તેને લગાડેલાં વિશેષણો, જે રક્ષિત છે તેપરથી તથા તે રાજાનાં બીજાં દાનો પરથી તે સંધિવિગ્રહાધિકૃત તથા મુખ્ય મંત્રી વત્રમદિ હોવો જોઈએ, એમ કહી શકાય.

ભાંગી ગયેલા ભાગ સાથે દાનનાં વર્ષ તથા માસ નાશ પામ્યાં છે. પણ પખવાડીયું રક્ષિત છે. આ દાનનો ફતક, ખરબડ સં. ૨૬૦ નાં દાનપત્રમાં આવે છે, પણ સં. ૨૮૬ ના દાનપત્રોમાં આવતો નથી. આ ઉપરથી દાનપત્રનું વર્ષ અટકળે નક્કી કરી શકાય. તેથી આ શીલાદિત્યનાં અંતના વખતનાં દાનપત્રોમાંનું એક છે.

આ દાનનું ખાસ મહત્ત્વ એ છે કે ફક્ત આના ઉપરથી જ આપણને જાણવામાં આવે છે કે શીલાદિત્યે પોતે એક બૌદ્ધવિહાર બંધાવ્યો હતો. આથી જણાય છે કે તેણે ઉત્તરાવસ્થામાં, ગુહસેનની માફક, બૌદ્ધધર્મ સ્વીકાર્યો હતો. (ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬)

અક્ષરાન્તર
પત્રું પહેલું

- ૧
૨ મૌલમૃતશ્રેણી
૩ વહ્નશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશે
૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષસ્ત
૫ સંસક્તપાદનચરશ્મિમંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગ-
સમ્યક્ષ
૬ રાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મર-
શશાન્કાદિ
૭ શાન્તિશ્યાનશ્શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષ
૮ ધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવન
૯ દઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્ષસ-
ન્તાનવિ
૧૦ ક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્-
પલોભાદિ
૧૧ મિગામિકૈર્ગૈર્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાંચિલબલ-
ધનુર્ધર x પ્રથમ
૧૨ સૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્ત્તા પ્રજોપઘાતકારિણામુપ-
પ્લવાનાં દ
૧૩ ત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમસંપ્રાપ્ત
૧૪ શ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતસકલજ-
ગદાનન્દના
૧૫ સ્થગિતસમગ્રદિઙ્મણ્ડલસ્સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાગ્રચુતિભાસુર ...
૧૬ ગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાવરવિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સ ...
૧૭ નાપિ સુખોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચારિ ...
૧૮ મકલ્યાણસ્વભાવઃ સ્થિલિભૂતકૃતયુગાનૃપતિપથવિશોધ ...
૧૯ તાર્થસુખસમ્પદુપસેવાનિરુદ્ધધર્મી[દિત્યદ્વિતીયાનામા]'

૧ આ અક્ષરે અટકળે મૂક્યા છે.

પતરું બીજું

- ૨૦ [શ્રીશીલાદિત્યઃ કુશલી સર્વાનેવાયુક્તકવિનિયુક્ત]કદ્રા[ક્લિક] ...
- ૨૧ બદ્ધયમાનકાન્સ
- ૨૨ પુણ્યાપ્યાયનાય વહ્શકટૈ સ્વતલનિવિષ્ટાસ્મત્કારિતવિહાર ...
- ૨૩ પિષ્ઠપાતશયનાસનગ્લાનપ્રત્યયભિષજ્યપ્રતિસ્કારાય(?)
- ૨૪ સ્નાનગન્ધદીપતૈલપુષ્પમાલ્યવાદ્યગીતનૃત્યાદ્યુપયોગાય ચ વિહાર... ..
- ૨૫ સૈરકપથકાન્તર્ગતવ્યાગ્રદિન્નાનકં । તથા કાલ(?)
- ૨૬ કા(?)લણ—મેતદ્વામદ્વયં સોદ્રઙ્ગં સોપરિકરં સવાતભૂતપ્રત્યાય ...
- ૨૭ સદશાપરાધં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિ[કં]સર્વરાજકીયાનામહસ્ત-
પ્રક્ષેપણીયં
- ૨૮ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસારિત્પર્વતસમકાલીનં
વિહારસદ્ધ
- ૨૯ ઉપરિલિખિતસ્થિત્યા મુંજમાનસ્ય ન કૈશ્ચિદ્વ્યાસેષે વર્તિતવ્યમાગા-
મિભદ્રનૃપતિ—
- ૩૦ મિ વ્વાં અનિત્યાન્યૈશ્વર્ય્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલ-
મવગચ્છદ્વિઃ
- ૩૧ સ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં ચ ભગવતા વેદવ્યાસેન વ્યાસેન
- ૩૨ મુક્તા રાજમિસ્સગરાદિભિઃ થસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય ત ...
- ૩૩ યાન્તરેન્દ્રૈર્દેન્યાનિ ધર્મ્યાયતનીકૃતાનિ નિર્ભુક્તૈ માલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ
કો નામ, સા
- ૩૪ ષષ્ઠિં વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂમિદ્ઃ આચ્છેત્તા ચાવમન્તા ચ તા ...
- ૩૫ દૂતકોત્ર શ્રીશ્વરગ્રહઃ ॥ લિખિતં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિ
- ૩૬ હુલ ૭ સ્વહસ્તો

૧ આ નામ સં.૩૭૫ ના દાનપત્રમાં તેમ જ ૪૨૨૨ ના દાનપત્રમાં આવે છે. ૨ આ ક્ષાત્ર અક્ષ-
સરક હોય ? ૩ વર્ષ ૬૫૨નું અનુસ્વાર બ્રહ્મથી મુકાયું છે.

ધરસેન ડાહ્યાનાં લાવનગરમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૦૪ માધ. સુ. ૭

આ પત્રોમાં સંબંધી પ્રો. બી. કે. ઠાકોરે માહિતી આપી હતી અને તે લાવનગરના હાણના વેપારી દીપસંગ કાનજીના કબજામાં હતાં. પત્રો બે છે અને તેમાં ધરસેન ડાહ્યાનું પૂરું દાનપત્ર છે. તેઓ ૧૨૩ ઈ. સ. ૧૦૫૦ અને ૮૩ ઈ. સ. ૧૦૫૦ છે અને પહેલામાં ૨૪ અને બીજામાં ૨૦ પંક્તિઓ છે.

પરબ્રહ્મા દીકરા ધરસેન ડાહ્યાને જેટક પ્રદારમાં લશ્કરી સુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપેલું છે. શરૂઆતમાં લટાઈથી માંડીને ધરસેન ડાહ્યા સુધીના વંશના રાજાઓનું વર્ણન છે અને તે ધ્રુવ-સેનના સં. ૩૧૦ ના દાનની સાથે લગભગ મળતું આવે છે.

જેને દાન મળ્યું તે બ્રાહ્મણ વિષ્ણુચરણના દીકરા મિત્રચરણ નામે હતો. તે આત્રેય ગોત્રનો, અથર્વવેદી અને હસ્તવપ્રતો રહેવારો હતો.

તેને નીચે પ્રમાણે દાન આપવામાં આવેલું હતું. (૧) સુરાષ્ટ્ર વિષયમાં હસ્તવપ્ર આહરમાં અમરકંઠ ગામમાં ૧૦૦ પાદાવર્ત જમીન; (૨) કાલાપક પથકમાં ૩૦૦ ગામમાં એક જેટર; (૩) તેજ ગામમાં ૧૮ પાદાવર્ત માપવાળી વાવ; (૪) શિરવટક સ્થલીમાં હસ્તવટક ગામમાં ઉલ્ખન (?) પાદાવર્ત જમીન.

રાજકુમાર શીલાદિત્ય દૂતક તરીકે આપેલ છે અને સુલેહ તથા લડાઈ ખાતાના અધિકારી વત્રબદ્ધિએ લખેલ છે.

દાનની તિથિ શુ. વ. સં. ૩૦૪ ના માધ. સુ. ૭ છે.

આની ઐતિહાસિક ઉપયોગિતા એ છે કે શીલાદિત્યની છેલ્લીમાં છેલ્લી સાલ ૨૬૨ અને ધ્રુવ-સેન ૨ જાની વહેલામાં વહેલી સાલ ૩૧૦ વચ્ચેની એક પણ સાલ મળી નથી. વળી આ બે રાજાઓની વચ્ચે પરબ્રહ્મા અને ધરસેન ડાહ્યા એમ બે રાજાઓએ રાજ્ય કર્યું હતું, પણ તેમાંથી કોઈનું દાનપત્ર અત્યાર સુધી મળ્યું નહોતું. આ દાનપત્રથી તેથી સં. ૨૬૨ અને ૩૧૦ વચ્ચેના ગાળા અમુક અંશે ટુંકો થાય છે.

સુરાષ્ટ્ર (અત્યારનું કાઠિયાવાડ) હસ્તવપ્ર (લાવનગર સ્ટેટમાંનું હાથળ) અને કાલાપક (હાલનું કાઠિયાવાડની નૈઋત્ય કોણે આવેલું કાળાવડ), એ ત્રણ સિવાય બીજા જગ્યાઓનાં નામ મળતાં નથી.

* વો. મ્યુ. રી. ઈ. સ. ૧૯૧૫-૨૬ પા. ૧૪ ડી. બી. દીરકલકર

વલ્લભી દાનપત્રનું ગોપનાથમાંથી મળેલું પહેલું પતરું**

પહેલું પતરું

પ્રોફેસર બ્યુલ્હરને કાઠિઆવાડના ટેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ બહાદુર ગોપાલજી એસ. દેસાઈ તરફથી મળેલી એક કાગળની છાપેલ પ્રત, જે તેમની કૃપાદૃષ્ટિથી મને પ્રાપ્ત થઈ તેના ઉપરથી, નીચે આપેલું અધૂરું વલ્લભી દાનપત્ર મેં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. જે પતરા ઉપરથી તે છાપ લેવાઈ હતી તે ગોપનાથમાંથી મળ્યું હતું, અને તેનું માપ ૧૪"X૧૦" છે. પ્રતિકૃતિ ઉપરથી જણાય છે કે તે પતરું સંભાળપૂર્વક રાખેલું નથી. અને પહેલી તથા છેલ્લી પંક્તિના બધા તથા બીજી લગભગ બધી પંક્તિઓના બન્ને છેડાના અક્ષરો થોડેક અંશે નાશ પામ્યા છે.

દાનપત્ર ઉપર તારીખ વલ્લભીમાંથી નાખેલી છે. વલ્લભીનાં બીજાં બધાં દાનપત્રો માફક આ દાનપત્રનાં પણ પ્રથમ બે પતરાંઓ હશે. પહેલા પતરાંને છેડે બે કાણાંઓ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે બીજું પતરું તે સાથે જોડેલું હશે તે નાશ પામ્યું છે. અને તે સાથે તેની તારીખ, દાનના પાત્રનું નામ, દાન આપનારાઓનાં નામ તથા દાનમાં આપેલી વસ્તુઓનાં નામોનો પણ નાશ થયો છે. સાચવી રાખેલું પહેલું પતરું, પ્રસિદ્ધ થયેલાં અન્ય વલ્લભી દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ સાથે સરખાવવાથી અમુક હદમાં તેની તારીખ ચોક્કસ કરી શકાશે. આપણા પહેલા પતરામાં, ગુહસેન અને તે પછીના ઉત્તરકાલીન વલ્લભી રાજાઓની વંશાવળી આપેલી છે. તેમાં ધરસેન ૩ જાનું વર્ણન અધૂરું રહે છે. આ વર્ણનની એકાદ પંક્તિ ખોવાયેલ પતરાં ઉપર હોવી જોઈએ. હેરભટના એક પુત્રનું આ દાનપત્ર હોઈ શકે નહીં, કારણ કે વલ્લભી સંવત્ ૩૩૭^૧ નાં ખરબહુ ૨ જાનાં દાનપત્રનાં પહેલાં પતરાંમાં ધરસેન ૪ થા સુધી વંશાવળી આપી છે. તેથી આ દાનપત્ર ધરસેન ૩ જા અથવા ધ્રુવસેન ૪ થા અથવા ધરસેન ૪ થાએ જાહેર કર્યું હશે. આ અનુમાનને નીચેની બાબતથી વધારે ટેકો મળે છે. ધ્રુવસેન ૨ જાનાં વ. સં. ૩૧૦ નાં દાનપત્રોનાં તથા ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૩૦^૨ નાં દાનપત્રોનાં પહેલાં પતરાંઓ પણ બરોબર આપણા પહેલા પતરાની જગ્યાએથી જ ભાંગી ગયાં છે, જ્યારે ધરસેન ૪ થાનાં વ. સં. ૩૨૬^૩ ના એક બીજા દાનપત્રના પહેલા પતરામાં વંશાવળીની લગભગ અડી (૨૩) પંક્તિઓ વધારે છે.

લિપિ ધ્રુવસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં દાનપત્રોની લિપિને પૂરેપૂરી મળતી આવે છે.

* ઈ. એ. વો. ૧૨ પા. ૧૪૮ ઈ. હુલ્હ. ૧ પ્રો. બ્યુલ્હરે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬.
૨ પ્રો. બ્યુલ્હરે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨ અને વો. ૭ પા. ૭૩. ૩ પ્રો. ભાન્ડારકરે પ્રસિદ્ધ કરેલું છે. જુઓ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓં સ્વસ્ત વલભતઃ પ્રસન્નપ્રણતમિત્રાણા મત્રકાણામતુલ્લભસમ્પન્નમણ્ડલાભાગ-
સસક્ત પ્રહારશતલઘ્વ-
- ૨ પ્રતાપાત્પતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલાવાસરા-
જ્યશ્રિયઃ પરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રીમર્દ્યાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકસ્મપઃ
શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વજ્ઞદ્વિતી-
- ૪ યવાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકીશતસત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારલ-
પ્રભાસસંક્રપા-
- ૫ દનસ્વ[ર]શ્મિસૈંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરજ્જ-
નાન્વર્ત્યરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગા-
- ૬ [મ્મી] ર્ય્ય બુદ્ધિસમ્પાદ્ધિઃ સ્પરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધ્વનેશાનતિશયાનઃ
શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તુ-
- ૭ ણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલપ્રર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પા-
દચારીવ સકલભુ-
- ૮ વન[મ]ણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનલ[મ]
યુલ્લસન્તાનવિસૃતજાહ્વી-
- ૯ જલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ
સરભસમાભિગામિકૈ-
- ૧૦ [ર્ગુણૈ]સ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસિલધનુર્દ્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટા-
નામનુપાલયિતા ધર્મદાયા-
- ૧૧ નામપાકર્ત્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરકાધિવાસસ્ય સૈંહ-
તારાતિપક્ષલક્ષ્મીપ-
- ૧૨ રિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમાપસંપ્રસવિમલપાર્થિવશ્રીઃપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
- ૧૩ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિક્ષ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયશો-
ભાસનાથમણ્ડલાગ્ર-
- ૧૪ ઘતિભાસુરતરાન્સપીઠાદૃઢગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાવરવિભાગાધિગમવિમ-
લમતિરપિ

પં. ૧ વાંચો ઓં સ્વસ્તિ વલભીતઃ; મિત્રાણાં મૈત્ર અને મણ્ડલાભોગસંસક્ત—પં. ૨ બીને આ નુરાગા નો અને મૌલ નો ઓ બૂસાઈ ગયો છે. પં. ૩ વંશાન્ નો આ બૂસાઈ ગયો છે. પં. ૪ પ્રકાશિત નો આ આપો છે. વાંચો નિકષસ્તત્ર. પં. ૭ વાંચો ફલઃ પ્રાર્થના અને વિદ્વત્. પં. ૮ પ્રમોદઃ નો મોં બૂસાઈ ગયો છે. પં. ૧૧ ઉપપ્લવાનાં નું અનુસ્વાર ધ્રુવુ જ આંખુ છે; વાંચો રેકાધિવાસસ્ય—પં. ૧૨ વાંચો વિક્રમોપસંપ્રાપ્ત. પં. ૧૪ વાંચો યુતિભાસુરતરાસ; માસુરતરન્સા માસુરેતરાન્સ, ના જેનું દેખાય છે.

- ૧૬ સર્વતસ્પ્રમાણિતલવેનાપિ સુખોપપાદનાયપરિતોષઃ સમ[પ્ર]લોકાગાધ્યામ્બીર્ય-
હૃદયોપિ મુચરિતાતિશય-
- ૧૬ મુખ્યઃપરમકલ્યાણસ્વભાવઃ સ્થિભૂતક[ત]યુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્ર-
કીર્તિર્દ્ધર્માનુપરોધો-
- ૧૭ જ્વલતરિકૃતાત્થસુખસમ્પદુપસેવાનરૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રી-
શીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજઃ
- ૧૮ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિ રાજ-
લક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પર-
- ૧૯ મમદ્ર ઇવ ધુર્યસ્તદજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયૈવોદ્રહન્સ્વેદસુખરતિભ્યામનાયાસિતસત્ત્વસ-
મ્પતિઃ પ્રભાવસમ્પ-
- ૨૦ દ્રશાકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠોપિપરાવજ્ઞાભિમાનરસાનાલિજ્જિતમ-
નોત્તૃત્તિઃ પ્રણતિમે-
- ૨૧ કાં પારિત્યજ્ય પ્રભ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતિપ્રતિ[કિ]યોપાયઃ
કૃત્તનિશ્ચિલ મુવનામોદવિમલગુ-
- ૨૨ ણસંહતિ પ્રસમવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિર્જીવજનાધિરોહિભિરશેષૈર્દૌષૈરનામૃ-
દ્યાત્યુક્ત[ત]હૃદયઃ પ્રભ્યાત-
- ૨૩ પૌરુષાલ્પકૌશલાતિશયગણતિથિવિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંબ્રહ્મપ્રકાશિતપ્રવીરપુરુષપ્ર-
થમસર્યાધિંગ-
- ૨૪ મઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલવિદ્યાધિગમવિદિ-
તનિશ્ચિલવિદ્વજ્જન-
- ૨૫ મનઃ પરિતોષાતિશયઃ સત્ત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિગતાનુસંધાનાશમાહિતા-
રાતિપક્ષમનો-
- ૨૬ [ર]થાક્ષમજ્ઞઃ સમ્પ[ગુપ]લક્ષિતાનંકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગહરવિભાગોપિ પર-
મમદ્રપ્ર[ક્ર]ર [તિક્ર]-
- ૨૭ [ત્રિ]મપ્રશ્રયવિનયશોભાવિભૂષણઃ સમરશતયયપતાકાહરણ[પ્રત્ય]લોદ્યવાહુ-
દળવિ[ધ્વન્સિ]ત[નિ]શિ[લ]-

પં. ૧૭ વાંચો નિરૂઢ અને તસ્યાનુજસ્તપાદા. પં. ૧૮ વાંચો રાજ્યલક્ષ્મી. પં. ૧૯ વાંચો તદાજ્ઞા અને લેટ.
પં. ૨૧ વાંચો સાહિત. પં. ૨૨ વાંચો સંહતિઃ. પં. ૨૩ વાંચો તિશયો અને સંસ્થા.-પં. ૨૪ વિગતાનુસંધાના ના
નુ અને સ ની વચ્ચે બાઇનડપર એક મોડું છે. આ દાનપત્ર કરતાં પ્રથમનાં દાનપત્રો બધાંની પ્રતિકૃતિઓમાં
વિગતાનુસંધાનાશમાહિતારાતિ. વાંચેલું છે. પાછળથી આ વાંચનમાં સંધાનાસમા (શીલાદિત્ય ૩ બાનુ દાનપત્ર
છ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭) સંધાનસમા (શીલાદિત્ય ૫ માં અને ૬ દાનાં દાનપત્રો છ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬
તથા વો. ૭ પા. ૭૯) એ મુજબ ફરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. પં. ૨૬ છેવટનું-વાંચો પરમમદ્રપ્રકૃતિરકૃ-
તિમ. પં. ૨૭ બહુ ખરા અક્ષરે બુંસાઇ ગયા છે. વાંચો સમરશતય અને વિશ્વસિત.

લાખાન્તર

સ્વસ્તિ! વલ્લભીપુરમાંથી મિત્રોનાં અને બગથી નમાવેલા શત્રુઓનાં મહાન અને અસંખ્ય સૈન્યોના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કરનાર, પોતાના વિક્રમમાંથી ઉદ્ભવતા દાન, માન અને વિનયથી પ્રજાને અનુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, શરણ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર, અને અવિનિષ્ક્રમ રાજવંશવાળા કટાર્કમાંથી, તેને પૌત્ર, માતૃપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી એક જ મિત્રસમાન અસિથી શત્રુઓના મરત માતંગોની ઘટા છેદી બળ પ્રદાશિત કરનાર, જેના પદનખની મહાન પ્રભા પોતાના પ્રતાપ વડે નમન કરતા શત્રુઓના મુગટના મણિની પ્રભા સાથે મળતી, સર્વ સ્મૃતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરી પોતાની પ્રજાનાં મન અનુરંજિત કરીને રાજશબ્દ તેના પૂર્ણ અર્થમાં જેને સારી રીતે બંધણેસતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે ક્રમદેવ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કૂબેર કરતાં અધિક હતો, શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉચત હોવાથી સ્વાર્થ તૃણવત્ લેખી લ્યછ દેનાર, વિદ્વાનો, બન્ધુજનો, અને મિત્રોનાં હૃદય અભિલાષ કરતાં અધિક આપીને પ્રસન્ન કરનાર, સકળ જગતનો ગમન કરતા સાક્ષાત્ આનન્દરૂપ, પરમમાહેશ્વર ગુહ્યસેન ઉતરી આવ્યો હતો. તેનો પુત્ર, પોતાના પિતાના પદનખમાંથી નીકળતા રશ્મિરૂપી ગંગાના જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, અસંખ્ય મિત્રોના જીવિતનું પાલન કરતા પ્રતાપની અભિલાષથી તેની તરફ આકર્ષાએલા સર્વ સદ્ગુણસંપન્ન, નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા)થી સર્વ ધનુર્ધરોને વિસ્મિત કરનાર, પોતાના પૂર્વજોએ કરેલાં સર્વ ધર્મ દાન રક્ષનાર, પોતાની પ્રજાને હજુનારાં સર્વ વિદ્વાનો હરનાર, શ્રી અને સસ્સ્વતીનો એકત્ર નિવાસસ્થાન, શત્રુઓના પક્ષમાંથી લક્ષ્મી હરી લઈને તેનો ઉપભોગ કરવામાં હક્ષ વિક્રમવાળો, પોતાના પ્રતાપથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમ માહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, અખિલ જગતને આનન્દકારી અને અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશા ભરનાર, અનેક યુદ્ધોના શુદ્ધ તેજ અને સેનાપતિના તેજથી પ્રદાશિત સ્કંધવાળો, અભિલાષનો મહાભાર વહનાર, વિદ્યાના પર અને અપર ભાગના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મતિ-સંપન્ન હોવા છતાં કેઈની પાસેથી એક સુવચનથી સ્હેલાઈથી પ્રસન્ન થાય તેવો, અગાધ ગાંભીર્યવાળો હૃદયવાળો હોવા છતાં અનેક સત્કાર્યોથી અતિ ઉમદા સ્વભાવ દર્શાવનાર, સત્યયુગના પૂર્વના નૃપોના માર્ગ પર ગમન કરી ચોમેર પ્રસરેલા યશવાળો, ધર્મકાર્યની સીમા કદાપિ ન ઉલ્લંઘી હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ બનેલ લક્ષ્મી, સુખ, અને પ્રતાપના ઉપભોગથી ધર્મોદિત્યનું વર્ણન આપતું નામ પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય હતો. તેનો ભાઈ અને પાદાનુધ્યાત, અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હોઈ પોતાના વડીલ બન્ધુથી તેના સ્કંધ-પર મૂકાએલી રચ્ચ અને અભિલાષિત રાજ્યશ્રીની ધૂરી, પોતાના બન્ધુની અભિલાષાનું પાલન કરવાના આનન્દ માટે જ રૂકત, સુખી વૃષભ જેમ ધોરનાર, શ્રમ, સુખ કે પ્રેમથી જેની શાન્તિ સદા અસ્પર્શિત હતી, તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોથી તેનું પાદપીઠ આવૃત્ત હતું, છતાં જે અન્યનું અપમાન કરવાના લેશમાત્ર દોષથી મુક્ત હતો, જે મહવાળાં પરાક્રમે માટે વિખ્યાત જનો પાસે રૂકત નમન જ થતો હતો, જે સકળ જગતે આનન્દકારી સર્વ ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગ બળથી હાંકી મુક્યા હતા, જેનું અતિ ઉમદા હૃદય હૃદયોમાં સદા જણાતા દોષોમાંના એક પણ દોષથી નિત્ય મુક્ત હતું, જેણે સર્વ જ્ઞતાનાં પુરૂષાર્થવાળાં શસ્ત્રના પ્રયોગમાં મહાન દક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુ નૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ ન પોતાને પરાક્રમી પુરુષોમાં પ્રથમ સાબીત કર્યો હતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચહ હતો. તેના પછી તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોના પરમ સંતોષરૂપ, અવ્યવસ્થિત અને આનંદમિત શત્રુઓના મનોરથરૂપી રથની ધરીને બળ, દાન, અને ઉદારતાથી ભાંગી નાખનાર, લોકચરિત (જગતના અન્તર વિષય), સર્વ કળા અને વિદ્યાથી અતિ પરિચિત હોવા છતાં અતિ આનન્દી સ્વભાવવાળો, અકૃત્રિમ પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત, પોતાના વિશ્વાસ સંપન્ન અને અનેક યુદ્ધમાં વિજયધ્વજ હરી લેનાર કરથી સર્વ શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કરનાર, જેની આજ્ઞા સ્તુતિ પામી હતી

ધ્રુવસેન ર જનાં તામ્રપત્રો*

સંવત ૩૧૦ આશ્વિન વદિ ૫

ધ્રુવસેન ર જનું દાનપત્ર દરેક ૧૦ ઈંચ×૧૨૩ ઈંચ માપનાં એ પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ઠીઠી અને મુદ્રા તેનાં યોગ્ય સ્થાને છે. અત્યારે પતરાંઓ ઘણાં જ પાતળાં થઈ ગયાં છે, અને કોઈ કોઈ જગ્યાએ નહાનાં કાણાંઓ પડ્યાં છે. કાટને હીલે સપાટી બહુ ખરાબ થઈ ગઈ હોવાથી, શોધનારે ઉપરનાં પડ ભાંગી નાખ્યાં હોય એવું જણાય છે. સુભાગ્યે નક્કર ત્રાંબાનો થોડો ભાગ મધ્યમાં રહી ગયો હતો. જેમાં અક્ષરોના હીટા દેખાય છે. છતાં જ્યારે મને પતરાંઓ મળ્યાં ત્યારે આખું દાનપત્ર ઉકેલી શકીશ કે નહિ તે વિષે મને શંકા હતી. પરંતુ જ્યારે નજરે પડી શકતા બધા હીટાઓ ધોળા રંગથી પૂરી દીધા ત્યારે મને અતિ આનંદ સાથે માલુમ પડ્યું કે, એકાદ પંક્તિ જે બીજાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓની મદદથી સહેલાઈથી જાણી શકાશે, તે સિવાય આખું દાનપત્ર વાંચી શકાય તેવું હતું.

આ દાનપત્ર વલ્લભીમાં લખાયું છે. વંશાવળીમાં કંઈ નવીન જાણવા જેવું નથી.

પરંતુ એક વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે, ધ્રુવસેન ર જો, જેને બાલાદિત્ય પણ કહેવામાં આવે છે, તે ‘મહારાજ’ નો ઇલકાબ ધારણ કરતો નથી, તથા તેના પહેલાં થઈ ગયેલામાંથી કોઈને ‘શ્રી’ “પ્રતાપી” સિવાય બીજું વિશેષણ આપ્યું નથી. આ ભૂલ કદાચ અકસ્માત હોય. પરંતુ હિંદુસ્તાનના રાજાઓનું શબ્દાંબરપણું જોતાં આ બાબત શંકાસ્પદ છે. અને છેવટે જો એમ માલુમ પડી આવે કે ધ્રુવસેન ર જોને પોતાની મહત્તા વિષે મૌન રહેવાનાં સખળ કારણો હતાં, તો તે નવાઈ જેવું નહિ લાગે.

આ દાન ગોહકે બંધાવેલા વિહારમાં વસતા ભિક્ષુસંઘને આપ્યું છે. આ વિહાર રાજકુમારી દુદ્ધાએ વલ્લભીમાં બંધાવેલા વિહારની સીમામાં આવેલો છે.

દુદ્ધા અને તેના વિહાર વિષે ધ્રુવસેન ૧ તથા શુભસેનનાં શાસનોમાંથી જાણવામાં આવે છે. આંહિ જો તેને “રાત્રી” “રાણી” કહેવામાં આવી હોય તો, હું ધારું છું કે લેખકનો હેતુ તે ‘રાજાને પરણેલી હતી,’ એવો નહિ પણ ‘રાજકુટુંબની હતી’ એવું બતાવવાનો હશે. કારણ કે ધ્રુવસેન ૧ લો તેને “મારી બેનની પુત્રી” કહે છે. વલ્લભીસ્વત્તલસન્નિવિષ્ટ એટલે “વલ્લભીની પોતાની સપાટી ઉપર બેઠેલો” એ શબ્દનો ચોક્કસ અર્થ હું કરી શકતો નથી. તેનો અર્થ મને હશે છે તેમ, વલ્લભીમાં આવેલો એટલે ચાર દિવાલોની વચ્ચે” એવો થાય. પણ કદાચ “સ્વત્તલ” સમાસનો કંઈ પારિભાષિક અર્થ હોય.

આ દાનનો હેતુ ધ્રુવસેન ર જોના પહેલાના દાનમાં આપ્યો છે તે જ છે.

સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથમાં લસંત નામનું ગામડું દાનમાં આપ્યું છે. સૌરાષ્ટ્રના એક પેટા ભાગનું નામ કાલાપક પથ હોવું જોઈએ. ‘સુરાષ્ટ્ર’ વિષે ધ્યાનમાં રાખવાનું એ છે કે આ શબ્દ હમ્મેશાં બહુવચનમાં વાપરવામાં આવે છે, જેમ કે સુરાષ્ટ્રાઃ અને તેથી પંચાલાઃ, કશ્મિરાઃ ની માફક તેનો અર્થ પણ સુરાષ્ટ્ર દેશમાં વસતા લોકો એવો થાય છે. ‘સૌરાષ્ટ્ર’ કદાચ સુરાષ્ટ્રાઃ નો અપભ્રંશ નહિ, પણ સૌરાષ્ટ્રમ્ (મંડલમ્)નો હશે. કારણ કે, તદ્વિત પ્રત્યય લગાડવાથી બનેલો સંસ્કૃત ઔ નિયમિત રીતે પ્રાકૃત ઓ થી બતાવાય છે. કાઠિયાવાડના ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર રાવ-સાહેબ ગોપાલજી એસ. દેસાઈ સૂચવે છે કે, લસંત એ સૌરાષ્ટ્ર પ્રાંતમાં જૂતાગઢના નવાબના તાબાનું હાલનું બેસાણ ગામ હશે.*

સૌરાષ્ટ્રના, વલ્લભી રાજાઓ સાથેના સંબંધ વિષે હિવેનસેંગ પણ કહે છે કે “આ દેશ વલ્લભી રાજ્યના તાબામાં છે.” તારીખમાં, વર્ષ સંવત્ ૩૧૦ અને માસ આશ્વયુજ આપેલાં છે. દિવસ, ‘બુધ’, એટલે બુધ (લપક્ષ), વદ ૫, અથવા ‘બ ૧૫, વદ ૧૫’ વંચાય છે. કારણ આ પતરાં પર ‘હ’ અને ૧૦ ની નિશાની બહુ મળતી આવે છે.

* ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨-૧૩ જ મ્યુલ્હર

असरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ स्वस्ति बलभीतः प्रसभप्रणतामित्रणामैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्र-
हारशतलब्धप्रता-
- २ पात्पतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रणीबलावाप्तराज्यश्रियः
परममाहेश्वरः श्रीभट्टार्कादव्यव-
- ३ छिन्नराजवैशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषशैशवात्प्रभृतिख-
ड्गद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटास्फोटन-
- ४ प्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनखराश्मिसँहतिस्स-
कृलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिप-
- ५ लनप्रजाहृदयरञ्जनार्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसंपद्भिः स्मरश-
शाङ्कादिगजादधिनिदशगुरुधनैशानतियानशशर-
- ६ णागतभियप्रदानपरतथा त्रिणवदपास्ताशेषस्वकार्यफलप्रार्थनाधिकार्थप्रदानान-
न्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारी-*
- ७ व सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादन-
खनयूखसंतानविसृतजान्हवीजलैष-
- ८ प्रक्षालिताशेषकल्पयः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाश्रितस्मरभक्त-
मागामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशि-
- ९ क्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिसृष्टानामनुपालयिता धर्मदा-
यानामपाकर्चा प्रजोप-
- १० घातकारिणामुपप्लवानां दशयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य सँहृतारातिपक्षलक्ष्मी-
परिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपस-
- ११ [प्रा] सविमलपार्थिवश्री परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यात-
स्मकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमुदयस्थ-
- १२ [नि] तसमग्रदिङ्मण्डलस्समुरशतविदशतोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरान्सपी-
ठोव्यूहगुरुमनोरथमहाभार-
- १३ [स] र्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषितलवेनापि मुखप-
पादनीयपरितोषस्समग्रलोकागाध-
- १४ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणैस्वभवः खिलीभूतकृतयुगनृ-
पतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्ति-

पं. १ वांथे। मित्राणां पं. २ वांथे। श्रेणी; महेश्वरः पं. ४ वांथे। सत्त्व; संसक्त; परिपा. पं. ५ वांथे। रंजनान्वर्थ.
पं. ६ वांथे। फल. पं. ७ वांथे। स्तत्पाद; जलौघ. पं. १० वांथे। दर्शयिता. पं. ११ वांथे। पार्थिवश्री. पं. १२
वांथे। विजयशो; रांसपीठो; महाभारः;—पं. १३ वांथे। सुखोप. पं. १४ वांथे। स्वभावः—

- १५ र्द्धर्मानुपरोधोज्ज्वलतरिकृतात्थसुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्या-
- १६ नुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राज-
लक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्रइव धु-
- १७ र्यस्तदाज्ञा [सं] पादनकरसतयैवोद्वहन्खेटमुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः
प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरो-
- १८ रलच्छायोपगूढपदपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकापरि-
त्यज्य प्रख्यातपरुषामि [मानैर]
- १९ व्यकतिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनमोदविमलगुणसंहति प्रसभ
[विप्र] दितसकलविलसितगतिनी [च]
- २० जनाधिरोहिभिरशेषैर्देवैरनामृष्टात्युन्नतहृदः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगति-
थविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयग्राह [प्र]-
- २१ काशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्यादिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पा-
दानुध्यातः सकलविद्याधिगम[विहित]
- २२ निखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयस्सत्त्वसंपदात्यागौदार्येण च विगतानुसन्धा-
नाशमहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्ग-
- २३ स्सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगन्धर्वविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरप्यकृ-
त्रि[मप्रश्न]
- २४ य विनयशोभाविभूषणः समरशतजयपता[काहरणप्रत्यलोदग्रबाहुविध्वंसित]-
पतरुं बीजुं
- १ निखिलप्रतिपक्षपद्धौदयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसक-
लनृपतिमण्डला-*
- २ भिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः सच्चरि-
तातिशयित-
- ३ सकलपू[र्वनरपतिर]तिदुस्साधानामपि प्रसाध[यि]ता विसयाणां मूर्त्तिमानि-
व पुरुषकारः परिवृद्धगुणानु-
- ४ रागनिर्भर[चित्तवृ]त्तिर्मनुखि स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिर[धि]गतकलाकला-
पः कान्तिमान्निर्वृतिहेतुरकलङ्क × कुमुद-
- ५ नाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविताप्रकृ-
तिभ्यः परप्रत्ययमर्थवन्त-
- ६ मतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानस्सन्धिविग्रह समासनिश्चयनि-
पुणः स्थानेनुरूपमादेशं

पं. १५ वांथि ज्ज्वलतरीकृता पं. १६ वांथि स्कन्धासक्तां पं. १७ वांथि सत्त्वः. पं. १८ मेका; पौरुषा.

पं. १९ वांथि प्यरातिभिः संहतिः; कलिविलसित. पं. २१ वांथि परममाहेश्वरः. पं. २२ वांथि समाहिता पं. १ वांथि

दर्पोदय. पं. ३ वांथि विषयाणां. पं. ५ वांथि प्रध्वंसित; पर;

- ७ दददुणवृद्धविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णा-
तप्रकृष्टविक्रमोपि क-
- ८ रुणामृदुहृदयः श्रुतवानध्यगर्वित × कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्योभिनिरसिता
दोषवत्तामुदय-
- ९ मुपजतितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितबालादित्य द्वितीयनामा परम
माहेश्वरः श्रीध्रुवसे-
- १० न × कुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकसमाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः पुण्याध्ययनाय
- ११ वलभीस्वतलसन्निविष्टराज्ञीदुड्डाकारितविहारमण्डलंतर्गतगोहक कारितविहारनि-
वास्यार्य्यभिक्षुसङ्घायत्रीवरपिण्डपातश[य]
- १२ नाशनरञ्जानप्रत्ययभिषज्यप्रतिस्काराय बुद्धानां च भगवतां पूजास्नानगन्धधूपपु-
ष्पदीपतैलाद्यर्थविहार-
- १३ [स्य]खण्डस्फुटितप्रतिसंस्काराय पादमूलप्रजीवनाय सुरापेषु कालापकपथके
मसन्तग्रामः सोद्रङ्गस्सो-
- १४ परिकरः सभूतवातप्रत्यायस्सधान्यहिरण्यदेयस्सदशापराधस्सोत्पद्यमानविष्टिकसर्व
राजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय-
- १५ पूर्वदत्तदेवब्रह्मदेयं रहितः आचन्द्रार्काण्यवक्षतसरिपर्वतसमकालीनः आर्य्य-
भिक्षुसङ्घपरिभोग्य उदकातिस[र्ग]
- १६ ण ब्रह्मदायो प्रसृष्टो यतोस्योचितया देवाग्राहारस्थित्यामुञ्जतः कृषतः कर्षयतः प्र-
दिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे-
- १७ वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरस्मद्वंशजैरन्यैर्व्या अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थरं मानुष्यः
सामान्यं च भूमिदानफलमव
- १८ गच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं बहुभिर्वसुधा भुक्ता राज-
भिस्सगरादिभिः यस्य यस्य-
- १९ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्धनानि धर्मयत-
नीकृतानि निर्वान्तमारुप्यप्रतिमानि
- २० तानि को नाम साधुः पुनराददीतः षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः
आच्छेत्ता चानुमन्ताच तान्येव नरके वस्ये
- २१ दूतकोत्र सामन्तशिलादित्यः ॥ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवशम-
हिना ॥ सं ३१० आश्वयुजबह ५ स्वहस्तोमम ॥ २

पं. ७ वांथो वृद्धिः; शालातुरीयः, निष्णातः. पं. ८ वांथो सौहृदय्योपि; दोषवतां. पं. १० वांथो वध्यमानकान्.
पं. ११ वांथो मण्डलान्तर्ग. पं. १२ वांथो नाशनः, प्रतिस्काराय. पं. १४ वांथो हिरण्याः, विष्टिकः; प्रक्षेपणीयः.
पं. १५ वांथो ब्रह्मदेयरहितः; क्षितिः. पं. १६ वांथो योतिसृष्टो. पं. १७ वांथो स्थिरं. पं. २० वांथो ददीतः, वसेत.
५०

ધ્રુવસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો

(શુભ) સંવત્ ૩૧૨ જ્યેષ્ઠ સુદ ૪

આ બે પતરાં એા છે. દરેકનું માપ ૧૩ $\frac{1}{2}$ "x૧૦ $\frac{1}{2}$ " છે, અને બન્નેની એક જ બાજુ ઉપર લેખ છે. પહેલાં પતરામાં ૨૩ અને બીજામાં ૨૧ પંક્તિઓ છે. ૪૪ મી પંક્તિમાં તારીખ આપી છે તેમાંથી ૩૦૦,૧૦, ૨ અને ૪ એવા આંકડાઓની સંખ્યા-ચિહ્નોના દાખલા પૂરા પડે છે.

૧. જી. જુહાપુરે ઈ. એ. ૬, પા.૧૨ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં ધ્રુવસેન ર જાના પતરાંઓને આ પતરાંઓ ઘણાં મળતાં આવે છે.

આ લેખ ધ્રુવસેન(૨)નો છે. દાન લેનાર હંદોગ શાળાના અને ભારદ્વાજ ગોત્રના સ્કંદવસુનો પુત્ર પ્રહ્લાદ માત્રાકાલ છે. તે ગિરિનગર છોડ્યા પછી ખેટકમાં રહેતો હતો. દાનમાં સારસકે-દાર નામનું ક્ષેત્ર આપ્યું છે, આ ક્ષેત્રનું ચોક્કસ માપ તથા સીમા વિગેરે સંપૂર્ણ આપેલાં છે. આમાં આપેલાં સ્થળો નીચે પ્રમાણે છે:--(૧) ગિરિનગર—કાઠિઆવાડમાં જૂનાગઢની ઇશાન કે.ણમાં ગિરનાર પર્વતની તળેટીમાં આવેલું શહેર. (૨) ખેટક—તે ખેડા મહિમદાવાદ ડિસ્ટ્રિક્ટમાં આવેલું હાલનું ખેડા ગણવામાં આવે છે. (૩) કોણુક-પથક, ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટનો પેટામહાલ છે હરિનક-પરિલકા નામનું ગામ એાળખી શકાતું નથી ... તારીખ ઈ. સ. ૬૩૨ ને મળતાં [શુભ-વલર્ન સવરના] વર્ષ ૩૧૨ ના શુકલ પક્ષ ૪ આપેલી છે. સામંત શીલાદિત્ય અને દિવિરપતિ વચ્ચેનું (વશભટ્ટિ નહિ) બન્ને ધ્રુવસેન ર જાનાં પતરાંઓ(ઈ. એ. ૬, પા. ૧૪)માંથી તેમ જ બીજાં-માંથી અપણા જાણવામાં આવ્યા છે.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भागै

पतरू बीजुं

- ३१ परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन*कुशली सव्वानेव
यथा संबद्धयमानकां
- ३२ समज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनगरवि-
निर्गतस्वटकानिवासिभारद्वाजसगोत्रच्छंदोगसब्रह्म-
- ३३ चारिणे ब्राह्मणस्कन्दवसुपुत्रब्राह्मणमात्राकालाय खेटाहारविषये कोणकपथके हस्ति-
कपल्लिकाग्रमे^१ अपरोत्तरसीमि स्वटकं-
- ३४ माग्नेन व्रीहिपिटकचतुष्टयवापं सारसकेदारसंज्ञितं क्षेत्रं सअष्टीकं यत्राघाटनानि
पूर्वस्यान्दिशि अङ्गोलिकेदारः जरपथश्च
- ३५ दक्षिणस्यान्दिशि मलिवापिवहः भर्त्ताश्रितटाकवहश्च अपरस्यान्दिशि मातङ्गके-
दाराः तथा मलिवापी । वीरवर्मतटाकपरिवाहश्च ।
- ३६ उत्तरस्यान्दिशी^२ वीरवर्मतटाकं । आदित्यभटसङ्कभ्रष्टि इन्द्रवर्मसङ्कभ्रष्टीच ।
एवमेतच्चतुराघाटनविशुद्धं क्षेत्रं सअष्टीकं सोद्वज्जं
-
- ३९ धर्मदायो निसृष्टो
-
- ४३ दूतकोत्र सामन्तशीलादित्यः
- ४४ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवन्नभट्टिना ॥ सं ३०० १० २ ज्येष्ठ
सु ४ स्वहस्तो मम

१ मूल पतराभांथी, पहेली ३० पङ्क्ति भाटे जुओ ४. ओ. वो. ६ पा. १२ २ वांथो समाज्ञा ३ वांथो
खेटक ४ वांथो च्छन्दो.—५ वांथो ग्रामे ६ वांथो खेटक ७ वांथो दिक्षि.

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં ગોરસનાં તામ્રપત્રો*

[ગુપ્ત] સંવત્ ૩૧૩ શ્રાવણ સુદ ૧૪

આ બે પત્રોમાં એક સંપૂર્ણ દાન બનેલું છે. તે કાઠિયાવાડમાં ભાવનગર રોડના મહુવા ઈન્સ્ટ્રક્ટના ગોરસ નામના ગામડામાંથી ઈ. સ. ૧૯૦૮ માં મળી આવ્યાં હતાં, અને હાલ ભાવનગરના આરટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યાં છે.

આ પત્રોમાં અતિ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે અને તેનું વજન આશરે ૧૬ પૌંડ છે. વલ્લી રાજાઓની હુમ્મેશની મુદ્રા વડે તે એક બીજા સાથે જોડેલાં છે. તેની એક જ બાજુ ઉપર લખાણ છે, અને તેનું માપ ૧૫૩"×૧૧૩" છે. ચાર હાંસીઓ ઉપર તેની કેર ઉડી વાળી લખાણનું રક્ષણ કરેલું છે. પહેલા પત્રા ઉપર ૨૪ અને બીજા ઉપર ૨૫ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો મોટા અને ચોક્કા કોતરેલા હોઈ સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે.

પરમમાહેશ્વર શ્રી-ધ્રુવસેન, જેને બાલાદિત્ય પણ કહે છે, તેણે આ દાનપત્ર વલ્લીમાંથી બહાર કઢ્યું છે. પોતાનાં કોઈ પણ દાનપત્રોમાં તે કોઈ રાજકીય મદકામ ધારણ કરતો નથી. પ્રશંસા-વાળી પ્રસ્તાવના, તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું વર્ણન, ઈ. એ. ૬. પા. ૧૨. માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં સંવત ૩૧૦ નાં તેનાં દાન મુજબ જ છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત્ ૩૧૩ નાં શ્રાવણ સુદ ૧૪ છે. આ રાજાનું પહેલામાં વડેલું દાનપત્ર ઉપર કહ્યું તે (સંવત્ ૩૧૦ નું) છે, અને મોડામાં મોડું સં. ૩૨૧ નું છે. (જુઓ, એ. ઈ. ૮, પા. ૧૬૪) આ જ રાજાનાં બીજાં બે વધારે દાનપત્રો બન્ને સં. ૩૨૦ નાં, જે. બી. બી. આર. એ. એસ. વો. ૨૦ પા. ૬ અને એ. ઈ. વો. ૮, પા. ૧૮૮ માં પ્રસિદ્ધ થયાં હતાં. આ રાજાનું એક વધારે સંવત્ ૩૧૨ નું દાનપત્ર અપ્રસિદ્ધ રહ્યું છે.

આ દાન લેનાર સામવેદના અનુયાયી અને કપિષ્ઠલ* ગોત્રના બે બ્રાહ્મણો છે. તેઓ વેલા-પદ્ર છોડી ગોરકેશ આવી વસ્યા હતા. એક બ્રાહ્મણનું નામ દેવકુલ હતું, તે શર્મન નામના બ્રાહ્મણના પુત્ર હતો. બીજો, જે પહેલાનો ભત્રિજો હતો, તે બ્રાહ્મણ દત્તિલેનો પુત્ર. ભાદ નામનો હતો.

તેઓને આપેલી મિલકતનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) સુરાષ્ટ્રમાં વટપલિકા પ્રદેશમાં આવેલાં બહુમૂલ નામના ગામડામાં એક ૧૦૦ પાદા-વત્તનું ત્રણ ભાગવાળું ક્ષેત્ર. પહેલો ભાગ તે ગામની નેરત્યમાં આવેલો છે. તેની સીમા—પૂર્વે આમ્રગર્તા, દક્ષિણે પણ આમ્રગર્તા, પશ્ચિમે સંઘનું^૧ ક્ષેત્ર, (અને) ઉત્તરે દેવીનું ક્ષેત્ર છે. તેની પશ્ચિમ દિશામાં બીજો ભાગ આવેલો છે, જેની સીમા—પૂર્વે કુમારભોગને બ્રહ્મદેય^૨ તરીકે આપેલું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશ (ગામ)ની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને પુટકનું ક્ષેત્ર છે. એ જ પ્રમાણે તે જ પશ્ચિમ દિશામાં ત્રીજો ભાગ છે. તેની સીમા—પૂર્વે ગોરક્ષિત^૩ ક્ષેત્ર, દક્ષિણે સ્થવિરઠનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે પઠીશૂર, (અને) ઉત્તરે કુટુમ્બિ કુટુમ્બકનું ક્ષેત્ર.

* જ. બા. બાં રા. એ. રો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૫૦-૫૩ ડી. બી. ટ્રિન્કલકર. ૧ આ શબ્દની ગોત્રના અર્થમાં વપરાશ માટે જુઓ સિદ્ધાન્તકૌમુદી પ્ર. ૭ પા. ૩ શ્લો. ૪૧ ૨ બીજો બ્રાહ્મણ ભાદ, દેવકુલ અથવા તેના બાપ શર્મનનો ભત્રિજો હતો કે નહિ તે સ્પષ્ટ નથી. આજલી હકીકતમાં બંને દાન લેનારા કાકા ભત્રિજાના સગમન્ધી તરીકે છે. જ્યારે પાછલી હકીકતમાં પિત્રાઈ તરીકે છે. ૩ આ કદાચ મિમ્માનો મઠ હશે કે જેનું દાન તે જ ગામમાં ૬૫ વર્ષ પહેલાં અપાયું હતું (જુઓ સંવત ૨૪૮ નું દાનપત્ર ઈ. એ. વો. ૫, પા. ૨૦૬) ૪ સાધારણ દાન સાથે નહિ અપાતા ચોક્કસ હકો સહિત બ્રહ્મદેય દાન હોય છે. ૫ ટોરોને ચરવા માટેની જગ્યા (સરખાવો મરાઠી શબ્દ જાયરાન)

(૨) તથા આ બહુમૂલ નામના ગામડામાં જ તેની પશ્ચિમ દિશામાં એક બીજું ૧૦૦ પાદા-વર્તનું ત્રણ ભાગવાળું ક્ષેત્ર આપેલું છે. પહેલા ભાગની સીમા : પૂર્વે આદ્યણ ભાવનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે સંઘનું ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે સ્થવિરનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે કુટુમ્બિ કુટુમ્બકનું ક્ષેત્ર છે. બીજા ભાગની સીમા : પૂર્વે સ્થવિરનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર, દક્ષિણે કુમારભોગનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર, પશ્ચિમે ભુણ્ણનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર, અને ઉત્તરે પછીશૂરનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર.

ત્રીજા ભાગની સીમા-પૂર્વે સંઘનું ક્ષેત્ર, દક્ષિણે ગોરકેશની હદ, પશ્ચિમે પણ ગોરકેશની હદ, અને ઉત્તરે કુમાર ભોગનું અદ્વાદેય ક્ષેત્ર.

આ દાનપત્રનો દ્વતક, અમલ કરનાર અધિકારી સામંત શીલાદિત્ય છે. તે રાજકુટુંબનો હોય એવું લાગે છે. સં. ૩૧૦ ના દાનપત્રમાં પણ એ જ માણસ દ્વતક છે. પરંતુ ધ્રુવસેનનાં બીજાં દાનપત્રોમાં દ્વતક રાજપુત ખરચહુ છે.

આ દાનપત્ર મુખ્ય મંત્રી (દિવિરપતિ) વત્રભટ્ટિ જે સંધિ અને વિચહનો પણ મંત્રી હતો, (સંધિવિગ્રહાધિકૃત) તેણે લખ્યું હતું. સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રનો પણ એ લેખક હતો.

દાનપત્રમાં લખેલાં સ્થળોમાંથી, વેલાપટ્ટ ચોક્કસપણે ઓળખી શકાતું નથી. પરંતુ તે સં. ૨૧૦ અને ૨૫૨ નાં બીજાં બે દાનપત્રોમાં લખેલું છે. સંવત્ ૨૫૨ ના દાનપત્રમાં આરીસ્થકી-માં આવેલું જણાવેલું છે. કાઠિયાવાડના અમરેલી ડિસ્ટ્રિક્ટના હાલના 'ઝાર' સાથે આરી ઓળખાવી શકાય.

ગોરકેશ, હાલનું, ભાવનગર સ્ટેટના મહુવા ડિસ્ટ્રિક્ટનું ગોરસ ગામડું, જ્યાંથી આ પત્રનાં મળ્યાં છે તે જ છે. બહુમૂલ ગામ, વટપલ્લિકા સ્થલીમાં આવેલું, સં. ૨૪૮ ના દાનપત્રમાં પણ આપેલું છે, પણ ઓળખી શકાતું નથી.

અક્ષરાન્તરં

પહેલું પત્રું

- ૧ ઔ^૧ સ્વસ્તિ વલર્ભાતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાળૌમતુલબલસર્મ્યન્નમણ્ડલામો-
ગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપા-
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનરક્તમૌલૈભૃતશ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રીયઃ
પરમમાહેશ્વરશ્રીભટાર્કા-
- ૩ દવ્યવચ્છિન્નરાજવદ્ધૌન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ-
મૃતિસ્વક્લ્લદ્વિતીયવાહુરેવ સમ
- ૪ દપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂર્દારત્નપ્રભાસંસવત-
પાદનસ્વરશ્મિસદૃતિઃ સક-
- ૫ લસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરજ્જનાન્વર્થરાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈ-
ર્યમામ્ભીર્યબુદ્ધિસમ્પન્નિઃ સ્મરશશા-
- ૬ ક્લૌદ્રિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા ત્રિર્ણંદ-
પાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલે પ્રાર્થના-
- ૭ ધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલામોગપ્ર-
મોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહ-
- ૮ સેનસ્તસ્ય સુતસ્ત્વાદનસ્વમયૂસ્વસન્તાનવિસુતજાહ્નવીજલૌઘપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ
પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાન-
- ૯ સમ્પદૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈર્મુગૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસા-
પિતાસ્ત્રિલઘુનુર્દરઃ પ્રથમનરપતિ-
- ૧૦ સમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનાં અપાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાં
દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવા-
- ૧૧ સસ્યૈ સહૃતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમોઃ^{૧૨} વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિ-
વશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીધરસેનઃ
- ૧૨ તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિ-
હ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયૌશોભા-
- ૧૩ સનાથમણ્ડલાગ્રધૈ તિભાસુરતરાન્સૈપીટોદ્દગુર્લ્લમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરા-
પરવિભાગાધિગમવિમલમતિર-

૧ મૂળ પત્રમાંથી. ૨ ચિહ્નરૂપે. ૩ વાંચો મૈત્રકાળામતુલ ૪ પહેલાંનાં તામ્રપત્રોમાં સપ્ત લખેલ છે બુધ્યો.
એ. ઇ.વો. ૩ પા. ૩૧૯ પ આ શબ્દો માટે બુધો ઈ.એ.વો. ૪૮ પા. ૨૦૭ ૬ વાંચો શ્રિયઃ ૭ વાંચો વંશાન્માતા.
૮ વાંચો ચૂડા. ૯ વાંચો ક્ષણાદ્કાદ્રિરાજો. ૧૦ વાંચો તૃણ. ૧૧ વાંચો ફલઃ. ૧૨ વાંચો સંહતા. ૧૩ વાંચો
પિકમો. ૧૪ વાંચો માહેશ્વરઃ ૧૫ વાંચો વિજય. ૧૬ વાંચો બુતિ. ૧૭ વાંચો તરાંસ. ૧૮ વાંચો ગુહ.

- १४ पि सर्व्वतः सुभाषितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगाम्भीर्य्यहृ-
दयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरम-
- १५ कल्याणस्वभावः खीलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिः धर्म्मनुपरो-
धोज्ज्वलतरीकृतात्थसुखसम्पदुपसेवा-
- १६ निरुद्धवर्म्मादित्यद्वितीयनाम्ना परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः तस्यानुजस्त-
त्पादानुद्घातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्या-
- १७ दरवता सममिलवनीयामपि राजलक्ष्मीस्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्य्यः तदा-
ज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्वहनखेदसुख-
- १८ रतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगू-
ढपादपीठोपि परावशाभिमान-
- १९ रसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभि-
रनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखि-
- २० लभुवनामोदविमलगुणसङ्गति प्रसभविघटितसकलकली विलसितगतिः नीचजना-
धिरोहिभिरशेषैर्दोषैर्नामृष्टात्यु-
- २१ जतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथविषक्वविषतिपतिलक्ष्मास्वयम-
हैप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
- २२ धिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्य तनयः तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधि-
गमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः परितोषातिशयः
- २३ सत्त्वसम्पदा त्यागौडायेर्णे च विगतानूं संधानाशमादितारातिपक्षमनोरथाक्वभङ्गः
सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्र-
- २४ कलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिः अकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः
समरशतजयपताका-

पतरुं बीजं

- २५ हरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदण्डोदयः स्वधनुः प्रभावप-
रिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्ड-
- २६ लाभिनन्दितशासनः परममहेश्वरः श्रिधरसेन. तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः स-
चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरसिदु-
- २७ स्साधार्नो[ना*]मपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगु-
णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वय-

१ वांथो खिलीभूत. २ वांथो लक्षणीया ३ वांथो संहतिः ४ वांथो कलि. ५ वांथो शेषैर्दोषै. ६ वांथो
स्वयं. ७ वांथो संख्या. ८ वांथो त्यागौदायेण. ९ वांथो तानुसंधानसमा. १० वांथो प्रत्ययो. ११ वांथो
विध्वंसित. १२ आतो डानो म डपः भूशयो छ. १३ वांथो माहेश्वरः १४ वांथो श्री. १५ वांथो दुस्साधमा.

- ૨૮ મમ્યુપપત્તઃ પ્રકૃતિભિઃ અધિગતકલાકલાપઃ કાન્તિમાન્નિર્વિતિહેતુરકલકલ્લુ ~કુમુ-
દનાથઃ પ્રાજ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગન્તરાલ્લ પ્રધ્વન્સિ—
- ૨૯ તધ્વાન્તરાશિઃ સત્તોદિતસ્સવિતા પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્થવન્તમતિવહુતિથપ્ર-
યોજનાનુબન્ધમાગમપરિપૂર્ણ વિદધાનઃ સન્ધિવિગ્ર—
- ૩૦ હસમાસનિશ્ચયનિપુણઃ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં દદદ્રુણવૃદ્ધિવિધાનજનિતસંસ્કારસ્સાધૂતાં
રાજ્યસૌલાતુરીયતન્ત્રયોરુભયોરપિ
- ૩૧ નિષ્ણાતઃ પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ શ્રુતવાનપ્યગર્વિતઃ કાન્તોપિ પ્રશમી
સ્થિરસૌહૃદયોપિ નિરંસિતા દોષવતાં ઉદય—
- ૩૨ સમયસમુપજનિતજનતાનુરાગર્પારપિહિતભુવનસમાર્થિતપ્રાચિતચાલાદિત્યદ્વિતીયના-
મા પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેન~ કુશલી
- ૩૩ સર્વાનેવ યથા સંમ્બૃદ્ધચમાનકાન્સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંદિવિતં યથા મયા માતા-
પિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય વૈલાપદ્રવિનિર્મિતગોરકેશનિવાસિકપિ—
- ૩૪ ઇલસગોત્રછઃદોગસબ્રહ્મચારીબ્રાહ્મણશર્મપુત્રબ્રાહ્મણદેવકુલતથૈતદ્વાતૃવ્યબ્રાહ્મણદક્ષિ-
લપુત્રબ્રાહ્મણમાદાભ્યાં સુરાષ્ટ્રેષુ વટપટ્ટિકાર્થલ્યા-
- ૩૫ ન્તર્ગતચહુર્મ્લગ્રામેત્રિલ્ખણ્ડાવસ્થિતપાદાવર્તશતપરિમાણં ક્ષેત્રં યત્ર દક્ષિણાપરસી-
ન્નિ પ્રથમલ્ખણ્ડે યસ્ય આઘાટનાનિ પૂર્વતઃ આગ્રગર્તી દક્ષિણત આગ્રગ—
- ૩૬ ત્તી ચ અપરતઃ સઙ્ઘકષેત્રં ઉત્તરતઃ દેવીકષેત્રં તથાપરસીન્ની દ્વિતીયલ્ખણ્ડે યસ્યા-
ઘાટનાનિ પૂર્વતઃ કુમારભોગબ્રહ્મદેવકષેત્રં દક્ષિણતઃ ગોરકેશસીમા
- ૩૭ અપરતઃ ગોરકેશસીમૈવ ઉત્તરતઃ બુદ્ધકષેત્રં તથાપરસીન્નૈવ તૃતીયલ્ખણ્ડે યસ્યા આ-
ઘાટનાનિ પૂર્વતઃ ગોરકષિતકષેત્રં દક્ષિણતઃ સ્થવિરકબ્ર—
- ૩૮ હ્મદેવકષેત્રં અપરતઃ ષષ્ઠિશુરબ્રહ્મદેવકષેત્રં ઉત્તરતઃ કુટુમ્બિકુહુણ્ડકષેત્રં તથાસ્મિ-
ન્નેવ બહુમૂલગ્રામે અપરસીન્નિ દ્વિતીયત્રિલ્ખણ્ડાવસ્થિતપા—
- ૩૯ દાવર્તશતં યત્ર પ્રથમલ્ખણ્ડસ્યાઘાટનૈનિ પૂર્વતઃ બ્રાહ્મણભાવકષેત્રં દક્ષિણતઃ સઙ્ઘ-
કષેત્રં અપરતઃ સ્થવિરબ્રહ્મદેવકષેત્રં ઉત્તરતઃ કુટુમ્બિકુહુણ્ડકષેત્રં
- ૪૦ તથા દ્વિતીયલ્ખણ્ડસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વતઃ સ્થવિરકબ્રહ્મદેવકષેત્રં દક્ષિણતઃ કુમ[મા]
રભોગબ્રહ્મદેવકષેત્રં અપરતઃ ગણ્ણબ્રહ્મદેવકષેત્રં ઉત્તરતઃ ષષ્ઠિશુ—
- ૪૧ રબ્રહ્મદેવકષેત્રં તથા ત્રિતીયલ્ખણ્ડસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વતઃ સઙ્ઘકષેત્રં દક્ષિણતઃ ગોરકે-
શસીમા અપરતઃ ગોરકેશસીમૈવ ઉત્તરતઃ કુમારભોગબ્રહ્મ—

૧ વાંચો નિર્વૃત્તિ. ૨ વાંચો રાલ. ૩ વાંચો ધ્વન્સિ. ૪ શાલા. ૫ વાંચો હૃદયોપિ. ૬ વાંચો સમ્બન્ધ. ૭
આનો પાઠ વેલાપદ્ર હોતો બ્લેઢએ બુઓ એ. ઇ. વો. ૧૪ પાનું ૨૫૫ અને ઇ. એ. વો. ૧૪૫ા. ૧૦. ૮ વાંચો સ્થલ્યન્ત
૯ ઇ. એ. વો. ૪ પાનું ૧૩૪ ના તાત્રપત્રમાં પશુ આ ગામનું નામ છે. અહુમૂલ સાચો પાઠ લાગે છે. ૧૦ વાંચો
સીમ્નિ. ૧૧ વાંચો દક્ષિણતઃ ૧૨ વાંચો સીમૈવ. ૧૩ વાંચો યસ્ય. ૧૪ વાંચો શુર. ૧૫ વાંચો સ્યાઘાટનાનિ
૧૬ વાંચો કષેત્ર. ૧૭ વાંચો કષેત્રં ચ ૧૮ વાંચો તૃતીય. ૧૯ વાંચો સ્યાઘાટનાનિ. ૨૦ વાંચો દક્ષિણતઃ ૨૧ વાંચો સીમૈવ

- ४२ देयकषैत्रं एवमेतदुपरिलिखितषट्पण्डावस्थितं भूपादावर्चशतद्वयं सोद्रङ्गसोपरिकरं
सभूतवातप्रत्यायं सैधान्यहिरण्यदेयं सदशापरा—
- ४३ धं सोत्पद्यमानविष्टिकं सर्वराजकायानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयवर्ज-
भूमिच्छिद्रनृत् येनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वत—
- ४४ समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निसृष्टः यतोनयोः
उचितयो ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जातः कृषतः कर्षयतोः
- ४५ प्रदिशतोर्वा न कैश्चिद्व्यासेधै वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यसद्वृक्षैर्जनै-
र्वा अनित्यान्यैश्चर्याप्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमि—
- ४६ दानफलमवगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तं च ॥ बहुभि-
र्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः[१*]यस्य यस्य
- ४७ यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यमयाक्षरेन्द्रैर्द्धनानि धर्मायत-
नीकृतानि । निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम
- ४८ साधुः पुनराददित ॥ षष्ठं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठाति भूमिदः[१*]आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दैतकोत्र ।
- ४९ सामन्तशीलादित्य : [१*]लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविर्पतिवन्नभ-
ट्टीनी । सं ३०० १० ३ श्रावण शु १० ४ [१*]स्वहस्तो ममऽऽऽ

१ वांथि प्रत्यायं. २ वांथि न्यायेना. ३ वांथि यतोनया उचितया. ४ वां भुञ्जतः ५ वांथि कर्षयतः
६ द्रव्याषे ७ वांथि वंश ८ वांथि ददीत ९ वांथि षष्ठि १० वांथि तिष्ठति १२ वांथि ७४२२० नथी.
१३ ५ ७५२२० १६ २६ ४२१

વળામાંથી મળેલાં ધ્રુવસેન ર જાનાં તામ્રપત્રો

શુ. સ. ૩૧૬ ઈ. સ. ૬૩૮.

ઈ. સ. ૧૬૩૦ માં વળામાંથી મળેલાં પાંચ તામ્રપત્રો પૈકીનું આ એક છે. તે ધ્રુવસેન ખીજના સમયનું અને શુ. સ. ૩૧૬ ના વર્ષનું છે. તે મુકામેથી અપાયું છે.

વંશાવલિ. ભટાર્કના વંશમાં શુભસેન જન્મ્યો હતો. તેને દીકરો ધરસેન ખીજો હતો. તેને દીકરો શીલાદિત્ય ઉર્ફે ધર્મોદિત્ય નામે હતો. તેને નાનો ભાઈ ખરચહ, તેને દીકરો ધરસેન અને તેને નાનો ભાઈ ધ્રુવસેન ખીજો હતો.

દાનવિભાગ---વલ્લભીની પડોશમાંના ચક્ષુસુર વિહાર પાસે પુન્નભટ્ટે (પૂર્ણભટ્ટે) બંધાવેલા વિહારમાં રહેતી ભિક્ષુણીઓના સંઘ માટે કપડાં ખોરાક તથા દવા મેળવવા વાસ્તે તથા ભગવાન બુદ્ધની પૂજા માટે જોઈતાં ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ વિગેરે વાસ્તે અને વિહારના તુટક ભાગના જીર્ણોદ્ધાર વાસ્તે સુરાષ્ટ્રમાં રોહનક પ્રાંતમાંના નગદિજનક નામનું ગામડું ધ્રુવસેને દાનમાં આપ્યું.

સામન્ત કકુકની માના આબરૂદાર કુટુંબમાં પૂર્ણભટ્ટ જન્મ્યો હતો.

ધ્રુવસેન રાજનું તામ્રપત્ર

ગુપ્ત સંવત્ ૩૨૦ આષાઢ સુદ. ૬૩૯-૪૦ ઇ.સ.

આ દાનનાં બે પતરાં છે અને બન્નેમાં અંદરની બાજુએ લેખ ફોતરેલ છે. તે બે કડીથી બાંધેલાં છે અને એક કડી ઉપર મુદ્રા છે, જેમાં બેઠેલો વૃષ અને શ્રી ભટક : અક્ષરો છે. બીજું પતરું જમણી બાજુએ ઉપરના ભાગમાંથી ખંડિત છે અને પહેલી પાંચ પંક્તિના અમુક અક્ષરો ગયા છે. પણ બીજાં દાનપત્રોમાંથી તે અક્ષરો અટકળી શકાય છે. પતરાંનું માપ ૧૩" x ૮ ૧/૨" છે અને લેખના રક્ષણ માટે ફોર જરા વાળેલી છે. ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે આપેલ ધ્રુવસેન બીજાના શાસનની સાથે અક્ષરો મળતા આવે છે. ઉપરાંત આમાં આદ્ય "એ" પં. ૧૭ માં ઈકો-માં મળે છે. અક્ષરો બહુ ઉંડા ફોતરેલા નથી પણ પતરાં પાતળાં હોવાથી અક્ષરો પાછળની બાજુ દેખાય છે. અક્ષરની ઉંચાઈ સરેરાસ ૩" છે. બીજા પતરાની પં. ૨૨ માં ૩૦૦,૨૦ અને ૧ નાં ચિન્હો છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને બીજા પતરાની પં. ૧૯ થી ૨૧ સુધીમાંના શ્લોકો સિવાય આખો લેખ ગદ્યમાં છે.

લેખ ધ્રુવસેન બીજાના સમયનો છે અને ત્રિસંગમઠના સ્વતંત્રમાં પ્રતિષ્ઠિત કૌટુંબમહિષા દેવીના લાભાર્થે તે રાજ્યે આપેલા દાન સંબંધી છે. તરસમિઆમાં અત્યારે પણ કૌટુંબ દેવીનું મંદિર અસ્તિત્વમાં છે. દાનવાળા વિભાગમાં પ્રાપ્તિય અને ગુદાદાન શબ્દો છે, જેનો અર્થ કદાપી શકાતો નથી પણ એમ જણાય છે કે મહારાજ દ્રોણસિંહે કાંઈ દાન આપેલું, પણ તેનો લોગવટો થોડા વખત પછી ખંધ પડેલો. તેટલા માટે ધ્રુવસેન તે દાન કાયમ કરે છે અને વિશેષ-માં હુકમ કરે છે કે મન્દિરના ખર્ચ માટે ત્રિસંગમઠ સ્વતંત્રની તેજુરીમાંથી દરરોજ રૂપાનો એક શિક્કો આપવો. લેખનો સંવત ૩૨૦ (૬૩૯-૪૦ ઇ. સ.) છે અને તેથી યુએન સીઆંગ ઇ. સ. ૬૪૦ માં પશ્ચિમ હિંદમાં આવ્યો ત્યારે વલ્લીનો રાજા તુલુહોપોતુ તે આ ધ્રુવસેન હોવો બીજાએ એમ પુરવાર થાય છે. આ રાજનું બીજું દાનપત્ર સં. ૩૧૦ (૬૨૯-૩૦ ઇ. સ.)નું ઇ. એ. વો. ૬ પા. ૧૩ મે પ્રસિદ્ધ થયું છે. ઇબારત બન્નેની સરખી છે પરંતુ તેમાં વલ્લી સ્વતંત્રમાં રહેતા બુદ્ધ સાધુને દાન આપ્યાની હકીકત છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું

પં. ૧-૨૪ ઓં સ્વસ્તિ વિજયવલ્ભીતઃ પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મત્રકાનામતુલ્લભસમ્પન્નમણ્ડલાભોગ
સંસક્તસંપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પ્રતાપાપનતદાનામાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલ-
ભૃતશ્રેણીચલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીમદાકાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃ-
ચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધાન્તાશેષકલ્મષઃશૈશવાત્પ્રભૃતિસદ્ગદ્વિતીયવાહુરેવ સમદપર-
ગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદન-
સ્વરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્શરિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્ત્યરાજ-
શબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુ-
રુધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષત્વવીર્યફલઃ
પ્રાર્ત્થનાધિકાર્ત્થપ્રદાનાનન્દિત્વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડ-
લાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદનસ્વમયૂક્સંતાનવિસ્ત-
તજાહવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસંપદ્ધરૂપલોભા-
દિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈઃ ગુણૈઃ સહજશક્તિશિશ્વેશ્વેશ્વિસ્માપિતાસ્વિલ-
ધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસુષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપાકર્તા પ્રજોપધાત-
કારિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતા શ્રીસરસ્વત્યેરેકાધિવાસસ્ય સહોપપતિપક્ષલક્ષ્મિપરિ-
ભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્ત્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ
તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ્રસ્થગતસમગ્રદિહ્મ-
ણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાશ્ચમણ્ડલાગ્રદ્યુતિભાસુરતરાંશપીઠોઽવ્યૂહગુરુમનોરથમ-
દ્વાભાવઃ સર્વવિદ્યાપરાવરભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભાષિતલલેનાપિ સ્વોપ-
પાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાઢગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-
કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિઃ ધર્માનુપ-
રોધોઽઙ્ગલતરીકૃતાર્થસુખસંપદુપસેવાનિ રૂઢધર્મ્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ
શ્રીશીલાદિત્યઃ તસ્યાનુજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યદર-
સમભિલષણીયામવિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્રહ્વ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈ-
કરસતયૈવોદ્રહનસ્લેહસુસ્વરતિર્ભ્યાં અનાયાસિતસત્ત્વસંપત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્ધશ્ચકૃતનૃપ-
તિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદર્પાઠોપિ પરાવજ્ઞામિમાનરસનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણ-
તિમેકાં પરિત્યજ્ય પ્રભુયાતપૌરુષામિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતપ્રતિક્રિયાપાયાઃ કૃત-
નિસ્વિલભુવનામોદવિમલગુણસંહતિઃ પ્રસભવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિન્નિચજ-

૧ ક્રો. ઇ. ઇ. વો. ૩ પા. ૧૭૧ મે અગ્રીજાના શીલાદિત્ય ૭ માતા સંવત્ ૪૪૭ તામ્રપત્રમાં આ ભાગ
મૂળ તરીકે લખેને અને તેમાં પ્રગટ કર્તાએ આપેલા પાઠ ફેર દાખલ કરીને આ અક્ષરાન્તર ઉપજાવ્યું છે. તેથી
દરેક પંક્તિની શરૂવાત બાજી શકાઈ નથી.

नाधिरोहिभिरशेषैः देवैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयोगण-
तिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममा-
हेश्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्यतनस्तत्पादानुध्यातः

पतरुं बीजं ?

पं. २५-३६ सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनःपरितोपातिशयः सत्त्वसम्पदात्ययोदा-
र्येण च विगतानुसन्धानासमाहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभंगः सम्यगुपलक्षितानेक-
शास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभू-
षणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्प्यो-
दयः स्वधनुः प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशा-
सनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयित-
पूर्वधनरपतिः दुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगत-
कलाकलापः कान्तिमान्निद्रातिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यपतापस्थगितदिग-
न्तरालः प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितस्सविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थ-
वन्तमतिबहुतिथप्रज्योजनानुबंधमागमपरिपूर्णं विद्वानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चय-
निपुणः स्थानमनुपदेशं ददतां गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यशाला-
तुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृतिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्य-
गर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतामुदयसमलसमुप-
जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमस्थितप्रथितबालादित्य

३७ द्वितीयनामा परमाहेश्वरश्रीध्रुवसेनः कुशलि सर्वानेवयथासंबन्धमानकान्समाज्ञा-
पयत्यस्तुवस्संविदितं

३८ यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय त्रिसतिमकस्वतलप्रतिष्ठित कोट्टम्माहिकादेवी
पादेव्याः महाराजद्रोणसिंहेन त्रिसङ्गमक

३९ प्रपीयवापीषुताग्रज्ञासनं भिलिख्य गुदादानं प्रतिपादितमन्तराच्च विच्छिर्गनीतं तद-
स्मभिर्मग्नधुष्पधूपदीपतैलाद्योपयो—

४० गाय देवकुलस्य च खण्डस्फटितप्रतिसंस्करणाय पादमूलजीवनाय च समुत्सम्कलि-
तं तथात्रिसङ्गमक(स्वतल)गजत्प्रैत्यहं

१ अनुभाते २ वांथो त्रिसङ्गमक ३ वांथो ज्ञासने ४ वांथो प्रतिपादितं ५ वांथो विच्छिर्गनीतं ६ वांथो
अस्माभिर ७ वांथो गजत्

- ४१ तन्नियुक्तेन रूपक एको देवो क्षयनीवीत्वेन देव्याः पूजाहेतोर्धर्मदायो निसृष्टः
यतो न केनचिद्व्यासेधे वर्तितव्यं आगामिभद्रन्-
- ४२ पतिभिरस्मद्वंशज्यैरन्यैर्वा अनित्यैश्चर्यान्वस्थिरमानुष्यसामान्यं दानफलमव-
च्छद्विरे अयमस्मदायानुमन्तव्यः प्रतिपालयित
- ४३ व्यश्च त्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य यस्य यदा
भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं यानि
- ४४ हदारिद्यभयेन्द्रेन्दैर्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाख्यप्रतिमानितानी कोनाम
साधु पुनराददीत
- ४५ षष्टिवर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छत्तो चानुमन्तो च तान्येव नरके
वसेदिति ॥ दूतको नृराजपुत्र श्री खरग्रहः
- ४६ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृत दिविरपति चत्रभट्टिपुत्रदिविरपति स्कन्दभटेन ॥
सं ३००१२० आषाढ सु । स्वहस्तो मम

१ वांशे वंशजैः २ वांशे अनित्य ३ वांशे अस्थिरं मानुष्यं ४ दानफलम् ५ वांशे अवगच्छद्विरे
६ वांशे अस्मदायो ७ वांशे इत्युक्तं च ८ वांशे फलं यानि ९ वांशे मयान् १० वांशे षष्टि
११ वांशे आच्छेत्ता १२ वांशे अनुमन्ता

ભાષાન્તર

૧૩. પરમ માહેશ્વર ધ્રુવસેન કુશળ હાલતમાં સંબંધવાળા સર્વને અનુશાસન કરે છે:—
તમને જાહેર થાયો કે:—

૧૪-૧૬. મહારાજ દ્રોણસિંહે તેનાં માતાપિતાના પુણ્ય અર્થે પ્રાપ્તિઓમાં ત્રાંબાપત્રપર લખી ત્રિસંક્રમકના સ્વતંત્રમાં સ્થાપિત કૌટુંબમહિકાદેવી અર્થે ગુહાદાન (?) અને ત્રિસંક્રમકનાં સરોવર કર્યાં. અને સમય વીતે (તે દાનના ઉપલોગ)નો પ્રતિબંધ થયો હતો. આ (દાન) માં અમારાથી ગન્ધ, કુસુમ, ધૂપ, દીપ, તેલ, આદિ માટે અને મંદિરના ખંડિત અથવા જીર્ણ થયેલા ભાગના ઉદ્ધાર (સમારકામ) માટે અને તેના પૂજારીના પાલન માટે અનુમતિ અપાઈ છે.

૧૬-૧૭ અને ત્રિસંક્રમકના સ્વતંત્રના સંચય (અબ્જના)માંથી પ્રતિદિન એક સ્થાને સિદ્ધો નિત્ય દાન તરીકે, ત્યાં નીમેલા માણસથી દેવીની પૂજા અર્થે દેવાના છે. તે ધર્મદાન તરીકે અપાયું છે, જેથી કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

૧૮-૧૯ અને આ અમારા દાનને, અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ પ્રભુત્વ અનિત્ય છે, માનુષ્ય લક્ષ્મી અસ્થિર છે, અને દાનનું ફળ (દેનાર અને રક્ષનારને) સામાન્ય છે, એમ જોઈ અનુમતિ આપવી અને રક્ષવું.

૧૯-૨૦. અને નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—સગરથી માંડી ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપલોગ કર્યો છે અને જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તે સમયનું ફળ છે. દારિદ્ર્યના ભયથી નૃપોએ આ જગમાં સત્પાત્રોમાં દીધેલી લક્ષ્મી જે ઉપલોગ થયેલી માળા સમાન છે તે કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

૨૧ ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦૦૦૦ વર્ષ વસે છે, પણ તે હરી લેનાર અથવા હરણુમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વસે છે. હૂતક રાજપુત્ર ખરબહ છે.

૨૨ સંધિવિશ્વહિક અને દિવિરપતિ કૃત્તલદિના પુત્ર દિવિરપતિ રકન્દભટથી આ લખાયું છે. સં. ૩૨૦ (ઇ. સ. ૫૦૨-૩) અષાઢ શુ. ૧.

મારા સ્વહસ્ત.

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં નોગાવાનાં તામ્રપત્રો*

ગ્રુમ સંવત્ ૩૨૦ (ઈ. સ. ૬૩૬-૪૦) ભાદરવા વદિ ૫

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ દરબારની છે. તે મધ્ય હિન્દુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યા હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનનો એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો, તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ મૈલ પર નોગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કૂવો, તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૬૧માં, આ પતરાંઓ મળ્યાં હતાં. દરેક જોડી બે તામ્રપત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની ઠીક બાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે, અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે. અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨ ૧/૨" અને ૨" માપનો છે. તેમાં બાહેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ મુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે અને તેની નીચે શ્રીમદ્ધ લખેલું છે. ઈ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ એફ ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે એફ ઇન્ડિયામાં આ બેમાનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિષ્ઠિત સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું (એ) પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ કરી છાપું છે. કારણ કે બન્નેના દાનના ભાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણો પ્રકાશ પાડે છે.

મી. કઝીન્સે ૧૯૦૫ માં બનાવેલી શાહીની બે છાપો, અને તે જ વર્ષમાં મી. મારશલે મોકલેલાં રબિંગ ઉપરથી આ લેખ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. કૃત્ત અંદરની બાજુપર લખાણવાળાં બે તામ્રપત્રો ઉપર તે કોતરેલો છે. પહેલા પતરાની લખેલી બાજુના નીચેના છેડા ઉપર ઠીકનાં બે કાણાં છે, અને બીજા પતરાને મથાળે તેની સામે બે કાણાં છે. છાપ ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે તે દરેક પતરાનું માપ, આશરે ૯ ઇંચ ઉંચાઈ અને ૧ ૧/૨" પોહાળાઈનું હશે.

આ લેખમાં મૈત્રક રાજા ધ્રુવસેન (૨) એ બે બ્રાહ્મણોને જમીનનું દાન આપ્યાનું લખ્યું છે. તેણે આ શાસન (પોતાની રાજધાની) વલ્લીમાંથી કાઢ્યું હતું. તેની વંશાવળી તેના સંવત્ ૩૧૦ ના દાનપત્રના શબ્દોમાં જ છે.

દાન મેળવનારા આ બે બ્રાહ્મણો ઉદુમ્બરગઢર અને જમ્બૂસર છોડી અગસ્તિકાશ્રહાર અને અયાનકાશ્રહારમાં આવી રહેતા હતા. ઉદુમ્બરગઢર બી દાનપત્રની પં. ૪૧ માં તથા ધ્રુવસેન ૪ થાનાં એક દાનમાં પણ આવે છે. જમ્બૂસર તે બેડા અને ભરૂચ વચ્ચેનું હાલનું જમ્બૂસર છે.

“ ઉપર કહેલા પ્રદેશમાં માલવકમાં ” (માલવકે ઉચ્ચમાન-મુક્તૌ પં. ૪૧, તથા માલવકે હચ્ચમાન-વિષયે બી દાનપત્રમાં પં. ૪૪) એ વાક્ય ગુચ્છવાળું છે. “ બો ” એકલું પ્રસિદ્ધ કયું ત્યારે મેં સૂચવ્યું હતું કે દાન મેળવનારના વર્ણન પહેલાં ત્રીજી પંક્તિમાં આવતા દશપુર સાથે ઉચ્ચમાન શબ્દનો સંબંધ હોય. આ વિચાર છોડી દેવો પડે છે. કારણ કે “એ” માં દશપુર નો ઉલ્લેખ જ નથી. દાન મેળવનારનાં વર્ણનમાં તેઓ પહેલાં તરત જ આવતાં અગસ્તિકાશ્રહાર અને અયાનકાશ્રહાર ગામોના નામના સંબંધમાં ઉચ્ચમાન શબ્દ બે વખત વાપર્યો છે. તેથી મુક્તૌ અને વિષયે ની પહેલાં ઉચ્ચમાન શબ્દ આગળ આવી ગયેલ સપ્તમી ‘માલવકે’ ને જ લાગી શકે અને માલવકે ઉચ્ચમાન મુક્તૌ અથવા—વિષયે અને માલવક મુક્તૌ અથવા—વિષયે એ એક જ છે.

એ. ઈ. નો. ૮ પા. ૧૮૮ પ્રો. ઈ. હુદશ

ગમે તેમ હોય પણ ધ્રુવસેન ૨ જાનાં આ બે દાનપત્રો ઉપરથી એટલું તો સાબિત થાય છે કે તેના તાબામાં માલવા અગર તેનો થોડો ભાગ પણ હતો.

નવગ્રામકમાં આપેલું જમીનનું દાન જેની પૂર્વે વરાહોટક, દક્ષિણે એક નદી, અને ઉત્તરે પુલિદાનક આવેલાં હતાં, તે આ પ્રાંતનું છે. રતલામના દિવાને મી. મારશલને લખેલા પત્રમાં નવગ્રામકને દાલના નોગાવા તરીકે કે જ્યાંથી આ બે દાનો મળ્યાં હતાં, વરાહોટકને પૂર્વમાં ભારોડ તરીકે અને પુલિદાનકને ઉત્તરમાં પદ્મના તરીકે ઓળખાવ્યાં છે. દાનના વર્ણનમાં આવતી એક ન્હાની નદી પણ તે પત્ર સાથે મોઢલેલા રતલામ સ્ટેટના નકશામાં નોગાવાથી અગ્રિકાણમાં નિશાનીથી બતાવેલી છે.

આ દાનપત્રને દૂતક રાજપુત ખરચડ પાછળથી ખરચડ ૨ જા તરીકે ગાદીએ આવનાર પોતે જ હશે. લેખક દિવિરપતિ સ્કંદભટ ધ્રુવસેન ૨ જા અને ધરસેન ૪ થા નાં બીજાં દાનપત્રોમાં ફરીથી આવે છે. તેનો પિતા વત્સલદિ શીલાદિત્ય ૧ લા અને ધ્રુવસેન ૨ જાનાં દાનોમાં તથા પુત્ર અનહિલ ધ્રુવસેન ૩ જા ખરચડ ૨ જા અને શીલાદિત્ય ૨ જાનાં દાનપત્રોમાં આવે છે. આ લેખનું વર્ષ [ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૨૦ (એટલે ઇ. સ. ૬૩૬-૪૦) એ, મી. જેકસને પ્રસિદ્ધ ઠરેલાં ભાવનગરનાં પતરાંઓનું વર્ષ છે.

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ[॥] વલમિતઃ પ્રસમપ્રણતામિત્ર[૧]નાં મૈત્રકાળ[૧]મતુલવલ-
સમ્પન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહા[૨]—
- ૨ શતલબ્ધપ્રતાપાત્મતાપોપનતદાનમ[૧]નાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણી-
વલાવાસરાજ્ય—
- ૩ શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વર[:]શ્રીમટાર્કીદ્યવચ્છિન્નરાજવર્કુન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્ર-
ણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષ[:]
- ૪ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્લક્ષ્ણદ્વિતીયવાહુરેવ સમદપરગજધટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્વનિકર્ષઃ ત-
ત્પ્રભાવપ્રણતા—
- ૫ રાતિચૂડાર[૧]લપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસર્હ્વહતિઃ સકલભૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્શરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરે—
- ૬ જ્ઞાનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપરાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભિર્ય્યબુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સરશશાકાદ્રિરાજો-
દધિત્રિદશગુરુર્ધ્વનેશાનતિ—
- ૭ શયાન[:]શરણગતાભયપ્રદાનપરતય[૧]તૃણવદપાસ્ત[૧]શેષસ્વક[૧]ર્ય્યફ-
લપ્ર[૧]ર્ય્યનાધિકાર્થ[૧]પ્રદાનાનન્દિત—
- ૮ વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણમિહૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ
શ્રીગુહસેન—
- ૯ સ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂચસન્ત[૧]ન[વિ]સૃતજાહ[વી]જલૌષપ્રક્ષ[૧]લિ-
તાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્ય—
- ૧૦ માનસમ્પદ્ભૂલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમ[૧]ભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજંશક્તિશિ[ક્ષા]-
વિશેષવિસ્માપિતાચિલધનુ—
- ૧૧ દ્વૈરઃ પ્રથ[૧]મમનરપતિસમસૃષ્ટ[૧]નામનુપ[૧]લયિતા ધર્મદાયાનાપપાકર્તા
પ્રજોપધાતકારિ—
- ૧૨ ણ[૧]મુપ્પલ્લ[૧]નાં દશયિતૌ શ્રીસરસ્વત્યેરિકાધિવાસસ્યૈ સંહતારાતિપક્ષલ-
ક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસં—
- ૧૩ પ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુચ્ય[૧]તઃ
સકલજ[ગદા]નન્દન[૧]ત્યદ્ભુત[૧]—

૧ ચિહ્નરૂપમાં ૨ વાંચો વંશા ૩ વાંચો સત્ત્વ ૪ વાંચો સંહતિઃ ૫ વાંચો સમ્યક્પરિ ૬ વાંચો
રૂપકાન્તિ ૭ વાંચો ગામ્ભીર્ય ૮ વાંચો ગુરુ ૯ વાંચો જેસહજ ૧૦ વાંચો ધર્મ ૧૧ વાંચો દર્શયિતા
૧૨ વાંચો વિવાસ્ય

- ૧૪ ગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્મણ્ડલે :]સમરશતવિજય[શો]ભાસન[૧]ધ્રમણ્ડ-
લામ્રદ્યુતિમાસુરતરાન્સપીઠોદૃઢ-
- ૧૫ ગુરુમનૌરથમહામ[૧]રઃ સર્વવિદ્યાપરાવરવિભાગાધિગમવિમલમાતિરપિ સર્વતસ્સુ-
મ[૧]ષિતલવેનાપિ સુલોપપા-
- ૧૬ દંનીયપારિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમકલ્પ-
[૧]ણસ્વભાવઃ સ્થિલી-
- ૧૭ ભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકી[ચિંદ્ર]ર્માનુપરોધોઙ્ગલ[ત]રિ-
કૃત[૧]ર્થસુલસમ્બદુપસેવાનિર્હ-
- ૧૮ ઢઘર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજસ્તત્પ[૧]દ-
[૧]નુધ્ય[૧]તઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણ[૧]-
- ૧૯ ત્યાદ્રવતા સમમિલ્લણીયામપિ રાજલક્ષ્મિં સ્કન્ધ[૧]સ[ક] [૧]પરમભદ્રદ્વ-
ધુર્યસ્તદાજ્ઞ[૧]સમ્પ[૧]૩નૈક[૨]સતયૈવોદ્ભવ-
- ૨૦ ન્લેદૈસુલરરિ[મ્ય] [૧]મન[૧]ય[૧]સિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃ-
[ત]નૃપતિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠોપિ
- ૨૧ પરાવજ્ઞાભિમ[૧]નરસાનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણતિમેર્કા પરિત્યજ્ય પ્રહ્યાતપૌરુષા-
ભિમાનૈરણ્યરાતિભિરનાસાદિત-
- ૨૨ પ્રતિક્રિયોપાયઃ કૃતનિશ્ચિલભુવન[૧]મોદવિમલગુણસઙ્ગતિપ્રેસભવિઘટિતસકલક-
લિવિલ[સિ]તગતિર્જીવજના-
- ૨૩ ધિરોહિભિરશેષૈર્દૈર્ન[૧]મૃષ્ટાત્યુલ્લતહૃદયઃ પ્રહ્યાતપૌ[૬]વાસકૌશલાતિશ-
યગણતિથવિપક્ષક્ષિતિપતિલેક્ષ્મી-
- ૨૪ સ્વૈયગ્રહપ્રક[૧]શિતપ્રવીરપુરુષપ્રથમસંરુયાધિગમ[:]પરમમ[૧]હેશ્વરઃ શ્રીસ્વ-
રગ્રહસ્તસ્ય તનય-
- ૨૫ તેત્પાદા[નુધ્ય] [૧]તઃ સકલવિ[ઘ] [૧]ધિગમવિહિતનિશ્ચિલવિદ્વજ્જનમનઃ-
પારિતોષાતિશયઃ સત્ત્વતામ્પદ[૧]ત્યૈ[૧]ગૌદા[ય્ય]-
- ૨૬ ણચ વિગ[ત] [૧]નુ[સ]ન્ધાન[૧] [શ]મ[૧]હિ]તાર[૧]તિપક્ષમનોર-
થાક્ષભઙ્ગઃ સમ્યગુપલક્ષિતિ[૧]નેકશાસ્ત્રકલલોકચરિત-

૧ વાંચો દિઙ્મણ્ડલઃ ૨ વાંચો રાંસ ૩ વાંચો ગુરુ ૪ વાંચો કીર્તિદર્મમા અને તરીકૃતા ૫ વાંચો લક્ષ્મી
૬ વાંચો રતિમ્યા ૭ વાંચો સત્ત્વ ૮ વાંચો મેર્કા ૯ વાંચો મંદતિ ૧૦ વાંચો ક્ષિતિપતિ. ૧૧ વાંચો સ્વયમ્બદ
૧૨ વાંચો સ્તત્પા ૧૩ વાંચો સત્ત્વસમ્પદા

પતરૂં બીજું

- ૨૭ ગહર[વિ]માગોપિ પ્રમમદ્રપ્રકૃતિરકૃત્રિમપ્રસયવિ[ન]યશોભાવિમ્પણઃ
સમરશતજયપતાકાહ-
- ૨૮ રણપ્રત્યલોદગ્રવાહુદણ્ડવિધ્વન્સિતનિચિલપ્રતિપક્ષદર્પોદયઃ[સ્વ]ધનુ[:]પ્રમા-
વપરિમૃતાશ્ચકૌ[શ]લામિમા-
- ૨૯ [ન]સકલનૃપતિમણ્ડલામિન[ન્દિ]તશાસના પરમમ[૧]હેશ્વરઃ શ્રીધરેસેન-
સ્તત્યાનુજસ્તત્પાદ[૧]નુચ્ચ[૧]તઃ સચ્ચરિતાતિશયિત-
- ૩૦ સ[ક]લપૂર્વનરપતિરતિદુસ્સાધાનામપિ પ્રસાધયિતા વિપયોળાં મૂર્તિમા[નિ]-
વ પુરુ[૫]કારઃ પૈરિવૃદ્ધગુણાનુરાગ-
- ૩૧ [નિ]ઠ્ઠમરચિત્તવૃત્તિભિર્મનુરિવ સ્વયમભ્યુપપન્નઃ પ્રકૃતિભિરધિગતકલાકલાપઃ
ક[૧] [ન્તિ]મા[નિર્વૃ]તિહેતુરકલઙ્કઃ
- ૩૨ [કુ]મુદનાથઃ પ્રાગ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગ[ન્ત]રાલપ્રધ્વન્સિતઽધ્વા[ન્ત]રાશિ-
સ્સતતોદિતસ્સધિર્તા પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્ર[ત્ય]થમ-
- ૩૩ [ત્યંવન્ત]મતિવહુતિથપ્રયોજનાનુબન્ધમ[૧]ગમપરિપૂર્ણં વિદધાનઃ પન્ધિવિગ્રહે-
સમાસનિશ્ચયનિપુણઃ[સ્થ]નૈનુ-
- ૩૪ રૂપમાદેશં દદદુળવૃદ્ધિવિધાનજનિતસંસ્કારસ્સ[૧]ધૂના રાજ્યસાલુરીય[ત]
ન્વયોરુમયોરેપં નિ[ણા]તઃ
- ૩૫ પ્રકૃષ્ઠવિક્રમોપિ કિરુણોમૃદુહૃદયઃ શ્રુતવાનપ્યગર્વિતઃ કાન્તોપિ પ્રશમી સ્થિરસૌ-
હૃદયોપિ નિરસિતા દો-
- ૩૬ ષવતામુદયસમયસમુપજનિતજનતાનુરાગપરિપિહિતભુવનસમર્થિતપ્રથિતવાલાદિત્યદ્વિ
- ૩૭ તીયનામા પરમમાહેશ્વરઃશ્રીધ્રુવસેનકુશલી સર્વાનેવ યથાસમ્બધ્યમાનકાન્સમ[૧]જ્ઞા-
પયેત્યેસ્તુ વ-
- ૩૮ સ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોપુણ્યાણ્ય[૧]યર્નાયઃદુમ્બરગહ્વર[વિ]નિર્ગતાગ-
સ્તિકાગ્ર[૧]હાર[૧] [૧]વાસિઽ[ચ્ય]-
- ૩૯ માનચાતુર્વિદ્યસામાન્યપારાશરસ[ગો]ત્રવાજસનેયસબ્રહ્મચારિત્રાક્ષણકુ[મા]સ્વ
[૧]મિપુત્રબ્રાહ્મણ-
- ૪૦ અગ્નિસ્વામિને તથા જમ્બૂસરવિનિર્ગતાયાનકાગ્ર[૧]હારનિવાસિ[ઽ]ચ્યમાન
[ચા]તુર્વિદ્યસામાન્યકૌશિકસ-

૧ વાંચો પ્રપ્ર ૨ વાંચો વિધ્વન્સિત ૩ વાંચો પરિમૃતા ૪ વાંચો શાસન ૫ વાંચો સ્તત્યાનુ ૬ વાંચો વિષયાળ
૭ વાંચો પરિવૃદ્ધ ૮ વાંચો પ્રધ્વન્સિત ૯ વાંચો ત્યંવ ૧૦ વાંચો પૂર્ણ ૧૧ વાંચો પન્ધિ ૧૨ વાંચો
સ્થાનેનુ ૧૩ વાંચો રૂપ ૧૪ વાંચો ધૂનાં ૧૫ વાંચો સાલુરીય ૧૬ વાંચો રપિ ૧૭ વાંચો કહ્વર ૧૮ વાંચો પયત્યસ્તુ
૧૯ વાંચો યનાયોદુમ્બર

- ४१ गोत्रवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणमहेश्वरपुत्रब्राह्मणसंगरवये मालवके उच्यमानभु-
 ४२ कौ नवग्रामकग्रामपूर्व[दी]'मि भ[की]शतं यस्याघाटनानि पूर्वतः वराहोट-
 कग्रामकङ्कटः[क्षि]णतो-
 ४३ नदी अपरतः लक्ष्मणपट्टिका उत्तरतः पुलिन्दानकग्रामकङ्कटः[ए]वमेतच्चतुराघाटन-
 विशुद्धं भक्तीशतं
 ४४ सोद्वंङ्ग सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदश[।]पराधं सोत्पद्य-
 मानविष्टिकं सर्व्वराज-
 ४५ कीयानामहस्तप्रक्षपणीयं पूर्व्वप्रत्तेदे[व]ब्रह्मदेयब्र[।]ह्मणविष्टिरहितं भूमिच्छि-
 द्रन्य[।]येन[।]चन्द्र[।]कर्ण[वक्षि]-
 ४६ तिसरित्पर्व्वतसमक[।]लीनं पुत्रपोत्रान्वयभोग्यं उ[द]कातिसर्गेण धर्मदायो
 निसृष्टः यतो नयो[च]रुचित्तया
 ४७ ब्रह्मदेयस्थित्या गुर्जतोः कृषतोः कर्षयतोः प्रदिशतोर्व्वान कैश्चिद्वा[।]सेधे वर्त्तित-
 व्यमागामिभद्रनृप-
 ४८ तिमिरप्यस्मद्रङ्गैरप्यैर्व्वानित्य[।]न्यैश्चर्याप्यास्थिरं म[।]नुष्यस[।]म[।]-
 न्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्भिर[य]-
 ४९ मस्मद[।]योनुमन्तव्यः परिप[।]लयितव्यश्चेत्युतञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुध[।]भुक्ता
 [।]राजभिस्सगर[।]दिभिः [।] यस्य यस्य यद[।]भूमस्त[स्यै]
 ५० तस्य तद[।]फलं ॥ [य]नीहौद[।]रिद्रमय[।]वरे[न्द्रै]द्वनौनि धर्म[।]-
 यतनीकृत[।]नि[।]निर्मुक्तम[।]ल्यप्रतिम[।]नि त[।]नि को नाम शोधुःपु-
 ५१ [न]रा[य]'दीत ॥ षष्ठीव[ष]सहस्र[।][णि]स्वर्गे तिष्ठति* भूमिदः[।]
 अच्छेत्त[।]चै[।]नुम[च][।]चै त[।]न्यै[व]नरेकैव[से]दिति ॥ दूतकोत्र
 राजपुत्रश्रीस्वरग्रह[:]
 ५२ लिखितमिदं सैन्धविग्रह[।]धिगृतदिविरपतिवत्रभट्टेपुत्रदिविरपतिस्कन्दभटेन ॥
 स ३०० २० भ[।]द्रपद व ५ स्वहस्तो मम ॥

१ वांथो पूर्व्वसीत्रि २ वांथो लक्ष्मण ३ वांथो सोद्वंङ्ग ४ वांथो देयं ५ वांथो विष्टिकं ६ वांथो प्रक्षेपणीयं पूर्व्व
 ७ वांथो विंशति ८ वांथो पौत्रान्वयभोग्यं ९ वांथो भुज्जतो १० वांथो कर्षयतो ११ वांथो रप्यस्मद्रङ्गजर्न्यैर्व्वान्
 १२ वांथो मातुष्य १३ वांथो ल्युक्तञ्च १४ वांथो भूमिस्तस्य १५ वांथो फलं १६ वांथो दारिद्र्य १७ वांथो द्वेनानि
 १८ वांथो साधु १९ वांथो राददीत २० वांथो तिष्ठति भूमिदः २१ वांथो आच्छेत्ता २२ वांथो मन्ता २३ वांथो
 तान्येव २४ वांथो धिक्कृत २५ वांथो वत्रभट्टि.

ભાષાન્તર

(પંક્તિ ૩૬) મહેશ્વરનો પરમ ભક્ત, આશાદિત્ય નામધારી, શ્રીમાન્ મુવસેન કુશળક્ષેમ હતો તે સમયે સર્વે લાગતાવળગતાઓને આજ્ઞા કરે છે:-

(પંક્તિ ૩૭) તમને જાહેર થાયો કે મારા માતૃપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધ માટે માલવકમાં જણાવેલા વિભાગમાં નવગ્રામક ગામની પૂર્વ સીમા પર એકસો ભક્તી ભૂમિ, ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અગસ્તિકાગ્રહારમાં નિવાસ કરતા, ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેના પારાશર ગોત્રના, વાજસ-નેય શાખાના બ્રાહ્મણ કુમારસ્વામીના પુત્ર, બ્રાહ્મણ અમ્ભિસ્વામીને તથા જમ્બૂસરથી આવેલા અયાનકાગ્રહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના, બ્રાહ્મણ મહેશ્વરના પુત્ર બ્રાહ્મણ સંગરવિને મેં આપી છે.

(પંક્તિ ૪૨) આ ભૂમિની સીમા:-પૂર્વમાં વરાહોટક ગામની સીમા; દક્ષિણે એક નદી, પશ્ચિમે લક્ષ્મણની પટ્ટિકા; અને ઉત્તરમાં પુલિન્દાનક ગામની હદ છે.

(પંક્તિ ૪૩) આ ઉપર જણાવેલી સીમાવાળી ૧૦૦ ભક્તી ભૂમિ ઉદ્રક્ત સહિત, ઉપરીકર સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણની ઉપજ સહિત, દશાપરાધ સહિત, વિષ્ટિક સહિત, અને રાજપુરુષોના પ્રતિબંધ મુક્ત, પૂર્વે મંદિરોને અને બ્રાહ્મણોને કરેલાં દાન બાદ કરી (વળ્ય કરી) અને બ્રાહ્મણો માટેનો વીસમો ભાગ વળ્ય કરી, ભૂમિચ્છદ્ર ન્યાયને અનુસરી, શશી, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ, અને પર્વતોના અસ્તિત્વના સમય સુધી, (આ બે પુરુષોના) પુત્રો, પૌત્રો અને તેમના વંશજોના ઉપલોગ અર્થે મેં પુણ્યદાન તરીકે પાણીના અર્ધ સાથે આપી છે.

(પંક્તિ ૪૬-૫૧) ચાલુ ધમકી તેમજ શાપ દેવાના પ્રલોકો છે.

(પંક્તિ ૫૧) “ આ દાનનો ફૂલક રાજપુત્ર શ્રીમાન્ ખરચહ છે. દાનપત્રનો લખનાર સાંધિવચ્છાધિકારી, દિવિરપતિ વત્રભટ્ટનો પુત્ર, દિવિરપતિ સ્કન્દભટ છે. સંવત્ ૩૨૦ ભાદ્રપદ કૃષ્ણપક્ષ ૫ ને દિને. આ મારા સ્વહસ્તાક્ષર છે.”

ધ્રુવસેન ર જનાં નોગાવાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૨૧ ચૈત્ર વદ ૩

આ તામ્રપત્રોની બે જોડીઓ રતલામ દરબારની છે. તે મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં રતલામ સ્ટેટના દિવાને ૧૯૦૨ ના ડિસેમ્બરમાં મારશલ અને કઝીન્સ સાહેબોને થોડા સમય માટે આપ્યા હતાં. મી. મારશલે રતલામના દિવાનનો એક પત્ર મને મોકલ્યો હતો તે ઉપરથી જણાય છે કે, રતલામની ઉત્તરે ૧૦ માઈલ પર નોગાવામાં એક બ્રાહ્મણનો કૂવો તેના મકાન પાસે દુરસ્ત થતો હતો ત્યારે, ૧૮૯૧ માં, આ પત્રોમાં મળ્યાં હતાં. દરેક જોડી બે તામ્રપત્રોની બનેલી છે. તે જોડી ઉપર એક મુદ્રા લગાડેલી છે. આ મુદ્રાની ઠી ભાંગેલી અથવા કાપેલી મળેલી છે. અને પ્રથમ કઈ જોડીની તે હશે તે કહી શકાતું નથી. મુદ્રા લંબગોળ છે અને તેનો વ્યાસ આશરે ૨ $\frac{૧}{૨}$ અને ૨" માપનો છે. તેમાં ખોદેલી સપાટીમાં ઉપડતો જમણી બાજુ મુખ રાખી બેઠેલો એક નંદી છે. અને તેની નીચે શ્રીમદ્ભક્ત: લખેલું છે. ઈ. સ. ૧૯૦૨-૩ ના એન્યુઅલ રિપોર્ટ ઓફ ધી આર્કેઓલોજીકલ સર્વે ઓફ ઈંડીયામાં આ બેમાંનું બીજું દાનપત્ર (બી) પ્રતિષ્ઠિત સાથે પ્રસિદ્ધ કરી ચૂક્યો છે. પહેલું પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે બીજાનું અક્ષરાન્તર પણ ફરી છાપું છે. કારણ કે બંનેના દાનના લાગે એક બીજા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોઈ એક બીજા ઉપર ઘણા પ્રકાશ પાડે છે.

આ “બી” લેખનું અક્ષરાન્તર જે આંધ્રિ બીજા વાર છપાયું છે, તે મી. કઝીન્સે તૈયાર કરેલી બે શાહીવાળી છાપો તથા રંગિત ઉપરથી લખાયું છે. આ રંગિત બહુ સુંદર છે, અને તેનાથી કેટલાક અક્ષરો મૂળને કાટ લાગવાથી શાહીવાળી છાપોમાં અધૂરા દેખાય છે, તે સંપૂર્ણ દેખાય છે.

આ બે પત્રોમાં છે. અને તેની અંદરની બાજુમાં જ લખાણ છે. પહેલા પત્રની લખેલી બાજુના નીચલે છેડે બે કડી માટે કાણું છે. અને બીજાને મથાળે તેની સામાં તેવાં જ બે કાણાં છે. છાપો ઉપરથી તે દરેક પત્રોનું માપ આશરે ૯" ઉંચાઈ અને ૧૧ $\frac{૧}{૨}$ " પોહોળાઈનું લાગે છે:

દાન જે સ્થળથી અપાયું તે સ્થળ, દાન લેનારા બે પુરૂષોનાં વર્ણન, દાન દેવાયેલી ભૂમિનું વર્ણન અને તિથિ સિવાય લેખ ‘બી,’ લેખ ‘એ’ ને લગભગ મળતો જ છે. વન્દિતપદ્વીના વિજયી નિવાસસ્થાનથી દાન અપાયું હતું. એ સ્થાનનો નિર્ણય થઈ શક્યો નથી. દાન લેનારા બે પુરૂષો ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા, અયાનકાચહારનિવાસી, દશપુરનો ત્રિવેદી, પારાશર ગોત્રનો, માધ્યન્દન-વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ દત્તસ્વામી તથા બીજો અગસ્તિકાચહારનિવાસી, ચતુર્વેદી, પારાશર ગોત્રનો, વાજસનેય શાખાવાળો અને બ્રાહ્મણ બુધસ્વામીનો પુત્ર બ્રાહ્મણ કુમારસ્વામી હોયો. દાન માલવકમાં, જણાવેલા વિભાગમાં, ચન્દ્રપુત્રક ગામમાં દક્ષિણ સીમા પર આવેલી એકસો લક્ષ્મી ભૂમિવાળા ખેતરનું હતું. આ ક્ષેત્રની સીમા : પૂર્વમાં ધમ્મભુલહિંકા ગામની હદ; દક્ષિણે દેવકુલપાટક ગામની સરહદ; પશ્ચિમે મહત્તર વીરતરમણ્ડલિના ક્ષેત્ર (ખેતર)ની હદ; ઉત્તર-પશ્ચિમ (વાયવ્ય) ખૂણે નિર્ગંધી નામનું ન્હાતું સરોવર : અને ઉત્તરમાં વીરતર મણ્ડલીનું ક્ષેત્ર; દાનની તિથિ સંવત્ ૩૨૧, ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષ ૩.

દાન અપાયેલા બે પુરૂષમાંનો પ્રત્યેક પુરૂષ બુધસ્વામીનો પુત્ર, વાજસનેય શાખાવાળો, અને પારાશર ગોત્રનો વર્ણવેલો છે. આ સૂચવે છે કે તે બંને જણ એક જ પિતાના પુત્રો હતા અને “ ઉદુમ્બરગઢરથી આવેલા ” એવું જે પહેલા પુરૂષ માટે (લી. ૪૧) આપ્યું છે તે બીજા પુરૂષને પણ એટલી જ સારી રીતે લાગે છે. પહેલો દાન લેનારો પુરૂષ, અયાનકાચહારમાં રહેતો અને

૧ એ. ઈ. એ. ૮ પા. ૧૯૪ પ્રો. ઈ. હુલ્શ

દશપુરનો ચતુર્વેદી હતો આ ઉપરથી હું અનુમાન કરું છું કે અયાનકાગ્રહાર એ એક દશપુરનો એક વિભાગ (ભાગ) હતો. દાન લેનારો ખીન્ને પુરૂષ એ કદાચ પહેલાનો ભાઈ હતો અને તે અગસ્તિકાગ્રહાર જે દશપુરનો ખીન્ને વિભાગ હશે ત્યાંના ચતુર્વેદી મધ્યેનો એક હતો અને ત્યાં વસતો હતો. આ શહેર એ હાલનું દસોર અથવા મન્દસોર છે. જે સિંધિયા સરકારના રાજ્યના એક વિભાગનું મુખ્ય શહેર છે અને રતલામની ઉત્તરે પર માર્ગ દ્વારા આવેલું છે.

“ એ ” લેખ મુજબ દાન અપાયેલી ભૂમિ માલવક વિભાગમાં હતી. તે ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે આવેલું એક ખેતર હતું અને તેની પૂર્વમાં ધમ્મભુહરિકા અને દક્ષિણમાં દેવકુલપાટક હતાં. મી. માર્શલને લખેલા પત્રમાં રતલામના દિવાને આ સ્થળો તે ચન્દોદીઆ, ધમ્નોદ અને દિવલ ખેડી એ નોગાવાની નૈઋત્યે આવેલાં ત્રણ ગામ જ્યાંથી આ જે દાન શોધાયાં હતાં તે જ અનુક્રમે માન્યાં હતાં. પણ એ નામોમાં ઉચ્ચારની સમાનતા કૃત ઉપર ઉપરની જ (બાદ) છે. આ ઉપરાંત ધમ્નોદ ચન્દોદીઆની પૂર્વમાં નથી, પણ નૈઋત્યમાં છે. અને દિવલ ખેડી દક્ષિણમાં નથી પણ ચન્દોદીઆને વાયવ્યકોણે છે. આ ઉપરથી દીવાને મુકરર કરેલી ઓળખ રદ ગણવી જોઈએ. ડૉ. ફ્રીડે મ્હોટી કૃપા કરી નકશા તપાસીને નીચેના પરિણામો સ્થાપ્યાં છે:—

મન્દસોરની દક્ષિણ-અક્ષિ ખૂણામાં ૧૧ માર્ચ ૧૨, “ ધી ઈન્ડિઅન એટલાસ શીટ ” નં. ૩૫. એસ. ઈ. (૧૮૬૧) માં “ ધમ્નર ” નામે ખતાવેલું એક મ્હોટું ગામ છે. અને લોપાલ અને માલવા ટોપોગ્રાફિકલ સર્વે શીટ નં. ૩૮. (૧૮૮૨) માં ધમ્નાર આપેલું છે તે આ દાનપત્રનું ગામ ધમ્મભુહરિકા છે એમ મને લાગે છે.

પરંતુ કોઈ પણ નકશામાં ખીન્ન નામોમાંથી એક પણ ખતાવેલું નથી. પણ ચન્દ્રપુત્રકની દક્ષિણે અને ધમ્નારની નૈઋત્ય કોણથી પશ્ચિમે ૪ મૈલ ઉપર દિલૌદને દેવકુલપાટક માનીએ, અને ધમ્નારને ચન્દ્રપુત્રકની પૂર્વનું ગામ ગણીએ તો સંભવિત છે. તેમ છતાં કૃત એક જ સ્થળ અનુમાનથી ઓળખવાથી લેખનું ચોક્કસ સ્થળ નિર્ધારિત રીતે નક્કી થાય નહિ.

આ લેખની તારીખ, [ગુપ્ત.] સંવત્ ૩૨૧ (એટલે ઈ. સ. ૬૪૦-૪૧) નોગાવાનાં પહેલાં દાન પત્રના સંવત્ ૩૨૦ અને ધરસેન ૪ થાની વહેલામાં વહેલી તારીખ સંવત્ ૩૨૬ એ જે વચ્ચે છે. અને આ રીતે ધ્રુવસેન ૨ જાના રાજ્યનો જણાયેલો વખત એક વર્ષ આગળ વધે છે.

અક્ષરાન્તરે

પત્રું પહેલું

- ૧ ઓ^૨ સ્વસ્તિ[॥]વિજયસ્કન્ધાવાદ્વા[ન્દિ]તપહીવાસકાત્પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં
મૈત્રકાળામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગ—
- ૨ ^૩સંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પતાપોપનતદ્વાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલ-
ભૂતશ્રેણી—
- ૩ બલાવાસરાજ્યાશ્રિયઃપરમમાહેશ્વરશ્રીમટાર્કાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવજ્રાન્માતાપિતૃચરણાર-
વિન્દપ્રણતિ^૪—
- ૪ પ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞાદ્વિતીયબાહુરેવસમદપરગજઘટ[૧]સ્ફોટનપ્ર-
[કા]શિ[ત]—
- ૫ સૈત્વનિકષ્ણઃતત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરચ્ચિમ્સૃતિઃ^૫સક[લ]
સ્મૃતિપ્રણી
- ૬ તમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાવ્વર્ત્યરાજશબ્દોરૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યવુ-
દ્ધિસમ્પદ્ધિ[:]સ્મરશ—
- ૭ શાક્ષાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃશરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદ-
પાસ્તાશેષસ્વકાર્ય—
- ૮ ફલપ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃપાદચારીવ સકલભુવનમ-
ણ્ડલા[મો]ગપ્રમોદઃ
- ૯ પરમમાહેશ્વરઃશ્રીગુહસેનસ્તસ્યસુતસ્તત્પાદનચમયૂસ્વસન્તાનવિસૃતજાહ્વીત્તલોષપ્રક્ષા-
લિ[તા]શેષ—
- ૧૦ કલ્મષઃપ્રણયિશતસહસ્રોપર્જીવ્યમાનસમ્પદ્ભૂભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમામિગામિકૈ-
ર્મુણૈ[:] [સ]હજ—
- ૧૧ શક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાસ્થિલધનુર્ધ્વરઃપ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા
ધર્મદા[યાના]—
- ૧૨ મપાકર્ત્તા પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાર્ના દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય
સંજ્ઞતારાતિપક્ષલ[ક્ષ્મી]—
- ૧૩ પરિમોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસપ્રસવિ[મ]લપાર્થિવશ્રીપરંમમાહેશ્વરઃશ્રીધરસેન-
સ્તસ્ય સુતસ્તસાદાનુ—
- ૧૪ ધ્યાતઃ સૈકલજગદાનન્દનાત્યમુતગુણસમુદયસ્થાગિતસમગ્રદિહ્નુલલઃ સમ[ર]
શતવિજયશોભાસ—

૧ એ શાહી વાળી છાપો અને એક રમિગ ઉપરથી ૨ ચિહ્ન૨૫માં ૩ પ્રતાપાત્પ્રના પા અને ત્પ્ર ની
વચ્ચે લીટી ઉપર કંઈક અસ્પષ્ટ ચિહ્ન છે. ૪ વાંચો વંશા ૫ વાંચો સત્ત્વ ૬ વાંચો સંહતિ ૭ વાંચો જલૌષ ૮ વાંચો
પ્લવાનાં ૯ વાંચો સંહતા ૧૦ વાંચો સેપ્રાત ૧૧ વાંચો ત્યજ્ઞુત

- ૧૫ નાથમળ્લાગ્રયુતિમાસુરતરાન્સપીઠોદ્ [ઢ] ગુ [રુ] મનોરથમહાભા [રં] : સર્વ
[વિદ્યા] પરાવર [વિ] ભાગાધિગ-
- ૧૬ મવિમલમતિરપિ સર્વતસ્સુભાષિતલવેનાપિ સુખોપપા [દ] નીયપરિ [તો] ષ : સમગ્ર-
લોકાગાધગામ્ભી-
- ૧૭ ર્યહદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વ [ભા] વ : સિલીમૂતકૃતયુગાનૃપ-
તિપથ [દિ] શોધ-
- ૧૮ નાધિગતોદગ્રકીર્તિર્ધર્માનુપરોધોઝ્જવલ [ત] રીકૃતાર્થસુલસમ્પદુપસેવાનિરૂઢધર્મા-
[દિ] ત્યદ્વિતી [ય] નામા પર-
- ૧૯ મમાહેશ્વર : શ્રીશીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાનુધ્યાત : [સ્ય] યસુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યા-
દરવત [ા] સમમિલ-
- ૨૦ ષણીયામપિ રાજલક્ષ્મી^૧ સ્કન્ધાસક્તાં પરમભદ્રદૃવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસત-
[યૈ] બોદ્ધહન્મેદસુલ્લરતિભ્યાં-
- ૨૧ મનાયાસિતસત્ત્વસપત્તિ :^૨ પ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નચ્છાયોપગૂઢપાદપીઠો-
પિ પરાવજ્ઞાભિ-
- ૨૨ માનરસાના [થજ્જિત] મનોવૃત્તિ :^૩ પ્રણતિભેકા પરિત્યજ્ય પ્રશ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરપ્ય-
રાતિભિરનાસાદિતપ્ર [તિ] [ક્રિ [યો] -
- ૨૩ પાયઃકૃંતનિચિલમુવનામોદવિમલગુણસઙ્કૃતિપ્રસન્નભવિધટિતસકલકલિવિલસિતગતિ-
ર્ત્ત્વી [ચ] જનાધિ-
- ૨૪ રો [હિ] ભિરશેષેર્દૈર્ધૈરનામૃષ્ટાત્યુજ્જતહૃદય : પ્રશ્યાતપૌરુષાસ્ત્રકૌશલાતિશયગણતિથવિદ-
ક્ષ [ક્ષિ] તિપાતિ^૪
- ૨૫ લક્ષ્મીસ્વયંગ્રહપ્રકાશિતપ્રવિરપુરુષપ્રથમસેમ્યાધિગમ : પરમમાહેશ્વર : શ્રીશ્વરગ્રહસ્તસ્ય-
તનયસ્તત્પાદા-
- ૨૬ નુધ્યાત : સ [ક] લવિદ્યાધિગમવિહિતનિચિલવિદ્વજ્જનમન : પરિતોષાતિશય : સૈત્વસ-
મ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ
- ૨૭ વિગતાનુસન્ધાન [ા] શમાહિતારાતિપક્ષમનોરથાક્ષમજ્ઞ : સમ્યગુપલક્ષિતાળકશા [સ્ત્રી]
- ૨૮ [કે] લાથેકચરિતગહ્વરવિભાગોપિ પરમભદ્રપ્રકૃતિ [રં] કૃત્રિમપ્રશ્ર [યવિનય]

૧ વાંચો રાંસ ૨ વાંચો લક્ષ્મી ૩ વાંચો ન્વેદ ૪ વાંચો સત્ત્વસંપત્તિ ૫ વાંચો નાલિજ્જિત ૬ વાંચો મેકા
૭ વાંચો સંહતિ ૮ વાંચો વિપક્ષક્ષિતિપતિ ૯ વાંચો પ્રવીરપરુષપ્રથમસંખ્યાધિગમ : ૧૦ વાંચો સત્ત્વ ૧૧ વાંચો તાનેક
૧૨ વાંચો કલાલોક

पतरू बीजं

- २९ शोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितं
- ३० निखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभूतास्त्रकौशलमिमानसकलनृपतिम-
- ३१ ण्डलाभिवन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन[:]तस्यानुजस्तत्पादानुध्य[।]-
त[:]सच्चरितातिशयितस-
- ३२ कलपूर्वैरनरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः
परिवृद्धगु-
- ३३ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुजैर्व स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः-
कान्तिमा-
- ३४ निर्वृतिहेतुरकलङ्ककुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थ[गि]तदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्त-
राशिः सततो-
- ३५ दित(सविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं
- ३६ विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूप[मादे]शं ददद्गुणवृद्धिविधान-
जनितसं
- ३७ स्कास्साधूनां राज्यसालातुरियतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणा-
मृदुहृद-
- ३८ यः श्रुतवानप्यगर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदय्येऽपि निरसिता दोषवतामुदर्य-
समयसमुर्षे-
- ३९ जनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थतप्रथितबा[ला]दित्याद्वितीयनामा परममा-
हेश्वरः श्री-
- ४० ध्रुवसेनकुशली सर्वानेव यथासम्बध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा
मया मातापित्रोः
- ४१ पुण्याप्यायनार्थं उदम्बरगह्वरविनिर्गताय[।]नकाग्र[।]हारनिवासिदशपुरत्रैविद्य-
सामान्यपाराशरस-
- ४२ गोत्रमाध्यन्दिनवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामिपुत्रब्राह्मणदत्तस्वामि तथागस्ति-
काग्रहारनिवासि-
- ४३ [उ]च्यमानचातुर्विध्यसामान्यपाराशरसगोत्रवाजसनेयसब्रह्मचारिब्राह्मणबुधस्वामि-
पुत्रब्राह्मणकुमारस्वामिभ्यां-

१ वांशे विध्वंसित २ प्रध्वंसित ३ वांशे शालातुरीय ४ वांशे मुदय ५ वांशे समर्थित ६ तायानका
“ ओ ” भां पाठ्ये चिह्नित ४० ७ वांशे बुधस्वामिपुत्र

- ४४ मालवके उच्यमानविष[ये] चन्द्रपुत्रकग्रामे दक्षिणसीमि भक्तीशतप्रमाणक्षेत्रं
यस्याध[१]टनानि पूर्वतः धम्मणह-
- ४५ डिडकाग्रामकङ्कटः दक्षिणतो देवकुलपाट[क]ग्रामकङ्कटः अपरतः वीरतरमण्डलिम-
हत्तरक्षेत्रमग्यादा उत्तरपश्चि-
- ४६ मकोणे निर्गण्डीतडाकिकाउत्तरतः वीरतरमण्डली एवमेतच्चतुराधाटनविशुद्धं भ-
क्तीशतप्रमाणक्षेत्रं शो-
- ४७ द्रङ्गं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सपशपराधै सोत्पद्यमानावीष्टिकं
सर्वराजकीयानामह-
- ४८ स्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयब्राह्मणविज्ञतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्का-
र्णवक्षितिसरित्पर्व-
- ४९ तसमकार्णं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धर्मदायोनिस्तृष्ट[:]यतो नयोरु-
चितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जत-
- ५० कृषतैः कर्षयतैः प्रदिशतोर्वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्म-
द्रङ्गैरन्यैर्वा अनित्यान्यै[श्व]र्याण्य-
- ५१ स्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपा-
लयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुमिर्वसुधाभु-
- ५२ क्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदाफलं [॥]
यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्वैर्द्वानि धर्मायतनीकृतानि [१] निभुक्तमाल्यप्रति-
- ५३ मानि तानि को नाम साधु ५ पुनराददीत ॥ षष्टिवर्षसहस्र[१]णि स्वर्गे तिष्ठति
भूमिद[:] आच्छेतां चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति । दूतकोत्र राज-
- ५४ पुत्रश्रीखरग्रह [:] लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिवत्रमद्विपुत्रदिविरपति-
स्कन्दभटेन ॥ सं ३०० २० १ चैत्र व ३ स्वहस्तो मम ॥

१ वांथो सो २ वांथो करं ३ वांथो सदशापराधं ४ वांथो नीयं ५ वांथो विशति ६ वांथो कालीनं
७ वांथो तोः ८ वांथो द्वेष ९ वांथो निर्मुक्त १० वांथो आच्छेता.

ધરસેન ૪ થાના દાનપત્રનું બીજું પત્ર^૧

સંવત્ ૩૨૬ માઘ વદ ૫

ભાવનગરથી પ્રસિદ્ધકર્તાને બે તામ્રપત્રોના બીજા અર્ધભાગ અનુવાદ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા, જે પૈકીનું આ પત્ર છે. પત્રના મુદ્રાંશ "૧૨૩"X૧૦૩" છે, અને તે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, જો કે જમણી બાજુનો ખુણો ફક્ત ખંડિત થયો છે. બીજું પત્ર જે નહાનું છે તેને ઘણું જ નુકશાન થયું છે અને તેમાં અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તે બીજા પત્રનો દાતા શીલાદિત્ય ૧ લો (ધરસેન બીજાનો પુત્ર અને ઉત્તરાધિકારી) છે.

આ પત્રનો દાતા, ઈ. એ. વો. ૧ ના પા. ૧૪ મે પ્રસિદ્ધ કરેલ અનુવાદમાં છે તેમ, ધરસેન ૪ થો છે. તારીખ પણ એ જ છે; એટલે કે સં. ૩૨૬ છે. ફક્ત માસ આ પત્રમાં આપાદને બદલે માઘ છે. પ્રથમ સાડાનવ પંક્તિઓનો અનુવાદ કરેલ નથી, કારણ કે તેમાં આપેલું રાજ્યોનું વર્ણન વલ્લીનાં બીજાં દાનપત્રોના એવા જ ભાગોની સાથે મળતું આવે છે.

આ પત્ર અને ઉપર કહેલું શીલાદિત્ય ૧ લાનું બીજું પત્ર બન્ને જો કે ખંડિત અને શબ્દલોપવાળાં છે, છતાં ઘણાં જ જાણવા લાયક છે. અત્યાર સુધી ઉપલબ્ધ વલ્લી પત્રોમાં બ્રાહ્મણોને ભૂમિદાન આપ્યાની નોંધ છે. પરંતુ આ બન્ને પત્રોમાં બૌદ્ધમઠ અથવા વિહારને દાન કર્યાની નોંધ છે.

આ પત્રમાં મંત્રી રકન્દભટ્ટથી બંધાવેલ એક વિહારને યોધાવડ ગામ દાનમાં અર્પણ કર્યું છે, જે રકન્દભટ્ટ એક ધાર્મિક બૌદ્ધ હોય એમ જણાય છે. આ ઉપરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે વલ્લી રાજ્યો બ્રાહ્મણોની પેઠે બૌદ્ધોને પણ આશ્રય આપતા હતા. બ્રાહ્મણધર્મની સાથે સાથે બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર વલ્લી રાજ્યોના રાજ્યમાં હતો તેમ જ મૂર્તિપૂજા પણ ધર્મનું એક અંગ હતી.

ભાષાન્તર

શ્રી ધરસેન, પરગમહેશ્વર સમ્રાટ જે પોતાના પિતામહના પાદનું સ્મરણ કરે છે, તે કુશળ હોઈ લાગતાવળગતા સર્વને શાસન કરે છે કે:-તમોને બહાર થાઓ કે મારા માતપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે મેં, દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સુરાષ્ટ્રમાં હસ્તવપ્રાહારમાં યોધાવક ગામમાં બંધાવેલા વિહારમાં ચારે દિશાઓમાંથી આવતા મહાયાન શાળાના ભિક્ષુસંઘને તે યોધાવક ગામના ચાર ભાગે આ પ્રમાણે અર્પણ કર્યા છે:-ત્રણ ભાગ તેઓને વસ્ત્ર, અન્ન, શયન, અશન, ... તથા ઔષધ પૂરું પાડવા માટે તથા શ્રી બુદ્ધની પૂજનાં અને સ્નાનનાં સાધનાં જેવાં કે, ગન્ધ, ધૂપ, પુષ્પ, દીપ માટે તેલ પૂરાં પાડવા માટે તથા વિહારનાં સમારકામ માટે (એટલે ખંડિત થયેલા ભાગ સરખા મૂકવા માટે) આપ્યા છે. તે જ ગામનો ચોથો ભાગ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે તે જ સ્થળે ખોદાવેલ તળાવના વધારે ખોદકામ ચોખ્ખાઈ અથવા સમારકામ માટે આપ્યો છે, કે જેથી તેઓને પોતાના દ્વાર સમીપ જ જળ મળે. આ પ્રમાણે, આ ગામ પાણીના અર્ધ સાથે, તે વિહારને દાનમાં અર્પણ કર્યું છે. અને તળાવ પણ સાથેની વસ્તુઓ સહિત, તેના ઉપર જે કંઈ હોય, તેમાં રહેતાં પ્રાણીઓ, તેની અન્ન અગર સોનાની ઉપજ તેની સ્થિતિમાં ખામીઓ, તથા તેમાં કુદરતી રીતે જે ઉત્પન્ન થાય, તે સર્વ સહિત આપ્યું છે. આ દાન દેવો તથા ગ્રાહ્યોને પહેલાં આપેલી વસ્તુઓ શિવાયનું છે. તેમાં અધિકારીઓએ પ્રતિજ્ઞા કર્યો નહિ અને તે ભૂમિશ્ચિદ્રન્યાયને અનુસરીને “યાવત્ ચંદ્રદિવાકરૌ” સમુદ્ર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વતોનાં અસ્તિત્વસુધી તેઓના ઉપભોગ માટે રહેશે. તેટલા માટે કોઈએ પણ પૂજ્ય ભિક્ષુઓને ખેતર ખેડવા ખેડાવવા તથા દેવાયતન હોવાથી બીજા કોઈને આપવામાં હરકત કરવી નહિ. સત્તા ક્ષણિક અને શરીર ક્ષણભંગુર છે એમ બાણીને તથા ભૂમિદાનનું સાડું ફળ બાણીને ભાવિ સર્વ અમારા વંશના યા તો અન્યવંશના રાજાઓએ અમારા આ દાનને માન આપવું તથા તેને ચાલુ રાખવું. એમ કહેવાય છે કે વિગેરે અહિં દ્વતક, કુમાર ધ્રુવસેન છે.

કોતર્યું સંધિવિગ્રહના મંત્રિ દિવિરપતિ વત્ર(?)મદ્વિના પુત્ર દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટે સં. ૩૨૬ ના માઘ વદ ૫ દિને. મહારા સ્વહસ્ત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૨૬ આપાઠ સુ. ૧૦

આ તામ્રપત્ર લગભગ એ માસ પહેલાં મી. બરજેસે મને આપ્યા હતાં. તેનું અક્ષરાંતર આની નીચે આપેલું છે. તેના તરબુએ અને વિવેચન ઈ. એ. વો. ૧ માં પાને ૧૪ મે આપેલ છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧ સ્વસ્તિ વલમીતે: પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલવલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલઘ્વપ્ર-
- ૨ તૌશત્રપતાપોનતદાનમાનાર્જયોવાર્જિતાનુરાગાદંનુરક્તમૌલિમૃત્તેશ્રેણીબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિય:પરમમાહે-
- ૩ શ્વરશ્રી મટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષક-
લ્મષ:શૈશવાત્રપ્રમૃતિસ્વદ્ગાદ્વિતીયવા-
- ૪ હુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતેપ્રકાશિતસત્ત્વનિકપ:તત્ત્વભાવપ્રણતારાતિચૂ-
હારત્નપ્રમાસંસક્તર્પાદનત્વ-
- ૫ રશ્મિસંહતિ:સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરજ્જનાન્વર્થ રાજશબ્દો
રુપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્ય-
- ૬ બુદ્ધિસંપદ્ધિ:સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધ્વનેશાનતિશયાન:શરણાગતાભયપ્ર-
દાનપરતયાતુળવદપાસ્તા-
- ૭ શેષસ્વર્કાર્ય: ફલપ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતવિદ્સ્સુહૃત્પ્રણયિહૃદય:પાદચારીવ
સંકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદ:
- ૮ પરમમાહેશ્વર:શ્રીગૃહેસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂરવસંતાનવિસૃતેજાહવીજલોષે-
પ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષ:પ્રણયિ-
- ૯ શતસદૃશ્વોપજીવ્યમાનેસંપદ્સુપલોભાદિવશ્રિત: સરભસંમાભિગામિકૈર્ગુણે:સહજશક્તિ-
શિક્ષાવિશેષશેષેવિસ્માપિતા-
- ૧૦ સ્વિલધનુર્ધર:પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપકર્ત્તા પ્રજોપધા-
તકારિણામુપપ્તવા-
- ૧૧ નાં દિર્શે[દર્શ]યિતા શ્રીસરસ્વત્યેરેકાધિવાસસ્ય સંહિતોરાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભો-
ગેદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપેસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવ-

* જ. બા. એ. રા. એ. એ. વો. ૧૦. પા. ૧૬ તથા ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ રા. આર. ૭. બાંડાક્રમ

૧ વાંચો વિજયસ્કન્ધાવાર ... વાસક ૨ વાંચો સપત્ત ૩ વાંચો સંપ્રહાર ૪ વાંચો પ્રતાપ:પ્રતાપોપનત:
૫ અનુરાગાત કેટલાંકમાં એ વાર છે. ૬ વાંચો મૌલિમૃતમિત્ર શ્રેણી ૭ પ્રકાશિત એક વાર ૮ વાંચો સંસક્તસવ્યપાદ
૯ વાંચો રક્ષનાદન્વર્થ ૧૦ સ્વકાર્યફલ: વાંચો અગર સ્વકાર્યફલપ્રાર્થ ... ૧૧ કેટલાંકમાં મણ્ડ જ છે. ૧૨ વાંચો શ્રી
મહારાજગુહ ... ૧૩ વાંચો નિર્વૃત્ત ૧૪ વાંચો વિદ્યાલિત ૧૫ વાંચો ઉપજીવ્યમોગસંપદ પછી પાંડ પીએ છે.
૧૬ વાંચો સરસમા ૧૭ વાંચો વિશેષ એક વાર જ ૧૮ વાંચો દર્શયિતા ૧૯ વાંચો સંહતા ૨૦ વાંચો
પરિશોભ ૨૧ વાંચો ક્રમોપ

- १२ श्री परममाहेश्वरः श्री धरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भु-
तगुणसमुदयस्थगितसमग्र-
- १३ दिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरां सपीठोद्भूतगुरुम-
नोरथमहाभारः सर्व-
- १४ विद्यापरावरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभाषतलखना [पितलेखेना] पि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाध-
- १५ गाभीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृ-
पतिपथविशोधनाधिगतो-
- १६ दमकीर्तिधर्मानुपरोधोऽज्ज्वलतरोऽकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयनामा-
परममाहेश्वरः श्रीशिला-
- १७ दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेन्द्र गुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलष-
णीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्त
- १८ परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयैवोद्दहन्स्वेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्व-
सम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशी
- १९ कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
वृत्तिः प्रणतिभेकां परि-
- २० त्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवना-
मोदविमलगुणसंहति
- २१ प्रसमविधटितसकल ललिविलसितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दोषैरेनामृष्टादुन्नत-
हृदयः प्रख्यातपारुषात्र-
- २२ कौशलातिशयगणतिथविषक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंगाहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथनसंख्या-
धिगम [:] परममाहेश्वरः
- २३ श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषार्तशयः सत्वस-
- २४ म्बदा त्यागौदार्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुप-
लक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरि-
- २५ तगम्भीरविभागो [वा] पि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
शतजयपताकाहरणप्रत्य [ब] लोदग्र
- २६ बाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदम्पतेदयः स्वधनुःप्रभावपरिभूताखकौशलाभि-
मानसकलनृपति
- २७ मण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः
सच्चरितातिशयित

- २८ सकलपूर्वनरपतिरतिदुस्साध्यानामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पूरुषकारः
परिवृद्ध
- २९ गुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला-
कलापः कान्तिमान्नि-
- ३० वृत्तिहेतुरकलङ्ककुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितादिशान्तरालप्रध्वंसितध्वान्तराशि-
स्सततोदितस्स-
- ३१ विता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णविद-
धानः सन्धिविग्रह
- ३२ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यसौलातुरीयतन्त्रयोरु-
- ३३ भयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यतिगर्वितः कौन्थो
[न्तो]पि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निर-
- ३४ सिता दोषवतामुदयसमयसमुपजनितजनतानुरागपरिपीडितभुवनसमर्थतप्रथितवा-
लादित्यद्वितीयनामा परम
- ३५ माहेश्वरः श्रीध्रुवसेनतस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिक्षणजनितकिणलाञ्छ-
नललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव इव
- ३६ श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तार-
विन्दः कन्याया इव मृदुकरप्र-
- ३७ हणादमन्दीकृतानन्दविधिव्वसुन्धरायाः काम्मुर्के बनुर्वेद इव संभाविताशेषलक्ष्यक-
लापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्ग-
- ३८ धृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ती श्री अज्जकपादानुध्यातः
- ३९ श्री धरसेन ८ कुशली सर्वानेव यथासंबध्यमानकान्समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
- ४० सिंहपुरविनिर्गतकिक्कटापुत्रग्रामनिवासीसिंहपुरचातुर्विद्यसामान्यभारद्वाजसगोत्र-
छन्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मणगु-
- ४१ हाढ्यपुत्रब्राह्मणार्जुनाय सुराष्ट्रेषु कालापकपथकान्तर्गतकिक्कटापुत्रग्रामोपरिवाटक-
शर्करापद्रकदक्षिणसीम्निष-
- ४२ ट्पञ्चाशत्पादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रखण्डं यस्याघाटनानि पूर्व्वतः विण्हलसत्कवापी
दक्षिणतः वत्तकसत्कक्षेत्रं अपरतः
- ४३ कुटुम्बिविण्हलसत्कक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मणषष्टिभवसत्कक्षेत्रं तथासिंहपुरविनिर्गत-
सिंहपुरचातुर्विद्यसामान्यकिक्कटा-

- ૪૪ પુત્રગ્રામનિવાસિમારદ્વાજસગોત્રહન્દોગસબ્રહ્મચારિબ્રાહ્મણગુહાદયપુત્રબ્રાહ્મણમઙ્ગસ્વા-
મિને સુરાષ્ટ્રેષુ કાલાપકપ-
- ૪૫ થકાન્તર્ગતકિકટાપુત્રગ્રામે અપરસીમ્નિ ષોડશપાદાવર્તપરિસરા વાપી યાયા
આઘાટનાનિ પૂર્વેતશ્ચત્રસત્કવાપી દક્ષિણતોપ-
- ૪૬ રતશ્ચ કુટુમ્બિચન્દ્રસત્કક્ષેત્રં ઉત્તરતઃ મહત્તરદાસકસત્કક્ષેત્રં તથા કિકટાપુત્રગ્રા-
મોપરિવાટકશર્કરાપદ્રકગ્રામે અ-
- ૪૭ પરસીમ્નિ અષ્ટાવિંશતિપાદાવર્તપરિમાણં ક્ષેત્રસ્વણં યસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વેતઃ કુટુમ્બિ-
વવ્યસ્થવિરકસત્કક્ષેત્રં દક્ષિણતઃ આશ્વિનિક-
- ૪૮ પુત્રગ્રામીણ કુટુમ્બિવરાહસત્કક્ષેત્રં અપરતઃ આશ્વિનિપુત્ર કર્ધ [ચ]પ્પટીયકસ-
ત્કક્ષેત્રં ઉત્તરતો બ્રહ્મદાયિકભાગીયકસત્કક્ષેત્રં તથા
- ૪૯ ચતુર્દશપાદાવર્તપરિમાણં ક્ષેત્રસ્વણં યસ્યાઘાટનાનિ પૂર્વેતઃ વવ્યસ્થવિરકક્ષેત્રમેવ
દક્ષિણતઃ કુટુમ્બીશ્વરક્ષેત્રં અપરતઃ વપ્યટીય-
- ૫૦ કક્ષેત્રમેવ ઉત્તરતઃ બ્રહ્મદાયિકબારિલકક્ષેત્રં તથા ષટ્ પત્તકાઃ યેપામાઘાટનાનિ
પૂર્વેતઃ વિઙ્છીયકક્ષેત્રં દક્ષિણતઃ કુટુમ્બીશ્વરક્ષેત્રમેવ
- ૫૧ અપરતઃ કુ [ટુમ્બી]શ્વરક્ષેત્રમેવ ઉત્તરતઃ પટાનકગ્રામસીમા એવમેતદ્વિંશત્યુત્તર-
પાદાવર્તશતપ્રમાણં વાપીક્ષેત્રં સોઢજ્ઞં સ-
- ૫૨ પરિકરં સધાન્યહિરણ્યદેયં સદશપરાધં સોત્પદ્યમાનવિષ્ટિકં સર્વ-
રાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં પૂર્વપ્રત્તદેવ
- ૫૩ બ્રહ્મદાયવર્જ્ય ન્યાયેનાચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રા-
ન્વયભોજ્યં ઉદકાતિસર્ગેણ ધર્મદાયોનિસૃષ્ટઃ
- ૫૪ યતોસ્થોચિતયા બ્રહ્મદાયસ્થિત્યા ભુજ્જતઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ પ્રદિશતો વા ન કૈશ્ચિ-
દ્યાસેધે વર્તિતવ્યમાગામિમદ્રનૃપતિભિરસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા
- ૫૫ અનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યં ચ ભૂમિદાનફલમવગચ્છદ્ભિરયમસ્મ-
દાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં ચ બહુભિર્વસુધા ભુક્તા રાજા
- ૫૬ મિઃ સગરાદિમિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલં યાનીહ દારિદ્રભયા-
ન્નેરન્દ્રૈર્ધનાનિ ધર્માયતનોકૃતાનિ નિભુક્તમાલ્યપ્રતીમાનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ
- ૫૭ પુનરાદદીત ષષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમન્તા ચ
તાન્યેવ નરકે વસેદિતિદૂતકોત્ર રાજપુત્રધ્રુવસેનઃ લિખિતમિદં
- ૫૮ સંધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિવશ [?] મટપુત્રદિવિરપતિસ્કન્દમટેન સં ૩૨૬
આષાઢ સુ ૧૦ સ્વહસ્તો મમ

લાખાન્તર

સ્વસ્તિ ! વલ્લભીમાંથી અતુલબળસંપન્ન મિત્રોના મંડળમાં રહી અનેક જાજમેથી પ્રતાપ પ્રાપ્ત કરનાર, અતિ બળથી તેમના શત્રુનો પરાજય કરનાર, નિજ પ્રતાપના કૃત્યરૂપ, દાન, માન અને સમભાવથી નૃપોનો અતુરાગ પ્રાપ્ત કરનાર, અનુરક્ત નૃપોના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર અને અચ્છિન્ન રાજવંશવાળા પરમ માહેશ્વર ભટારકમાંથી, માતૃપિતાના ચરણકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખનાર, બાળપણથી કરમાં અસિધારી, શત્રુના મસ્ત માતંગોની શ્રેણી ભેદી મહાન પ્રતાપ દર્શાવનાર, જેના પદનખપંકિતની રશ્મિ તેના વિક્રમથી ચરણે નમતા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, સ્મૃતિઓના માર્ગ અનુસાર સુરક્ષણ કરી જનોનાં હૃદય રંજનાર અને આમ રાજ શબ્દનો અર્થ સત્ય કરનાર, રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં કામ, ઈન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુખેર કરતાં અધિક, શરણાગતને સંકટમાંથી રક્ષણ આપવામાં પરાયણ હોઈ નિજ અર્થ તૃણવત્ લેખી ભોગ આપનાર, અને વિદ્વાન્, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજનાર, અને સકળ ભુવનનો સાક્ષાત્ આનંદ પરમમાહેશ્વર શ્રીશુદ્ધસેન પ્રકટ થયો હતો. તેનો પુત્ર જેનાં પાપોનાં સર્વ કલંક, નિજ પિતાના પદનખની રશ્મિના રૂપમાં ગંગાનદીનાં જલથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મીથી લાખો પ્રણયિ જનોનું પાલન થતું, તેના રૂપને લઈને ઘણા પ્રાપ્ત કરેલા શુભોથી જેનું અવલંબન થતું, જે નૈસર્ગિક બળ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરાને વિસ્મિત કરતો, જે પૂર્વેના નૃપોનાં દાન ચાલુ રાખતો, જે નિજ પ્રબળ હજાર કષ્ટ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસ-સ્થાન હતો, જેનું વિક્રમ નિજ સંઘટ શત્રુઓની લક્ષ્મી અને પ્રતાપને ઉપભોગ આપતાં, અને જેણે પરાક્રમથી વિમળ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી તે પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે તેનામાં એકત્ર થયેલા અને સકળ જગતને આનંદ આપતા અદ્ભુત શુભોથી સર્વ દિગ્મંડળ ભરતો, અનેક યુદ્ધમાં જય કરી યશ મેળવનાર, તેના મિત્રોમાં સ્પષ્ટતાથી અન્ય કરતાં અધિક ભૂષિત સ્કન્ધ ઉપર મહાન્ મનોરથોનો ભાર ધારનાર, જે સર્વ વિદ્યાના અધ્યયનથી વિમલ મનવાળો હોવા છતાં બુદ્ધિશાળી લઘુ કવિતા લખી સ્ટેલાઈથી પ્રસન્ન થતો. જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય સર્વ જનોથી અગાધ હતું છતાં સદાચારથી સ્પષ્ટ થતા ઉમદા સ્વભાવવાળો હતો, જેણે કૃતયુગના નૃપોથી સંચારતો માર્ગ જે બંધ થઈ ગયો હતો તે શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો, જેની લક્ષ્મીની મધુરતાનો ઉપભોગ ન્યાયપરાયણતાથી વિશુદ્ધ થતો, અને આમ ધર્માદિત્યનું અપર નામ મેળવ્યું હતું તે પરમમાહેશ્વર શિલાદિત્ય હતો. તેનો અનુજ, તેનો પાદાનુધ્યાત, ઉપેન્દ્રના વડીલ બન્ધુસમાન પ્રેમાળ વડીલ બન્ધુની અભિલાષિત રાજ્યસત્તા ધારનાર-ધુરિ ધારનાર વૃષભ જેમ સ્કન્ધ ઉપર કંઈક મહાન્ વસ્તુ ધારે છે તેમ નિજ બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન કૃત્ત આનંદ કરનાર, અને તેમ કરતાં આનંદ અથવા મોહના પ્રેમ વડે તેવા શુભોનો ઘટાડો ન થવા દેનાર, જેનું ચિત્ત, તેનું પાદપીઠ નિજ પ્રતાપથી શરણ થયેલા અનેક નૃપોના મુગ્ધનાં મણિના પ્રકાશથી આવૃત્ત હતું છતાં મદ અથવા અન્ય તરફ હલકાઈથી વર્તવાના શોખથી મુગ્ધ હતું, જેના શત્રુઓને પણ તેઓ વિખ્યાત બળ અને મદવાળા હતા છતાં શરણ સિવાય તેના બળ સામે થવાનો માર્ગ નહતો, જેજગત સુગંધિત કરનાર અનેક શુભો વડે કાલિની લીલાના પ્રસારની સામે અતિ બળથી થતો. જેનું હૃદય અદ્ય જનોના સર્વ દોષથી અસ્પર્શિત અને ઉમદા હતું, જે વિખ્યાત વિક્રમ અને શસ્ત્રકળામાં નિપુણ હોવાથી તેને સ્વેચ્છાથી ભેટતા શત્રુ નૃપોના મંડળની રાજ્યલક્ષ્મી વડે શૌર્યસંપન્ન જનોમાં પ્રથમ પદ પ્રાપ્ત કરતો તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ખરચક હતો. તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ રંજતો, જેણે શુભસંચય અને દાનમાં ઉદારતાથી શત્રુઓના મનોરથને પરાજય કરવાની યુક્તિ શોધી કહાડી, જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતથી પૂર્ણ પરિચિત હોવાથી હૃદયમાં ગંભીર વિચારવાળો હોવા છતાં

અતિ આનન્દી પ્રકૃતિનો હતો, જેની અકૃત્રિમ નમ્રતા અને વિનય તેનાં ભૂષણ હતાં, જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજયધ્વજ ધારનાર પ્રબળ અને વિશાળ કરથી નિજ સર્વ શત્રુઓના મદને નાશ કર્યો હતો, અને જેની આજ્ઞાનો નિજ ધનુષ્યના બળથી પરાજય કરેલી શસ્ત્રકળાવાળા અખિલ નૃપમંડળથી સ્વીકાર થતો, તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો. ત્હેનો અનુજ અને તેનો પાદા-નુધ્યાત જે સત્કૃત્યોમાં પૂર્વના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતો, જે અતિ કઠિણ કાર્યો પૂર્ણ કરતો, જે પરાક્રમના સાક્ષાત્ મનુષ્યરૂપે હતો, જેની પ્રજા તે પોતે મનુ હોય તેમ તેના મહાન્ ગુણોના પ્રેમથી પૂર્ણ હૃદયથી તેને માન આપતી, જે કલંકરહિત, પૂર્ણ, ઉજ્જવળ અને અન્યને આનન્દ આપનાર સાક્ષાત્ શશિસમાન હતો, જે (તેના મહાન્ પ્રતાપના) ઉજ્જવળ તેજથી સર્વ દિશા ભરી તિમિર હણનાર અને નિત્ય પ્રકાશિતો સૂર્ય હતો, જે અર્થપ્રાપ્તિ, અનેક પ્રયો-જનની વૃદ્ધિમાં અને ઉન્નતિની વૃદ્ધિ અર્થે નિજ પ્રજામાં વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો, સમાસ, વિગ્રહ અને સંધિનાં કાર્યોના નિશ્ચયમાં નિપુણ [સંધિ અથવા સ્વરશાસ્ત્રના નિયમમાં-સમાસ છૂટો કરવામાં અને સમાસમાં નિપુણ] યોગ્ય સ્થાને આદેશ કરતો, [મૂળ સ્થાનમાં આદેશ કરનાર] અને સાધુઓને નીચા સ્થાનથી સંસ્કાર કરી માન આપતો [ગુણ અને વૃદ્ધિના ફેરફારથી શબ્દોને સાચું રૂપ આપતો], અને શાલાતુરીયની ઠળામાં નિપુણ હતો તે પરમમાહેશ્વર ધ્રુવસેન હતો. તે અતિ વિક્રમસંપન્ન હતો, છતાં દયાથી મૃદુ હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન્ હતો છતાં મહરહિત હતો, તે વલ્લભ હતો, છતાં તેની વાસનાઓ વશ હતી, નિત્ય માયાળુ હતો છતાં દોષીને તે તણ દેતો: તેણે તેના ઉદય સમયે જનોમાં પ્રકટેલા અને ભૂમિમાં પ્રસરેલા અનુરાગથી તેનું બાલાદિત્ય(ઉવાના સૂર્ય)નું બીજું નામ સત્ય ઠર્યું. તેનો પુત્ર, તેના પિતાના અરણ્યકમગને પ્રભુભ કરતાં ભૂમિ પર ધર્મણથી થએલા ચિન્હરૂપી ઇન્દુકલા લલાટ પર ધારનાર, જેની મહાન્ વિદ્યા ત્હેના રમ્ય કર્ણપર બાળપણમાં ધારેલાં મૌકિતક અલંકારસમાન શુદ્ધ છે, જેનાં કરકમળ દાન [આપતાં રેડેલા] જળથી સદા ધોવાતા, જેનો આનન્દ કન્યાના કરના મૃદુઅહણ્યસમાન મૃદુ કરઅહી ઉજત થતો, જેણે ધનુર્વેદ માફક પોતાના ધનુષ્યથી જગતમાં સર્વ લક્ષિત વસ્તુઓ કરી છે, જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા નૃપોના મંડળથી શિર પર ધારેલાં રત્ને માફક થતું, તે નિજ પિતાનો પાદાનુધ્યાત, પરમમાહેશ્વર, પરમભટ્ટારક મહા-રાજધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તી શ્રી ધરસેન હતો. તે કુશળ હાલતમાં આ શાસનની સાથે સંબંધવાળા સર્વને શાસન કરે છે:—

તેમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતા પિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિઅર્થે પર્કરાપદ્રકની દક્ષિણમાં પદ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર, કિક્કટાપુત્ર વિષય, સુરાપદ્રમાં કાલાપક પથમાં એક ગામ બ્રાહ્મણ શુદ્ધયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ જાણતા દ્વિજોમાં માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના અને છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ અબ્બુનને આપ્યું છે. ક્ષેત્રની સીમા:—પૂર્વે ત્રિન્દલસત્કવાપી, દક્ષિણે વત્તુકસત્કક્ષેત્ર; પશ્ચિમે કુટુમ્બિ વિન્દલસત્કક્ષેત્ર; ઉત્તરે બ્રાહ્મણ પદ્મિ ભવસત્કક્ષેત્ર અને વળી બ્રાહ્મણ શુદ્ધયના પુત્ર, કિક્કટાપુત્રમાં વસતા, પૂર્વે સિંહપુરના, સિંહપુરના ચાર વેદ જાણતા દ્વિજોથી માન પામેલા, ભારદ્વાજ ગોત્રના, છન્દોગ સપ્તધ્યારી બ્રાહ્મણ મનુ સ્વામિનને, સુરાપદ્રમાં કલપ માં, કિક્ક ગામની પશ્ચિમ હદપર ૧૬ (સોળ) પાદાવર્તનું એક વાપી. જેની સીમા:— પૂર્વે ચત્રસત્ક વાપી, દક્ષિણે અને પશ્ચિમે કુટુમ્બિ ચન્દ્રસત્ક ક્ષેત્ર અને ઉત્તરે મહક ક્ષેત્ર: તથા પર્કરાપદ્રક ગામની પશ્ચિમ હદપર કિક્કટાપુત્ર વિષય, ૨૮ પાદાવર્તનું ક્ષેત્ર જેની સીમા-... .. તથા ૧૪ પાદાવર્તનું એક ક્ષેત્ર જેની સીમા-... .. , તથા ૬ પત્તકો જેની સીમા:—પૂર્વે દક્ષિણે, પશ્ચિમે, અને ઉત્તરે પટાનક ગામની હદપર

વાપીક્ષેત્ર ૧૮૨ પાદાવર્તનું. આ સર્વ સ્થાવર મીલકતના હક્ક સહિત અને તેના પર સર્વ સહિત, તેમાં ઉત્પન્ન થતા સર્વની જાતમાં કે સુવર્ણમાં આવક સહિત, પૂર્વ કરેલાં દેવો અને દ્વિજોનાં દાન વર્ણ કરી મેં આપ્યું છે. આ સર્વ રાજપુરુષના હસ્તપ્રદેપણુમુકત, અને પુત્ર પૌત્રના ઉપલોગ માટે સૂર્ય, ચંદ્ર, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી છે. આથી બ્રહ્મદેવના નિયમ અનુસાર કોઈ ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ. અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ નૃપોએ પ્રતાપ ચંચળ છે, મનુષ્યત્વ અસાર છે, એ મનમાં રાખી અને ભૂમિદાનમાંથી ઉદ્ભવતાં સારાં કૃણ જાણી આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને ચાલુ રાખવું. કહ્યું છે કે આ ભૂમિનેા સગર આદિ ઘણા નૃપોએ ઉપલોગ કર્યો છે. જે જે સમયે ભૂપતિ તેને તેનું કૃણ છે. દારિદ્ર્યના ભયથી નૃપોથી દાનમાં દેવાએલી વસ્તુઓ, ઉપલોગ થયેલા કુસુમસમાન કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦,૦૦૦ વર્ષ વસે છે અને તે હરી લેનાર અથવા હરી લેવા દેનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. દ્વતક, ધ્રુવસેન કુમાર છે. દિવિરપતિ વર્ષ (?) ભટના પુત્ર સંધિવિશ્વહિત દિવિરપતિ રકન્દભઅથી કૌતરાયું સંવત ૩૨૬ અષાઢ શુદ્ધિમાં મારા સ્વહસ્ત.

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૦ માર્ગશીર્ષ સુદિ ૩

આ દાનપત્રનાં પતરાંઓનું માપ ૧૪.૫ ઈંચ×૧૧” નું છે. કડીઓ તથા મુદ્રા ખોવાઈ ગયાં છે. તે શિવાય પતરાંઓ સુરક્ષિત રિથિતમાં છે. અક્ષરો ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૧ માં પ્રસિદ્ધ કરેલા દાનપત્રને મળતા, બહુ ચોખ્ખા અને છૂટા છૂટા છે. લખાણની ભૂલો બહુ થોડી છે. પરંતુ ખરબડ ૧ લાના વર્ણનનો મોટો ભાગ ધરસેન ૨ જાને લગતા ભાગની ફક્ત પુનરુક્તિ છે. આ ભૂલ બંને ઠેકાણે આવતા “ શતસહસ્તો ” શબ્દને લીધે થઈ છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન જણવા જેવું નથી. પરમમાહેશ્વર રાજાઓનો મહાન્ રાજા, પરમેશ્વર રાજાધિરાજ ધરસેન ૪ થાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બે દાનપત્રોમાં સંવત્ ૩૨૬ અને ૩૨૮^૧ છે. સંવત્ ૩૨૨ તથા સંવત્ ૩૨૮ નાં નુકસાન પામેલાં બે પતરાંઓ, એક વળામાં, તથા બીજું હાલ બો. બ્રે. રા. એ. સો. ના સંગ્રહમાં, સાચવેલાં મેં જોયાં છે. આપણા દાનપત્રની તારીખ સંવત્ ૩૩૦, ધરસેનના રાજ્યના અંતથી બહુ દૂર હોવા સંભવ નથી. કારણ, તેના પછી આવતા ધ્રુવસેન ૩ જાના એક અપ્રસિદ્ધ દાનપત્રમાં તારીખ સંવત્ ૩૩૨ લખેલી છે. ધરસેનના રાજ્યની શરૂવાત બહુ ચોક્કસ નથી, કારણ કે તેની પહેલાં આવનાર ધ્રુવસેન ૨ જાનું તારીખ ૩૧૦ નું ફક્ત એક જ દાનપત્ર મળ્યું છે.

કાસર ગામમાં વસતા, આનર્તપુરના રહીશ કેશવમિત્રના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ નારાયણમિત્રને દાન આપ્યું છે. તેને લગાડેલું “ આનર્તપુર-ચાતુર્વિંશ ” એટલે “ આનર્ત-પુરનો એક ચતુર્વેદી ” એવું વિશેષણ, બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિનો જે પેટા-ભાગ અથવા ભેદમાં તે હતો તે જણાવે છે, એ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. બીજાં પતરાંઓ ઉપર ચાતુર્વિંશ શબ્દ પહેલાં તથા લગાડેલ આપણે જોયો છે, એટલે ત્રિચાતુર્વિંશ^૨ હોય છે. આ દાનપત્રમાં જ્યાં જ્યાં તથા લગાડેલું ત્યાં ચતુર્વેદીના નિવાસસ્થાનને સંબોધન કર્યું છે, એમ દેખાય છે.

દાનમાં એટલું જુદામાં સિંહપલિકા તાલુકામાં આવેલું દેસુરક્ષિતજી નામનું ગામ આપેલું છે. દાનનો હેતુ હરમેશ મુજબનો છે. વર્ણવેલા બે અધિકારીઓમાં, દૂતક રાજપુત્રી ભૂપા, અને દિવાન તથા મુખ્ય મંત્રિ સ્કંદભટ છે. અધિકારીના દરજ્જામાં એક સ્ત્રી હોવાનું જરા અજબની જેવું છે. તે પોતાની ફરજ કોઈના પ્રતિનિધિ તરીકે બજાવતી હતી એવું માનીએ તો જ આ સમભાય તેમ છે.

આહિ લખેલો સ્કંદભટ મેં પ્રથમ અનુમાન કર્યું હતું તેમ શુદ્ધસેન અને ધરસેન ૨ જાનો મંત્રિ સ્કંદભટ નથી,^૩ આ બે જુદી વ્યક્તિઓ છે તેની સાબિતીનું કારણ, એક તો એ છે કે, સંવત્ ૨૪૦ થી સંવત્ ૩૩૦ સુધી એટલે ૯૦ વર્ષ સુધી એક જ માણસ અધિકાર ભોગવી શકે એ અસંભવિત છે; બીજું, શીલાદિત્ય ૧ લાએ સ્કંદભટના પિતા અંદ્રભટ્ટને સંવત્ ૨૮૬માં પોતાના દિવાન તરીકે રાખ્યો હતો.^૪

* ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ ૭. બુદ્ધદર. ૧ જુઓ ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૫ અને ૪૫ ૨ સરખાવો-દાખલા તરીકે ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ વો. ૬ પા. ૧૭ ૩ ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૭૩ ૪ જ. બો. બ્રા. રા. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૬૨

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्धर भरुकच्छवासकात्प्रसभप्रणतमित्राणां मैत्र-
काणामतुल्यल-
- २ [सं] पन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जयो-
पार्जिता-
- ३ नुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटाकर्कदव्यव-
च्छिन्नराजव-
- ४ शौन्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्गद्वितीय-
बाहुरेव समद-
- ५ परगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्त-
पादनखरश्मि-
- ६ संहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्तराजशब्दो
रूपकान्तिस्थैर्यगाभ्भीर्य-
- ७ बुद्धिसम्पद्भिः स्मरशशाङ्काद्रिराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभय-
प्रदानपरतया तृणव-
- ८ दपास्ताशेषस्वकार्यफल प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ मण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तान-
विस्तृतजाह्नवीजलौघ-
- १० प्रक्षालिताशेषकल्मषैः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभस-
माभिगामि कै गुणैस्स-
- ११ हजशक्तिशिक्षाविशेषविष्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिष्ठानामनुपाल-
यिता धर्मदायानामपाकर्त्ता
- १२ प्रजोपधातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्ष-
लक्ष्मीपरिभोगदक्ष विक्र-
- १३ मो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्या-
दानुध्यातः सकलजगदानन्द-
- १४ नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
[अ] युतिभासुरतरान्स-

- ૧૫ પીઠો વ્યૂહગુરુમનોરથમહાભાર [:] સર્વવિદ્યાપરાપરવિભાગાધિગમવિમલમતિર-
[પિ] સર્વતસ્સુભાષિતલ-
- ૧૬ વેનાપિ સુખોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશય-
સુવ્યક્તપરમક[લ્યા]-
- ૧૭ ણસ્વભાવઃ ચિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિર્દ્વર્માનુપરોધોઞ્જવ-
લતરીકૃતાર્થસુખસમ્પદુ-
- ૧૮ પસેવાનિરૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્તસ્યાનુજસ્ત-
ત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુર્પે[દ્ર]-
- ૧૯ ગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિ રાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્ર
ઇવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પા[દ]-
- ૨૦ નૈકરસતયેવોદ્ગ્રહન્વેદસુખરતિભ્યામનાયાસિતસત્વસમ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વ[શી]-
કૃતનૃપતિશતસહસ્રો-
- ૨૧ પજીવ્યમાનસમ્પદ્વૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિ-
શેષવિસ્માપિતા-
- ૨૨ ચિલધનુર્દ્વરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્માદાયાનમપાકર્તા પ્રજોપ-
ધાતકારિણામુ-
- ૨૩ પદ્મવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિયક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષ-
વિક્રમો વિક્રમો-
- ૨૪ સંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીચરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
સકલવિદ્યાધિગમ-
- ૨૫ વિહિતનિચિલવિદ્વજ્જનમનઃપરિતોષાતિશયઃ સત્વસમ્પદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિ-
[ગ] તાનુસન્ધાનશમાહિતારાતિ-
- ૨૬ પક્ષમનોરથાક્ષમઙ્ગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગ[હ] રવિભાગોપિ
પરમમ-
- ૨૭ દ્રવ્યકૃતિરકૃત્રિમપ્રશ્રયવિનયશોભાવિભૂષણઃ સમરશતજયપતાકાહરણ-

પં. ૨૦ લખાણુનો ભાગ સહલોપજીવ્યમાન થી પાર્થિવશ્રીઃ (પં. ૨૪) સુધીનો લખનારની ભૂલથી
ફરી વાર લખાયો છે, જ્યારે અરબહતુ અર્ધ વર્ણન છોડી દેવામાં આવ્યું છે. પં. ૨૫ વાંચો સમાહિત.

पतरुं बीजुं

- १ प्रत्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुःप्रभावपरिभू-
तास्त्राकौ-
- २ शलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्यानुजः
- ३ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपप्रसाधयिता
विषयाणां मू-
- ४ त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः
प्रकृति-
- ५ भिरधिगतकलाकलापः कान्तिमान्निर्वृतिहेतुरकलङ्क × कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापा-
स्थगितदिगन्तरालप्रध्व-
- ६ न्सितध्वान्तराशिसस्ततोदितसविता प्रकृतिभ्यः परंप्रत्ययमर्त्थवन्तमतिबहुतिथप्र-
योजनानुपन्धमागम-
- ७ परिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददद्गुणवृ-
द्धिविधानजनितसंस्का-
- ८ रस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृ-
दुहृदयः श्रुतवानप्य-
- ९ गर्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवतामुदयसमयसमुपज-
नितजनतानुरागपरि-
- १० पिहितं भुवनसमर्थितप्रथितवालादित्य द्वितीय नामा परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादकम-
- ११ लप्रणा[मध]रणिकषणजनितकिणलाञ्छनललाटचंद्रशकलः शिशुभाव[एव]
श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार-
- १२ विभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुकरग्र-
हणादमन्दकृतानन्द
- १३ विधिर्व्वसुन्धरायाः कार्मुकधनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसाम-
न्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
- १४ [र]लायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर-
चक्रवर्तिश्रीधरसेन × कुशली
- १५ सर्व्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ऽ पुण्याप्यायनाया-
नर्त्तपुरविनिर्गीत कासरग्राम-

पं. १ वांयो विध्वंसित, पं. ३ वांयो मपि; विषयाणां. पं. ५ वांयो प्रतापस्थगित. पं. ६ वांयो प्रध्वंसित;
नुबन्ध.

- १६ निवास्यानर्त्तपुरचातुर्विधसामान्यशर्कराक्षिसगोत्रबहुचसब्रह्मचारीब्राह्मणकेशव-
मित्रपुत्रब्राह्मणनारायणा-
- १७ मित्राय खेटकाहारे सिंहपट्टिकापथके देसुरक्षितिजग्रामः सोदङ्गः सोपरिकरः
सभूतवातप्रत्यायः सधान्य-
- १८ हिरण्यादेयः सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः
पूर्व्वप्रत्तदेव-
- १९ ब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहि [त]ः भूमिच्छिन्नन्यायेनचिन्द्रार्काणवक्षितिसरित्पर्व्व-
तसमकालीनः पुत्रपौत्रा-
- २० न्वयभोग्यः उदकातिसर्गेण धर्मदायो निस्पृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयाग्रहारस्थि-
त्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
- २१ प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्पस्मद्वैशैरन्यैर्वा
अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मा-
- २२ नुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्य-
श्चेत्युक्तञ्च—
- २३ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा
फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभया-
- २४ नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः
पुनराददीत ॥ षष्टि वर्ष-
- २५ सहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत्
दूतकोत्र राजदुहितृभूपा ॥ लिखितम्—
- २६ दं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिचन्द्रमट्टिपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभट्टेनेति सं ३३०
मार्गशिर शु ३ स्वहस्तो मम= ॥

ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સં. ૩૩૦ દ્વિ. માર્ગશીર્ષ સુ. ૨

ડો. જે. બરજેસની કૃપાથી મને મળેલા ઉલટા ફોટોઝીન્કોગ્રાફ ઉપરથી ધરસેન ૪ થાના આ નવા તામ્રપત્રનું અક્ષરાન્તર કરેલું છે. ડો. બરજેસે જણાવ્યા મુજબ મૂળ પતરાંઓ ગયા વર્ષ- (૧૮૮૫ ઈ. સ.)માં ખેડા જિલ્લામાંથી મળેલાં છે. તે સાધારણ રીતે સુરક્ષિત છે અને ધીબ પતરાના થોડા અક્ષરો અસ્પષ્ટ છે. તેની લંબાઈપહોળાઈ આશરે ૧૨૩ઈંચx૧૦૩ઈંચ છે. પહેલા પતરામાં ૨૮ પંક્તિ છે. અને ધીબમાં ૨૬ પંક્તિ છે, જેમાંની છેલ્લી બેને 'સ્વહસ્તો-મમ' ની જગ્યા કરવા જરા સંકડાવી છે. ઈ. એ. વો. ૧ પા. ૧૪ મે તથા વો. ૭ પા. ૭૩ મે પ્રસિદ્ધ થયેલાં ધરસેન ૪ થાનાં તામ્રપત્રોના અક્ષરને મળતા જ આમાં અક્ષર છે. લેખની ઈબારત સારી છે. કેટલાક લેખન દોષો છે તેમ જ અક્ષરોમાં ફેર છે. વંશાવલિમાં ખાસ કંઈ નવીન નથી, પણ લેખમાં કેટલાક ઉપયોગી મુદ્દાઓ છે.

વો. ૭ પા. ૭૩ મે અને વો. ૧૦ પા. ૨૭૮ મે આપેલાં ધીબ દાનપત્રોની માફક આ દાન પણ ભરૂચ(ભરૂચ)માં વિજય (યાત્રા)નો મુકામ હતો ત્યાંથી અપાયેલ છે. ધરસેન ૪ થા તે વખતે વિજયયાત્રાએ તે બાબુ ગયો હોય કે માત્ર પોતાના પ્રદેશમાંથી પસાર થતાં ત્યાં રહ્યો હોય, પણ તે ઉપરથી એટલું તો પુરવાર થઈ શકે કે નર્મદા નદી પર્યંતને ભરૂચ જિલ્લાનો ભાગ વલ્લીના રાજ્ય નીચે હોવો જોઈએ.

પં. ૪૧-૪૨ માં આપેલ છે કે દાન લેનાર બ્રાહ્મણ અદિતિશર્મનૂ બ્રાહ્મણ ભવીનાગનો પુત્ર પરાશર ગોત્રનો અને વાજસનેયી શાખાનો હતો. ઉદુમ્બરગંધર છોડીને આવેલા અને ખેડામાં રહેતા ઉદુમ્બરગંધર ચાતુર્વેદી પૈકીનો તે હતો. ઉદુમ્બરગંધર સ્થળના નામ તરીકે કદિ જોયું નથી, પણ હાલ ઉમર (ઉદુમ્બરનું અપભ્રંશ)ની સાથે સમાસવાળાં ઘણાં ગામનાં નામ મળી આવે છે તેથી તે મુજબ ઉદુમ્બરગંધર પણ ગામનું નામ હશે, એમ હું અનુમાન કરું છું. ખેડા પંચમહાલ અને અમદાવાદ જિલ્લામાં અત્યારે રહેતા ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણો આ ઉદુમ્બરગંધર ચાતુર્વેદીના વંશજ હોવા જોઈએ.

માલતીમાધવમાં ભવભૂતિએ પોતાને ઉદુમ્બર બ્રાહ્મણ અને વિદર્ભ અથવા ભરારના રહેવાસી તરીકે વર્ણવ્યો છે તેથી ઉદુમ્બરગંધરનું પ્રાચીનત્વ સિદ્ધ થાય છે.

દાનમાં અપાયેલી વસ્તુનું વર્ણન પં. ૪૩ થી ૫૦ માં છે. અદિતિશર્મનને બે ખેતરો અને ભૂષ્ટી દાનમાં આપેલાં છે. ખેટક (ખેડા) જિલ્લામાં કોલંબમાં ખેડાના માપ અનુસાર બે દ્વીપિટક સાળ વાવી શકાય તેવડું વડુસોમાલિકા ગામના અગ્નિપાદરમાં એક ખેતર આપેલું, જેની સીમા નીચે મુજબ છે. પૂર્વે સીહમુર્ધિજ આગની સીમ, દક્ષિણે વિશ્વપલિલ ગામની સીમ, પશ્ચિમે શમીકેદાર ખેતર દ્રોણની માલીકીનું અને ઉત્તરમાં ખગડિકેદારી મહેશ્વરની માલીકીનું ખેતર છે. દ્વીગોમેટ્રીકલ સર્વેના નકશામાં જોતાં મહમુદાબાદની પૂર્વે હાલનું વંટવાલી તે વડુસોમાલિકા હોવું જોઈએ. તેની અગ્નિખૂણાની સીમની પૂર્વમાં સીહુજ અથવા સુજ નામનું મોટું ગામડું છે તે સ્પષ્ટરીતે સીહ મુર્ધિજ હોવું જોઈએ. વંટવાલીની અગ્નિખૂણાની સીમની બરાબર દક્ષિણે વન્સોલ નામનું ગામડું છે, જે વિશ્વપલિલને મળતું આવે છે. આ પ્રમાણે ગામો નિશ્ચિત કરીએ તો કોલંબ તે મહમુદાબાદ તાલુકાનો અમુક ભાગ હોવો જોઈએ.

* ઈ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૫ ડો. જી. બુલર.

ખીજું ખેતર કોટીક નામનું હતું અને તે બે પીઠક સાળ વાવી શકાય તેવું હતું અને તે નગરકપથકમાં (નગરની આસપાસના તાલુકામાં એટલે કે ખેડા તાલુકામાં) હુહુહુ ગામની સીમમાં હતું. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વે મહત્તર ગોદલકનું આદીરમણકેદાર નામનું ખેતર અને સખ્લીલકનું ખણકેદાર નામનું ખેતર, દક્ષિણે બર્ધણપલિલ નામના ગામની સીમ, પશ્ચિમે શુક્રપલિલ ગામની સીમ અને ઉત્તરે આરલિકેદાર શમીકેદાર અને બે રાફડા હતા; તથા પૂર્વ સીમમાં હુહુહુકાના પાદરમાં ભૂટી આપેલી હતી. તેની સીમા નીચે મુજબ હતી. પૂર્વમાં કપિલ્યોન્દન, દક્ષિણમાં વિશીણ્ણો નામનું કેદારિક, પશ્ચિમમાં કપિલ્યોન્દની અને ઉત્તરમાં બ્રાહ્મણ વૈર-ભટના બ્રહ્મદેવ ક્ષેત્રની પહેલી બાબુની બે ઉન્દની.

ભૂટી શખ્દનો અર્થ હાલના રિંદી ભીટી અગર ભીટ શખ્દની માફક તળાવ પાસેની ચઢી-યાતી જમીન એવો થવો જોઈએ. ઉન્દનીનો અર્થ પાણીનો કુંડ અગર ખેતીવાડી માટે પાણીની નહેર હોવો જોઈએ. કોશમાં આપેલ શૂન્યવાટિકા તેનો અર્થ આંહી થતો લાગતો નથી. દાનની શરતોમાં પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેવ પછી બ્રાહ્મણ વિંશતિ એ શખ્દો ખીજાં દાનપત્રોમાં મળતા નથી, તેથી ખાસ ધ્યાન જોયે તેવા છે.

ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૩ મે આપેલા અલીણાના દાનપત્રમાં છે તેવી રીતે આંહી પણ દ્વતક તરીકે રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. ધરસેનના દાનપત્રમાં રાજપુત્રી ભૂવા આપેલ છે. સંભવ છે કે આંહી પણ તે જ સ્ત્રી હોય અને ભૂવા તે ભૂવાને બદલે ભૂલથી લખાયું હોય.

આ લેખની તિથિ સંવત્ ખાસ ઉપયોગી છે. છેલ્લી પંક્તિમાં સં. ૩૩૦ દ્વિ. માર્ગશિર સુ. ૨ એમ આપેલ છે. આમાં આપેલ અધિક માર્ગશિર માસથી આ વલભી દાનપત્રોનો સંવત્ ક્યારે શરૂ થયો તે નિશ્ચિત થઈ શકે છે. અત્યારે જો કે માર્ગશીર્ષ, પૌષ અને માઘ માસ અધિક આવી શકતા નથી, પણ નેપાલના એક શિલાલેખમાં મી. સી. બેન્ડેલે નેપાલમાંની સુસાફરી નામના પુસ્તકમાં બતાવ્યા મુજબ પ્રથમ પૌષ મળેલો છે. તે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે સમયે તે મહિનાઓ અધિક થઈ શકે છે. આ લેખથી આ પ્રમાણે સમર્થન મળ્યાથી અત્યાર સુધીની ત્રણે જુદી જુદી ગણતરીની સાલો વિચેનાના ડો. સ્ક્રમ પાસે રજુ કરવામાં આવી. જનરલ કર્નીગહેમ પ્રમાણે ૧૬૭ ઈ. સ. થી આ વર્ષ શરૂ થાય છે. સર ઈ. સી. બેર્ડલી પ્રમાણે ૧૮૦ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે અને બેર્ડની પ્રમાણે ૩૧૬ ઈ. સ. થી શરૂ થાય છે. આ ત્રણે ગણતરી પ્રમાણે આ સંવત્ ૩૩૦ બરોબર ઈ. સ. ૪૬૬-૪૬૮ ઈ. સ. ૫૧૬-૫૨૨ અને ઈ. સ. ૬૪૮-૬૫૦ પૈકી કઈ સાલમાં માર્ગશિર અધિક હતો તે તપાસ કરતાં માર્ગશીર્ષ અધિક માસ માત્ર ૬૪૮ ઈ. સ. માં જ મળે છે અને તેથી ૩૧૬ ઈ. સ. પહેલાં આ સંવતની શરૂવાત ખીલકુલ અસંભવિત થઈ જાય છે, એટલે કે આ ગુપ્ત વલભી સંવત્ ઈ. સ. ૩૧૬ થી શરૂ થાય છે તે સિદ્ધ થાય છે.

अक्षरान्तर

पहेलुं पतरुं.

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावाराद्भरुकच्छवासंकात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसम्पन्नम-
- २ ण्डलोभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोपनतादानमानार्जवोपार्जितानुरागाद-
नुरक्तमौल-
- ३ भृतश्रेणीबलावाप्तराज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटाकर्कदिव्यवच्छिन्नराजवङ्गान्माता-
पितृचरणारविन्दप्र-
- ४ णतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्गद्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसत्त्व-
- ५ निकषः [:] तत्प्रभावप्रणतारतिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसङ्घतिः सकल-
स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपा-
- ६ लनप्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्थराजब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यशुद्धिसम्पद्भिः स्मरश-
शाङ्कादिराजोदधिनिदश-
- ७ गुरुधनेशानतिशयानः शरणाशताभयप्रदानपरतया तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थ-
- ८ प्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोशप्रमोदः
परममाहेश्वर-
- ९ श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविस्तृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषक-
ल्मषः प्रणयिशतसह-
- १० स्रोपजीव्यमानसम्पद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसमभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षा-
विशेषविस्मापिताखिलधनु-
- ११ र्द्धरः प्रथमनरपतिसमतिस्तृष्टानामनुषालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातका-
रिणामुपप्लवानां दर्श-
- १२ यिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य सङ्गतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्र-
मोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्री [:]
- १३ परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगु-
णसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्ग [ण्ड]-
- १४ लः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरान्सपीठोदूढगुरुमनोरथम-
हाभारः सव्वविद्यापरा-

पं. १ वांथो ओं. पं. २ वांथो पनतदान. पं. ३ वांथो शरणागता. पं. ४ वांथो लामोग पं. ५० वांथो
माभिगामि पं. ११ वांथो मनुपाल, पं. १४ वांथो सर्वविद्या

- १९ वरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतस्सुभासितलवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः-
समग्रलोकागाध-
- १६ गाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुग-
नृपतिपथविशोधनाधिगतो-
- १७ दग्धकीर्तिर्द्विर्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसम्पदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयना-
मां परममाहेश्वरः श्रीशिलादित्यः
- १८ तस्यानुजस्तत्पादानुध्यात[:] स्वयमुपे[न्द्र]गुरुणेव गुरुणात्यादरवतासममिल-
षणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धसक्तां परमभद्र
- १९ इव धुर्यस्तदाज्ञासम्पादनैकरसतयेवोद्बहन्स्वेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः
प्रभावसम्पद्वशीकृत-
- २० नृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः
प्रणतिमेकां परित्यज्य
- २१ प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामो-
दविमलगुणसङ्घतिप्र-
- २२ सभविघटितसकलकलिविलसितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दोषैरनामृष्टात्युन्नतह-
ृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्र-
- २३ कौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषः प्रथमसं-
ख्याधिगमः परममाहेश्वर-
- २४ श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुध्यातः सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्ज-
नमनःपरितोषातिशयःसत्त्वस-
- २५ म्पदा त्यागौदार्येण च विगतानुसन्धानाशमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्य-
गुपलक्षितानेकशास्त्रकला-
- २६ लोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रः कृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समर-
क्षित-
- २७ जयपताकाहरणप्रत्यग्रेदग्धबाहुदण्डबिध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदण्डोदयः स्वधनुः-
प्रभावपरि-
- २८ भूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसे-
नस्तस्यानुजः

पतरुं बीजुं

- २९ तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपिप्रसाधयिता
 ३० विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिम्मनुरिव
 स्वय-
 ३१ मम्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः कान्तिमानिर्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथ
 प्राज्यप्र-
 ३२ तापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्यः परं
 प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथ-
 ३३ प्रयोजनानुबद्धमागमपरपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-
 पमादेशं ददद्गुण-
 ३४ वृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां राज्यसालातुरीयतन्त्रयोरुमयोरपि निष्णातः
 प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदु-
 ३५ हृदयः श्रुतवानप्यगर्व्वितः कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि निरसिता दोषवता-
 मुदयसमयमुपजनित-
 ३६ जनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थनप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः
 श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुत
 ३७ तत्पादकमलप्रणामधरणि कषणजनितकिणलालललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव
 श्रवणनिहितमौक्तिका-
 ३८ लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदु-
 करग्रहणादमन्दीकृतानन्द-
 ३९ विधिवर्लुन्धरायाः कान्मुके धनुर्व्वेद इव सम्भाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसा-
 मन्तमण्डलोत्तमाब्धतचूडारत्नायमा-
 ४० नशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेन
 * कुशली सर्व्वानेव समाज्ञाप-
 ४१ यत्त्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ऽ पुण्याप्यायनाय उदुम्बरगह्वरवि-
 निर्गतखेटकवास्तव्योदुम्बरगह्वरचातु-
 ४२ र्व्वद्यसामान्यपराशरसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभवीनागशर्म्मपुत्रब्राह्मणादि-
 तिशर्म्मणे खेटका-
 ४३ हारे कोलम्बे वड्डुसोमालिकाग्रामपूर्व्वसीम्नि खेटकेमानेन त्रीहिद्विपिटुकद्वयवापं
 सभृष्टीकं क्षेत्रं यस्या-

पं. ३० वांथो। भिम्मन्तु पं. ३३ वांथो। परिप; नुरूप. पं. ३४ वांथो। शालातुरीय पं. ३६ वांथो। समर्थित;
 सुत पं. ३८ वांथो। काम्मुके; तमाज्ञ. पं. ४२ वांथो। त्विद्य पं. ४३ वांथो। खेटका

- ४४ घाटनानि पूर्वतः सीहमुहिज्जग्रामसीमा दक्षिणतो विश्वपल्लिग्रामसीमा अपरतो द्रोणकसत्कशमीकेदारक्षेत्रं
- ४५ उत्तरतो महेश्वरसत्कखण्डिकेदारीक्षेत्रं तथा नगरकपथकान्तर्गतदुहुदुहुग्रामे दक्षिणापरसीमिसेटक-
- ४६ मानेन व्रीहिद्विपीठकवापं कोटीलकक्षेत्रं यस्याघाटनानि पूर्वतः आटिरमणकेदार-संज्ञितं महत्तरगोल्लकसत्कक्षेत्रं
- ४७ सन्धीलकसत्कखण्डकेदारश्च दक्षिणतः जाङ्णपल्लिग्रामसीमा अपरतो गुड्डप-ल्लिग्रामसीमा उत्तरतआरीलकेदारः शमी-
- ४८ केदारो वल्मीकद्वयश्च तथा पूर्वसीमि दुहुदुहिकापद्रके भृष्टी यस्या आघाटनानि पूर्वतः कपित्थोन्दन दक्षिणतो विशीण्णोक्षित-
- ४९ केदारिक अपरतः कपित्थोन्दनी उत्तरतः ब्राह्मणवैरभटसत्कब्रह्मदेयक्षेत्रमतिक्रम्य उन्दनीद्वयं एवं क्षेत्रद्वयं समष्टीकं
- ५० सोदङ्गं सोपरिकरं सभूतवातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-विष्टिकं सर्वराजकीयानामहस्त-
- ५१ प्रक्षेपणीयं पूर्वप्र[च]देवब्रह्मदेयब्राह्मणविङ्शतिरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाच-न्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं
- ५२ पुत्रवौत्रान्वयभोग्यं उदकातिसर्गेण धम्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितयाब्रह्मदय-स्थित्या भुज्जतः कृषतः कर्षयतः प्रदिश-
- ५३ तो वा न कैश्चिद्यासेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वङ्शजैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
- ५४ वगच्छद्विरयमस्मदायेनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च ॥ बहुभिर्व्यसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
- ५५ तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि निर्भुक्त-माल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनराददीत ॥
- ५६ [षष्टि] वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् दूतकोत्र राजदुहितृभूवा ॥
- ५७ [लिखित] मिदं सन्धिविग्रहाधीकृतदिविरपातिवत्रभट्टिपुत्रदिविरपतिश्रीस्कन्दभटे-नेति । सं २०० ३० द्वि. मार्गशिर शु २ स्वहस्तो मम-

पं. ४७ वांयो सीमा पं. ४८ ३६१२ विशीण्णसंज्ञित वांयन होष्ठ शङ्क. पं. ५२ वांयो पौत्रा धर्म्म. पं. ५५ वांयो नरेन्द्रे

ધ્રુવસેન ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૪ માઘ સુદ ૯ (ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪)

ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલા^૧ રાષ્ટ્રકૂટના દાનપત્રની પેઠે નીચે આપેલા દાનપત્રનો મૂળ લેખ ગુજરાતમાં કંપડવણજમાં મળ્યો હતો. આ લેખ ઉપસાવેલા કાંઠાવાળાં બે તામ્રપત્રોના અંદરના ભાગમાં કોતરેલો છે. દરેક પત્રાનું માપ ૧૩" x ૧૦" નું છે. જમણી બાજુની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. ડાબી બાજુની કડી જેના ઉપર મુદ્રા છે તે વિસમ આકૃતિની આશરે ૩" જાડી છે. લંબગોલાકૃતિની મુદ્રાનું માપ ૨" x ૨૩" નું છે. તેના ઉપર ઉપસાવેલા ભાગમાં ડાબી તરફ મુખવાળો બેઠેલો એક નંદી છે. તેની નીચે હંમેશાનો શ્રીમદ્વાક્રં: લેખ છે. બન્ને પત્રાંઓ તથા મુદ્રા સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે.

દાન આપ્યાનું સ્થળ "સિરિ—સિમ્મિણિકા"—જે પ્રાકૃત નામ જેવું દેખાય છે—ની ઠાવણી છે. લેખમાં હંમેશ મુજબની ધ્રુવસેન ૩ જા સુધીની વંશાવળી આપી છે. તેમાં લખ્યું છે કે તેણે વાજસનેય શાખાનો અભ્યાસ કરતા કૌશિક ગોત્રના, ચતુર્વેદી મહિષકના રહીશ બંધાના પુત્ર પ્રાદ્યુષ ભટ્ટિભટ્ટને શિવભાગપુર વિષયરના દક્ષિણાપદમાં આવેલું પટ્ટપદ નામનું ગામ આપ્યું છે.

આ દાનપત્રમાં બે વાર આવતું મહિષક નામ જરા જુદી લિપિમાં પાછળથી સુધારા તરીકે લખેલું જણાય છે. હતકે પ્રમાત્ર નાગ^૨ હતો, અને લેખ લખનાર સંધિવિગ્રહાધિકૃત મુખ્ય મંત્રી રકંઠભટ્ટ^૩નો પુત્ર દિવિરપતિ અનહિલ^૪ હતો. દાનપત્રની તારીખ [ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૩૪ અથવા ઇ. સ. ૬૫૩-૫૪ ના માઘ શુદ્ધ ૯ હતી.

* એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫ ઇ. હુદય, ૧ ઉપરનું વો. પા. ૫૨ ૨ જુઓ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ ૩ જુઓ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૯ જ્યાં પ્રતિકૃતિનું વાંચન શ્રીનાથ છે. પણ શ્રીના ॥ જે અક્ષરાંતરમાં છે તે પ્રમાણે નથી. ૪ જુઓ. ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને વો. ૧૧ પા. ૩૧૬ ૫ જુઓ. ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૭ અને ૪૫ અંતમાં અને વો. ૭ પા. ૭૩ ૬ પ્રો. ખ્યુલ્હરના મત પ્રમાણે (ઇ. એ. વો. ૧૫ પા. ૩૩૭ નોટ ૧૦ અને વો. ૧૭ પા. ૧૯૭ નોટ ૫૦) ધ્રુવસેન ૩ જાનું અપ્રસિદ્ધ દાનપત્ર તારીખ ૩૩૨ સંવત્ નું છે. ધ્રુવસેન ૩ જાના રાજ્યસમયની સીમા તેની પહેલાંના ધ્રુવસેન ૪ થા (૩૩૦) તથા તેની પછીના ખરમહ ૨ જા (૩૩૭) ની વચ્ચે નક્કી થાય છે.

अक्षरान्तर

पतरुं पहेळुं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारात् सिरिसिम्भिणिकावासकात् प्रसभप्रणतामित्राणां
मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशत-
- २ लब्धप्रतापात्प्रतापोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणीबलावास-
राज्यश्रियः परममाहेश्वरश्रीभटार्कादिव्यवच्छि-
- ३ नराजवङ्गशान्मातापितृचरणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खङ्ग-
द्वितीयबाहुरेव समदपरगजघटास्फोटनप्रकाशितस-
- ४ त्वनिकषः तत्प्रभावप्रणतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिः सकल-
स्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परिपालनप्रजाहृदयरंजनान्व-
- ५ त्थराजशब्दो रूपकान्तिस्थैर्यगांभीर्यबुद्धिसंपद्धिः स्मरशशाङ्कादिराजोदधिनिदश-
गुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतया तृणव-
- ६ दपास्ताशेषस्वकार्यफल [:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयि-
हृदयः पादचारीव सकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्री-
- ७ गुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानविसृतजाह्नवीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः
प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपद्रूपलोभादिवाशि-
- ८ तः सरभसमाभिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशीक्षां विशेषविस्मापिताखिलघनुर्द्धरः
प्रथमनरपतिसमतिष्ठानामनुपालयिताधर्मादायानामया-
- ९ कर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिताश्रीसरस्वत्योरेकाभिवासस्य संहताराति-
पक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपा-
- १० स्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धयातस्सकलजगदानन्द-
नात्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशो-
- ११ भासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरतरांसपीठोदूढगुरुमनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरवि-
भागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितल-
- १२ वेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोकागाधगांभीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयसु-
व्यक्तपरमकल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगानृपति-
- १३ पथविशोधनाभिगतोदग्रकीर्तिः धर्मानुपरोधोऽञ्जलतरीकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरू-
ढधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यः
- १४ तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयातः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीया-
मपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परममद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञा-
- १ पाथ्यो संहतिः २ पाथ्यो शिक्षा

- १५ संपादनैकरसतयैवोद्धहन् खेदसुखे रंतिभ्यामनायासितसत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशी-
कृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायापगूढपादपीठोपि
- १६ परावज्ञाभमानैरसानालिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभि-
मानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृत-
- १७ निखिलभुवनमोदविमलगुणसंहतिप्रसभविघटितसकलकलिविलसितगातिर्नोचजना-
धिरोहिभिरशेषैर्दोषैरन[१]मृष्टात्युन्नतहृदयः प्र-
- १८ ख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणातिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्राहप्रकाशितप्रवी-
रपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीखरग्र-
- १९ हस्तस्य तनयः तत्पादानुद्धयातः सकलविद्याधिग्रामविहितनिखिलविद्वज्जनमन-
परितोषातिशयः सत्त्वसपदां त्यागौदार्येण च विगतानुस-
- २० न्धानाशमात्तितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोरैरचरित
गहरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिर-
- २१ [क] त्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोदग्रबाहुदं-
डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः
- २२ स्वधनु २ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः
परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्प[१]दा-
- २३ नुध्यातः सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुरसाधानामपि प्रसाधयिता विण-
याणो मूर्तिमानिवपुरुषकारः परिवृद्धगु-
- २४ णानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमान् निर्व्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः
- २५ प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वन्सितध्वान्तराशिस्सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः
परं प्रत्ययमर्थ्वन्तमतिबहुतिथ-
- २६ प्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णवदधानैः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः स्थानेनु-
रूपमादेशं ददद्गुण-

पतरुं बीजुं

- २७ वृद्धिविधानजनित[संस्का]रः[सा]धूनां राज्यसालातुरीयै तन्त्रयोरुभयो-
रपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवा-
- २८ नप्यगर्हितः कान्तोपि प्रशर्मस्थिरसौहृदय्योपि निरसितादोषवतामुदयसमयसमु-
पजनितजनतानुरागपरिपिहित-
- २९ भुवनसमस्थितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तरय सुत-
स्तत्पादकमलप्रणामधरणिक-

१ वांथो मुखः २ वांथो ज्ञाभिमानः ३ वांथो सत्त्वसपदा ४ वांथो लोकचरित ५ वांथो विषयाणां ६ वांथो
पूर्णं विद्वानः ७ वांथो शालातुरीय ८ वांथो प्रशमी.

- ३० षण्जनिताकिणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल-
ङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषः प्रदानसलिलक्षा-
- ३१ लिताग्रहस्तारविन्दः कन्याया इव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिर्वसुन्ध-
रायाः काम्मुकेधनुर्वेद इव संभावितशेषलक्ष्य-
- ३२ कलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडारत्न [१] यमान शासनः परममाहेश्वरः
परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
- ३३ कवर्त्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजन्मनो भक्तिव-
धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरं तत्पा-
- ३४ दारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्यैव राजर्षर्द्धाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिम्नाय-
- ३५ शशां वलयेन मण्डितककुभा नभसि यामिनीपतेर्विडम्बितास्वण्डपरिवेषमण्डलस्य
पयोदश्याप्रशिखरचूचुकुरुचिरसह्यविन्ध्यस्तनयु-
- ३६ गायाः क्षित २ पत्युः श्रीडेरभटस्याङ्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशेङ्-
शुकभृतः स्वयंवरमाल्यामिवराज्यश्रियमर्पियन्त्या × क-
- ३७ तपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलमण्डलाग्रमिवावलम्बमानः
शरदि प्रसभमाकृष्टशिलै-
- ३८ मुखबाणासनापादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्वमेव विविध-
वर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्र-
- ३९ वणः पुर्णः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्ष-
रत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनि-
- ४० वहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्वहन् धृतविशालरत्नवलयजलधिवेला-
तटायमानभुजपरिप्वक्तविश्व-
- ४१ श्मरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन+कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं
यथा मया मातापित्रो २ पुण्याप्यायनाय
- ४२ महिष्ठ [क] विनिर्गतमहिष्ठकवास्तव्यैतच्चातुर्विधसामान्यकौशिकसगोत्रवाज-
सेनयसब्रह्मचारित्र [१] ह्यणवप्पपुत्रभट्टिभटाय
- ४३ शिवभागपुरविषये दक्षिणपट्टे पट्टपद्रकग्रामः सोदङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः
सधान्यहिरण्यदेयस्सद-
- ४४ शापराधस्रोत्पद्यमानविष्टिकस्सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रसद्वब्रह्म-
देयरहितः भूमिच्छिद्रन्यायेना-
- ४५ चन्द्रार्कावर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनः पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्गेण
धर्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्म-

५ पात्रि। यशसां २ पात्रि। श्रियमर्पयन्त्याः कृ; ३ पात्रि। शिली; ४ पात्रि। पुनः; ५ पात्रि। चेत्युक्त

- ४६ देयाग्र[१] हारस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतः प्रतिदिशतो वा न कैश्चिद्ध्या-
सेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरप्यसद्वृद्ध-
४७ जैरन्यैर्वा स्वनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छ-
द्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्चेत्यक्त-
४८ अ ॥ बहुभिर्बलुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः [१] यस्य यस्य यदा भूमि-
स्तस्य तस्य तदा फलम् [॥] यानीह दारिद्र्यमयान्नेन्द्रेर्द्धनानिधर्मायतनीकृ-
४९ तानि[१] निर्वर्तुक्तमाल्यप्रतिमानि [तानि] को नाम साधु ८
पुनराददीत [॥] षष्टि वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः [१] आच्छेत्ता
चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेत् [॥] दूतकोत्र प्रमातृश्रीनागः
५० लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३०० ३० ४ माघ शु ६ स्वहस्तो मम ॥

પં. ૧ એમાં સ્વરિત વિજયશાહી છાવણીમાંથી સિરિસિમિભણિક મુકામેથી; જેઓના શત્રુઓ એકદમ નમી ગયા હતા એવા મૈત્રકેના અતુલ બલથી સંપન્ન મંડલવિસ્તારમાં થયેલી સો સો લડાઈઓથી જેણે પ્રતાપ મેળવ્યો હતો, પોતાના પ્રતાપથી નમાવેલા એનો, દાનમાં અને માનમાં બતાવેલી પ્રામાણિકતાથી જેણે અનુરાગ ઉપાર્જિત કર્યો હતો, અનુરાગયુક્ત વંશપરંપરાના, ભાડુતી તથા અધિકારી સૈનિકોની સેનાવડે જેણે રાજ્યલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી, એવા રાજવંશને અવિચ્છિન્ન રાખનારા પરમમાહેશ્વર શ્રીમદ્વાક્યથી પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેન (થયા), જેણે માતાપિતાનાં ચરણ-રવિદને પ્રણમીને પોતાનાં બધાં પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; શૈશવથી અડગયુક્ત કર વડે શત્રુઓની મદમત્ત ગજવટાને ભેદીને જેણે પોતાના સત્ત્વની કસોટી પ્રકાશિત કરી હતી; જેના ચરણનખને કિરણસમૂહ સ્વપ્રભાવથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂરામણીની પ્રભાથી મિશ્ર થતો હતો; સકલ સ્મૃતિ-ઓએ રચેલા માર્ગને અનુસારે સારા પરિપાલન વડે પ્રજાનું હૃદય રંજિત કરીને પોતાનું 'રાજ' નામ અન્વર્થ બનાવ્યું હતું; રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગંભીરતા, બુદ્ધિ અને સંપત્તિમાં જે કામદેવ, ચન્દ્ર, શૈલરાજ, સાગર, બૃહસ્પતિ, અને કુબેરથી ચઢીયાતો હતો; શરણાગતને અભય આપવાની દેવમાં જે પોતાના અશેષ કાર્યફલને તૃણની માફક ફેંકી દેતો; માગણીથી વિશેષ આપીને જેણે વિદ્વાન, મિત્ર, અને રનેહીનાં હૃદયને આનંદિત કર્યો હતાં; જે અખિલ ભુવનમંડલનો, બાણે કે દેહધારી, આનંદ હતો.

પં. ૭ એનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો, જેણે પિતાના પાદનખના કિરણસમૂહથી નીકળતી બહવીના જલપ્રવાહમાં અશેષ પાપો ધોઈ નાખ્યાં હતાં; જેની સંપત્તિ હબરો પ્રણ-થીનો આધાર બનતી; જેને બાણે કે રૂપથી આકર્ષાઈને આકર્ષક ગુણો એકદમ આવી મળતા હતા; સહજસજ્જિત અને શિક્ષાના ઉત્કર્ષ વડે જેણે બધા ધનુર્ધરોને આશ્ચર્ય પમાડ્યા હતા; પૂર્વ નૃપતિઓએ આપેલાં ધર્મદાનોનું જે અનુપાલન કરતો; પ્રજાને નાશ કરનાર ઉપદ્રવોને જે હરતો; લક્ષ્મી અને સરસ્વતીના એકત્ર નિવાસનું જે દર્શન કરાવતો; હણાયેલા શત્રુપક્ષની લક્ષ્મીનો પરિભ્રમ કરવામાં જેનું પરાક્રમ કુશલ હતું; અને વિક્રમ વડે જેણે નિર્મલ રાજલક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી હતી.

પં. ૧૦ તેનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી શિલાદિત્ય હતો, જે એના (પિતાના) પાદનું અનુ-ધ્યાન કરતો, જેણે અખિલ જગતને આનંદ અર્પનારા અત્યદ્ભુત ગુણોના સમુદયથી સમગ્ર દિગ્મ-ણ્ડલને વ્યાપ્ત કરી દીધું હતું; સો સો લડાઈમાં મેળવેલા વિજયથી શોભતી તરવારની છુતિ વડે વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલા પોતાના સ્કંધપીઠ ઉપર જે મટોટા મનોરથોનો જળરો ભાર ઉચકી રહેતો; સર્વ વિદ્યાઓના પર અને અપર વિભાગોના અધ્યયનથી જેની મતિ વિમલ બનેલી હતી છતાં ગમે તેવા એક ન્હાના સુભાષિત વડે પણ જે રહેલાઈથી સંતુષ્ટ કરી શકતો; સમગ્ર લોકથી પણ તાગ ન પામી શકાય એવા ઊંડા હૃદયવાળો હોવા છતાં જે અત્યન્ત સુચરિતથી વ્યક્ત પરમકલ્યાણ સ્વભાવથી યુક્ત હતો; કલિયુગના નૃપતિઓના ઉજ્જ્વલ બનીને રુંધાઈ ગયેલા માર્ગનું વિશોધન કરીને જેણે ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિ મેળવી હતી; ધર્મને બાધા ન કરવાથી વિશેષ ઉજ્જવલ બનેલી ધનસુખસંપત્તિને કારણે મેળવેલું જેનું ધર્માદિત્ય એવું બીજું નામ હતું.

પં. ૧૪. તેનો ભાઈ પરમમાહેશ્વર શ્રી અરચક હતો, જે તેના ચરણનું ધ્યાન કરતો, ઉપેન્દ્રના ગુરુ (વડીલ ભાઈ) જેવા પોતાના વડીલ ભાઈએ અસિદ્ધાપા ઉપજાવે તેવી હોવા છતાં, અત્યંત આદરથી પોતાના સ્કંધ ઉપર મૂકેલી રાજલક્ષ્મીને જે પરમભદ્ર ધોરીની માફક એમની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તત્પર બનીને જ ધરી રાખતો છતાં જેની સત્ત્વસંપત્તિને થાકનું કે સુખ-વાંછાનું વિદ્ય નડ્યું નહોતું; પોતાની પ્રભાવ સંપદ વડે વશ કરેલા સો સો નૃપતિઓનાં શિરોરત્નની કાન્તિ જેના પાદપીઠને આલિંગી રહી હતી છતાં જેની મનોવૃત્તિને અન્યની અવજ્ઞા કે અભિમાન

અડકી શક્તાં નહોતાં; પૌરુષમાં અને અભિમાનમાં પ્રખ્યાત બનેલા શત્રુઓ પણ જેની સ્લામે પ્રણામ શિવાય બીજો પ્રતિકારનો ઉપાય સ્વીકારતા નહિ, આખી સૃષ્ટિને હરખાવી રહેલા વિમલ ગુણસમૃદ્ધ વડે જેણે કલિકાલના બધા વિલાસોની ગતિનો એકદમ નાશ કર્યો હતો; નીચાં માણસોનું આક્રમણ કરનારા દોષમાન જેના ઉન્નત હૃદયનો સ્પર્શ પણ કરી શક્તા નહોં, પોતાનાં પ્રખ્યાત પૌરુષ અને અશ્વકૌશલવડે સંખ્યાબંધ શત્રુનૃપતિઓની લક્ષ્મીને પકડી આણીને જેણે પ્રવીર પુરુષોમાં પોતાનું પ્રથમ સ્થાન બહેર કર્યું હતું.

પં.૧૯ તેનો પુત્ર એના ચરણનું ધ્યાન ધરનારો પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન હતો, જેણે સકલ વિદ્યાના અધ્યયનથી સર્વ વિદ્યજ્ઞોનાં મનને અત્યન્ત સંતુષ્ટ કર્યા હતાં, સત્વસંપત્તિ વડે અને દ્વાન ઔદાર્ય વડે જેણે શત્રુઓના મનોરથની ધરી એવી તોડી નાંખી હતી કે એ ફરીથી સંધાવાની આશા જ ન રહે; અનેક શાસ્ત્ર, કલા, લોકચરિત, વગેરેના ગૂઢ જાગોનો જેણે સારો પરિચય કર્યો હતો છતાં જેની પ્રકૃતિ પરમ ભદ્ર હતી અને અનૃત્રિમ સભ્યતા અને વિનયની શોભા એ જેનું વિભૂષણ હતું; સો સો લાકાઈઓમાં જયપતાકાને ઉચકી લેવાને સમર્થ લાંબા બાહુદંડ વડે જેણે શત્રુઓના દર્પનો નાશ કર્યો હતો; પોતાના ધનુષના પ્રભાવથી જેઓના અશ્વકૌશલના અભિમાનને પોતે પરિભ્રવ કર્યો હતો તેવા સકલ નૃપતિઓ જેના શાસનને સ્વીકારતા હતા.

પં.૨૩ તેનો અનુજ, એના ચરણનું ધ્યાન કરનાર, પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન હતો. જે સત્ચરિત વડે બધા પૂર્વનૃપતિઓથી અન્યાતો હતો; દુર્જય દેશો પણ જેણે જિત્યા હતા, જે મૂર્તિમાન પુરુષાર્થ હતો; મોટા ગુણો પ્રત્યેના અનુરાગથી ભરપૂર ચિત્તવૃત્તિવાળી પ્રજા સાક્ષાત્ મનુ જેવા જે રાજાના આશ્રયમાં રહેતી હતી; ચન્દ્રની માફક જે કલાકલાપસંપન્ન, કાન્તિમાન, આનંદહેતુ હતો છતાં અકલંક હતો; સૂર્યની માફક જે ત્રિપુલ પ્રતાપ વડે દિગન્તરાલને વ્યાપ કરીને અન્ધકાર રાશિનો ધ્વંસકર્તા હતો પણ સદા ઉદયશાલી હતો; અર્થયુક્ત, અનેક પ્રયોજનવાળા, આગમ-પૂર્ણ, પ્રત્યય પ્રકૃતિને અર્પનારો, સંધિ, વિગ્રહ, તથા સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ, સ્થાનને ઉચિત આદેશ આપનારો, ગુણવૃદ્ધિની ક્રિયા વડે સાધુઓનો સંસ્કાર કરનારો, એવો જે રાજ્ય રાજ્યતંત્રમાં તેમ જ વ્યાકરણમાં નિપુણ હતો; જે મહાપરાક્રમી પણ કરુણાકોમલ હૃદયવાળો હતો, વિદ્વાન પણ અગવિત હતો, કાન્ત પણ પ્રશમયુક્ત હતો, મિત્રતામાં સ્થિર પણ દોષવાળાઓનું નિરસન કરનારો હતો; જેણે ઉદયસમયે લોકમાં ઉપબોધેલા અનુરાગ વડે આખી સૃષ્ટિને ઓવરી દર્પને બલાહિલ એવું પોતાનું પ્રખ્યાત બીજું નામ યથાર્થ કરી બતાવ્યું હતું.

પં.૨૬ એનો પુત્ર પરમમાહેશ્વર, પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ચક્રવર્તી શ્રી ધરસેન હતો, જેના લલાટમાં પિતાના ચરણકમલના વન્દનમાં ભૂમિધર્મણથી થયેલા આઠાને રૂપે ચન્દ્રબંડ વિરાજતો હતો (=જે શિવની માફક ચન્દ્રમૌલિ હતો), જેણે શિશુકાળમાં જ મોતીના અલંકારની પેઠે વિમલ જ્ઞાન શ્રવણમાં ધર્યું હતું, જેનો કમલતુલ્ય અગ્રહસ્ત^૧ દાનજલ^૨ થી ધોવાયેલો હતો, કન્યાના આનન્દની માફક વસુંધરાનો આનન્દ જેણે મૃદુકર^૩ અણ્ણથી વધાર્યો હતો, ધનુર્વેદની

૧ આ વાક્ય શ્લેષયુક્ત છે; મિલનપદોના (૧) રાજ્યતંત્રપરત્વે અને (૨) વ્યાકરણપરત્વે અથે આ પ્રમાણે છે:-

અર્થ=(૧) ધન, (૨) તાત્પર્ય; આગમ=(૧) શાસ્ત્રનય, (૨) આગનુકવર્ણ; પ્રત્યય=(૧) ખાતરી (૨) પ્રત્યય-ચિહ્ન; પ્રકૃતિ=(૧) પ્રજા, (૨) મૂળ શબ્દ; સંધિ=(૧) સુલેહ, (૨) સંહિતા; વિગ્રહ=(૧) યુદ્ધ, (૨) વિશ્લેષ; સમાસ=(૧) સેનાનિવેશ, (૨) પદસમાસ; સ્થાન=(૧) સ્થળ, (૨) મૂળ પદ આદેશ=(૧) આજ્ઞા, (૨) મૂળપદને સ્થાને આવતું પદ; ગુણવૃદ્ધિ=(૧) ગુણોની વૃદ્ધિ (૨) સ્વરોનો ગુણ તથા વૃદ્ધિ. ૨ આ શબ્દોમાં અને વાક્યોમાં રહેલો શ્લેષ પ્રકટ છે.

માફક જેણે કાર્મુકે વિષે સકલ લક્ષ્યો સિદ્ધ કર્યા હતાં,^૧ અને જેના શાસનને પ્રણુત સામન્તવર્ગ મસ્તક ઉપર ચૂકારતનની માફક ધરતો હતો.

પં.૩૩. તેના પિતામહના ભાઈ શ્રી શીલાદત્યનો પુત્ર શ્રી ડેરસદ્દ હતો, જેનું, મસ્તક, ભક્તિથી નમ્ર અવયવો વડે પ્રણામ કરવાને સમયે, વિષ્ણુના પાદકમળમાંથી નીકળેલી ગંગા જેવી, પોતાના પિતાના ચરણકમળમાંથી નીકળેલી અત્યન્ત પ્રવેત નખમણિપ્રભા વડે હરમેશાં નિર્મલ બનતું હતું; જે રાજપિં અગત્યની માફક દક્ષિણવૃત્તિ રાખતો, પોતાના અત્યન્ત ધવલ યશના વલય વડે દિશાસુંદરીઓને શણગારતો, જે આકાશમાં નિશાનાથના અખંડ બિંબનું અનુકરણ કરતો, મેઘ વડે શ્યામ થયેલાં શિખરો રૂપી ડીટીઓવાળાં સહ્ય અને વિન્ધ્ય રૂપી રુચિર સ્તનયુગવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો; એવા,

પં. ૩૬ શ્રી ડેરસદ્દનો પુત્ર, જેણે અનુસંગવાળી, શુભ્ર યશરૂપી વસ્ત્ર પહેરનારી, સ્વયંવરમાલાની માફક રાજ્યશ્રો અર્પનારી, નૃપમંડલીનો પરિગ્રહ કર્યો છે; પોતાના અપ્રતિહત, અને પ્રચંડ રિપુઓના મંડલને નમાવનાર, ખડ્ગ જેવા શૌર્યને જ અવલંબીને જેણે શરદ્દ ઋતુમાં ધનુષ્ય વડે ખેંચેલા બાણથી જ શત્રુભૂમિનું પ્રસાધન કરીને વિધિસર કરચડણ કર્યું છે; વિવિધવર્ણોથી ઉત્તમજ્વલ ઉત્તમ જ્ઞાન વડે પ્રથમથી જ વિભૂષિત થયેલાં જેનાં શ્રોત્ર પુનરુક્તિ પામતા રત્નાલંકાર વડે ફરીથી અલંકૃત થયેલાં છે; જેના હસ્તનું અથ્ર કડાંની ઉપર રહેલાં રત્નોનાં કિરણોથી વ્યાપ્ત છે અને પ્રદાનજળના છંટકાવથી નિલસતા તાજ શૈવલ અંકુર જેવું છે; વિશાલ રત્નવલયને ધારણ કરી રહેલા અને એથી સમુદ્રના તટ જેવા ખનતા ભુજ વડે જેણે વિશ્વંભરાને ભીડી લીધી છે; એવો શ્રી ડેરસદ્દનો

પં.૪૧ પુત્ર પરમમાહેશ્વર શ્રી કુવસેન, કુશલયુક્ત, સર્વને આજ્ઞા કરે છે; તમારે બાણવું જે મેં માતાપિતાના પુણ્યવિસ્તારને અર્થે, મહિછકમાંથી આવેલા, મહિછકમાં રહેનારા ચાતુર્વેદિ-ઓમાંના એક, કૌશિકસ્રગોત્ર, વાજસનેયસપ્તહયારી, બ્રાહ્મણ બપ્પના પુત્ર ભટ્ટિભટ્ટને શિવ-ભાગપુર પ્રાન્તમાં દક્ષિણપાટમાં આવેલું પદ્મપદ્મક આમ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર અને ભૂતવાતપ્રત્યાય સહિત, ધાન્ય અને સુવર્ણ સાથે, દંડ અને દશાવરાધના હુક્ક સહિત, પ્રસંગે ઉપજતી વેઠ સહિત કોઈ પણ રાજ્યાધિકારી જેમાં હાથ નાંખી શકે નહિ એવું, પૂર્વે બ્રાહ્મણને કે દેવમંદિરને અપા-યેલા દાન શિવાયનું, ભૂમિચિદ્રન્યાયે, જ્યાંસૂધી ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદી અને પર્વત ટકે ત્યાંસૂધી પુત્ર-પૌત્રાદિક વંશજને ભોગવવાનું, ઉદક અંજલિ મૂકીને ધર્મદાય તરીકે આપ્યું છે, જેથી, બ્રાહ્મણને અપાતા અગ્રહારની રીતે, એને ભોગવતાં, ખેરતાં, ખેડાવતાં કે માંડી આપતાં કોઈએ વિઘ્ન કરવું નહિ. અને હવે પછી થનારા, અમારા વંશજ કે અન્ય, રાજઓએ, ઐશ્વર્ય અનિત્ય છે, મનુષ્ય અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાનનું ફલ બધાને સામાન્ય છે એવું સમજીને આ દાનને માન્ય રાખવું અને એનું પાલન કરવું.

પં. ૪૮ કહ્યું છે કે જહમિર્વસુધા મુક્તા ઇત્યાદિ—

પં. ૪૯

અહિંયાં હતક પ્રમાતૃશ્રીનાગ છે, સંધિવિગ્રહાધિકારી દિવિરપતિ શ્રી સ્કન્દભટ્ટના પુત્ર દિવિ-રપતિ શ્રીમદનહિયે આ લખ્યું છે. સં ૩૩૪ માધ શુ. ૬ મારો સ્વહસ્ત (હસ્કત) છે.

૧ આ શબ્દોમાં અને વાક્યોમાં રહેલો શ્લેષ પ્રકટ છે.

ધ્રુવસેન ૩ જાના એક દાનપત્રનું ખીજું પત્ર

આ પત્રને હાંસીયાના ભાગમાં ઘણું નુકશાન થયેલું છે. ડાબી બાજુના કાંઠાનો ફક્ત થોડો ભાગ જ રહ્યો છે. કડી માટેનાં બે કાણાંઓનું કંઈ પણ નિશાન રહ્યું નથી. છેલ્લી પંક્તિ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશપામી છે. તે મોટું નુકશાન છે. અત્યારની સ્થિતિમાં પત્રનું માપ ૧૨" x ૮" છે.

અક્ષરો બહુ સંભાળપૂર્વક કેતર્યા હતા તેમાં શંકા નથી. પરંતુ પત્રની ખરાબ સ્થિતિ ને લીધે, આઈઓલોજીકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કરવા છતાં, સહેલાઈથી વાંચી શકાતા નથી.

દાન ધ્રુવસેન ૩ જા એ આપેલું છે. તેનું ચોક્કસ નામ પત્રમાં ઉપર નથી. પરંતુ તેના વર્ણન વાળો પ્રસ્તાવનાનો ઘણો ખરો ભાગ સુરક્ષિત છે, તેને રાજના ઇલ્કાઓ મળ્યા લાગતા નથી. તેના નામ આગળ ફક્ત પરમમાહેશ્વરનું ધાર્મિક વિશેષણ લગાડેલું છે. આ દાન વલ્લીના સ્વત્ત્વ માં હુકાએ બંધાવેલા બૌદ્ધ વિહારને આપેલું જણાય છે.

કાશહરમાં આવેલું રાક્ષસક નામનું ગામ તે વિહારમાં વસતા ભિક્ષુઓનાં પોષણાર્થે આપ્યું હતું.

ફૂતક તથા લેખકનાં નામ સહિત ખીજા બધી વિગત નાશ પામી છે. ધ્રુવસેન ૩ જાનું ફક્ત સં. ૩૩૪(એ. ઈ. વો. ૧. પા. ૮૫)નું એક વધારે દાનપત્ર આપણી પાસે છે,

સદગત ડૉ. ભગવાનલાલ ઈન્દ્રજી પોતાના ગુજરાતના ઇતિહાસમાં બો. ગેઝેટીઅર વો. ૧. ભાગ ૧ પા. ૬૨માં " ધ્રુવસેન ૩ જાનું ઈ. સ. ૬૫૧(શ. સં. ૩૩૨)નું એક અપ્રસિદ્ધ તામ્ર-પત્ર મોરબીના રાજના તાબામાં " હોવાનું લખે છે. આ દાનપત્ર હજી સુધી પ્રસિદ્ધ થયું નથી, અને તેનો પત્તો મેળવવાના મારા બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા છે.

અક્ષરાન્તર

- ૧
 ૨ [મસ્તસામન્ત]મળ્ડલો[તમાઙ્ગધૃત]ચૂડામળીયમાનશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ
 [પરમમદ્યારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધર]-
 ૩ [સેન]સ્તત્પિતામહાતૃત્રીશીલાદિત્યસ્ય શાર્ઙ્ગપાણેરિવાઙ્ગજન્મનો ભક્તિ-
 વન્ધુરાવયવકલ્પિતપ્રણતેરતિથિ[વલયા દૂરં તત્પાદારવિન્દપ્રવૃ-]
 ૪ [ત]યા નસ્વમણિરુચા મન્દાકિન્યેવ નિત્યમમલિતોત્તમાઙ્ગદેશ્યાગસ્ત્યસ્યેવ
 રાજર્ષેર્દ્વાક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્ના [યસસાં વલ-]-
 ૫ યેન મળિડતકકુમા નભસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાસ્વળ્ડપરિવેષમળ્ડલસ્ય પયો-
 દશ્યામશિસ્વરચૂચુકરુચિરસહ્યવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃ
 ૬ ક્ષિતેx પત્યુઃ શ્રીઢેરમટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહૃતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિય-
 શોઙ્ગકમૃતઃ સ્વયંવરમાલામિવ રાજ્યશ્રિયમ[ર્પ્યન્ત્યાઃ]
 ૭ કૃતપરિગ્રહઃ શૌર્યમપ્રતિહતવ્યાપારમાનમિતપ્રચંડરિપુમળ્ડલં મળ્ડલાગ્રમિ-
 વાવલમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસભમાકૃષ્ટશિલી[મુલ્લવાણા]
 ૮ [સનાપાદિત]પ્રસાધનાનાં પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધ-
 વર્ણોજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્ર[વણઃ પુનઃ-]
 ૯ [પુનરુક્તેનેવ રત્ના]લક્ષ્મીરેણાલકૃતશ્રોત[:]પરિસ્ફુરત્કટકવિકટકીટ-
 પક્ષરત્નકિરણમવિચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવહાવસેક-
 ૧૦ [શૈવલા]હુકુરમિવાગ્રપાણિમુદ્ગહેને ધૃતવિશાલરત્નવલયજલધિવેલાતટાયમાનમુ-
 જપરિપ્લવક્તવિશ્વમ્ભરઃ પરમમાહેશ્વર[:]શ્રી[ધ્રુવસેનઃ]
 ૧૧ [સર્વા]નેવ સમાજાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા મયા માતાપિત્રોxપુત્ર્યા-
 પ્યાયનાય શ્રીવલ્લભીસ્વતલનિવિષ્ટહુહુ
 ૧૨ [મિશ્રુસં]ધાય ચીવરપિન્ડપાતશયનાસનમ્લાનભૈષજ્યાર્થ ભગવતો બુદ્ધ મદ્યાર-
 કસ્ય પૂજાસ્નપનગન્ધપુષ્પધૂપદીપતૈલાદિ[ર્થ]
 ૧૩ [પ્રતિસંસ્કા]રાય મિશ્રુ[સંઘસ્ય ચ ?] પાદમૂલપ્રજીવનાય [વનૌટકાન્તર ?]
 કાશહદાન્તર્ગતરાક્ષસકગ્રામસ્સોદ્રઙ્ગસ્સોપરિ[કરઃ]
 ૧૪ પ્યાદેયઃ સદશાપરાધઃ સોત્પદ્યમાનવિષ્ટીકઃ સર્વરાજ-
 કીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મ
 ૧૫ સરિત્પર્વતસમકાલીનઃ અવ્યવચ્છિન્નમોગ્યઃ ઉદકા-
 તિસર્ગેણ ધર્મદાયો નિસૃષ્ટઃ યતોસ્ય હુહુવિહોર
 ૧૬ મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષયતઃ કર્ષાપયતોઃ વા ન કૈશ્ચિદ્વ્યા-
 પેધે [વર્તિતવ્ય]માગામિભદ્રનૃપતિભિઃ અ
 ૧૭
 ૧૮

પં. ૧ અરપટ છે. પં. ૧૨ આ ઉપરથી સમજી શકાય છે કે બુદ્ધની મર્તિરૂપે તે વખતે પૂજા થતી હતી. મુમ તાત્રપત્રોમાં આદિત્ય મદ્યારક અને નારાયણ મદ્યારક શબ્દો જોવામાં આવે છે. પં. ૧૭-૧૮ અરપટ છે.

ખરબ્રહ્મ ર જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૩૭ આષાઢ પદિ ૫

પતરાંઓનું માપ ૧૫ થી ૧૫. ૫" x ૧૨"નું છે. બન્ને પતરાંઓ નીચેથી, ઉપરના ભાગ કરતાં વધારે પહોળાં છે. કડીઓ નીચેના ભાગમાં લગાડી હતી. આ કડીઓ તથા મુદ્રા ખોવાઈ ગયાં છે. એકંદરે પતરાંઓ સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, ફક્ત કેઈકે સ્થળે કાટ લાગવાથી બગડ્યાં છે. લિપિ શીલાદિત્ય ર જા તથા શીલાદિત્ય ૩ જાનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંઓને મળતી આવે છે. બીજાં પતરાંની છેલ્લી પંક્તિ શિવાય બન્ને પતરાંઓ ચોખ્ખાં કોતરેલાં અને સ્પષ્ટ છે. લખાણની ભૂલો પુષ્કળ છે. આ દાનપત્ર પૂલિન્ડક અથવા કદાચ આલિન્ડકમાં આવેલી વિજયી છાવણીમાંથી બહાર થયું છે.

વંશાવળીમાં કંઈ નવીન નથી. ખરબ્રહ્મ ર જા એ કાઢેલું, આ પહેલું જ દાનપત્ર હોવાથી તે અગત્યનું છે. આની તારીખ સંવત ૩૩૭ ધરસેન ૪ ના સં. ૩૩૦ અને ધુવસેન ૩ જાના સંવત્ ૩૩૨ તથા શીલાદિત્ય ર જાનાં, સંવત્ ૩૪૮ નાં દાનપત્રો સાથે વિચારવાથી જણાય છે કે દેરભટ્ટના બે પુત્રોનાં રાજ્યો થોડો સમય રહ્યાં હતાં.

એટલેમાં વસતા આનંદપુરના રહીશ કેશવના પુત્ર, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના રુગ્વેદિ પ્રાદ્યક્ષ નારાયણને આ દાન આપ્યું છે. તેને આનંદપુર ચાતુર્વિણ, “ આનંદપુરનો એક ચતુર્વેદી ” પણ કહ્યો છે. આ જરા ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. કારણ, જો આ આનંદપુર એ જ વડનગર (સાધારણ, ખરનગર) હોય, તો ગુજરાતની એક બહુ જ પ્રખ્યાત અને પ્રભાવશાળી નાગર-પ્રાદ્યક્ષ સાતિનું આ પહેલું સૂચન છે.

શિવભાગપુર જીલ્લામાં ધૃતાસ્ય નામની ઉચ્છિદ્રકમાં આવેલા પંચુલપદ્મીકા નામના ગામનું દાન કરેલું છે.

આ દાન આપવાનો હેતુ હરમ્બેશ મુજબનો એટલે યજ્ઞક્રિયા કરાવવાનો છે.

દાનપત્રમાં લખેલા અધિકારીઓમાં, દૂતક પ્રમાતૃશ્રીના, અને દિવાન રકંદભટ્ટનો પુત્ર દિવાન શ્રીમદ્ અનહિલ છે. ધરસેનના દાનપત્રની રાજદુહિત્રિ-ધૃવાની માફક આ દૂતક પણ એક સ્ત્રી હોય એમ લાગે છે. પરંતુ વિશેષણ “ પ્રમાતૃ ” જે પ્ર + માતૃ નું બનેલું લાગે છે, અને પ્રમા માંથી બનેલું નથી, તેનો શું અર્થ કરવો તે હું જાણી શકતો નથી. ગ્રોફેસર લાંડારકર (જ. બો. ગ્રે. રો. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૧) દિવાનનું નામ મહનહિલ આપે છે કે જે ફરીથી શીલાદિત્ય ર જાનાં (સં. ૩૪૮ નાં) પતરાંમાં આવે છે. આ બહુ જ અસહ્ય નામ ગણાય. મારા પાઠ, “ શ્રીમદ્ ” અનહિલ (શ્રી મહનહિલને બદલે)ની પુષ્ટિમાં આગ્રહપૂર્વક કહું તો, વનરાજ-ને અણહિલવાડ-પાટણની જગ્યા બતાવનાર ભરવાડનું ગુજરાતી નામ અણહિલ અગર અણહિલ પ્રસિદ્ધ છે. અને તે નામ રજપુતોમાં પણ હોય છે : બુઓ, ટોડ એનાદસ, વો. ૧ પા. ૭૦૮ મદ્રાસ એડીશન પા. ૬૦૭.

* ઈ. એ. વો. ૭ પા ૭૬ રો. જી. બ્લુહર ૧ જોઓ જીપરનું વો. ૭ પા. ૭૩ વોલ ૨૦

અક્ષરાન્તર

પતરું પહેલું

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાત્ પૂલેન્ડકવાસકાત્પસમપ્રણતમિત્રાણાં મૈત્રકાણા-
મતુલબલસંપર્જૈમ[ણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશત]લબ્ધપ્રતા-
- ૨ પાત્રપ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણીવલાવાત્પરાજ્યશ્રિય
પરમમાહેશ્વર શ્રીભટ્ટાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવંશ[૧૮]-
- ૩ માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણત્રિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વદ્વિતીયવાહુરેવ
સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતશત્ત્વનિકષસ્તન્મ-
- ૪ ભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્ય-
ક્પરિપાલનપ્રજાહૃદ[યરજ્ઞના]ન્વર્ત્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભી-
- ૫ ર્ય્યુદ્ધિસંપદ્ધિ સ્મર[સશાક્ષાદિરા]જોદધિતૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શરણગ-
તાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષ [સ્વ]કાર્ય્યફલ પ્રાર્થનાધિકાર્ય્યપ્રદા [ના]-
- ૬ નન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયઃ [પાદચારીવ] સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુરુસેન સ્તસ્યસુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્તસન્તાનવિસૃતજાહ્વર્જ-
૭ લૌપ્રમક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનભવદ્રૂપલોભાદિવાશ્રિત સર-
ભસમાભિગામિકૈર્મુગૈસહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિસ્માપિ-
- ૮ તાલિલધનુર્ધ્વર પ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતાધર્મદાયાનામપાકર્ત્તા પ્રજો-
પષાતકારિણામુપપ્લવાનાં [દર્શયિતા] શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સ-
- ૯ [હ]તારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલચાર્ત્થિવઃ શ્રી પર-
મમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્યા સુતસ્તત્પાદાનુદ્ધ્યાત સકલજગદાનન્દના-
- ૧૦ ત્યદ્વૃત્તગુણસમુદયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્ગુલઃ સમરશતવિ[જય]શોભાસનાથમણ્ડલાગ્ર-
દ્યુતિભાસુરતરાસપીઠો વૃદ્ધગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપરાપ-
- ૧૧ રવિભાગાધિગાવિમલમતિરપિ સર્વત સુમાધિતલવેનાપિ સુલોપપાદનીયપરિતોષ સમ-
ગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-
- ૧૨ કલ્યાણસ્વભાવ સ્વિલીભૂતકૃતકૃયુનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્ત્તિર્દ્વર્માનુપરોધો-
જ્વલતરીકૃતાર્થસુખરપદુપસેવાનિરુદ્ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામાપરમમાહેશ્વ-
- ૧૩ રઃ શ્રીશીલાદિત્ય તસ્યાનુજસ્તત્પાદાનુદ્ધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદર-
વતા સમ[મિ]લપ્તીયામપિ રાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમભદ્ર ઇવ ધુર્યસ્ત-
દાજ્ઞાસંપા -

પં. ૧ પૂલેન્ડક ને ૫૬૨ અલેન્ડક વાંચી શકાય પં. ૨ વાંચી પ્રિયઃ પં. ૩ વાંચી સત્ત્વનિકષસ્ત પં. ૪ વાંચી સંહતિઃ પં. ૫ વાંચી સંપદ્ધિઃ; ત્રિદશ; ફલઃ પં. ૬ વાંચી પ્રમોદઃ પં. ૭ વાંચી સંપદ્ધૃઃ; ગુણેઃ પં. ૮ વાંચી સંહતા; પં. ૯ વાંચી પાર્ત્થિવશ્રીઃ; સ્તસ્ય; ધ્યાતઃ પં. ૧૦ વાંચી રાસપીઠોવ્યૂદ. પં. ૧૧ વાંચી વિભાગાધિગમવિઃ સર્વતઃ; તોષઃ પં. ૧૨ ભાવઃ; કૃતયુગ; ધોજ્જ્વલ; સુલસંપદુ. પં. ૧૩ વાંચી શિલાદિત્યઃ

- १४ दनैकरसतयेवोद्वह खेदमुखरतिभ्यामनायासितसत्वसंपत्ति प्रभावसंपद्वशी[कृ]-
तनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसानालिङ्गितमनो-
- १५ वृत्ति प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रतिक्रियो-
पाय कृतनिखिलभुवनमोदगुणसंहति प्रसभविघटितसकलकलि[विलसित] गतिर्निच-
- १६ जनाभिरोहिभिरशेषैर्देवैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगण-
तिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयं ब्राह्मप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगम पर-
- १७ ममाहेश्वरः श्रीखरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पदानुध्यात[:] सकलविद्याधिगमविहित-
निखिलविवृज्जनमन[:] परितोषातिशय[:] सत्वसंपदा त्यागौदार्येण च विग-
तानुसन्धानाशमहितारातिपक्षम-
- १८ नोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिनेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरविभागोपि परमभद्रप्रकृ-
तिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्य-
- १९ लोदग्रबाहुदण्डविध्वंसितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनु २ प्रभावपरिभूतास्त्र-
कौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासन परममाहेश्वरः श्रीधरसेनः
- २० तस्यानुजस्तत्पदानुध्यात सच्चरितातिशयितसकलपूर्णरपतिरतिदुस्साधानामपि प्रसा-
धयिता विषयाणां
मूर्तिमानिव पुरुषकार परिवृद्धगुणानु-
- २१ रागनिर्भरचितवृत्तिभिर्नुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः
कान्तिमाभिर्वृत्तिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्त-
- २२ रालप्रध्वंसितध्वान्तराशिस्सततोदितस्सविता प्रकृतिभ्य परं प्रत्ययमर्थवन्तमति-
बहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागम [परिपूर्ण] विदधानः सन्धिविग्रह-
- २३ समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरूपमादेशं ददन्नुपवृद्धिविधानजनितसंस्कारस्साधूनां
राज्यशालातुरीयतन्त्रयोरुभयोर्निष्णातः प्रकृष्टविक्र [मो]
- २४ [पि] करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगर्वित कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि नि
[रसि] ता दोषवतामुदयसमयसदुपजनितजनतानुराग-
- २५ परिपिहितभुवनसमर्थितप्रथितवालादित्यद्वितीय[नामा] परममाहेश्वरः श्री-
ध्रुवसेनस्तस्य सुतः तत्पादकमल [प्रणा] मध-
- २६ रणिकषणजनितकिणलाञ्छनललाटचन्द्रश-[कलः] शिशु[भाव ए] व श्रवण-
निहित[मौक्तिका] लङ्कारविभ्रमामलश्रुतविशेषप्रदान [स] लि-

पं. १४ वांथे। द्वहन्; संपत्तिः पं. १५ वृत्तिः; पायः संहतिः पं. १८ वांथे। विध्वंसितः; शासनः पं. २० वांथे।
ध्यातः; सकलपूर्व्वनरः; कारः पं. २१ वांथे। वृत्तिभिर्म पं. २२ वांथे। प्रध्वंसितः; प्रकृतिभ्यः; विदधानः पं. २३ वांथे।
पं. २४ वांथे। गर्वितः; समुपजनित. पं. २५ वांथे। विशेषः

- २७ ल[क्षा]लिताग्रहस्तारविन्द कन्याया इव मृदुकरग्रहणा [दमन्दी]कृतानन्दवि
[धि]र्वसु[न्धरायाः]का[र्मु]के धनुर्वेद इव संशोधिताशेषलक्ष्य-
- २८ [कला]पः प्रणतसामन्तमण्डलो[त्तमाङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः]परममा-
हेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधिराज[परमेश्वर]

पतरुं बीजुं

- १ चक्रवर्त्ति श्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेतिवाङ्मज्ज[न्मनो भ]
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधलया दूरं तत्पादा-
- २ रविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य-
स्येव राजर्षेर्दाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रव[ल]
- ३ धवलमिना यशसां वलयेन माण्डितककुमानभसि यामिनिपतेर्विनिम्मताखण्डपरिवेष-
मण्डलस्य पयोदश्याम [शि]-
- ४ खरचूचुकुरुचिरसद्यविन्ध्य — — स्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीदेरभट्टस्याङ्गजः
शित्तिपसंहतेरनुरागिण्याः गुच्रियशोशुं-
- ५ कभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्य्यमप्रतिहतिव्या-
पारमानमितप्रचण्डरिपुमण्डलं मण्डलाग्रमि-
- ६ वावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्ट [शि]लीमुखबाणासनापादितप्रसाधनानां
परभुरों विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ७ धवण्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालङ्कारेणालङ्कृत-
श्रोत्रः परस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिर-
- ८ णविच्छिन्नप्रदानसालिलनिवहावसेकविलसन्नवशैवषैङ्करमिवाग्रपाणिमुद्वहनधृतविशा-
लरत्नवलयजलधिवेलातटायमानभु-
- ९ जपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधुवसेनः तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोष-
तगणाधियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लि-
- १० द्वाङ्गयष्टिमतिरुचिरतरचरितगरिभपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभस-
वशीकृतप्रणतसामन्तसामन्तचक्रचूडा-
- ११ मणिमयूखखचितचरणकमलयुगलः प्रोद्दामोपारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदुर्गदुर्षः प्रसर्प्य-
त्पटीय ~ प्रतापैष्टोषिताशेषशत्रुम-

पं. २७ वांथो रविन्दः पं. ३ वांथो यामिनीपतेर्विनिर्मिता, स्वरनी निशानीथो अङ्गु अरपष्ट छ.
पं. ४ वांथो शुचि. पं. ५ वांथो प्रतिहत, पं. ६ वांथो भुवां पं. ७ वांथो ज्ज्वलेन; परिस्फुर. पं. ८ वांथो सन्निव
शैवलाङ्गकार; द्वहन. पं. ९ वांथो नाशनधियेव. पं. १० वांथो यष्टि. पं. ११ वांथो प्रोद्दामोदार; शत्रुवैशः

- १२ ँशः प्रणयिपप्रनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृतवालकी-
डोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधनिश्चिः
- १३ तलोन्ङ्गीकृतजशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यगुपस्थापितवर्णा-
श्रमचारः परममाहेश्वरः श्रीखरग्रह × कुशली
- १४ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्तंविदितं यथा मया माता पित्रो ऽ पुण्याप्यायना-
यानन्दपुरविनिर्गतखेटकवास्तव्यनन्दपुरचातुर्विद्यसा-
- १५ मान्यशर्कराक्षिसगोत्रवह्वृचसब्रह्मचारिब्राह्मणकेशवपुत्रब्राह्मणनारायणाय शिवभा-
गपुरविषये घृतालयभूमौ पङ्कलपल्लि-
- १६ काग्रामः सोढङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्रत्यायः सधान्यहिरण्योदयः सदशापराधः
सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्व्वराजकीयानामहस्त-
- १७ प्रक्षेपणीयः पूर्व्वप्रत्तेवब्रह्मदेयब्राह्मणविंशतिरहितभूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काण्व-
क्षितिसरित्पर्व्वतसमकाली [नः] पुत्रपौत्रान्वयभोग्य उदकातिसर्ग-
- १८ ण धर्मदायो निसृष्टः यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षयतः
प्रदिशतो वा न कैश्चिद्द्वयासेधे वर्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिर-
- १९ प्यस्मद्वैशजैरन्यैर्व्वा अनित्यान्यैश्चर्याण्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलम-
वगच्छद्भिरयमस्मदायोनुमन्तव्य ऽ परिपालयितव्यश्चेत्यु-
- २० क्तं च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः । यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य
तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्दैर्द्वैर्द्वानि धर्म्मायतनीकृतानि
- २१ निर्भुक्तमाख्यप्रतिमानि तानि को नाम साधु पुनराददीत षष्ठिं वर्षसहस्राणि
स्वर्गं तिष्ठति भूमिद आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरकं वसेत् ॥ दूतकोत्र
प्रमातृश्रीना ॥
- २२ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृत दिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रमिदनहि-
लेनेति सं ३३७ आषाढ ब (५) स्वहस्तो मम ॥

पं. १२ वांशे प्रणयिपक्ष; प्रसाधितधनित्री. पं. १३ वांशे मात्रारः पं. १४ वांशे वास्तव्यानन्द; शार्कराक्षि.
पं. १७ वांशे रहितो. पं. १६ वांशे गच्छद्भि. पं. २१ वांशे को नाम साधु: पं. २२ वांशे मिदं.

શીલાહિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

(સંવત્ ૩૪૨ શ્રાવણ વદિ ૬)

શીલાહિત્ય(૩ જા)નું દાનપત્ર ૧૬" x ૧૩"નાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખ્યું છે. તે તદ્દન સુરક્ષિત છે તથા તેની કડી અને મુદ્રા તેનાં યોગ્ય સ્થળે છે. જોનારેબલ રાવ સાહેબ વિ. એન. મંડલિકે જ. બો. બ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૪ માં પ્રસિદ્ધ કરેલાં શીલાહિત્ય ૩ જાનાં બે દાનપત્રોને મળતી લિપિ છે. તેમાં લખેલી હકીકતનો મોટો ભાગ ઉપરનાં બે શાસનો તથા જ. બો. એ. સો. માં પ્રસિદ્ધ થયેલાં શીલાહિત્યનાં એક અન્ય દાનપત્રને બહુ જ મળતો આવે છે.

આ દાન “ બાલાહિત્ય તળાવ પાસે નાંખેલી વિજયી છાવણી ” માંથી આવ્યું છે, અને તેથી તે રાજના પ્રવાસ^૧ માં અપાયું છે. બાલાહિત્ય, જેના ઉપરથી આ તળાવનું નામ પડ્યું હતું તે કદાચ વલ્લીનો રાજા ધ્રુવસેન ૨ બે હોય. પતરાં ૧ લાંબી પંક્તિ ૨૫-૨૬ માં તેનું આ ઉપનામ હોવાનું જણાય છે.

આ દાન મેળવનાર ભટ્ટ કુમાર છે. તે કૃષ્ણ યજુર્વેદના ભાગ મૈત્રાયણીયનો અભ્યાસ કરેલો, ભરદ્વાજ ગોત્રના, ગોમૂત્રિકામાંથી દેશાન્તર કરી વલ્લીમાં રહેતા બ્રાહ્મણ દ્રોણપુત્રનો પુત્ર હતો. તેને તત્ત્વાલુચ્છ-ત્રૈવિંશતમાન્ય એવું વિશેષણ પણ લગાડેલું છે. આનો અર્થ સ્પષ્ટ નથી. દાનમાં લોણપદ્ધત્ત નામનું ગામ આપેલું છે. તે લોણપદ્ધત્ત સ્થલિ, જેને ‘ લોણપદ્ધત્તકોપરિપદ્ધત્ત-હિત્ત’ એવું એક વધારે અને ન સમજી શકાય તેવું વિશેષણ લગાડેલું છે, તેમાં આવ્યાનું વર્ણન છે.

દાનપત્રની તારીખ, સંવત્ ૩૪૨ ના શ્રાવણના કૃષ્ણ પક્ષ ૬ મી છે. સંવત્નું બીજું ચિહ્ન શંકાવાળું છે. ડૉ. ભાઈ દાહ્યાનાં જ. બો. બ્રે. રા. એ. સો. વો. ૮ પા. ૨૩૦ માંના લખાણના આધાર ઉપરથી હું તે ચિહ્ન ૪૦ ની હોવાના પાઠનો પ્રયોગ કરું છું.

* ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૭ છ. પ્યુલ્હર ૧ વલ્લી તથા ગુર્જર દાનપત્રો તેમ જ અન્ય વંશોનાં દાનપત્રો કોઈક વાર ન્યાંથી દાન બહેર થયું હોય તે જગ્યાનાં વર્ણનથી હમ્મેશાં સર થાય છે. (જુઓ. ઈ. એ. વો. ૪ પા. ૧૦૬) આ લેખ સાબીલ કરી આપે છે કે જ. બો. બ્રા. રા. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૩૪ ની નોટમાં જણાવવા પ્રમાણે ધ્રુવસેન ૪ થા પછીનાં બધાં દાનપત્રો બેટકમાંથી જ બહેર થયાં છે તે સાચું નથી. આ બેટક ગુજરાતનું બેટા નહિ, પરંતુ કાઠિયાવાડનું કોઈ એ નામનું ગામ હતું હોય તે બેટક. તે જ નોટની અંદર દર્શાવેલી હકીકત કે ગુજરાતમાં બેટા વલ્લી રાજાઓની રાજધાની થઈ હતી તે હજી સુધી સાબિત થયેલી નથી.

अक्षरान्तर

- १ स्वस्ति जयस्कन्धावारात् बालादित्यतटाकवासकात् प्रसभप्रणतामित्राणामत्रकाणा-
मतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगससक्तप्रहारशतलब्धप्रतापा प्रतापोपनत
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतश्रेणविलावासराज्यश्रियः परममाहे-
श्वरश्रीभटार्कादव्यवाच्छिन्नराजवशान्मातापितृचरणारविदप्रणतिप्रविधौताशे-
- ३ षकलमषः शैशवात्प्रभृतिखङ्गद्वितीयबाहुरेवसमदपरगजघटाम्फोटनप्रकाशितसत्व-
निकषस्तत्प्रतापप्रणतारातिचूडारत्नप्रभाससक्तपादनख-
- ४ रश्मिसंहतिः सकलस्मृतिप्रणीतमार्गाः सम्यपरिपालनप्रजाहृदयरंजनान्वर्त्यराज-
शब्दो रूपकान्तिस्थैर्य्यगाभीर्य्यनुद्धिसंपद्भिः स्मरशशाङ्काद्विराजोदधिनिदिश-
- ५ गुरुधनेशानतिशयानः शरणागताभयप्रदानपरतथा तृणवदपास्ताशेषस्वकार्यफल-
प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानंदितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः ५-
- ६ दचारिसकलभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुहमेनस्तस्यसुतस्त-
त्पादानखमयूखसंतानविस्तृतजान्हवीजलौघप्रक्षालिताशेषकलमष
- ७ प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपदूपलोभादिवाश्रितः सरभसमभिगामिकैर्गुणै सह-
जशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापिताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरप-
- ८ तिसमतिसेष्टानामनुपालयित धर्मदायानामुपकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां-
दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- ९ रिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेन-
स्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सकलजगदानन्दनात्यद्भुतगुणसमु-
- १० दयस्थगीतसमग्रदिङ्मण्डलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुरररां-
सपीठो व्यूढगुरुनोरथमहाभारः सर्वविद्यापरापरविभागा
- ११ धिगभविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलवेनापिसुखोपपादनीयपरितोषः समग्रालो-
कागाधगाभीर्य्यहृदयोपि मुचरितातिशयसुव्यक्तपरमक-
- १२ ल्याणस्वभावः खिलीभूतकृतयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्त्तिर्द्धर्मानुपरोधो-
ज्वलतरिकृतास्थासुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीय-
- १३ नामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातः स्वयमुपेद्रगुरुणेव
गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्तां परम-
- १४ भद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसतयैवोद्वहन्खेटसुखरतिभ्यामनायासितसत्वसं-
पत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपी-

पं. १ वांशो मैत्रकाणाः संसक्तः प्रतापः पं. २ वांशो राजवंशा पं. ३ वांशो संसक्त पं. ४ वांशो मार्गह-
म्यक् पं. ५ धनेशान उपरान्तं अनुरागः इति नाम्नाः-वांशो फलः पं. ६ वांशो पादचारीवः पादनखः
कलमषः पं. ७ वांशो पालयिता, उपप्लवानां पं. १० वांशो द्युतिभासुरररांस पं. १२ वांशो तरीकृता पं. १३
वांशो सुपेन्द्र

- ૧૬ ટોપિ પરાવજ્ઞાભિમાનરસનાલિંગિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણતિમેકાં પરિત્યજ્યૈ પ્રસ્થાતપૌરુષા-
ભિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતપ્રતિક્રિયોપાયઃ કૃતનિશ્ચિલભુવનામોદ—
- ૧૭ વિમલગુણસંહતિઃ પ્રસમવિષટિતસકલકલિવિલસિતગતિનીચજનાધિરોહિભિરશેષ-
દેૈર્ધ્યૈનામૃદાત્યુજ્જતહૃદયઃ પ્રસ્થાતપૌરુષાસ્ત્રકૌશલા—
- ૧૮ તિશયઃ ગણતિથિવિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંગ્રાહપ્રકાશિતપ્રવીરપુરુષપ્રથમસંસ્થાધિ-
ગમઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્વરગ્રહસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ
- ૧૯ સર્વવિદ્યાગમવિહિતનિશ્ચિલવિદ્વજ્જનમનઃપરિતોષાતિશયસત્ત્વસંપદા ત્યાગૌદાર્યેણ ચ
વિગતાનુસંધાનાસમાહિતારાતિપક્ષમનોરથાક્ષિભંગસમ્યગુપ-
- ૨૦ લક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગહ્વરવિભાંધોપિ પરમમદ્રપ્રકૃતિરકૃત્રિમપ્રશ્રયવિનય-
શોભાવિભૂષણસમરશતજયપતાકાહરણપ્રત્યલોદય-
- ૨૧ બાહુદણ્ડવિધ્વંસનસ્થિલપ્રતિપક્ષદર્પોદય સ્વધનુઃ પ્રભાવપરિપૂતાસ્ત્રકશલાભિમાન-
સકલનૃપતિમણ્ડલામિનંદિતશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેન—
- ૨૨ સ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સચ્ચરિતાતિશયિતસકલપૂર્વનરપતિરતિદુઃસાધાનામપિ-
સાધયિતા વિષયાણાં મુર્તિમનિવ પુરુષકારઃ પરિવૃદ્ધગુણાનુરાગનિર્ભરચિત્તવૃ-
- ૨૩ તિર્મનુરિવ સ્વયમભ્યુપપન્નઃ પ્રકૃતિભિરધિગતકલાકલાપઃ કાન્તિમાન્નિવ્યતિહેતુરક-
લંકઃ કુમુદનાથઃ પ્રાજ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગન્તરાલપ્રધ્વંસિતધ્વાન્તરાશિ-
- ૨૪ સતતોદિત સવિતા પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્થવન્તમતિબહુતિથપ્રયોજકાનુબન્ધમા-
ગમપરિપૂર્ણા વિદ્ધાનઃ સન્ધિવિગ્રહસમાસનિશ્ચયનિપુણઃ
- ૨૫ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં દદદ્રુણવૃદ્ધિવિધાનજનિતસંસ્કારઃ સાધૂનાં રાજ્યશાલાતુરીયસૂત્ર-
યોરુભયોરપિ વિષ્ણતઃ પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ શ્રુત-
- ૨૬ વાન્ધ્યગાર્હ્વિતઃ કાન્તોપિ પ્રશમી સ્થિરસૌહૃદ્યોપિ નિરસિતા દોષવતામુદયસ-
મયસમુપજનિતજનતાનુરાગપરિપિહિતભુવનસમર્થિતપ્રથિતબાલા-
- ૨૭ દિત્યદ્વિનીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદકમલપ્રણામધર-
ણિ કષણજનિતકિણલાંછનલલાટચન્દ્રશકલઃ શિશુભા-
- ૨૮ વ એવ શ્રવણનિહિતમૌક્તિકાલંકારવિશ્રમામલશ્રુતવિશેષપ્રદાનસલિલશાલિતાગ્રહ-
સ્તારવિદઃ કન્યાયા ઇવ મૃદુકરગ્રહણાદમદીકૃતા
- ૨૯ નન્દવિધિર્લભુધરાયાઃ કામુકે ધનુર્જેદ ઇવ સમાવિતાશેષલક્ષ્યકલાપઃ પ્રણતસામ-
ન્તમણ્ડલોત્તમાંગધૃતચ્છૂડા-
- ૩૦ રત્નાયમાનસાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ પરમમહારક-હારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્ર-
વર્તિશ્રીધરસેનઃ

પં. ૧૫ વાંચો લિંગિતઃ પં. ૧૬ વાંચો ગતિનીચ પં. ૧૮ વાંચો વિદ્યાવિગમ (શ્રીગં પતરાંઓની મ ૩૪)
ષાતિશયઃ; ક્ષમંગઃ પં. ૧૯ વાંચો વિભાગોપિ; પ્રશ્રય; વિભૂષણઃ પં. ૨૦ વાંચો પરિશુતા; વિધ્વંસિતનિશ્ચિલં દર્પોદયઃ—
કૌશલા. પં. ૨૧ વાંચો મૂર્તિમાનિવ; નિર્ભરચિત્ત; પં. ૨૨ વાંચો તિર્મિર્મ; ત્રિવૃત્તિ; દિગન્તરાલ; રાશિઃ પં. ૨૩
વાંચો સતતોદિતઃ પ્રયોજના; પરિપૂર્ણ; પં. ૨૪ વાંચો નિષ્ણાતઃ પં. ૨૫ વાંચો વાન પં. ૨૭ વાંચો વિશેષ; મન્દીકૃતા
પં. ૨૮ વાંચો વસુંધરાયાઃ કામુકે—સમાવિતા; ચૂડા. પં. ૨૯ વાંચો શાસનઃ

पतरू बोजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य सार्ङ्गपाणरिव गलन्मनो भक्तिबन्धुरावयवकल्पित-
प्रातरंतिधवलयादूरं तत्पादारविन्दप्रवित्तयानखमणिरुचा मन्दाकिन्येव नित्य-
ममलितोत्तमांग
- २ देशस्यागस्यस्येव राजर्षेर्दक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिन्नायशसां वलयेन मण्डि-
तककुभा नभसि यामिनीपतेर्विदलिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य
- ३ पयोदश्यामशिश्वरचूचुकरचिरसह्यविन्ध्यस्तनयुगाया क्षितेः पत्यु श्रीदेरभटस्यांगजः
क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकभृतः स्वयंवरमा-
- ४ लामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्र-
चण्डरिपुमण्डलमण्डलाग्रमिवावलंबमानशरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासना-
- ५ पादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदाचिरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्व-
लेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणपुनः पुनः पुनरुक्तेनैव रत्नालङ्कारेणालंकृतश्रोत्रः
- ६ परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावसेकविलसन-
वशैवलांकुरमिवाप्रपाणिमुद्रहन्धृतविशालरत्नवलयजलधिवेलातटाय-
- ७ मानभुजपरिश्चक्तविश्वभरः परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनरतस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्श-
दोषनाशनधियेवलक्ष्म्यास्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टांगयष्टिरतिरुचिर-
- ८ तरचरितगतिगरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरसरभसवशीकृताप्रणतस-
मस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्थगितचरणकमलयुगलः प्रोदा-
- ९ मोदारदोर्दण्डदलितद्विपद्गर्गदर्वप्रसप्पटपीयः प्रतापष्ठोषिताशेषशत्रुवंशः प्रणयि-
पक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिह-
- १० तवालक्रीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रैतलोनेंगीकृतजलशय्योपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यु-
- ११ र्वीपतिभिस्तृष्णालंबलुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्यतीसरलमनः
प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभिर्नदितोच्छ्रितोत्कृष्ट-
- १२ धवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देवद्विजगुरुन्प्रति यथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्वंगा-
दिदानव्यसनानुपजातसंतोषोपाचोदारकीर्त्तिपंक्तिपरंपरा-
- १३ दन्तुरितनिखिलदिक्चक्रवालस्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममाहेश्वरः
श्रीखरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः कुमुदपण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकयेव
- १४ कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलवि-
पुलपयोधराभोगायाक्षोण्याः पुत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनूर्नवप्रालेय-
- १५ किरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरीन्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचल-
वनस्थलीमिवालंकुर्व्वाणः शिखण्डिकेतन इव रुचिमच्छूडामण्डनः प्रचण्ड-

पं. १ वांथे शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजन्मनो; प्रणतेरतिध. पं. २ वांथे गलस्येव, पं. ३ वांथे रुचिर; युगायाः
पं. ४ वांथे लंबमानः पं. ५ दाचरित; श्रवणयुगलः पुनः पुनरु; लंकृत पं. ६ वांथे विलसप्रव पं. ७ वांथे परिष्वक्त
पं. ८ वांथे वशीकृत पं. ९ वांथे दर्पः प्रसर्प; पं. ११ वांथे तृणलवलुब्धैर्यान्य पं. १२ वांथे गुरुन्प्रति.
पं. १३ वांथे बालः

- ૧૬ શક્તિમભાવશ્ચ શરદાગમ ઇવ પ્રતાપવાનુલ્લસત્પન્નઃ સંયુગે વિદલયનમ્બોધરાનિવ પર-
ગજાનુદયતંત્રતપનવાલાતપ ઇવ સંગ્રામે મુષ્ણન્નવિમુ-
- ૧૭ જ્ઞાનામાયુંષિ દ્વિપતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રી-
વાવપાદાનુધ્યાતઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યસ્તસ્ય
- ૧૮ સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ ક્ષુભિતકલિજલધિકલ્લોભિભૂતમજ્જનમહીમળ્લોદ્ધારધૈર્યઃ
પ્રકટિતપુરુષોત્તમતથાનિશ્ચિલજનમનોરથપરિપૂર્ણપરોપર ઇવ
- ૧૯ ચિન્તામણિશ્ચતુઃસાગરાવરુદ્ધસીમાપરિકરાં ચ પ્રદાનસમયે તૃણલવલવધીયસી ભુવ-
મભિમન્યમાનોપરપૃથ્વીનિર્માણવ્યવસાયાસાદિતપારમેશ્વરધૈર્યઃ કોપાક્રુ-
- ૨૦ ઇનિશ્ચિશવિનિપાતવિદલિતારિકરિકુંભસ્થલોલ્લસત્પ્રસૂતમહાપ્રતાપાનલપ્રાકારપરિગત-
જગન્મળ્લલબ્ધસ્થિતિઃ વિકટનિજદોર્દ્દેષ્ટાવલંબિના સકલભુવનામ્બો-
- ૨૧ ગમાના મન્થાસ્ફાલવિધુતદુર્ગધસિન્ધુફેનપિન્ડપાન્ડુરંયસોવિતાનનપિહિતાતપત્રઃ પર-
મમાહેશ્વરઃ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પાદાનુધ્યાત-
- ૨૨ પરમભટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવઃ સર્વાનેવ સમાજ્ઞાપય-
ત્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથામયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાયગોમૂત્રિકાવિનિર્ગતશ્રીવલ-
- ૨૩ ભીવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્વિધત્રૈવિધસામન્યભરદ્વાજસગોત્રમૈત્રાયણીયસબ્રહ્મચારિબ્રાહ્મણદ્રોણ-
પુત્રબ્રાહ્મણભૂતકુમારાય સુરાષ્ટ્રેષુ લોણાપદ્રકસ્થલ્યાં સ્વોડસ્થલકોપરિપટ-
- ૨૪ કસહિતલોણાપદ્રકગ્રામઃ સોદ્રંગઃ સોપરિકરઃ સભૂતવાતપ્રત્યાયસધાન્યહિરણ્યાદેય-
શદશાપરાધઃ સોત્પથમાનવિધિકઃ સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયઃ પૂર્વપ્રત્તેદવ-
બ્રહ્મદેયરહિતો ભૂમિચ્છિદ્રન્યા-
- ૨૫ યેન ચન્દ્રાર્કર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્ય ઉદકાતિસર્ગેણ
ધર્મદાયોતિસૃષ્ટઃ યતોસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા મુંજતઃ કૃપતઃ કર્ષયતઃ પ્રદિશતો
વાનકૈશ્ચિ-
- ૨૬ દવ્યાસેધે વર્તિતવ્યમાગામિમદ્રનૃપતિભિરપ્યસ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા અનિત્યૈશ્ચર્યાણ્યસ્થિરં
માનુષ્યં સામાન્યં ચ મ્મિદાનફલભવગચ્છદ્વિરયમસ્મદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પરિપાલ-
યિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં ચ
- ૨૭ બ્રહ્મભિર્વસુધા ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા
ફલમ્ । યાનીહદારિદ્યમયાજરેન્દ્રૈર્દ્ધનાનિ ધર્મીયતનીકૃતાનિ નિર્મુક્તમાલ્યપ્રતિ-
માનિ તાનિ કો નામ સાધુઃ પુનરાદદીત ॥
- ૨૯ ષષ્ઠીં વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે મોદતિ ભૂનિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમેતા ચ તાન્યેવ નરકે
વસેન્ ॥ દૂતકોત્ર રાજપુત્રસ્વરગ્રહ ॥
- ૩૦ લિખિતમિદં લલાથિકૃતવપ્પભોગિકપુત્રદિવિરપતિશ્રીહરગણેનેતિ ॥
સં ૨૪૨ શ્રાવણ વ [૯] સ્વહસ્તો મમ ॥

પં. ૧૬ વાંચો વિદલયનમ્બો ઉદયતપન; મુષ્ણન્ન. પં. ૧૮ વાંચો લઘીયસી પારમેશ્વર; પં. ૨૧ વાંચો પરમમાહેશ્વર;
પાન્ડુરંયસોવિતાનેન પં. ૨૩ વાંચો સામાન્ય પં. ૨૪ સદશાપરાધ; પં. ૨૮ વાંચો પૃષ્ઠિ પં. ૩૦ વાંચો સ્વરગ્રહ; હર-
ગણેને માં નો નં શંકા ૨૪૬ છે.

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર^૧

(શુભ) સંવત ૩૪૩ દ્વિતીય આષાઠ વદ

આ પત્રને બધી બાબતોએ અને ખાસ કરીને ડાળી અને જમણી બાબતોએ નુકશાન થયેલું છે. તેના ઉપર કાઠનો બાઠો થઈ જઈ ગયો હતો, પરંતુ આઈઓલોજીકલ કેમીસ્ટ્રી સાફ કર્યા પછી ઘણા બરા અક્ષરો ચોક્કસ રીતે ઓળખી શકાયા હતા. પત્રનું માપ ૧૧”x૧૧”નું છે. અને તેના ઉપર વ્યાકરણની એક પણ ભૂલ વગરની ૩૧ પંક્તિઓ છે.

પત્ર પરસેન ૪ થાના વર્ણનથી શરૂ થાય છે. દાન આપનાર રાજા શીલાદિત્ય ૩ જાના વર્ણન સુધીનો બધો પ્રસ્તાવનાનો ભાગ લગભગ નીચેના દાનપત્ર તથા ભાવનગર મ્યુઝીયમમાંના નીચે પ્રસિદ્ધ કરેલા સં. ૩૫૨ ના એક બીજા દાનપત્રને મળતો આવે છે.

ડુંકા-વિહારની સીમામાં આવેલા આચાર્ય ભિક્ષુ સ્થિરમતિના મઠમાં કુકુરાણિક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે. વિમલગુપ્તના આ મઠ વિષે સંવત ૩૫૨ના એક બીજા દાનમાં પણ લખેલું છે. તે નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. આ મઠ વિષે આ બે દાનપત્રોમાંથી જ આપણે જાણીએ છીએ. ડુંકા-વિહાર એક વિશાળ મઠ હોય તેવું જણાય છે જેમાં કેટલાક બીજા ન્હાના વિહારો બાંધ્યા હશે.

આ વિહાર ને આપેલાં ગામનું નામ ચોખખું વંચાતું નથી. પણ તે સુરાષ્ટ્રમાં આવસનક(૧) સ્થલીમાં આવેલું સીહાણિક જણાય છે.

દાન આપવાનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનોનો હંમેશા મુજબનો છે.

દૂતકનું નામ વાંચી શકાતું નથી. પણ લેખકનું નામ અણહિલ છે. આ અધિકારી વિષે આ જ રાજાનાં બીજાં દાનપત્રોમાં પણ લખ્યું છે. નાશ પામતાં જરાકમાં બચેલી તારીખ સં. ૩૪૩ છે. અને ઉપર પ્રસ્તાવનામાં બતાવ્યું છે તે પ્રમાણે શીલાદિત્ય ૩ જાની આ વહેલામાં વહેલી તારીખ છે. તેનું સં. ૩૬૫નું બીજું દાન નીચે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. ત્રાપત્રો ઉપરથી મળેલી આ રાજાની બીજી તારીખો, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮ (બધાં અપ્રસિદ્ધ), ૩૫૦ (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) ઉપર (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫) અને ૩૬૫ (જે. એ. એસ. બી, ૭, ૬૬૬)

અક્ષરાન્તર

- ૧
- ૨ મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધર
- ૩ દૂરં તત્પદારવિન્દપ્રવૃત્તયા નસ્વમણિરુચા મન્દાકિ-
ન્યેવ[નિ]ત્ય... ..
- ૪ [દક્ષિણમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવ]લિન્ના યશસાં વલયેન મણિ-
તકકુમ્ભો
- ૫ સ્યાદ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિયજ્ઞોઽશુકધૃતઃ સ્વયં
- ૬ ચળ્ડરિપુમળ્ડલં મળ્ડલાગ્રમિવાવલમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસભમાકૃષ્ણશિલીમુ ...
- ૭ ... હળઃ પૂર્વમેવ વિવિધવર્ણોઽવલેન શ્રુતાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્રવણઃ પુ[નઃ]
... ..
- ૮ ત્નકિરણમવિચ્છિન્નપ્રદાનસલિલનિવહાવસેકવિલસન્નવશૈવલાઙ્કુરમિ-
વાગ્રપાણિમુદ્ગહ
- ૯ ષ્વક્તવિશ્વમ્મરઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધૃવસેનસ્તસ્યાઘ્રજો પરમહીપતિસ્પર્શદોષનાર્સ-
નધિયેવ
- ૧૦ ખિરતરચરિતગરિમપરિકલિતસકલનરપતિરતિપ્રકૃષ્ટાનુરાગરસરભસવશીકૃતપ્ર[ણત-
સમસ્ત]... ..
- ૧૧ મલયુગલઃપ્રોદામોદારદોર્ઢ્વળ્ડલિતદ્વિષદ્વર્ગદર્પ્પ્રસર્પ્સ્પટીયઃપ્રતાપ-
પ્લો [પિતાશેષશત્રુવ]... ..
- ૧૨ સુદર્શનચક્રઃ પરિહૃતબાલક્રીડોનધઃકૃતદ્વિજાતિરેકવિક્રમપ્રસાધિતધ-
રિત્રી [તલોનક્ષીકૃતજલ]... ..
- ૧૩ મ્યગ્યવસ્થાપિતવર્ણાશ્રમાચારઃપૂર્વેરપ્યૂર્વર્વાપતિમિલ્લિપ્ત્વાલવલ્લુઙ્ઘૈર્ય્યાન્ય-
પદ્ધતાનિ [દેવબ્રહ્મદેયાનિ]... ..
- ૧૪ ક્લલનાનુમોદનાભ્યાં પરિમુદિતત્રિભુવનાભિનન્દિ-
તોદ્ધિતોત્કૃષ્ઠધવલધર્મધ્વજપ્ર [કાશિતનિજવદ્શો]... ..
- ૧૫ તિતમહોદ્ગજાદિદાનવ્યસનાનુપજાતસન્તોષોપા-
ત્તોદાર કીર્તિ પંક્તિપરંપરાદન્તુ [રિતનિશ્ચિલ]... ..
- ૧૬ મા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહસ્તસ્યાગ્રજન્મન-
ઃકુમુદવળ્ડશ્રીવિકાસિન્યા કલ્યાવતશ્ચન્દ્રિ [કયેવ કીર્ત્યા]... ..
- ૧૭ લેપનપિણ્ડશ્યામલવિન્ધ્યશૈલવિપુલપયોધરામો-

૧ અપ્રપા ૨ વાંચો યજ્ઞોશુક ૩ વાંચો યજઃ ૪ વાંચો નાજ ૫ વાંચો લક્ષ્મણા ૬ વાંચો કીર્તિઃ

- गायाः क्षोण्यापत्युः श्रीशीलादित्यस्य [सून]
- १८ नकलाचक्रवाल^x केसं [रीन्द्र] शिशु [रि]
व राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वीणः शिखण्डिकेतन इव रुचि [मच्चूडा]
... ..
- १९ गम इव प्रतापवानुलसत्पद्मसंयुगे विदलयन्नम्भोवरा-
निव परगजानुदय एव तपनवाला
- २० द्विषतां परममाहे [श्वरः] श्रीशीलादित्य^x
कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं य या मा
... ..
- २१ इड्डाविहार [मण्डलान्तर्गता] चार्थ्यभिक्षुस्थिरमति-
कारितविहारे आचार्यभिक्षुविमलगुप्तकारि [तभगव]... ..
...
- २२ इड्डाविहारमण्डल [प्रावेश्य] कुकुराणकग्रामनिविष्टा-
चार्य भिक्षुविमलगुप्तकारित [विहारे]... ..
- २३ भैषज्यचावरिकाद्युपयोगाय संबुद्धां
च भगवतां बुद्धानां गन्धधूपपुष्प
- २४ स्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्करणार्थं सुराष्ट्रेषु [वावसनक (?)]
स्थल्यां सीहाणक (?) ग्रामः [सोद्रजः]... ..
- २५ सोत्पद्यमानविष्टिकः सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणी [यः
पूर्व]... ..
- २६ [सरित्प] र्वतसमकालीन उदकातिसर्गेण धर्मदायो
निसृष्टो [यतो]
- २७ [मिमद्रन्] पतिभिरस्मद्वदशजैरन्यैश्च अनित्यानैश्वर्या
[प्यस्थिरं]... ..
- २८ [श्वेत्यु] क्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभिः
- २९ [यतनीक] तानि निर्व्वृक्तमास्यप्रतिमानि तानि [को
नाम]
- ३० [द] नहिलेने [ति] ॥ सं ३०० ४० ३ द्वि
आपाद व
... ..

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં પતરાંઓ^૧

[ગુપ્ત-] સંવત્ ૩૪૬ નાં

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ “૧૩ $\frac{૩}{૪}$ x ૧૧” છે. બન્ને એક જ બાબુએ લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૧ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. ૬૩ મી લીટીમાં તારીખ આપી છે. તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૩ માટે ચિહ્નો છે.

આ દાનપત્ર એક “વિજયી છાવણી”માંથી જાહેર થયું છે. પરંતુ ગામનું નામ વાંચી શકાતું નથી. દાન આપનાર વલ્લીના મૈત્રક વંશનો શીલાદિત્ય (૩ જ) છે. દાન મેળવનાર યજ્ઞના નામથી ઓળખાતો યજ્ઞદત્ત છે. તે આનંદપુર છોડીને તે વખતે વલ્લીમાં રહેતો હતો. તે શ્રીધરદત્તનો પુત્ર, છન્દોગ મતનો શિષ્ય, [ગાર્ગ્ય-]ગોત્રનો ચતુર્વેદિન્ હતો. બે વાવ સહિત બે ખેતરો દાનમાં આપ્યાં હતાં

તારીખ ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [ગુપ્ત વલ્લી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના માર્ગશીર્ષ વદિ ૩ ની છે. કૂતક રાજપુત ધ્રુવસેન છે. અને લેખક દિવિરપતિ રકંઠભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલ છે.

^૧ જ. બો. પ્રાં. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. યો. ૧ પા. ૭૧ ૭, વી. આચાર્ય.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भाग

पतरुं बीजुं

- ४८ परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्य×कुशली
सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय
आनन्दपुरविनिर्गत
- ४९ श्रीवलभीवास्तव्यचातुर्विद्यसामान्य [गार्ग्य] सगोत्रछंदोगसब्रह्मचारिब्राह्मणश्रीधर-
दत्तपुत्रब्राह्मणयज्ञदत्त प्रकाशद्विनामयज्ञाय
- ५० सुराष्ट्रेषु कलाक्षयेटके पल्लवटिकग्रामे अपरसी प्रकृष्टभूपादावर्त्तशतप-
रिमाणं क्षेत्रं यस्याघाटनानि
- ५१ पूर्वतः दासकसत्कक्षेत्रं ॥ दक्षिणतः देवकुलपाटकग्रामसीमा अपरतः देवकुल-
पाटकग्रामसीमा च उत्तरतः ब्राह्मण[णर]ट्टकसत्कक्षेत्रं
- ५२ तथा अपरसीमन्यैव चोत्ररिकं पंचविंशतिभूपादावर्त्त परिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
ब्राह्मणगोपदिन्नसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः [बाल्ह]आरणक-
- ५३ ग्रामसीमा अपरतः ब्राह्मणसरस्वतीक्षेत्रं उत्तरतः ब्राह्मण सत्कक्षेत्रं
तथा हस्तवप्राहारे ग्रामे अपरसीमि वटभ-
- ५४ लिрика भूपादपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः ब्रह्मदे[य] मातृशर्म
क्षेत्रं दक्षिणतः श्वरक्षेत्रं अपरतः सन्तापुत्र ग्रामसी-
- ५५ मसन्धिः उत्तरतः [कु हास]मश्वर क्षेत्रं तथापरदक्षिणसीमि भूपादावर्त्तशत-
परिमाणं प्रकृष्टं क्षेत्रं यस्य पूर्वतः विंति । दक्षिणतः उम्बक-
- ५६ क्षेत्रं । अपरतः खेटकप्रद्रकग्रामसीमसन्धिः उत्तरतः
एवमिदमाघाटनविशुद्धं वापीद्वयसमन्वितं क्षेत्रद्वयं सोद्रङ्गः सोपरि-
- ५७ करसभूत
- ५९ धर्मदायः निस्पृष्टः यतोस्यो
- ६२ दूतकोत्र राजपुत्रभुवसेनः
- ६३ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति सं ३००-४० ६ मार्गशिर व ३ स्वहस्तो मम

શીલાદિત્ય ૩ જનાં તામ્રપત્રો^૧

[શુભ-] સંવત્ ૩૪૬ પૌષ સુદ ૭

આ પતરાંઓ મળવાનું સ્થળ જણાયું નથી. પરંતુ બોમ્બે ગેઝેટીઅર, વો. ૧ ભાગ ૧ પા. ૬૨ નોટ ૩ માં જણાવેલા આ સોસાયટીના મ્યુઝીયમમાં અપ્રસિદ્ધ પડયાં રહેલાં બે પતરાંઓ આ જ હોવાં બોધાયાં. આ બે પતરાંનું દરેકનું માપ ૧૬" x ૧૨૩"નું છે. બન્ને કક્ષા અંદરની બાજુએ જ કોતરેલાં છે. બે કડીઓમાંથી મુદ્રાવાળી એક કડી મોબુદ છે. અને તે મુદ્રા સહિત ૮ " લાંબી છે. મુદ્રાનો મોટો વ્યાસ ૨૩" લંબાઈનો છે.

પહેલા પતરામાં ૩૦ અને બીજામાં ૩૨ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૨ મી પંક્તિમાં આપી છે. અને તેમાં ૩૦૦, ૪૦, ૬ અને ૭ ના અંકોનાં ચિહ્નો છે.

વલ્લભીના મૈત્રક વંશના શીલાદિત્યે (૩ જએ) આપેલું દાન ચાલુ રાખવાની નોંધ આ લેખમાં છે. દાન મેળવનાર પણ બ્રાહ્મણો છે:- (૧) સોમ તે કુશહૃદમાંથી આવ્યો હતો. તે હતુ-લિકનો પુત્ર અને છાંદોગ મતનો શિષ્ય અને ભારદ્વાજ-ગોત્રનો હતો. (૨) ભટ્ટિ હરિનો પુત્ર વાજસનેયિ મતનો શિષ્ય, વત્સગોત્રનો, સિંધપુરનો રહીશ, ગિરિનગરમાંથી આવેલો પિટૃલેધર (૩) તેનો પુત્ર નાગ. દાનમાં આપેલી વસ્તુઓ:- (૧) મુરાબ્દમાં હસ્તવપ્રાહારમાં આવેલાં ઉચ્ચાણક ગામમાં ત્રણ ભાગનું બનેલું ૫૦ પાઠાવત્તોનું એક ક્ષેત્ર; (૨) સિરીશવાપિ નામની વાવ અને (૩) વાતનુમક ગામમાં ૫૦ પાઠાવતોના માપના એક ક્ષેત્રનો એક ભાગ.

દાનની તારીખ. ઈ. સ. ૬૬૬ ને મળતા [શુભ-વલ્લભી સંવત્નાં] વર્ષ ૩૪૬ના પૌષ સુદ ૭ ની છે.

૧ જ. બા. પ્રા. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૩ છ. વી. આચાર્ય.

अक्षरान्तरमांथी अमुक भागं

- ४५ परममहेश्वरः श्रीशीलादित्य X कुशली
- ४६ सर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय-
कुशहृदविनिर्गतं तच्चातुर्वेद्यं सामान्यभारद्वाजसगोत्रछान्दोगसब्रह्मचारिब्राह्मण-
दत्तुलिकपुत्रब्राह्म-
- ४७ णसोमो तथा गिरिनगरविनिर्गतसिंघपुरवास्तव्य तच्चातुर्विधसामान्यवत्ससगोत्र
वाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणभट्टिहरिपुत्रब्राह्मण पिट्टलेश्वर तथा तत्पुत्रनगो इत्येतेभ्यः
- ४८ त्रिभ्यः ब्राह्मणेभ्यः सुराष्ट्रेषु हस्तवप्राहारे डच्चाणकग्रामं त्रिखंडावस्थितं पंचा-
शद्भूपादावर्त्तपरिमाणक्षेत्रं खंडकुदुर्व्वागुगकप्रकृष्टं यत्र प्रथमखंडं अपरसीम्नि
विशतिभू-
- ४९ दावर्त्तपरिमाणं यस्याघाटनानि पूर्वतः कुदुर्व्वासमुद्रप्रकृष्टं क्षेत्रं दक्षिणतः डमर-
प्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः सिरीषवापी प्रश्नीह । तथा
- ५० म्येव द्वितीयखंडं विशंतिभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः
नदी दक्षिणतः सैव नदी अपरतः भट्टिकाग्रामसीमा उत्तरतः नदी तथा
तृतीयखंडं उत्तरसीम्नि
- ५१ दशभूपादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यदत्तप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः संगम-
दिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं अपरतः दासकप्रकृष्टं क्षेत्रं उत्तरतः दासक-
- ५२ प्रकृष्टक्षेत्रं । तथा अपरसीम्नि कुदुर्व्वागुगकमहेश्वररोतुघसिंहो ब्राह्मण सिरीष-
वापीति संज्ञिता पंचाविंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः पूर्वतः
- ५३ समुद्रप्रकृष्टक्षेत्रं दक्षिणतः गुगकप्रकृष्टं क्षेत्रं अपरतः महेश्वरप्रकृष्टक्षेत्रं । उत्तरतः
संगमदिन्नप्रकृष्टक्षेत्रं तथा मपुमदचाके वातनुमकग्रामे
- ५४ अपरसीम्नि कुदुर्व्वामातृदासप्रकृष्टवडसंज्ञितं पंचाशद्भूपादावर्त्तपरिमाणं क्षेत्रं
खंडं यस्य पूर्वतः ब्राह्मणदत्तुलिकसत्कक्षेत्रं दक्षिणतः
- ५५ तटाकं अपरतः दत्तुलिकसत्कब्रह्मदेयः क्षेत्रं उत्तरतः राजवट एवमिदमाघाटन-
विशुद्धं वापीसमन्वितं क्षेत्रखंडं सोपरिकरं समूत-
- ५६ वातप्रत्यायं सधान्यहिरण्यादेयं सदशापराधः सोत्पद्यमानविष्टकं सर्वराजकीया-
नामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वदत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमि-
- ५७ छिद्रन्यायेनाचन्द्रावर्कावर्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्यमुदका-
तिसर्गेण ब्रह्मदायो निसृष्टः यतोम... ..
-
- ६७ दूतकोत्र राजपुत्रध्रुवसेनः
- ६८ मिदं महासन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपतिश्रीस्कन्दभटपुत्रदिविरपतिश्रीमदनहि-
लेनेति । सं ३०० ४० ६ पौष सु ७ स्वहतो मम ॥

१ मूला पत्रमांथी. २ व शो तुर्विच. पडेली ४४ पंक्ति माटे नुमो म. मे. वा. ११ ३०५
३ वांथो ग्रामे ४ वांथो खंडं. ५ वांथो भूपादा.—६ वांथो परिमाणं.—७ वांथो क्षेपणीयं

શીલાદિત્ય ડ જાનાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૪૭ વૈ. સુ. ૧૫.

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લભી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના બાટન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં. તેમાંનું એક શીલાદિત્ય ડ જાનું સં. ૩૪૭ વૈશાખ સુ. ૧૫ ની તિથિનું છે. તે દાન પુનિદ ? કાશકમાં સુકામ હતો ત્યાંથી દેવામાં આવ્યું હતું. આ રાજાના વખતનું ંહેલામાં ંહેલું તામ્રપત્ર સં ૩૫૦નું છે. (એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬) તેથી આ તામ્રપત્રથી ત્રણ વર્ષ ંહેલી સાલ મળે છે.

તેને દાન આપવામાં આવ્યું તે બ્રાહ્મણ સાંબદત્તનો દીકરો કૌશિક ગોત્રનો, યજ્ઞવેદી દીક્ષિત નામે ંજાળખાતો સગ્ગડ નામનો હતો. તે મૂળ પુલ્લયશાંબપુરમાંથી આવેલો હતો અને હાલ વલ્લભીમાં રહેતો હતો.

દાનમાં જમીનના ત્રણ કટકાઓ આપેલા હતા જે એકંદરે ૧૦૦ પાદાર્ત થતા હતા અને તે સુરાષ્ટ્રમાં કાલાપક પથકમાં ઠકકપદ્ર ગામમાં આવેલા હતા. આ દરેક કટકાની સીમા આપવામાં આવેલ છે.

આ દાનપત્રનો લેખક દિવિરપતિ રકન્દલતનો દીકરો દિવિરપતિ મદનાદિત્ય હતો અને દૂતક કુમાર ધ્રુવસેન હતો.

* આ. સ. વે. સ. રીપોર્ટ ઈ. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ પ્રો. ડી. આર. ભાંડારકર.

શીલાહિત્ય ૩ જનાં લુસડીનાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત્ ૩૫૦ શકાબ્દન વદિ ૩ (ઇ. સ. ૬૬૯-૭૦)

નીચે આપેલા દાનની છાપ પ્રોફેસર બુદ્ધરે ઉપરના બીજા પ્રસિદ્ધતાને આપી હતી. પ્રો. બુદ્ધરને આ છાપ મી. વજેશંકર. જી. ચોઝા તરફથી દેવનાગરી પ્રતિલેખ તથા થોડી ગુજરાતીમાં લખેલી ટીકા સહિત આપવામાં આવી હતી. કાઠિઆવાડના ગોહિલવાડ પ્રાંતના મહુવા પરગણામાં લુસડી ગામમાં એક બ્રાહ્મણના ઘરમાં ગાય બાંધવાના ખીલા ખોડવા કરેલા ખાડામાંથી આનો મૂળ લેખ મળી આવ્યો હતો.

આ લેખ બે તામ્રપત્રોની અંદરની બાજુમાં કેાતરેલો છે. આ પતરાંઓ, પહેલા પતરાના નીચેના ભાગમાંથી અને બીજા પતરાના ઉપરના ભાગમાંથી પસાર કરેલી, બે ઠડીઓથી બેઢેલાં છે.

[મી. વજેશંકરે કૃપા કરીને મૂળ પતરાંઓ અને તપાસવા માટે ઓઠલ્યાં હતાં. તે આશરે ૧૫૩ ઈંચ પોહળાં અને ૧૩૪ ઈંચ ઉંચાં છે. બેમાંની એક ઠડી સાદી અને રેણુ દીધા વગરની છે. બીજી ઠડી બે ત્રાંખાના મોટા કુકડાની બનેલી છે, પરંતુ હાલ કાપી નાંખી છે તેના છેડા સામસામા વાળી દીધેલા છે, અને તે એક મોટી સુરક્ષિત મુદ્રા વડે બેઢેલા છે. આના ઉપર ઉપસાવેલી એક લંબગોળાકૃતિની સપાટી ઉપર એક બાબલ ઉપર જમણી તરફ મુખ રાખી બેઢેલો નંદી કેાતરેલો છે. તેની નીચે વલણી લિપિમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતાના પતરાં બહુ જાડાં ન હોવાથી તથા કેાતરકામ ઉંડું હોવાથી ઘણા અક્ષરો પતરાંની પાછળ દેખાય છે, ૪૨ થી ૪૯ મી પંક્તિઓ બીન સફાઈદાર રીતે કેાતરેલી છે. તેમાં ઘણા અક્ષરો ટપકાટપકાવાળી પંક્તિઓથી બતાવ્યા છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૧૦૪ પૌંડ; ન્હાની ઠડીનું ૫ ઓંસ, મુદ્રાવાળી ઠડીનું ૨ પૌંડ ૭ ઓંસ છે, કુલ વજન ૧૩ પૌંડ છે. મૂળ પતરાં મેં સાફ ઠંથું છે. અને પ્રતિલેખમાં મારી છાપ પ્રમાણે સુધારો કર્યો છે.—ઈ. એચ.]

અક્ષરોના ઠઠમાં બહુ ફેર છે. વચ્ચેના અક્ષરો આદિ અને અંતના કરતાં લગભગ બમણા મોટા છે. લિપિ દક્ષિણ તરફના મૂળાક્ષરોની છે, અને વલણીનાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં બીજાં દાનપત્રોને મળતી આવે છે.

આ દાનપત્ર “ જેટકમાં નાંખેલી વિજયી છાવણીમાંથી ” જાહેર થયું હતું. આ જેટક તે હાલનું ખેડા, જ્યાંથી ઘણાં દાનો અપાયાં છે તે છે. તેમાં શીલાહિત્ય ૩ ના સુધીના વલણી રાજાઓની હંમેશની વંશાવળી આપી છે. બે વર્ષ પહેલાંના એક બીજા લેખ મુજબ, આમાં પણ રાજાને પરમ-માહેશ્વર શિવાય બીજું સમ્રાટનું વિશેષણ લગાડેલું નથી. દાનનું લાખાન્તર નીચે આપ્યું છે: દ્વીપ, એટલે પોર્ટુગીઝ લોકોના હાલના દીવના રહીશ અતુવેદિન બે બ્રાહ્મણબંધુઓને આ દાન આપ્યું છે. સૌરાષ્ટ્ર એટલે સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલાં હેસેનક ગામમાં જમીનના ત્રણ ટુકડા તથા એક તળાવ તેઓને દાનમાં આપ્યાં હતાં. સીમાના વર્ણનમાં નીચેનાં ભૌગોલિક સ્થળોનાં નામ આવે છે: (૧) મધુમતી નદી, એટલે નિકોલની ખાડી [વિ. જી. ઓ.] (૨) શિવત્રાતૈજજનું ગામડું હાલનું સમ્રા [વિ. જી. ઓ.]; (૩) મદલ તળાવ; એટલે જીર્ણ થયેલું હાલ કોસ-મદલ કહેવાતું તળાવ [વિ. જી. ઓ.] (૪) માણેજિજકા નદી એટલે હાલ સુકાઈ ગયેલો માલન (?) નો પટ [વિ. જી. ઓ.]

દૂતક, રાજપુત ધ્રુવસેને શીલાહિત્ય ૩ જનું એક બીજું દાનપત્ર^૨ પણ અમલમાં આપ્યું હતું. લેખક શ્રીમદ્ અનહિલે ઉપર જણાવેલું બીજું દાનપત્ર^૩ પણ લખ્યું હતું, તથા ખરબદ ૨ ના તથા ધ્રુવસેન ૩ના પાસે સેવા કરી હતી. તારીખ, [શુભ-] સંવત્ ૩૫૦ એટલે ઇ. સ. ૬૬૯-૬૭૦ના શકાબ્દન વદિ ૩ની છે.

^૧ એ. ઇ. વો. ૪ પા. ૭૪ વજેશંકર જી. ચોઝા તથા થી. વૉ. સ્ટાશર્પ્સકોઈ ૨ (ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૫)
^૩ ઇ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૬ ૪ ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૬ અને એ. ઇ. વો. ૧ પા. ૮૫

અક્ષરાન્તર^૧

પતરૂં પહેલું.

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ [॥] વિજયસ્કન્ધાવારા[ત્ર]સ્ત્રે[ટ] કવાસકા[ત્ર]પ્રસભપ્રણતા-
મિત્રાણાં^૨ મૈત્રકાણાંમતુલબલસંપન્નમણ્ડલમોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પ-
તાપોપનતદ[૧]નમ[૧ ના]—
- ૨ જ્ઞવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂત[:]શ્રેણીબલ[૧]વાસરાજ્યશ્રિયપરમમાહેશ્વ-
રશ્રીમટ[૧]કર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવદ્શ[૧]ન્માતાપિતૃચરણારવિ[ન્દ]પ્રણતિપ્રવિઘ્નૌ-
તાશેષ—
- ૩ કલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વદ્ગાદિ[તી]યવાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટ[નમ્ર]
કાશિત સંત્વનિકષસ્તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહૃતિસ્સ-
- ૪ કલસ્મૃતિપ્રણી[ત]માર્ત્ત સમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરજ્જનાન્વર્ત્યરાજશબ્દો રૂપ-
કાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિઃસ્મરશશા[ક્ક]દ્વિરાજોદધિત્રિદશગુરુધને-
શાનતિશય[૧]—
- ૫ નઃશરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યફલ[:]પ્રાર્થનાધિકા-
ર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદયપાદચ[૧]રીવ સકલભુવનમણ્ડલમોગ—
- ૬ પ્રમોદપરમમાહેશ્વરઃશ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનસ્વમયૂક્તસન્તાનવિસ્તૃતજાહ્વીજ-
લૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદ્—
- ૭ પલોભાદિવાશ્રિતઃસરમસમામિગા[મિ]કૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષપિસ્મા-
પિતાંસ્વિલધનુર્દ્ધરઃપ્રથમનરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનામપ[૧]—
- ૮ [કર્ત્તા] પ્રજોપધાતકારિણામુપપ્લવાનાંદર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહ-
તારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ
- ૯ પરમમાહેશ્વરઃશ્રીધરસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદાનુદ્ધયાતઃ સકલજગદાનન્દનાત્યદ્ભુતગુણ-
સમુદયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્મણ્ડલઃસમરશતવિજયશોભાસનાથ—
- ૧૦ મણ્ડલાગ્રધૃતિભાસુરતરાઙ્સપીઠોદુર્ઘુરુમનોરથમહાભ[૧]રઃ સર્વવિદ્યાપર[૧]પર-
વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃસુભાષિતલવેનાપિસુલો—
- ૧૧ પપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદયોપિ સુચરિતાતિશયસુવ્યક્તપરમક-
લ્યાણસ્વભાવ[:]સિલીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથ[વિ]શોષનાધિગતો—

૧ ડો. હુલ્શની ૭૧૫ ઉપરથી. ૨ ચિહ્ન ૩પે છે. ૩ વાંચો મૈત્રકાણામ. ૪ વાંચો વંશ ૫ વાંચો સત્ત્વ
૬ વાંચો માર્ગ. ૭ વાંચો વિસ્માયિતા. ૮ વાંચો માસુરતરાંસપીઠોદુહ.

- १२ दमकीर्तिः^१ धर्मानुपरोधोज्ज्वलैरिक्कृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरूढधर्मादित्यद्वितीयना-
मा परममोहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानु—
- १३ द्वायातय^२ स्वयमु[पे]न्द्रगु[रु]णैव[गु]रुण[१]त्यादरवतासमभिलषणीभामपि राज-
लक्ष्मी^३ स्कन्धासक्ता^४ परमभद्र इव धुर्य्यस्तदाज्ञासंपादनैकपरतयैवोद्वहन्
- १४ खेदसुखरतिभ्यामन[१]यासितसत्त्वसंपत्तिःप्रभावसंपद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
च्छायोपगुहं^५ पादपीठोपिपरावज्ञाभिमानरसानालिङ्गित—
- १५ मनोवृत्तिःप्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादितप्रति-
क्रियोपाय[:]कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसं—
- १६ हतिः(ः)प्रसभविघटितसकलकलि[वि]लसित[ग]तिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दो-
पैरनामृष्टात्युन्नतहृदयः रुयातपौरुषास्त्रकौ—
- १७ शलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंभ्राह्मप्रकाशितप्रवीरपुरुष[:]प्रथमसं-
ख्याधिगमःपरममोहेश्वरःश्री
- १८ खरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्वातःसकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः
परितोषातिशय[:]सत्त्वसंपदा त्यागौ—
- १९ दार्य्येण च विगतानुसन्धानासंमहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षिता-
नेकशा[स्त्र]कल[१]लोकचचित्तैर्गह्वरविभागोपि प—
- २० रमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयविनयशोर्न^६ विभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्रत्यलोद-
ग्रबाहुदण्डाविध्वङ्गितं^७ निखिल-
- २१ प्रतिपक्षदप्योदयः स्वधनु २ प्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमानसकलनृपतिमण्डला-
भिनन्दितशासनः परममोहेश्वरः श्रीधरसेन-
- २२ स्तस्यानुजस्तत्पादानुद्वातः सचरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधानामपि
प्रसाधयिता विषयाणा[१] मूर्तिमानिव
- २३ पुरुषकारः परिवृद्धगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृति-
भिरधिगतकलाकल्मषकान्तिमात्रि-
- २४ र्वृत्तिहेतु [१] कलङ्ककुमुदनाथ[:] प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वङ्गितै-
ध्वान्तराशिः सततोदि[तः स]विता प्रकृतिभ्यः प-
- २५ रंप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रह-
समासनिश्चयनिपुणः स्थानेनुरू-

१ वांयो कीर्तिः २ वांयो धोज्ज्वल. ३ वांयो द्यातः ४ वांयो लक्ष्मी ५ वांयो सक्ता. ६ वांयो सत्त्व.
७ वांयो गूढ. ८ वांयो मानैर. ९ वांयो सत्त्व. १० वांयो नाश. ११ वांयो चरित. १२ वांयो शोभा १३ वांयो
ध्वंसित १४ वांयो ध्वंसित.

- २६ पमादेशन्ददुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूनां राज्यसालतुरीयस्तन्त्रयोरुभ-
योरपि नि[ष्णात]ः प्रकृष्टविक्रमोति^१ क-
- २७ रुणामृदुहृदयः श्रुत[१]व[१]नप्यगर्वितश्रान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहृदयोपि
निरसितादोषवतामुदयसमयसमुपजनितजन[ता]नुराग-
- २८ परिपिहितभुवनसमर्पितप्रथितबालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेन-
स्तस्यै स्यतस्तत्पाद[क] मलप्रणामधराणिकष-
- २९ गजनितकिणल [१] ञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्ति-
कालङ्कारे^२ विभ्रमाम[१] ल [श्रु] तविशेष [:] प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तार-
विन्द^३ -
- ३० न्याया इव मृदुकरग्रहणा[द] मन्दीकृतानन्दविधिर्व्यमुन्धराया^४ श्रुर्मुकेधनुर्वेद^५ इव
संभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गवृत्त-
- ३१ चूडा[र] लायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्र-
वर्ति[:] श्रीधरसे[न] स्तस्मितामह[आ]-
- ३२ [त्रिश्रैशीलादित्यस्य श[१] ङ्गप[१] णेरिवाङ्गजमना^६ भक्तिबन्धुराव[यव]
कल्पितप्रणतेरतिधव[ल] या दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तया नखमणिरुचा मन्दा-
किन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्य]-
- ३३ स्यैव राजपेर्दाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलसिन्ना यशसां वलयेन [मण्ड] मण्डित-
ककुभा नभसि यामिनीपतेर्विडम्बिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखर-
चुचूर्करुचिरसह्यविन्ध्यस्त-
- ३४ [नयुगा] [या :]

बीजं पतरुं

- ३५ क्षिते ८ पत्युः श्रीदेरभटस्य[१] ङ्गजः क्षितपसंहतेरनुरागिण्याः शुचिशोडशु-
कभूतैः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्या^७ तपरिग्रहः शौ-
- ३६ र्यमैत्रिप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्डरिपेर्मण्डलं मण्डलाग्रमिवावल[म्ब] मानः शरदि
प्रसभमाकृष्टशि[ली] मुखवाणासनापादितप्रसाधना-
- ३७ नां परभुवै विधिवदाचारितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन^८ श्रुतातिशये-
नोद्भासितश्रवणः पु[:] न ८ पुनरुक्तेनैव रत्नालङ्कारेण[१] लङ्कृतश्रोत्र[:]
- ३८ परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिवहावेसेकविल[क]
सन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमुद्रहन् धृतविशालरत्न[१]-

^१ १ वांथो शालातुरीयतन्त्र, २ वांथो विक्रमोपि, ३ वांथो सेनस्तस्य सुत, ४ वांथो लंकार, ५ वांथो धनु-
र्वेद, ६ वांथो तृ ७ वांथो जन्मनो, ८ वांथो चुचुक, ९ वांथो क्षितिप १० वांथो यशोशुक, ११ वांथो मप्रति
१२ वांथो रिपु १३ वांथो भुवां १४ वांथो वर्णोज्ज्वलेन, १५ वांथो नेव.

- ३९ वलयजलधिबिलातटा [य] मानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीभुवसेन-
स्तस्या[ः]भजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनधियेव
- ४० लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगारिमपरिकलितसकल-
नरपतिरतिप्रकृष्टानुरागर[स]रभसव-
- ४१ शीकृतप्रणतं समस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्वचितचरणमलं युगल [:] प्रोद्दामो
दारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्वः प्रस-
- ४२ र्पेत्यधीय (१ :) ~ प्रताप[लो]षित[१] शेषशत्रावङ्शः* प्रणयिपक्षिनिक्षिप्त-
लक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षिप्तं सुदर्शनचक्रः परिहृतबालकीडो-
- ४३ नघ्नूतद्विजातिरेकविक्र[म] प्र[सा]धितधरित्रीतलोन्[झी]कृतजलशय्योपूर्व-
पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्व्य[व]स्थावितवाण्णी-
- ४४ श्रमाचार[:]पूर्वैरप्युर्वीपति[भिस्तृ]ष्णालवल्लुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि
तेषामेप्यतिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्क-
- ४५ लनानुमोदनाभ्यां परिमुदिततृभूवै नाभिनन्दितोच्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशि-
तनिजवङ्शो^{१२} देवद्विजगुरुं प्रति यथार्ह[म] न-
- ४६ वरतप्रवर्तितमहोद्गङ्गादिदानव्यसन[१]नुपजातस[न्तोषो]पातो [दा]रकीर्ति-
पंक्तिपरंपराकन्तुरितं निखिलदिक्चक्रवालः
- ४७ [स्प]ष्ट[मे]व यथार्थधर्मादित्यापरनामा पर[म]माहेश्वरः श्री[स्व]रभ-
हस्तस्य[१]प्रजन्मनूमुदण्डश्रीविकासिन्या कल[१]वत-
- ४८ श्वन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलित[स] कलदिङ्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्ड-
श्यामिलो विन्ध्यशैलविपुलपयोधराभोगायाः
- ४९ क्षोण्या(:) ~ पत्यु[क] श्रीशीलादित्यस्य सुनुं [नैव]प्रालेयकिरण इव
प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवाल[स्ते] सरीन्द्रशिशुरिव रा-
- ५० जलक्षमीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वीणः शिखाण्डकेतन इव रुचिमच्चूडामण्डनः
प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च गरदागर्भे
- ५१ इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलयन्नम्भोधरानिव परगजानुदय एव तपन-
बालातप इव सप्रभे मुष्ण-
- ५२ त्रिमुखानामायूर्ध्वे द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशीलादित्यकुशली सर्वानेव समा-
ज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया
- ५३ मातापित्रो ~ पुण्याप्यायन [१] य दीपविनिर्गततत्तातुर्विद्यसामान्यडौण्ड-
व्यसगोत्रवाजसनेयिसब्रह्मचारिब्राह्मणधनपति-

X१ प्रणत २ वांथो कमल. ३ वांथो त्पटोयः ४ वांथो सत्रुवंशः ५ वांथो दोर्दण्ड. ६ वांथो कीडो. ७ वांथो
नवःकृत ८ वांथो कृत ९ वांथो स्थापितवर्णा १० वांथो तेषाम. ११ वांथो त्रिभुव. १२ वांथो वंशोदेवद्विजगुरुं प्रति.
१३ वांथो वन्तुरित १४ वांथो श्यामल १५ वांथो पत्युः १६ वांथो सुनु १७ वांथो शर १८ वांथो सप्रभे १९ वांथो युधि.

- ૧૪ પુત્રબ્રાહ્મણમદ્વિ-ઈશ્વરામ્યાં સોદરઆતૃમ્યાં સુરાષ્ટ્રેષુ મધુમતીદ્વારે દેસેનકગ્રામે પૂર્વ-
સીમ્નિ પચ્ચપચ્ચ[૧] શદ્ધૂપા-
- ૧૫ દાવર્તપરિસરા વાપી [૧] યસ્યા આઘાટનાનિ [૧] પૂર્વતઃ પિચ્છકુપિકાં વહઃ
[૧] દક્ષિણતઃ બ્રાહ્મણવાવપ્રત્યયક્ષેત્રં મહતટાકાં ચ [૧]
- ૧૬ અપરતઃ ગ્રામનિપાનકૂપકઃ [૧] ઉત્તરતઃ મૂલવર્મપાટકગ્રામસીમા [૧] તથા
પૂર્વદક્ષિણસીમ્નાં કવિટ્ટિકાક્ષેત્રચ્ચલ્લં સસતિભૂપા-
- ૧૭ દાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧] દક્ષિણતઃ
શિવત્રાતજ્જગ્રામસીમા [૧] અપરતઃ વિશાલપટકે ગ્રામસીમા [૧] ઉત્તરતઃ
- ૧૮ વિશાલ[ઘા]ટકે ગ્રામસીમા [૧] તથા એતત્સીમ્ની^૧ દ્વિતીયક્ષેત્રચ્ચલ્લં ઉચ્ચાસન્નિર્ધર્ત
નવતિભૂપાદાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧]
- ૧૯ દક્ષિણતઃ વિશાલપાટકગ્રામસીમા [૧] અપરતઃ પિચ્છકૂપિકાવહઃ [૧] ઉત્તરતઃ
થેરકસત્કકૌડુમ્બક્ષેત્રં [:] [૧] [ત] થા પૂર્વસીમ્નિ ત્રિતીયચ્ચલ્લં
- ૨૦ વિજ્ઞંતિભૂપાદાવર્તપરિમાણં [૧] યસ્ય પૂર્વતઃ માણજ્ઞિકા નદી [૧] દક્ષિણતઃ
[વ] પ્પકપ્રકૃષ્ટક્ષેત્રં [૧] અપરતઃ બ્રાહ્મણસ્કન્દસત્કપ્રે-
- ૨૧ હ્રદયક્ષેત્રં [૧] ઉત્તરતઃ ઈશ્વરપ્રત્યયક્ષેત્રં [૧] એવમિદમાઘાટનવિશુદ્ધં વાપી-
સમન્વિતં ક્ષે [ત્ર] ચ્ચલ્લં ત્રયં સોદ્રજ્ઞં સોપરિકરં સમૂત-
- ૨૨ વાત [પ્ર]ત્ય[૧] યં સધાન્યહિરણ્યોદયે સદગા[પ] રાધં સોત્પચ્ચમાનવિષ્ટિકે-
સર્વરાજકીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપણીયં પૂર્વપ્રત્તદેવબ્રહ્મદેયરહિતં
- ૨૩ ભૂમિચ્છિદ્રન્યાયે[ન] ચન્દ્રાર્કાર્ણવક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાન્વયભોગ્યમુ
ક[૧] તિસર્ગે^૨ સર્મદ[૧] યો[નિ]સ્ટ્રઃ[૧] યતો તંયોઃ સમુચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા
- ૨૪ સુજ્જતો[:] કૃષ્ણતો[:]^૩ કર્ષયતો[:] પ્રદિશતો [સ]^૪ વા [ન] કૌશ્વિદ્યાસેધે વર્તિ-
તવ્ય[મ] [૧] [ગ] મિમપ્રનૃપતિમિરપ્યસદ્યદ્દેશજૈરન્યૈર્વા અનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્ય-
સ્થિરં માનુષં સામાન્યચ્ચ ભૂમિદાનૈર્ફલં-
- ૨૫ મવગચ્છદ્વિરયમસદ્દાયોનુમન્તવ્ય ~ પરિપાલયિતવ્યચ્ચેત્યુક્તચ્ચ ॥ વહુભિર્વસુધા
મુક્તા રાજભિઃ [:] સગરાદિભિઃ [૧] યસ્ય યસ્ય યદ[૧] ભૂમિદયસ્યૈ તસ્ય તદા
ફલં [॥] યાનીહ દારિદ્ર્ય[મ] યાન્નરેન્દ્રૈદ્ધનાનિ^૫ ધ-
- ૨૬ સ્મૃયતનીકૃતાની^૬ [૧] નિર્ભુક્તમાલ્યપ્રતિમાનિ તાનિ કો નામ સાધુ ~ પુન-
રાદદીત ॥ ષષ્ટિવર્ષસહસ્ર[૧] ણ[૧] સ્વર્ગે^૭ તદ્દત ભૂમિદ[:] [૧] આચ્છેત્તા
ચાનુમ[૧] ન્તા ચ તાન્યેવ નરકે વસેત્ [॥] દૂતકોત્ર રાજપુત્ર [ધ્રુવ]સેન[:] [॥]
- ૨૭ [લિ]લિતમિદં સ[ન્ધિ]વિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિશ્રીસ્કન્દમ[ટ] પુત્રદિવિર-
પતિશ્રીમદનહિલેનેતિ ॥ સં ૩૦૦ ૫૦ ફાલ્ગુણે વ ૩ [॥] સ્વહસ્તો મમ ॥

૧ મદ્વિ અને ઈશ્વર વચ્ચેના આડી લાટી બે નામ જુદાં પાડવાના ઇરાદાથી મુકેલી હોતી બ્રહ્મચર્યે, આડી તેમજ
પં ૧૧માં ઈશ્વ તે કથ જોવો લાગે છે. ૨ વાંચો કૂપિકા ૩ વાંચો તટાક ૪ વાંચો સીમ્નિ ૫ વાંચો કદાચ પાટક
૬ વાંચો પાટક ૭ વાંચો સીમ્નિ ૮ વાંચો સંજિત. ૯ વાંચો તૃતીય. ૧૦ વાંચો વિશતિ. ૧૧ વાંચો બ્ર. ૧૨ વાંચો દેય
સદશા. ૧૩ વાંચો વિષ્ટિક. ૧૪ વાંચો સર્ગે ધર્મે ૧૫ વાંચો યતસ્તયો. ૧૬ વાંચો કૃષ્ણતો. ૧૭ વાંચો પ્રદિશતોર્વા
૧૮ વાંચો મત્ર ૧૯ વાંચો દ્વંશ. ૨૦ વાંચો ફલં ૨૧ વાંચો ભૂમિસ્તસ્ય ૨૨ વાંચો ધનાનિ ૨૩ વાંચો કૃતાનિ ૨૪ વાંચો
સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ ૨૫ વાંચો ફાલ્ગુન

ભાષાન્તર

(પં. ૫૨) પરમભાદ્રેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય કુશળ હાલતમાં (નીચેનું) શાસન સર્વેને કરે છે:-

તમને જાણ થાય કે—મારાં માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે, બ્રાહ્મણ ધનપતિના પુત્ર, દ્રીપ માંથી આવતા, અને આ (સ્થાન)ના ચતુર્વેદી મધ્યેના, ડૌણ્ડ્ય ગોત્રના અને વાજસનેય શાખાના સપ્તમ્યારી બ્રાહ્મણ ભટ્ટિ અને બ્રાહ્મણ ઈશ્વર નામના જે સહોદર ભાઈએને સૌરાષ્ટ્ર ભૂમિમાં દેસેનક ગામમાં મધુમતી નદીના મુખ (દ્વાર) આગળ નીચેની જમીનના ખણ આપ્યા છે:-
(૧) (ગામની) પૂર્વ સીમા પર એક કુવો—પપ (પંચાવન) પાદાવર્ત ભૂમિના વિસ્તારનો, જેની સીમા:- પૂર્વે પિંછકૂપિકાવહ. દક્ષિણે બ્રાહ્મણ ગાવનું ક્ષેત્ર, અને મલ્લ તડાગ; પશ્ચિમે ગ્રામનિપાન કૂપક (ગામનો પાણી પીવાનો કુવો). ઉત્તરે મૂલવર્મપાટક ગામની સીમા; (૨) (દેસેનક ગામની) અગ્નિ કોણની સીમામાં કવિદ્યુષ્ઠા નામનો ૭૦ પાદાવર્ત ખેતી કરાએલી ભૂમિનો ખણ, જેની પૂર્વે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે શિવત્રા તૈજ ગામની સીમા. પશ્ચિમે વિશાલપાટકની સીમા; ઉત્તરે વિશાલપાટકની સીમા. (૩) (દેસેનક ગામની) તેજ સીમામાં ઉચ્ચા નામનો ૯૦ પાદાવર્તનો ખેતી કરાએલો ખીજ ભૂમિનો ખણ, જેની પૂર્વે વિશાલપાટક ગામની સીમા. દક્ષિણે વિશાલ પાટક ગામની સીમા. પશ્ચિમે પિંછકૂપિકાવહ અને ઉત્તરે થેરકો (સ્થવીરો)-નું કૌટુમ્બ ક્ષેત્ર અને (૪) દેસેનક ગામની પૂર્વ સીમામાં ૨૦ પાદાવર્ત ભૂમિનો ત્રીજો ખણ જેની પૂર્વે માણેજીઠા, નદી; દક્ષિણે ગપ્પકનું ઉત્તમ ક્ષેત્ર; પશ્ચિમે બ્રાહ્મણ રઠન્દનું બ્રહ્મદેય ક્ષેત્ર. ઉત્તરે ઈશ્વરનું ક્ષેત્ર.

(પં. ૬૧) આ પ્રમાણે કહેલી તેમની સીમાવાળા આ ત્રણ ખેતી કરેલા ખણ વાપી (તડાગ) સહિત, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, અને ભૂતવાત પ્રત્યાય સહિત અગ્ર અને સુવર્ણની આવક સહિત, દશ અપરાધ કરનારના દણડની સત્તા સહિત, વેઠના હકક સહિત, રાજપુરુષની દખલગિરિથી મુક્ત, મંદિરો અને દિગ્ગેને પૂર્વે કરેલાં દાનો સિવાય ભૂમિચ્છદ્રના ન્યાયથી, ચન્દ્ર, સૂર્ય, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી આ જે દાન લેનારના પુત્ર, પૌત્ર અને વંશજોના ઉપલોગ માટે ધર્મ દાન તરીકે પાણીના અર્ધથી મહે આપ્યા છે.

(પં. ૬૩) આથી આ જે (દાન લેનારા પુરૂષોને) બ્રહ્મદેયના સામાન્ય નિયમ અનુસાર (આ ભૂમિનો) ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ પ્રતિબંધ કરવો નહિ.

(પં. ૬૪) અને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્રનૃપોએ રાજ્ય શ્રી ચંચળ છે, જીવિત અસ્થિર છે. અને ભૂમિદાન સર્વ નૃપોને સામાન્ય છે એમ માની આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું રક્ષણ કરવું.

(પં. ૬૫) “ અને કહ્યું છે કે ”

[આણુ શ્લોકોમાંના ત્રણ શ્લોક]

(પં. ૬૬) આ (દાન)નો હૂતક રાજપુત્ર ધ્રુવસેન હતો. આ દિવિરપતિ સંધિવિગ્રહાધિકૃત શ્રીસ્કન્દભટ્ટના પુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદ્ અનહિલથી આ (શાસન) લખાવું છે. સં. ૩૫૦. કાલ્યુણ વદિ. ૩. આ મહારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૫૨ ભાદ્રપદ સુ ૧

નીચે આપેલું શીલાદિત્ય ૩ જાનું દાનપત્ર જેનો ફોટોગ્રાફ ડૉ. બર્જેસે મને આપ્યો હતો, તે ૧૨ $\frac{1}{2}$ ઇંચ x ૧૩ $\frac{1}{2}$ ઇંચના માપનાં બે પતરાં ઉપર લખેલું છે. મુદ્રા ખોવાઈ ગઈ છે. પરંતુ બીજી રીતે લેખ સુરક્ષિત છે. વલ્લી રાજાઓનાં અન્ય દાનપત્રોની લિપિ કરતાં આની લિપિ કેટલેક અંશે જૂની છે. કારણ કે, લેખો માટે વપરાતા અક્ષર અને પુરાતન અક્ષરોની સાથે સાથે, ઈ. સ. ૪૦૦—અને ૬૦૦ વચ્ચે વપરાતી સાહિત્યની લિપિમાંથી લીધેલાં કેટલાંક રૂપો તેમાં ખતાવ્યાં છે.

સંવત્ ૩૪૮ અને ૩૫૨નાં શીલાદિત્ય ૩ (ત્રીજા)નાં આપણી પાસે બે દાનપત્રો હોવાથી સંવત્ ૩૫૨ ના ભાદ્રપદ સુદિ ૧નું આ દાનપત્ર વલ્લીના ઈતિહાસના જ્ઞાનમાં કંઈ નવી માહિતી ઉમેરતું નથી. આ દાનપત્રનો આશય ગાર્ગ્ય ગોત્રના, યજુર્વેદનું અધ્યયન કરતા બ્રાહ્મણ કિલ્લક- (કીકાભાઈ)ના પુત્ર મગોપદત્ત (?) ને બે ભૂમિખંડના ક્ષેત્રનું દાન છે. દાન લેનાર પુરુષ વલ્લીમાં રહેતો હતો પણ તે આનન્દપુર (એટલે કદાચ વડનગર)નો વતની હતો. પાછળનું નકકી કરેલું બે સાચું હોય તો વલ્લીમાં નાગર બ્રાહ્મણો હતા તેનો આ બીજો દાખલો છે. સુરાષ્ટ્ર અથવા સોરઠમાં ધૂશા ગામમાં તે ખેતર હતું અને જેનું નામ સ્પષ્ટ નથી તે શહેરના કબજાનું હતું. દ્વતક એક રાજપુત્ર ધ્રુવસેન, જે નામ પરથી રાજકુટુંબનો માણસ ધારી શકાય, તે હતો. હવે પછી પ્રગટ થશે તે એક નવું રાઠોડ દાનપત્ર સ્પષ્ટ બતાવે છે કે દ્વતક, મેં હંમેશાં ભાષાંતર કર્યું છે તેમ કાર્યનો અમલ કરનાર પુરુષ નથી, પરંતુ ઘણી વખત તેનો, દ્વત (સંદેશા લઈ જનાર) અથવા દાનને અમલમાં મૂકવાનું કાર્ય સોંપાયેલો માણસ એમ અર્થ થાય છે. લેખક શ્રી સ્કંદસટ દિવિ-રપતિનો પુત્ર દિવિરપતિ શ્રી અણહિલ છે. અણહિલે પહેલાં ખરચકુ. ૨ (બીજા)ની સેવા (નોકરી) કરેલી હતી.

* ઈ. એ. નો. ૧૧ પા. ૩૦૫ હો. ૭. ખુદકુર

अक्षरान्तर

पतरुं पहेलुं

- १ ओ स्वस्ति विजयस्कन्धावारा मेघवेनवासकात्प्रसभप्रणतामित्राणां मैत्रकाणामतुल-
बलसंपन्नमण्डलीभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापात्प्रतापोसनत-
- २ दानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलकृतः श्रेणीवालावासरज्यश्रिय परममाहे-
श्वरश्रीभटाङ्कद्वन्द्ववच्छिन्नराजवंशान्मातृपितृचरणारविन्दः
- ३ प्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशयप्रकृति खङ्गद्वितीयवाहुरेव समद्वरगजघटास्फो-
टनप्रकाशितसत्रनिकसस्तत्प्रभावप्रणतरातिचूडारत्नप्रभास-
- ४ सक्तपादनखरश्मिसंहति[:] सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यन्वरिपालनप्रजाहृदय-
रञ्जानान्वर्थराजशब्देः रूपारातिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसपद्धिः स्मरशशाङ्का-
- ५ हराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानलशयानः शरणागताभयप्रदानपरतप तृणवदपास्ता-
शेसस्वकार्यफल[:] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दित-
- ६ विद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सकालभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहेश्वरः
श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसन्तानवि-
- ७ कृतजाह्वीजलौघप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसंपदूपलोभादि-
वाश्रितः सरभसमामिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षावि-
- ८ शेसविस्मापिताखिलघनुर्द्धरः प्रनमनरसातिसृष्टानामनुपालयित धर्मदायानामपाकर्त्ता
प्रजोपघतकारिणामुपप्रदानां दर्शयिता श्री-
- ९ सरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरिभोगदक्ष विक्रमो[विक्रमो]पसं-
प्राप्तविमलपार्थिवी[:] परममहेश्वर श्रीव्रवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादा-
- १० नुद्धचातः सकलजजदानन्दनात्यन्यतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मण्डलः समरशत-
विजयशोभासनाथमण्डलाग्रद्योतितभासुरतरान्सवीढोद्यग्रभुभ-
- ११ मनोरथमवामारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि मर्वतः मुभाषित-
लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १२ गाधगाम्भीर्यहृदयोपि सुचरितातिशयासुव्यक्तपरमकल्याणस्वभाव[:] खिली-
भूतकृतशुगन्तुपरिपथविशोधनाधिगतोदप्रकीर्तिः धर्मनुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थ-
- १३ सुखसंपदुपसेवानिरुद्धधर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीशीलादितास्त-
स्यानुधस्तत्पादानुद्धचातः स्वयमपेन्द्रगुरुणेवगुरुणात्यादरवता

* पं. १ वांथे ओ; वारान्मे; पोषत पं. २ वांथे मृत्युशोबला; प्रियः; भटाङ्का; विन्द. पं. ३ वांथे शैशवात्प्रभृति; घटा; सत्त्वनिकष. पं. ४ वांथे सम्यक्परि; कान्ति; पं. ५ वांथे त्रिराजो; नति; तथा; शेष. पं. ६ वांथे सकलभुवन; पं. ७ वांथे सुत; लोप. पं. ८ वांथे शेष; प्रथमनरपतिसम; यिता; प्रजोपघा; सुपदवा; पं. ९ वांथे माहेश्वरः श्रीधर. पं. १० वांथे जगदा; पिठो व्युत्पद्य. पं. ११ वांथे महाभा. पं. १२ वांथे तिशय; नृपति; धर्मानुरोधोज्ज्व. पं. १३ वांथे दित्य; स्यानुज, मुपे.

- ૧૪ સમમિલ્લણીયામપિ રાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તં પરમનદ્રં ઇવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસંપાદનૈક-
પરતયોવોદ્વહન્ સ્વેદસુત્તરતિભ્યામનાયાસિતસન્ધસં-
- ૧૫ પત્તિઃ પ્રભાવસંપદશીકૃતનૃપશતશિરોસ્તન્છાયોપગૂઢપાદવીઠોપિ પરાવજ્ઞાભિમાનર-
સાનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણતિમેકાં પરિત્યજ્ય પ્રખ્યાતપૌરુષો
- ૧૬ ભિમાનૈરપ્યરાતિભિરનાસાદિતપ્રતિક્રિયોપાય[:] કૃતનિશ્ચિલનુવનમેદવિમલગુણ-
સંહતિ[:] પ્રસભવિષટિતસકલકલિવિલસિતગતિઃ નીચજનાગિરો
- ૧૭ હિગિરશેસૈદોષૈરનમૃદ્યુન્નતહૃદયઃ પ્રજ્યાતપૌરુષાશ્ચકૌશલાતિશેષે ગણતિર્થવિપક્ષ-
ક્ષિતિપતલક્ષ્મીસ્વયંબ્રાહ્મપ્રકાશિતપ્રથારપુરુષ-
- ૧૮ પ્રથમસત્યોધિગમઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહસ્તસ્ય તનયસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલ-
વિદ્યાધિગમવિહિતનિશ્ચિલવિદ્વજ્જનમન ~ પરિતોષાતિશય [:]
- ૧૯ સત્ત્વસંપદા ત્યાગૌદાર્યેણ વિશતાનુસંધાનાસમાહિતારાતિપક્ષમનોરથાક્ષમન્યઃ
સામ્યગુણલક્ષિતાનેકકશાશ્ચકલાલોકચરિતગહ્વરોવિભાવોપિ દક્ષમ-
- ૨૦ ભદ્રપ્રકૃતિરકૃત્રિમમશ્રયવિનયાશાભાવિભૂષણઃ સમરશતજયપતાકાહરણપ્રત્યલોદગ્ર-
બાહુદણ્ડવિધ્વસિતનિશ્ચિલપ્રતિપક્ષવદ્રોદય [:]
- ૨૧ સ્વધનુ ~ પ્રનાવધરિતશાશ્ચકૌશલાનિમાનસકલનૃપતિમણ્ડલાભિનન્દિતજ્ઞાસનઃ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્યાનુજસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકૃરિ-
- ૨૨ તિશયિતસકલપુર્વનરપતિરતિભુસ્સાધાનામવિ પ્રસાધયિતા દિષયાણાં મૂર્તિમાનિબ
પુરુષકારઃ શરિવૃદ્ધિગુણાનુરાગાનિર્ભરદિત્તસચ્ચિત્તિમ્મનુરિવ
- ૨૩ સ્વયમન્યાપન્નઃ પ્રકૃતિ[મિ]રધિગતકલાકલાપ~કન્તમાનિર્વૃત્તિહેતુરકાલ~
કુમુદનાથ [:] પ્રાજ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગન્તરાલાપ્રન્વક્ષિતધ્વાસ્તરાશિપ-
- ૨૪ સતતોસતત પ્રકૃતિસુતિભ્યઃ પરં પ્રત્યપમન્વર્થવન્તમાતિબહુતિથપ્રયોજનાનુબન્ધમાગ-
મપરિપૂર્ણ વિદધાનસન્ધિવિગ્રહસમાસનિશ્રયનિપુણઃ
- ૨૫ સ્થાનુરુપમાદેશ દદદ્રુણવિદ્ધિવિધાનજનિતસંસ્કારઃ સાધૂનાં રાજ્યસાલાતુરયિસ્ત-
ન્ત્રયોરુભયોરપિ નિષ્ણાતઃ પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ ક-
- ૨૬ રુણામૃદ્યુહૃદયો શ્રુતવાનપ્યગર્વિત~કાન્તોવિ પ્રશમી સ્થિરસૌહૃદ્યોપિ નિરસિતા
વેષવતામુદયસમયસમુપજનિતજનતાનુરાગઃ

પૂ. ૧૪ વાંચો રાજ્ય, સક્તાં; ભદ્ર; તનયો; સ્વેદ; સન્ધ. — પ. ૧૫ વાંચો દ્વશી; પીઠો; વૃત્તિ; પૌરુષા
પં. ૧૬ વાંચો ભુવનામોદ; ધિરો. — પ. ૧૭ વાંચો દ્વિભિરશેવૈર્દો; રના; છાત્યુ, પ્રખ્યાત; તિશયગણતિથ; પતિ;
પ્રવીર; પં. ૧૮ વાંચો સંધ્યા. પં. ૧૯ વાંચો દાર્યેણ, વિગત; ભદ્ર; સમ્ય; ગહ્વરવિ, પરમ. પં. ૨૦ વાંચો પ્રશ્રય;
યશોભા, ધ્વં; દર્પોદય; પં. ૨૧ વાંચો પ્રમાવપરિભૂતાશ્ચ; ભિમાન; નૃપતિ; સચ્ચરિતા; પં. ૨૨ વાંચો પૂર્વ; રતિદુસ્સા;
મપિ; વિષયા; પરિવૃદ્ધ; ચિત્તવૃત્તિભિમ્ય; પં. ૨૩ વાંચો મન્યાપ; કાન્તિમામિર્વૃ; કલક; રાલ; પ્રન્વંસિ; ધ્વાન્તરાશિ;
પં. ૨૪ વાંચો સતતોદિતસવિતા પ્રકૃતિભ્યઃ; પ્રત્યયમ; નિશ્રય, ણઃ. પં. ૨૫ વાંચો સ્થાનેનુરુપ; શં; વૃદ્ધિ; શાલા;
તન્ત્ર. — પં. ૨૬ વાંચો હૃદય; ન્તોપિ; ય્યોપિ; દોષ; —

- २७ परिविहितभुवनसमर्थितवालादित्यद्वितीयनामा परममहेश्वरः श्रीधुवसेनस्तस्य-
सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणिकषः-
- २८ णजनितकिणलान्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभाव एव श्रवणनिहितमत्तकोलङ्कार-
विभ्रममलश्रुतविशेष[:] प्रदान-
- २९ सलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द \times कन्याया इव मधुकारग्रहणादमन्दीकृतानन्दपिधि-
र्व्वसुन्धारायाः काम्मु-
- ३० को धनुर्वेद इव संभाविताशेषलक्ष्यकलापः प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गकृतचूडो-
कला-
- ३१ यमानशासनः परममहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
- ३२ श्वरचक्रवर्त्तिश्रीधरसेनस्तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणे

पतरू बीजुं

- १ तत्पितमहकृतिश्रीशीलादित्यस्य शार्ङ्गपाणेरिवाङ्गजयोरि भक्तिबन्धुरावयवकल्पित-
प्रणेतततिधवल्य दूरं तत्पादारविन्दप्र[वि]त्तया नखमणिरूचा मन्दाकिन्येव
- २ नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्द्वाक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवालिम्बा
यशासां वलयेन मण्डितकुमा नभसि ग्रामि-
- ३ नीपतेर्वि[द]म्पितम-परिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुरुचिरसखविन्ध्य-
स्तनयुगलक्षिते \sim पत्यु[:] श्रीदेरभटस्याङ्गजा क्षिती-
- ४ पसंहतेरनुरागिण्याः शुचियशोशुकघृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रीयामर्पयस्त्या
 \times कृतपरिग्रहः शौर्य्यमप्रतिहतव्यापारमनमतप्रचण्डारिपुम-
- ५ ण्डलं मण्डलाग्रमिवालम्बः मम शरदि प्रसभमास्तष्टशलीमुषपाणासनपाटितप्रपाध-
नानां परमुवा विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ६ ध[व]र्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवण[:] पुन[:] पुनरुक्तेनेव रत्नाल-
ङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्र परिस्फुरकटकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्ना-
- ७ प्रधानसलिलनिवहावसकविलसन्नवशैवलाङ्कुरमिवाग्रपाणिमृद्रहन धृतविशलेरत्न-
वलयजर्लाधेवलातजायमानभुजपरिष्वक्तयिश्चंभरः
- ८ परममहेश्वरः श्रीधुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिसर्शोपनाशनधियेव लक्ष्म्या
स्वयमतिस्रष्टचेष्टमास्त्रिष्टाङ्गयष्टारतिरुचिरतरचरितग-

पं. २७ वांथो वृद्धि; धरणी, — पं. २८ वांथो मोज्ज्वलकालकारः मामल. — पं. २९ वांथो मृदुकरः कृता-
नन्दवि, काम्मुके. पं. ३० वांथो चूडारत्ना. पं. १ तत्पितमह श्री पाणे सुधी डेडाडी नाथो; वांथो जम्मनो भक्ति;
प्रणतिरति; लया. पं. ३ विदलितालखण्डपरि; द्वजः. पं. ४ वांथो श्रियमपयन्त्या \times ; शौर्य; मानमि. पं. ५ वांथो
मण्डलाग्र; लम्बमानः; माकृष्टशिलीमुखवा; नापादितप्रसा; मुवां. पं. ६ वांथो उज्ज्वले श्रोत्रं; छिन्न. पं. ७ वांथो
प्रदान; वसेक दहन; विशाल; तटा; वि. पं. ८ वांथो माहेश्वरः; स्पर्श; शक्ति.

૯. રિમપરિકલિતસકલનરપતિરતિપ્રકૃષ્ટાનુરાગરસેરમસરશીકૃપ્રણતસમસ્તસામન્તચક્ર-
ચૃડામણિમયૂસ્વચિતચરણકમલ-
૧૦. યુગલઃ પ્રોદ્દામોદારદોર્દ્ધ્વલિતદ્વિસદ્ગર્ભદર્પઃપ્રસર્ત્યત્પટીય ~ પ્રતાપહોષિતાશેષ-
શત્રુવંશઃ પ્રણયિપક્ષનિક્ષિસલક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતત-
૧૧. દોત્ક્ષિસસુદર્શનચક્રઃ [૫]રિહૃતબાલકીડોનધ~કૃતદ્વિજાતિરેકવિક્રમપ્રસાધિત-
ધરિત્રીતલોકાઙ્ગીકૃતજલશય્યોર્પૂર્વપુરુષોત્તમઃ સાક્ષા-
૧૨. [દ્વ]ર્મ્મ ઇવ સમ્યવ્યવસ્થાપિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વૈરપ્યૂર્વીપતિભિશ્ચિષ્ણાલવલુઙ્ઘૈ-
ર્યસ્યપહૃતાનિ દેવબ્રહ્મદેયાનિ તેષામપ્ય-
૧૩. [તિ]સરલમન ~ પ્રસરમુસદ્કલનાનુમોદનામ્યા પરિમુદિતત્રિભુવનામિનન્દિ-
તોચ્છિતોત્કૃષ્ઠધવલધર્મધ્વજપ્રકાશિતનિજવંશો દેવ-
૧૪. દ્વિજગુરુન્મતિ યતોર્દ્ધમનવરતપ્રવર્તિતમહોદ્રઙ્ગાદિદાનવ્યસનાનુપજાતસન્તોષોપાતો-
પરકીર્તિપંક્તિપરંપરાદન્તુરિતનિશિ-
૧૫. લલિત્વક્તવાલ સ્થષ્ટમેવ યથાર્થ ધર્માદિત્યાપરનામા પરમમાહેશ્વર શ્રીસ્વરગ્રહ-
સ્તસ્યાગ્રજ~કુમુદષ્ણદશ્રીવિકાસિન્યા કાલાવશ્વન્દ્રિકયેવ
૧૬. કીર્ત્યા ધવલિતસકાલદિમણ્ડસ્ય સ્ખણ્ડિતાગુરુવિલેપનપિણ્ડશ્યામલવિન્ધ્યશૈલવિપુ-
લપયોધરાભોગાયાઃ ક્ષોણ્યા ~ પત્યુઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્ય
૧૭. સૂનુર્નવપ્રાલયકિરણા ઇવ પ્રતિદિનપવર્દ્ધમાનકાલચક્રવાલ[:] કસરીન્દ્રશિશુ-
રિવ રાજલક્ષ્મીમચલવનસ્થર્લામિવેલઙ્કુર્વાણઃ શિસ્વણ્ડિકેતન ઇવ
૧૮. રુચિમચ્છૂડામણ્ડતા પ્રચણ્ડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરરાગમ ઇવ પ્રતાપવાનુલ્લસત્પદ્મઃ સંયુગો
વિદલપન્નમધારનિવ પરગાજાનુદાય એવ તપનવા-
૧૯. રુતપા ઇવ સપ્રામ મુષ્ણન્નનિમસ્વાનામાયૂન્ધિ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલા-
દિત્ય કુશલી સર્વાનેવ સમાજ્ઞાપયામિ સ્તુ વસ્સંવિદિતમ્
૨૦. યાથા મયા મતાપિત્રો ~ પુષ્પાપ્યાયનાશા આનન્દપુરવિનિર્ગતવલભિવાસ્તવ્યત્રૈ-
વિદ્યશામાન્યગાર્ગ્યસગોત્ર અધ્વ~યુર્બ્રાહ્મણકિક્કક-
૨૧. પુત્રબ્રાહ્મણમગોપદત્તદ્વીનામ~ય સુરાદ્રુમુ જો~શલ્યાસાસ્થલ્યાં ભૂષાગ્રામે ક્ષેત્રં દ્વિશ્વ-
ળ્ડાવસ્થિતં પચ્ચાશદધિકભૂપાદાવર્તશતપરિમાણં યત્રૈકં
૨૨. સ્વળ્ડં દક્ષિણસીમ્નિ કુટુમ્બિવાવકપ્રકૃષ્ઠં વિશંત્યધિકભૂપાવર્તશતપરિમાણં યસ્યા-
ઘાટનાનિ પૂર્વતો દેવશર્માસત્કવ્રહ્મદેયક્ષેત્રં

પં. ૯ વાંચો વશીકૃત. પં. ૧૦ વાંચો દ્વિષદ્; પ્રસર્પ. પં. ૧૧ વાંચો નક્ષીકૃત. પં. ૧૨ વાંચો સમ્યવ્યય;
પ્યુર્વી; સ્તૂષ્ણા; યાન્ય. પં. ૧૩ વાંચો મુત્સંકલ; દનામ્યા. પં. ૧૪ વાંચો યથાર્દ્ધ; તોદાર પં. ૧૫ વાંચો
દિક્ચક્રવાલ; તર્થ; કલાવત. પં. ૧૬ વાંચો સ્વલ્લદિગમણ્ડ. પં. ૧૭ વાંચો પ્રાલેયકિરણ; પ્રતિદિન સંવર્ધમાનકલા; કેશરી;
મિવા. પં. ૧૮ વાંચો મણ્ડન; શારદા; વિદલયન્નમ્મોધ, પરગજાનુદય. પં. ૧૯ વાંચો તપ; સંપ્રામે; ત્રામિમુ; યૂષિ;
પયલ્યસ્તુ પં. ૨૦ વાંચો યથા; માતા; ય; મી; સામાન્ય. પં. ૨૧ વાંચો સુરાદ્રેષુ.

- २३ दक्षिणतः ङाण्डासग्रामसीम अपरतः जज्ज्यल्लकसत्कक्षेत्रं उत्तरतः जज्ज्यल्लकस-
त्कक्षेत्रमेव एवमिदामघाटनविशुद्धं क्षेत्रं
- २४ सोद्वंगं सोपरिकरं समूतवातप्रत्यायं सधान्येहिरण्योदेयं सदशापराधं सोत्पद्यमान-
विष्टिकं सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेप-
- २५ णीयं पूर्व्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितं भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्काणर्व्वक्षितिसरित्पर्व्वत-
समकालीनं पुत्रपौत्रान्वयभोग्य-
- २६ मुदकातिसमर्गेण धर्मदायोतिसृष्टः [] यतोस्योचितया ब्रह्मदेयस्थित्या भुज्जतः
कलतः कर्षयतः प्रदिशतो वा न कैश्चिद्यासेधे
- २७ [व]र्त्तितव्यमागामिभद्रनृपतिभिरस्यस्मद्वैशजैरन्यैर्व्व अनित्यान्यैश्चर्य्यस्थिरं
केनुस्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयाम-
- २८ स्मदायोनुमन्तव्यं ~ परिपालयितव्यश्चे [त्यु]क्तञ्च ॥ बहुभिर्व्वसुधा भुक्ता राज-
मिस्सकारादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तःस्य तस्य तदाफलं
- २९ यानीह दारिद्र्यनयान्नरेन्द्रैर्द्धनानि धर्म्मायतनीकृतानि निर्भुक्तमाख्यप्रत्रमानि तानि
को नाम साधु ~ पुनरामदीत ॥ षष्ठिवर्ष-
- ३० सहस्राणि स्वर्गेतिष्ठति भूमिदा आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्यव नरके वसेत् ॥
दूतकोत्र राजपुत्र ध्रुवसेन ॥
- ३१ लिखितरिदं सन्धिविग्रहाधिपृतदिविरपति श्रीस्कन्दमटपुत्रदिविरपति श्रीमदनहि-
लेनेति ॥ सं ३९२ भाद्रपद शु १ स्वहस्तो मम ॥

पं. २३ वांथो मिदमा. पं. २४ वांथो सधान्यहिरण्या. पं. २६ वांथो कर्षत; पं. २७ स्य ङाण्डासी नाण्डा; वांथो
बर्वा; श्रय्या; मानुष्यं; रयम. पं. २८ वांथो स्सगरारादिभिः; तस्य. पं. २९ वांथो भयान्न; निर्भुक्तः प्रतिमा; राददीत;
बर्त्ति. पं. ३० वांथो निष्ठति भूमिदः । तान्येव; सेनः. पं. ३१ वांथो मिदं; धिक्कृत.

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં તામ્રપત્રો

[ચુમ] સંવત્ ૩૫૬ જ્યેષ્ઠ ૭ (?)

શીલાદિત્ય ૩ જાનાં સં. ૩૫૬ નાં આ બે પત્રાં, જેના ઉપરથી આ લેખ લખ્યો છે, તે જૂદી જૂદી જગ્યાઓમાં સાચવેલાં હતાં. પહેલું રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમમાં અને બીજું બાવનગરના બારટન મ્યુઝીયમમાં રાખ્યું હતું. તેઓનાં માપ, ત્રાંબાની ઠીંચોનાં કાણાં વચ્ચેનું અંતર, તેના અક્ષરો, તથા પહેલા પત્રાનો અંતભાગ અને બીજાનો શરૂવાતનો ભાગ વિગેરે ઉપરથી મને લાગે છે કે આ બંને પત્રાં એક જ દાનપત્રનાં છે.

પહેલા પત્રા વિષે મળી આવતી હકીકત ફક્ત એટલી જ છે કે, તે રાજકોટના મ્યુઝીયમમાં છેલ્લાં ૨૮ વર્ષ થયાં, તે સ્થપાયું ત્યારથી, રાખવામાં આવ્યું છે. અને તે વોટસન મ્યુઝીયમ માટે ખરીદેલા માણ કર્નલ વોટસનના સંગ્રહમાં હતું. બારટન મ્યુઝીયમને બીજું પત્ર કેવી રીતે મળ્યું તે વિષે કંઈ જણાયું નથી. પહેલું પત્ર સુરક્ષિત નથી. તે બહુ પાતળું અને ખરડ છે, અને તેની સપાટીમાં થોડાં નાનાં મોટાં કાણાંઓ છે. અક્ષરો પણ ખગડી ગયા છે. પરંતુ લગભગ બધા વાંચી શકાય છે. બીજું પત્ર વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે. તેના કાંઠા ઉપર જરા નુકશાન થવાથી દરેક પંક્તિના એક બે અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. કાટનો કઠણ થર નસી જવાથી જમણી બાજુના કેટલાક અક્ષરો ઓળખવાનું મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે. છેલ્લી પંક્તિનો ભાગ બહુ જ ખરડ થઈ ગયો છે. સુભાગ્યે તારીખ મોબ્બ છે.

દરેક પત્ર ૧૮"×૧૨ફ" ના માપનું છે. બીજું પત્ર જે વધારે સુરક્ષિત સ્થિતિમાં છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે અક્ષરો બહુ સુંદર રીતે કોતર્યા છે, પરંતુ લેખમાં જોડણીની ભૂલો પુષ્કળ છે. દાખલા તરીકે હ્રસ્વ અને દીર્ઘસ્વરોનો લોપ અગર જોડો ઉપયોગ માલુમ પડે છે.

આ દાન શીલાદિત્ય ૩ જાએ આપેલું છે. તેનું તથા તેના પહેલાંના રાજાઓનું પ્રાર્થના-વક વર્ણન તેનાં વખાનાં બીજાં દાનો મુજબ છે.

વલ્લીમાં ડુદ્ધા-વિહારની સીમા ઉપર આવેલા કુકુરાણક ગામના આચાર્ય ભિક્ષુ વિમલ-ગુપ્તે બંધાવેલા બૌદ્ધ મઠને દાન આપ્યું છે. એમ કહી શકાય કે ભિક્ષુ વિમલગુપ્ત અને જે ગામ-નો તે રહીશ હતો તે ગામ, બન્નેનાં નામો સંવત્ ૪૧૩ નાં અન્ય દાનપત્રમાં જે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેમાં આપેલાં છે.

સુરાષ્ટ્ર (પ્રાંત)માં આવેલું કસક નામનું ગામ વિહારને આપ્યું હતું. જે પ્રદેશ (સ્થલી)માં તે આવ્યું હતું તેના નામવાળો ભાગ બહુ નુકશાન પામેલો છે.

આ દાનનો હેતુ આવાં બૌદ્ધ દાનનો હર્મ્યેશ મુજબનો જ છે; જેમકે, બૌદ્ધોની પૂજાની સગવડ કરવી, તથા વિહારમાં વસતા લોકો માટે જરૂરી ખર્ચ કરવું વિગેરે.

આ દાનપત્રનો અમલ કરનાર હૂતક રાજકુમાર ખરચહ હતો અને લેખક, સંધિવિગ્રહના મંત્રિ દિવિરપતિ સ્કંદભટ્ટનો પુત્ર દિવિરપતિ અણહિલ હતો. આ બન્ને અધિકારીઓનાં નામો આ રાજાનાં બીજાં દાનોમાં છે.

આ દાનની તારીખ સં. ૩૫૬ નવી છે. અને તે આ રાજાની મળી આવેલી મોડામાં મોડી તારીખોમાંની એક છે.

अक्षरान्तर

पतरं पहेलं

- १ ओं स्वस्ति विजयस्कन्धावारान् पिच्छि[पजि](?)वासकात् प्रसभप्रणताभि-
त्राणां मैत्रकाणामतुलबलसंपन्नमण्डलाभोगसंसक्तप्रहारशतलब्धप्रतापप्रता-
- २ पोपनतदानमानार्जवोपार्जितानुरागादनुरक्तमौलभृतःश्रेणीबलावासरज्यश्रियःपर-
माहेश्वरश्रीभटार्कादिव्यवच्छिन्नराजवड्शेन्मातापित्रिच-
- ३ रणारविन्दप्रणतिप्रविधौताशेषकल्मषः शैशवात्प्रभृति खड्गद्वितीयैबाहुरेव समदप-
रगजघटास्फोटनप्रकाशितसत्त्वनिकषस्तत्प्रभावप्र-
- ४ णतारातिचूडारत्नप्रभासंसक्तपादनखरश्मिसंहतिस्सकलस्मृतिप्रणीतमार्गसम्यक्परि-
पालनप्रजाहृदयरञ्जनादन्वर्थराजशब्दो रूप-
- ५ कान्तिस्थैर्यं गाम्भीर्यबुद्धिसंपाद्भिः स्मरशशाङ्कादिराजोदधिन्निदशगुरुधनेशानांति-
शयानः शरणागताभयप्रदानपरतया त्रिणवदपास्ताशे-
- ६ शैस्वकार्यफलंप्रार्थनाधिकार्थप्रदाननन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पादचारीव सक-
लभुवनमण्डलाभोगप्रमोदः परममाहे-
- ७ श्वरः श्रीगुहसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूखसंतानविसृतजाह्वीजलौघप्रक्षालिताशे-
षकल्मषः प्रणयिशतसहस्रो[पजी]व्यमान-
- ८ संपद्रूपलोभादिवाश्रितः सरभसर्भभिर्गामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशिक्षाविशेषविस्मापि-
ताखिलधनुर्द्धरः प्रथमनरपति[समतिस्तु]ष्टाना-
- ९ मनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपधातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता
श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीप-
- १० रिभोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरं श्रीधरसेनस्तस्य
सुतस्तत्पादानुध्यातःस्सकलजगदानन्दनात्य-
- ११ द्रुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रादिङ्मण्डलैः समरशतविजयशोभासनाथमण्डलाप्रभृति-
भासुरतरांसपठिदूढगुरुमनोरथ-
- १२ महाभारः सर्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्वतः सुभाषितलवेनापि
सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोका-
- १३ गाधगाम्भीर्यहृदयो[पि] सुचरतातिशयमुव्यक्तपरमकल्याणस्वभाव खिलीभूतकू-
तयुगनृपतिपथविशोधनाधिगतोद[प्रकीर्ति]धर्म्मा-
- १४ नुपरोधो[ज्व] [लतरीकृतार्थ]सुखसंपदुपसवानिरुद्धधर्म्मादित्यद्वितीयैनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यस्तस्यानुजस्त[त्पादानुद्धयातः]

१ पांथो प्रतापात्-२ पांथो भृत-३ पांथो वंशान्मा-४ पांथो पितृ-५ पांथो द्वितीय-६ पांथो रूप-
७ पांथो धैर्य-८ टलाडभाधैर्य-आपेल छे-८ पांथो तृण-९ पांथो शेष-१० पांथो कलः-११ माभि-१२ पांथो
माहेश्वरः १३ पांथो व्यातस्सकल-१४ पांथो दिग्मण्डलः-१५ पांथो सुचरिता ... स्वभावः-१६ पांथो द्वितीय-

- १५ स्वयमुपेन्द्र [गुरु]ने] व गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि रा[ज]लक्ष्मी
स्कन्धासक्तां परमभद्र इव धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैक[र]सत[यै बो] द्रव-
- १६ न्वेदसुखर[तिभ्याम]नायासितसत्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्[शी]कृतनृपतिशतशि-
रोरत्नच्छायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरसाना-
- १७ लिङ्गितमनोवृत्तिः प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमा[नै]रप्यरातिभिरना-
सादितप्रतिक्रियोपायं कृतनिखिलभुवनामोदविमलगु-
- १८ णसंहति^१ प्रसभविघटितसकलकलिविलसितगतिः 'निचजनाधिरोहिभिरशेषैद्दो-
षैरनामृष्टात्पुनतद्दयः प्रख्यातपौरुषाक्षकौशलातिश-
- १९ य[गुण *]गणतिथविषक्षक्षितिपतिलक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमसंख्या-
धिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धयातं
- २० सकलविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनपरितोषातिशयैसत्वसंपदा त्यागौदार्येण
विगतानुसन्धानासमैहितारातिपक्षमनोरथाक्षमङ्गः सम्य-
- २१ गुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगद्गरविभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृत्रिमप्रश्रयवि-
नयशोभाविभूषणः समरशतजयपताकाहरणप्र-
- २२ त्यलोदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदण्डोदयः स्वघनुंप्रभावपरिभूतास्त्रकौ-
शलाभिमानसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
- २३ श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयातं सच्चरितातिशयितसकलपूर्व्वनरपति^२ अति-
दुस्सार्धोनापि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव पुरुषकारं परिद्वद्धगुणा-
- २४ नुरागानिर्व्वर्णरचितवृत्तिभिर्मनुरिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलाप-
कान्तिमान्निर्व्वृतिहेतुरकलङ्ककुमुदनाथं प्रैज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरौलप्रध्वैन्सि-
- २५ तध्वान्तरौशि सततोदितः सविता प्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययं अर्थवन्तमतिबहुतिथ-
प्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णं विदधानः सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
- २६ स्थानेनुरूपं मादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधुनां राज्यसालातुरि
यस्तन्त्रयोरुमयोरपि निष्णतं प्रकिष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः
- २७ श्रुतवानप्यगर्व्वित^३कान्तोपि प्रशैमि स्थिरसौहृदयोपि निरसितं दोषवतामुदयः
समयसमुपजनितजनतानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थतप्रथितवाला-
- २८ दित्यद्वितिनयामं परममाहेश्वरं श्रीधुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्रणामधरणि-
कणजनितकिणलान्छनललाटचन्द्रशकलं शिशुभाव एव श्रवणनिहित-

१ वांथो पायः. २ वांथो संहतिः. ३ वांथो नीच. ४ वांथो मुद्धयातः. ५ वांथो मनः. ६ वांथो तिश्यः
७ वांथो सन्धानमाहिता. ८ वांथो विध्वंसित. ९ वांथो धनुः. १० वांथो ध्यातः. ११ वांथो पतिः. १२ वांथो साध-
नाना. १३ वांथो कारः. १४ वांथो नाथः. १५ वांथो प्राज्य. १६ वांथो दिगन्तरालः. १७ वांथो प्रध्वंसित. १८ वांथो
राशिः. १९ वांथो नुरूप. २० वांथो साधूनां. २१ वांथो शालातुरीय. २२ वांथो निष्णतः. २३ वांथो प्रसमी.
२४ वांथो निरक्षित. २५ वांथो द्वितीयनामा. २६ वांथो माहेश्वरः. २७ वांथो शकलः.

- २९ मौक्तिकालङ्कारविभ्रमामलश्रुतिविशेषं प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द \times कन्याया
इव मृदुकरग्रहणादमन्दिक्रितानन्द[वि]धिर्वसुन्धरायाः
३० कार्मुकधनुर्वेद इव संभावितासेषलक्षकलापै प्रणतसामन्तमण्डलोत्तमाङ्गधृतचूडा-
रत्नोपमानशासर्न-
३१ परममादेश्वरः परममहारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरचक्रवर्तिश्रीधरसेनः

बीजं पतरुं

- ३२ [तत्पि]तामभ्रात्रिं श्रीशीलादित्यस्य शाङ्ग[पाणं]रिवाङ्गजन्मनो भवित-
बन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरं तत्पादारविन्दप्रवृत्तयानख-]-
३३ [म]णिरुचा मन्दाकिन्येव नित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव राजर्षेर्दाक्षि-
ण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलम्ना यशसां वलये[न मण्डित-]
३४ ककुभं नमसि यामिनिपैतेर्विडम्बिताखण्डपरिवेषमण्डलस्य पयोदश्यामशिखर-
चूचुरुचिरसह्यविन्ध्यस्तनयुगायाः क्षितेः पत्न्युः श्रीडेरभ[टरया-]
३५ [ङ्ग]जः क्षितिपसंहतेरनुरगिण्याः शुचियशोर्दृशुकभृतः स्वयंवरमालामिव
राज्यश्रिममर्पयन्त्या कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमौ- [नमितप्रच-]-
३६ [ण्ड]रिपुमण्डलं मण्डलाग्रमिवावलम्बमानः शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखवा-
णासनापादितप्रसाधनानांपरभुवां विधिवदाचरितकरग्रहणः पू-
३७ र्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणां पुनः पुनरुक्तेनेवं रत्ना-
लङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रं परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षर[तनकिरण-]
३८ [म] विच्छिन्नप्रदानसलिलनिबहावसेकविलसन्नवशैवलाङ्कुरामवाग्रपाणिमुद्वहन्
धृतविशालरत्नवल्लयजलधिवेलातटायमानभुजप-
३९ रिष्वक्तविश्वम्भरः परममादेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनासै-
नधिषेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्ग-
४० [य]ष्टि[र]तिरुचिरतरच[रित] गरिमपरिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागरस-
रभसवशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूख-
४१ [ख]चितचरणकमलयुगल \asymp प्रोद्दामोदारदेर्दण्डदलितद्विपद्वर्गदर्पः प्रसम्पत्प-
टीय \asymp प्रतापल्लोशि[पि]ताशेषशत्रुवर्द्धै प्रणयिपक्ष-
४२ [नि]क्षितलक्ष्मीकः प्रेरितगदोत्क्षिप्तमुदर्शनचक्रः परिहृतवालकीडोनध \times कृतद्वि-
जातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलोन्नीकृतजलशय्योपूर्व-
४३ पुरुषोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यगव्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वीपतिभि-
स्त्रिष्णालवल्लुब्धैर्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेया-

१ वांथो विशेषः. २ वांथो मन्दीकृता. ३ वांथो शेषलक्ष्यकलापः. ४ वांथो शासनः ५ वांथो भ्रातृ.
६ वांथो ककुभो. ७ वांथो यामिनी. ८ वांथो यशोशुक. ९ वांथो भुवां. १० वांथो श्रवणः. ११ वांथो श्रोत्रः
१२ वांथो नाश. १३ वांथो वंश. १४ वांथो स्तृष्णा.

- ४४ नि तेषामप्यतिसरलमन ~ प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां परिमुदितत्रिभुवनाभि-
नन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजवङ्कशो दे-
- ४५ [व] द्विजगुरुन्प्रति यैर्हर्मनवरतप्रवर्तितमहोद्वजादिदानव्यसनानुपजातसन्तोषो-
पाचोदारकीर्ति^३ पक्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिव्य-
- ४६ [क्रवालः] स्पष्टमेव यथार्थं धर्मादित्यापरनामा परममहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्त-
स्याग्रजन्मनःकुमुदपण्डश्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिक-
- ४७ [येव की] र्त्या धवलितसकलदिग्मण्डलस्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्य-
शैलविपुलपयोधराभोगायाः क्षोण्या ~ पत्युं श्रीशीला-
- ४८ [दित्य] स्य सूनूर्जवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकलाचक्रवालः केसरि^१
न्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवा-
- ४९ [ल] डकुर्व्वाणं शिखण्डिकेतर्क इव रुचिमच्चूडामण्डनं प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च
शरदागम इव प्रतापवानुलसत्पद्मः संयुगे विदलय-
- ५० [जम्भोधरा] निव परगजानुदय एव तपनबालातप इव संग्रामे मुष्णजभिमुखा-
नामायून्सि द्विषंतां पर[म*] माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः]
- ५१ [सर्वाने] व समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा मया मातापित्रो ~ पुण्याप्या-
यनाय श्रीवलभ्यां [अभ्यन्त] रितापूर्वनिविष्टदुड्डाविहार-
- ५२ परिकल्पित[?] ककुक्कुराणक[?] ग्रामनिविष्टाचार्यभिक्षुविमल-
गुप्तकारितविहारे चतुर्दिशाभ्यागतार्थभिक्षुसंघाय शयनासनगलानमैषज्यजीवरि-
कापिण्ड
- ५३ मेतत्परिवद्वपादमूलप्रजीवनाय विहारस्य खण्डस्फुटितप्रतिसंस्कारणाय
गन्धकुटी च भगवतां बुद्धानां पूजास्तपनगन्धधूपपुष्पादिपरिचर्यार्थं सुरा [व्रेषु]
- ५४ [डुम. निका] मण्डलीस्थलपां कसकग्रामः सोद्वङ्गः सोपरिकरः सभूतवातप्र-
त्ययः सधान्यहिरण्यदेयः सदशापराधः सोत्पद्यमान-
- ५५ विष्टिकै^५ सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रतदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्र-
न्यायेनाचन्द्रार्काण्यवक्षितिसरित्प-
- ५६ र्वतसमकालीनं उदकातिसर्गेण धर्मदायो निस्तुष्टः [!*] यतोस्य दुड्डाविहार
आर्यभिक्षुसंघस्योपरिलिखितक्रमेण विनियोग ... न कैश्चिद्व्या

१ पांथो वंशो. २ पांथो यथा. ३ पांथो कीर्तिः. ४ पांथो पङ्क्तिः. ५ पत्युः. ६ पांथो केसरीन्द्र.
७ पांथो कुर्व्वाणः. ८ पांथो केतन. ९ पांथो मण्डनः. १० पांथो मायूषि. ११ पांथो पहेलो कु भूक्षथी
भेपडा छ. १२ पांथो विष्टिकः.

- ५७ सेधे वर्त्तितव्य[मागामिमद्रनृपतिभि]श्च स्मद्वड्श जैरन्यैर्वा अनित्यान्यैश्चर्या
प्यस्थिरं मानुष्यं सामान्यञ्च भूमिदानफलमवगच्छद्विरयम-
- ५८ स्मदायोनुमन्तव्यः पालयितव्यश्चेत्युक्तञ्च बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरा-
दिभि^१ यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलं ॥ यानीह दारि-
- ५९ द्रव्यमयान्नरेन्द्रै[र्धनानि धर्मायतनीकृतानि नि]र्भुक्तमाल्यप्रतिमानि तानि को
नाम साधु ~ पुन[राददीत] [॥*] [ष]ष्टि^५ व [र्षसह]ला[णि]
- ६० स्वर्गो तिष्ठति भूमिदं आच्छेत्ता चानु[म]न्ता च तान्येव नरके वसेत् ॥ दृ
[तको]त्र[राज]पुत्र खरग्रहः
- ६१ लिखितमिदं सन्धिविग्रहाधिकृतदिविरपति श्रीस्कन्दभटपुत्रदिविर[ति श्रीमद]
नहिलेनेति ॥ स ३०० १० ६ ज्येष्ठ[७?]स्वहस्तो[मम]

१ वांथो आ. २ वांथो वंश. ३ वांथो सामान्यं च. ४ वांथो त्युक्तं च. ५ वांथो दिभिः. ६ वांथो षष्टि.
७ वांथो भूमिदः.

શીલાદિત્ય ડ જાનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો*

શુ. સ. ૩૬૫ વૈશાખ સુ. ૧

આ તામ્રપત્રોની હકીકત જૂની ઢબથી આપવામાં આવેલ છે તેથી તેનું માપ વિગેરે કાંઈ મળી શકતું નથી. વંશાવલિ તથા સંવત્ વિગેરેનું વિવેચન પણ અટકળીયું તથા ભૂલભરેલું છે.

અક્ષરાન્તરમાં પણ ભૂલો ઘણી છે. પણ શરૂવાતનો વંશાવલિવાળો વિભાગ એ. ઈ. વો. ૪ પા. ૭૬ મે આપેલાં લુંસડીનાં સં. ૩૫૦ નાં તામ્રપત્રોને ઘણે અંશે મળતો છે. દાન-વિભાગનું જ અક્ષરાન્તર તથા તરજુમે આપણા ઉપયોગ માટે આપવાં બસ થશે. આ સાલ વિક્રમ સંવતની છે એમ ડો. બર્નેસે બતાવેલ છે. પણ તે તો શુભ વલ્લભી સંવતની છે, એમ હવે પૂરવાર થએલ છે અને તે ઈ. સ. ૬૮૪ બરોબર થાય છે.

* જ. બે. એ. સો. વો. ૭ પા. ૬૬૮ ડો. એ. બર્નેસે.

अक्षरान्तर

पतरू वीजुं

पंक्ति ४७ पछी

४८ धवलसकल
.....
.....
.....
.....

पं.४९-५४ द्विषतां परममाहेश्वरः श्रीशैलादित्यः कुशली सर्वानेव समाज्ञापयत्येवमस्तु
वा विदितं यथा मया मातापित्रोः पुण्याप्यायनाय गिरिनिर्झरविनिर्गतखेटक-
वादंस्तुस्थितचातुर्विद्यसुमान्यतापसगात्रसब्रह्मचारिब्राह्मण सान्दपुत्रब्राह्मणनाधु-
ह्यायखेटककेदारे नगरकपथके देयापल्लिग्रामे दक्षिणपरसीम्नि वरुणा-
म्बिलिकवक्करकेदारक[शलित]सिद्धक्षेत्रं रज्जुकविरकपन्नष्टखेटकमानेन श्रीहि-
पिदकद्वारा षड्भिः खण्डैरवस्थितं यत्र प्रथमखण्डस्याप्यालानपूर्वतः ग्रामादुत्थितः
रोहिणियर्जग्रामयायी पन्था दक्षिणतः दोधकसरोटपरतः कवि त्थाविकग्रामादु-
त्थितः गण्डुकग्रामयायी पन्थाः दन्तुरपेचकशालिक्षेत्रं तथा द्वितीयखण्डं यस्य
पूर्वतः करिल्याविकग्रामादुत्थितः गहन ॥ ५४ ॥

पं.५५-६२ ग्रामयायीपन्थाः दक्षिणतः रोहिणियर्जग्रामसीमा अपरतः तापसपल्लिकाग्राम-
सीमा उत्तरतः रविकोणक्षेत्रं नवमिदमाप्या[टनविश्याद्ध]सकेदारिकभूमिकं
सार्द्धक्षेत्रं ३ तथा सुराष्ट्रकक्षकालक्ष्योदकप्रबद्धजम्बुवानरग्रामे पूर्वसीम्नि आदि-
त्यदास भागिसकाख्या प्रकृष्टपरिखा विंशतिभूपादावर्त्तपरिसरा वापी यस्याः
पूर्वतः वराहम्मणिकग्रामसीमा दक्षिणतो बृहत्वापी अपरतः लाभदारिल्लकप्रकृष्टक्षेत्रं
उत्तरतः ब्राह्मणस्वामिकप्रकृष्टक्षेत्रं भूः खण्डावस्थितं अशीतिभूपादावर्त्त परिमाणं
क्षेत्रद्वयं १ खण्ड दक्षिणपरसीम्नि दधित्यः प्रकृष्टं एकोनपञ्चाशद्भूपादावर्त्त-
परिमाणं यस्य पूर्वतः दिव्यकनक्षेत्रं दक्षिणतः गर्गरक्षेत्रं अपरतः भीमक्षेत्रं उत्तरतः
रमसालिकावापी द्वितीयखण्ड दक्षिणपरसीम्नि विनामेश्वरप्रकृष्टं चतुस्त्रिंशद्भू-
पादावर्त्तपरिमाणं यस्य पूर्वतः आदित्यदासक्षेत्रं दक्षिणतः लोहारपादकग्रामसीमा
अपरतः ब्राह्मण रौप्यशर्मसीमा—हककण्डनादीनां क्षेत्रं उत्तरतः रौग्धिनदित्र
कामाप्रकृष्टगर्गक्षेत्रं नवमुदवापीसहितं सार्द्धक्षेत्रं इत्थं सोढुक् सोपरिकरं
सम्भूत शालिप्रत्यक्ष सधान्य हिरन्योदयं सहसोपरोधं सोत्पद्यमानवृष्टिकं सर्वराज-
कीयानामहस्तप्रक्षेपणीयं पूर्वप्रचदेवब्राह्मणदायब्राह्मणविंशतिराहितं भूमिलिद्रन्या-
येनाचन्द्रार्का ॥ ६२ ॥

૬૩ ણ્ણવ ક્ષિતિસરિત્પર્વતસમકાલીનં પુત્રપૌત્રાદ્યન્વયભોગ્યમુપકૃતિ સ્વર્ગતિ ધમ્માદ-
યોન્મિશ્રં અર્ચિતસ્યોચિતયા બ્રહ્મદેયસ્થિત્યા ભુજ્જતઃ

૬૪ સેધેવત્તિત્થં
... .. રયમસ્મદ્દાયો ॥

૬૫ નાવમન્તવ્ય પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તઞ્ચ બહુભિર્વસુધા

૬૬ એતત્ કર્તા રાજપુત્ર ધ્રુવસેનઃ ॥

લિખિતમિદં સન્ધિવિગ્રહાધિકૃતદિવિરપતિશ્રીસ્કન્દમહાપુત્ર દિવિરપતિ શ્રીમદન-
હિલેનેતિ સં ॥ ૩૬૧ ॥ વૈશાખ્ય શુ ॥ ૧ ॥

॥ સ્વહસ્તો મમ ॥

ભાષાન્તર

દ્વાનવિભાગ

તમને બધાને વિદિત થાયો કે માતાપિતાના પ્રણયને માટે ને શીલાદિત્યના દીકરાએ બ્રાહ્મણ
સાન્દના દીકરા બ્રાહ્મણ લઘુદલને દ્વાન આપેલ છે, જે ચાતુર્વેદી હતો. ખેટક કેદારમાં નગરક પથ-
કમાં દેવાપદિલગામમાં નૈઋત્ય સીમમાં ૬ અણકવાળું ખેતર (આખું છે), ત્યાર બાદ દરેક
અણકની સીમા આપી છે.

ઉપરની જમીન તળાવ તથા ટેકરીઓ સહિત લઘુદલના વંશચારમના લોગવટા માટે સૂર્ય-
ચંદ્ર પૃથ્વી નદીની સ્થિતિ પર્યંત આપેલ છે. રાજાના નોકરાએ તેને હરકત કરવી નહીં
... ..

આ દ્વાનને કર્તા શીલાદિત્યનો દીકરો ધ્રુવસેન હતો. લેખક દિવિરપતિ સ્કન્દમહાપુત્રનો દીકરો
દિવિરપતિ મહાનહિલ હતો.

સં. ૩૬૫ વૈશાખ્ય શુ. ૧

એક વલ્લભી (શીલાદિત્ય ૩ જાના સમયના) દાનપત્રનું પહેલું પત્રું*

સં. ૩૬૫ ના વૈશાખ સુ. ૧.

કાઠિયાવાહના માણ પોલિટિકલ એજન્ટ કર્નલ, જે. ડબ્લ્યુ. વોટસને લેટ આપેલું આ વલ્લભી-નાં એક દાનપત્રનું પહેલું પત્રું છે. બીજું પત્રું હજી ઉપલબ્ધ નથી. પરંતુ આંદિ આપેલાં વર્ણન, માપ તથા બીજી હકીકત ઉપરથી તે મળી આવવા સંભવ છે. રાજકોટના વોટસન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટર મી. દિસ્કલ્ફરે વળામાંથી કેટલાક વધારે પત્રાં થોડા વખત પહેલાં મેળવ્યાં છે. તેમાં આ દાનપત્રનો બીજો ભાગ હોવાનો સંભવ છે કે જેમાં તેનો ખાસ મહત્વનો ભાગ છે.

પત્રાંનું માપ ૧૫"×૧૨૩" નું છે. અને તે એક જ બાજુ ઉપર દોતરેલું છે.

લેખ ૩૦ પંક્તિઓનો છે. અને પત્રું શ્રીધરસેન(૪)ના નામથી પૂરું થાય છે. વંશાવલિના ભાગમાં, ભટ્ટાર્ક, (પં. ૨)ગુહસેન, (પં. ૬) ધરસેન, (પં. ૧૦), શીલાદિત્ય, (પં. ૧૩) ખરબહ, (પં. ૧૮)ધરસેન ૩ જો, (પં. ૨૧)ધ્રુવસેન ૨ જો, (પં. ૨૭) અને ધરસેન ૪ થો, (પં. ૩૦)માં આપેલા છે. પત્રાની પંક્તિની સંખ્યા ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે કે આ દાનપત્ર શીલાદિત્ય ૩ જાનું છે.

અક્ષરાન્તર

૩૦ ... [મ]ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધરસેન:

શીલાદિત્ય ૩ જાના એક દાનપત્રનું બીજું પત્ર*

આ પત્રના કાંઠાઓ ભાંગેલા છે, અને તેની સપાટીમાં મોટાં કાણાંઓ પડેલાં છે અને છેલ્લો ભાગ જેમાં સાધારણ રીતે તારીખ હોય છે તે નાશ પામ્યો છે, એ મોટું નુકશાન છે. દાનમાં આગેલી મિલકતનાં વર્ણનવાળો ભાગ પણ નાશ પામ્યો છે. પત્રનું માપ આશરે ૧૫"×૧૦½" છે.

અક્ષરો ચોખ્ખા અને સંમાળપૂર્વક કોતરેલા છે. અને જ્યાં જ્યાં પત્ર સારી સ્થિતિમાં છે ત્યાં ત્યાં અક્ષરો વાંચવામાં હરકત આવતી નથી. આખો લેખ લગભગ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાન શીલાદિત્ય ૩ જાએ આપ્યું છે. તેને માત્ર પરમમાહેશ્વર કહ્યો છે, પરંતુ રાજાના બીજાં ઇલકાઓ લગાડ્યા નથી.

વલ્લભીની બીજી બાજુએ આવેલા રાણી હુકાના ત્રિફારમાં આવેલા એક બૌદ્ધ મઠને આ દાન આપ્યું છે.

આ દાનની બીજી વિગત મળી શકતી નથી.

અક્ષરાન્તર

- ૧ [પ્રદાનસલિલક્ષાલિતાગ્રહસ્તારવિન્દઃ કન્યાયા ઇવ મૃદુક]ગ્રહણાદમન્દીકૃતા-
નન્દવિધિર્વસુન્ધરાયા× કાર્મુકધનુર્વેદ ઇવ સંભાવિતા[શેષલક્ષ્યકલાપઃ]
- ૨ [પ્રેણતસમસ્તસામન્તમણ્ડલોત્તમાઙ્ગધૃતચૂડામળીય]માનશાસન ૨ પરમમાહેશ્વર-
પરમમહારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વ[રચકવર્ત્તિશ્રીચર-]
- ૩ સેનસ્તપિતામહાતૃશ્રીશીલાદિત્યસ્ય શાર્ક્ષણેરિ]વાઙ્ગજન્મનો ભક્તિબન્ધુરા-
વયવકલ્પિતપ્રણતેરતિધવલયા તત્પા[દારવિન્દપ્રવૃત્તયા-
- ૪ ચરણનલ્લમણિરુચા મન્દાકિન્ધેવ નિત્યમમલિ]તોત્તમાઙ્ગદેશસ્થાગસ્યસ્ત્યેવ રાજ-
પેદ્ધાક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિન્ના[યશસાં વલયેન]
- ૫ મણ્ડિતકુમા નભસિ યામિનીપતેર્વિરચિતાલ્ખણ્ડપરિવેષમણ્ડલસ્ય પયોદશ્યામશિલ્-
રચૂ[ચુ] કરુચિરસહ્યવિન્ધ્ય સ્તનયુગા[યાઃ ક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીદેર-]
- ૬ [મટસ્યાઙ્ગજઃ ક્ષિતિપસંહતેર]નુરાગિણ્યૌ શુચિર્યશોદ્દેશુકમૃતઃ સ્વયવરમા-
લામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યા× કૃતપરિગ્રહઃ [શૌર્ય]મપ્ર[તિહતવ્યાપાર-]
- ૭ [માનમિતપ્રચંડરિપુમણ્ડલં] મણ્ડલાગ્રમિવાવલમ્બમાનઃ શરદિ પ્રસમમાક્રિષ્ટૈ
શિલીમુલ્લવાણાસનાપાદિતપ્ર[સાધનાનાં પરમુવાં]

* જ. બા. બ્રા. રો. એ. સો. ન્યુ. સી. ગ્રા. ૧ પા. ૪૦ ડી. બી. ૬૨૬૬૨

૧ ધરસેન ૫ માના વર્ણનથી પત્ર શરૂ થાય છે. ૨ અક્ષરો ગણતરીથી મુક્યા છે. ૩ વચ્ચે વિન્ધ્ય.
૪ વાંચો રાગિણ્યાઃ. ૫ વાંચો ચૈર્લોશુક. ૬ વાંચો સ્વયં. ૭ વચ્ચે કૃષ્.

- ८ [विधिवदाचरितकर] ग्रहणां पूर्वमेव विविधशृणोर्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासित-
श्रवणयुगलः पुनः पुनस्त्वन्तेनैव रत्नालङ्कारेण नालङ्कृतः तथोत्रः]
- ९ [परिस्फुरत्क] टकविकटकीटपक्षरत्नकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनिबहावशेक-
विलसन्नवशैलाङ्कुरमिवाप्रपाणिमुद्रन् धृतविशा-
- १० [लरत्न] वलयजलधिवेलातटायमानभुजपरिष्वक्तविश्वम्भरः परममाहेश्वरः श्रीधु-
वसेनस्तस्याग्रजो परमहीपतिस्पर्शदोषनाश-
- ११ [धि] येव लक्ष्म्या स्वयमपि स्पष्टचेष्टमाश्लिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमप-
रिकलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागसरभ-
- १२ [स] वशीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखखचितचरणकमलयुगलः प्रोद्वा-
मोदारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्गदर्पः प्रसर्प-
- १३ [त्व] दीयः प्रतापलोषिताशेषशत्रुवङ्शः प्रणयिपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदो-
क्षिप्तसुदर्शनचक्रः परिहृतबालक्रीडः अनघः कृत-
- १४ [द्विजा] तिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलः अनङ्गीकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमः
साक्षाद्भर्म इव सम्यगव्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः पूर्वैरप्यूर्वापति-
- १५ [भिस्तु] णालवल्लभैर्यन्यपहृतानि देवब्राह्म [ण] दिवानि तेषामप्यतिसर-
लमनः प्रसरमुत्सङ्कलनानुमोदनाभ्यां स्परिमुदितत्रिभुवनाभि-
- १६ [नन्दितो] च्छित्तोत्कृष्टधवलधर्मध्वजप्रकाशितनिजैवङ्शो देवद्विजगुरुन्प्रतिपू-
ज्ययथार्हमनवरतप्रवर्तितमहोद्भगादिदानव्यवस्थोपजातसन्तोषो-
- १७ [पातोदा] रकीर्तिपरंपरादन्तुरितनिखिलदिवचक्रवालः स्पष्टमेव यथार्थं धर्मादि-
त्यापरनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनःकुमुदखण्डश्रीविकासि-
- १८ [न्या] कलाव [तश्चन्द्रिकयेव कीर्त्या धवलितसकलदिङ्मण्डलस्य स्वण्डितागुरु-
विलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधरामोगायाः क्षोण्याः पत्युः श्रीर्शाला-
दित्यस्य सू-
- १९ [नु] र्जवप्रालेयकि [र] ण इव प्रतिदिनसंबद्धमानकलाचक्रवालः केसरीन्द्रशिशु-
रिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वीणः शिखण्डिकेतन इव रुचिः
- २० [मच्चू] डामण्डनं प्रचण्डशक्तिप्रतापश्च शरदागम इव प्रतापवानुलसत्प्रभः
संयुगे विदलयन्भोर्धरानिव परगजानुदय एव तपन वा-
- २१ [लात] प इव संग्रामे मुष्णान्नं मिमुखानामायून्सिं द्विषतां [पर] ममाहेश्वरः
श्रीशीलादित्यः कुशलीसर्वानेव समाज्ञापयत्यस्तु वस्संविदितं यथा

१ वांशो ग्रहणः. २ वांशो वसेक. ३ वांशो प्रजः. ४ वांशो वंशः. ५ वांशो मोदनाभ्यां परि. ६ वांशो वंशो.
७ वांशो मण्डनः. ८ वांशो नन्मो. ९ वांशो मुष्णन्न. १० वांशो मायूषि.

૨૨ [મા]તાપિત્રો ૨ પુણ્યાપ્યાયનયે શ્રીવલ્લભપ્રમ્યન્તરિકાયાં સન્નિવિષ્ટરાજીહુહાકા-
રિતહુહાવિહારનિવાસિવિહારનિવાસિચતુર્દિશામ્યાગતા

૨૩ [ર્યમિ]શુસદ્ધાય શયનાસનસ્નાનભૈષજ્યચીવરિકપિણ્ડ ... ત્યર્થ ભગવતાં ચ
બુદ્ધાનાં પૂજાસ્તપનગન્ધ પ-

૨૪ [તૈ]લાઘર્થે વિહારપ્ર[તિવદ્ધપા]દમૂલ[... ઉપ્ર]જીવનાય વિહાર[સ્ય]
સ્વઠ્ઠસ્ફુટિત[પ્રતિ]સંસ્કારણાય મુરા[પ્રેષુ]

૨૫ સોદ્રઙ્ગઃ સોપરિકરઃ સમૃતવાત ન્યહિરણ્યાદેયઃ
સદશાપરાધઃ સોત્પ

૨૬ "

૨૭

૧ વાંચો પ્યાયનાય. ૨ વાંચો હુહા. ૩ વિહારનિવાસિ બુદ્ધથી બે વાર લખાયું છે. ૪ વાંચો
સંસ્કરણાય. ૬ અરપ્પ છે.

ભાવનગર તાબે તલાજ પાસે દેવલી ગામમાંથી ઉપલબ્ધ

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

સં. ૩૭૫ જ્યેષ્ઠ વદ ૫

કાઠીઆવાડના અગ્નિકોણમાં સમુદ્રથી અંદર આઠા ત્રણ માઈલ અને તલાજથી અશરે ત્રણ માઈલ દૂર આવેલા, દેવલી ગામમાંથી આ પતરાંઓ ઉપલબ્ધ થયાં છે. જ્યારે તે પ્રથમ પ્રાપ્ત થયાં ત્યારે રિવાજ મુજબની મુદ્રા હતી નહીં, એકે પતરાંઓને સાથે રાખવા માટેની કઠી માટેનાં કાણાં મોબુદ હતાં. પતરાંઓ ભાવનગર મ્યુઝીયમમાં રાખેલાં છે અને તેનું માપ ૧૪૩" x ૧૨" છે. અનુક્રમે બન્ને ઉપર ૨૬ અને ત્રીશ પંક્તિઓ એક જ બાજુએ કોતરેલી છે.

રાજાનાં માતાપિતાનાં શ્રેયાર્થે ત્રિવેલી દેવીલ નામે એક ગ્રામજનને સૌરાષ્ટ્રમાં મોરંજી ગામ દાન કર્યાનું આ દાનપત્રમાં નોંધ છે. દાનપત્રની તારીખ સં. ૩૭૫ (ઈ. સ. ૬૦૫) છે.

લેખ સંસ્કૃત ગદ્યમાં લખેલો છે. પરંતુ તેમાં ઘણી જ ભૂલો છે. લાગ્યે જ કોઈ પંક્તિ ભૂલ વગરની હશે. લિપિ વલ્લી સમયની છે.

અક્ષરાન્તર

પત્રું પહેલું.

- ૧ ઐ સ્વસ[સ્તિ] જયસ્કંધાવારાપુ[ત્પૂ]ર્ણકિઆમવસકપ્ર[વાસકાત્પ]સમપ્રણત-
મિત્રાણાં[તામિત્રાણાં]મૈત્રકાણામતુલપ[વ]લસંપન[સંપન્ન]મળ્ડાભોગસંસ-
ક્તપ્રહારશતલઘ્નપ્રતાપો[પઃ]પ્રતાપ[પો]પનત
- ૨ દાનમાનાર્જવોપાર્જિત[તા]નુરામા[ગા]દનુરક્તમૌલમૃત્યુશ્રેણીલલસ[વલાવા-
સરા]રજ્યશ્રિયઃ પરમમાદેશ્વરશ્રીમટાક્રીડ્યચ્છિન્નરાજવશાન્વત[વંશોમાતા]
પિતૃચરણારવિદ્વપ્રણતિ
- ૩ પ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાપ્ર[ત્પ]મૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવાહુર[વાહુરે]વ સમદપ-
રગજટ[ઘટા]સ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રમાસંસ-
ક્તપાદનસ્વ
- ૪ રશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યપ[વપ]રિપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરા-
જશબ્દો રૂપક[કા]ન્તિસ્થૈર્યગાંભીર્યપુ[વુ]દ્વિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાંકાદિરાજોદધિ
- ૫ ત્રિદશગુરુધનેશાયતિગ[નતિશ]યાનઃશરણાગતામયપ્રદાનપરતયા તૃણવદપસ્ત-
[પાસ્તા]શેષસ્વકો[કા]ર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનન્દિતમુહ્યપ્રણય[યિ]હૃદયઃ
- ૬ પાદચારીવ સકલભુવનમળ્ડજા[લા]ભોગપ્રમોદઃ પરમમાદેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય
સુતસ્તત્પાદનચમયૂચસંતાનતિ[નિઃ]મૃતજાહ્વીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષક-

- ૭ ભ્રમઃ પ્રન[ણ]યિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસંપદ્મપલોભાદિવાપ્ર[શ્રિ]તઃ સરભસ-
માભિગાભિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશેષવિશાપત[સ્માપિતા]શ્વિલધનુર્ધરઃ પ્રથ-
મરન[નર]
- ૮ પતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિકા[તા]ધર્મદાયાનામ્પાકર્તા પ્રજોપધાતકારિણ[ણા]
મુપ્લુવાન[નાં]દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોર[રે]કાધિવાસસ્યસંહતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપ
- ૯ રિભોત[ગ]દક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વર- શ્રીધરસે-
નસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનુધ્યાતસ્સકલજગદાનંદનાત્યદ્રુતગુણસમુદયસ્થગિત
- ૧૦ સમગ્રદિઙ્મણ્ડલઃ પ[સ]મરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડતાત્ર[લાગ્ર]દ્યુતિભાસુરત-
રાંસપીટોદ્ [વ્યૂ]દ્ગુરુમનોપુટ[રથ]મહાભ[મા] ર[:]સર્વવિદ્યાપરાપરવિ-
ભાગાધિત[ગ]મવિમલમતા[તિ]રપિ
- ૧૧ સર્વત[:]સુભાપિત[ષિત]લખનોપિ[લ્લેનાપિ]સુખોપપાદ[દ]નીયપરિતોષ-
[:]પ[સ]મગ્રલક[લોકા]ગાધગામ્મીર્યહૃદયા[યો]પિ સુચરિતાત[તિ]-
શયસુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવ[:]શ્વિલીભૂતકૃતયુગનૃપ
- ૧૨ તિપક્ષવિશેધનાધિગતોદગ્રકીર્તિઃ ધર્માનુપરોધોજ્વલતરીકૃતાર્થસુલસંપદુપસેવામિ-
રુદ્ધધર્માદિત્યદ્વિતીયનામ[મા]પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્તથાનુજસ્તત્પાદાનુ-
- ૧૩ ધ્યાતઃ સ્વયમુપેદ્ગુરુગોચ[ગુરુણેવ]ગુરુણાત્યાદરવભ[તા]સમભિલષર્ણાયામપિ
રાજલક્ષ્મી[ક્ષ્મી]સ્કન્ધાસક્ત[ક્તાં]પરમભદ્ર દ્વ ધૃત્યસ્તદાજ્ઞાસંપાદનૈકરસત-
યેવોદ્વહન્ સેમ[દ]સુલ્લ
- ૧૪ રતિશ્યામનાયાસિતસત્ત્વસંપત્તિઃ પ્રભાવસંપદ્વર્ગી[શી]કૃતમૃ[નૃ]પતિશતગિ[શિ]
રોરત્નલાય[યો]પગૂઢપાદપીઠોપિપરાવજ્ઞાભિમાનરસાનાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃપ્રણ-
- ૧૫ તિમેતાં[કાં]પરિત્યજ્ય પ્રભ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરપ્યરાવિ[તિ]ભિરનાસ[સા]દિ-
તપ્રતિક્રિયોપાય[:]કૃતનિશ્ચિલભુવન[ના]મોદવિમલગુણસંહતિ[તિઃ]પ્રસમવિ-
ઘટિતસકલ
- ૧૬ વિલષિ[કલિવિલસિ]તગતિઃ નીચજનાપિ[ધિ]રોહિતિ[ભિ]રશેષૈર્દોષૈરનામૃ-
ષ્ટાત્યુલ્લતહૃદયઃ પ્રભ્યાતા[ત]પૌરુષાશ્ચકૌશલાતિશયઃ ગણતિથ[ગુણતીર્થ]વિપક્ષ-
ક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંપ્રા-
- ૧૭ હપ્રકાશિતપ્રવીરભૂ[પુ]રુષપ્રથમસંસ્થ્યાધિગમઃ પરમમહશ્વર[માહેશ્વરઃ]શ્રીશ્વરગ્રહ-
સ્તસ્ય સુસત્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સર્વવિદ્યા[યા]ગમવિહિતનિશ્ચ[સ્થિ]લવિદ્વજ્જન-
મના[નઃ]પરિસ[તો]
- ૧૮ પ[પા]તિશય[યઃ]સત્ત્વસંપદા ત્યાગૌદાર્યેણાધિગત[તા]નુસન્ધાનાસમ[મા]
હિતારાતિપક્ષમનોરથ[થા]ક્ષમઙ્ગ[:]સમ્યગુપલક્ષિતમુકશાકૃકલ[તાનેકશાશ્ચ-
કલા]લોકચરિતગહ્વરતિ[વિ]ભાગોપિ પરમમ-

- १९ द्रप्रकृतिरकृत्रिमवश्रपे[प्रश्रयोपि]विनयशा[शो]भाविभूषण[:]समरशतजय-
पताकाहरणप्रत्यलो[यो]दग्रप[वा]हुदण्डेविध्वंस[स्त]निखिलप्रतिप[क्ष]
दप्पोदयः स्वधनु[:]
- २० प्रभावो[भाव]परिभूत[ता]खसै[कौ]शलाभिमानप[स]कलनृपतिमण्डला
भिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्यानुजस्तत्पादानुध्यातस्सच्चरिता
- २१ भि[ति]शयितसकलपूर्वनरपतिमतिदुस्साधा[ध्या]नामपिक[सा]घयिता विष-
याणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकाकः[रः]परिगृहगुणानुरागनिर्भरचित्तवृत्तिः मनुखि-
व
- २२ स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकलाकलापः कान्तिमनिष्ठिति[मानिर्वृत्ति]हेतुर-
कलंकः क[कु]मुदनाथः प्र[प्रा]ज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरल[रालः]प्रध्वसं-
[सि]तध्वन्तरशि[ध्वांतराशिः] स
- २३ ततोदितस्सवित[ता]प्रकृतिभ्यः परप्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुतिथप्रयोजन[ना]
नुबन्धमागमपरिपूर्ण विदधानः सन्धि च[वि]ग्रहसम[मा]सनिश्चयनिपुनः[णः]
स्थानेनुर[रू]
- २४ पम[मा]देशंददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कारः साधूना[नां]राज्यता[शा]
लातुरीयस्तनृ[न्त्र]योरुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुत
- २५ वानवृशा[प्य]गर्जितः कान्तोपिप्रशा[श]मी स्थिरसौदर्योपि[सौहार्दोपि]
निरसितो[ता]दोषवतामुदयसमयसंपुष्टजनितजनानुरागपरिपिहितभुवनसमर्थित-
प्रथित
- २६ बालादित्यद्वितीयनाम[मा]परममाहेश्वरः श्रीध्रुवसेनस्तस्य सुतस्तत्पादकमलप्र-
णामधरणीकषणजि[ज]नितकिणलांछनललाटचन्द्रशकलः
- २७ शिशुभाव एव श्रवणनिहितमौक्तिकाल[लं]कारः विव्र[भ्र]मामलभ्र[श्रु]-
तविवे[शे]षप्रदानसलिलक्षालित[ता]ग्रहत्ता[म्ना]रविन्दः कन्याया इव
मृदुकर-
- २८ ग्रहणादमंदीकृतानन्दा[न्द]विधिर्व्वसुन्धराया[याः]कामुको धनुर्व्वेद इवयं-
[सं]भाविताशेषलक्षकलाकलापः प्रणतसमस्तसमन[सामन्त]मण्डलोत्तम[मा]
- २९ ऋभृतचूडारत्नोपमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरच-
क्रवर्त्तिश्रीधरसेनः

पतरू बीजुं

- १ तस्मितामहमातृश्रीशीलादित्यस्य शक्ति[शाङ्ग]पाणेरिवाङ्गजन्त[न्म]नो भ-
क्तिबन्धुरावयवकल्पितप्रणतेरतिधवलया दूरंतपादारविन्दप्रवृत्तयानखमणिरुचा
- २ मंदाकिन्या[न्ये]व नित्यममलीत[लितो]त्तम[मा]ङ्गदेशस्यागस्त्यस्येव
राजर्षेर्दाक्षिण्यममन्व[मातन्वान]स्यप्रबलधवललिम्बा यशसां वलल[ये]नमण्डित-
ककुभो नभ-

- ૩ સિયામિનીપતેર્વિઙ્ઘિત[તા]સ્વંડપરિવેષમળ્લસ્ય પયોદશ્યામશિસ્તરચૂતુકરુચિ-
રસઘ્વિન્ધ્યસ્તનયુગાય[યાઃ]ક્ષિતેઃ પત્યઃ શ્રીદેરમટસ્યાજ્ઞઃ
- ૪ ક્ષિતિપસંહતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિયગઙ્ગુક ત[શુચિયશૌશુકમૃતઃ]સ્વયપરમલભ-
વ[સ્વયંવરમાલામિવ]રાજ્યશ્રીયમર્પ્યત્ય[યંત્યાઃ]કૃતપરિગ્રહઃ શૌર્યમપ્રતિહત-
વ્યાપારમનચિત[વ્યાપારમાનમિત]તપ્રચંડ[ણ્ડા]રિવલ-
- ૫ મળ્ડલપમિવોસ્થિલપમાનઃ[લાગ્રમિવાવલંબમાનઃ]ગ[શ]રદિ પ્રસભમ[મા]
કૃષ્ણશિલીમુખપ[વા]ણાસનાષા[પા] દિતપ્રસવનાનાપ્રસાધનાનાં]પર [મુ]
વાવિવિષ[વાંવિધિવ]દાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધવર્ણોઽજ્જ્વલેનશ્રુ
- ૬ તાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્રવણઃ પુનઃ પુર્વા[ન]રુક્તનન[રુક્તેન]રત્ન[ત્ના]લંકારેણ-
[ણા]લઙ્કૃતશ્રોત્રઃ પરિસ્ફુરદ્વિકટકિક[કિ]ટપક્ષરત્નકિરણમવિચ્છિન્નપ્રદા-
નસલિલભિ[નિ]વહાવસેકવિલસ-
- ૭ ન[જ]વશૈવલાંકુરમિદા[વા]અપનિ[પાણિ]મુદ્ગહનૃતવિશાલરન્વે[રત્ન]
વલયજલિ[લ]ધિવેલાતટાયમાનમુજપરિષ્વક્તવિશ્વમ્મરઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસે-
નસ્તસ્યાગ્રજો પરમહી-
- ૮ પતિસ્પર્શદોષનાશનધિયેવલક્ષ્મ્યા સ્વયમાંતેસ્પષ્ટચેષ્ટમાગ્નિ[શ્ચિ]ષ્ટાંગયદ્ધ[ણિ]
રતિર[રુ]ચિરતરચરિતગરિમપરિન[ક]લિતષ[સ]કલનરપતિરતિપ્રકૃષ્ટાનુરા-
ગાતિરભસવ-
- ૯ શીકૃતપ્રણતસમસ્તસ[સા]મંતચક્રચૂડામણિમયૂસ્વસ્થચિતચરણકમલયુગલ[:]પ્રો-
દામોદારદોર્લડલિતદ્વિષદ્વર્ગદર્પપ્રસર્પત્પટીયઃ પ્રતાપ્ષો[ષિ]તાશેષ
- ૧૦ શત્રુવંશઃ પ્રણય[યિ]પક્ષનિક્ષિપ્તલક્ષ[ક્ષ્મી]કઃ પ્ર[પ્રે]રિંતગદોત્ક્ષિપ્તસુભિ
[દર્શ]નચક્રઃ પરિહૃતપદ[વાલ]ક્રિડોનધો કૃત[ધઃ]કૃત]દ્વિજાતિર[રે]
કવિક્રમપ્રસાધિતધર[રિ]ત્રીતલોનંજીકૃતજલશય્યો પૂર્વવુ[પુ]-
- ૧૧ રુષોત્તમઃ પક્ષાધર્મ[સાક્ષાદ્ધર્મ]ઇવ સમ્યવ્યવ[ગ્યવ]સ્થાપિતવર્ણપ્રમચ[વર્ણા-
શ્રમાચારઃ]પૂર્વૈરપ્યૂર્વીપતિભિસ્તૃણાલવલુઙ્ઘૈય્યા[ય્યા]ન્યપહૃત[તા]નિ દેવત્ર-
હાદેયાનિ તેપ[ષા]મપ્યતિસરટ[લ]મનઃ પ્રસરમરસં[મુત્સું]ક
- ૧૨ લનાનુમ[મો]દનામ્યાં પરિમુદિત્ત[ત્રિ]મુવનામિનન્દિતોચ્છ[ચ્છિ]તોત્કૃષ્ટ-
ધવલધર્મધ્વજપ્રકાશિતનિજવશો દેવદ્વે[દ્વિ]જગુર્ગ[ગુરુન્]પ્રતિયથાર્હમનવરતપ્ર-
વર્તિતમહોદ્રંગાદિદાનવ્યસનાનુપજા-
- ૧૩ તસ[સં]તોષાંપાતોદારકીર્તિ[:]પત્તિપરંપરાદનુ[ન્તુ]રિતનિચિલદિક્ચક્રવાલઃ
સ્પષ્ટમેવ યથાર્થધર્મદિત્યાપરનામા પરમમાહેશ્વર[:]શ્રીસ્ત્રગ્રહસ્તસ્યાગ્રજન્મનઃ
ક[કુ]મુદ-

- १४ प[ष]ण्डश्रीविकसिन्य[कासिन्या]कलावतश्चाद्रिकयेव रण्या[कीर्त्या]धवलित-
सकलदिङ्मण्डलस्य खंडित[ता]गुरुविलेपनप[पि]ण्डश्यामलविध्यशैलविपुलप-
या[यो]धराभोगो[गा]या क्षोण्याः पत्य[त्युः]
- १५ श्रीशीलादित्यस्य सून[नु]र्नैवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनस[सं]वर्धमानकला-
चक्रवालः केसरीद्रशिशुरिवराजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालंकुर्व[र्वा]णः शिख-
ण्डिकर[केत]
- १६ न इव रुचिमच्चूडामण्डनः प्रचण्डशक्तिप्रतापश्चशरदागम इव प्रतापवानुल्लसहा-
[द्वा]र्दः संयुगे विदलयन्नभोधरानिव परगजानुदयभूधरपनापला[वनेबाला]
- १७ न[त]प इव संत्रमी[ग्रामे]मुष्णन्नभिमुखानामयू[मायू]षि द्विषता[तां]
परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीबप्पपादानुद्धा[ध्या]तः
परमभट्टारकमहाराजाधिरा-
- १८ जपरमेश्वरश्रीशीलादित्यस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः क्षोभितकलिजलधिकल्लो[ला]भि-
भूतमज्जनमहामहीमंडलाद्धा[लोद्धा]रधैर्यः प्रकटितपुरुषतम[षोत्तम]तयाकिगुल
[कीला]लजारमणोरह[:]
- १९ परिपूरणपरो पर इव धनमत्तिः॥ मूर्तिः [चतुसगरावरुद्धतिमपरिकिराज्ञाप्रदानसम-
यधनलवलपरियसितुवमभिमनुमानोपरलवितनिम्नप्यवसयसा [चतुःसागरावरुद्ध-
क्षितिमुपरिकिराज्ञाप्रदानसमयेधनैलविलपुरीयसेतुमिवाभिमन्यमानोऽपरलवितनी-
र्म्माणोप्यवसा-
- २० दितपारमैश्वर्यकाप[कोपा]कृष्टनिखिञ्ज[श]निपातविदलितकरिकम्भप[कुम्भस्थ]
लोलसत्प्रसृतमहाप्रतापबलप्र[प्रा]कारपरिगतव[ज]गन्मंडललब्धस्थतः[स्थितिः]
विकटभि[नि]जर्दोदण्डाव-
- २१ लम्बिनासर[क]लभूवानाभोगजाज[त]मन्थास्फोटाभिभूतदुग्धसिन्धुफनपण्ड-
वण्ड[फेनपिण्डपाण्डु]यशोविततेन विहितातपत्रः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहा-
राजाधिराजपरमेश्वरश्रीबप्प-
- २२ पादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरम[मे]श्वरश्रीशीलादित्यदेवः सर्व-
नेवसमाज्ञापयत्यस्तु वं[वः]संविदितं यपा मयामत[थामयामाता]पित्रोः पु-
प्याप्यायनाय विव्बु-
- २३ दसप्पुरविनिर्गतवुं[वं]शकटवास्तव्यतचातुर्विद्यसामान्यशाण्डिलसगोत्रमैत्राय-
णीयमानवकसब्रह्मचारिब्राह्मणपप्पपुत्रब्राह्मणदेविलाय
- २४ सुराष्ट्रेषु अन्तरत्रायां मोरंजिज्जग्रामस्तोपरिकरस्तभूतवातप्रत्ययरसधान्यहिरण्या-
देयस्सदशापराधस्सोष्ठ[त्स]-

- २५ यमानविष्टिके[कः]सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदेयरहितो भूमिच्छिद्रन्यायेन चंद्रार्काण्यवक्षितिसरित्पर्वतसम-
- २६ कालीनः पुत्रपौत्रान्वयक्रमभोग्य उदकातिसर्गोण धर्मदायो निसृ[स्त]ष्टः यतो-
स्थोचितया ब्रह्मदेयस्थ[स्थि]त्या भुंजत कृषतः कर्षयतः प्रदि-
- २७ शतां[तो]वा न कैश्चिन्निषेधे वर्तितव्यमागामिभद्रनृपतिशि[मि]रप्यस्मद्वंशजै-
रन्यैर्वा अनित्यानै[न्यै]श्वर्याण्यस्थिरं मानुष्यंस[सा]मान्यंच भूमिदानफल-
मवगच्छ-
- २८ द्विरयमस्मदायोनुमर पिरिपलयित[मन्तव्यः परिपालयित]व्यश्चेत्य[त्यु]क्तञ्च-
बहुभिर्वसुधा भुक्ता राजभिस्सगरादिभिः यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य
तदा फलं
- २९ फलं ॥ यानीह दारिप्र[थ]भयान्नरेद्रैर्द्धनानि धर्मायतनीकृतानि ॥ निर्भुक्तमा-
ल्यप्रतिमानि तानि को नाम साधू[धुः]पुनराददी-
- ३० त ॥ षष्टिर्वषसहस्राणिस्वर्गे तिष्ठति भूमिदः आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव
नरके वसेत् ॥ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीखरग्रहः ॥
- ३१ लिखितमिदं बलाधिकृतवप्पभोगिकपुत्रदिविरपतिश्री रधणेनेति सं. ३७५ ज्येष्ठ
ब ५ स्वहस्तो मम

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ. પૂર્ણિક ગામમાં વિજયી નિવાસસ્થાનમાંથી. કલિયુગના તોફાની સાગરના તરંગોથી અસ્ત થયેલા પૃથ્વીના ગોળાને પોતાના વિક્રમથી રક્ષણ કરવાને શક્તિમાન, પુરૂષોમાં ઉત્તમ પોતાને દર્શાવીને લક્ષ્મીના (પુરૂષોત્તમના સંબંધમાં લક્ષ્મી અને નૃપના સંબંધમાં દોહત) સ્વામિ પુરૂષોત્તમ સમાન, છૂપી રીતે અભિલાષના ત્રાસજનક ક્રોધ (પોલ) ભરતા સાક્ષાત ધન (એટલે બીજો કુબેર) સમાન, જે ચાર સાગરથી આવૃત થયેલી ભૂમિમાંથી ઠરે લેવા આજ્ઞા કરતો ત્યારે તેને તે કુબેરના લક્ષ્મીના નગરનો સેતુ માનતો જે કોપથી ખેંચેલી અસિના કૂર પ્રહારથી શત્રુઓના માતંગોના લેદાએલા કુમ્ભમાંથી ઝરતા અને પ્રસરતા અગ્નિ સમાન મહાન યશની દિવાલોથી આવૃત અખિલ જગતમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપિત કરે છે, જે મંદર પર્વતથી ક્ષુબ્ધ થયેલા પથોદધિના શ્વેત શીલુ સમાન સર્વ દિશામાં પ્રસરતા યશનું છત્ર પોતાની ઉપર બનાવીને કરમાં ધારણ કરે છે, તે પરમમાહેશ્વર, શ્રી બપ્પનો પાદાનુધ્યાત શ્રી શીલાદિત્ય;—શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, જે કલા સહિત નિત્ય વૃદ્ધિ પામતા નવ ઇન્દુની કલા (ઇન્દુ સંબંધમાં કલા અને શીલાદિત્ય માટે વિદ્યા—કળા) સમાન છે. ગિરિ ઉપરના વનગી ભૂમિ ભૂષિત કરનાર કેસરી સિંહના બાળ સમાન રાજ્યલક્ષ્મી ભૂષિત કરનાર, મયૂરના નિશાનવાળા દેવના જેમ અલંકાર તરીકે પ્રકાશતા મુગટવાળો, અતિ મહાન પ્રતાપ અને યશસંપન્ન, પદ્મથી (શરદના સંબંધમાં પદ્મ અને નૃપના સંબંધમાં મહાન નિધિ-ખજાનો) અલંકારિત શરદના આરંભના સમાન પ્રતાપ (ગરમી અને વિક્રમ) થી પૂર્ણ, મહાન મેઘ સમાન શત્રુઓના માતંગો યુદ્ધમાં હણનાર, ઉદય ગિરિના ઉપર ઉદય પામતા સૂર્ય સમાન, તેના સામે યુદ્ધમાં થનાર શત્રુઓનાં આયુષ્ય ક્ષીણ કરનાર (હરનાર) પરમમાહેશ્વર;— શ્રી શીલાદિત્યનો પુત્ર, ડોહર કુસુમની, શૈલ્ય સૌન્દર્યથી વિકસાવનાર ઇન્દુના પ્રકાશ સરખા શ્વેત યશથી સર્વ દિશાએ શ્વેત કરનાર, વનમાં નિત્ય કપાતા અશુરચંદનના લેપથી શ્યામ વિંધ્યાચલના વિશાળ વિસ્તાર સહિત પૃથ્વીનો સ્વામિ;— શ્રી ખરબહનો વડીલ બ્રાતા, જેના સ્ત્રીધા શરીરને લક્ષ્મી સ્પર્શીને અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંકમાંથી મુક્ત થવાની અભિલાષથી આલિંગન કરતી, જે સર્વ નૃપોથી અતિ વિખ્યાત આચારના પ્રતાપથી અધિક હતો, જેનાં બન્ને ચરણ નમાવેલા અને માયાળુપણાથી નમ્ર બનેલા અનેક યોદ્ધાઓના મુગટનાં મણિના કિરણોથી આવૃત હતાં, જે તેના ગદા સમાન વિશાળ અને બળસંપન્ન કરથી શત્રુઓના મદને કચરી નાંખતો, જેણે પ્રસરતા તેજ વડે પોતાના શત્રુઓની શ્રેણી ભસ્મ કરી હતી, જે પ્રણયિ જોનેને ધન આપતો, જે આકસ્મિક વિપત્તિમાંથી મુક્ત કરેલા અનેક (જોનોના) અતિ આહ્વાહજનક દેખાવથી અને બાલિશતાથી મુક્ત હતો, જે સદા દ્વિજોને માન આપતો, અને અતુલ શૌર્યથી સમસ્ત જગત જિત્યું હોવાથી, જેણે બાલ સમાન ઘણાં પરાક્રમ બતાવ્યાં હતાં, જેથી સદા દ્વિજોને માન આપતા અને આ નૃથ્વીને એકજ પદમાં ભરી દેનાર ગદા અને ચક્ર સહિત જળશૈલ્ય પરના પ્રથમ દેવ પુરૂષોત્તમ સમાન, જે વિવિધ વર્ણ અને આશ્રમના નિયમો સ્થાપી સાક્ષાત ધર્મ સમાન હતો, પ્રાચીન નૃપોએ કરેલાં ધર્મદાન પૂર્વના લોભી નૃપોએ હરી લીધાં હતાં તે દેવો અને દ્વિજોનાં મન તુષ્ટ કરીને પ્રસન્ન કરેલા ત્રિભુવનથી આનન્દથી વધાવેલા ધર્મધ્વજથી પોતાના કુળને જેણે પ્રતાપવાળું બનાવ્યું હતું, જેણે, દેવ, દ્વિજ, અને ગુરુઓને તેમના ગુણ અનુસાર સતત મોટાં અને મુકરર કરેલાં ગામોનું દાન કરતો છતાં સંતુષ્ટ નહતો તે ગુણથી પ્રાપ્ત કરેલા પ્રભાવાળા યશ વડે સર્વ દિશાએ ઉજ્જવળ કરી હતી. જે આમ અર્થસૂચક ધર્મોદિત્યના બીજા નામથી કહેવાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધ્રુવસંનનો વડીલ બન્ધુ, જેણે યશનાં શ્વેત વસ્ત્રથી ભૂષિત થઈ તેને અનુરક્ત અને પસંદગી બતાવતી તેના સ્વયંવર ઉપર માળા એટલે રાજ્યશ્રી અર્પતા મહાન નૃપ મંડળનો સ્વીકાર કર્યો હતો, જે અજિત હતો અને સર્વ શત્રુઓને નમાવવા પૂરતો વિક્રમસંપન્ન હતો, જે ધનુષ્ય પર બળથી ખેંચેલાં શરોથી ભૂષિત શત્રુની ભૂમિમાંથી દરેક શરદમાં પ્રતિવર્ષની

ખંડણી ઉધરાવતો, જેનું શ્રવણ, વિવિધ વર્ણથી શોભીતા દેખાતા બાળપણથી જ પ્રાપ્ત કરેલા શાસ્ત્રના જ્ઞાનથી સરળ હતું, જેના કર્ણને રત્નોનાં નવાં અધિક ભૂષણ પાણ હતાં, ઘણાં કંકણ, રત્નો, અન્ય ભૂષણોથી વિરાજતો અને સતત દાનોમાં રેડાતા પાણીથી ભીંજાએલો જેનો કર ઉન્નમ્બળ શૈવલ વૃક્ષના અંકુર સમાન ચળકતો, ઉછળતા સાગરને રોકતા હોય તેમ અખિલ વિશ્વને જેના કર તેમની વચ્ચે અન્તર ભાગમાં ધારતા, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી દેર-ભટ્ટનો પુત્ર, જે પોતાના પિતાને ભક્તિથી સતત નમન કરતો (?) જેનું શિર તેના પિતાના ચરણના રત્ન સમાન નખની રશ્મિરૂપી ગંગાનાં અતિશ્વેત જળથી નિત્ય પવિત્ર થયું હતું, જે અગસ્ત્યમુનિ જેમ અતિ બુદ્ધિ અને હઠાપણ બતાવતો, જે અતિ શ્વેત અને સર્વ દિશામાં પ્રસરેલા યશની કળાથી ધન્ડુની મહાન કળાની ચેષ્ટા કરતો, જે મેઘથી સ્થામ થએલા શિખર રૂપી રતનાથવાળા સદ્દાદ્રિ અને વિંધ્યાચળના પયોધરવાળી પૃથ્વીનો પતિ હતો;—શીલાદિત્યનો પુત્ર જે સારંગ ધનુષ્ય કરમાં ધારી સાક્ષાત્ કૃષ્ણ સમાન ભાસતો—સર્વથી બળવાન અકુવર્તિ શ્રીધરસેનના પિતામહનો ભાઈ, મહારાજાધિરાજ, જેના ભાલ પર પોતાના પિતાના ચરણકમળ આગળ સતત ભૂમિના ઘર્ષણથી થએલું ધન્ડુકળા સમાન ચિહ્ન હતું, જેના રમ્ય કર્ણ (શ્રુતિના વિશેષ જ્ઞાનથી) બાળપણથી વેદના મંત્રોના અલંકારથી પવિત્ર હતા, જેના કમળ સરખા કરનું અગ્ર ધર્મ દાનો કરવામાં સંકલ્પના જળથી ધોવાએલું હતું, જે યુવાન કન્યાના કરનું મૃદુતાથી અહણ કરતા વલ્લભ સમાન અતિ મૃદુ કર ગ્રહી પૃથ્વીનો વલ્લભ હતો, જે સાક્ષાત્ ધનુર્વદ જેમ સર્વ લક્ષ્ય નિશાન દષ્ટિમાં રાખતો, જેની આજ્ઞા ચૂકારતો માફક નૃપોથી તેમના શિર-પર ધારણ થતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધ્રુવસેનનો પુત્ર, તેના વડીલ બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત, જે પોતાના પૂર્વજે કરતાં સદાચારમાં અધિક હતો, જે અન્યથી ન કરેલાં કાર્યો સિદ્ધ કરીને ગમન કરતો પુરૂષાર્થ સાક્ષાત્ હોય તેમ દેખાતો, જેનું મન પૂર્ણ શુભોના પ્રેમથી ભરેલું હતું, જેને પ્રજા અન્ય મનુ માફક સ્વીકારતી, જેણે અતિ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કલંકરહિત સર્વ તેજસ્વી ધન્ડુ સમાન અને સર્વ શાન્તિનો હેતુ હતો, જે મહાન તેજથી દિશાઓના અન્ત સુધી સકળ તિમિર હણનાર પોતાની પ્રજા ઉપર નિત્ય પ્રકાશતા સૂર્ય સમાન હતો, જેનામાં પ્રજાનો વિશ્વાસ હતો, જે સદા શાસ્ત્રો અનુસાર પોતાના અનેક અર્થની સિદ્ધિ અર્થે મહાન કાર્યો કરતો, જે સંધિ અને સમાસમાં નિપુણ હતો, જે યોગ્ય આદેશ યોગ્ય સ્થાને આપતાં વૃદ્ધિ થએલાના આદેશથી અતિ શુદ્ધ થયો હતો, જે નય અને વ્યાકરણમાં પ્રવીણ હતો, જે મહાન પ્રતાપવાળો હતો છતાં દયાથી પૂર્ણ મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રમાં નિપુણ અને શ્રુતિના જ્ઞાનવાળો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે આકર્ષક હતો છતાં સ્વનિગ્રહી હતો, જે મિત્ર તરીકે સ્થિર હતો છતાં દુષ્ટોને હાંકી મૂકતો, જેણે ઉદય (રાજ્યાભિષેક) સમયે અખિલ જગને આનન્દ-થી ભર્યું તેથી બાલાદિત્ય (બાલસૂર્ય) ના વિખ્યાત અને અર્થસૂચક બીજા નામથી જે કહે-વાતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી ધરસેનનો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી વિદ્વાનોનો પરમ સંતોષ હતો, જે બળ, ઉદારતા અને દાનથી અવ્ય સ્થિત અને અનિયમિત શત્રુઓના મનોરથ ભાગી નાંખતો, જે જગના અન્તર વિષય, સર્વ કળા-અને વિદ્યા સાથે પરિચિત હતો છતાં અતિ આનન્દકારી સ્વભાવવાળો હતો, જે અકુત્રિમ પ્રેમ અને વિનયથી ભૂષિત હતો, જેણે અનેક યુદ્ધમાં વિજયકવજ છીનવી લેવા તૈયાર અને વિશ્વાસ-થી ભરેલા કરથી તેના શત્રુઓમાં સ્પર્ધાના ઉત્સાહનો નાશ કર્યો હતો, શસ્ત્રકળાનો મદ તેના ધનુષ્યના યશથી ઉતર્યો હતો એવા સર્વ નૃપોથી જેની આજ્ઞાની સ્તુતિ થતી હતી, અને જે પરમ-માહેશ્વર હતો;—શ્રી ખરબહનો પુત્ર, જે તેના બન્ધુનો પાદાનુધ્યાત હતો, જે વડીલ બન્ધુએ તેના સ્કંધ ઉપર મૂકેલી રમ્ય અને અભિલષિત રાજ્યશ્રીની ધુરી પોતાના બન્ધુની આજ્ઞાનું પાલન માત્ર આનન્દથી જ કરતાં એક સુખી વૃષભ પેઠે ધારતો, જે અન્ય ઉપેન્દ્ર સમાન હતો અને તેના તરફ પ્રેમથી પૂર્ણ હતો, જેની શાન્તિ શ્રમથી, સુખથી કે પ્રેમથી અસ્પર્શિત હતી.

તેનું પાદપીઠ તેના વિક્રમના પ્રતાપને નમન કરતા અનેક નૃપોના મુગટનાં રત્નોના પ્રકાશથી આવૃત્ત હતું છતાં જે અન્યને અપમાન આપવાની અભિલાષના કણ સરખા દોષથી મુક્ત હતો, જે વિખ્યાત અને મદ ભરેલા વિક્રમવાળા જનો પાસે નમન ફક્ત થવા દેતો, જેનામાં સકળ જગતના સર્વ આનન્દહારી ગુણો એકત્ર થયા હતા, જેણે બળથી કલિયુગના સર્વ માર્ગ હાંકી મૂક્યા હતા, જેનું ઉદાર હૃદય હુષ્ટોમાં સદા જણાતા એક પાણુ દોષથી મુક્ત હતું, જે સર્વ જાતનાં પુરુષાર્થવાળાં શસ્ત્રોના પ્રયોગની મહાનુદક્ષતાથી અસંખ્ય શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી હરી લઈ પરાક્રમી જનોમાં પોતાને પ્રથમ સાબીત કરતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રી શીલાદિત્ય-નો અનુજ, જે તેના પિતાનો પાદાનુદયાત હતો, જેણે સકળ જગતને આનન્દ આપતા અતિ અદ્ભુત ગુણોના તેજથી સર્વ દિશાઓ ભરી, જેના સ્કંધ અનેક યુદ્ધમાં સ્પષ્ટ તેજ વડે અને સેનાપતિના તેજ વડે પ્રકાશતા હતા, જે મહાન અભિલાષનો મહાઆર ધરતો, જે વિદ્યાના પર અને અપર વિષયના જ્ઞાનથી અતિ પવિત્ર થએલી મતિવાળો હતો છતાં કોઈ જન પાસેથી એક સુવચનથી સહેલાઈથી તુષ્ટ થાય તેવો હતો, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય સર્વ જનોથી અગ્રાધ હતું છતાં ઘણાં સત્કાર્યોથી જે અતિ ઉમદા સ્વભાવ દેખાડતો, જેનો યશ સત્યયુગના પૂર્વેના નૃપોના માર્ગપર ગમનથી ચોમેર પ્રસર્યો હતો, જેણે ધર્મકાર્યની સીમા કદાપિ ઉલ્લંઘી ન હોવાથી અધિક ઉજ્જવળ થએલ લક્ષ્મી, સુખ અને પ્રતાપના ઉપભોગથી ધર્મોદિત્યનું વર્ણન આપતું બીજું નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીધરસેનનો પુત્ર, જેણે પોતાના પિતાના પદનખમાંથી ઉદ્ભવતાં રશ્મિ રૂપી ગંગાનાં જળમાં સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જે અસંખ્ય મિત્રોના જીવનના પાલન રૂપ પ્રતાપની અભિલાષના બળથી આકર્ષાયેલા સર્વ સદ્ગુણોથી પૂર્ણ હતો, જે નૈસર્ગિક બળ અને વિશેષ વિદ્યા (શિક્ષા)થી સર્વ ધનુર્ધરાને વિસ્મિત કરતો, જે પૂર્વ-જાએ કરેલાં સર્વ ધર્મદાન રક્ષતો, જે પ્રજાને હજીનાર સર્વ વિદ્ય હરતો, જેનામાં શ્રી અને સર-સ્વતિનો એકત્ર નિવાસ હતો, જેણે પોતાના પ્રતાપથી વિમલ રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીશુહસેનનો પુત્ર જેણે માતાપિતાનાં ચરણકમળને નમન કરીને સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જેણે બાળપણથી એક જ મિત્ર સમાન અસિથી શત્રુઓના મસ્ત માતંગોનાં સૈન્ય છેદીને પોતાનું બળ પ્રકાશિત કર્યું હતું, જેના પદનખની પ્રભા તેના પ્રતાપથી નમન કરતા શત્રુઓના મુગટનાં રત્નોની પ્રભા સાથે ભળતી, જે સર્વ સ્મૃતિમાં જણાવેલા માર્ગનું યોગ્ય પાલન કરીને પોતાની પ્રજાનાં હૃદયનું અનુરંજન કરીને રાજ શબ્દ પૂર્ણ અર્થ સહિત સારી રીતે શોભાવતો, જે રૂપ, ધાન્ય, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં અનુક્રમે કામદેવ, ઇન્દુ, હિમાલય, સાગર, બૃહસ્પતિ અને કુબેર કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને શરણ આપવામાં નિત્ય ઉદ્યત હોઈ પોતાનાં સર્વ અર્થ (કાર્ય) તૃણવત્ ગણી ત્યજી દેતો, જે અભિલાષ કરતાં અધિક આપી વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજતો, જે સકળ વિશ્વને સાક્ષાત ગમન કરતો આનન્દ હતો, અને જે પરમમાહેશ્વર હતો;—શ્રીઅદાર્કનો પૌત્ર, જેણે મિત્રોનાં અને બળથી નમાવેલા શત્રુઓનાં સૈન્યના પ્રબળ અને સતત પ્રહારથી યશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો, જેણે (પ્રબલો) અનુરાગ નિજ પ્રતાપમાંથી ઉદ્ભવતા દાન, માન, અને નયથી મેળવ્યો હતો, જેણે વશ થએલા નૃપોની શ્રેણીના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી, અને જેનો વંશ અછિન્ન હતો તે—જાહેર કરે છે કે:—તમને જાહેર થાઓ કે મારાં માતાપિતાનાં પુણ્ય અર્થે ધર્મ દાન તરીકે, બ્રાહ્મણ યજ્ઞપતિના પુત્ર વિશ્વદૃશપુર ત્વજી, વંશકટમાં વસતા, સામાન્ય શાણ્ડિલ્યોના ગોત્રના ચતુર્વેદી અને મૈત્રયણિ શાખાના માણુવક બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણ દેવિલને સૌરાષ્ટ્રમાં અન્તરત્રામાં મૌરજિજ્જગ ગામ ચરા સહિત, લીલી અને સૂકી ઉત્પન્ન સહિત, રસ, ધાન્ય, સુવર્ણ આદિ આવક સહિત, દશાપરાધના નિર્ણયની સત્તા સહિત, વેઠ સહિત, રાજપુરુષના દબલગિરિમુક્ત અને દેવો અને દિગ્ગેને

આપેલી ભૂમિ વર્જ કરી, ભૂમિચ્છિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી, નદીઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના યોગ્ય ઉપભોગ માટે પાણીના અર્ધથી મેં આપ્યું છે. આથી તે ધર્મદાન અનુસાર ઉપભોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે, તો કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય લાવિ નૃપોએ ઐશ્વર્ય ચંચળ છે; જીવિત અસ્થિર છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ સર્વને સામાન્ય છે એમ માનીને આ અમારા ધર્મદાનને અનુમતિ આપવી. કહ્યું છે કે સગર આદિ ઘણા નૃપોએ પૃથ્વીનો ઉપભોગ કર્યો છે પણ જે સમયે જે ભૂમિપતિ હોય તેને તે સમયનું કૃણ છે. આરોગેલા અન્ન અને તેથી નિર્મોલ્ય (માલ વિનાનું, પુનઃ હરીલેવા જેવું નહિ તે) સમાન દાનમાં આપેલું ધન કયો સુજન દારિદ્રથી પીડાઈ પુનઃ લઈલેશે ? ભૂમિનું ધર્મદાન કરનાર ૬૦,૦૦૦ વર્ષ સ્વર્ગમાં વસે છે. પણ તે હરી લે કે હરી લેવા દે છે તે તેટલાં જ વર્ષ નર્કમાં વાસ કરે છે. આમાં દૂતક રાજપુત ખર-થહ છે. આ દિવિરપતિ શ્રીહરપત્ર, સેનાપતિ અપ્પ-લોન્નિકના પુત્રથી લખાયું છે. સં. ૩૭૫ જેટ વદિ. પ. આ મારા સ્વહસ્ત છે.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫

ડો. ખરજેસે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થયેલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્ર-પત્રોમાં છે તે મુજબ જ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. દાન વલ્લભિમાંથી આપવામાં આવ્યું છે.

આમાં પણ દૂતક તરીકે રાજપુત્ર ખરજહુ આપેલ છે.

પંક્તિ ૫૬ મે સાલ ૩૭૬ માર્ગશીર્ષ સુ. ૧૫ આપેલ છે.

^૧ એ. ઈ. વો. ૫ એપેન્ડીક્સ (ઈ. નો. ઈ.) નં ૪૬૨, પા. ૬૬ પ્રો. એફ. ક્રીસ્ટોફર્સ

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

સંવત્ ૩૮૧ માર્ગશિર સુ. ૬

આ બે પતરાં છે. તે દરેકનું માપ ૧૩૧"×૧૨" નું છે. બન્ને એક જ બાબુએ લખેલાં છે. પહેલા પતરામાં ૩૨ અને બીજામાં ૩૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. તારીખ ૬૫ મી પંક્તિમાં આપેલી છે, અને તેમાં ૩૦૦, ૮૦, ૧ તથા ૬ના આંકડાનાં ચિહ્નો છે.

દાન આપનાર શીલાદિત્ય ૪થો છે, અને દાન લેનારનું નામ બાલાદિત્ય જણાય છે. તે આનંદ-પુરમાંથી આવી વલ્લભીમાં રહેતા એક બ્રાહ્મણ હોવાનું વર્ણન કરેલું છે. દાનમાં આપેલાં ગામનું નામ વાંચી શકાતું નથી. તારીખ ઇ. સ. ૭૦૧ને મળતા શુ. સં. ૩૮૧ના માર્ગશિર શુદ્ધ ૬ ની છે. દૂતક રાજકુમાર ધરસેન છે. અને લેખક દિવિરપતિ હરગણુનો દત્તક પુત્ર દિવિરપતિ આદિત્યા ... છે. શીલાદિત્ય ૩ જાના શુ. સં. ૩૪૬ ના દાનમાંથી હરગણુ વિષે જણાયું છે. (ઈ. ઓ. પા ૨૦૭)

અક્ષરાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

પત્રકં બીજું

૧૭પરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવઃ સર્વ્વનેવ સમાજ્ઞાપયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતં યથા
મયા માતાપિત્રોઃ પુણ્યાપ્યાયનાય આનન્દપુરવિનિર્ગતવલ્લભીવાસ્તવ્યચાતુર-
વિચસામા-

૧૮ — — — — — — — — — — — ગ્રામમેવ ચ
શ્રીચલભી ધ્રુવાધિ — — — — — ચાધિષ્ઠ્યં બ્રાહ્મ — — — — — બાલાદિત્ય
— — — — — — — — — — —

૬૦ ઉદકાતિસર્ગેણ ધર્મદાયઃ નિસ્ટુષ્ઠઃ યતોસ્યો
... ..

૬૪ દૂતકોત્ર રાજપુત્રધરસેનઃ

૬૧ લિખિતમિદં દિવિરપતિશ્રીહરગણવત્તકપુત્રદિવિરપતિશ્રીમદાદિત્યાલેનેતિઃ ।
સં ૩૦૦ ૮૦ ૧ માર્ગશિર સુ ૬ । સ્વહસ્તો મમ

* જ. બા. પ્રા. શ. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૭૫ જી. વી. આચાર્ય. ૧ મૂળ પતરામાંથી.

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો*

ગુ. સં. ૩૮૨ માર્ગશીર્ષ સુ. ૬

ડા. ફલીટે મોકલેલા રબિંગ ઉપરથી લીસ્ટમાં દાખલ થયેલ છે.

ઈ. એ. વો. ૫ પા. ૨૦૬ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં સં. ૩૭૨ ની સાલના તામ્રપત્રોમાં છે તે મુજબ જ વંશાવલિ આમાં આપેલ છે. દાન વલ્લભિમાંથી આપેલ છે.

આમાં દ્વવક તરીકે રાજપુત ધરસેનનું નામ આવેલ છે.

જ. બો. બ્ર. શ. એ. સો. (ન્યુ. સી.) વો. ૧ પા. ૭૬ આજ રાજાનાં ૩૮૧ માર્ગશીર્ષ સુદ ૬ નાં તામ્રપત્રો ઉપર નોટ લખાઈ છે તે કહાય આ જ હશે. સાલનો છેલ્લો આંકડો છે ત્યાં ખાડો છે તેથી એક અને બે દર્શાવનારી આડી લીટી એક છે કે બે તે ચોક્કસ થઈ શકે તેમ નથી.

* એ. ઈ. વો. ૫ એપેન્ડિક્સ. ઈ. નો. ઈ. નં. ૪૯૩ પા. ૬૬ પ્રો. એફ. કીલ્ડેન

શીલાદિત્ય ૪ થાનાં તામ્રપત્રો^૧

શુ. સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ. વ. ૪

તરતમાં મળેલાં બે વલ્લ્લી તામ્રપત્રો ભાવનગરમાંના ખાર્ટન મ્યુઝીયમના ક્યુરેટરે તપાસવા માટે મોકલ્યાં હતાં તે પૈકીનું આ બીજું છે.

તે શીલાદિત્ય ૪ થા સં. ૩૮૭ દ્વિ. પૌષ(બીજા પૌષ)ની વ. ૪ જે દિવસે મેઘવન મુકામેથી આપેલા દાન સંબંધી છે. આ રાજાની છેલ્લામાં છેલ્લી તારીખ ૩૮૨ જાણવામાં છે તેથી આ તામ્રપત્રથી ૩૮૭ સુધી તે રાજાનો કાળ લંબાય છે.

જેને દાન અપાયું છે તે કૌશિક ગોત્રના, વાજસનેય શાખાના મૂળ પુણ્યશાંખપુરના બ્રાહ્મણ સાંબદત્તનો દીકરો બ્રાહ્મણ દી[ક્ષિ]ત નામે હતો.

મહસર ગામની ઇશાનખૂણામાં ૨૫ પાદાવર્ત જમીન અને વાવ દાનમાં આપેલ છે.

આનો લેખક મમ્મક છે અને તેને ચાર નીચેના ઇલકાળ હતા. સાંધિવિચ્છિક દિવિરપતિ, મહાપ્રતિહાર અને સામન્ત. દ્વતક રાજપુત્ર ખરચહ હતો.

૧. આ. જી. વે. સ. રીપોર્ટ ઈ. સ. ૧૯૧૫-૧૬ પા. ૫૫ મો. ડી. આર. બોડારકર

शीलादित्य य भानां गोंडणनां ताम्रपत्रे.

સં ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨

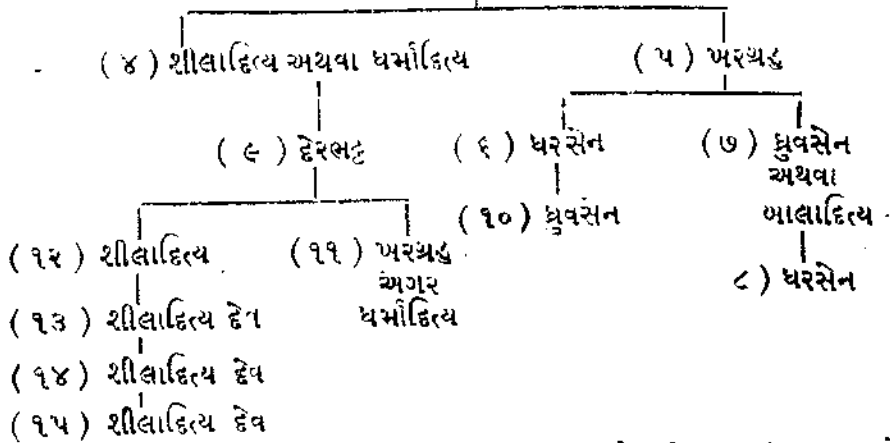
ઠાકિયાવાડમાં આસિસ્ટન્ટ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન શ્રીકૃષ્ણ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાકિત્ય પ માનાં છે અને અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલાં પતરાંમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લું છે. રામચો નીચે મુજબ વર્ણવ્યા છે.

* (૩) સદ્ગાર્હ

तेनो सीधो वारस

(૨) ગુડસેન

(૩) ધરસેન

ઉપર ખતાવ્યા નંબર અનુસાર નામો આ દ્વાનપત્રમાં આપેલ છે. (૫) ખરબદ તે શીલા-
હિત્ય ઉદ્દે ધર્માદિત્યનો હીકરો કહેલો છે, પણ ખીજા પતરામાં તેને અનુજ એટલે નાનો લાઈ
વર્ણવ્યો છે. (૮) ધરસેન પછી (૪) શીલાહિત્યના વંશજના વર્ણનપ્રસંગે (૪) શીલાહિત્યને
(૮) ધરસેનના પિતામહના લાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે અને (૫) ખરબદને પણ (૪) શીલાહિત્ય-
ના લાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે તેથી “ અનુજ ” નાનો લાઈ એ સાચો પાઠ છે.

(૧) ધરસેનને આમાં ધરસેન કહ્યો છે, પણ બીજા ૪૦૩ વૈ. સુ. ૧૩ ના હાનપત્રમાં ધ્રુવસેન કહ્યો છે. પણ ધરસેન એ સાચો પાઠ છે, એમ બીજાં હાનપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે.

(૬) દેરભદ્રને બીજાં જ્ઞાતપત્રોમાં અફજનમા તરીકે વર્ણવેલો છે, પણ આમાં અફજનમા કહ્યો છે. પણ તે ભૂલ લાગે છે. (૧૨) શીલાદિત્યથી (૧૫) સુધીના બધા રાજ્યોને માત્ર શીલાદિત્ય દેવ કહ્યો છે, પણ તેઓને જૂઠા પાડવાનું કંઈ સાધન નથી. હવે પછી બીજાં પત્રોમાંથી કહાય તે સાધન મળે એવા સંભવ છે.

(૧૫) શીલાદિત્ય દાન આપનાર રાજા છે, તેની તિથિ સં. ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨ છે. દાન દામોદર ભૂતિના દીકરા વાસુદેવ ભૂતિને આપેલું છે. તે ઋગ્વેદી ગાર્ગ્ય ગોત્રનો ચાતુર્વેદી હતો અને વર્ધમાન ભુક્તિમાંથી નીકળી આવીને લિખિખંડમાં રહેતો હતો. સુરાષ્ટ્રમાં દિનપુત્ર પાસેનું અંતર ૧૫દ્વિકા ગામ દાનમાં આપેલું છે.

કેપટન શ્રીકૃષ્ણ લગ્ને છે કે આ પતરાં ઢાંકમાંથી મળેલાં હતાં, તે ઢાંક કાઢ્યાવાડમાં છે અને ગોંડળના તાબામાં છે. આની આસપાસ પ્રાચીન ગામો છે જેમાં શોધખોળ કરવા જેવું છે.

१ नं. प्रो. छ. शे. प्र. सो. वे. ११ पा. ३३५, प्रो. नव साहय विश्वनाथ नारायण मंडलिक.

* આ નંબરો રાજકથા અનુસાર નથી, પણ દાનપત્રમાં જે ક્રમમાં આપ્યા છે તે ક્રમ અનુસાર છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ઓમ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાત્શ્રીસ્વેટકવાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાં-
મતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગસન્સૈકપ્રહારશતલબ્ધપ્રતા-
- ૨ પાત્રપ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગ[।]દનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણિવલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીમદ્દાકાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવજ્રશૌ-
- ૩ ન્માતાપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રમૃતિસ્વદ્ગદ્વિતીયવા-
હુરેવ સમદપરગજઘટ્ટૌસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણતારાતિ
- ૪ ચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિ[:]સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરક્તનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભીર્યબુદ્ધિઃ સમ્પદ્ધિઃ સ-
- ૫ રશશાઙ્કાદૈર્ઘ્યજોદધિર્તૃદશગુરુધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરતયા તૃણ-
વદપાસ્તાશેષસ્વાકાર્યફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્યપ્રદાનાનાન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણ-
- ૬ યિહ્દઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગપ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્ત-
સ્યસુતૈઃ સ્તત્પાદનસ્વમયુક્તસન્તાનવિસ્તૃતજાહ્નવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષ-
- ૭ કલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમાનસમ્પદૂપલોભાદિવાશ્રિતઃ સરમસમાભિગામિકૈ-
ર્ગુણૈસહજશક્તિશિક્ષાવિશેષૈઃ વિસ્માપિતાશ્વિલધનુર્ધરપ્રથમનર-
- ૮ પતિઃ સમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મદાયાનાંમપાકર્ત્તા પ્રજોપવાતકારિણામુપ-
હવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સંહતારાતિપક્ષર્ષુક્ષિસલક્ષ્મીપારે
- ૯ ભોગદક્ષવિક્રમો વિક્રમોપસમ્પ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનસ્તસ્ય-
સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતસકલજગદાનન્દનાત્યદ્વુતગુણસમુદયસ્થગિતસમ-
- ૧૦ યદિગમણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાગ્રચુતિર્મૌસુરાંસપીઠો વ્યૂઢગુરુમનો-
રથમહામારઃ સર્વવિદ્યાપરાપરૈઃ વિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ
- ૧૧ સર્વતઃ સુભાષિતલવેનાપિ સુલ્લોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધગામ્ભીર્યહૃદ-
યોપિસુચૈરિતાતિશયિતસુવ્યક્તપરમકૃત્યાણસ્વભાવો નિશ્ચિલકૃતયુગ
- ૧૨ નૃપતિપથવિશોધનાધિર્ગતોદગ્રકીર્તિધર્માનુપરોધોજ્વલતરીકૃતાર્થસુલસમ્પદુપસેવા-
નિરૂઢધર્માદિત્યાપરમેનામા પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રીશીલાદિત્ય-
- ૧૩ સ્તસ્યૈ સુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્રગુરુણેવ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયા-
મપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસક્તાં પરમમદ્રદ્વ ધુર્યસ્તદાજ્ઞાસમ્પાદનૈકરસતયેવોદ્ધ-

૧ ના ૨ સંસક્ત ૩ ર ૪ વંશ ૫ ટા ૬ દ્વિ ૭ દ્વિ ૮ ત્રિ ૯ ત ૧૦ જૈઃ ૧૧ ષ ૧૨ તિ ૧૩ ના
૧૪ સમુદ્ધિસ્ત ૧૫ માં ૧૬ ર ૧૭ સચરિતાતિશયિત સુચરિતાતિશયિત ૧૮ માં પુનઃક્રિત છે. ૧૯ પરનામા
૨૦ રઃ ૨૧ ખીખં પતરાંએને આધારે તસ્યાનુજઃ હેાવું નેર્ધએ.

- १४ हनेखेदमुखरतिभ्यामनायासिसत्त्वसम्पत्तिः प्रभावसम्पद्वशीकृतनृपतिशतशिरोरत्न-
लायोपगूढपादपीठोपि परावज्ञाभिमानरस[।]नालिङ्गितमनोवृत्तिः
- १५ प्रणतिमेकां परित्यज्य प्रख्यातपौरुषाभिमनैरप्यरातिभिः^१ रनासादितप्रतिक्रियोपायः ।
कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहतिः प्रसभविषटित-
- १६ सकलकलिविलसितगतिर्नाचजनाधिरोहिभिरशेषैर्दोषैरनामृष्टात्मुज्जतहृदयप्रख्यातपौ-
रुषास्रकौशलातिशयः गुणतिथविपक्षक्षितिर्पातिलक्ष्मीस्वय-
- १७ इहाहप्रकाशितप्रवीरपुरुषप्रथमनरपतिः प्रथमसङ्ख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वर-
ग्रहस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातः सर्वविद्याधिगमैः विहितनिखिल-
- १८ विद्वज्जनमनः परितोषातिशयः सत्त्वसम्पदात्यागौदार्येण च विगर्तानुसन्धानस-
माहितारातिपक्षमनोरथरथाक्षभङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकशास्त्रकलालोकचरितगह्वरवि-
- १९ भागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतमप्रश्रयोपि विनयशोभाविभूषणः शंमरशतजयपताकाह-
रणप्रत्येलेदग्रबाहुदण्डविध्वन्सितनिखिलप्रतिपक्षदर्पोदयः स्वधनुः
- २० प्रभावपरिभूतास्रकौशलाभिमनसकलनृपतिमण्डलाभिनन्दितशासनः परममाहेश्वरः
श्रीधरसेनस्तस्यसुतस्तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशेयसकलपूर्व-
- २१ नरपतिरतिदुस्साधनानैमपिप्रसाधयिता विषयाणां मूर्त्तिमानिव पुरुषकारः परिवृद्धगु-
णानुरागनिर्वर्तः चित्तवृत्तिभिर्मनुस्वरिस्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरधिगतकला[कला]-
- २२ पः कान्तिमान्निर्वृतिहेतुरकलङ्कः कुमुदनाथः प्राज्यप्रतापस्थगितदिगन्तरालप्रध्वं-
न्सितध्वान्तराशिर्सेततोदितैसेविताप्रकृतिभ्यः परं प्रत्ययमर्थवन्तमतिबहुति-
- २३ थप्रयोजनानुबन्धमागमपरिपूर्णः विदधान[:]सन्धिविग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
स्थानानुरूपमादेशं ददद्गुणवृद्धिविधानजनितसंस्कार[:]साधूनां राज्यशालातुरीयत
- २४ न्त्रयोरुभयोरपिनिष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यगम्बितः
कान्तोपि प्रशमी स्थिरसौहार्दोपि निरसितादोषवतामुदयसमुपजनित-
- २५ जनानुरागपरिवृंहितभुवनसमर्थितप्रथितवालादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीधुव-
सेनस्तस्य सुतैः स्तत्पादकमलप्रणामधरणिकषण-
- २६ किणलाञ्छनललाटचन्द्रशकलः शिशुभावएव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कारविभ्रम-
[।]मलश्रुतिविशेष[:]प्रदानसलिलक्षालिताग्रहस्तारविन्द[:]कन्या-
- २७ याइव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिर्व्वसुन्धरायाः कर्मर्मुके धनुर्वेदइव सम्भा-
विताशेषलक्ष्यकलाप[:]प्रणतसमस्तसामन्त-
- २८ मण्डलेतैर्माङ्गधृतचूडारत्नायमानशासनः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमाहाराजाधि-
राजपरमेश्वरः चक्रवर्ती श्रीधरसेनः

१ नृ २ मि. ३ कि. ४ ग ५ प ६ ति ७ म ८ इटवांङ्क दानपत्रे अधिगतानुसन्धान वांये छे
९ त्रि १० स ११ इटाय यो. (१) १२ विध्वंसित १३ अन्य ताम्रपत्रेने आधारे तस्यानुज हेवुं न्नेधये.
१४ शयित यधारे साइं वायन छे. १५ ना १६ र १७ प्रध्वंसित १८ शिः १९ तः २० पूर्ण २१ त २२ त.

पतरू बीजुं

- १ तत्पितामहभ्रातृश्रीशीलादित्यस्य शाङ्गीपाणेरिवाग्रजन्मनो भक्तिबंधुरावयवकल्पितप्रणेतरेतिधवलया दूरं तत्पादारविन्दप्रविचिता चरणनखमणिरुचा मन्दाकिन्ये
- २ वनित्यममलितोत्तमाङ्गदेशस्यागस्त्यस्येवरजैरिषेर्दीक्षिण्यमातन्वानस्य प्रबलधवलिन्यायशसां वलयेन मण्डितककुभा न[म]सि यामिनीपतेर्विरचिता-
- ३ शेष[।]खण्डपरिवेशमण्डलस्य पयोदश्यामशिखरचूचुरुचि[र]सङ्घविधेयस्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीडेरुभटस्याङ्गजः क्षितिर्पैः संहते-
- ४ रनुरागिण्याः शुचियशोङ्शुकभृतः स्वयंवरमालामिव राज्यश्रियमर्पयन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यमप्रतिहतव्यापारमानमितप्रचण्ड[।]रि-
- ५ मण्डलमण्डलाग्रमिवालम्बमान[:]शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखवाणासनापादितप्रसाधनानां परभुवां विधिवदारचितैकरग्रहणः पूर्वमेव विवि-
- ६ धवर्णोज्ज्वलेन श्रुतातिशयेनोद्भासितश्रवणयुगलः पुनः पु(न)रुक्तेनेवस्तालङ्कारेणालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरत्कटकविकटकीटपक्षरत्नवलयमविलिन्नप्रदा-
- ७ नसलिलनिवहावसेकविलसन्निर्वं शैबालाङ्कारमिवाग्रपाणिर्पाणिमुद्रहन् धृतविशालरत्नवलयवेलातटायमानभुजपरिप्वक्तविश्रंभरः परममाहेश्वरः
- ८ श्रीध्रुवसेनस्तस्याग्रजोपरमहीपतिस्पर्शदोषनाशनोधिषेव लक्ष्म्या स्वयमगतिस्पष्टचेष्टमाक्षिष्टाङ्गयष्टिरतिरुचिरतरचरितगरिमपरिकलितसक-
- ९ लनरपतिः प्रकृष्टानुरागसरभसवशीकृतनृपतिः प्रतापश्लोषिताशेषशत्रुवङ्शैः प्रणयिपक्षमुत्क्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षिसुदर्शनचक्रः परि-
- १० हृताबालकीडोनधः कृतद्विजातिरेकविक्रमोप्रसाधितधरित्रीतलोनाङ्गीकृतजलशय्योपूर्वपुरुषोत्तमतया साक्षाद्धर्मद्वय सम्यग्यवस्थापितवर्णाश्रमा-
- ११ चारः पूर्वैरप्यूर्वापतिभिः तृष्णालवलुब्धैर्यान्यपहृतानि देवब्रह्मदेयानि तेषामप्यतिसरलमनः प्रसरमुत्सङ्गलनानुमोदनाभ्यांपरिसु-
- १२ दितस्तंभुवनामिनन्दितोच्छ्रितोत्कृष्टधवलधर्मध्वजैः प्रकाशितनिजवङ्शो देवद्विजगुरुन्प्रतिपूज्ययथार्हपनवरतप्रवर्तितमहोद्वङ्गोः दिदानव्यवसा[या]नु-
- १३ पजातसन्तोषोपाचोर्द्वारकीर्तिपतिः^{२०} परम्परादन्तुरितनिखिलदिकचक्रवालः स्पष्टमेवयथार्थधर्मादित्यपरमनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहैः

१ वृ २ राजर्षे ३ विन्ध्य ४ प ५ शोशु ६ त ७ विलसन्नवशैवलालङ्कार ८ लम्पनादनी भूष ९ न १० वं ११ समुत्क्षिप्तलक्ष्मीको १२ म १३ उर्वी १४ मिस्तृष्णा १५ त्रि १६ ज १७ वंशो १८ जा १९ दा २० पङ्क्ति २१ र्थ २२ धर्मादित्यापरनामा २३ ह

- १४ स्तस्याग्रजन्मनः कुमुदषण्डैः श्रीविकासिन्या कलावतश्चन्द्रिकयेवकीर्त्याधवलितसक-
लदिग्मण्ड[ल]स्य खण्डितागुरुविलेपनपिण्डश्यामलविन्ध्यशैलविपुलपयोधरायाः
- १५ क्षितेः पत्युः श्रीशीलादित्यस्य सूनूर्नवप्रालेयकिरण इव प्रतिदिनसंवर्द्धमानकला-
चक्रवाल[:]केसरीन्द्रशिशुरिव राजलक्ष्मीमचलवनस्थलीमिवालङ्कुर्वाणः
- १६ शिखण्डकेतनइव चूडामण्डन[:]प्रचण्डशक्तिप्रभावश्च शरदागमइव प्रतापवानु-
लसत्पद्मः संयुगे विदलयन्मैम्भोधरानिवपरगजानुदयतपनचालातपइव
- १७ संग्रामेषु मुण्णंनभिमुखानामायुंषि द्विषतां परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजा-
धिराजपरमेश्वरः श्रीवावपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधि-
- १८ राजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवस्तस्य सुतः क्षुभितकलिजलधिकलोलामिभूतिम-
ज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रकटितपुरुषोत्तमतयानिखिलजन-
- १९ मनोरथपरिपूरणपरो परइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमापरिकरांच प्रदानस-
मये तृणमिव लघीयसीम्भुवमभिमन्यमापर पृथ्वीनिर्म्माणव्यवसा-
- २० यासादितितंपरमेश्वर्य्य[:]कोपाकृष्टनिस्तुडैशनिपातविदलितारातिकरिकुम्भस्थ-
लोलसप्तसूतमहाप्रतापानलैः प्रकारपरिगतजगन्मण्डललब्धस्थितिर्विकटनिजदोर्द-
- २१ ण्डावलम्बिना सकलभुवनाभोगभाजा मन्थास्फालनविधूतदुग्धसिन्धुफेनपिण्डपाण्डुर-
यशोवितानेन पिहितातपत्रः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २२ श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः
प्रतापानुरागप्रतापानुर्गणतसमस्तसामं-
- २३ तचूडामणिमयूखखचितरञ्जितपदारविन्दः परममाहेश्वरपरमभट्टारकमहाराजाधि-
राजपरमेश्वर श्रीवप्पपादानुध्यातपरमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वर
- २४ श्रीशीलादित्यदेवोसर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु वा[:]संविदितं यथा मया मातैर्पित्रोः
रात्मनश्चपुण्ययशोभिवृद्धये ऐहिकामुष्मिकफलावात्प्यर्थ श्रीवर्द्धमानभुक्तिविनि-
र्गत्तलिप्ति-
- २५ खण्डवास्तव्यतच्चातुर्विद्यसामान्यगार्ग्यसगोत्रबह्वृचसब्रह्मचारिमृदाभोदरभूतिपु-
त्रभट्टवामुदेवभूतिनाथै बलिचस्वैश्वदेवाग्निहोत्रक्रतुर्कृत्यद्युत्सर्प-
- २६ णार्थे सुराष्ट्रे दिन्नापुत्रसमीपेअंतरपल्लिकाग्रामस्सोद्वङ्गः सोपरिकरस्सोसद्यमा-
नविष्टीक[:]सभूतपातप्रत्यायः सधान्यहिरण्यादेय[:]स[द]शापराध[:]-
सर्व्वराजकीयाना-
- २७ महस्तप्रक्षेपणीयः पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितोभूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कवक्षितिसरि-
त्पर्व्वतसमकालीनैः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउदकतिसर्गेण धर्मदायो-

- ૨૮ નિસૃષ્ઠો યતોસ્યોચિતયા ધર્મદાયસ્થિત્યા ભુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષાપયંતઃ પ્રદિશતો
કૈશ્ચિદ્વ્યાસેધે વર્તિતવ્યં આગામિભદ્રનૃપંતિભિઃ રણ્યસ્મદ્વૈંશજૈરન્યૈર્વા નિત્યા-
- ૨૯ ન્યૈશ્ચર્યાણ્યસ્થિરં માનુષ્યં સામાન્યચ્ચ ભૂમિદાનફલમવગર્હૈદ્ભિઃ રયમસ્યદાયોનુમ-
ન્તવ્યો પરિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તચ્ચ[॥]વહુભિર્વસુધા મુક્તા રાજભિસ્સગરાદિભિઃ[॥]
- ૩૦ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમ્[॥ ૧ ॥] યાનીહ દારિદ્યમયાત્ર-
રેન્દ્રૈર્દનિનિ ધર્મ્યાયતનીકૃતાનિ [॥] નિર્માલ્યવાનત્વૈંતિમાનિ તાનિ કો નામ
સાધુઃ પુનરાદદીત[॥ ૨ ॥] ષષ્ઠિ
- ૩૧ વર્ષસહસ્રાણિ સ્વર્ગે તિષ્ઠતિ [॥] ભૂમિદઃ આચ્છેત્તા ચાનુમન્તાચ તાન્યેવ નરકે
વસેદિતિ [॥ ૨ ॥] દૂતકોત્ર રાજપુત્ર શ્રીશીલાદિત્ય[:]લિખિતમિદં
- ૩૨ શ્રીચુદ્ધભટપુત્રવલાધિકૃતશ્રીગિલ્લકેનેતિ સંવ ૪૦૩ માઘ વ ૧૨ સ્વહસ્તો મમ

ભાષાન્તર

પહેલું પત્ર

સ્વસ્તિ ! શ્રીખેટક વિજયધામ નગરના નિવાસી પરમમાહેશ્વર શ્રીભટ્ટાર્કમાંથી;
જેણે, અતુલ શૌર્યવાળા અને શત્રુઓને બળ વડે નમાવનાર મૈત્રકોના^૧ વિશાળ મંડળમાં
અનેક યુદ્ધમાં જય પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

જેણે પ્રતાપ, દાન માન, અને સરળતાથી જિતેલાઓનો અનુરાગ મેળવ્યો હતો;

જેણે મૌલ [પરંપરાના સૈનિકો], ભૂત [ભાડુતી] અને શ્રેણિ [થાણામાં રોકેલા માણસો-
ના [ત્રણ જાતના] અનુરક્ત સૈન્યના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરી હતી.

તે [ઉક્ત ભટ્ટારક]માંથી અવિચ્છિન્ન રાજવંશમાં પરમમાહેશ્વર ગુહસેન [આવ્યો]—

જેણે માતાપિતાની આજ્ઞાના પાલનથી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં;

જેને બાળપણથી અસિ બીજા કર સમાન હતી, અને જેનું બળ શત્રુઓના સમઢ માતંગોની
ઘટાનાં કુમ્ભ લેહીને પ્રકાશિત થયું હતું;

જેના પદનખપંક્તિનાં કિરણો તેના ભુજથી નમતા શત્રુઓના મુગટોનાં રત્નોની પ્રભા સાથે
ભળતાં;

જેણે સર્વ સ્મૃતિના માર્ગનું પરિપાલન કરીને પ્રજાનું મન અનુરંજી રાજા શબ્દનો સત્ય
અર્થ સિદ્ધ કર્યો હતો;

જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિ અને સંપદમાં, સ્મર, ઈન્દુ, ગિરીશ, સાગર,
બૃહસ્પતિ અને કુબેરથી અધિક હતો;

જે શરણાગતને અભયદાન દેવાના ગુણથી સંપન્ન હોવાથી [તેને લગતાં] પોતાનાં સર્વ
કાર્યોનાં ક્ષણ તૃણવત્ લેખતો;

જેણે પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપીને વિદ્વાનો, બન્ધુજનો અને મિત્રોનાં હૃદય રંજ્યાં છે;

જે ગમન કરતા પંથી માફક વિશ્વના અખિલ મંડળને આનન્દ આપે છે,—

તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

તેના પુત્ર [શ્રીધરસેન હતો];

જેણે જાહવીના વિસ્તૃત પ્રવાહ સમા, તેના પિતાના પદનખપંક્તિનાં કિરણોમાં સર્વ પાપ ધોઈ
નાંખ્યાં હતાં;

જેની લક્ષ્મી—દાઓ. મિત્રોનું પાલન કરતી, જેનું રૂપ—[આભિગામિક અથવા]રાજ્ય
ગુણોને તેને [ત્હેના રક્ષણને] આનન્દ સહિત અવલંબવા આકર્ષતું;

જેણે અતિ શક્તિ અને પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાથી સર્વ ધનુર્ધરોને ખાસ કરીને વિસ્મિત
કર્યો હતો;

પૂર્વેના નૃપોના જૂના ધર્મોદાયનો રક્ષક;

[પોતાની] પ્રજાને ત્રાસ દેનાર દુઃખોને હણનાર;

પોતાના અંગમાં લક્ષ્મી અને સરસ્વતીની એકતા દર્શાવનાર;

પરાજય કરેલા શત્રુઓ પાસેથી મેળવેલી સંપદનો (લક્ષ્મીનો) ઉપભોગ [કે રક્ષણ] કર-
વાની જેની શક્તિ વિખ્યાત હતી;

જેની નિર્મળ રાજ્યશ્રી પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી હતી;

૧ પાછળના ક્ષત્રપ ચોદ્દાઓની જાતિ હોવાનો સંભવ છે.

તે આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરએન હતો.

તેનો પુત્ર [શ્રી શીલાદિત્ય હતો]

અને પોતાના પિતાના પાદોનું અનુખ્યાન કરતાં જેણે સકલ જગતને આનન્દ આપતા અદ્ભુત સદ્ગુણોના સમૂહથી અખિલ નભ ભરી દીધું છે;

જેનો સ્કંધ અનેક યુદ્ધમાં વિજય મેળવનાર અસિના પ્રકાશથી ભૂષિત છે, જે [રાજ્ય] ઠાયોનો મહાન ભાર વહે છે;

જે સર્વ પર અને અપર વિદ્યાના અધ્યયનથી વિભાજ મતિવાળો હોવા છતાં સુભાષિત લવમાંથી આનન્દ મેળવવા શક્તિમાન છે;

જેના મનનું ગાંભીર્ય સર્વથી અગ્રાધ હતું, અને છતાં જેનો સદાચાર અતિ ઉમદો સ્વભાવ સ્પષ્ટ પ્રદર્શિત કરે છે;

જેણે કૃતયુગના સર્વ નૃપોના પંથ (માર્ગો)ના વિશોધનથી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો છે;

જેણે (ધર્મ) ગુણના માર્ગ અનુસરીને સર્વથી ઉજ્જવળ લક્ષ્મી અને સુખનો ઉપભોગ મેળવ્યો હતો, અને તેથી પોતાને માટે યોગ્ય ધર્મોદિત્યના અપર નામની પ્રાપ્તિ કરી હતી;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીશીલાદિત્ય હતો.

તેનો પુત્ર [અનુજ એમ જોઈએ], તેનો પાદાનુધ્યાત;

ઈન્દ્ર જેમ [તેનો અનુજ] ઉપેન્દ્ર+ તરફ આદરથી વર્તે તો તેમ આદરથી તેની તરફ વર્તતા તેના ભાઈથી અપેલી અતિવાંચિત રાજ્યશ્રી, વૃષ જેમ ધુરી વહે છે તેમ, સ્કંધ પર ધારવામાં જેનું ધૈર્ય આનન્દ અથવા ખેદથી ડગતું નહિ;—કારણ કે તેનો આત્મા આજ્ઞા પાલનમાં પરાયણ હતો;

જે કે તેનું પાદપીઠ પોતાના પ્રભાવથી શરણ થયેલા અનેક નૃપોના મુગટમણિના પ્રકાશથી છવાઈ જતું, છતાં તેનું ચિત્ત અન્યનું સ્વમાન દૂભાવે એવા મદથી મુક્ત હતું;

જેના શત્રુઓ જોકે વિખ્યાત, પ્રબળ અને ઉન્મત્ત હતા છતાં શરણ સિવાય તેના વિમુખ થવાનાં સર્વ સાધનો તેમણે ત્યજી દીધાં હતાં;

જેના શુદ્ધ ગુણના સમૂહે અખિલ જગત પ્રસન્ન કર્યું હતું, જેણે પ્રતાપથી કલિના બળના દર્શનનો પૂર્ણ નાશ કર્યો હતો;

દુષ્ટોના વિચારો રોકતા દોષો વડે અકલંકિત હોવાથી જેનું મન અતિ ઉન્નત હતું;

જેની શસ્ત્રકળા (કૌશલ્ય) અને શૌર્ય અતિ વિખ્યાત હતાં;

જેણે અનેક શત્રુનૃપોની લક્ષ્મી મેળવી પૂર્વેના પરાક્રમી અને પ્રબળ નૃપોમાં પ્રથમ સ્થાન મેળવ્યું હતું;

આ પરમમાહેશ્વર અરગ્ધ હતો.

તેનો પુત્ર, તેનો પાદાનુધ્યાત;

જેણે સર્વ વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી સમસ્ત વિદ્વાનોનાં હૃદય અતિ અનુરંજ્યાં હતાં;

જેણે, પોતાનાં બળ અને ઉદારતાથી, જે સમયે તેના શત્રુઓ સાવચેત ન હતા ત્યારે અરિ-પક્ષની મહત્વાકાંક્ષાઓ રૂપ રથની ધરી ભાંગી નાંખી હતી,

જે અનેક શાસ્ત્રો, કળા, અને લોકચરિતના ઉડા વિભાગોથી પરિચિત હતો, છતાં અતિ આનન્દકારી પ્રકૃતિનો હતો;

જે અકૃતિમ નમ્ર હોવાથી જેનો વિનય તેનું ભૂષણ બન્યો હતો;

+ આ સ્પષ્ટ રીતે બતાવે છે કે શીલાદિત્યે પોતાની માદ્રી પોતાના ભાઈની તરફેણમાં જોડી હતી અને તેને પોતાની જાંઘીમાં જ માદ્રી અર્પણ કરી હતી અને પોતાના આજ્ઞાકિત ભાઈને અધી રાજ્યલક્ષ્મી આપી હતી.

જેણે અનેક રણક્ષેત્રમાં વિજય પછી ધ્વજ હરી લઈને, પોતાના વિજ્યાત કરથી સર્વ શત્રુઓના ગર્વના ઉદયનો નાશ કર્યો હતો;

પોતાના ધનુષ વડે યોદ્ધાઓ તરીકે નાશ કરેલા મદવાળા સમસ્ત નૃપમંડળથી જેની આજ્ઞાનો સ્વીકાર થાય છે;

આ પરમમાહેશ્વર શ્રીધરસેન હતો.

તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જેના ગુણો પૂર્વેના સર્વ નૃપ કરતાં અધિક હતા, જેણે વિક્રમથી અતિ દુર્લભ દેશો પ્રાપ્ત કર્યા હતા.

પુરુષત્વનો સાક્ષાત અવતાર;

જેની પ્રજા તેની પાસે—મનુમાદક—તેમનાં હૃદય ભરતા ઉચ્ચ ગુણો તરફના અનુરાગથી આકર્ષાઈ સ્વેચ્છાથી આવતી;

સર્વ કળા અને જ્ઞાન સંપન્ન; ઇન્દુસમાનથી ઉજ્જ્વળ અને સુખદાયી છતાં જેની કળા શશિ સમાન દોષિત નથી: તે સાક્ષાત્ શશિ સમાન છે;

જેના મહાન્ યશો આકાશના મહાન્ વિસ્તારમાં સૂર્ય માદક [અજ્ઞાનનું] ધન તિમિર હણ્યું છે; પરંતુ સૂર્ય સતત પ્રકાશિત નથી જ્યારે પોતે સદા ઉદયશાલી હતો.

નય અને વ્યાકરણની બે વિદ્યાઓમાં પણ નિપુણ, [નય સંબંધી] પોતાની પ્રજામાં અર્થથી પૂર્ણ, અનેક પ્રયોજનોનું ઉદ્ભવસ્થાન અને લક્ષ્મીની પ્રાપ્તિથી પરિપૂર્ણ સર્વથી મહાન્ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરતો; [નય વિષે સંધિ] વિગ્રહ, અને સમાસ, નિશ્ચયમાં નિપુણ: [વ્યાકરણ વિષે તેજ લગાડેલું સંધિ, વિગ્રહ, અને સમાસ નિશ્ચયમાં નિપુણ]

[નય વિષે] સ્થાન અનુસાર [જનોને] આદેશ કરતો; [વ્યાકરણ વિષે: આદેશ (વ્યાકરણના ફેરફાર) ઉચિત સ્થાને કરતો] અને જેણે સજ્જનોના ગુણમાં વૃદ્ધિ કરવા સાધનોનો પ્રયોગ કર્યો છે—જે [વ્યાકરણને લગાડતાં] ગુણ અને વૃદ્ધિના પ્રયોગ જેણે કર્યા છે;

અતિવિક્રમસંપન્ન છતાં દયાથી મૃદુ હૃદયવાળો, વિદ્યાસંપન્ન છતાં મદ રહિત;

રૂપવાન છતાં શાન્ત: મૈત્રીમાં સ્થિર પણ દુષ્ટોને તણ દેનાર, પોતાના ઉદય(જન્મ)થી ત્રિભુવનને આનંદ થયો અને પ્રતાપ અને અનુરાગથી જનોને આશ્રય આપ્યો તેથી ઉદ્ભવતા બાલાદિત્ય(ઉવાનો સૂર્ય)ના અપર નામથી વિખ્યાત:

પરમમાહેશ્વર શ્રી ધ્રુવસેન;

તેનો પુત્ર, જેનું ઇન્દુ સમાન લલાટ પોતાના (પિતાના) ચરણકમળને નમતાં લૂમિ સ્પાથે ઘર્ષણથી થએલા ચિહ્નથી અંકિત હતું:

જેના કર્ણ બાળપણથી જ મૌકિતક અલંકાર સમાન યવિત્ર શ્રુતિસંપન્ન હતા;

જેના કમળ સમાન કરના અગ્ર અદ્ભુત દાનોનાં પાણીથી ભીંજાયેલા હતા.

કન્યાના મૃદુ કર સમાન, મૃદુ કર ગ્રહીને પૃથ્વીનો હર્ષ બાળવતો;

જે ધનુર્વેદ [ધનુષ્ય વિદ્યા] જેમ, સર્વ લક્ષિત વસ્તુ તરફ ધનુષ ધારવામાં નિપુણ હતો;

જેની આજ્ઞાનું પાલન સર્વ નમન કરતા સામંતમંડળથી ચૂડારત્ન જેમ થતું;

પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર, ચક્રવર્તિ શ્રી ધરસેન;

પતરૂં બીજું

[પછી શ્રી ડેરભટ્ટ આવે છે]

તેના [શ્રી ધરસેનના] પિતામહના ભાઈ, સારંગપાણિ (વિષ્ણુ) સમાન શિલાદિત્યનો પુત્ર, જેણે શિલાદિત્યને ભક્તિથી નિજ ગાત્રો નમાવી પ્રણામ કર્યા હતા;
જેનું શિર તેના પિતાના પદના રત્ન સમાન નખની, અર્થાત રમ્ય મન્દાકિની (ગંગા) સમાન, મહાન તેજથી પ્રકાશિત રહેતું હતું;

જે દાક્ષિણ્ય પ્રસારવા (વેરવા) માં અગત્ય સમાન રાજર્ષિ હતા;

જેના અતિ ઉજ્જવળ ચરો ક્ષિતિજ [નલની આઠ દિશાઓ] મંડિત કરી અને નભમાં રજનીકાન્ત (ધનુ) ની આબુખાબુ પૂર્ણ અશેષ કળા રચી હતી;

સદા અને વિદ્યા પર્વતો જેનાં શિખર ધન વાદળથી આવૃત હોવાથી રતનાથ સમાન દેખાતા એ પયોધરવાળી પૃથ્વીનો જે પતિ હતો;

ડેરભટ્ટ [આવેા હતો]:

તેનો પુત્ર [ધ્રુવસેન હતો]; જેણે મિત્ર નૃપોના મંડળને રક્ષણ આપ્યું હતું;

જેઓ પોતાનાં શુદ્ધ યશનાં વસ્ત્રધારી, અને [યુવતી સ્વયંવરમાં કુસુમમાળા અર્પે તેમ] પોતાની રાજ્યશ્રી તેને અર્પતા;

જે અસલ શૌર્યસંપન્ન હતો, અને જે (શૌર્ય) તેણે પ્રબળ શત્રુમંડળને નમાવી અસિ માફક ધારણ કર્યું;

જેણે શત્રુના મંડળની પ્રાપ્તિ શરદ્માં પ્રબળ ધનુષ અને શરના પ્રયોગના બળથી કરી હતી; અને જેણે મંડળોમાંથી યોગ્ય કર લીધા છે.

જેના કર્ણ જ્ઞાનમય શ્રુતિના શ્રવણથી ભૂષિત થએલા હતા છતાં રત્નોથી અધિક અલંકારિત થયા હતા;

જેના કરના અગ્ર, સતત દાન સાથેનાં જળના સિંચનથી વૃદ્ધિ પામેલી કુમળી લીલ સમાન ભાસતાં જળહળતાં નીલમથી મંડિત ઠંકણ ધારતાં હતાં;

જે તેણે ધારણ કરેલાં રત્નોનાં ઠંકણવાળા સાગરની અવધિ રચતા કરો વડે પૃથ્વીને આલિંગન કરતો;

પરમમાહેશ્વર—આ શ્રી ધ્રુવસેન હતો.

તેનો જ્યેષ્ઠ બન્ધુ [ખરગ્રહ હતો.]

જેનું અંગ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના દોષમાંથી મુક્ત થવાના એક જ આશયવાળા, લક્ષ્મીના આલિંગનના સ્પષ્ટ ચિહ્નોથી અંકિત હતું;

જેણે મહાન વિક્રમના પ્રભાવ વડે સર્વ નૃપો આકર્ષ્યા હતા: જેણે અનુરાગથી અન્ય નૃપોને આનન્દથી આકર્ષ્યા હતા;

જેણે પરાક્રમથી સર્વ શત્રુકુળને ભરમ કર્યો છે.

+ ડેરભટ્ટને આ પ્રમાણે વચમાં લાવવાનો હેતુ નીચે પ્રમાણે હોઈ શકે: મુખ્ય વંશ ધરસેનથી અટકે છે. અને શિલાદિત્ય—ખરગ્રહનો ભાઈ અને ડેરભટ્ટનો પિતા રાજ્યોનો સીવો વંશજ હતો નહીં; પરંતુ તેનો પુત્ર ડેરભટ્ટ પ્રતિષ્ઠિત અધિકારી હોય એમ જણાય છે, જેણે વિન્ધ્ય અને સહ્યાદ્રિ પર્વતો: તરફ ચઢાઈઓ કદાચ કરી હતી. પણ તેનો પુત્ર ધ્રુવસેન પાછો વલ્લભી ગાદી પર આવે છે. આ ધ્રુવસેન પછીનાં બધાં દાનપત્રો ખેટકથી જાહેર થયાં છે, જ્યારે તે પહેલાનાં દાનપત્રો વલ્લભીથી લખાયાં છે. આ ખેટક લખું કરીને હાલતું ખેડા હોવાનો સંભવ છે; અને વલ્લભી રાજ્યમાં સમાવેશ કરતું હશે એમ જણાય છે. આ ધરસેન પછી એમ દેખાય છે કે વલ્લભી રાજ્યો વલ્લભીને બદલે ખેટકમાં નિવાસ કરી રહેલા હતા.

જેણે [વિષ્ણુથી ઉલટી રીતે] નિજ લક્ષ્મી મિત્રમંડળને આપી છે;
 જે વ્યાધિ અથવા આપદ [મુક્ત] હતો;
 જેણે સાચાં શાસ્ત્રનો સંગ કદિ તજ્યો ન હતો;
 જે બાળકીડા કરતો નહિ; જે દ્વિજને તિરસ્કારતો નહીં;
 જેણે નિજ વિક્રમથી જ પૃથ્વી શરણુ કરી હતી;
 જે મૂર્ખજનોમાં નિદ્રા કરતો નહીં કે તેમનો સંગ કરતો નહીં;
 જેણે સાક્ષાત્ ધર્મ સમાન અદ્ભુત સર્વોત્તમ જન હોઈ વર્ણશ્રમના આચારની સારી
 વ્યવસ્થા કરી હતી;
 તેનાથી મુક્ત બની અને પૂર્વેના તૃષ્ણાના દોષવાળા ભૂષોએ કલંકિત કરેલાં (હરી લીધેલાં)
 દેવો અને દ્વિજોનાં દાનને પણ સરળ પ્રકૃતિથી અનુમતિ આપતો તેથી અતિપ્રસન્ન થયેલા ત્રિભુ-
 વનથી સ્તુતિ થયેલા અને ઉન્નત બનેલા વિમળ ગુણના દેવજથી જેનું કુળ યશસ્વી બન્યું હતું;
 જે દેવો, દ્વિજો અને ગુરૂને યોગ્ય આદર આપીને નિત્ય નવાં દાન આપતો છતાં અસંતુષ્ટ હતો;
 અને જેનાં વિખ્યાત પરાક્રમની પરંપરાનાં કાર્યોએ સ્વર્ગની સર્વ દિશા ભરી હતી;
 આ પરમ માહેશ્વર જેનું અપર સ્પષ્ટ અને યથાર્થ નામ ધર્માદિત્ય હતું તે ખરબદ હતો;
 તેના જ્યેષ્ઠ બન્ધુ શીલાદિત્ય [નો], જેણે કુસુદગણનું [સૌન્દર્ય વિકસાવતા ઇન્દુના પ્રકાશ સમાન
 યશ વડે અખિલ ભૂમિને આનંદ કર્યો;
 જે, ખાંડેલા અગર લેપના પિણ્ડ સમાન શ્યામ વિંધ્ય પર્વતના પયોધર વાળી ભૂમિનો
 પતિ હતો;
 અને જેનું નામ શ્રી શીલાદિત્ય હતું, જેનો પુત્ર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ જે નર ઇન્દુ માફક
 પ્રતિદિન કળાચક્રમાં વૃદ્ધિ કરતો હતો;
 જે યુવાન સિંહ ગિરિનું વન શોભાવે છે તેમ રાજ્યશ્રી મંડિત કરતો હતો;
 જે કાર્તિકેય દેવ માફક મુગટ ધારતો અને જે પ્રચંડ શક્તિપ્રભાવસંપન્ન હતો;
 જે શરદ્ ઋતુ સમાન યશથી પૂર્ણ હતો અને જેની લક્ષ્મી શરદ્ના કુસુદ જેમ પૂર્ણ વિક-
 સેલી હતી;
 જે નિજ શત્રુઓના ધન સમાન (મહાન) ગજોનો સંહાર કરતો;
 જે ઉપાના સૂર્ય માફક યુદ્ધમાં સામે આવેલા શત્રુઓનાં આયુષ્ય હણતો;
 જે, પરમ માહેશ્વર, પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર હતો અને પરમભટ્ટારક,
 મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી [આવનો] પાદાનુધ્યાત હતો.
 તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હતો];
 જેણે, કલિના ઉછળતા સાગરના તરંગોના ભાર નીચે ડૂબતી મહાન્ ભૂમિના ઉદ્ધારમાં પ્રતાપ
 વડે પોતાનું અદ્ભુત ઉત્તમ સ્વરૂપ બતાવ્યું;
 જે આવી રીતે સર્વ જનોના મનોરથ પૂર્ણ કરનાર બીજા ચિન્તામણિ સમાન હતો;
 જે દાન કરવાના સમયે, ચાર સાગરથી આવૃત ભૂમિને તૃણવત લેખતો અને અન્ય
 પૃથ્વીના નિર્માણના પ્રયત્નથી, અપર સર્જનહાર સમાન પોતાનું નામ કર્યું હતું;
 જેણે, શત્રુના ગજોનાં કુમ્ભ કેાપથી ખેંચેલી અસિના પ્રહારથી ભેદીને ઉજ્જવળ યશના
 અગ્નિની દિવાલથી આવૃત પૃથ્વીમાં પોતાને માટે સ્થાન કર્યું;

જેનો રાજછત્ર, તેના પ્રબળ કરથી ધારણ થએલી અખિલ જગત પર છવાએલી, અને મન્દર પર્વતના મંથનથી પયોદધિમાં ઉદ્ભવતા પ્રીણના પિણ સમાન સુંદર યશની છતથી ઢંકાયેલો હતો;

આવો પરમ માહેશ્વર, પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી બરપનો પાદાનુધ્યાત, પરમભદ્રારક મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય હોતો.

તેનો પુત્ર [શીલાદિત્ય હોતો]; જેનાં ચરણ કમળ તેના વિક્રમ અને અનુરાગ વડે નમન કરતા આશ્રયી નૃપોનાં મુગટનાં રત્નોમાંથી નીકળતાં કિરણોથી ભૂષિત હતા;

(આ) પરમમાહેશ્વર, પરમભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી બરપનો પાદાનુધ્યાત પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ સર્વેને શાસન કરે છે:—

તમને સર્વેને અને પ્રત્યેકને જાહેર થાયો કે—મારાં માતાપિતા અને મારા પુણ્ય યશની વૃદ્ધિ માટે અને આ લોક અને પરલોકમાં કૃણ પ્રાપ્તિ માટે શ્રી વર્ધમાનભૂકિત ત્યજી લિપ્તિ-અણ્ડમાં વાસ કરનાર, ભદ્ર દામોદર ભૂતિના પુત્ર, આર વેદ જાણનાર, ગાર્ગ્ય ગોત્રના, બહુવૃચ શાખાના, ભદ્ર વાસુદેવ ભૂતિને, ખલિ, ચંદ્ર, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર, કૃતુ, આદિના અનુમાન માટે, સુરાષ્ટ્ર મંડળમાં દિવ્યપુત્ર સમીપમાં અન્તરપદ્ધિલકા ગામ, ઉદ્રંગ સહિત, સર્વ ઉપરિઠર આદિ સહિત, વેઠ સહિત, ભૂતવાત પ્રત્યય સહિત, ધાન્ય અને હિરણ્યની ઉપજ સહિત, દશઅપરાધના નિર્ણયના હક્ક સહિત, સર્વ રાજપુરોષોના હસ્તપ્રદોષણમુક્ત, પૂર્વેનાં દેવો અને દિવ્યોનાં દાન વર્જ કરી ભૂમિ-ચિદ્રના ન્યાયથી, ચંદ્ર, સૂર્ય સાગર, પૃથ્વી, સરિતાઓ અને પર્વતોના અસ્તિત્વ કાળ સુધી, પુત્ર, પૌત્ર, અને વંશજોના ઉપલોગ માટે પાણીના અર્ધથી દાનને અનુમતિ આપી, ધર્મદાન તરીકે, મેં આપ્યું છે.

આથી ધર્મદાય સ્થિતિ અનુસાર જ્યારે તે તેનો ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, ખેતી કરાવે, અને અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈએ તેને પ્રતિબંધ કરવો નહીં. અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અસ્થિર છે, જીવિત ચંચળ છે અને ભૂમિદાનનું કૃણ [સર્વ નૃપોને] સામાન્ય છે એમ જાણીને આ અમારા દાનને અનુમતિ આપવી અને તેનું પાલન કરવું જોઈએ. કહ્યું છે કે:—સગરથી માંડીને બહુ નૃપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે: જે સમયે જે ભૂમિપતિ તેને તે સમયનું કૃણ છે.

દારિદ્ર્યભયથી ભૂપોથી (ધર્મ) સ્થાન બનાવેલી લક્ષ્મી, જે નિર્માલ્ય [દેવને અર્પેલાં કુસુમ] સમાન છે અને ઉલટી કરેલા અન્ન સમાન છે તે કયો સુજન પુનઃ હરી લેશે ?

ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે. તે જન્મ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં [૬૦ હજાર] વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે.

આ [દાન]નો હતક શીલાદિત્ય છે. આ શ્રી યુદ્ધભટ્ટના પુત્ર સેનાપતિ શ્રી ગિદ્ધકથી લખાણ છે. સં. ૪૦૩ માઘ વદ ૧૨. મારા સ્વહસ્ત.

શીલાદિત્ય પ માનાં ગોંડળનાં તામ્રપત્રો*

સં ૪૦૩ વૈ. સુ. ૧૩

કાઠિયાવાડમાં આસિસ્ટન્ટ પોલીટીકલ એજન્ટ કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ જેના તાબામાં ગોંડલ સ્ટેટ હતું તેના તરફથી આ પતરાં મળેલાં હતાં. તે શીલાદિત્ય પ માનાં છે અને અત્યાર સુધી મળેલાં પતરાંઓમાં સૌથી છેલ્લામાં છેલ્લાં છે. રાજ્યો અનુક્રમે વર્ણવ્યા છે તે ૪૦૩ માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં આપેલા મુજબ જ છે.

ઉપર બતાવ્યા નંબર અનુસાર નામો આ દાનપત્રમાં આપેલ છે. (૫) ખરચહ તે શીલાદિત્ય ધર્માદિત્યનો દીકરો કહેલો છે, પણ બીજાં પતરાંઓમાં તેને અનુજ એટલે નાનો ભાઈ વર્ણવ્યો છે (૮) ધરસેન પછી (૪) શીલાદિત્યના વંશજના વર્ણનપ્રસંગે (૪) શીલાદિત્યને (૮) ધરસેનના પિતામહના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે અને (૫) ખરચહ ને પણ (૪) શીલાદિત્યના ભાઈ તરીકે વર્ણવ્યો છે, તેથી “ અનુજ ” નાનો ભાઈ એ સાચો પાઠ છે.

(૬) ધરસેનને આમાં ધ્રુવસેન લખ્યો છે, પણ ૪૦૩ ના માધ. વ. ૧૨ ના દાનપત્રમાં તેને ધરસેન કહ્યો છે, જે પાઠ સાચો છે, એમ બીજાં દાનપત્રોથી સિદ્ધ થાય છે.

(૯) કેરભટ્ટને બીજાં દાનપત્રોમાં અક્રજનમા તરીકે વર્ણવ્યો છે, પણ આમાં અગ્રજનમા કહ્યો, પણ તે ભૂલ લાગે છે.

(૧૨) શીલાદિત્યથી (૧૫) સુધીના બધા રાજ્યોને માત્ર શીલાદિત્ય દેવ કહ્યા છે, પણ તેઓને જૂઠા પાડવાનું કાંઈ સાધન નથી. હવે પછીનાં બીજાં પતરાંઓમાંથી કહાવ્ય તે સાધન મળે, એવો સંભવ છે.

(૧૫) શીલાદિત્ય (૫ મો) દાન આપનાર રાજા છે. સંવત્ ૪૦૩ વૈશાખ સુદિ ૧૩ આપેલ છે. દાન દામોદર ભૂતિના પુત્ર વાસુદેવ ભૂતિ ચાતુર્વેદીને આપેલું છે. તે ઋગ્વેદી ગાર્ગ્ય ગોત્રનો હતો અને વર્ધમાન ભુક્તિમાંથી નીકળી આવીને લિપ્તિગંડગાં રહેતો હતો. કાણ્દજ ગામ દાનમાં આપેલું છે અને તે સુરાષ્ટ્રમાં ઉચ્ચાસિધની પાસે આવેલું છે.

કેપ્ટન ફ્રીલીપ્સ લખે છે કે આ પતરાં ઢાંકમાંથી મળેલાં હતાં. તે ઢાંક કાઠિયાવાડમાં છે અને ગોંડળ રાજના તાબામાં છે. આની આસપાસ ધાર્વીન ગામડાંઓ છે, જેમાં શોધખોળ કરવા જેવું છે.

અક્ષરાન્તર

પહેલું પત્રું

- ૧ ૐ સ્વસ્તિ જયસ્કન્ધાવારાત્ શ્રીચેતકવાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્ર[૧]નાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસમ્પન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપાત્પ્રતા
- ૨ પોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૃતશ્રેણિબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ પરમ-
માહેશ્વરઃ શ્રીમદ્દાર્કાદવ્યવચ્છિન્નરાજવૃક્ષાન્માતા-
- ૩ પિતૃચરણારવિન્દ્રપ્રણતિપ્રવિધૌતાશોષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વજ્ઞદ્વિતીયવાહુરેવ સમ-
દપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિકષઃ તત્પ્રભાવપ્રણ
- ૪ તારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંઙ્ઘૈતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિ-
પાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરાજશબ્દો રૂપકાન્તિસ્થૈર્યગામ્ભી-
- ૫ ર્ય્બુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિત્રિદશગુરુધનેશાનાતિશયાનઃ શરણાગતામ-
યપ્રદાનપરતયાતૃણવદપાસ્તાશોષસ્વકાર્યફલઃ પૌર્થનાધિકા
- ૬ ર્થપ્રદાનાનન્દિતૈઃ વિદ્વત્સુહૃત્પ્ર[૧]યિહૃદયઃ પાદચારીવસકલભુવનમણ્ડલાભોગ-
પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્તત્પાદનચમયૂક્સન્તા-
- ૭ નવિસૃતજાન્હવીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશોષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસહસ્રોપજીવ્યમ[૧]નસ-
મ્પદ્મપલોભાદિવાશ્રિતૈસરમસમાભિગામિકૈર્મુણૈઃ સહજશક્તિશિક્ષાવિશે-
- ૮ ષઃ વિસ્માપિતાચિલધનુર્ધરઃ પ્રથમનરપતિસમતિસ્સૃષ્ટૈર્નામનુપાલયિતાધર્મદાયાનામ-
પાકર્ત્તા પ્રજોપઘાતકારિણામુપપ્લવાનાં દર્શયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવા
- ૯ સસ્ય[સં]હતારાતિપક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમોવિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ
પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્યાનૈનુજઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનન્દ-
- ૧૦ નાત્યદ્રુતગુણસમુદાયસ્થગિતસમગ્રદિઙ્મણ્ડલઃ સમરશ[ત]વિજયશોભાસનાથમ-
ણ્ડલાગ્રધુતિભાસુરાંસપીઠોઽવ્યૂઢગુરુમનોરથમહામારઃ સર્વવિદ્યાપ
- ૧૧ રાપરૈઃ વિભાગાદિર્ગમેઃ વિમલમતિરપિ સર્વત[:]સુભાષિતલ્લભેનાપિ સુલોપપાદ-
નીયૈઃ પરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાધર્મોર્મીર્યઃ હૃદયોપિસુચરિતાતિશયૈઃ
- ૧૨ સુવ્યક્તપરમકલ્યાણસ્વભાવોનિચિલકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોધિર્ગતોદગ્રકી-
ર્તિર્ધર્માનુપરોષોઽજ્વલતરીકૃતાર્થસુખસંપદુપસેવાનિરૂઢધર્માદિત્ય
- ૧૩ દ્વિતીર્યનામાપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશિલાદિત્યસ્તસ્યસુતસ્તત્પાદાનુધ્યાતઃ સ્વયમુપેન્દ્ર-
ગુરુણેવગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણીયામપિરાજલક્ષ્મી સ્કન્ધાસ
- ૧૪ ક્તાં પરમભ[દ્ર]હવ ધુર્યસ્તદાજ્ઞા[સં]પાદનૈકરસ[ત]યેવોદ્વહનચ્છેદસુચરિતિ-
શ્યામનાયાસિતસત્ત્વસમ્પત્તિઃ પ્રભાવસમ્પદ્વશીકૃતનૃપતિશતશિરોરત્નછાયોપગૂઢપા-

૧ ૨ ૨ વૈશા ૩ સંદ ૪ રજા ૫ પ્રા ૬ ત ૭ તઃ ૮ યૈઃ ૯ ષ ૧૦ ના ૧૧ ના ૧૨ તસ્યસુતઃ મૂલ લખાણુ સ્પષ્ટ રીતે
બૂલ જ છે ૧૩૨ ૧૪ મં ૧૫ ય ૧૬ ગામ્ભી ૧૭ ય ૧૮ ધિગતોધિગતો પુનરુક્તિ લખનારની બૂલને આગે છે. ૧૯ સ્યાનુજ
(A) આ લાગમાં 'ઝાડલ' 'એ' થી બૃહ્ પડે છે. (B) આદિ લખાણુ ગોડલ 'એ' થી બૃહ્ પડે છે.
(C) આદિ 'એ' પત્રમાં અને આમાં ફેર છે.

- ૧૫ દર્પીઠોપિપરાવજ્ઞામિમાનરસ[૧]નાલિજ્જિતમનોવૃત્તિઃ પ્રણિતમેકાં પરિત્યજ્ય પ્રસ્થા-
તપૌરુષાભિમાનૈરપ્યરાતિમિરનાસાદિતપ્રતિકૃયોપાયઃ કૃતનિચિલભુવના
- ૧૬ મોદવિમલગુણસંહતિઃ પ્રસભવિઘટિતસકલકલિવિલસિતગતિર્નાચજનાધિરોહિમિર-
શેષૈર્દૈર્ધૈરનામૃષ્ટાત્યુજ્જતહૃદયઃ પ્રસ્થાતપૌરુષાસ્ત્રકૌશલા-
- ૧૭ તિશયઃ ગુણતિશ્રવિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયદ્વાહપ્રાકાશિતપ્રવીરપુરુષઃ પ્રથમનરપ-
તિઃ^૧ પ્રથમસંકલ્યાધિગમઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહઃ તસ્ય
- ૧૮ સુતસ્તત્પ્રાદાનુધ્યાતઃ સર્વવિદ્યાધિગમઃ વિહિતનિચિલવિદ્વજ્જનમનઃ પરિતોષાતિ-
શયઃ સત્ત્વસમ્પદાત્યાગૌદાર્યેણ ચ વિગતાનુસન્ધાનસમાહિતારાતિ-
- ૧૯ પક્ષઃ મનોરથરથાક્ષમઙ્ગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગૃહૈરઃ વિભાગોપિ
પરમમદ્રપ્રકૃતિરકૃત્રિમપ્રશ્રયોપિવિનયશોભાવિ-
- ૨૦ ભૂષણઃ સમરશતજયપતાકાહરણપ્રત્યલોદગ્રબાહુદણ્ડવિધ્વન્સિતપ્રતિપક્ષદર્પોદયઃ
સ્વધનુઃપ્રભાવપરિભૂતાસ્ત્રકૌશલાભિમાન-
- ૨૧ સકલનૃપતિમણ્ડલાભિનન્દિતશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યનુજસ્તત્પ્રા-
દાનુધ્યાતઃ સર્વવિદ્યાધિગમ[૧]તિશયિતસકલપૂર્વનર્પતિ-
- ૨૨ રતિદુસ્સાધનાનામપિ સાધયિતા વિષયાણાં મૂર્તિમાનિવ પુરુષકૌરઃ પરિવૃદ્ધગુણા-
નુરાગનિર્ભરઃ^૨ ચિત્તવૃત્તિભિર્મનુરિવ સ્વયમભ્યુપ-
- ૨૩ પત્નઃ પ્રકૃતિમિરધિગતકલાકલાપઃ કાન્તિમાન્નિર્વૃત્તિઃ^૩ હેતુરકલઙ્કઃ કુમુદના-
થઃ પ્રાજ્યપ્રતાપસ્થગિતદિગન્તરાલપ્રધ્વંસિતધ્વાન્તરાશિઃ સત્તોદિત[:] સવિતા-
- ૨૪ પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્થવન્તમતિબહુતિથપ્રયોજનાનુબન્ધમાગમપરિપૂર્ણ વિદ-
ધાન[:] સંધિવિગ્રહસમાસનિશ્ચયનિપુણઃ સ્થાનાનુરૂપમા-
- ૨૫ દેશં દદદ્ગુણવૃદ્ધિઃ^૪ વિધાનજનિતસંસ્કાર[:] સાધૂનાંરાજ્યશાલાતુરીયતન્ત્રયો
રુમયોરપિનિષ્ણાત[:] પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ
- ૨૬ શ્રુતવાનપ્યગર્વિતઃ કાન્તોપિપ્રશમી સિરૈસૌહાર્દોપિનિરસિતાદોષવતામુદયસમુપ-
જનિતજનાનુરાગપરિવિહિતૈર્ભુવ-
- ૨૭ નસમર્થિતપ્રથિતબાલાદિત્યદ્વિતીયનામૌઃપરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યસુતસ્તત્પ્રા-
દકમલપ્રણામધરણિકષણજનિ-
- ૨૮ તૈકિણલાઙ્છનલલાટચન્દ્રશકલઃ શિશુભાવ એવ શ્રવણનિહિતમૌક્તિકાલક્ષ્મીરૈઃ વિશ્ર-
મામલશ્રુતિવિશેષઃ પ્રદાનસલિલક્ષા-
- ૨૯ લિતાગ્રહસ્તારવિન્દ[:] કન્યાયાં એવ મૃદુકરગ્રહણાદ્રમન્દીકૃતાનન્દૈઃ કાર્મુકે
ક્ષુર્વેદ એવ સમ્ભાવિતાશેષલક્ષ્યકલાપઃ
- ૩૦ પ્રણતસમસ્તસામન્તમન્ડલોત્તમાર્ગૈઃ ધૃતચૂડારત્નાયમાનશાસનઃ પરમમાહેશ્વરઃ પર-
[મ]મટ્ટારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરચક્રવર્તિશ્રીધરસેનઃ

૧ કિ ૨ મ ૩ ષ ૪ તિ ૫ મ ૬ રાતિપક્ષ ૭ ર ૮ ધ્વંસિ ૯ શ્રીધરસેન ૧૦ ષ ૧૧ ર ૧૨ તિ
૧૩ દ્વિ ૧૪ સ્થિ ૧૫ વૃદ્ધિ ૧૬ મા ૧૭ ર ૧૮ દવિધિર્વસુંધરાયાઃ ૧૯ જ ૨૦ તી
(D) આંદિ 'એ' કરતાં જુદું છે.
(E)
(F) અને G) આંદિ 'અ'થી 'એ' પતરાના કરતાં જુદું છે.

બીજું પત્રું

- ૧ તત્પિતામહાત્મશ્રીશીલાદિત્યસ્યશાર્ફપાણેરિવૌગ્રજન્મનો ભાક્તિવન્ધુરાવયવક-
સ્પિતપ્રણેતરતિથિવલયાદૂરંતત્પાદારવિન્દપ્રવૃત્તયા ચરણ-
- ૨ નસ્તમણિરુચામન્દાકિન્ચેવ નિત્યમમલિતોત્તમાજ્ઞદેશસ્યાગસ્ત્યસ્યેવ રાજર્ષદ્વાક્ષિપ્ય-
માતન્વાનસ્ય પ્રબલધવલિભ્રા યશશાં વલયેન મણિહ-
- ૩ તકકુમા નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાશેષ [૧] સ્વપ્નપરિવેષમળસ્ય પયોદશ્યા-
મશિખરચૂચુકરુચિ [૨] સહ્યવિન્ધ્યસ્તનયુગાયાઃક્ષિતે:
- ૪ પત્યુ: શ્રીઢેરમટસ્યાજ્ઞજઃ ક્ષિતિપસંહૈતેરનુરાગિણ્યાઃ શુચિયશૌશુકમૃતઃ સ્વયંવર-
માલામિવ રાજ્યશ્રિયમર્પયન્ત્યાઃ કૃતપરિગ્રહઃ શૈર્યમપ્રતિહતઃપારમાન-
- ૫ મિતપ્રચંડરિપુમળ્ડલમળ્ડલામિવાવલમ્બમાનઃ શરદિપ્રસભમાકુદ્દશિલીમુખબાળા-
સનાપાદિતપલૌધનાં પરભુવાંવિધિવદાચરિતકરગ્રહણઃ પૂર્વમેવ વિવિધવ-
- ૬ ણોજ્જ્વલેન શ્રુતાતિશયેનોદ્ધાસિતશ્રવણયુગલ પુનઃપુનરુક્તેનેવ રત્નાલક્ષ્મીનાલક્ષ્મી-
શ્રોત્રઃ પરિસ્ફુરતકટ [૬] વિકટકીટપક્ષરત્નવલયજલધિવેલાતટાયમાનભુજપરિષ્વ-
- ૭ ક્તવિશ્વંભરઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યાગ્રજોપર [૮] હીપતિસ્પર્શદોષનાશન-
ધિયેવલક્ષ્મ્યા સ્વયમતિસ્પષ્ટચેષ્ટમાશ્લિષ્ટાજ્ઞયદ્ધિરતિરુચિરતરચરિતગરિમ-
- ૮ પરિકલિતસર્કલનરપતિ [૯] પ્રસર્પતપટીય [૧૦] પ્રતાપપ્રોષિતાશેષશત્રુધૈશઃ પ્રણયિ-
પક્ષમુક્ષિતલૈક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોક્ષિતસુદર્શનચક્રઃ પરિહૃતવાલકીડોનાધઃકૃત
- ૯ દ્વિજાતિરેકવિક્રમૌપસાધિતધરિત્રીતલોનાજ્ઞીકૃતજલશયોર્પૂર્વપુરુષોત્તમસ્સાક્ષાદ્ધર્મ-
હવ સમ્યગ્વ્યવસ્થાપિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વેરણ્યૂર્વપતિભિઃ તૃણાલવલુ-
- ૧૦ ળ્લૈર્યાન્યપદ્ધતાનિ દેવબ્રહ્મદેયાનિ તેષામપ્યતિસરલમનઃ પ્રસરમુત્સક્કલનાનુમોદનાભ્યાં
પરિમુદિતતૃંભુવનાભિનન્દિતોત્કૃષ્ટધવલધર્મધ્વજઃપ્રકાશિતનિજ-
- ૧૧ વંશેદેવદ્વિજગુરુ પ્રૈતિપૂજ્ય યથાર્હમનવરતપ્રવાર્તિતમહોદ્રક્ષાદિદાનવ્યવસા [૧૨] નુપ-
જાતસન્તોષોપાત્તોદારકીર્તિપક્ષિપરમ્પરાદન્તુરિતિનિશ્ચિલદિક્ચક્રવાલઃ
- ૧૨ સ્પષ્ટમેવયથાર્થ ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીશ્રવગ્રહસ્તસ્યાગ્રજન્મનઃ
કુમુદષણ્ડશ્રીવિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિતસકલદિહ્મળ્ડલઃ
- ૧૩ સ્વપ્નિતાગુરુવિલેપનપિણ્ડશ્યામલવિન્ધ્યશૈલવિપુલપયોધરાયાઃક્ષિતેઃ પત્યુઃ શ્રીશીલા-
દિત્યસ્યસૂનુર્નવપ્રાલેયકિરણૈવ પ્રતિદિનસંવર્દ્ધમાનકલાચક્રવાલઃ કે-
- ૧૪ સરીન્દ્રશિશુરિવ રાજલક્ષ્મીમચલવનસ્થલીમિવાલકુર્વાણઃ શિશ્વપ્નિકેતનૈવ ચૂડા-
મળ્ડળઃ પ્રચંડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરદાગમૈવ પ્રતાપવાનુલ્લસત્પદ્મઃ સંયુગેવિ-
- ૧૫ દલયન્નમ્મોધરાંનિવ પરગજાનુદયતપનચાલાતપૈવ સદ્ગમેષુ મુષ્ણંનમિમુશ્વાના-
માયૂષિ દ્વિષતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરઃ

૧ વાજ ૨ સાં ૩ શૌર્ય ૪ લં ૫ પ્રસા ૬ વંશઃ ૭ સમુત્કિ ૮ મ. ૯ ઉર્વી ૧૦ ત્રિ ૧૧ ચિહ્ન ૧૨ રૂપ ૧૩ લસ્ય
૧૪ ણ્ણ ૧૫ ર

(૪) ' એ ' પત્રમાં અને આમાં અંદાજિત તફાવત છે.

- १६ श्रीवावपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः
[तस्य सुतः] क्षुभितकल्लिजलधिकल्लोलाभिभूतिमज्जन्महामहीमण्डलोद्धारधैर्यप्रक-
टितपुरुषोत्त-
- १७ मतया निखिलजनमनोरथपरिपूर्णपरोपरइव चिन्तामणिश्चतुस्सागरावरुद्धसीमा-
परिकराञ्चप्रसादनसमये तृणमिव लघीयसी भुवमभिमन्यमानो परपृ-
- १८ ध्वनिनिर्माणव्यवसायासादितपारमैश्वर्य[:] कोपाकृष्टनिर्क्षिणपातविदलिताराति-
करिकुम्भस्थलोलसत्प्रसृतमहाप्रतापनलप्राकारपरिगतजगन्मण्डलःलब्धस्थिति-
- १९ विकटनिजदोर्दण्डावलम्बिना सकलभुवनभोगभाजा मन्यानोस्फालनविधूतदुग्ध-
सिन्धुफेनपिण्डपाण्डुरयशोवितानेन पिहितातपत्र[:] परममाहेश्वरः परमभट्टारक
- २० महाराजाधिराजपरमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराजपरमे-
श्वरः श्रीशीलादित्यदेवः तत्पुत्रः प्रतापानुरागप्रणतसमस्तसामन्तचू-
- २१ डामणिमयूखखचितरञ्जितपादारविन्दः परममाहेश्वरः परमभट्टारकमहाराजाधिराजप-
रमेश्वरश्रीवप्पपादानुध्यातः परमभट्टारकमहाराजाधिराज
- २२ परमेश्वरः श्रीशीलादित्यदेवः सर्वानेवसमाज्ञापयत्यस्तु वः संविदितं यथा मया
मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये ऐहिकामुष्मिकफलावा-
- २३ त्यर्थ श्रीवर्द्धमानभुक्तिविनिर्गतलिप्तिखण्डवास्तव्यतचातुर्विद्यसामान्यगार्ग्यसगो-
त्रबह्वृचसब्रह्मचारिमद्वदामोदरभूतिपुत्रमद्ववासु-
- २४ देवभूतिनाय बलिचरुवैश्वदेवाग्निहोत्रक्रतुक्रियाद्युत्सर्पणार्थं सुराष्ट्रेषु उआसिङ्गसमी-
पेकाण्डज्जग्रामस्सोद्वज्जस्सोपरिकरस्सोत्पद्य-
- २५ मानविष्टिकस्सभूतपातप्रत्याय[:] सधान्यहिरण्यदेय [१ :] सदशापराध[:]
सर्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीय[:] पूर्वप्रत्तदेवब्रह्मदायरहितो
- २६ भूमिच्छिद्रन्यायेनाचन्द्रार्कार्णवक्षितिसरित्पर्वतसमकालिर्नः पुत्रपौत्रान्वयभोग्यउ-
दकातिसर्गेणधर्मदायोनिस्तृष्टः यतोस्योचितया धर्मदाय
- २७ स्थित्या भुञ्जतः कृषतः कर्षापयतः [] प्रदिशतो वा न कैश्चिद्व्यासेधे वर्तितव्यं
आगामिभद्रनृपतिभिरप्यस्मद्वंशजैरन्यैर्वानित्यान्यैश्वर्याण्यस्थिरञ्च
- २८ मानुष्यं सामान्यञ्चभूमिदानफलमवगच्छद्भिः रयमस्मदौयोनुमन्तव्य(:) परिपाल-
यितव्यश्चेत्युक्तं [च] बहुभिर्वसुधाभुक्त्ताराजभिसगरादिभिः [॥]
- २९ यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलमर् [१] यानीह दारिद्र्यभयान्नरेन्द्रैः
धनानि धर्मायतनीकृतानि [॥] निर्माल्यवान्तप्रतिमानि तानि को नाम सा-
- ३० धुः पुनराददीत [॥ २ ॥] षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गे तिष्ठति भूमिदः[॥]
आच्छेत्ता चानुमन्ता च तान्येव नरके वसेदिति
- ३१ दूतकोत्र राजपुत्र श्रीशीलादित्यः लिखितमिदं श्रीबुद्धभटपुत्रबलाधिकृतश्रीमि-
ल्लुकेनेति संव ४०३ वैशाखशुद्ध १३ स्वहस्तो मम

શીલાદિત્ય ૬ કાનાં તામ્રપત્રો

સંવત્ ૪૪૧ કાર્તિક સુદ ૫

શીલાદિત્ય ૬ કાનાં આ દાન ૧૧"×૧૭" ના માપનાં મોટામાં મોટાં બે પતરાંઓ ઉપર લખેલું છે. ડાબી બાજુની કડી ખોવાઈ ગઈ છે. મુદ્રા લગાડેલી જમણી બાજુની કડી તેને સ્થાનેજ છે. આ મુદ્રા વલણીનાં પતરાંઓ માટે પણ બહુ વજનદાર છે. તેના ઉપર હંમેશનું ચિહ્ન તથા લેખ છે.

લિપિ સામાન્ય રીતે વડોદરા અને કાવીનાં રાષ્ટ્રકૂટનાં પતરાંઓને મળતી છે.

પતરાંઓનું ક્રોતરકામ ઘણુંજ ગંદું છે. દરેક પંક્તિમાં અસંખ્ય ભૂલો છે, તથા આખી પંક્તિઓનો લોપ થયો છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ ઘણું સ્થળે ક્રોતરનારે લીટાઓ બેઝવાની તસ્દી પણ લીધી ન હોવાથી અક્ષરો અસ્પષ્ટ રહે છે. લગભગ આવા જ બીજા ઘણા લેખો આપણી પાસે ન હોવા તો આ પતરું વાંચવું અશક્ય થાત. પતરાંઓ એકંદરે સુરક્ષિત છે. તેમાં ફક્ત બે જ ફાટ છે, એક જમણી બાજુમાં છેક ઉપર અને બીજી ડાબી બાજુમાં છેક નીચે, બીજાં પતરા ઉપર છે.

દાનપત્રની તારીખ “ગોદ્રહકમાં સ્થાપેલી વિજયી છાવણી”માંથી નાંખેલી છે. ગોદ્રહક એ પંચમહાલનું મુખ્ય શહેર ગોધરા હોય. ‘ગોદ્રહક’ શબ્દ ‘ગોદ્રહ’ માંથી વ્યક્તિત્વ ‘અથવા સંબંધ બતાવતો ક’ પ્રત્યય સાથે થયો છે. અને ગોદ્રહનો અર્થ “ગાયો માટે એક તળાવ” અથવા “ગાયનું તળાવ” થાય છે, સરખાવો ‘નાગદ્રહ’ વાકપતિનાં દાનપત્રમાં. વળી ગોધરામાં એક મોટું તળાવ હોવાથી આ નામ તેને બરોબર લાગુ પડે છે. સોમેશ્વરની “કીર્તિકૌમુદી” ૪૫૭ માં પણ ‘ગોદ્રહ’ નામ આવે છે. તેમાં કહ્યું છે કે ગોદ્રહ અને લાટના રાજાઓએ પોતાના સ્વામી ધોળકાના રાજા વીરધવસને દગો દઈ, તેના દુરમનો મરદેશના રાજાઓને જઈ મળી ગયા. તે ફક્ત રામાં ગોદ્રહ ગોધરાને જ લાગુ પડી શકે. આપણાં પતરાંમાં તે આ સ્થળને જ લાગુ પડે છે કે કેમ તે બાબત હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી. કારણ કે, કાઠિયાવાડમાં બીજું ગોધરા હશે, એ બહુ સંભવિત છે, જો કે તે હું સાબીત કરવા હાલ અસમર્થ છું.

સવસાહેબ વિ. એન. મંડલિકેર લાપાંતર કરેલાં ગોંડલનાં પતરાંઓ કરતાં આની વંશાવળી આપણને એક ડગલું આગળ લઈ જાય છે. શીલાદિત્યનું નામ ધારણ કરેલો એક પાંચમો રાજા હતો એવું જણાય છે. આપણાં શાસનમાં આ નવા રાજાનું નીચે પ્રમાણે વર્ણન આપ્યું છે:—

“તેના (એટલે ચોથા શીલાદિત્ય દેવનો) પુત્ર મહેશ્વરનો પરમલક્ષ્મ, મહારાજ, મહેશ્વર શ્રી-શીલાદિત્યદેવ છે. તે પરમમહેશ્વર મહારાજ, પરમેશ્વર અરૂપના પાદનું ધ્યાન ધરે છે. તે દુરમનનાં લશ્કરનો ગર્વ તોડે છે. તે મોટા વિજયો મેળવાવથી સર્વ મંગળનો આશ્રય છે. તે શ્રીના આલિંગનથી નૃસિંહ રૂપ ધારણ કરવાથી મળેલ અતુલ બળથી તથા જેમ પુરુષોત્તમે પાંચ વગરનો પર્વત ઉપાડી ગોવાળીઆઓનું રક્ષણ કર્યું હતું, તેમ શત્રુ રાજાઓનો નાશ કરી આખી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરવાને લીધે પુરુષોત્તમના જેવો છે. તેના પગના નખોની કાન્તિ અસંખ્ય રાજાઓનાં નખેલાં મસ્તકોપરના મુગટોનાં રત્નોનાં તેજને લીધે વૃદ્ધિ પામે છે, અને તેણે પૃથ્વીની સર્વ દિગ્વધૂઓનાં મુખની જિત મેળવી છે.”

શીલાદિત્યદેવ ૫ મો આ વંશનો જાણવામાં આવેલો અઠારમો રાજા છે. હાલ ઉપલબ્ધ શીલાદિત્યોની સંખ્યા શુન્યવી નાંખે એવી છે. વલ્લીના શીલાદિત્યે જૈન ધર્મ ફરી સ્થાપ્યો, એવી જે જૈનોની દંતકથા છે તે દેખીતી રીતે હાસ્યજનક છે.

ઉલ્કમાં વસતા ડાતલનો પુત્ર સંભુલ નામનો અને પારાશર ગોત્રનો એક અથર્વવેદી બ્રાહ્મણ દાન મેળવનારો છે. તેને ત્રણત્રિંશ એટલે “તે(શહેર)ની ચતુર્વેદીઓની જ્ઞાતિનો અંગ” કહ્યો છે. ત્રણ નામો સંસ્કૃત નથી પણ દેશી શબ્દો જણાય છે. હાલ લુણાવાડામાં અથર્વવેદીઓનું એક મંદાનું થાણું છે તે જાણવાજોગ છે. આ દાન મેળવનાર કદાચ તેઓનો કેઈ પૂર્વજ હોય. વખોઈકા નદીના કાંઠા ઉપર સૂર્યાપુર^૧ જીલ્લા(વિષય)માં આવેલું બહુમરક ગામ દાનમાં આપ્યું છે:

દાનનો હેતુ એક અગ્નિહોત્ર અને બીજા ચણાનું ખર્ચ પૂરું પાડવા માટેનો છે.

તારીખ “સંવત્ ૪૪૧ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૫” અથવા “સંવત્ ૪૪૨ ના કાર્તિકના શુક્લ પક્ષ પનો દિવસ” એ પ્રમાણે હું વાંચું છું. પહેલાં બે ચિહ્નો સાથે લઈ ૪૦૦ એમ વાંચવું જોઈએ. આ તદ્દન ચોક્કસ છે, કારણ શીલાદિત્ય ૪ થાનાં ગોંડળનાં દાનોમાં તારીખ ૪૦૩ છે. તે પછી આવતો અંક ૪ વાંચી શકાય, કારણ કે બીજું ચિહ્ન જે ૧૦૦ નાં ચિહ્ન સાથે લેવું જોઈએ તેને તે મળતો આવે છે. પણ ૧, હોય એવું જણાતો એક આડો લીટો, ત્યાર પછી આવતો હોવાથી, તે ૧૦ અને ૯૦ વચ્ચેનો અંક બતાવે છે એમ ગણવું જોઈએ, અને તે ૪૦ ના ચિહ્નને વધારે મળતો આવે છે તેમ છતાં, છેલ્લો આડો લીટો વાસ્તવિક રીતે ત્રીજો નિશાનીનો ભાગ હોય, એમ હું કબુલ કરું છું. એ પ્રમાણે હોય તો એ બધું ૪૦૪ બતાવે છે.

^૧ કારખસ, રાસગાજા વો. ૧ પા. ૨૪૫ માં સૂર્યાપુરને અણહિલવાડ રાજ્યનું એક બંદર કહે છે અને ધારે છે કે તે કદાચ સુરત હોય. આ ઓળખ ટકી શકે તેમ નથી, કારણ કે સુરત તો અર્વાચીન શહેર છે. આ ગામની ઓળખ વિષે હું કંઈ પણ સૂચવવા અસમર્થ છું.

અક્ષરાન્તર

પત્રં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ ગોદ્રહકસમાવસિતજયસ્કન્ધાવારાત્રસમપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણામતુલબલ-
સંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલઙ્કવપ-
- ૨ તાપાત્રપ્તાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરાગસ્વનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલાવાસરાજ્ય-
શ્રિયઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીમદ્ધાર્કાદિવ્યવ-
- ૩ છિન્નવંશાન્માતાપિત્રિચરણારવિન્દપણતિપવિત્રીક્તાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિ સ્વજ્ઞ-
દ્વિતીયબાહુરેવસમદગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિક-
- ૪ ષઃ તત્ત્વભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રવાસંસતપાદનનરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણી-
તમાર્ગસમ્યક્ક્રિયાપાલનપ્રજાહૃદયરંજનાન્વર્થરા-
- ૫ જશબ્દોરિપકાન્તિસ્થૈર્યગમ્ભીર્યબુદ્ધિઃ સંપદ્ધિઃ સ્મરશશાશાઙ્કાદ્રરાજોદિધિતૃદશગુરુ-
ધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદણપરતયા-
- ૬ તૃણવદુપાસ્તાશેષસ્વવીર્યફલઃ પ્રાર્થનાદિકાર્થપ્રદાનંદિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદય પાદ-
ચારીવ સકલભુવનસંડલાભોગ-
- ૭ પમોદ પરમમાહેશ્વર શ્રીગુહસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદનસ્વમયૂસ્વસંતાનપિસૂતજાહવી-
જલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશત-
- ૮ સહસ્રોપજીવ્યમાનસંપત્પ્રલોભાદિવાશ્રુતઃ સરભસમાભિગામિકૈર્ગુણૈઃ સહજશક્તીઃ
શિક્ષાદિશષવિસ્માપિતઃ તધનુર્ધરઃ પ્રવિમ-
- ૯ નરપતિસમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતા ધર્મ્યજ્ઞાનામાર્ષિકતા પ્રજાગાતકારિણામુપપ્લવાના
શમયિતા શ્રીસરસ્વત્યોરાકાધિવાસસ્ય
- ૧૦ સનાદયવિપક્ષલક્ષ્મપરિભોગલક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપસંપ્રાપ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પા-
- ૧૧ દાનુધ્યાત સતલજગદાનંદનાત્યદ્ભુતગુણસમુદ્રસ્થગિતસમગ્રદિમ્મંડલઃ સમરશતપિજય-
શોભાસનાથમંડલાગ્રચુતિ ભા-
- ૧૨ સુરાંસપીઠો વ્યૂહગુરુમનોરથમહાભારઃ સર્વવિદ્યાપારપરવિભાગાધિગમવિમલમતિરપિ
સર્વતઃ સુભાષિતલવેનાપિ
- ૧૩ સ્વોપપાદનીયપરિતોષઃ સમગ્રલોકાગાથગાંભીર્યહૃદયોપિ સચ્ચરિતાતિશયસુવ્યક્તપર-
મકલ્યાણસ્વભવઃ ચિલીભૂતકૃત-

પં. ૧ વાંચો સમાવસિત; સંસક્ત. પં. ૨ વાંચો પરમમાહેશ્વર. પં. ૩ વાંચો પિતૃ; પ્રણતિપવિત્રીકૃતા; પ્રકાશિત.
પં. ૪ વાંચો રત્નપ્રમાસંસક્ત; નલ; સમ્યક્કરિણા. પં. ૫ વાંચો રૂપ; ગામ્ભીર્યબુદ્ધિસં; ક્ષાદિરાજોદધિત્રિદ; પ્રદાન. પં. ૬
વાંચો વદપાસ્ત; પ્રદાનાનં; હૃદય. પં. ૭ વાંચો પ્રમોદ; વિસૂત. પં. ૮ વાંચો સંપદૂપ, શક્તિશિક્ષાવિશેષ; સ્માપિતથ;
પ્રયમ. પં. ૯ વાંચો ધર્મદાયનામુપકર્તા; હવાનાં; દર્શયિતા; રેકાધિવા. પં. ૧૦ વાંચો હસંતારાતિપક્ષલક્ષ્મી. પં. ૧૧
વાંચો ધ્યાત; સકલ; સમૂહ; વિજય. પં. ૧૨ વાંચો સર્વવિદ્યાપરાપ. પં. ૧૩ વાંચો સુલોપ; ગાથ; સ્વભાવ.

- १४ युगनृपतिपथविशोधनाधिगतोदमकीर्तिः धर्मानुरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थमुखसंपदुयसे-
वानिरूढः म्मादित्यद्वितीनामा परममा-
- १५ हेभ्वरः श्रीशीलादित्यः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातस्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुकगुरुणा-
दित्यादरवता सममिलषनीयानामपि रा-
- १६ जलक्ष्मीस्कन्धासक्तपरमभद्राणां धुर्यस्तदाज्ञासंपादनैकरसतयोद्वावहनखेटसुखरति-
भ्यामनायासितसर्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृ-
- १७ पतिशतशिरोरत्नच्छायोपगूढपादपीठेपि परावज्ञाभिमानसानालिङ्गितमनोवृत्तिः
प्रणतिमेरां परित्यज्य प्रख्यातपौप्रषाभिमानेरप्य-
- १८ रातिभिरनासादितप्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहति प्रसम-
विघटितसकलकलिविलसितगतिनीच जनाविद्रोहि मि-
- १९ रशेषर्द्धैरनामृष्टात्युन्नतिहृदय प्रख्यातपारुषः शस्त्रकौसलातिशय गुणगणतिथ-
विपक्षक्षितिपतिलक्ष्मी स्वयंस्मयग्राहप्रकाशितप्र-
- २० वीरपुरुषप्रथमः संख्याधिगमः परममाहेभ्वरः श्रीस्वरग्रहः तस्य सुतः तत्पादानु-
ध्यातः सर्वविद्याधिगमविहितनिखिलविद्वज्जनमनः प-
- २१ रितोषातिशय सत्त्वसंपत्त्यागैः शौर्येण च विगतानुसंधानसमाहितारातिपक्षमनो-
रथरथाक्षमङ्गः सम्यगुपलक्षितानेकः शास्त्रकला-
- २२ लोकचरितगव्हरविभाभागोपि परमभद्रप्रकृतिरकृतमप्रश्रयोपि विनयशोवाविभूषणः
समरशतजयपाताकाहरणप्रत्यलोदग्र-
- २३ बाहुदण्डविध्वंसितप्रतिपक्षदप्पौदयः स्वधनुप्रभावपरिभूतास्त्रकौशलाभिमान सकल-
नृपतिमण्डलाभिनेदितशासनः परममा-
- २४ हेभ्वरः श्रीधरसेनः तस्यानुजः तत्पादानुध्यातः सच्चरितातिशयित सकलपूर्व-
नरपतिरतिदुःसाधनामपि प्रसाधयिता विषयाणां मूर्तिमानिव-

पं. १४ वांथो दुपसेवानिरूढधर्मा. पं. १५ वांथो ध्यातः; गुरुणात्यादर; णीयामपि. पं. १६ वांथो सत्तां;
भद्र इव; योद्धन; सत्त्व. पं. १७ वांथो रसानालि; मेकां; मानैरप्य. पं. १८ वांथो संहतिः जनाविरोहिरशेषै.
पं. १९ वांथो त्युन्नतहृदयः; पौरुष; शयः; उडाडी नांथो गुण; उडाडी नांथो सम. पं. २० वांथो प्रथमसं.
पं. २१ पंक्तिनी शस्त्रपातनो प उडाडी नांथो. वांथो तिशयः; नेकशास्त्र. पं. २२ वांथो कृत्रिमप्रश्रयविनयशोभा;
पताका. पं. २३ वांथो स्वधनुः प्र; परममा. पं. २४ वांथो दुःसाधना.

- ૨૬ પુરુષાકારઃ પરિવૃદ્ધગુણાનુરાગનિર્ભરચિત્તવૃત્તિઃ મનુરિવ સ્વયમભ્યુપપન્નઃ પ્રકૃતિ-
મિરધિગતકલાકલાપ કાન્તિતિરસ્કૃતસલાંચ્છનકુસુ-
- ૨૭ દનાથ પ્રાજ્યપતાપાસ્થગિતદિગંતરાલ પ્રધ્વસિતધ્વાન્તરાક્ષિઃસતતોદિત સવિતા
પ્રકૃતિભ્યઃ પરં પ્રત્યયમર્થવન્તમતિવહુતિથપ્રયોજનાનુવન માગ-
- ૨૮ મપરિપૂર્ણ વિદધાન સંધિવિગ્રહસમાસનિશ્ચયનિપુણ સ્થાનમનુપાદેશં દદતં ગુણવૃ-
દ્ધિવિધાજનિતસંસ્કારાસાધૂનાં રાજ્યશાલાતુરીયં ત-
- ૨૯ ન્ત્રયોરુભયોરપિ નિષ્ણાતઃ પ્રકૃતિવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદયઃ શ્રુતવાનપ્યર્ગર્વિતઃ
કાન્તોપિ પ્રશ્રમી સ્થિરસૌહાર્દોપિ નિરસિતાદોષદોષવતામુદ-
- ૩૦ યસમુપજનિતજનાનુરાગપરિવૃદ્ધિતમુવનસમર્થિતપ્રથિત વાલાદિત્યદ્વિતીયનામા
પરમેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ તસ્ય સુતઃ તત્પાદકમલપ્રણામધરણિ-
- ૩૧ કષણજનિતહારિણલાંચ્છનલલાટચંદ્રશકલ શિશુભાવ એવ શ્રવણનિહિતમૌતિકા-
લંકારવિગ્રમમલશ્રુતવિશેષ પ્રદાનસલિલક્ષાલિતાગ્રહસ્તા-
- ૩૨ વિદઃ વ્યાસ ઇવ મૃદુકરગ્રહણાદમંદીકૃતાનન્દવિધિઃ વસુંધરાયાઃ કાર્મુકેવ ધનુ-
ર્વેદ ઇવ સંભાવિતાગપ્રલક્ષ્યકલાપ પ્રણતસમસ્તસામન-
- ૩૩ મળ્ડલોપમોલિમૃતચૂડામણિક્રિયમનશાસનઃ પરમેશ્વરઃ પરમમહારકમહારાજા-
ધિરાજપરમેશ્વર શ્વક્રવત્તશ્રીધરસેનઃ
- ૩૪ તત્પિતામહાતૃત્તશ્રીશીલીદિત્યસ્ય શાર્ફપાણેરિવાગ્રજન્મનો ભક્તિબન્ધુરાવયવ....રતિ-
ધવલેયા તત્પાદારવિંદપ્રવત
- ૩૫ ચરણનસ્ત્રમણિરુચા મંદાકિન્યેવ નિત્યમલિતોત્તમાંગદેશસ્યાગસ્યસ્યેવ રાજર્ષેર્દા-
ક્ષિણ્યમાતન્વાનસ્ય પ્રવલધવ-
- ૩૬ લિખા યયશસાં વલયેન મંડિતકકુમા નવસિવિરલિતાશેષાલંકારપરિ-
- ૩૭ વેશમંડલસ્યા-

પ. ૨૫ વાંચોઃ વૃત્તિભિઃ. કલાપઃ. પં. ૨૬ વાંચોઃ નાથઃ; પ્રતાપ; તરાલઃ; પ્રધ્વસિત; સતતોદિતઃ; નુવન્ધન. પં. ૨૭ વાંચોઃ વિદધાનઃ; સ્થાનેનુરુપમાદેશં દદદુઃ વિદધાનજનિતઃ; તુરીયત. પં. ૨૮ વાંચોઃ પ્રશમી; પહેલો. દોષ ઉડાડી નાખો. પં. ૨૯ વાંચોઃ પરમમહેશ્વરઃ શ્રીધ્રુવસેનઃ. પં. ૩૦ વાંચોઃ જનિતકિણલાં; શકલઃ મૌતિકા; વિશેષઃ. પં. ૩૧ વાંચોઃ રવિંદઃ. સામન્ત. કન્યાયા ઇવ; કાર્મુકે ધ; સંભાવિતાશેષલ; કલાપ. પં. ૩૨ વાંચોઃ મંડલોત્તમાંગવૃત્ત; મળીક્રિયમાણ; પરમમહેશ્વરઃ; સ્વક્રવર્તિશ્રી. પં. ૩૩ વાંચોઃ વાઙ્ગજન્મનો; પતરા ઉપરનાં એ દૃષ્ટાં દર્શાવે છે કે વયવ પછી ૭ પદો છોડી દેવામાં આવ્યાં છે. કદાચ કોતરનારને હસ્તલિખિત પ્રત ઉકેલતાં મુશ્કેલી નડી હશે. વાંચોઃ ધવલયા; પ્રવિત્તયા. પં. ૩૪ વાંચોઃ નિત્યમમલિ. પં. ૩૫ વાંચોઃ મ્નાયશસાં; નમસિ. વિદલિતાલંકાર.

पतरुं बीजुं

- १ पयोदश्यामशिरचूचुरुचिसमाविन्ध्यस्तस्तनयुगायाः क्षितेः पत्युः श्रीदेरभट-
स्याग्रजः क्षितिसहतेर्भुविभा - - स्वयंचियशाशुकभृतः स्वयंवराशिशल[राज्य]-
- २ श्रियमर्प्ययन्त्याः कृतपरिग्रहः शौर्यप्रतिहतप्रतगदरपवसिप्रचण्डरिपुमण्डलमण्ड-
लाग्रमिवालंबमानं शरदि प्रसभमाकृष्टशिलीमुखबाणासना[पादित]प्रसा-
- ३ धनावा पराभुवां विधिवदाचरितकरग्रहणः पूर्वमेव विविधवर्णोज्ज्वलनश्रुतातिशि-
नोद्धासितश्रवणयुगलः पुनः पुनरुक्तेनेव रत्नालंकारे-
- ४ णालङ्कृतश्रोत्रः परिस्फुरस्करकसकटकीटपक्षतनुकिरणमविच्छिन्नप्रदानसलिलनि-
वहावसकविसलन्नवशैवलांकुरमिवाग्रपाणमु[द्व.]
- ५ हन्धृतविशालरत्नवलनाजलधिवेलातटायमानजपरिष्वतविश्वंवरः परममाहेश्वर श्री-
ध्रुवसेनः तस्याग्रजो परममहीपतिस्पृद्धादोः
- ६ पनाशनधियेव लक्ष्म्या स्वयमतिस्पृष्टचेष्टमाश्लष्टाङ्गयष्टरतिरुचिरतरचरितगरिमपरि-
कलितसकलनरपतिरतिप्रकृष्टानुरागसरभ-
- ७ सवजीकृतप्रणतसमस्तसामन्तचक्रचूडामणिमयूखस्वदित चरणकमलयुगलः प्रोद्दाम-
दारदोर्दण्डदलितद्विषद्वर्मादर्पःप्रसर्पत्पटीयः प्रताप-
- ८ श्लेषः ताशेषशत्रुवैशः प्रणयीपक्षनिक्षिप्तलक्ष्मीकः प्रेरितगदोक्षिससुदर्शनचारः परि-
हृतबालेक्रीडोनद्धः कृतदिजातिरेकविक्रमप्रसाधितधरित्रीतलो-
- ९ ज्जीकृतजलशय्योपूर्वपुरुसोत्तमः साक्षाद्धर्म इव सम्यग्व्यवस्थापितवर्णाश्रमाचारः
पूर्वैष्युर्वीपतिभिः तृणालवलुब्धैर्ध्यान्यपहतानि देवब्रह्मदेयानि
- १० तेषामप्यतिसकलमनः प्रसरमुत्संकलानानुमादनाभ्यां परिमुदिततृभुवनाभनन्दितो-
च्छित्तोत्कृष्टधवलधर्म्मध्वजप्रकाशितनिजवंशो देवद्विजगुरु-
- ११ न्प्रति यथार्हमनवरतप्रवर्तितमः होदृङ्गादिदान व्यसनानुपजातसतापोपात्तोदार-
कीर्त्ता परादन्तुरितनिखिलदिक्चक्रवालः स्पष्टमेव यथार्थ
- १२ धर्मादित्यद्वितीयनामा परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्याग्रजन्मनः कुमुदषण्डश्रीवि-
कासिन्यांकलापोवतश्चन्द्रिकयेव कत्यां धवलितसकलदिङ्मं-

पं. १ रुचिरसहविध्यस्तनः; स्याङ्गजः क्षितिपसंहतेरनुरागिण्याः; स्वयंवरमालामिव. पं. २ वांथो प्रतिहतव्या-
पारमानमितप्र. पं. ३ वांथो धवानां; निशये. पं. ४ वांथो कटकविकटः पक्षरत्नः; नीथेनी पंक्तिर्माना भुजो उ
उपशी पंक्तिर्भां धुसी गथो छे, तेथी ज्येभ दप्पाय छे के केतरनारे हस्तविभित प्रतर्भांथी नकल करी हरी.
सेक. पं. ५ वांथो वलयजलधिः भुजपरिष्वक्तः विश्वंवरः; स्पृष्टादो. पं. ६ वांथो पनाशनः; माश्लिष्टाङ्गयष्टि.
पं. ७ वांथो वशीकृतः स्थगितचरणः; प्रोद्दामोदार. पं. ८ वांथो श्लेषिताः; प्रणयिः बालः; चक्रः; नधः. पं. ९ वांथो
पुरुषोत्तमः; इवसम्यः; तृणल. पं. १० वांथो सरलमनः; मोदनाभ्यां; त्रिभुवनाः; पं. ११ वांथो महोदयः; संतोषोः; कीर्त्तिः;
पतरा उपरनुं ६५ कुं जलुवे छे के यार पदो छोडी देवाभां आल्या छे. पं. १२ वांथो सिन्याः; कलावः; कीर्त्या.

- પં. ૧૩ વાંચો ગુરુ; શૈલ; પયો; પ્રાલેય; પં. ૧૪ વાંચો ચક્રવાલ; રાજલક્ષ્મીમંચલવ; કેતન શ્વ પછી આખી પંક્તિ છોડી દેવામાં આવી છે. પં. ૧૫ ધીન્ન'અષાં પતરાંઓમાં વાવવા હે; સુત: પછી બે પંક્તિઓ મૂકી દીધી છે. વાંચો પારમૈશ્વર્ય. પં. ૧૬ વાંચો નિર્સ્તિન્નશ; પ્રાકારપરિ; જગન્મળલ. પં. ૧૭ વાંચો સ્ફાલ્ન; પરમ-માહેશ્વર; પરમમ; પરમે. પં. ૧૮ વાંચો દેવ: પં. ૧૯ વાંચો પરમમાહેશ્વર; પરમેશ્વર; પં. ૨૦ વાંચો પ્રશમિતાશેષ; ચલ્લદર્પો; મંગલ; વક્ષા: સમુપોદનારસિંહવિગ્રહોજિતાદ્ભુત. પં. ૨૧ વાંચો લારક્ષ: પ્રણત; કિરીટ; મયૂરો. પં. ૨૨ વાંચો મહાસત્તાધિરાજ પરમેશ્વર પં. ૨૩ વાંચો વાસ્યર્થ. પં. ૨૪ વાંચો મિહોત્ર; ત્સર્પણર્થ. પં. ૨૬ સૂર્યા સંશ્ચ-ચારમક છે; વપ્તોદકા, પહેલા બે અક્ષરો દ્વાય વ્ચો હોય; તાહે દ્વાય તટે અગર કઠિ માટે વપરાયું હોય. વાંચો વિષ્ણુ; સ્મૃતવાતપ્રત્યાય:

- २६ सदशाकराधः सभोगभोगः सधान्यहिरण्याणयः सर्व्वराजकीयानामहस्तप्रक्षेपणीयः
भूमिच्छिददेवब्रह्मदायव — — — —
- २७ भूमिप्रदन्यायेनाचन्द्रार्कार्णवसरित्क्षितिपर्व्वतसमकालीन पुत्रिकापौत्रान्वयभोग्य-
मुदकातिसर्गेणब्रह्मदायत्वेन
- २८ प्रतिपादितः यतोस्योचितया ब्रह्मदायस्थित्या भुंजतः कृषतः कर्षयतोराप्ररिमिशतो
वा न कैश्चिद्याषाध वर्त्तत-
- २९ व्यमागामिभद्रनृपतिभिरे स्मिस्मद्वंशजरन्यैर्व्वानित्यान्यश्वर्यानिस्थिरमानुष्यक सामान्यं
च भूमिदायक-
- ३० लमवगच्छद्विरयममहायानुमन्तव्यः परिपालयितव्यश्च ॥ उक्तं च बहुभिर्व्वसुधा
मुक्ता राजभिः सगरादिभिः यस्य-
- ३१ स्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फल ॥ यानीह दारिद्रभयानरेन्द्रैर्धनानि धर्मायत-
नीकृतानि निमास्य-
- ३२ वान्तप्रतिमानि तानि को नाम साधुः पुनमाददीत ॥ षष्टिर्व्वर्षसिहस्राणं स्वर्गे तिष्ठ-
- ३३ ति भूमिदः आच्छोत्ता चानुमंता च तान्येव नरेके वसेदिति ॥ दूतकोत्र गाञ्जशाति-
श्रीजज्जुः
- ३४ लिखितंमिपं लम्पथतरुन सश्यर्गुप्तेनेति ॥ संवत् ४४१ सप्तम कार्तिक श्र-
स्वहस्तो मम

पं. २६ वांथो। सदशापराधः; रण्यादेयः; भूमिच्छिद्रन्यायेन. पं. २७ गत पंक्तिना अंतनी येठ आ
पंक्तिनी शब्दात् ३३५ छूटा छूटा दीटाओथी थाय छे. वांथो समकालीन; ब्रह्म. पं. २८ वांथो वा प्रतिदिशतो
द्वयासेधे वर्त्तित. पं. २९ वांथो रस्मद्वंशजैर; न्यैश्वर्याण्य; मानुष्यकं. पं. ३० वांथो हायो. पं. ३१ वांथो निर्मा-
पं. ३२ वांथो पुनरा; सहस्राणि. पं. ३३ ६६२ गजपति. पं. ३४ वांथो तमिदं... सूनना शशिगुप्तेनेति.

શીલાદિત્ય ૭ માનાં અલીણાનાં તામ્રપત્રો.^૧

શુ. સં. ૪૪૭ (૭૬૬-૬૭ ઈ. સ.) જ્યેષ્ઠ સુદ ૫

ખેડા અને ભરૂચના એસીસ્ટન્ટ ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટર મિ. હરિવલ્લભે આ લેખ શોધી કાઢેલો છે. અને ડૉ. બુલ્હરે પોતાના અક્ષરાન્તર તથા નોંધ સાથે તે પ્રથમ ૧૮૭૮ માં ઈ. એ. વો. ૭ ના પા. ૭૬ મે પ્રસિદ્ધ કર્યો હતો. મુંબઈ ઇલાકાના ખેડા ડિસ્ટ્રિક્ટના નડિઆદ તાલુકાના મુખ્ય શહેર નડિઆદની ઇશાને લગભગ ૧૪ મૈલ ઉપર આવેલા અલીના અગર અલીણા નામના ગામડાની નજીકમાં મળી આવેલાં કેટલાંક તામ્રપત્રો પર આ લેખ છે. પ્રથમ જોવાનાં આવ્યાં ત્યારે આ તામ્રપત્રો અલીણામાં એક વેપારીની દુકાનમાં પડ્યાં હતાં. હાલ તે લંડનની રાયલ એશિયાટિક સોસાયટીના તાબામાં ડૉ. બુલ્હરે ભેટ તરીકે આપવાથી પડ્યાં છે.

આ એક બાબુએ લખેલાં બે પતરાંઓ છે. પહેલું લગભગ ૧-૨૪" x ૧-૧" માપનું છે. બીજું જરા વાંકુંચુંકું અને લગભગ ૧-૩૪" x ૧-૦૪" નું છે. લખાણના રક્ષણ માટે કાંઠા જરા કોતરેલા ભાગ કરતાં જડા છે. પરંતુ કાટને લીધે પતરાં જીર્ણ થઈ ગયાં છે અને કેટલેક સ્થળે કાટના થરને લીધે અક્ષરો એટલા ખરાબ થઈ ગયા છે કે શિલાછાપમાં દેખાતા નથી. એકંદરે લેખ મૂળ પતરાંઓ ઉપર વાંચી શકાય છે. ખાસ ઈળ પામેલો ભાગ બીજા પતરાના જમણા ખૂણા ઉપરનો છે. પતરાંઓ જડાં અને મજબૂત છે. અને અક્ષરો ઉંડા કોતરેલા છે, તોપણ પાછળની બાબુએ દેખાતા નથી. જે ભાગો ઈળ પામેલા નથી તે ઉપરથી જણાય છે કે કોતરકામ સાફ કરેલું છે. પણ અક્ષરોની અંદરની બાબુપરથી કોતરનારનાં એજન્ડોની નીશાનીઓ હમ્મેશા મુજબ દેખાઈ આવે છે. પહેલા પતરાની નીચે અને બીજાની ઉપર બે ઠીઠોનાં કાણાં છે. પણ મુદ્રાવાળી અને બીજી એ બન્ને ઠીઠોમાં મળી આવતી નથી. બન્ને પતરાંઓનું વજન ૧૭ પૌંડ ૩૬" ઓંસ છે. અક્ષરોનું માપ ૪" અને ૬" વચ્ચે છે.

શીલાદિત્ય ૭ માનો આ લેખ છે. તેનો ઇલ્લાખ વલ્લીના રાજવંશનો 'કૂબટ' એટલે, કુવલટ પણ હતો. તેમાં લખેલું શાસન આનંદપુર ગામમાંના મુકામમાંથી કાઢેલું છે. તેના ઉપરની તારીખ શબ્દ અને અંક બન્નેમાં આપેલી છે. સંવત્ ૪૪૭ (ઈ. સ. ૭૬૬-૬૭) ના જ્યેષ્ઠ (મે-જુન) શુદ્ધ ૫ નો લેખ છે. તે કોઈ પણ પંથનો નથી. તેનો હેતુ કુલ્લ શીલાદિત્ય ૭ માએ પોતે એક બ્રાહ્મણને પંચ મહાયજ્ઞની ક્રિયા ચાલુ રાખવા માટે મહિલાબલી અથવા મહિલાબલી નામનું ગામડું જે એટલેક આહારમાં ઉપલબ્ધેટ પથકમાં આવેલું છે તેના દાનનો નોંધ કરવાનો છે.

આમાં લખેલાં સ્થળોમાં ખેડક તે હાલનું ખેડા^૨ છે. ઉપલબ્ધેટ તે ખેડાથી પૂર્વમાં ૩૫ મૈલ પર ઠાસરા તાલુકાનું હાલનું ઉપલેટ અથવા ઉપલેટા લાગે છે. અને આનંદપુર ખેડાથી અગ્નિકોણમાં લગભગ ૨૧ મૈલ પર આનંદ તાલુકાનું હાલનું આનંદ હોલું જોઈએ.

૧ કો. ઈ. ઈ. વો. ૩ પા. ૧૭૧-૧૭૩ ડો. ફ્રીટ. ૨ ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૮૦ મે ડો. બુલ્હરે બતાવ્યું છે તે પ્રમાણે આખું અને ખડું નામ કુવલટ છે. કુવને બદલે કુ હુંકું ૩૫ ગુજરાતીમાં અત્યારે પણ વપરાય છે. અનાજમાંથી રાજ ભાગ વસુલ થાય તેથી ઉપર દેખરેખ રાખવાની તેની ફરજ બણાય છે. ૩ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ હજી નિશ્ચિત થયો નથી. પચિનને, પચની સાથે તેનો સંબંધ સંભવ છે. ૪ આ પણ સ્થળવાચક શબ્દ છે, જેનો અર્થ મુકરર થયો નથી. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૭૨ મે ધરસેન બીજાનું અલીણાનું તામ્રપત્ર છે તેની લીટી ૨૫ મે સ્વેટકાદારવિષયે લખેલ છે તે ઉપરથી સમજાય છે કે "આહાર" અને "વિષય"નો અર્થ એક જ હોવો જોઈએ. તે જ અર્થનો બીજો શબ્દ આહરણી ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨ મે ધરસેન બીજાનાં વલ્લીના તામ્રપત્રમાં આપેલ છે અને હસ્તવત્ર આહરણી અને આહાર એ બન્ને પ્રયોગો જોવામાં આવે છે. ૫ અક્ષાંશ ૨૨° ૪૪, ઉ. અને રેખાંશ ૭૨° ૪૪, પૂ.

અક્ષરાન્તરં

પતરૂં પહેલું

- ૧ ૐ સ્વસ્તિ શ્રીમદાનંદપુરસમ[૧]વાસિત જયસ્કન્ધાવારે પ્રસભપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્ર-
કાણામતુલબલસંપન્નમણ્ડલમો[ગ સંસ]ક્ત સંપ્રહાર શતલબ્ધપ્રતાપા-
- ૨ ત્પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવેષાર્જિસાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતૈઃ શ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરૈઃ શ્રી મટાર્ક્ષાદા[દ]વ્યવચ્છિન્નવૈશાન્મા-
- ૩ તાપિતૃચરણારવિંદપ્રણતિપ્રવિવિક્તાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્પ્રભૃતિસ્વદ્ગદ્વિતીયૈઃ બાહુરેવ
સમદપરમજઘટાસ્ફ[ઓ]ટનપ્રકાશિત[સસ્વનિ]કષઃ તત્પ[ર]અ
- ૪ [મા]વપ્રણતારાતિચૂડાર[ત]નપ્રભાસ[ન]સક્તપાદનસ્વરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિપ્રણી-
તિ[ત]માર્ગૈઃ સમ્યક્ક્રિયાપાલર્નૈઃ પ્રજાહૃદયરજ્જના[દ]ન્વર્ત્યરાજશર્વ[દ]ઓ
રૂપકા-
- ૫ ન્તિસ્થૈ[ર]વ્ય ગામ્ભીર્ય બુદ્ધિસંપદ્ધિઃ સ્મરશશ્[આ]ઙ્ગાદિરાજોદા[દ]ધિ તૃઆ
[ત્રિ]દશગુસ[રુ]ધનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતામયપ્રદાર્નૈઃ પરતયા ત્રિણવદ્વપા-
સ્તૈર્[શેષસ્વ]વીર્ય-
- ૬ ફલઃ પ્રાર્થનાધિકાર્થ પ્રદ્[આના]નન્દિત વિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિહૃદય[:]પાદચારીવ
સકલભુવનમણ્ડલાભોગ પ્રમ્[યે]દ[:]પરમ-
- ૭ માહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનઃ[॥]તસ્ય સુતઃ તત્પાદનસ્વ[મયૂક્ત]સંતાનવિસૃજ[ત]જાહ-
વીજલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણવિશતસ-
- ૮ હસ્તોપજીવ્યમાનસમ્પદ્વપ્લોભાદિ[વા]શ્રુ[શ્રિ]તઃ સરભા[મ]સમામિગામિકૈઃ
ગુણૈઃ સહજશક્તિઃ શિક્ષાવિશેષવિસ્માપિતલર્ભૈઃ ધનુર્ધરઃ પ્રથમ[ન]
- ૯ રપતિ સમતિસૃષ્ટાનામનુપાલયિતૌ ધર્મ[દાયા]નામપિ[પા]ક્તૃ પ્રજોપઘાટકા-
રિણાં ઉપપ્લવાનાં શમયિતૌ શ્રીસરસ્વત્યોરેકાધિવાસસ્ય સહોર્પેતિ પ-
- ૧૦ ક્ષલક્ષ્મીપરિભોગદક્ષવિક્રમઃ વિક્રમોપમ સમ્પ[ર]ર્ષિવિમલ પાર્થિવ શ્રીઃ પરમ-
માહેશ્વરઃ શ્રીધરસેનઃ[॥]તસ્ય સુતઃ તત્પાદાનુધ્યાતઃ સકલજગદાનાત્યા[ત્ય]દ્વુ-
- ૧૧ તગુણસમુદ્રૈસ્થગિતસમઘદિગ્મણ્ડલઃ સમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલાપ્ત ઘ્[ડ]
તિમાસુરાન્સર્પાઠેવ્યૂ[દૂ]ઢ ગુરુમનોરથ મહાભાવ[ર]ઃ સર્વવિદ્યાપારપરમ-
- ૧૨ ભાગાધિગમવિમલમતિરપિ સર્વતઃ સુભાષિતલવેનાપિ સ્વોર્પેદનીય પરિતોષઃ સમ-
પ્રલોકાગાધર્મગામીર્યહૃદયોપિ સવ્ય[ચ]રિતાતિશયસુવ્યક્તપરમ-

૧ મૂળ પત્રાં ૭૫૨થી. ૨ વાંચો સ્કન્ધાવારાત કોતરનારે પહેલાં ધા લખી પછી ન્ધા સુધારેલ છે. ૩ વાંચો
આનુરાગાનુરક્ત. ૪ વાંચો મૃત ૫ વાંચો માહેશ્વર ૬ વાંચો દ્વિતીય ૭ વાંચો માર્ગ ૮ વાંચો પાલન ૯ વાંચો પ્રદાન
૧૦ વાંચો અપાસ્ત ૧૧ વાંચો શક્તિ ૧૨ વાંચો વિસ્માપિતસર્વ અથવા વિસ્માપિતાશ્વિલ ૧૩ અહીંઆં આ જ
લીટીમાં શમયિતા પછી અને ખીલ જગ્યાએ કંઈક ચિહ્ન છે તે અનુસ્વારના જેવું અગર અર્ધાં વિસર્ગ જેવું છે,
પશુ અનુસ્વારની જગ્યાએ નથી. ૧૪ વાંચો દર્શયિતા ૧૫ વાંચો સંહતારાતિ ૧૬ વાંચો ઓપસંપ્રાપ્ત અથવા ઓપ-
ક્રમસંપ્રાપ્ત ૧૭ વાંચો સમુદય ૧૮ વાંચો મુક્ત

- ૧૩ કલ્યાણસ્વભાવઃ સ્વ[િ]લીભૂતકૃતયુગનૃપતિપથવિશોધનાધિગતોદગ્રકીર્તિઃ ધ-
ર્મ્માનુગા[રો]ધા[ે]જ્ઞ[વ્]અલતરીકૃતાર્થ સુખ સ[મ્]પદુ[પ]સેવાનિ-
રહૈઠ વર્જ્માદિત્યં ત્વિ[દ્વિ]તીય નામા
- ૧૪ પા[પ]રમમ્[આ]હ[ઇ]શ્વરઃ શ્રી[શ્રી]ગી[શી]લાદિત્યઃ[॥]તસ્ય સુતઃ
તત્પાદાનુદ્વયાતઃસ્વયવ્[મ્]ઉપેન્દ્રગુરુણેપ[વ]ગુરુઃ ગુરુણાત્યાદરવતા સમભિલષણી-
યાણામૈપિ રાજલક્ષ્મી[મ્]
- ૧૫ સ્કન્ધાસક્ત[આં] પરમમદ્રાણીં ધુ[ર]ય્યસ્તદાન્[ઞ]સ[ં]પાદને
[ઇ]ક રસતયોદ્વાહર્નં સ્વેદસુસ્વરતિભ્યાં અનાયાસિત [સત્ત્વ] સંપત્તિ [:]
પ્રભાવસા[સ]મ્પદ્ વા [વ] શીકૃત નૃપતિશતશિરો-
- ૧૬ રત્ના [ર્તન]ના[ચ્છા]યોપગૃહ [ઢ] પાદપીઠોપિ પરમાવજ્ઞાંભિમાન સહસ્રાનાં
લિ[ક્ષ]તિમનોવૃત્તિઃ પ્રણતીરોક્તી પરિત્યજ્ય પ્રચ્યાતપૌરુષાભિમાનૈરા[ર]-
પ્યા[અ]રાતિભિરનાસા[દિ]-
- ૧૭ તપકૃતયોર્પૈયઃ કૃતનિલ્લ[િ]લુભુવનામા[મો]દવિમલગુણસ[ં]હતિઃ પ્રસ-
મવિધટિતસકલકલિવિલાસ[િ]તગતિર્મંત્રજનભિદ્રો[રો]હિમિરાશૈષૈઃ દો-
ષૈરનામૃ-
- ૧૮ [ઘા]ત્યુન્નતદ્વદય[:] પ્રચ્યાતપૌરુષઃ શાસ્ત્રકોટલૌતિશય્[ઓ]ગુણ ગુણ-
તિથિ વિપક્ષક્ષિતિપતિલક્ષ્મીસ્વયંસ્વયં ગ્રાહે [હ]પ્રકાશિતપ્રવિઆ[વી]રપુરુષ-
પ્રયર્થઃ [સંચ્યા]-
- ૧૯ ધિગમેઃ ચ[પ]રમમહિશ્વરઃ શ્રીશ્વરગ્રહઃ [॥] તસ્ય સુતઃ તત્પાદ[૧]નુ-
ધ્યાતઃ સ[ર]વ્વવ[િ]ધાધિગમઃ પંહિતનિલિલવિદ્વજ્જનમનઃ પરિતોષિતૌતિ-
ષ[શ]ય[:] સત્[ત્]વ-
- ૨૦ સ[મ્]પત્યાગૈઃ શૌર્યેણ ચ વિગતાનુસ[મ્]ધાનસમાહિતારાતિ પક્ષમનોરથરથા-
ક્ષમંગઃ સમ્યગુપલક્ષિતાનેકશાસ્ત્રકલાલોકચરિતગદ્ધરવિ-

૧ વાંચો નિરુદ્ધ ૨ વાંચો ધર્મ્માદિત્ય ૩ વાંચો વિસર્ગ અધુરો છે, માત્ર નીચેના ભાગ ક્રોતરેકો છે. ૪ વાંચો તત્પાદાનુજઃ ૧ આની પછીની ચોક્કસ તથિના બીજા દાનની પં. ૧૫-૧૬, ઇ.એ.વે. ૬ પા. ૧૪મે ક્રુવસેન બીજાનું સં. ૩૧૦નું દાન અને પાછળનાં દાન બેવાં કે ઇ. એ. વે. ૧૨ પા. ૧૪૯ પંક્તિ ૧૭ અને વે. ૭ પા. ૭૪ પં. ૧૮ ના આધારે. ૫ આ શબ્દ ૨૬ કરો ૬ વાંચો સમભિલષણીયાં ૭ વાંચો પરમમદ્રશ્વ ૮ વાંચો ઓદ્વહન્ ૯ વાંચો પરાવક્ત્ર ૧૦ વાંચો રસ ૧૧ વાંચો પ્રણતિમેકાં ૧૨ વાંચો પ્રતિક્રિય ૧૩ વાંચો ત્રીચ ૧૪ વાંચો અશૈષૈઃ ૧૫ વાંચો કૌશલ ૧૬ શબ્દ ૨૬ કરો ૧૭ આ બીજા સ્વયં ૨૬ કરો ૧૮ વાંચો પ્રથમ ૧૯ વિસર્ગ અધુરો છે, ઉપર્યો બીજા ક્રોતરેકો છે. ૨૦ વાંચો આધિગમવિહિત ૨૧ વાંચો પરિતોષ

- २१ भागोपि परमभद्रप्रा[प्र]कृतिरकृत[त्रि]मप्रश्रयोपि विम[न]यशोभाविभूषणाः
समरशतजयपताकाहरणप्रत्ययोदग्रबाहुदण्डविध्वंसित प्र[तिप]क्ष-
- २२ दर्पोदयः स्वधनु[:] प्रा[प्र]भाव[परि]भूताल्लकौशलाभिमान सकलनृपति
मण्ड[ला]भिनन्दितशासना[न]: पर[ममा]हेश्वरः श्री[श्री]धरसा[से]नः
[॥] तस्यानुजः त[त्]प[आदानु]-
- २३ द्धयातः सञ्चरिन्[आ]तिरु[श]यित सकलपू[र]व्वनरपतिः दुस्साधना[ना]-
मपि प्रसाधयिता विषय[आ]णाम् मू[र]त्त[इ]म्[आ]निव पुरुषकारः
परिवृद्धगु[णा]नुराग[निर्वर्]-
- २४ रचितवृत्ति[भि]: मनुखि स्वा[स्व]यमभ्युपपन्नः प्रकृतिभिरवि[धि]गतकला-
कलाप[:] कान्तिरिस्कृतसलाछनैः कुमुदा[द]नाथ[:] प्राज्यप्रतापस्थगित-
दिग[न्]तराल[:]
- २५ प्रध्वंसितध्वान्तराशिः सततोदितसविता प्रकृतिभ्य[:] पर[म्]प्रत्ययमर्थवन्तम्-
तिप[व]हुतिप्रयोजनानुबन्धमम्[आ]गमपरिभू[पू]र्ण[म्]विदधाम(न):
सन्धिविग्रह-
- २६ समासनिश्चयनिपुण[:] स्थानमनुपदेशं ददन्तं^१ गुणवृद्धिराजदिनितै स[ं]स्क्-
[आ]रसाधूनां राज्यशाला तु[र्]इधतन्त्रयोरुभयोरपि निश्णातः प्रकृ-
- २७ तिविक्रमोपि करुणामृदुहृदयः श्रुतवानप्यि(अ)गर्व [इ]तः कान्तोपि प्रशमि-
[मी]शि[स्थि]रसौह[आ]र्दोपि निरसिता दोषदोषवैतामुदय समुपजन्[इ]-
- २८ तजनानुराग परिवृ[ं]हित भुवनसमस्थितप्रथित बालादित्यि[त्य]द्वितीय
नाम[आ]परममाहगर्वनं श्री[श्री]धरसर्नः [॥] तस्यसुतः तत्पादरदेले प्रणा-
- २९ मधरणिकषणदि[ज]नितकिण्ठांलनललाटचन्द्रस[श]कल[:] शिशुभाव एव
श्रवणनिहितमौक्तिकालंकारविभ्रमामलश्रुतविशो[शे]ष[:] प्रदान स-
- ३० लिलक्षालिताग्रहस्तारविन्दः व्यासं इव मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्दविधिः वसु-
[ं]धरायाः रा[का]र्मुरा[का]धनुव्व[ए]द इव सभाविनाशप्रैलक्ष्यकलाप-
[:] प्र-

१ वांथि विमूषणः २ वांथि सलाञ्छन ३ वांथि आनुबन्धम् ४ वांथि स्थानानुसूचमादेशं ददन्तं ५ वांथि
विषयाननित ६ आ थीन्ने दोष २६ ३२ ७ वांथि माहेश्वर ८ छ. अ. वे. ९ पा. १५ मे सं. ३१० ना
तेना भैताना दानपत्र पं. ६-१० तेम १४ त्यापछी थीन्ने देओने आधारे वांथि ध्रुवसेनः ६ वांथि पादकमल
१० वांथि कन्याया ११ वांथि संभावितशेष

- ૩૧ જાતસમસ્તસામન્તમણ્ડલાપમોનિર્મૃત ચૂડામણનિયમનેશાસનઃ પરમ[માહે]શ્વરઃ
પરમમદ્વારક મહાર[૧]જાધિરાજ પરમ[૨]શ્વર ચક્રવર્તિ શ્રી 'ધ-
- ૩૨ રસેનઃ [૧] તત્પિતામહાત્મ શ્રી શિલાદિત્યસ્ય વા[શા]ર્જપાણેરિવાગ્નજન્મનો
મક્તિવન્ધુરાવયવ[કલ્પિતપ્રણતે]રતિધવલયા તત્પાદારવિન્દ પ્રપ્ત[વૃ]ત્તયા ચર-
ણનસ્વમણિ-
- ૩૩ [રુ]ચા મન્દાકિન્ચેવ નિત્યા[ત્ય]મમલિતોત્તમાંવ[ગ]દેશસ્યાવ[ગ]સ્ત્યસ્ય-
[પ]વ રાજ કચો[પે]: દ[૧]ક્ષિપ્યમાનતન્વાનસ્થૈ પ્રવલધવલિન્નો[મ્ના]-
યગ[શ]રાં વલય[૨]ન મ-
- ૩૪ [ણિદત]કકુમા નવયાથરલિતાશેપિ:સ્વરૂપરિવૈમમણ્ડલસ્યપયે[યો]દશ્યામશિશ્વર-
ચૂચુરકચિસમવિન્યસ્તસ્તનંયુગાયાઃ ક્ષિત્ [૨]: પત્ય[૩]: શ્રી[દેરમ]ટ-
- ૩૫ સ્થામ્રજૈઃ ક્ષિતિ [પ]સ[૧]હતે: ચરુવિભાગસ્ય ગુ[શુ]ચિર્યગોઙ્ગુકંભૃતઃ
સ્વયંવરામિલાષિનીમિવરાજ [ય] અ શ્રિયમર્પ્યન્ત્યાઃ કૃતપર[િ]મ્રહ [:
શૌર્યમપ્રતિહ]-
- ૩૬ તપ્રતાપાનમિતેમ્ચન્દરિપુમણ્ડલં મણ્ડલામ્રમપાલંવધુઆને: શરદિ પ્રસમમ્ [આ]
કૃષ્ટ શિલીમુસ્ત પા[વા]ણાસનાપાદિતપ્રસાધ[નાનાં]
- ૩૭ પરમુવાં વિધિવદાચરિતકરમ્રહ્ણ: પૂર્વમ્ [પ]વ વિધિવર્ન[ણ]ઓજ્ [જ]
વલેન મુ[શ્રુ]તાતિશય [પ]નો[દ્વા]સિત શ્રવણયુગલઃ પુન[: પુનરુક્તેનેવ
રત્ના]-
- ૩૮ [લ]હ [ક]આરેણાલઙ્કૃતમોત્રેપરિસ્ફુરત્કા[ક]ટકવિકટકીટપક્ષરત્લકિ-
રણમિપચ્છિન્નૈપ્રદાનસલિલનિવહૈનવસે[કવિલસન્નવશૈવલાં]-
- ૩૯ કુરમૈપામ્રપાણિમુદ્રહ[ન]ધૃત વિશ[૧]લરત્નપ[વ]લયજલધિવેલ[૧]તટાય-
મ[૧]નમુજપરિષ્વક્ત વિષ્વમ્ [મ]ર: પરમમ[૧] હેશ્વર: શ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્યામ્ર-

૧ વાંચો મણ્ડલોત્તમાંગધૃતચૂડામણીયમાન ૨ ધરસેન ૪ થાના પોતાના સં. ૩૨૬ આષાઠ સુ. ૧૦
ના દાનપત્રની પંક્તિ ૩૯ મે નીચે મુજબ પાઠ છે. ચક્રવર્તિશ્રીઅજ્ઞકપાદાનુષ્યાતઃ શ્રી. (જ. ધા. ધ્રે.
રો. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૭૬ અને ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૧૬) તેમ જ તેના તે જ વર્ષના માધ વ. ૫
ના દાનપત્રમાં (જેના બીજા પત્રાને જ તરબુતો પ્રાપ્ય છે.) ઇ. એ. વો. ૧ પા. ૪૫ માં પણ તે જ
પાઠ છે. ત્યાર પછીના બધા દાનપત્રોમાં તેમ જ તેના પોતાના ૩૩૦ માં વર્ષના દાનપત્રમાં (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૭૫ પં. ૪૧ અને વો. ૧૫ પા. ૩૪૦ પં. ૪૦) શ્રી અજ્ઞકપાદાનુષ્યાતઃ એ બીજા બેવામાં આવતું નથી.
૩ આની પછીની પેઢીના તરતના દાનપત્ર એટલે કે અરબહ બીજાના ૩૩૭ માં વર્ષના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૭
પા. ૪૮) ના આધારે આગળજન્મનો ૪ વાંચો આતન્વાનસ્ય ૫ વાંચો નમસિયામિનીપતેર્વિરચિતાલ્પપરિવેષ ૬ વાંચો
ચૂચુરકચિરસહ વિન્યસ્તન ૭ વાંચો ઉપર આપેલી નોટમાં અરબહ બીજાના દાનપત્રની પં. ૩૨ ના આધારે અંગ્રજઃ
૮ વાંચો સંદેતેરાનુરાગિન્યઃ ૯ વાંચો યશોશુક ૧૦ વાંચો અપ્રતિહતન્યાપારમાનમિત ૧૧ વાંચો શ્વાલમ્બમાનઃ
૧૨ વાંચો શ્રોત્રઃ ૧૩ વાંચો અવિચ્છિન્ન ૧૪ વાંચો નિવહાવશેક ૧૫ વાંચો દવ

પતરૂં બીજું

- ૪૦ [જો પરં]મ[હીપ]તિસ્પર્દ[શં]દોષનાગ[શ]નધ[િ]ય[ે]વ લક્ષ્મ્યા
સ્વયમતિસ્પષ્ટચેષ્ઠમશ્લિષ્ટાક્ષયષ્[ટિરતિરુચિરતરચરિતગરિમપરિકલિતસકલન]
રપ [ત]રિ રતિ-
- ૪૧ પરિકૃષ્ટાનુરાગ[સ]રમસવશીકૃતપ્રણતસમસ્તસામન્તચક્રચૂડામણિમયૂસ્વ[સ્વચિત-
ચરણકમલયુગલઃ]પ્રોદામ[ેદર]-દો[ઈંડ]દલિત દ્વિષદ્ર-
- ૪૨ ગર્ગદર્પ્પઃ પ્રસર્પ્પત્પતીયઃ પ્રતાપછોષિતાશેષ શત્રુવ[ં]શઃ પ્રણયિપક્ષનિ[ક્ષિસલ-
ક્ષ્મીકઃ પ્રેરિતગદોસ્થિ]સમુ[દર્શન ચક્ર]ઃ પરિહૃત-
- ૪૩ [બાલકી]હો અનધઃકૃતદ્વિજાતિરેકવિક્રમપ્રસાધિતધરિત્રીતલોનક્ષીકૃત જલશય્ય-
[ેપૂર્વ પુરુષોત્ત]મઃ સાક્ષાદ્દર્મ ઇવ સમ્યગ્[વ્ય]વસ્થા-
- ૪૪ પિતવર્ણાશ્રમાચારઃ પૂર્વૈરપ્યુર્વિ[વ્વી]પતિભિઃ તૃષ્ણાલવલુબ્ધૈઃ યાન્યપહૃતા-
[નિ દેવવ્રજ]દ[ે]યા[નિ તે]ષામપ્ય[તિસરલ]મનઃ પ્ર-
- ૪૫ [સ]રમુત્સે[ઙ્ક]લ[નાનુ]મોદનામ્યાં પરિમુદિત[ત્રિ]ભુવનાભિનાન્દિતોચ્છિતો-
સ્કૃષ્ઠધવલધ [મ્મ]ધ [વજ]ઃ [પ્રકાશિત નિ]જવંશઃ દ[ે]વદ્વિજગુરૂ [ન્-
પ્રતિપૂજ્ય યથાર્હ]મનવેરત-
- ૪૬ પ્રવર્તિતમહોદ્રજ્જ[ા]દિદાનવ્યવસન્નાનુપજાતસંતોષોપાત્તોદારકીર્તિઃ [પરં]પરા
[દન્નુરિત નિ]સ્થ[િ]લદિક્ચક્રવાલઃ[સ્પષ્ટમેવય]થાર્થ[ે]ધર્મ્માદિત્યિ[ત્ય]
- ૪૭ [દ્વિ]તીયનામા પર[મ]માહેશ્વરઃ શ્રીસ્વરગ્રહઃ [ે] તસ્યામ્રજન્મનઃ કુમુદવણ્ડ-
શ્રી[વિકાસિન્યા કલાવતશ્ચન્દ્રિકયેવ કીર્ત્યા ધવલિત સ]કલ્પિગમણ્ડલ
- ૪૮ લસ્ય લંહિતાગુરુ[વિ]લેપનવિદર્યામલવિન્ધ્ય[શૈ]લવિપુલપયોધરાયાઃ ક્ષિ[તેઃ
પત્યુ]ઃ શ્રીશીલાદિત્યસ્ય સૂનુ[નૈવપ્રાલેયાકિરણ ઇ]વ
- ૪૯ પ્રતિદિનસંવર્દમાનહૃદયકૈલાચન્દ્રા[ક]વાલઃ [કેસર]ીન્દ્ર[શ]િશુરિવરાજ-
લક્ષ્મીં સકલૈવન[સ્થલીમિ]વાલંકુર્વાણઃ [શિલ]ણ્ડિકેતન ઇવ રુચિ[મચ્ચૂ-
ડા]મ[ણ્ડનઃ]

૫૦ પ્રચણ્ડશક્તિપ્રભાવશ્ચ શરદાગમ ઈર્વ દ્વિશતાં પરમમાહેશ્વરઃ પરમમદારકમહારાજા-
ધિરાજપરમેશ્વર શ્રીવર્ણપાદાનુધ્યાતઃ પરમમદ્ [ટ]ારક [મહારા]-

૧ ન્હાનાભાઇ પછી મોટાભાઇનું વર્ણન ૧૪૨૧ વિચિત્ર છે. પરંતુ અગ્રજો પાઠ અસ્પષ્ટ પોતાના સં. ૩૩૭ ના દાનપત્ર (ઇ. એ. વો. ૭ પા. ૭૮) ની પં. ૩૭ મેં પણ છે, તેથી તે શંકાથી પર છે. ત્યાર પછીના દાનપત્રોમાં પણ તે ૧૪ પાઠ છે. ૨ વાંચો વ્યવસ્થાનોપજાત અથવા વ્યવસાયોપજાત ૩ વાંચો કીર્તિ ૪ ન્હાના પછી મોટાભાઇનાં વર્ણનનો આ ગીતો દાખલો છે. પણ અગ્રજન્મનઃ ને બદલે અગ્રજઃ લખાયું છે તે ભૂલ સિવાય તે ૧૪ પાઠ નીચેના દાનપત્રોમાં છે, તેથી તે શુદ્ધ છે તે નિઃશંક છે. શીલાદિત્ય ત્રીજાના સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પંક્તિ ૪૧ મેં ત્યાર પછીનાં અર્થાં દાનપત્રોમાં પણ આંહીની માફક અગ્રજન્મનઃ છે ૫ વાંચો પિણ્ડ ૬ આ હૃદય શબ્દ ૨૬ કરે. ૭ વાંચો લક્ષ્મીમંચલ ૮ આંહી ધર્મે ભાગ મૂકી દેવાયો છે. આખો ભાગ નીચે મુજબ હોવો જોઈએઃ શરદાગમ ઇવ પ્રતાપવાનુલ્લસત્પદ્માઃ સંયુગે વિદલયન્નમ્મો ધરાનિવ પરગજાનુદયતપન વાલાતપ ઇવ સંપ્રામેષુ મુણ્ણન્નમિમુખાનામાયુંધિ દ્વિશતાં. ૯ ઇ. એ. વો. ૫. પા. ૨૧૨ અને આર્કે. સ. વો. ૪. વો. ૩ પા. ૯૯ મેં આપેલ શીલાદિત્ય ૪ થાના-

- ૫૧ જાધિરાજપરમેશ્વરઃ શ્રીશીલાદિત્યદેવસ્તસ્ય સુતઃ પારમેશ્વર્યૈ[:] કોપાક્રુષ્ટ
નિસ્તુ [શ્રી] શ પાતવિદલિતારાતિકરિકુમ્ભસ્થલોલસત્પ[સ્ત મ] હાપ્રતાપાનલઃ
પ્રા[કાર]-
- ૫૨ [પરિગત] જગન્મણ્ડલલઘ્વસ્થિતિઃ વિકટનિજ દોર્દ્દિણ્ડાવલમ્બિના સકલભુવનાભોગ-
ભાજામન્થાસ્કાલનવિધુ[તદુગ્ધસિ] ન્ધુફે[નપિણ્ડપા] ણ્ડુરયશોવિતા[નેન]
- ૫૩ વિહિતાતપત્રઃ પરમ[માહે] શ્વરઃ પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પ-
પાદાનુધ્યાતઃ પરમમદ્વારક મહારા[જાધિ] રાજ પ[રમેશ્વ] ર[શ્રી] શીલાદિત્ય
[દેવઃ] [૦] [તત્પુત્રઃ]
- ૫૪ પ્રતાપાનુરાગપ્રણતસમસ્તસામન્ત ચૂડામારિનલ્લમયૂર્લ્લનિચિત રઙ્[જ] હૃતપાદાર-
વિન્દઃ પરમ[મા] હેશ્વરઃ પરમમદ્વારક મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી[વપ્પ] પાદા
- ૫૫ નુધ્યાતઃ પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવ[:] [૦] [તત્પુત્રઃ]
ત્મજઃ પ્રશમિત રિ(?) પુ(?) બલદર્પ્યઃ વિપુલજયમંગલાશ્રયઃ શ્રીસમાલિં
[ગન લાલિ] ત
- ૫૬ વક્ષા[:] સમ્[ડ] પોદનારસિંધવિગ્રહોર્જિતો[દ્વ] ધુરશક્તિઃ સમુદ્ધા[દ્વ] ત વિપ-
ક્ષમ્ભૃત્કૃતનિશિલગોમણ્ડલરક્ષઃ પુરુષોત્તમ[:] પ્રણતનામૂર્ત પાર્થિવકિરીટ-
- ૫૭ [મા] ણિક્ય[મ] સ્થણિતચરણનસ્તમયૂલ્લ રંજિતાગર્જા દિગ્વધૂમુલ્લઃ પરમમાહેશ્વરઃ
પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજપરમેશ્વરશ્રીવપ્પપા-
- ૫૮ [વા] નુદ્ધ્યાતઃ પરમમદ્વારકમહારાજાધિરાજ પરમેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યદેવઃ પરમમાહે-
શ્વરઃ [૦] [૦] તત્પુત્રઃ પ્રથિતદુસ્સહવીર્ય ચક્રો લક્ષ્મ્યાલય[૦]-
- ૫૯ [નર] ક નાશકૃતપ્રયત્નઃ પૃથ્વીસમુદ્ધરણકાર્યકૃતૈકનિષ્ઠઃ સંપૂર્ણચન્દ્રકરજિ-
[ર] મ્મલજાતકીર્તિઃ [૦] જ્ઞાત[ત્ર] ય[૦] મ્[૦] ઉગમયોજિતૈવ[ર]-
પિશ્વઃ સંપ[જ]-
- ૬૦ [—] મ(?) સુલ્લઃ સુલ્લદઃ સદૈવ જ્ઞાનાલય[:] સકલવન્દિતલોકપાલો
વિદ્યાધૈરનુગતઃ પ્રથિતઃ પ્રિ[પૃ] થિન્યાં [૦] રત્નોજ[જ] વલોવરતનુ-

—સં. ૩૭૨ ના દાનપત્રની પં. ૪૬ અનુસાર તેમ જ શીલાદિત્ય ૫ માના સં. ૪૦૩નાં બે દાનપત્રો (જ. યો. ખે. શ. એ. સો. વો. ૧૧ પા. ૩૪૩ અને ઈ. ઇન્ડીયન નં. ૧૫ અને ૧૬) ની પં. ૪૫ અને ૪૬ આધારે તેમ જ આ ભાગનો નીચે તરજીબો આપેલ છે તેની નોટમાં આપેલ સમજીતીને આધારે "વાવ" વાંચેા. શીલા-
દિત્ય ૬ દાના સં. ૪૪૧ ના દાનપત્ર (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૨૦) ની પં. ૫૧ મે આંહીની માફક ખોટા પાઠ વળ્ય
છે. શીલાદિત્ય ૩ બના સં. ૩૫૨ ના દાનપત્રની પં. ૫૧ માં (ઈ. એ. વો. ૧૧ પા. ૩૦૮) પરમમાહેશ્વરઃ અને
શ્રીશીલાદિત્યદેવઃ એ બે વચ્ચેનો વાવ અને તેનાં રાજકીય ખીરદને લગતો ભાગ મૂકી દીધો છે.

૧ આની પહેલાં કેટલાક શબ્દો મૂકી દીધા છે. આખો પાઠ નીચે મુજબ છેઃ તસ્ય સુતો પરપૃથ્વીનિષ્ઠ-
ગિન્યવસાયાસાદિતપારમેશ્વર્યઃ ૨ વાંચેા ચૂડામણિમયૂલ્લ ૩ વાંચેા પ્રણતપ્રમૂત ૪ વાંચેા આશેષ ૫ વાંચેા પરમમદ્વારક
મહારાજાધિરાજ ૬ આગલી પંક્તિમાં આવી ગયેલ છે તેથી આ ખીરદ નકામું ફરી લખ્યું છે ૭ હંદ વસંતતિલકા.
તેમ જ પછીના ત્રણ શ્લોકોમાં પણ.

- ૬૧ [મ્] ણરત્નરાશિઃ પૈશ્વર્યવિક્રમગુણૈઃ પરમૈરુપેતઃ સત્ [ત્] વોપકારકરણે સતતં
પ્રવૃત્તઃ સ[૧] ક્ષાજ[૩] નાર્દના[ન] દ્વાદિત્તદુષ્ટદર્પઃ [૮]
- ૬૨ યુદ્ધાઃ સકુદ્ ગા[મ] જઘટાઘટનૈકદક્ષઃ પુણ્યાલયો જગતિ ગીતમહાપ્રતાપઃ રાજા-
ધિરાજપરમ[૨] શ્વરવંશજન્મા શ્રીધ્રુમટો જયતિ જા-
- ૬૩ તમહાપ્રમોદાં [૮] [સ ચ] પરમેશ્વરઃ પરમમદ્દારકમહારાજાધિરાજપરમે-
શ્વરૈ શ્રી પ[વ] પ્પ પાપા[દા] નુદ્ધયાતઃ પર[રા] મમદ્દારન(ક) મહારાજા-
- ૬૪ ધિરાજપરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવઃ સર્વાનેવ સમાજાપયત્યસ્તુ વઃ સંવિદિત[૨]
યથા મયા મ[૧] તાપિત્રોરાત્મનશ્ચ પુણ્યયશોભિવૃ-
- ૬૫ દ્વયે પેહિકામુષ્મિકફલાવાપ્ત્યર્થ શ્રીમદાનન્દપુરવાસ્તવ્યતચ્ચાતુર્લ્લિચસામાન્ય શ[૧]-
ર્કરાક્ષિસગોશ્ર[૩] બહુચસબ્રહ્મચારિ
- ૬૬ મદ્દારાવળમિત્રાયે[ય] મદ્દ વિષ્ણુપુત્રાય બલિચલ્લૈશ્વદેવામિહોત્રક્રતુકૃ[કિ]-
યાદ્યુત્સર્પ્વણા ત્થે ગ્રી[શ્રી] સ્વેટકાહારે ઉપ્પલહેટ
- ૬૭ પથકે મહિલ[૧] લા [વલીન[૧]] મગ્રામઃ સોદ્રજ્ઞ[૨] સ[૧] પરિકા[ક]-
રઃ સોત્પદ્યા[ઘ] માન વિષ્ટિકઃ સમૂતપા[વા] તપત્યાદોયૈઃ સ્વશાપરાધઃ સ-
- ૬૮ ભોગભાગઃ સધાન્યહિરણ્યાદ[૨] યઃ સર્વરાજક્રીયાનઃ અહસ્તપ્રક્ષોપશીયૈઃ પૂર્વપ્ર-
દત્તદોષદાયપ્રહ્લદાયવર્જા ભૂઆ(ભૂ) મિચ્છિદ્રન્યાય[૨] ના ચન્[દ્ર] [૨] કા-
- ૬૯ ણીવક્ષિતિપર્વતસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્ય ઉદય(ક) તિસર્ગેણ બ્રહ્મદાય-
ત્વેન પ્રતિપાદિતઃ [૧] યતોમ્ય[સ્થ] યોચિતયા બ્રહ્મદા[યસ્થિ]-
- ૭૦ ત્યા મુંજતઃ કૃષતઃ કર્ષાપયતઃ પ્રતિદિશતો વા નકશ્ચિતદ્વયાસેધે વર્ષિતવ્ય[૨] ||
આગામિભદ્ર નૃ[નૃ] પતિભિઃ અ-
- ૭૧ સ્મદ્વંશજૈરન્યૈર્વા નિત્યાનિત્યાન્યૈશ્વર્યાણ્યસ્થિર[૨] માનુજ્ય (વ્ય) કં સામાન્યં ચ
ભૂમિર્દાનં ફલં અવગચ્છદ્ધિઃ અયમ-
- ૭૨ સદ્વાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ[૮] ઉક્તચ્ચ પે(વે) દ વ્યાસો[સે] નવ્યાસેને[૧] બહુભિ
[૨] જ્વાસુરર્ધાં ભુક્તા રાજભિઃ સગરાદિભિઃ
- ૭૩ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલ[૨] [૮] યાનીર્હે^૧ દત્તાનિ પુરા ન
[ન] રેન્દ્રૈઃ ધનાનિ ધર્મ્યાયતનાક્રુઆતાનિ^૨ નિર્મ્માલ્યવાન્તૈઃ-

૧ વાંચો યુદ્ધે ૨ વાંચો પ્રમોદઃ ૩ વાંચો પરમમાહેશ્વરઃ ૪ વાંચો પરમેશ્વર ૫ વાંચો આર્થ ૬ વાંચો પ્રત્યાયઃ
૭ વાંચો રાજક્રીયાનામહસ્તપ્રક્ષેપનીયઃ ૮ વાંચો દેવદાયબ્રહ્મદાયવર્જ ૯ વાંચો જ્વાનિત્યાન્ય ૧૦ વાંચો દાન
૧૧ કોતરનારે પહેલાં ગયા કોતરી પછીથી વ્યા સુધાર્થો લાગે છે. ૧૨ છંદ અનુષ્ટુપ ૧૩ વાંચો
બ્રહ્મદાય ૧૪ છંદ ઇંદ્રવજ્રાતી ઉપજાતિ અને ઉપદ્રવજ્રા ૧૫ વાંચો આયતનીકૃતાનિ ૧૬ વાંચો વાન્ત.

- ૭૪ પ્રતિ[મા]નિ તાનિ કે [કો]નામ [સા]ધુ[:]પ્રતિરાદદીતે: [॥]
 ષષ્ઠિ^૧ વર્વ[ષ]સહસ્રાણિ સ્વ [ર]મા[૨]તિષ્ઠતિ મુ[મૂ]મિદ: અ
 [આ]ચ્છેત્તા ચાનુમંત[૧]ચ્છ[ચ]તાન્યેવ નર-
- ૭૫ [કે વ]સેત્ ॥ મુષ્વાટવિશ્વેતે[વો]યાસુ સુર્વકોટરવાસિન: કૃષ્ણ[૧]
 હયો હિ જાયન્તો[ન્તે]મૂમિદ[૧]યં હરન્તિ ય [૨] ॥ દુતકેત્રે મહાપ્રતીહા-
- ૭૬ [ર]....હૈ [૧]ક્ષપટલિક ત્રરાજકુલૈ શ્રી સિદ્ધસેન[:]શ્રી[શ્રી]શર્વટસુત:
 [૧]તવ[થા]તન્નિયુક્ત પ્રતિનર્તક કુલપુત્રાસા[મા]-
- ૭૭ માત્ય ગ[ડ]હેન હેમ્વટપુત્રેણ લિખિતમિતિ ॥ સંવ[ત્]સર શતચતુષ્ટયે સપ્ત-
 ચત્વારિંશદધિકે ઘેષ્ટે શુદ્ધ પચ્ચમ્યાં અક્ષ-
- ૭૮ ત[:]સર્વે ૪૦૦, ૪૦, ૭. શ્રે[જ્યે]ષ્ઠ ગુ[સુ]૧[॥]સ્વહસ્તો મૈમૈ[॥]

૧ વાંચો પુનરાદદીત ૨ આ અને એની પછીનો અનુષ્ટુપ્ શ્લોક ૩ વાંચો વિન્ધ્યાટવીજ્ઞ ૪ વાંચો શુભ ૫ વાંચો દૂતકો ૬ આંધી એ અગર ત્રણ શંકાવાળા અક્ષરો ક્રોડરેલા છે. ૭. છુલરે તેને શ્રીવેટ વાંચી વેટહ નામ દર્શાવેલ. ૫મું માત્ર મહાક્ષપટલિકનોમ બેઠ્યો. ૭ વાંચો પટલિકરાજકુલ. ત્રનો કાંઈ અર્થ નથી અને તે કેમ લખાયો તે સમજાતું નથી. ૮ ઉમેરો શાસનમ્ ૯ વાંચો જ્યેષ્ઠ ૧૦ વાંચો સંવત્ ૧૧ અસક્ષમાં આ એ શબ્દો નીચે સ્ક્રી સહિત ૭૦-૭૮ પંક્તિને છેડે જુદા પાડેલા વિભાગમાં આપેલ છે.

ભાષાન્તર

ૐ ! સ્વસ્તિ ! વિખ્યાત આનન્દપુરમાં વિજયી નિવાસસ્થાનથી^૧—મૈત્રકોની અતુલબળવાળી મહાન સેનાઓ સાથે અનેક યુદ્ધો કરી યશસંપન્ન, શત્રુઓને બળથી નમાવનાર અને પ્રતાપથી વશ કરેલા અને દાન, માન અને સરળતાથી પ્રાપ્ત કરેલા અને અનુરાગથી અનુરક્ત મૌલ ભૂત શ્રેણિના બળથી રાજ્યશ્રી પ્રાપ્ત કરનાર પરમમાહેશ્વર શ્રીભદ્રાર્કના અધિષ્ઠ વંશમાં જેણે નિજ માતૃપિતાનાં ચરણકમળને પ્રણામ કરી સર્વ પાપ ધોઈ નાંખ્યાં હતાં, જેને બાલપણથી તલવાર બીજા કર સમાન હતી, જેનું બળ નિજશત્રુઓના સમક્ષ માતંગોનાં કપોળ ઉપર કરથી પ્રહાર કરી પ્રકાશિત થયું હતું, જેના પદનબની રશ્મિ તેના પ્રતાપથી નમાવેલા શત્રુઓના ચૂડામણિની પ્રભા સાથે ભળતી, જેણે સઠળ સ્મૃતિથી નિર્મોહ થએલા માર્ગનું સારી રીતે પરિપાલન કરી નિજ પ્રજાનાં હૃદય અનુરંજી રાજ શબ્દ સ્પષ્ટ અને ઉચિત કર્યો હતો, જે રૂપ, કાન્તિ, સ્થિરતા, ગાંભીર્ય, બુદ્ધિને સંપદમાં અનુક્રમે સ્મર, ઇન્દુ, અદ્રિરાજ (હિમાલય), સાગર, દેવોના ગુરૂ (બૃહસ્પતિ) અને ધનેશ કરતાં અધિક હતો, જે શરણાગતને અલય દેવામાં પરાયણ હોવાથી નિજ સર્વ પરાક્રમનાં કાર્યોનાં રૂળ તૃણવત લેખતો: જે વિદ્વાનો, મિત્રો અને પ્રણયિજનોનાં હૃદય પ્રાર્થના કરતાં અધિક ધન આપી રંજતો, (અને) જે અખિલ ભૂમંડળનો સાક્ષાત આનન્દ હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી ગુહસેન હતો.

(લી. ૭) તેનો પુત્ર, જેનાં સર્વ પાપ તેના પિતાના પદનબની રશ્મિના પ્રસારથી બનેલી બાલ્યથી નદીના જળના પ્રવાહથી ધોવાઈ ગયાં હતાં, જેની લક્ષ્મી લક્ષ પ્રણયિ જનોનું પાલન કરતી, જેનું સર્વ આકર્ષક ગુણોએ તેના રૂપની અભિલાષથી આતુરતાથી અવલંબન કર્યું છે, જે સર્વ ધનુર્ધરોને નૈસર્ગિક બળ અને શિક્ષાથી પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાની વિશેષતાથી વિરમય પમાડતો, જે પૂર્વેના નૃપોએ કરેલાં દાન રક્ષતો, જે નિજપ્રજાનાં દુઃખ હરતો, જે શ્રી અને સરસ્વતીનો એકત્ર નિવાસ-સ્થાન હતો, જેનો પ્રતાપ નિજ શત્રુગણની લક્ષ્મીના ઉપલોગમાં દક્ષ હતો, (અને) જે નિજ પ્રતાપથી પ્રાપ્ત કરેલી વિભળ રાજ્યશ્રી સંપન્ન છે તે પરમમાહેશ્વર શ્રી ધરસેન(૨) હતો.

(લી. ૧૦) તેનો પુત્ર, અને પાદાનુધ્યાત, જેણે ધર્મપાલનથી પ્રકાશિત અર્થ, સુખ અને સંપદના સેવનથી ધર્મોદ્ધિયનું અપર નામ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેણે સઠળ જગતને આનન્દકારી અતિ અદ્ભુત ગુણોથી સર્વ દિગ્મંડળ વ્યાપી દીધું હતું, જે અનેક યુદ્ધોમાં વિજયની પ્રભાસંપન્ન તલવાર તેજથી પ્રકાશિત કાંધ ઉપર મહા મનોરથોનો ભાર ધારતો, જેની મતિ સર્વ વિદ્યાના વિભાગોમાં પારંગત હોવાથી શુદ્ધ હોવા છતાં ઈચ્છિત સુભાષિતથી સહેલાઈથી તુષ્ટ થતી, જેના હૃદયનું ગાંભીર્ય જનોથી અગ્રાધ હતું છતાં અનેક સુકૃત્યોથી સ્પષ્ટ થતા પરમ કલ્યાણ સ્વભાવવાળો હતો, અને જેણે કૃતયુગના નૃપોના (સદાચારનો) પૂરાઈ ગએલો પંથ શુદ્ધ કરી મહાયશ પ્રાપ્ત કર્યો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય (૧) હતો.

(લી. ૧૪) તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, તે(ઇન્દ્ર) ઉપેન્દ્રનો વડીલ બન્ધુ હોય તેમ તેના વડીલ બન્ધુથી અભિલાષિત રાજ્યશ્રી કાંધ ઉપર ધારતો; તેના આદેશો પૂર્ણ કરવાના એક જ આશયથી અને સર્વાત્તમ વૃષભની પેઢે જ્યારે ધુરી ધારતો ત્યારે શ્રમ કે આનન્દના ઉપલોગથી ક્ષીણ ન થાય તેવીસંપદ સંપન્ન; જેનું પાદપીઠ તેના પ્રતાપથી વશ થએલા અનેક નૃપોના ચૂડામણિની પ્રભાથી પ્રકાશિત હતું છતાં અન્ય જનો તરફ તિરસ્કારને લઈને ઉદ્ભવેલી ઉચ્ચતાથી મુક્ત સ્વભાવવાળો હતો, જેના શત્રુઓને પુરૂષાર્થ અને અભિમાન માટે વિખ્યાત હતા છતાં નમન સિવાય અન્ય માર્ગ ન હતો, જેના વિશુદ્ધ ગુણોનો સંચય સકલ જગતને આનન્દ આપતો, જેણે કલિયુગના સર્વ માર્ગનો બળથી નાશ કર્યો હતો, જેનું અતિ ઉમદા હૃદય ઉતારતી પદવીના માણસો

૧ આનો સંબંધ પંક્તિ ૬૪ માં શીલાદિત્ય ૭ માં બધા લોકોને હુકમ કરે છે તેની સાથે છે. ૨ ઇન્દ્રનો નાનો ભાઈ ઉપેન્દ્ર તે વિષ્ણુ છે. કૃષ્ણને ઇન્દ્રની લડાઈ અને કૃષ્ણની જિતનો આમાં ઉલ્લેખ છે. (વિષ્ણુપુરાણ વિ. પ. મ. ૩૦) ઉપરના કિસ્સા ઉપરથી અનુમાન થાય છે કે શીલાદિત્ય ૧ લાને અને ખરબદ ૧ લાને કંઈ કલેસ થયો હશે અને તેમાં શીલાદિત્યે પોતાના નાના ભાઈના લાભમાં જતું કર્યું હોય.

ઉપર મોટાઈ લોગવવાના દોષ વિનાનું હતું, જે પુરૂષાર્થ માટે વિખ્યાત હતો, જે શ્રુતિના પરમ જ્ઞાન-સંપન્ન હતો, (અને) જે એકત્ર થએલા શત્રુનૃપોની લક્ષ્મીથી સહસા સ્વયંવર તરીકે ગ્રહણ થવાથી વીર પુરૂષોમાં પ્રથમ પદની પ્રાપ્તિ સ્પષ્ટ કરતો હતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રી અરબ્રહ્મ (૧) હતો.

(લી. ૧૬) તેનો પુત્ર અને પાદાનુધ્યાત જે સર્વ શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી સર્વ વિદ્વાનોના મનમાં પરમ આનન્દ ઉપજાવતો, જેણે સત્વ, સંપદ અને જ્ઞાનથી અને શૌર્યથી તેના બળના વિચારોમાં અતિનિમગ્ન થએલા હોવાથી તેના સામે એકત્રપણે થવાની શક્તિ ગુમાવી દીધી હતી તેમના મનોરથની ધરી ભગ્ન કરી નાંખી, જે શાસ્ત્ર, કલા, અને લોકચરિતાના અનેક વિભાગથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં પરમભદ્ર પ્રકૃતિવાળો હતો, જે નૈસર્ગિક રનેડાળ હતો છતાં વિનયથી અતિ આભૂષિત હતો, જે સેંકડો યુદ્ધોમાં વિજય ધ્વજ લેવા નિજ દણ્ડ સમાન કર ઉઠા કરતો તેનાથી તેના શત્રુઓનો મદ હણતો, અને જેની શસ્ત્ર કળાનો મદ તેના ધનુષના પ્રભાવ વડે વશ થયો હતો તેવા સકળ નૃપમંડળથી જેના આદેશોનું અભિનન્દન થતું તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધરસેન (૩) હતો.

(લી. ૨૨) તેનો અનુજ અને પાદાનુધ્યાત, જે તેના ઉદયથી ઉત્પન્ન થએલા જનોના અનુ-રાગથી અખિલ ભુવન ભરાઈ ગયું હતું તેથી યોગ્ય અર્થવાળા ખાલાદિત્યના અપર નામથી વિખ્યાત હતો, જે સર્વ નૃપોથી સુચરિતમાં અધિક હતો, જે દુર્લભ અર્થની સાધના કરતો હતો, જે સાક્ષાત્ પુરૂષાર્થ હતો, જેનું તેના સદ્ગુણો માટે અતિ પ્રેમવાળી પ્રજાથી મનુ સમાન અવલંબન થતું, જેણે સર્વ વિદ્યા અને શાસ્ત્રમાં નિપુણતા પ્રાપ્ત કરી હતી, જે કાન્તિમાં ઠલંકવાળા ધન્દુને શરમાવતો હતો, જેણે નિજ અતિ તેજથી (પ્રતાપથી) દિગન્તર ભરી દીધું છે, જેણે તિમિરનો નાશ કર્યો હતો, જે નિત્ય ઉદય પામતા સૂર્યસમાન નિજ પ્રજાનો પરમ વિશ્વાસ તેના કલ્યાણના અનેક અર્થમાં પ્રવૃત્ત રહી પૂર્ણ સિદ્ધ કરતો અને જે સતત વૃદ્ધિથી પરિપૂર્ણ હતો, જે સંધિ-વિગ્રહ અને સમાસના નિશ્ચયમાં નિપુણ હોઈ યોગ્ય સ્થાને આદેશ દેનાર શુભવૃદ્ધિવિધાનના સંસ્કારમાં વિખ્યાત છે તે રાજ્ય અને શાલાતુરીય^૧ બન્ને તંત્રોમાં નિપુણ હતો, જે નૈસર્ગિક રીતે વિક્રમવાળો હોવા છતાં ઠરણથી મૃદુ હૃદયવાળો હતો, જે શાસ્ત્રથી પૂર્ણ જાણીતો હતો છતાં મદ રહિત હતો, જે કાન્તિવાળો હતો છતાં શાન્તિથી ભરેલો હતો, અને જે મિત્રતામાં સ્થિર હતો છતાં દોષવાળા જનોને ત્યાગ કરતો, તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૨) હતો.

(લી. ૨૮) તેનો પુત્ર, જેનું ધન્દુકલા સમાન કપાળ તેના પાદપદ્મને પ્રણામ કરતાં ભૂમિ સાથે ઘર્ષણના ચિહ્નવાળું હતું, જેને બાળપણથી જ ઠર્ણમાં ધારેલા મૌક્રિક અલંકારની સુંદરતા સમાન વિશુદ્ધ અનુરાગ શાસ્ત્ર તરફ હતો, જેની કમળસમાન આંગળીઓ સતત જ્ઞાનના પ્રવાહથી ભીંજાએલી હતી, જે કન્યાનો કર મૃદુ રીતે (લગ્નમાં) ગ્રહી તેના સુખની વૃદ્ધિ કરતો હોય તેમ હજવા કરો લઈને પૃથ્વીના સુખની વૃદ્ધિ કરતો, જે ધનુવિધાનો સાક્ષાત્ અવતાર હોય તેમ સર્વ લક્ષિત અર્થ સહસા જોઈ લેતો, અને જેના આદેશો તેને નમન કરતા સર્વ સામંતોના શિર પરના ચૂડામણિ સમાન હતા તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ, પરમેશ્વર અને ચક્રવર્તિ^૨ શ્રીમાન ધરસેન (૪) હતો.

(લી. ૩૨) શ્રી શીલાદિત્ય (૧) જે તેના પિતામહ^૩ (અરબ્રહ્મ ૧)નો વડિલ બન્ધુ હતો અને જે સારંગપાણિ સાક્ષાત્ હતો તેનો પુત્ર, જે અનુરાગથી અંગ નમાવી પ્રણામ કરતો, જેનું શિષ્ય નિત્ય પાદપદ્મનાં નખના રત્નની રશ્મિના અતિ તેજથી મંદાકિની જેમ વિશુદ્ધ થતું, જે અગસ્ત્ય હોય

૧ શાલાતુર ગામમાં જન્મેલો વ્યાકરણી પાણિની. સંધિવિગ્રહ વિગેરેના સાદા અર્થ તથા વ્યાકરણી અર્થ બંને જોઈ રીતે ઘટાડ્યા છે. ૨ ચક્રવર્તિનો અર્થ મોનીયરવીલીયમ્સે નીચે મુજબ કર્યો છે : જેના રથનાં ચક્ર એમ ત્યાં વિના-અવરોધે ફરે તેવો રાજા. અથવા જે દરિયા વચ્ચેનો પ્રદેશ (ચક્ર)નો રાજા. વિષ્ણુપુરાણ પુ. ૧ પ્ર. ૧૩ શ્લો. ૪૬ માં ચક્રવર્તિનો અર્થ નીચે મુજબ છે : અથા ચક્રવર્તિના હૃદયમાં વિષ્ણુના ચક્રનું લાંબન હોય છે. સાધારણ રીતે તેનો અર્થ સર્વ પ્રદેશ ઉપર રાજ કરનાર રાજા એવો થાય છે. ૩ ઉપર બતાવેલા ધરસેન ૪ થાનો પિતામહ.

તેમ સર્વ દિશામાં વિનય દર્શાવતો રાજઋષિ હતો, જેના યશની અતિ પ્રભાવાળી કળા જે સર્વ મંડળને ભૂષિત કરતી તે નભમાં ધન્દુની કલા બનતી, અને જે ધનશ્યામ વાદળથી સ્તનાથ સમાન શિખરવાળા સહ્ય અને વિન્ધ્ય રૂપે રમ્ય પયોધરવાળી ભૂમિનો પતિ હતો તે શ્રી દેરભટનો પુત્ર જેણે સર્વ નૃપમંડળમાંથી તેઓના યશથી રાજતાં સુંદર વસ્ત્રો જે તે તેને અર્પતી હતી તે (વસ્ત્રો) ધારી તેના તરફના અનુરાગને લઈને સ્વયંવર તરીકે સ્વીકારતી હતી તે રાજ્યશ્રીનો લગ્નમાં સ્વીકાર કર્યો; જે તેના પ્રચંડ શત્રુઓના મંડળને નમાવનાર તલવાર માફક તેના સફળ શૌર્ય ઉપર આધાર રાખતો, જે શરદ ઋતુમાં તેના ધનુષ જેનાં શર બળથી પૂર્ણ ખેંચેલાં હતાં તેનાથી જેની શાન્તિનો નાશ થયો હતો તે શત્રુઓના પ્રદેશમાંથી યોગ્ય રીતે કર લેતો, જેના ઠણ શાસ્ત્રના વિવિધ વર્ણની ઉજ્જવળ શ્રુતિના અતિશયપણાથી અલંકારિત છતાં પુનઃ શ્રુતિની પુનઃ ઉક્તિથી અલંકારિત થતા હોય તેમ રત્નોથી ભૂષિત હતા, અને જે સતત દાન રૂપી જળમાં રમ્ય દેખાતા શૈવલના નવ અંકુર જેમ પ્રકાશતાં કંઠણ અને સુંદર જંતુની પાંખોથી અને રત્નોનાં કિરણોથી આવૃત્ત કર ઉચો કરી રત્ન પ્રવલય ધારણ કરતા હતા તેથી સાગરના તટના કિનારા સમાન ભાસતા કરથી અખિલ ભૂમિને આલિંગન કરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીધ્રુવસેન (૩) હતો.

(લી. ૩૬) તેના વડીલ બન્ધુ, જેનું અપર ઉચિત નામ ધર્માદિત્ય ખીજે હતું, જેના નાણુક અંગને બહેર રીતે લક્ષ્મી દેવીએ અન્ય નૃપોના સ્પર્શના કલંક નાશ કરવાના નિશ્ચયથી આલિંગન કર્યું હતું, જે અન્ય સર્વ નૃપો કરતાં પ્રતાપ કાર્યોમાં અધિકતાવાળો હતો, જેનાં પાદપદ્મ તેના તરફના અતિ પ્રેમના બળથી વશ થઈ શિર નમાવતા સર્વ સામંતમંડળના મુગટનાં મણિની રશ્મિથી આભૂષિત બન્યાં હતાં, જે તેના વિશાળ અને વિપુલ કરના દણ્ડથી શત્રુગણનો મદ હણતો, જે દૂર ફેલાતા તેના અતિ ઉચ્ચ પ્રતાપથી શત્રુઓના સમસ્ત વંશને બાળતો, જે નિજ સર્વ સંપદ પ્રણયિ જનોને આપતો, જેની પાસે તે ઉપાડતો તે ગદા હતી અને તે ફેંકતો તે ચક્ર હતું, જે બાલકીડાની અવગણના કરતો, જે કદી દ્વિજને તિરસ્કારતો નહીં, જેણે નિજ પ્રતાપથીજ સકળ ભૂમિની પ્રાપ્તિ કરી હતી, જે મૂર્ખ જનોનો અંગીકાર કરતો નહીં, જે અપૂર્વ જાતિમાં શ્રેષ્ઠ જનોમાંનો એક હતો; જે સાક્ષાત્ ધર્મ હોય તેમ તેણે વિવિધ જાતિ અને આશ્રમના નિયમો યોગ્ય રીતે કર્યા, જેના ધર્મના ઉચ્ચ અને ઉત્તમ પ્રવેત ધ્વજનું, તેની શુદ્ધ પ્રકૃતિના આનન્દથી સંચય કરતાં અને પછી અદ્ય લોભને લઈને પૂર્વના નૃપોએ જમ કરેલાં દાનોમાં (ભાવિ ઉપલોગમાં) દેવો અને દ્વિજને અનુમતિ આપી તેથી પ્રસન્ન થયેલાં ત્રિભુવનથી અભિનન્દન થતું, જેણે નિજ વંશને ઉજ્જવળ કર્યો હતો, અને જે દેવો, દ્વિજ અને ગુરુઓની સેવા કરી દાન દેવાએલા જનની પાત્રતા અનુસાર સતત ઉદ્દગ આદિ અન્ય હુક્ક સહિત ઉદાર દાનથી ઉદ્ભવેલા સંતોષથી પ્રાપ્ત કરેલા ઉત્તમ યશથી સર્વ ભૂમંડળને ભરતો તે પરમ માહેશ્વર શ્રીખરથહ (૨) હતો.

(લી. ૪૭) તેના વડીલ બન્ધુ, શ્રી શીલાદિત્ય (૨) જેણે સર્વ ભૂમિને કુમુદનું સૌંદર્ય ખીલવનાર પૂર્ણ ધન્દુના પ્રકાશ સમાન નિજ યશથી શ્વેત કરી; (અને) જે ખંડિત અશુદ્ધ વિલેપનનાં સમાન શ્યામ વિન્ધ્ય પર્વતો રૂપે વિપુલ પયોધર ધારનાર ભૂમિનો સ્વામિ હતો, તેના જે દિન પ્રતિદિન કળામાં વૃદ્ધિ પામતા નવ ચંદ્રની માફક કળામાં વૃદ્ધિ કરતો, જે પર્વતના વનને આભૂષિત કરતા યુવાન ગિરિરાજ (સિંહ) જેમ રાજ્યશ્રીને આભૂષિત કરતો, જે મયૂર ધ્વજવાળા કાર્તિકેયની માફક શિર પરની રમ્ય શિખાથી આભૂષિત હતો, જે પ્રચંડ શક્તિ અને પ્રભાવવાળો હતો જે (કમળને વિકસાવનાર) શરદના આગમનની માફક (પૂર્ણ યશ અને અતિ ધનથી સંપન્ન) જે હતો, જે કિરણો વડે મેઘ ભેદતા ઉદય પામતા બાલ રવિ જેમ શત્રુઓના ગળેને યુદ્ધમાં ભેદતો, યુદ્ધમાં નિજ શત્રુઓના પ્રાણ હરતો, તે નિજ શ્રીમાન કાકો પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાઠાનુધ્યાત પરમ માહેશ્વર પરમ ભદ્રારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્યદેવ (૩) હતો.

(લી. ૫૧) તેનો પુત્ર, જેણે અન્ય ભૂમિની રચના કરી પરમસ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેના મહાન પ્રતાપનો પ્રસાર પામેલો અગ્નિ તેની કોપથી ખેંચેલી તલવારના પ્રહારથી લેદાવાં ગળેનાં કુમ્ભ ઉપર બળેલો હતો, જેણે દિવાલથી આવૃત કરી ભૂમિ પર સ્થિર પદ પ્રાપ્ત કર્યું હતું, જેનો છત્ર જે નિજ કરમાંથી લટકી રહેલો અને જે સકલ ભૂમંડળને આવૃત કરતો તે મંથન-દણ્ડના મંથનથી થયેલા પયોદધિના શ્વેત શીલુસમાન યશનો બનેલો હતો, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ, અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્ય (૪) હતો.

(લી. ૫૩) તેનો પુત્ર, જેનાં પાદપદ્મ તેના પ્રતાપથી ઉદ્ભવેલા પ્રેમને લઈને નમન કરતા સમસ્ત સામંતોના શિર પરનાં ચૂડામણિના કિરણો આવૃત થઈ રંગાવાં હતાં, જે નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો, તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રી શીલાદિત્ય દેવ (૫) હતો.

(લી. ૫૫) તેનો પુત્ર, જેણે નિજ શત્રુઓના બળનો મદ શાન્ત કર્યો હતો, જે મહાન વિજયનું સ્વસ્થિધામ હતો, જેનું વક્ષઃસ્થળ લક્ષ્મીના આલિંગનની કોડા કરતું, જેની અબદ શક્તિ નૃસિંહ રૂપ ધારનાર વિષ્ણુ ભગવાન કરતાં પણ અધિક હતી, જે શત્રુનૃપોનો નાશ કરી અખિલ પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતો, જે પુરૂષોમાં ઉત્તમ હતો, જે તેને નમન કરતા બળવાન સામંતોના ચૂડામણિથી વિરાજતા નખનાં કિરણોથી દૂર પ્રદેશો રૂપી સર્વ નારીઓનાં મુખ રંગતો, જે તેના શ્રીમાન પિતા પરમભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત હતો તે પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૬) હતો.

(લી. ૫૮) તેનો પુત્ર, જે મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરના વંશમાં અવતર્યો છે, અને, મહા સુખસમ્પન્ન છે—જે વિમુખ થવા કઠણ શૌર્યના અતિશયપણા માટે વિખ્યાત છે, જે લક્ષ્મીના નિવાસ છે, જેણે નરકનો નાશ કરવાનો યત્ન કર્યો છે, જેણે પૃથ્વીને રક્ષવા પરમ નિશ્ચય કર્યો છે, જેનો યશ પૂર્ણેન્દુનાં કિરણો સમાન શુદ્ધ છે, જે ત્રણ વેદના જ્ઞાનને લીધે ગુણથી પરિપૂર્ણ છે, જેણે શત્રુશ્રેણીનો વિજય કર્યો છે, જે ... સુખસમ્પન્ન છે, જે સદા સુખ આપે છે, જે જ્ઞાનનો નિવાસ છે, જે સર્વ લોકથી પ્રશંસિત પૃથ્વીનો રક્ષક છે, જેને વિદ્વાનો સેવે છે, જે પૃથ્વીમાં અતિ દૂર સુધી સ્તુતિ પામ્યો છે, જે રત્નોથી આભૂષિત છે, જેનું અંગ રમ્ય છે, જે સદ્ગુણરૂપી રત્નોનો સાક્ષાત રાશિ (ઢગ) હતો, જે પ્રભુત્વ અને પ્રતાપના ઉત્તમ ગુણસમ્પન્ન હતો, જે નિત્ય પ્રાણીઓના શ્રેયમાં પ્રવૃત્ત હતો, જે સાક્ષાત્ જનાર્દન (દેવ) હોય તેમ દુષ્ટ જનોનો મદ હણે છે,—જે નિત્ય શુદ્ધમાં ગજશ્રેણીની રચનામાં મહામતિવાળો હતો, જે પુણ્યનું ધામ હતો, અને જેના મહાન પ્રતાપનું અખિલ પૃથ્વીમાં જ્ઞાન થતું તે શ્રીમાન ધૂમટ વિજયી છે.

(લી. ૬૩) અને તે, નિજ શ્રીમાન પિતા પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વરનો પાદાનુધ્યાત અને પરમ માહેશ્વર પરમ ભટ્ટારક, મહારાજાધિરાજ અને પરમેશ્વર શ્રીશીલાદિત્યદેવ (૭) સમસ્ત પ્રબળ શાસન કરે છે :—

(લી. ૬૪) “તમને જાહેર થાયો કે મારાં માતપિતા અને મારા પુણ્યની વૃદ્ધિ અર્થે અને આ લોક તેમ જ પરલોકમાં કૃણપ્રાપ્તિ અર્થે ખેટક આહારમાં ઉષ્ણલહેટ પથકમાં મહિ-લખલી^૧ નામે ગામ, ઉદ્રંગ, ઉપરિકર, ઉદ્ભવતી વેઠના હક સહિત, ભૂત, વાત, પ્રત્યાય સહિત, દશ અપરાધના દણ્ડ સહિત ઉપભોગ અને હિસ્સા સહિત, ધાન્ય, સુવર્ણ, અને આદેય સહિત, રાજપુરૂષના હસ્તપ્રક્ષેપણમુક્ત, અને પૂર્વે દેવો અને દિગ્ગેને કરેલાં દાનો વર્જ કરી, મારાથી

૧ અથવા કદાચ મહિલાખલી.

પાણીના અતિ અર્ધ સહિત બ્રહ્મદેવ અનુસાર, ભૂમિચિદ્રના ન્યાયથી, ચન્દ્ર, સૂરજ, સાગર, પૃથ્વી અને પર્વતોના અસ્તિત્વકાળ સુધી પુત્ર અને પૌત્રોના ઉપલોગ અર્થે—ભટ્ટવિષ્ણુના પુત્ર વિષ્ણુના આનન્દપુર શહેરના નિવાસી, તે સ્થાનના ચતુર્વેદી જાતિના, શાર્કરાક્ષિ ગોત્રના, બહુવૃથ સબ્રહ્મચારી, ભટ્ટ આખણ્ડલમિત્રને—ખલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને અતિથિના યજ્ઞ અને અન્ય વિધિના નિભાવ અર્થે અપાયું છે. ”

(લી. ૬૯) “ આથી આ પુરૂષ જ્યારે બ્રહ્મદેવ અનુસાર તેનો ઉપલોગ કરે, ખેતી કરે, કે ખેતી કરાવે, અથવા અન્યને સોંપે ત્યારે કોઈ એ પ્રતિબંધ કરવો નહીં.

(લી. ૭૦) આ અમારા દાનને અમારા વંશના કે અન્ય ભાવિ ભદ્ર નૃપોએ લક્ષ્મી અનિત્ય છે, જીવિત અનિશ્ચિત છે, અને ભૂમિદાનનું કૃણ (દેનાર અને રક્ષનાર બન્નેને) સામાન્ય છે એમ મનમાં રાખી અનુમતિ આપવી અને રક્ષણું ભોંઈએ.

(લી. ૭૨) અને વેદવ્યાસે કહ્યું છે કે— “ સગરથી માંડીને ઘણા નૃપોએ ભૂમિનો ઉપલોગ કર્યો છે. (અને હાલ કરેલા દાનને જો તે રક્ષે તો) જેની જે સમયે ભૂમિ તેને તે સમયનું કૃણ છે. પૂર્વના નૃપોએ આપેલાં ધન તે દેવોને આહુતિ કરેલાની શેષ સમાન છે અને ઉલટી કરેલા અજ્ઞ સમાન છે. ખરે ! કયો સુજન તે પુનઃ હરી લેશે ? ભૂમિદાન દેનાર સ્વર્ગમાં ૬૦ હજાર વર્ષ વસે છે, (પણ) તે દાન જમ્મ કરનાર અથવા તેમાં અનુમતિ આપનાર તેટલાં જ વર્ષ નરકમાં વાસ કરે છે. જે ભૂમિદાન જમ્મ કરે છે તે નિર્જલ વિન્ધ્યાદ્રિના શુષ્ક વૃક્ષોના ફોતરોમાં વસતા કાળા સર્પ જન્મે છે !

(લી. ૭૫) આમાં દ્વતક, શ્રી શાર્વટનો પુત્ર, મહાપ્રતિહાર મહાક્ષપટલિક, રાજવંશી શ્રી સિદ્ધસેન છે. અને આ દાન તેના પ્રતિનિધિ હેમ્બટના પુત્ર, પ્રતિનર્તક, કુલપુત્ર અમાત્ય ગૂહ જેને તે લખવા મોકલ્યો હતો તેનાથી લખાયું છે.

(લી. ૭૭) સંવત્ ચારસો અધિક સુડતાળીશ, જેટ શુદ્ધિ પંચમી અથવા સંખ્યામાં સં. ૪૦૦ અને ૪૦ અને ૭, જેટ શુ. ૫ આ મારા સ્વહસ્ત છે.

એક વલ્લભી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્ર ૩૧૨ સ્થિતિમાં છે. તેની બન્ને બાજુએ તેમ જ નીચેના કાંઠામાં નુકશાન થયું છે. અને વચ્ચેથી તડ પડી છે. તેની કોરવાળીને કાંઠા કર્યા છે. તેનું માપ ૮૬" x ૧૧૩" છે, અને તેના ઉપર ૧૮ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો બીજા કરતાં જરા મોટા ઠઠના છે અને તે ચોખ્ખા કોતર્યા છે. લેખ વ્યાકરણની ભૂલો વગરનો છે.

આ દાનપત્ર વલ્લભીમાંથી કાઢ્યું છે, અને શીલાદિત્ય ધર્મોદિત્યના વર્ણનમાં છેલ્લા ભાગ-માંથી "ધર્માનુષ્ઠો" શબ્દથી ભાંગી ગયું છે. એટલે આ રાજાનું સંપૂર્ણ વર્ણન આપતાં બીજાં પત્રોમાંથી જોવાથી આપણે કહી શકીએ કે આ દાનપત્રનું બીજું પત્ર ૩૧૨ નીચેનાં વાક્યથી શરૂ થયું જોઈએ.

જ્વલતરીકૃતાત્થસુલસંપદુપસેવાનિરુદ્ધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાદેશ્વરશ્રીશીલાદિત્યઃ ।

આ કદાચ શીલાદિત્ય ૧ દાના એક દાનપત્રનું પહેલું પત્ર હોય, કારણ કે તે રાજાનાં દાન-પત્રોનાં પહેલાં પત્રોમાંથી આ પત્રો પ્રમાણે જ અંત છે.

આ દાનપત્રનું માપ, પંક્તિઓ વિગેરે પણ તેના રાજાનાં દાનપત્રોનાં પત્રોમાંથી પ્રમાણે જ છે. હાખલા તરીકે સંવત્ ૨૮૭ નાં દાનપત્ર સુજબ.

અક્ષરાન્તર

- ૧ ઓ સ્વસ્તિ વલ્લભીતઃ પ્રસન્નપ્રણતામિત્રાણાં મૈત્રકાણાત્રતુલ્યલસમ્પન્નમણ્ડલામો-
ગસંસંકેતપ્રહાર-
- ૨ શતલબ્ધપ્રતાપઃ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જવોપાર્જિતાનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલા-
વાપ્તરા-
- ૩ જ્યશ્રીઃ પરમમાદેશ્વરશ્રીમદાર્કાદિવ્યવચ્છિન્નરાજવદ્શાન્માતાપિતૃચરણારવિન્દ-
પ્રણતિપ્રવિષૈતાશેષ-
- ૪ કસ્મણ્શૈશવાત્પ્રમૃતિ સ્વજ્ઞદ્વિતીયબાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વ-
નિકષસ્ત્ત્વમા-
- ૫ વપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિસ્સકલસ્મૃતિપ્રણીતમાર્ગસમ્ય-
કપરિપાલન-

* જ. બા. પ્રા. રા. એ. સો. વા. ૧ પા. ૪૩ કી. બી. કીરકેકર

- ६ प्रजाहृदयरञ्जनान्वर्त्थराजशब्दः रूपकान्तिस्थैर्यगाम्भीर्यबुद्धिसम्पद्भिस्सर-
शशाङ्काद्रि-
- ७ [राजो]दधित्रिदशगुरुधनेशानतिशयानशरणागताभयप्रदानपरतया तृणवद-
पास्ताशेष-
- ८ [स्वकार्यफलः] प्रार्थनाधिकार्थप्रदानानन्दितविद्वत्सुहृत्प्रणयिहृदयः पाद-
चारीव सकलभुवन-
- ९ [मण्डलाभो]गप्रमोदः परममाहेश्वरः श्रीगुरुसेनस्तस्य सुतस्तत्पादनखमयूख-
सन्तानविसृत-
- १० [जाह्नवीजलौ]धप्रक्षालिताशेषकल्मषः प्रणयिशतसहस्रोपजीव्यमानसम्पद्रूप-
लोभादिवाश्रित-
- ११ [सरभस]मामिगामिकैर्गुणैस्सहजशक्तिशि[क्षाविशेषविस्मा]पिताखिलध-
[तुर्द्धरः प्रथमनरपति-]
- १२ [समतिसृष्टा]नामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्त्ता प्रजोपघातकारिणामुप-
प्लवानां दर्श-
- १३ [यिता श्रीसरस्वत्यो]रेकाविवासस्य संहतारातिपक्षलक्ष्मीपरि[भोगदक्षविक्र-
मो विक्रमोपसंप्रा-]
- १४ [प्तविमलपार्थिव]श्रीः परममाहेश्वरः श्रीधरसेनस्तस्य सुतस्तत्पादानु-
द्वयातस्त-
- १५ [जगदानन्दनात्यद्भु]तगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिग्मण्डलस्समरशतविशद-
[शोभासनाथ-]
- १६ [मण्डलाग्रयुतिभा]सुरांसपीठो व्यूढगुरुमनोरथमहाभारस्सर्वविद्यापरापर-
[विभागाधि-]
- १७ [गमविमलमतिरपि स]र्वतस्सुभाषितलंवेनापि सुखोपपादनीयपरितांषस्समग्र
[लोकागाध-]
- १८ [गाम्भीर्यहृदयो]पि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्वभावः [खिली-]
- १९ [भूतकृतयुग]नृपतिपथविशोधनाधिगतोदग्रकीर्तिधर्मानुपरोधो

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્ર*

આ પત્રાની જમણી બાજુનો થોડો ભાગ ભાંગી ગયો છે. તથા ડાબી બાજુએ પણ એક ન્હાનો ઠાપો પડ્યો છે. જેથી અગીયારમી પંક્તિ પછીથી બધી પંક્તિઓની શરૂવાતના થોડા અક્ષરો નાશ પામ્યા છે. તે શિવાય પત્ર સંપૂર્ણ છે. નીચે ઠીકો માટેનાં બે કાણાંઓ વચ્ચે ૭૩"નું અંતર છે. પત્રાનું માપ ૮૩"×૧૩"નું છે. અને તેના ઉપર ૨૦ પંક્તિઓ લખેલી છે.

અક્ષરો જરા અસ્પષ્ટ થઈ ગયા હોવાથી બહુ મુશ્કેલીથી વાંચી શકાય છે.

ધરસેન ૩ જાના વર્ણનની શરૂવાતમાં લેખ ભાંગી ગયો છે. આ વર્ણન કદાચ વિગતાલેખ-
નમાહિતારાત્તિપદ્ય એ શબ્દોથી પૂરું થતું હશે. તે પછી બીજા પત્રાની શરૂવાત “મનોરથાશ્વમેનઃ
સમ્યગુપલક્ષિતાનેક” જેવા કંઈક શબ્દોથી થતી જોઈએ.

ધ્રુવસેન ૨ જાનાં પહેલાં પત્રાંઓ સાધારણ રીતે જે પ્રમાણે પુરાં થાય છે તેમ આ પત્ર
પણ પૂરું થાય છે.

અક્ષરાંતર

- ૧ ઓં સ્વસ્તિ સ્કન્ધાવારાત્ વાસકાત્ પ્રસમપ્રણતામિત્રાણાં
મૈત્રકાળામતુલબલસંપન્નમણ્ડલાભોગસંસક્તપ્રહારશતલબ્ધપ્રતાપ-
- ૨ પ્રતાપોપનતદાનમાનાર્જ્જવોપાર્જિતાનુરાગાદનુરક્તમૌલભૂતશ્રેણીબલાવાસરાજ્યશ્રિયઃ
પરમમાહેશ્વરશ્રીમદાકાંદવ્યવચ્છિન્નરાજવ-
- ૩ ડ્યાન્માતપિતૃચરણારવિન્દપ્રણતિપ્રવિધૌતાશેષકલ્મષઃ શૈશવાત્મભૂતિ સ્વદ્વિ-
તીયવાહુરેવ સમદપરગજઘટાસ્ફોટનપ્રકાશિતસત્ત્વનિક-
- ૪ શસ્ત્રપ્રભાવપ્રણતારાતિચૂડારત્નપ્રભાસંસક્તપાદનચરશ્મિસંહતિઃ સકલસ્મૃતિ-
પ્રણીતમાર્ગસમ્યક્પરિપાલનપ્રજાહૃદયરજ્જનાન્વર્ત્થ-
- ૫ રાજશબ્દઃ રૂપકાન્તિસ્થૈર્યધૈર્યગામ્ભીર્યશુદ્ધિસમ્પદ્ધિઃ સ્મરશશાઙ્કાદિરાજોદધિ-
ત્રિદશગુરુધ્વનેશાનતિશયાનઃ શરણાગતાભયપ્રદાનપરત-
- ૬ યા તૃણવદપાસ્તાશેષસ્વકાર્યકલ્મષં પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિતવિદ્વત્સુહૃત્પ્રણયિ-
હૃદયઃ પાદચારીવ સકલભુવનમણ્ડલાભોગ-
- ૭ પ્રમોદઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીગુહસેનસ્તસ્ય સુતસ્ત્વપાદનચમયૂચ્ચસંતાનવિસૃતજાહ્વી-
મલૌષપ્રક્ષાલિતાશેષકલ્મષઃ પ્રણયિશતસ-
- ૮ હસ્તોપજીવ્યમાનસમ્પદ્ભૂલોભાદિવાશ્રિતઃ સરભસમાભિગામિકૈર્ગુણૈસ્સહજશક્તિશિ-
ક્ષાવિશેષવિસ્માપિતાશિલધનુર્ધ્વરઃ પ્રથમનરપ-

* જ. ષા. પ્રા. રા. એ. સો (નવી આવૃત્તિ) વો. ૧ પા. ૪૪-૪૫ શ્રી. બી. દિ. ૨૪૯૭૨

૧ વાંચો. ૨ વાંચો. નિકષ. ૩ વાંચો. ફલઃ.

- ९ तिसमतिस्मृष्टानामनुपालयिता धर्मदायानामपाकर्ता प्रजोपघातकारिणामुपप्लवानां दर्शयिता श्रीसरस्वत्योरेकाधिवासस्य संहतारातिपक्ष—
- १० लक्ष्मीपरिमोगदक्षविक्रमो विक्रमोपसंप्राप्तविमलपार्थिवश्रीः परममाहेश्वरः श्रीधर-
सेनस्तस्य सुतस्तत्पादानुद्धवातः सकलजगदानन्द—
- ११ [ना]त्यद्भुतगुणसमुदयस्थगितसमग्रदिङ्मंडलः समरशतविजयशोभासनाथमण्डला-
ग्रद्युतिभासुरतरान्सै पीठोद्दृढगुरुमनोर [थ-]
- १२ [म]हाभारः सर्व्वविद्यापरापरविभागाधिगमविमलमतिरपि सर्व्वतः सुभाषितलवे-
नापि सुखोपपादनीयपरितोषः समग्रलोक [गाध-]
- १३ [गा]म्भीर्य्यहृदयोपि सुचरितातिशयसुव्यक्तपरमकल्याणस्यभावः खिलीभूतकृत-
युगनृपतिपथविशोधनाधिगतो [दप्रकीर्त्तिः]
- १४ [ध] र्मानुपरोधोज्ज्वलतरीकृतार्थसुखसंपदुपसेवानिरूढधर्म्मादित्यनामा परम-
माहेश्वरः श्रीशीलादित्यः तस्या [नुजस्तत्पादानु-]
- १५ [द्ध्या]तः स्वयमुपेन्द्रगुरुणेव गुरुणात्यादरवता समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं
स्कन्धासक्तां परमभद्र इव [धुर्य्यस्तदाज्ञासम्पादनैक-]
- १६ [क]रसतयेवोद्भवेदसुखरतिभ्यामनायासितसत्त्वसम्पत्तिः प्रणतिमेकां परित्य-
ज्य प्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्यरातिभिरनासादित—
- १७ प्रतिक्रियोपायः कृतनिखिलभुवनामोदविमलगुणसंहतिं 'प्रषभविघटितसकलकलि-
विलसितगतिः नीचजनाधिरोहिभिरशेषै—
- १८ द्वैषैरनामृष्टालुन्नतहृदयः प्रख्यातपौरुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्षक्षितिपति-
लक्ष्मीस्वयंग्रहप्रकाशितप्र—
- १९ वीरपुरुषप्रथमसंख्याधिगमः परममाहेश्वरः श्रीस्वरग्रहस्तस्य तनयस्तत्पादानुद्धवातः
सकलविद्याधिगमविहितनिखिल—
- २० विद्वज्जनमनःपरितोषातिशयः सत्त्वसंपदा त्यागौदार्य्येण च विगतानुसंधानमाहि-
तारातिपक्ष

એક વલ્લી દાનપત્રનું પહેલું પત્રું

વલ્લીના એક દાનપત્રનું આ પહેલું પત્રું છે. તે દાન, તેમાં લખેલી પંક્તિઓની સંખ્યા તથા તેમાંના મુદ્દા ઉપરથી વલ્લીવંશના કેઈ અંતકાલીન રાજાએ આપ્યું હોય તેમ જણાય છે.

તેમાંના લેખ ધરસેન ૪ થાનાં વર્ણનથી પૂરો થાય છે. તે બધી બાબતોથી સુરક્ષિત છે, પરંતુ પત્રાંની સપાટીમાં ચાર મોટાં તથા કેટલાંક ન્હાનાં ઠાણાં પડેલાં છે. પત્રાંનો મોટો ભાગ, ખાસ કરીને જમણી બાજુનો, જડા કાટના થરવડે ઢંકાયેલો છે. અને તે કેઈ પણ રીતે સાફ થઈ શકતો નથી. સુભાગ્યે દરેક પંક્તિની શરૂવાતમાં થોડા અક્ષરો દેખાય છે. પત્રાંનું માપ ૧૪ $\frac{1}{2}$ " x ૧૨ $\frac{1}{2}$ " નું છે. તેને છેડે ત્રાંબાની ઠડીઓ માટેનાં બે ઠાણાંઓ છે. આ ઠડીઓ ખોવાઈ ગઈ છે.

કાટના થર નીચે ઢંકાયેલા અક્ષરો અનુમાનથી આપવાને બદલે પંક્તિની શરૂવાતના જેટલા અક્ષરો વાંચી શકાય છે તે નીચે આપું છું. લેખના બાકીના ભાગ માટે આવા બીજાં પહેલાં પત્રાંઓમાં વાંચનારે જોઈ લેવું: દાખલા તરીકે ઉપર પ્રસિદ્ધ કરેલું સં. ૩૫૬ નાં દાનપત્રનું પહેલું પત્રું.

અક્ષરાન્તર

૧ [ઓં સ્વસ્તિ વિજયરક્તવાવારાત્ પુ]લેખક (?) [વાસકાત્] ...	
૨ પનતદાનમાનાર્જવોપાજિતાનુરાગા
૩ વિન્દપ્રણતિપ્રવિઘૌતશેષ
૪ ચૂડારત્નપ્રમાસંસક્તપાદનસ
૫ સ્થૈર્યધૈર્યગામ્ધીર્યબુદ્ધિસંપદ્ધિ:
૬ ર્યફલ: પ્રાર્થનાધિકાર્થપ્રદાનાનન્દિત
૭ પાદનસમયૂક્તસંતાનવિસ્તૃત
૮ ગુણૈસ્સહજશક્તિશિક્ષાવિશે

૧ જ. બો. આ. રો. એ. સો. (નવી આવૃત્તિ) નો. ૧ પા. ૪૬ ડી. બી. દિરકલ્કર

९	रिणामुपप्लवानां दर्शयिता
१०	ममाहेश्वरः ^१ श्रीधरसेनस्तस्य सुत
११	सनाथमण्डलाग्रद्युतिभासुर
१२	लवेनापि सुखोपपादनीयपरितोषः
१३	नृपतिपथविशोधनाभिगतोदग्रकीर्ति
१४	'दित्यस्तस्यानुजस्तत्पादानुद्धयात
१५	संपादनैकरसतयैवोद्वह
१६	परावज्ञाभिमानरसानामालिङ्गितमनोवृत्तिः
१७	नामोदविमलगुणसंहतिः
१८	रुषास्त्रकौशलातिशयगणतिथविपक्ष
१९	तस्य ^२ तनयैस्तत्पादानुद्ध्यातः
२०	नासमाहितारातिपक्षमनोरथाक्षभङ्गः
२१	विनयशोभाविभूषणः समरशत
२२	भूतास्त्रकौशलाभिमान
२३	सकलपूर्व्वनरपतिरतिदुस्साधनामपि
२४	रिव स्वयमभ्युपपन्नः प्रकृतिभि
२५	न्सितध्वान्तराशिः सततोदितसविता
२६	विग्रहसमासनिश्चयनिपुणः
२७	रुभयोरपि निष्णातः प्रकृष्टविक्रमोपि
२८	वतामुदयः समयसमुपजनि
२९	'श्रीधुवसेनस्तस्य सुत
३०	एव श्रवणनिहितमौक्तिकालङ्कार
३१	'मृदुकरग्रहणादमन्दीकृतानन्द

१ धरसेन २ जे. २ आ शिलादित्य १ जे. ३. तेनु अपर नाम धर्मादित्य ३. ३ आ अरअदनु नाम छ, शिलादित्यनो कनिष्ठ अंधु. ४ आ धरसेन ३ जे. ५ आ धुवसेन २ जे. ६ आ धरसेन ४ थानी प्रशस्तिनो आरंभनो भाग छ,

એક વલ્લી દાનપત્રના પહેલા

પતરાંના એક કકડો⁺

વલ્લીના એક અંતકાલીન રાજના દાનપત્રના એક પહેલા મોટા તામ્રપત્રનો આ ન્હાનો કકડો છે. બધી બાબતોએ નુકશાન થયું હોવાથી આમાંથી કંઈ પણ ઉપયોગી હકીકત મળતી નથી. આ કકડો હાલની સ્થિતિ પ્રમાણે સુરક્ષિત છે. અને જ્યાં જ્યાં અક્ષરો સુરક્ષિત છે, ત્યાં ત્યાં સહેલાઈથી વાંચી શકાય છે. ધ્રુવસેન ૨ જાના બાલાદિત્યના વર્ણન પછી પત્ર પૂરું થાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	
૨	
૩	પ્તવિમલપાર્થિવશ્રીઃ પરમમાહેશ્વરશ્રીધર ^૨				
૪લત્તસમરશતવિજયશોભાસનાથમણ્ડલ....				...	
૫	વિમલમાતિરપિ સર્વતઃ સુમાષિતલેવનાપિ સુલો				
૬	પરમકલ્યાણસ્વભાવઃ સિલીભૂતકૃતયુગ			
૭રૂઢધર્માદિત્યદ્વિતીયનામા પરમમાહેશ્વર ^૩				

+ જ. બા. શા. રા. એ. સો. (નવી આજ્ઞા) વા. ૧ પા. ૪૮ ડી. બી. દિસંબર ૨.

૧ પેલી બે લીટીઓ વાંચી શકાતી નથી. ૨ આ ધ્રુવસેન ૨ જો હોવો જોઈએ. ૩. શિલા-દિત્ય ૧ લો.

८	समभिलषणीयामपि राजलक्ष्मीं स्कन्धासक्त
९	सत्त्वसंपत्तिः प्रभावसंपद्वशीकृतनृपति
१०	त्यज्यप्रख्यातपौरुषाभिमानैरप्य
११	सकलकलिविलसितगतिर्नाचजना
१२	गणतिथविपक्षक्षितिपति
१३	'
१४	'
१५	शोभाविभूषणः समरशत
१६	परिभूतास्त्रकौशलाभिमान'
१७	यिता विषयाणां
१८

१ आ लीटीभां परअहुनुं नाम आवुं जेधजे. २ वंयाती नथी. ३ आ अध्याहार लीटीभां परसेम ३ जलुं नाम होवुं जेधजे. ४ अहि छेडे ध्रुवसेन २ जल उई आलादित्यना वर्णुननो भाग होवे जेधजे.

એક વલ્લભી દાનપત્રના પહેલા પતરાંના એક કકડો*

વલ્લભી વંશના અંતઃકાલીન કોઈ રાજાનાં દાનપત્રના પહેલા ભાગના એક મોટા પતરાના આ કકડો છે. આ કકડો બધી બાબતોએ નુકશાન પામેલો છે. તેમાં અસંખ્ય ન્હાનાં કાણાંઓ છે તે ઉપરાંત તે બહુ જ ખરડ સ્થિતિમાં છે. અક્ષરો મોટા કદના અને સારી રીતે કાતરેલા છે અને જ્યાં જ્યાં રક્ષિત છે ત્યાં મુશ્કેલી વગર વાંચી શકાય છે.

અક્ષરાન્તર

૧	પરિતોષા
૨	શાસ્ત્રકલાલોક
૩	પ્રત્યલોદગ્રવાહુ
૪	કલનૃપતિમણ્ડલામિનન્દિતશાસનઃ
૫	પતિરતિ દુસ્સાધાનામ્ પ્રસાધયિતા
૬	અઃ પ્રકૃતિભેરધિગતકલાકલાપ્રકાન્તિમા
૭	ન્સિતધ્વાન્તરાશિઃ સતતોદિતસવિતા પ્રકૃતિભ્યઃ પરંપ્ર-
૮	સન્ધિવિગ્રહસમાસાનિશ્ચયનિપુણ સ્થાનેનુરૂપમાદેશં
૧૦	રુમયોર[પિ નિ]જ્ઞાતઃ પ્રકૃષ્ટવિક્રમોપિ કરુણામૃદુહૃદ
૧૧	દોષવતામુદયસમુપજ [નિત] જનતાનુરાગપ
૧૨	દેશ્વરશ્રીધ્રુવસેનસ્તસ્ય [સુતસ્ત]ત્પાદકમલ
૧૩	વિગ્રમમલ

* જ. બા. પ્રા. રો. એ. સો. (નવી આવૃત્તિ) વો. ૧ પા. ૪૬ ડી. બી. દિસેમ્બર.

श्रीः
गुजरातना ऐतिहासिक लेख

गुजरात
यासुक्त्य वंशना लेखो

ગુજરાત ચાલુક્ય વંશના લેખો

નં. ૧૦૨

ચાલુક્ય વિજયરાજનાં ખેડાનાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૩૯૪ વૈ. સુ. ૧૫=ઈ. સ. ૬૪૨

આ તામ્રપત્રો પ્રો. જે. ડાઉસને રા. એ. સો. ના જરનલમાં (ન્યુ. સીરીઝ) વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે પ્રસિદ્ધ કર્યાં હતાં. તે હાલમાં રા. એ. સો.ની લાઇબ્રેરીમાં છે. ત્યાંથી માગીને અક્ષરાન્તર તથા તરબુમો વિગેરે ફરીથી કરીને પ્રસિદ્ધ કરું છું :

આ પતરાં ઈ. સ. ૧૮૨૭ માં ખેડામાંથી મળેલાં છે. તેના વાયવ્ય ખૂણાએ વનુઆ નદી વહે છે તેના પાણીથી દીવાલ ધોવાઈ જવાથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં.

પતરાં બે છે અને તેનું માપ ૧૩૫" x ૮૬" છે. તેની કોર તેને સુરક્ષિત રાખવા માટે રહેજ વાળેલી છે. બે કડી માટે કાણું છે પણ કડી તેમજ સીલ ઉપલબ્ધ નથી. ભાષા સંસ્કૃત છે. લિપિ શરૂવાતનાં ચાલુક્ય અને કદમ્બ તામ્રપત્રો ઉપરના જેવી જ છે.

વિજયપુર ગામે મુકામ હતો ત્યાંથી દાન આપવામાં આવેલ છે. ચાલુક્ય વંશના જયસિંહના દીકરા બુદ્ધવર્માના વિજયરાજે આ દાન આપેલું છે.

જંબુસરના અધવર્યુ અને પ્રદ્યારીઓને દાનમાં પરિચય ગામ આપવામાં આવેલ છે. આ જંબુસર ખેડા અને ભરૂચની વચ્ચે ખેડાથી અગ્નિ ખૂણે ૫૦ માઈલ ઉપર અને ભરૂચથી વાયવ્યમાં ૨૫ માઈલ ઉપર આવેલ છે.

પરિચય શોધી શકાયું નથી. દાન ૩૯૪ મા વર્ષમાં વૈશાખ સુદ પૂર્ણિમાને દિવસે આપેલ છે. તિથિ પંક્તિ ૩૨ મે શબ્દોમાં અને પં. ૩૪ મે અંકમાં આપવામાં આવેલ છે. તેથી ૩૦૦, ૬૦, ૪, ૧૦ અને ૫ એટલા અંકનાં ચિહ્નો પ્રાપ્ત થાય છે. આ ચિહ્નો, ચાર અને પાંચનાં ચિહ્નો સિવાય, ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૪૨ મે વલ્લી અને ચાલુક્ય સમયનાં ચિહ્નો ડો. ભગવાનલાલે આપ્યાં છે તેને મળતાં છે.

આ દાનની સાલ કયા સંવતની છે તે બાબતમાં પ્રો. ડાઉસને સંવત્સરનો અર્થ વિક્રમ સંવત્ કરેલ. ત્યારબાદ મી. કે. ટી તિલ્લે તે શક સંવતની સાલ છે એમ પૂરવાર કરેલ (જ. બો. પ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૩૪૮). પરંતુ જે ગુર્જર તામ્રપત્રોને આધારે તેણે શક સંવત્ વપરાયો છે એમ માનેલ તે તામ્રપત્રો પણ ચેદી સંવતમાં છે એમ સિદ્ધ થયું છે. તેથી આ સાલ પણ ચેદી સંવતની હોવી જોઈએ અને તે ઈ. સ. ૬૪૨ ની બરાબર થાય છે.

વિશેષમાં પ્રો. ડાઉસને તેમ જ મી. તિલ્લે ચાલુક્યનું વંશવૃક્ષ ઉપજાવવાનો તેમ જ દક્ષિણના ચાલુક્ય સાથે સંબંધ શોધી કાઢવાનો પ્રયત્ન કરેલ તે ભૂલભરેલો છે, એમ વિસ્તારથી ડો. ફ્લીટે બતાવી આપેલ છે. વંશાવળી સંબંધમાં તેઓએ કરેલા ઘણાં જાહેરાતો પછી છેવટ એમ નિર્ણય થાય છે કે વિજયરાજના મૃત્યુ પછી અગર લડાઈમાં હાર અને મરણ પછી ઉત્તરમાં ચાલુક્યની સત્તા પડી લાંગી અને ગુર્જર અથવા વલ્લી રાજાઓ જોરમાં આવી. પુલકેશી ૧ લો તે વંશનો વારસ હતો અને તે નાહો ત્યારે તેની સાથેના અનુયાયીની મદદથી રસ્તે કઠાય પદ્મવ રાજાઓ પાસેથી વાતાપિ પડાવી લઈને ત્યાં નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું. અથવા આ વિજયરાજના તામ્રપત્રને દ્વ ધીજનાં તામ્રપત્ર સાથે સરખાવતાં એમ પણ સંભવિત છે કે ચાલુક્યો ગુર્જરના અંડીયા હતા પણ પુલકેશીએ સ્વતંત્ર થઈને દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કરી નવું રાજ્ય સ્થાપ્યું.

આ તામ્રપત્રની પાછળ કોતરીને છેડી નાંખેલ લેખ છે તે સાફ કરીને વાંચી જોતાં બીજી બાજુના પતરામાંની જ હકીકત છે.

૧. ઈ. એ. વો. ૭ પા. ૨૪૧ ડો. જે. એફ. ફ્લીટ

અક્ષરાન્તર

પતરૂ પહેલું

- ૧ સ્વાત્તિ વિજયસ્કન્ધાવારાત્ વિજયપુરવાસકાત્ શરદુપગમપ્રસન્નગગનતલવિમલ-
વિપુલે વિવિધપુરુષરત્નગુણ-
- ૨ નિકરાવભાસિતે મહાસત્વાપાશ્રયદુર્લ્ભ્યે ગાંભીર્યવતિ સ્થિત્યનુપાલનપરે મહોદ-
ભાવિવ માનવ્યસગોત્રાણાં હા-
- ૩ રીતિપુત્રાણાં સ્વામિમહાસેનપાદાનુધ્યાતાનાં ચાલુક્યાનામન્વયે વ્યપગતસજલજ-
લ્હરપટલગગનતલગતશીશીરકર
- ૪ કિરણકુવલ્યતરયશસઃ[યશાઃ]શ્રી જયસિંહરાજઃ[॥]તસ્ય સુતઃ પ્રબલરિપુ-
તિમિરપટલમિદુરઃ સતતમુદયસ્થોનક્તન્દિવ-
- ૫ મપ્યસ્વણ્ડિતપ્રતાપો દી[દિ]વાકર ઇવ વલ્લભરણવિક્રાન્ત શ્રી બુદ્ધવર્મરાજઃ
[॥]તસ્ય સૂનુઃ પ્રિ[પૃ]થિવ્યામપ્રતિરથઃ ચતુરુદધિસલિલા-
- ૬ સ્વાદિતયશો[શા]ધનદવરુણેન્દ્રાન્તકસમપ્રભાવઃ સ્વબાહુવલોપાત્તોર્જિતરાજ[જ્ય]
શ્રીઃ પ્રતાપાતિશયોપનતસમગ્રસામન્ત મ-
- ૭ ણ્ડલઃ પરસ્પરાપીડિતધમ્મા[મ્મા]ર્થકામનિમો[મો]ચિ પ્રણતિમાત્રસુપરિ-
તોષગંભીરોજ્જતહૃદયઃ સમ્યક્પ્રજાપાલનાધિગતઃ દીના-
- ૮ ન્ધકૃપણમે[શ]રણાગતવત્સલઃ યથામિલષિતફલપ્રદો માતાપિતૃપાદાનુધ્યાતઃ
શ્રીવિજયરાજસ્સર્વાનેવે વિષયપતિરાષ્ટ્ર
- ૯ ગ્રામમહત્તરાધિકારિકાદીન્સમનુદર્શયત્યસ્તુ વસ્સંવિદિતમસ્માભિર્યથા કાશાકૂલ-
વિષયાન્તરગતઃ સન્ધિયરપૂર્ણિ[ળિ]ળ પરિય-
- ૧૦ ય એષ ગ્રામઃ સોદ્રં[દ્રં]ગઃ સોપરિકરઃ સર્વદિત્યવિષ્ટિપ્રાતિભેદિકા પરિહીળઃ
ભૂમિભિ[ભિ]દ્રન્યાયેનાચાટમટપ્રાવેશ્યઃ જમ્બુસ-
- ૧૧ ર સામાન્યમા[વા]જસનેય કાળવાધર્ય[ર્ય]સન્નિચારી[રિ]ણાં માતાપિત્રો-
રાત્સનશ્રપુણ્યયશોભિવૃદ્ધયે વૈશાખપૂર્ણમાસ્યામુદકાતિ
- ૧૨ સર્ગેળ પ્રતિપાદિતઃ[॥]ભારદ્વાજસગોત્રાદિત્યરવિષ્ણુ[વે]પત્તિકે દે દિન્દ્રસૂરાય
પત્તિકા તાવિસૂરાય દ્વયર્ષપત્તિકા ર્શ્વરસ્યાર્ષ પત્તિકા

૧ પહેલાં ન મૂકી દીધેલ તે પાછળથી પંક્તિ નીચે ઉમેરેલ છે.

- १३ दामाय पत्तिका द्रोणायार्धपत्तिका अत्त[त्त]स्वामिने अर्धपत्तिका मैलायार्ध-
पत्तिका षष्टिदेवायार्धपत्तिका सोमायार्धपत्तिका रामश-
- १४ शर्मणेरधपत्तिका भाय्यायार्धपत्तिका द्रोणधरायार्धपत्तिका धूम्रायणसगोत्रभाणुकाय
दिवर्धपत्तिका सुरायार्धपत्तिका ॥ दण्डकीय-
- १५ सगोत्रभट्टेः पत्तिका समुद्राय दिवर्धपत्तिका द्रोणाय पत्तिकात्रयं ताविशर्मणे
पत्तिके द्वे भट्टिनेर्धपत्तिका व[च]त्राय पत्तिका
- १६ द्रोणशर्मणेरधपत्तिका द्वितीयद्रोणशर्मणेरधपत्तिका ॥ काश्यपसगोत्रवप्पस्वामिने
त्रिस्रः पत्तिका दुर्गशर्मणेरधपत्तिका दत्ताया-
- १७ यार्धपत्तिका ॥ कौण्डीन[ण्य]सगोत्र वादाया वर्षपत्तिका शेलाय
पत्तिका द्रोणाय पत्तिका सोमायार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका
- १८ व[च]त्रशर्मणेरधपत्तिका भायिस्वामिनेर्धपत्तिका माघरसगोत्रविशाखाय पत्तिका
धरायपत्तिका नन्दिने पत्तिका कुमाराय पत्तिका
- १९ रामाय पत्तिका बाश्रस्यार्ध पत्तिका गणायार्धपत्तिका कोट्टुवायार्धपत्तिका भायिव
[भ?]द्वयार्धपत्तिका नर्मणेरधपत्तिका रामशर्मणेरध-
- २० पत्तिका हारितसगोत्रधर्मधराय दिवर्धपत्तिका ॥ वैष्णवसगोत्रभट्टिने पत्तिका गौ-
तमसगोत्र धरायार्धपत्तिका अम्मधरा-
- २१ यार्धपत्तिका सेलायार्धपत्तिका ॥ शाण्डिलसगोत्रदामायार्धपत्तिका लक्ष्मणसगोत्र-
कार्कस्य पत्तिका

પતરૂં બીજું

- ૨૨ વત્સસગોત્રગોપાદિત્યાય પત્તિકા વિશાસ્વાયાર્ધપત્તિકા સૂરાયાર્ધપત્તિકા માયિસ્વામિ-
નેર્ધપત્તિકા યક્ષશર્મા—
- ૨૩ ધેપત્તિકા તાવિસૂરાયપત્તિકા કાર્કુ[ર્ક] સ્યાર્ધપત્તિકા તાવિશર્મા[ર્મ]]નેર્ધપત્તિકા
શર્માનેર્ધપત્તિકા કુમારાયાર્ધપત્તિકા
- ૨૪ માત્રિશ્વરાયાર્ધપત્તિકા બાટલાયાર્ધપત્તિકા[]]એતેભ્યઃ સર્વેભ્યઃ બલિચરુશ્વદેવા-
મિહોત્રાદિક્રિયોત્સર્પણાર્થ આચન્દ્રકાર્ણવશિ—
- ૨૫ તિસ્થિતિસમકાલીનઃ પુત્રપૌત્રાન્વયમોગ્યઃ યત[તો]]સદ્વંશ્યૈરન્યૈર્વાગામિભોગપતિ-
મિસ્સામાન્યભૂપ્રદાનફલેપ્સુમિઃ નલવેણુકદલિ
- ૨૬ સારં સંસારમુદધિજલવીચી ચપલાંશ્ચ ભોગાન્ પ્રવલપવનાહતાશ્વત્થપત્રચંચલં ન
શ્રિયં કુસુમિતશિરીષકુસુમસદ-
- ૨૭ શાપાયં ચ યૌવનમાકલ્ય અયમસ્મદાયોનુમન્તવ્યઃ પાલયિતવ્યશ્ચ યોવાજ્ઞાનતિમિ
રપટલાવૃત્તમતિરાચ્છિધ[યા]]દાચ્છિ—
- ૨૮ ચમાનં વાનુમોદેત સ પશ્ચમિર્મહાપાતકૈસ્સંયુક્ત[ક્તઃ]] સ્યાત્ ઉક્તં ચ મગવતા
વેદવ્યાસેન વ્યાસેન ॥ ષષ્ઠિ
- ૨૯ મેવસતિ વસેત્ વિન્ધ્યાટવીશ્વતોયાસુ
- ૩૦ યોહિજાયન્તે ... બહુભિવ્વસુધા ..
- ૩૧ તસ્ય તદા ફલં ॥ ઉર્વદત્તં દ્વિજાતિભ્યો ... યાનીહ
- ૩૨ દત્તાનિ ... પુનરાદદીત ॥ સંવત્સરશ
- ૩૩ તત્રયે ચતુર્જવત્યધિકે વૈશાખ પૌર્ણમાસ્યાં નન્નવા[ચા]]સાપક દૂતકં લિખિતં
મહાસન્ધિવિગ્રહાધિકૃતેનચુદ્ધ[હ]]સ્વા-
- ૩૪ મિના ॥ સંવત્સર ॥ ૩૯૪ ॥ વૈશાખ સુ ૧૫ ॥ ક્ષત્રિયમાતૃસિંહેનોત્કીર્ણાનિ ॥

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

સ્વસ્તિ વિજયપુરં મુકામેથી—

હારીતિના વંશનો, માનવ્ય ગોત્રના અને સ્વામી મહાસેનના પાદનું ધ્યાન ધરનારા ચાલુક્યોના વંશમાં—

જે વંશ મોટા સમુદ્ર જેવો, શરદસમયમાં પ્રસન્ન ગગનતલ જેવો વિમલ, અનેક નરરત્નોના મુજોથી દેદીપ્યમાન, મહાસત્વોના આશ્રય રૂપ હોઈને જે દુર્લભ્ય ગાંભીર્યવાન સ્થિતિનું પાલન કરવામાં તત્પર એવો હતો તેમાં શ્રીજયસિંહ હતો

તેને દીકરો શ્રી બુદ્ધવર્મન હતો.

તેનો દીકરો શ્રી વિજયરાજ હેશના બધા મહત્તરોને તેમ જ અધિકારીને હુકમ કરે છે કે—

તમને બધાને વિદિત થાઓ કે વેશાખની પૂર્ણિમાને દિવસે માતાપિતાના પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે કાશાકૂલ પરગણામાં પ્રથમ સન્ધ્યર નામે યોગખાતું અને હાલનું પરિચય ગામ દાનમાં આપવામાં આવ્યું છે. તે દાન વાજસનેય શાખાના અને કાણવ ગોત્રના જંબુસરના અધ્વર્યુ અને બ્રહ્મચારીઓને આપવામાં આવેલ છે.

(પં. ૧૩-૨૪) જૂદી જૂદી વ્યક્તિઓને આપેલ દાનની વિગત આપેલ છે.

ખાલ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ, અગ્નિહોત્ર અને બીજી વિધિઓ માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર, સમુદ્ર અને પૃથ્વીની સ્થિતિ પર્યંત ટકે તેવી રીતે દાન આપવામાં આવેલ છે અને હવે પછીના રાત્રીઓએ તે દાનને અનુમતિ આપવી અને પાલન કરવું.

ત્યાર બાદ દાનનો લોપ કરવામાં જે પાપ છે તેનો ખ્યાલ આપનારા શ્રેયોકો છે.

આ દાનનો દૂતક નન્નવાસપક હતો અને લેખક બુદ્ધસ્વામી હતો. દાન ૩૬૪ મા વર્ષમાં વેશાખ પૂર્ણિમાને દિવસે આપવામાં આવેલ છે. ક્ષત્રિય માતૃસિંહે કોતર્યું છે.

ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો.^૧

ચે. સં. ૪૨૧ માઘ. સુ. ૧૩ ઈ. સ. ૬૭૧

વડોદરા સ્ટેટના નવસારી પ્રાંતના મુખ્ય શહેર નવસારીમાંથી આ તામ્રપત્રો મળ્યાં હતાં. જ. બો. પ્રે. રા. એ. સો. ના. વો. ૧૬ પાને ૧ લે. ડો. ભગવાનલાલે આ તામ્રપત્રો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. ડો. ફ્લીટે મોકલેલી પ્રતિકૃતિ ઉપરથી હું ફરી પ્રસિદ્ધ કરું છું. તેણે તામ્રપત્ર સંબંધી નીચેની નોંધ મોકલી હતી.

“૧૮૮૪ માં શાહીની છાપ બનાવી હતી તેની ઉપરથી મારી દેખરેખની નીચે આ પ્રતિકૃતિઓ બનાવી છે. તે પતરાં મને ડો. ભગવાનલાલ પાસેથી માગવાથી મળ્યાં હતાં. તે વખતે લીધેલા ફોટોગ્રાફ ઉપરથી સીલની પ્રતિકૃતિ કરી છે. તામ્રપત્રો બે છે અને તે ૮^૧/_૨લાંબાં છે. પહોળાઈ છેડા ઉપર ૫” અને વચમાં ૪^૧/_૨” છે. કોર કયાંક કયાંક બાડી છે, પણ તે ઘડતર દોષને લીધે છે, નહીં કે રક્ષણને માટે કોરો વાળવાનો પ્રયાસ કર્યો હોય. પતરાં દળદાર છે અને અક્ષરો ઊંડા છે, છતાં બીજી બાજુ દેખાતા નથી. કોતરકામ સાફ છે. કડી ૧૩” બાડી છે અને વ્યાસ ૧^૧/_૨” છે. પતરાં મને મળ્યાં તે પહેલાં કડી કપાઈ ગઈ હતી. સીલને હમ્મેશની માફક કડી સાથે રેવેલી છે; તે ગોળ છે અને તેનો વ્યાસ ૧^૧/_૨” છે. તેના ઉપર માત્ર શ્રીઆશ્રય એટલા જ અક્ષર છે. બન્ને પતરાંનું વજન ૨ પાઉન્ડ (૨૮૯) છે અને કડી તથા સીલનું પૈ આઉન્સ (અધોળા) મળી કુલ વજન ૨ પા. પૈ આ. થાય છે.”

ચાલુક્યના બીજા લેખોના જેવી જ લિપિ છે. સાલ છેવટે શબ્દમાં તથા અંકમાં લખવામાં આવેલ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને ઘણા ભાગ ગદ્યમાં છે. પતરાં સારી રીતે કોતરેલાં છે તેમ જ સુરક્ષિત છે, છતાં ગંભીર ભૂલોથી ભરેલાં છે. અક્ષરાન્તર ઉપરથી બેઈ શકાશે કે ઘણા અક્ષરો અને શબ્દો મૂકી દીધેલા છે અને ઘણા ખોટા લખાયા છે. પંક્તિ ૧૫ માં આખો શબ્દ રહી ગયો છે, જે અટકળી શકાતો નથી.

(પં. ૧) લેખ વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિથી શરૂ થાય છે.

(પં. ૫-૬) ચાલુક્યના વંશમાં પુલકેશી વલ્લભ જનમ્યો હતો.

તેણે પોતાના બાહુબળથી દુશ્મનોના સંઘને હરાવ્યો હતો, તે રામ અને યુધિષ્ઠિર જેવો હતો અને સાચા વિક્રમવાળો હતો.

(પં. ૬) તેનો દીકરો ધરાશ્રય જયસિંહ વર્મા હતો. તેની સત્તા તેના મહોટા ભાઈ મહારાજાધિરાજ પરમેશ્વર ભટ્ટારક વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથિવીવલ્લભે વધારી હતી. તે માતૃપિતાનાં તેમ જ પવિત્ર નાગવર્ધનનાં ચરણનું ધ્યાન કરતો હતો. તેણે અતુલ બલથી પલ્લવ વંશનો પરાજય કર્યો હતો.

(પં. ૧૩) તેનો પુત્ર યુવરાજ ક્રયાશ્રય શીલાદિત્ય હતો. તેણે શરદના પૂર્ણ ચન્દ્રની કિરણ-માળા જેવી પવિત્ર કીર્તિના ધ્વજ વડે આકાશની બધી દિશાઓ ઉજ્જવળ કરી હતી. તે રાજ-રાજ (કુબેર) જેવો ઉદાર હતો. તે રૂપ અને સૌન્દર્યવાન હોઈને કામદેવ જેવો હતો અને વિદ્યાધરના મુખી (નરસિંહન ઇત્ત)ના જેવો શૂરવીર અને કળાકૌશલ્યવાન હતો.

(પં. ૧૯) નવસારિકામાં રહીને તેણે બ્રાહ્મણ ભોગિક્ક વામિનને આસદિ ગામ કાનમાં આપ્યું.

૧ એ. ઈ. વો. ૮ પા. ૨૨૬ પ્રો. ઈ. હુદરા

૨ ઈ. ઇ. અ. એટલાસ શીટ નં. ૨૩ ઈ. પ. (૧૮૮૮) અક્ષાંશ ૨૦°૫૭ રેખાંશ ૭૨°૫૯

૩ ચાલુક્યના આ પાછેર માટે જુઓ ડો. ફ્લીટેટ ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૩૬ નોટ ૩ ૪ સાલ ઉપર શીલાદિત્યની સાથેના ક્રયાશ્રયને સંધિ છૂટી પાડીને શ્રી આશ્રય એમ લખેલ છે.

દાન લેનાર સામન્ત સ્વામિનનો દીકરો, માત્રીશ્વર (૧)નો ભાઈ, કિશ્કસ્વામીનો શિષ્ય અને અધ્વર્યુ હતો. સામન્તસ્વામી આગામી સ્વામીનો દીકરો, અને કાશ્યપ ગોત્રનો હતો અને નવસારિકામાં રહેતો હતો.

દાનમાં આવેલું ગામ બાહિરિકના પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહારમાં આવેલું છે.

છેલ્લી બે પંક્તિમાં લખ્યું છે તે મુજબ આ દાન ૪૨૧ મા વર્ષમાં માધ સુ. ૧૩ ને દિવસે ધનંજય કે જે સન્ધિવિગ્રહનો અધિકારી હતો તેણે લખ્યું હતું.

આ દાનપત્રમાં જે રાજાઓનાં નામ આવે છે તે પૈકીનાં બે બાદામીના પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય રાજાઓનાં છે. એક પુલકેશી વલ્લભ એટલે કે પુલકેશી ૨ જે અને બીજો તેનો દીકરો વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય પૃથ્વીવલ્લભ એટલે કે વિક્રમાદિત્ય ૧ લો છે.

વિક્રમાદિત્યને નાગવર્ધનનાં^૧ ચરણનું ધ્યાન કરતો તથા પલ્લવ વંશનો^૨ પરાભવ કરતો વર્ણવ્યો છે. તેનાં મહારાજાધિરાજ ઈત્યાદિ બિરુદોથી જયસિંહવર્મા અને શીલાદિત્યથી અધિક દરજ્જાનો પુરવાર થાય છે. જયસિંહવર્મા પુલકેશી ૨ જના દીકરા વિક્રમાદિત્યનો નાનો ભાઈ હતો. દાનપત્રમાં પણ કહેલું છે કે તેની સત્તા તેના મહોટા ભાઈથી વધેલી હતી. સંભવિત છે કે નવસારીકાવાળા પ્રાંતના સૂબા તરીકે તેના મહોટા ભાઈએ નીમ્યો હોય અને ત્યાં તેનો દીકરો રહેતો હોય અને આ આસદિ ગામ દાનમાં આવ્યું હોય. શ્રયાશ્રય શીલાદિત્યનું બીજું તામ્રપત્ર સુરતમાંથી મળેલું છે અને તેમાં કાર્મણ્ય, ઐસુમ્ભલા અને અલ્લૂરક એમ ત્રણ ગામડાનાં નામ આવે છે. ડા. બુલ્હરે ઉપલાં બધાં ગામોને નવસારિ, અસ્ટગામ^૪ કામરેજ, ઉમ્ભેલ અને અલુરા^૫ તરીકે શોધ્યાં છે. તે બધાં તાપીની દક્ષિણે લાટ અથવા દક્ષિણ ગુજરાતમાં આવેલાં છે.

ચાલુક્ય વંશની ગુજરાત શાખાનાં કુલ ચાર તામ્રપત્રો જણાવ્યાં છે :

(અ) શ્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો. વર્ષ ૪૨૧.

(બ) „ „ સુરતનાં તામ્રપત્રો વર્ષ ૪૪૩.

(ક) તેના ભાઈ જયાશ્રય મંગલરાજનાં બલસારનાં અપ્રસિદ્ધ તામ્રપત્રો શક સંવત્ ૬૫૩નાં^૬

(ડ) જયાશ્રય મંગલરાજના નાના ભાઈ અવનિજનાશ્રય પુલકેશીરાજનાં નવસારીનાં તામ્રપત્રો સંવત્ ૪૬૦નાં^૭

ઉપરનાં ‘અ’ અને ‘બ’ અનુસાર જયસિંહવર્મા અને તેનો દીકરો યુવરાજ શીલાદિત્ય વિક્રમાદિત્ય ૧ લા(ઈ. સ. ૬૫૫-૮૦)ના સંવત્ ૪૨૧ માં તેમ જ વિનયાદિત્ય(ઈ. સ. ૬૮૦-૬૬)ના ૪૪૩ મા વર્ષમાં સમકાલીન હતા. આ ૨૪૬-૫૦^૮ ઈ. સ. થી શરૂ થતા ચેદી (કલચુરી) સંવત્ સિવાય બીજો હોવાનો સંભવ નથી. આ પ્રમાણે શરૂ કરીને શીલાદિત્ય નાં બે દાન ઈ. સ. ૬૭૧ અને ૬૯૨ નાં કરે છે. યુવરાજ શીલાદિત્યના મૃત્યુ પછી જયસિંહવર્મા પછી રાજ કરતા મંગલરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો (ક) શક સંવત્ ૬૫૧(ઈ. સ. ૭૩૨-૭૨^૯)નાં છે. ‘અ’ અને ‘બ’ ની માફક ‘ડ’ ની સાલ કલચુરી સંવતની લેવી જોશે. પુલકેશીરાજ જે મંગલરાજનો નાનો ભાઈ હતો તે ઈ. સ. ૭૩૬^{૧૦}માં રાજ કરતો હતો.

અંતમાં એટલું કહેલું જોઈએ કે બાહિરિક વિષય અને પેટા વિભાગ કણ્ડવલાહાર જેમાં આસદિ ગામ આવેલું છે તે બન્ને શોધી શકાયો નથી.

(૧) જુઓઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ એક રાક્ષસ તામ્રપત્રમાં નાગવર્ધનનું નામ બે વખત આવે છે. ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ અને ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૫૭. (૨) સરખાવો સાઉથ ઈંડિયન ઈસ્ક્રીપશન્સ વો. ૧ પા. ૧૪૫ અને ડીને. કેને. ડીસ્ટ્રીઝ પા. ૩૬૨. (૩) વીએના ઓરીએન્ટલ કોંગ્રેસ આર્ચિવ સેક્શન પાર. ૧૧. (૪) ડા. ફ્લીટ મ્હુને ખબર આપે છે કે નવસારીથી અગ્નિજ્વાળા સાત માઈલ ઉપર આ ગામ છે અને લખે છે કે મુબઈ પોસ્ટલ ડાયરેક્ટરીમાં તેની જોડણી અષ્ટગામ કરી છે; જેથી અષ્ટગામનો ધ્વનિ થાય છે, નહીં કે આસદિ ગામ. (૫) ઈ. એ. વો. ૧૭ પા. ૧૯૮ (૬) જ. બો. એ. રો. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ (૭) ઉપરની નોટ પં. ૩ જુઓ. (૮) જુઓઈ. એ. વો. ૧૩ પા. ૭૭. વિએના ઓરીએન્ટલ કોંગ્રેસ આર્ચિવ સેક્શન પા. ૨૧૬, ડા. બાબરકરની અર્લી હીકરી એફ ધી કલકત્ત બીજી આદિતિ પા. ૫૫. (૯) ડીનેસ્ટ્રીઝ કેનેરી ડીસ્ટ્રીક્ટ પા. ૩૬૪ નં. ૩ અને પા. ૩૭૦ નં. ૬. (૧૦) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૪ નં. ૧૧ (૧૧) તે જ પુસ્તક પા. ૩૭૬ પા. ૬

અક્ષરાન્તર^૧

પતરૂં પહેલું

- ૧ ઓ^૨ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણોર્વારાહં ક્ષોભિતાર્ણ[વ]મ્[૧]દક્ષિ-
ણોક્ષતદ[મ્]ષ્ટામ્ભિ-
- ૨ શા(શ્રા)ન્તમુવન[મ્]વપુઃ[॥]શ્રીમતાં સકલભુવનસંસ્તૂય[માન]માનવ્યસ-
મોત્રાણાં
- ૩ હારીતીપુત્રાણાં સસલોકમાતૃભિસ્સપ્તમાતૃભિ[રભિ]વર્દ્ધિતાસ[નાં]કાર્તિકેય પ-
- ૪ રિરક્ષણપ્રાપ્તકલ્યાણપરમ્પરાણાં ભગવંન્નારાય[ણ]પ્રસાદસમાસાદિતવરાહર્લ-
- ૫ ળ્છનિક્ષણે રક્ષણે વશેક્રુતાશેષમહીભૃતાં ચલિક્યાનામાન્વયે^૩ નિજભુજબલપરાજિતા
- ૬ સ્થિલરિપુમહિપાલસમેતિવિરામયુધિષ્ઠોપમાર્ણે[:] સત્યવિક્રમ[:] શ્રીપુલકેશિવલ્લભઃ
[૧]તસ્ય-
- ૭ પુત્રઃ પરમમાહેશ્વરમાતાપિતૃશ્રીનાગવર્દ્ધનપાદાનુધ્યાતશ્રીવિક્રમાદિત્યસત્ય[૧]
- ૮ શ્રય પૃથિવીવલ્લભમહારાજાધિરાજપરમમાહેશ્વરમદ્ધાર[ક્]પ્ત[ણ]^૪ અનિવા-
રિત પૌરુષા
- ૯ કતર્પણવાન્વયેન જ્યાયસા આત્રા સમ[મિ]વર્દ્ધિતવિભૂતિર્દ્વારાશ્રયેશ્રીજયસિંહ-
- ૧૦ વર્મ્મ[૧] તસ્ય પુત્રઃ શરદમલસકલશશધરમરીચિમાલાવિતાનવિશુદ્ધકીર્તિપતાકા

(૧) ડો. ફલીટની શાહીની છાપ ઉપરથી. (૨) ચિહ્ન રૂપે છે. (૩) અનુસ્વાર ૨૬ કરો. (૪) વાંચો
લાળ્છનેક્ષણક્ષણવશીકૃત (૫) વાંચો મન્વયે (૬) વાંચો કદાચ સમિતિરામયુધિષ્ઠિરાપમાનઃ (૭) વાંચો પરમેશ્વર-
મદ્ધારકેળાનિવારિત (૮) વાંચો ક્રાન્ત (૯) વાંચો દ્વારાશ્રય અને જુઓ ડો. ફલીટના ડીસે. કેન. ડીસ્ટી.
પા. ૩૬૪ નોટ. ૪.

११ विभासितलमन्तदिगन्तराहः [लः] प्रदाता रो [रा] जराज [इ] व रु [प] लौवण्यसौ -
 १२ भाग्यसम्पन्नम्कामदेव सकलकलाप्रवि [वी] णः पौरुषवान्विद्याधरचक्र
 १३ वर्त्ति [१] व श्रयाश्रयश्रीशीलादित्यगुवराज [जो] नवसारिकामधिवसत [सग]
 नवसारि-
 १४ का व [१] स्तव्यकाश्यपसगोत्रागामिस्वामिनः पुत्रः स्वा [सा] मन्तस्वामी ।
 तस्यपुत्रा-
 १५ य । मात्रिस्वविरै [:] तस्यानुज भ्रात्रा [त्रे] किक्स्वामिनैः भोगिक्स्वामिने
 अध्वर्यु [स] ब्रह्मचारि-
 १६ णे बाहिरिका विषयान्तरर्गतकण्ठवर्लाहारविषये आसद्विग्रामं सोद्वज्जं सप-
 १७ परिकरं उदकोत्सर्गपूर्व मातापित्रोरात्मनश्च पुण्ययशोभिदृढये दत्तवान्
 १८ वाताहा [ह] तदीपशिखाचञ्चलं लक्ष्मी [क्ष्मी] मनुस्मृत्य सर्वैरागामिनृपतिभि-
 धम्मदायो
 १९ नुमन्तव्यः बहुभिर्वैसुधा भुक्ता राजा [ज] मि [:] सगरादिमि [:] यस्य यस्य यदाभू-
 २० मि [स्] तस्य तस्य तदा फलं माख [घ] शुद्ध त्रयोदश्यां लिखितमिदं सन्धिवि-
 ग्रहकं श्री धनंजयेन
 २१ संवत्सरशतचतुष्टये " एकविंशत्यधिके ४००, २०, १' ओं."

(૧) વાંચો સમસ્ત. (૨) સુરતનાં તાત્રપત્રની પંક્તિ ૧૫ સાથે સરખાવો. વીએના ઓરિથિન્ટલ ડ્રાઇસ આર્થન સેકશન પા. ૨૨૬ (૩) ઇવ આંહી વખતે ઉમેરવો પડશે. (૪) વાંચો માતૃસ્થ-વિરઃ અથવા માત્રિશ્વરઃ પાછલા પાઠ માટે જુઓ પં. ૨૦ સુરતનાં તાત્રપત્રોમાં. (૫) કદાચ શિષ્યાય શબ્દ ઉમેરવો પડશે. (૬) આંહી પં. ૧૬ માં વિષયે અને પં. ૧૭ પરિકરં એમાં સંધિ કરેલ નથી. (૭) બાહિરિકા ના પહેલો અક્ષર બલ (પં. ૫) વ્રહ્મ (પં. ૧૫) અને બહુ (પં. ૧૬) માનાં બ ને બહુજ મળતો આવે છે. ૩ા. ભગવાનલાલે યાહરિક વાંચેલ છે. (૮) ૩ા. ભગવાનનાત્ર આને કણ્ઠવલાહાર વાંચે છે, પણ હ બહુ જ સ્પષ્ટ છે. ત્રીજો અક્ષર વ કે ધ હોઇ શકે. (૯) વાંચો તૃપતિરયમસ્મદ્વાયો સરખાવો પં. ૨૮ સુરતતાત્રપત્રોમાંની (૧૦) વાંચો સાંધિવિપદિક (૧૧) વાંચો ચતુષ્ઠય એકવિંશત્ય (૧૨) એકનો અંક વંચાતો નથી, પણ શબ્દમાં છે, તથા તેમ ૨૦ અને સોની વચમાં જગ્યા છે તેથી અટકળી શકાય છે. (૧૩) ચિહ્નરૂપે છે.

ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં સુરતનાં તામ્રપત્રો*

ચેદી. સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫ ઇ. સ. ૬૯૨

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભના સમયના ગુજરાત ચાલુક્ય યુવરાજ ક્રયાશ્રય શીલાદિત્યનાં આ તામ્રપત્રો છે.

વંશાવલી—

મહારાજ સત્યાશ્રય પુલકેશિ વલ્લભ-આખા ઉત્તર વિભાગના રાજા હર્ષવર્ધનને તેણે હરાવ્યો હતો.

તેનો પુત્ર મહારાજ વિક્રમાદિત્ય સત્યાશ્રય વલ્લભ, તેનો પુત્ર મહારાજધિરાજ વિનયાદિત્ય સત્યાશ્રય શ્રીપૃથિવીવલ્લભ.

તેનો કાકો ધરાશ્રય જયસિંહવર્મન.

તેનો દીકરો યુવરાજ ક્રયાશ્રય શીલાદિત્ય.

પં. ૨૫ પુણ્યે તિથૌ શ્રાવણપૌર્ણમાસ્યાં

પં. ૩૬ સ્વસ્ત્યસ્તુત્યે ત્રિચત્વારિંશદધિકે શ્રાવણશુદ્ધપૌર્ણમાસ્યાં સં. ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫

ચે. સંવત્ ૪૪૩ શ્રાવણ સુ. ૧૫(ઇ. સ. ૬૯૨)

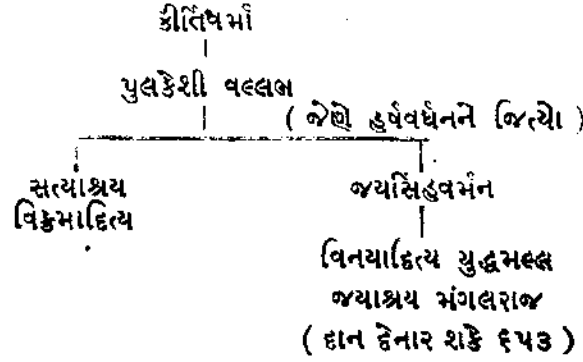
દાન—કાર્મણ્ય આહારમાં આવેલું ઓસુમ્ભલા ગામમાંનું ખેતર દાનમાં આપેલું છે. કાર્મણ્ય તે હાલનું કામલેજ પરગણું, તાપી નદી ઉપર સુરતથી વાયવ્યમાં પંદર માઇલ છેટે છે.

* વી. આ. કે. રીપોર્ટ આર્ચન સેક્શન પા. ૨૨૫

મંગલરાજનાં બલસારનાં તામ્રપત્રો*

શ. સં. ૬૫૩ (૭૩૧ ઈ. સ.)

જ્યાશ્રય શીલાદિત્યના ચે. સં. ૪૨૧ ના તામ્રપત્રને અંગે જે નોંધ આપી છે તેમાં આ તામ્રપત્રનો ઉલ્લેખ છે. લગભગ ૧૫ વર્ષ પહેલાં (ઈ. સ. ૧૮૬૮ માં) ડૉ. બાઉદાજીને માટે ચાલુક્ય તામ્રપત્રની નકલ ડૉ. લગવાનલાલે કરી હતી. તે પત્રમાં એક પારસી ગૃહસ્થનાં હતાં. તેમાં ચાલુક્યોની વંશાવલિ નીચે મુજબ આપેલી છે.

જ્યાશ્રય શીલાદિત્યના તામ્રપત્રમાં વિક્રમાદિત્ય અને જયસિંહવર્મા તે તેના દીકરા તરીકે લખ્યા છે, તેથી બલસારનાં તામ્રપત્રોનો પુલકેશી વલ્લભ અને નવસારીનાં તામ્રપત્રોનો પુલકેશી વલ્લભ એ બે એક જ જણ હતા.

જયસિંહવર્માના દીકરા મંગલરાજને આ તામ્રપત્રમાં વિનયાદિત્ય, યુદ્ધમલ્લ અને જ્યાશ્રયનાં બીરૂદો આપેલાં છે.

તે મંગલરાજ દાન આપનાર છે અને દાન મંગલપુરીમાંથી અપાયું છે.

* જ. બા. એ. રા. એ. સો. વો. ૧૬ પા. ૫ રો. ભગવાનલાલ ઈ.દલ
૧૪

પુલકેશિ જનાશ્રયનાં નવસારીમાંથી

મળેલાં તામ્રપત્રો

ચે. સં. ૪૯૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ઈ. સ. ૭૪૦

આ તામ્રપત્રો સમ્બન્ધી એક લેખ વીએના ઓરીએન્ટલ કોન્ફરન્સમાં વંચાયો હતો અને તેના રીપોર્ટમાં પા. ૨૩૦ મે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે. અસલ પત્રો અત્યારે ગ્રિન્સ ઓફ વેલ્સ મ્યુઝીયમમાં છે.

આ દાનપત્રનાં કુલ બે પત્રો છે અને દરેકની એક બાજુએ ૨૫ પંક્તિઓ છે. પત્રો ૧૧૧ ઈંચ લાંબાં અને ૬૧ ઈંચ પહોળાં છે. પહેલા પત્રોમાં નીચે અને બીજામાં ઉપર લગભગ ૩૦ ઈંચ છેટે બે કાણાં સીલ તેમ જ કડી માટે છે. પરંતુ સીલ તેમ જ કડી ઉપલબ્ધ નથી. અક્ષરો ભેડે બહુ ઊંડા નથી, પરંતુ કોતરકામ સંભાળપૂર્વક કરેલું છે અને લગભગ બંને પત્રો સુરક્ષિત અને સ્પષ્ટ છે. લિપિ બીજાં ગુર્જર ચાલુક્ય શ્યાશ્રય શીલાદિત્ય વિગેરેનાં તામ્રપત્રો-માંની લિપિને મળતી જ છે અને અક્ષરોનું કદ સરેરાસ ૧ ઈંચ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે અને પ્રાસ્તાવિક ૧ શ્લોક તેમ જ છેવટે શાપાત્મક અસુક શ્લોકો સિવાય બધો ભાગ ગદ્યમાં છે.

મંગળાચરણ તરીકે વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિ પછી વંશાવલી વિભાગ શરૂ થાય છે અને કીર્તિવર્માથી શરૂ કરી પુલકેશિ સુધીના રાજાઓનું ટુંકું ટુંકું વર્ણન છે.

પં. ૬ સત્યાશ્રય શ્રી પૃથિવીવલ્લભ મહારાજધિરાજ પરમેશ્વર શ્રી કીર્તિવર્મરાજ તેનો દીકરો

પં. ૧૧ સત્યાશ્રય શ્રી પુલકેશિ વલ્લભ તેનો દીકરો

પં. ૧૪ પં. માહે. પ. ભટ્ટા. સત્યાશ્રય શ્રી વિક્રમાદિત્ય તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૧૭ પ મા પ. ભ. ધરાશ્રય શ્રી જયસિંધવર્મા તેનો દીકરો

પં. ૨૦ પ. મા. પ. ભ. જયાશ્રય શ્રી મંગલરસરાજ તેનો નાનો ભાઈ

પં. ૨૧-૩૫ અવનિ જનાશ્રય શ્રી પુલકેશિરાજ

પં. ૩૮-૩૯ આ જનાશ્રય પુલકેશિ રાજાએ દાન આપેલું છે.

દાન લેનાર વનવાસીમાંથી નીકળી આવેલો, વતસગોત્રનો તૈત્તિરિક શાખાનો દ્વિવેદી બ્રા-હ્મણ [અ] ક્ષત્ર હોતો તે ગોવિન્દનો દીકરો હોતો.

દાનમાં કાર્મણ્ય આહારમાં પદ્રક ગામ આપેલું છે. તે બલિ, ચરૂ, વૈશ્વદેવ અગ્નિહોત્ર ઇત્યાદિ કરવા માટે આપેલું છે.

પં. ૪૯ સંવત્ (ચેદી) ૪૯૦ કાર્તિક સુ. ૧૫ ને દિવસે દાન આપેલું છે. લેખક મહા-સાન્ધિવિગ્રહિક અને પાંચ મહાશબ્દો પ્રાપ્ત કરેલ સામન્ત બપ્પ હોતો અને તેના પિતાનું નામ હરગણ આપેલ છે.

૧ વી. ઓ. કો. રી. આર્ચેન સેક્શન પા. ૨૩૦. પં. ૨૩-૩૫ જેમાં પુલકેશિની સ્તુતિ તથા પરાક્રમે વર્ણવ્યાં છે તે. સુ. ગે. ગુજરાત વો. ૧ પાર્ટ ૧ પા. ૧૦૬ માં પણ આપેલી છે.

अक्षरांतरमांथी अमुक भाग

- ६ ण कमलपुगलस्सत्याश्रयश्रीपुलकेशिवल्लभमहारजाधिराजपरमेश्वरश्रीकीर्तिवर्म-
राजस्तस्य
- ७ सतस्तत्पादानुध्यातः
- १० धिवीपतिश्रीहर्षवर्धनपराजयोपलब्धोऽप्रतापः परममाहेश्वरोपरनामासत्याश्र-
राजस्तस्य
- ११ यः श्रीपुलकेशिवल्लभस्तस्य सुतस्तत्पादानुध्यातो
- १४ च क्रमागतराज्यश्रीयः परममाहेश्वरः परमभट्टारकस्सत्याश्रयः श्रीविक्रमादित्यराज-
स्तस्य
- १५ नुजः ...
- १७ रममाहेश्वरपरमभट्टारकधराश्रयः श्रीजयसिधवर्मराजस्तस्यसुतस्तत्पादानु-
- २० ... परममाहेश्वरः परमभट्टारकजयाश्रयश्रीमल्लस्सराजस्तस्यानु
- २१ जस्तत्पादा ...
- २३ ... परममाहेश्वरः परमभट्टारकः

पतरुं बीजुं

- ३५ सायत्रवनिजनाश्रयश्रीपुलकेशिराजस्सर्वानेवात्मीया ...
- ३६ ... समनुदर्शयत्यस्तुवः संविदितं यथा स्माभिमातापि
- ३७ त्रारात्मनश्च पुण्ययशोभिवृद्धये बलिचरुवैश्वदेवाग्निक्रियोत्सर्पणार्थं वनवासिविनि-
र्गतवत्स
- ३८ सगोत्रतैत्तिरिकसबन्धचारिणे द्विवेद ब्राह्मण[अ]ऋदे ब्राह्मणगोविन्दिसुनुने-
कार्मणेयाहारविषयान्तर्गत
- ३९ पद्मकामः सौदंश ...
- ४० ... धर्मदायत्वेनप्रतिपादितो यतोऽस्या
- ४८ ... संवत्सर श
- ४९ त ४००, ९० [४९०] कार्तिकशुद्ध १५ लिखितण्डे[मे] तन्महासान्धिवि-
ग्रहिकमासपञ्चमहाशब्द[सा]मन्तश्रीनृप
- ५० दि — — — विकृतहरगणसूनुना उनाक्षरमधिकाक्षरंवास — प्रमाणं

નાગવર્ધનનાં નિરપણમાંથી મળેલાં તામ્રપત્રો^૧

સંવત +

આ તામ્રપત્રો જ. બો. બ્ર. રો. એ. સો. વો. ૨ પા. ૪ થે બાલગંગાધર શાસ્ત્રીએ અને વો. ૧૪ પા. ૧૬ મે પ્રો. ભાંડારકરે પ્રસિદ્ધ કર્યા છે. શિલાછાપ પહેલી જ વાર આંહી પ્રસિદ્ધ થાય છે. માફે અક્ષરાન્તર મૂળ પતરાંમાંથી કરેલું છે. તે પતરાં નાસિક પરગણાના વિગતપુરી તાલુકામાંના નિરપણ ગામના નન્સ વલદ કન્સુની માલીકિનાં હતાં. પતરાં બે છે અને હરેક ટુપું^૨ ૫ પૃષ્ઠ માપનાં છે. કોર ચઢાવેલી છે અને લેખ સુરક્ષિત છે. જમણી બાજુની કડી સાદા ત્રાંબાના તારની છે. તાર ૬" જાડો છે અને કડીનો વ્યાસ ૧૩" છે. કડીના છેડા રેવ્યા હોય એમ લાગતું નથી. ડાબી બાજુની કડી અખંડ હતી અને તે ૬" જાડી છે અને તેનો ૧૪" વ્યાસ છે. તેના ઉપરની સીલનો વ્યાસ ૧૬" છે અને નીચી સપાટી ઉપર ઉપડતા અક્ષરે વચમાં શ્રીજ્યાશ્રય લખેલું છે અને તેની ઉપર ચન્દ્રની અને નીચે કમળની આકૃતિઓ છે.

પાશ્ચાત્ય ચાલુક્ય જયસિંહવર્માના દીકરા નાગવર્ધન ઉર્ફે ત્રિભુવનાશ્રયનું આ દાનપત્ર છે. સીલ ઉપરના લેખથી અટકળ થાય છે કે જયસિંહવર્માને પણ જયાશ્રયનો ઇલકાળ હતો.

દાનપત્રમાં સાલ આપી નથી.^૧ રુણુમાળ પહેરનાર શિવ કપાલેશ્વરની સ્થાપના માટે ગોપરાષ્ટ્ર પરગણામાં બલેગ્રામ નામનું ગામ દાનમાં આપ્યું છે. મી. બે. એ. બેઈન્સે તે ગામ વિગતપુરીથી બાર માઈલ ઉપર બેલગામ તરાણહા તરીકે શોધ્યું છે.

આ તામ્રપત્ર માટે ચાર મુદ્દા શંકાસ્પદ છે. (૧) તે ગુર્જર લિપિમાં છે. (૨) તે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપે છે. (૩) પુલકેશી બીજાને ચિત્રકર્ણ ઘોડો હોવાનું વર્ણવે છે. (૪) પુલકેશી બીજાને પરમમાહેશ્વર વર્ણવે છે. છતાં એકંદરે જોતાં મને તેની સત્યતા માટે શંકા નથી. પાશ્ચાત્ય પાટનગર વાતાપીથી એટલું બધું છેટે ઉત્તરમાં અને ગુર્જર ચાલુક્યના સ્થાનથી એટલું બધું નજીક દાન અપાયું છે કે ગુર્જર લિપિ વપરાય એ બનવાભેગ છે. આ દૂર હોવાના કારણે સખબ ચાલુક્ય વંશાવલિનું અરૂં જ્ઞાન ન હોય, એ પણ બનવાભેગ છે. અગર કોતરનારની માત્ર બેદરકારીથી પણ પુલકેશી બીજાને બદલે કીર્તિવર્માને સત્યાશ્રયનો ઇલકાળ આપ્યો હોય, જો કે પરમમાહેશ્વર લખાય તેવો અનન્ય શિવભક્ત પુલકેશી બીજા ન હતો છતાં પાશ્ચિમાત્ય ચાલુક્યો બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને જીનેન્દ્રની માફક શિવ પૂજાને પણ ઉત્તેજન આપતા.

પં. ૧૩ માં વર્ણવેલો નાગવર્ધન પુલકેશી બીજાનો ગુરૂ હોવો જોઈએ. પુલકેશીને શ્રી નાગવર્ધન પાદાનુધ્યાત કહ્યો છે તેનો અર્થ તો તે થવો જોઈએ. પરંતુ કેટલાંક તામ્રપત્રોમાં તત્ત્વ સુત્તઃ અગર તત્ત્વાનુજઃ ની સાથે પણ માત્ર વાત્સલ્ય લાવ બતાવવા પાદાનુધ્યાત શબ્દ વપરાયો છે. (ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૬૦ નં. ૩ ને નં. ૧૦, વો. ૪ પા. ૬૪, વો. ૬ પા. ૧૩ અને ૧૭) તે મુજબ અર્થ કરવામાં નાગવર્ધન તે કીર્તિવર્માનું બીજું નામ હોય એમ કલ્પના કરવી જોઈએ તેથી મ્હારી માન્યતા છે કે આંહી તે માત્ર પદમક્તના અર્થમાં વપરાયો છે (સરખાવો વો. ૭ પા. ૧૬૧ પં. ૧ વો. ૫ પા. ૫૧ પં. ૧૩-૧૪. પા. ૧૫૫ પં. ૧૨-૧૩). વો. ૫ નં. ૧૨ પં. ૧૪ અને નં. ૧૫ પં. ૧૩ માં પદમક્ત નો ઉપયોગ થયેલ છે.

૧ ઈ. એ. વો. ૬ પા. ૧૨૩ ડો. બે. એફ. ફ્લીટ. (૧) મહાભારતનો બીજો સ્લોક બીજા પતરામાં મુશ્કેલીથી કોતરવાની જગ્યા છે તેથી સંભવ છે કે સાલ બીજા પતરાની પાછળ કોતરી હોય. મૂળ પતરાંના અભાવથી તે બાબત ચોક્કસ કહી શકાતું નથી. (આ. ત્રિ. વ.)

અક્ષરાન્તર

પતરૂં પહેલું

- ૧ સ્વસ્તિ[॥]જયત્યાવિષ્કૃતં વિષ્ણાવ્વૈરાહં ક્ષોભિતાર્ણવં । દક્ષિણોન્નત-
- ૨ દંટામ્રવિશ્રાન્તભુવનં વપુઃ ॥ શ્રીમતાં સકલભુવનસસ્તૂયમાનમા-
- ૩ નવ્યસગોત્રાણાં હારીતિપુત્રાણાં સસલોકમાત્રિભિઃ સસમાત્રિભિ
- ૪ રમિતર્ધિતાનાં કાર્તિકેયપરિરક્ષણાવાસકલ્યાણપરંપરાણાં
- ૫ ભગવન્નારાયણપ્રસાદસમાસાદિતવરાહલાઙ્ઘૈ[ઝ્ઞ]નેક્ષણૈ
- ૬ ક્ષણવશીકૃતાશેષમહીભૃતાં ચલુક્યાનાં^૧ કુલમલંકરિણ્ણોર
- ૭ શ્વમેધાવમૃથસ્નાનપવિત્રીકૃતગાત્રસ્ય સત્યાશ્રયશ્રીકીર્તિર્વર્મ-
- ૮ રાજસ્યાત્મજોનેકનરપતિશતમકુટતટકોટિઘૃષ્ટચરણારવિ-
- ૯ ન્દો મેરુમલયમન્દરસમાનધૈર્યોહરહરાભિવર્ધમાનવરકરિર-
- ૧૦ થતુરગપદાતિવલો મનોજવૈકકંથચિત્રાંશ્લયઃ[રવ્ય]પ્રવરતુરંગ-
- ૧૧ મેનો(ણો)પાર્જિતસ્વરાજ્યવિજિતચેરચોલ પાણ્ડ્યક્રમાગતરાજ્યત્ર-
- ૧૨ યઃ શ્રીમદુત્તરાપથાધિપતિશ્રીહર્ષ-

પતરૂં બીજું

- ૧૩ પરાજયોપલઘ્વાપરનામધેયઃ શ્રીનાગવર્ધનપાદાનુ-
- ૧૪ ધ્યાતઃ પરમમાહેશ્વરઃ શ્રીપુલકેસિવલ્લભઃ તસ્યાનુજોબ્રાત્રાવિજિતા-
- ૧૫ રિસકલપક્ષો ધરાશ્રયઃ શ્રીજયસિંઘ[સિંહ]વર્મરાજસ્તસ્યસુનુસ્તુ[સ્ત્રિ]શુવના-
- ૧૬ શ્રયઃ[:]શ્રીનાગવર્ધનરાજઃ સર્વાંભેવાગામિવર્તમાનમવિષ્ણ્યાં[ં]શ્વનરપ-
- ૧૭ તીન્સમનુદર્શયત્યસ્તુવઃ સંવિદિતં યથાસ્મામિર્ગોપરાષ્ટ્રવિષયાન્ત[:]
- ૧૮ પાતિ વલેગ્રામ[:]સોદ્રઙ્ગઃ સ(સો)પરિકર અચાટમટપ્રવેશ્ય આચન્દ્રાર્કાર્ણવ-
- ૧૯ ક્ષિતિસ્થિતિસમકાલિન[ં]માતાપિત્રોરુદ્દિશ્યાત્મનશ્ચ વિપુલપુણ્યયશોભિ-

(૧) ર પછી કુટલેક ડેકાણે વ્યંજન બેવડો લખ્યો છે અને કુટલેક ડેકાણે નથી લખ્યો. (૨) જ. એ. શ્રે. રા. એ. સો. વો. ૧૦ પા. ૧૯ મે ઇલાવના ગુર્જર તામ્રપત્રમાં પણ પત્ર ને બદલે પન્ચ લખ્યે છે. (૩) આ જાતનો જ માત્ર આંહી અને પં. ૨૫ સહસ્તાણિ માં તથા પં. ૧ માં બેવડો અર્ણવં માં લખેલ છે. ખીજું અને ચાલુ સ્વરૂપ પં. ૧૮ માં અર્ણવં માં લખેલ છે. (૪) પ્રો. જાડાસર ચલુક્યાનાં વાંચે છે, પણ તે ખોટા છે. (૫) આ અલખત લુપ્તથી ચિત્રકણ્ઠ ને માટે છે. (૬) આગામિન્ આવી ગયેલ છે તેથી મવિષ્ય શબ્દથી અર્થ બેવડાય છે. (૭) ઉપત્ત ક આ રીતે બે ચોખ્ખો ક લખીને દેખાડવાનો રીવાજ નથી. પં. ૨૦ માં પણ તેમ જ છે. જ. રા. એ. સો. ન્યુ. સી. વો. ૧ પા. ૨૪૭ મે પ્રો. ડાઉસને પ્રસિદ્ધ શ્રેલા ગુર્જર દાનપત્રમાં પં. ૩૮ માં કર્કાવ્યાપક માં પણ ઉપલ 'ક' તેવી જ રીતે લખેલ છે.

- ૨૦ વૃષ્ય[દ્વય]ર્થે બલામ્મહાકુર વિજ્ઞસિકયા કાપાલેશ્વરસ્ય ગુમ્ફુલપૂજાનિમિત્ત[-]
- ૨૧ તનિ(નિ)વાસિ મહાવ્રતિભ્ય ઉપમોગાય સલિલપૂર્વકં પ્રતિપાદિતસ્તદસ્મદ્ગ્રંથૈ
- ૨૨ રન્યૈર્વાગામિનૃપતિભિ[:]શરદઞ્ચંચલં જીવિતમાકલ્યા[લ્યા]યમસ્મદ્વાયો-
નુમન્તવ્ય .
- ૨૩ પ્રતિપાલયિતવ્યશ્ચેત્યુક્તં મગવતા વ્યાસેન । વહુભિર્વસુધામુક્તારાજ-
- ૨૪ મિસ્સમરાદિભિઃ યસ્ય યસ્ય યદા ભૂમિસ્તસ્ય તસ્ય તદા ફલમિતિ[॥]
- ૨૫ સ્વદત્તાં પરદત્તાં વો યો હરેત વસુંધરાં ષષ્ટિં વરિષ[વર્ષ]સહસ્રાણિ વિષ્ટાયાં-
જાયતે કૃમિ[:]

ભાષાન્તરમાંથી અમુક ભાગ

- પં. ૧—વિષ્ણુના વરાહ અવતારની સ્તુતિનો આલુ શ્લોક.
- પં. ૨-૧૩ શ્રી કીર્તિવર્મા—તેનો દીકરો પુલકેશિ વલ્લભ હતો.
- પં. ૧૪ તેનો નાનો ભાઈ જયસિંહ વર્મા હતો.
- પં. ૧૫ તનો દીકરો શ્રી નાગવર્ધન હતો તે દાન આપે છે.
- પં. ૧૭-૨૨ બધાને વિદિત થાય કે માતાપિતા તથા અમારા પુણ્યની વૃદ્ધિ માટે જોપ-
રાષ્ટ્ર પરગણામાં આવેલું બલેશ્વર ગામ બલામ્મહાકુરની નિનતિ ઉપરથી દાનમાં આપવામાં
આવેલ છે. તે કપાલેશ્વરની ગુમ્ફુલ પૂજા માટે સૂર્ય, ચન્દ્ર વિગેરેની સ્થિતિ પર્યંત
આપવામાં આવેલ છે. હવે પછીના રાજાઓએ આ દાનને અનુમતિ આપવી અને પાળવું.
- પં. ૨૩ મહાભારતના બે શ્લોક.